

TONYSTALKER

METRO 2033

Dmitrij Gluhovski

GLAVA 1

KRAJ SVETA

Ko je to tamo? Hej, Arteme! Pogledaj!

Artem preko volje ustade sa svog mesta kraj vatre i prebacivši automa s leđa na grudi, uđe u mrak. Stojeći na samoj ivici osvetljenog prostora, on demonstrativno, što je jače i upečatljivije mogao, repetira automa i promuklim glasom viknu:

- Stoj! Lozinka!

Iz mraka, odakle su pre samo nekoliko trenutaka dopirali čudno šuškanje i prigušeno mumlanje, začuše se sitni užurbani koraci. Neko se povlačio u dubinu tunela, uplašen Artemovim promuklim glasom i zveckanjem oružja. Artem se žurno vrati ka vatri i dobaci Petru Andrejeviču:

- Ma ništa! Ne pojavi se. Ne javi se, zbrisa!

- A i ti, upozoravaš! Zar ti nije rečeno: ako ne odgovaraju - odmah pucaj! Otkud znaš ko je to bio? Možda se crni prikradaju?

- Ne... Mislim da to uopšte nisu bili ljudi... Zvuči su vrlo čudni... Pa ni koraci nisu ljudski... Zar misliš da ne bih prepoznao ljudske korake? A osim toga, da su to bili crni, zar bi oni tek tako pobjegli? I sami znate, Petre Andrejeviču, u poslednje vreme crni odmah jurišaju, patrolu su golim rukama napali, na mitraljez kidišu. A ovo je odmah zbrisalo... Ma to je neki plašljivi stvor.

- Važi, Arteme! Bolesno si pametan! Ako si dobio uputstva, onda ih se drži, ne pametuj! Možda je to bio uhoda. Video da nas je malo - da su nadmoćniji... Mogu nas sad ovde potamaniti, nož pod grlo, i cela stanica poklana, kao što se dogodilo s Poležajevskom, a sve zbog toga

što ti nisi na vreme pokosio gada... Gledaj u mene! Sledeći put ću te naterati da ga juriš po tunelu!

Artemu se diže kosa na glavi dok je zamišljao tunel iza sedamstotog metra. Bilo je strašno i pomisliti čega sve tamo ima. Niko se ne usuđuje da ide preko sedamstotog metra na sever. Patrole su išle do petstotog, i osvetlivši reflektorom granični stub s dresine, uverivši se da nikakav šljam nije uspuzao preko njega, žurno bi se vraćali. Izviđači, muškarci u punoj snazi, bivši mornarički pešadinci, čak su se i oni zaustavljali na šeststo osamdesetom, gnječili u rukama zapaljene cigarete, prestajali da dišu i priljublivali se uz instrumente za noćno osmatranje. A zatim bi lagano, gotovo nečujno odstupali, ne skidajući oči s tunela i ni u ludilu mu ne okrećući leđa.

Njihova patrola nalazila se na četiri stotine pedesetom, na oko 50 metara od graničnog stuba. Ali granicu su kontrolisali jednom dnevno i obilazak je završen još pre nekoliko sati. Sada je njihov položaj bio najistureniji, i od vremena kada je vršena poslednja kontrola, stvorenja koja je patrola mogla preplašiti sigurno su opet počela da se prikradaju. Vuklo ih je da budu bliže vatri i ljudima...

Artem sede na svoje mesto i upita:

- A šta se desilo s Poležajevskom?

I mada je već čuo tu priču od koje se krv ledi u žilama - prepričavali su je šverceri po stanici, nešto ga je vuklo da je čuje još jednom, kao što decu silno privlače strašne priče o bezglavim čudovištima i vampiri-ma koji otimaju bebe.

- S Poležajevskom? Zar nisi čuo? Čudna je njihova priča. Čudna i strašna. Prvo su im izviđači počeli nestajati. Odlazili su u tunele i nisu se vraćali. Njihovi su momci, istina, mladi, neiskusni mornari, nisu kao naši, ali i njihova je stanica manja i manje naroda tamo živi... Zivelo je. I tako, počeli im, znači, nestajati izviđači. Ode im jedan odred - i nema ga. Isprva su mislili da ih je nešto zadržalo, njihov tunel je krivudav, baš kao naš - Artemu pozli od ovih reči - i nema izviđača, a sa stanice se ama baš ništa ne vidi, ni svetla nema. Nema ih i nema, pola sata, sat, dva. Reklo bi se, gde da nestanu - pa otišli su samo na kilometar odatle, bilo im je zabranjeno da idu dalje, a nisu ni ljudi... Sve u svemu, nisu ih dočekali, poslali su pojačanu patrolu, tražili, tražili, dozivali, vikali - sve pregledali. Ništa. Izviđači nestali bez traga. A najbolje od svega je što niko nije video šta se s njima dogodilo. Najgore, što se ništa nije čulo. Ni zvuka. Ni tragova nikakvih.

Artem je već počeo da žali što je zamolio Petra Andrejeviča da priča o Poležajevskoj. A ovaj je ili bio odlično informisan, ili je i sam ponešto izmišljao, ali je pričao o takvim detaljima o kakvim šverceri nisu ni sanjali, iako su u tome bili pravi majstori i voleli da pričaju priče. A od tih detalja dizala se kosa na glavi i postajalo je hladno čak i pored vatre, tako da je i neko možda bezazleno šuškanje iz tunela raspaljivalo maštu.

- Eto tako. Pucnjava se nije čula, pa su zaključili da su ih izviđači sigurno napustili, da su nečim bili nezadovoljni, pa pobjegli. Neka ih nosi đavo. Hoće lakše da žive, hoće sa svakakvim šljamom da se petljaju, s anarhistima svakojakim, pa neka tumaraju. Tako je bilo jednostavnije razmišljati. Spokojnije. A posle nedelju dana, nestade još jedna grupa izviđača. Ovi uopšte nisu trebali da idu više od pola kilometra od stanice. I opet ista priča. Ni traga, ni glasa. Kao da su u zemlju propali. Na stanicama se zabrinuli. Ipak nije normalno da za nedelju dana nestanu dva odreda. Nešto valja raditi. Mere preduzimati. Isturili su na tristotom kordonu. Vreće s peskom naslagali, mitraljez postavili - reflektor, po svim pravilima fortifikacije. Poslali na Begovuju glasnika - oni su s Begovujom i s Ulicom 1905. godine u konfederaciji. Ranije je i Oktobarsko polje bilo s njima, ali tamo se nešto desilo, niko tačno ne zna šta, neka havarija: i tamo se više nije moglo živeti, i svi su se odande razbežali, ali to sad nije važno.

- Poslali su glasnika na Begovuju - da ih upozore da se dešava nešto loše i da zamole za pomoć u slučaju nečega. Nije prvi glasnik ni stigao do Begovuje, tog istog dana - ovi su još o svom odgovoru razmišljali - dotrčava drugi, sav u golov vodi, i priča da je njihov pojačani kordon izginuo do jednog, ne ispalivši ni metka. Svi poklani. I kao da su ih u snu poklali, to je najstrašnije! A zar bi oni mogli zaspati posle preživljenog straha, o naređenjima i instrukcijama da i ne govorimo. Ovima na Begovui je bilo jasno da će, ako ništa ne preduzmu, takva zbrka početi i kod njih. Formirali su udarni odred od veterana, oko sto ljudi, s mitraljezima, minobacačima... Za to je trebalo vremena, naravno, potrajale su pripreme dan i po, ali su svakako poslali grupu u pomoć. A kada su stigli na Poležajevsku, tamo više nije bilo žive duše. Ni tela nije bilo - svuda samo krv. Eto tako. I đavo će znati ko je to uradio. Ja, eto, ne verujem da su ljudi uopšte sposobni za tako nešto.

- A šta se desilo s Begovujorri? - kao tuđim glasom upita Artem.

- Njima se ništa nije desilo. Kad su videli šta su videli, minirali su tunel koji je vodio ka Poležajevskoj. Tamo je, čuo sam, četrdeset metara zatrpano, bez mehanizacije je nemoguće raščistiti, pa i s mašinama

bogami teško... A gde i da ih nađeš? Ona je trula već petnaest godina, ta tehnika...

Petar Andrejevič začuta, zagledavši se u vatru. Artem se tiho nakašlja i reče:

- Da... Trebalo je naravno da pucam... Napravio sam glupost.

Južno od stanice začuo se uzvik:

- Hej vi, na četiri stotine pedesetom! Je li kod vas sve u redu?

Petar Andrejevič savi ruke u trubu i odgovori vičući:

- Pridite bliže! Iskrslo je nešto!

Iz tunela ka stanici, žmirkajući džepnim lampama, približavale su im se tri figure, svakako patrola s tristotog metra. Prišavši vatri, pogasiše lampe i posedaše.

- Zdravo, Petre! Ti si, znači, ovde. A ja sve mislim, koga li su danas na kraj sveta poslali - reče stariji, osmehujući se i vadeći cigaretu iz paklice.

- Čuj Andrijuha. Moj momak je video nešto ovde. Ali nije stigao da puca. U tunelu se sakrilo. Kaže da na čoveka nije ličilo.

- Nije ličilo na čoveka? A na šta je ličilo? - okrenu se Andrej Artemu.

- Ma nisam ni video... Samo što sam za lozinku pitao, ono je jur-nulo nazad na sever. Ali koraci nisu bili ljudski - laki i vrlo sitni, kao da nema dve nego četiri noge...

- Ili tri! - namignu Andrej, s grimasom straha na licu.

Artem se zagrenu, setivši se priče o tronogim ljudima sa Filojevske linije, čiji je deo izlazio na površinu plitkim tunelom, tako da nije bilo gotovo nikakve zaštite od radijacije. I odande se po čitavom metrou razgmizala dvoglava i tronoga gamad.

- Pa dobro, momci, kad smo već tu, zašto da ne posedimo malo? Ako im tronogi opet budu dosađivali, da priskočimo. Arteme! Imate li čajnik?

Petar Andrejevič ustade, nali vode iz kanistera u izlupani, čađavi čajnik, i okači ga iznad vatre. Kroz nekoliko minuta čajnik zapišta kipeći, i od tog zvuka, tako domaćeg i prijatnog, Artemu postade toplije i spokojnije. Pogledao je ljude koji su sedeli oko vatre: svi snažni, prekaljeni teškim ovdašnjim životom, pouzdani ljudi. Takvima se moglo verovati, na njih se moglo osloniti. Njihova stanica je slovila za jednu od najuspešnijih na celoj liniji - a sve zahvaljujući tome što su se tu okupili ljudi kao što su oni. Bili su u prisnim, gotovo bratskim odnosima.

Artemu je bilo gotovo dvadeset, rođen je još tamo gore, i nije bio tako mršav i bleđ kao većina rođenih u metrou, koji se nikada nisu ni

usudili da izađu iz njega, plašeći se ne samo radijacije već i užarenih, za podzemni život smrtonosnih sunčevih zraka. Istina, Artem je i sam svega jedanput u životu bio gore, i to samo na trenutak - slika posledica radijacije bila je takva da su se samo ekstremno znatiželjni pržili po nekoliko sati, ne uspevši da se siti našetaju i nagledaju neobičnog sveta koji se sada nalazio na zemlji. Oca se nije najjasnije sećao. Majka je bila s njim do pete godine, dok su živeli na Timirjazevskoj. Bilo im je dobro, i život je tekao ustaljeno i mirno dok Timirjazevska nije zbrisana najezdom pacova.

Ogromni, sivi, mokri pacovi nagnuli su jednom, bez bilo kakve najave, iz jednog od tamnih bočnih tunela. On je ponirao u stranu, kao sporedni ogranak glavnog severnog koridora između dve stanice, spuštajući se na velike dubine, da bi se izgubio u komplikovanoj mreži stotinu hodnika, u lavirintima punim užasa, ledene hladnoće i odvratnog smrada. Upravo taj tunel vodio je do carstva pacova, do mesta na koje ne bi kročio ni najludi avanturista. Čak bi i izgubljena skitnica, koja se ne razume u podzemne karte i puteve, nanjušila jezivu, crnu opasnost koja se naslućivala odande, i ustuknula bi od razjapljene provalije na ulazu kao od kapije kugom zaraženog grada. Pacove niko nije uznemiravao. Niko se nije spuštao do njihovog carstva. Niko se nije usuđivao da dira u njegove granice. Ali su zato oni došli. Mnogo je ljudi stradalo toga dana, kada su kao živi potok, gigantski pacovi, tako ogromni, kakve nikada nismo videli ni na stanici, ni u tunelima, preplavili i postavljene kordone i stanicu, sahranjujući pod sobom i njene braniocima i stanovnike, zaglušujući masom svojih tela njihove samrtne ropce. Proždirući sve što im se našlo na putu, mrtve i žive ljude i svoju izginulu sabraću - slepo i nemilosrdno, gonjeni ljudskom razumu nepojmljivom silom, pacovi su grabili napred, sve dalje i dalje. Preživelo je svega nekoliko ljudi. Ne žena, starača ili dece - riiko od onih koje obično prve spašavaju, već pet muškaraca koji su umeli da preskoče smrtonosnu bujicu. A zaobišla ih je samo zbog toga što su se našli na dresini, u izvidnici, u južnom tunelu. Začuvši krike na stanici, jedan od njih je potrčao da proveriti šta se događa. Timirjazevska je već nestajala kada ju je ugledao na kraju koridora. Već na ulazu je shvatio, po prvim potocima pđcova koji sli prodrli na peron, šta se zapravo dogodilo, i već je okre'huo nazad, svestan da više ničim ne može da pomogne braniocima stanice, kad ga je neko šćepao za ruku. Okre'riu se i vided ženu čije je lice bilo potpuno izobličeno od straha, koja ga grčevito vuče za rukav, pokušavajući da nadjača višeglasni hor očajnika.

- Spasi ga, vojnice! Smiluj se!

Video je da mu ona gura dečju ručicu, mali bucmasti dlan, i prihvatio je taj dlan, nesvestan da time spašava nečiji život već zbog toga što ga je neko nazvao vojnikom i molio za milost. I vukući dete za sobom, a zatim ga zgrabivši pod mišku, jurnuo je utrkujući se s prvim pacovima, utrkujući se sa smrću - napred u tunel, tamo gde ga je čekala dresina s drugovima iz patrola. Još izdaleka, s pedeset metara, viknuo ih je, da bi je pokrenuli. Njihova dresina je bila motorna, jedina takva u deset okolnih stanica, i samo zahvaljujući tome oni su uspeali da prestignu pacove. Izviđači su jurili napred i projurili pored napuštene Dmitrovske, gde je u čamotinji živelo nekoliko pustinjaka, uspevajući da im doviknu: - Bežite! Pacovi! - ne shvatajući da ovi nemaju nikakve šanse da se spasu.

Prilazeći stražama Savelovske, s kojom su, bogu hvala, u tom trenutku bili u primirju, polako su usporavali, da ovi ne bi zbog takve brzine pomislili da se radi o banditima i pripucali na njih dok im budu prilazili, pa su iz sveg glasa vikali stražarima: - Pacovi! Pacovi idu!

Oni su hteli da nastave bežanje pored Savelovske i dalje, dalje linijom, moleći da ih propuste napred, dok se bude imalo kuda bežati, dok siva lava ne bude preplavila čitav metro. Ali na njihovu sreću, na Savelovskoj su učinili nešto što je spasilo i njih i stanicu, a možda i celu Serpuhovsko-timirjazevsku liniju: još dok su se oni približavali, izbezumljeni, vičući stražarima o smrti kojoj su jedva uspeali da umaknu, ovi su se već užurbali da razmeste na svom položaju nekakvo ogromno oruđe. Bio je to bacač plamena, koji su sklopili lokalni majstori od delova koje su uspeali da pronađu, ručni rad, primitivan, ali neverovatno moćan. Kada su se pojavili prvi pacovski odredi i rastući donosili iz mraka škrgut i šuškanje na hiljade pacovskih šapa, stražari su počeli da ih prže bacačem plamena, i nisu prestajali dok nije nestalo goriva. Jezivi narandžasti plamen napunio je deset metara tunela i pržio, pržio pacove, neprekidno, deset, petnaest, dvadeset minuta. Tunel se napunio odvratnim smradom sprženog mesa i divljom cikom pacova. A iza leđa stražara sa Savelovske, koji su postali heroji i proslavili se na čitavoj liniji, utišala se, hladeći se, dresina, spremna za novi pokret, i na njoj - pet muškaraca koji su uspeali da pobegnu s Timirjazevske, i još neko - dete koje su spasili. Dečak. Artem.

Pacovi su ustuknuli. Njihova stihijska najezda bila je slomljena jednim od poslednjih izuma ljudskog vojnog genija. Ljudi su uvek umeli da ubijaju bolje nego bilo koje drugo živo biće.

Pacovi su se povukli i vratili u svoje carstvo, čije prave razmere nisu bile poznate nikome. Svi ti lavirinti koji se nalaze na neverovatnim dubinama bili su tako tajanstveni i izgleda sasvim beskorisni za rad metrao,

u šta niko nije verovao, uprkos uveravanjima ljudi od autoriteta da su sve to izgradili tadašnji graditelji metroa. Jedan od tih autoriteta čak je nekada radio kao pomoćnik mašinovode električnog voza. Takvih ljudi gotovo više i nije bilo, pa su bili na ceni, zato što su se u prvo vreme pokazali kao izuzetni, jer se nisu gubili niti plašili kada bi se našli izvan udobne i bezbedne kabine voza, u tamnim tunelima Moskovskog metropolitena, u toj kamenoj utrobi megapolisa. Svi na stanici odnosili su se prema njemu s poštovanjem, i tome su učili svoju decu, i zbog toga ga je Artem sigurno i upamtio, za ceo život upamtio: izmučenog, mršavog čoveka, pocrnelog tokom godina rada pod zemljom, u pohabanoj i izbledelej uniformi radnika metropolitena, koja je odavno izašla iz mode, ali koju je on i dalje oblačio sa istim ponosom, kao što penzionisani admiral oblači paradni mundir. I za Artema, koji je tada još bio klinac, kržljava figura pomoćnika mašinovode bila je oličenje neizrecivog karaktera i snage. I te kako! Radnici metroa bili su za sve ostale žitelje isto što i vodiči - starosedeooci za naučne ekspedicije u džunglama. Njima su slepo verovali, na njih su se u potpunosti oslanjali, od njihovih znanja i umešnosti zavisio je opstanak svih ostalih. Mnogi od njih stali su na čelo stanica kada se raspao jedinstveni sistem uprave i kada se metropoliten, koji je bio kompleksni objekat građanske odbrane, ogromno atomsko sklonište, pretvorio u mnoštvo stanica bez jedinstvene vlasti, što ga je odvelo u kaos i anarhiju. Stanice su postale nezavisne i samostalne, svojevrstne patuljaste države, sa sopstvenim ideologijama i režimima, liderima i vojskama. One su ratovale međusobno, udruživale se u federacije i konfederacije, postajale metropole imperija u usponu, da bi već sutradan bile pokorene i kolonizovane od dojučerašnjih prijatelja ili robova. Zaključivale su kratkoročne saveze kada naiđe opšta opasnost, da bi kada ona prođe još jače šćepali jedni druge za gušu. Oni su se sa strašću otimali oko svega: životnog prostora, hrane, zasada belančevinastog kvasca, plantaža pečuraka kojima nije neophodna dnevna svetlost, kokošinjaca i svinjaca u kojima su blede podzemne svinje hranili bezbojnim podzemnim gljivama, i, naravno, oko vode - to jest oko filtera.

Varvari koji nisu bili u stanju da poprave neupotrebljive filtracione instalacije i koji su umirali od radijacijom kontaminirane vode, kidisali su sa zverskom jarošću na čuvare civilizacijskih tekovina, na stanice gde su dobro funkcionisale dinamo-mašine i male primitivne hidrocentrale, gde su, odnegovani vrednim ženskim rukama, iz vlažne zemlje provirivali šampinjoni i zadovoljno groktale svinje u oborima. Gonio ih je napred, na beskonačni očajnički juriš, instinkt samoodržanja i revolucionarni

princip - oteti i podeliti. Branioci dobrostojećih stanica, organizovani u borbene formacije sastavljene od bivših profesionalnih vojnika, do poslednje kapi krvi odbijali su napade vandala, prelazili u kontranapade, u borbi gubili i zauzimali svaki metar međustaničnih tunela. Stanice su jačale vojnu moć da bi se odupirale najezdama kaznenih ekspedicija, da bi svojim civilizovanim susedima otimala životni prostor ukoliko nisu uspevale da se dogovore mirnim putem i, na kraju, da bi se branili od nečisti koja je gmizala iz svih otvora i tunela. Od svih tih čudnih, izopačenih i opasnih kreatura, od kojih bi svaka ponaosob mogla dovesti Darvina do potpunog očaja svojim očiglednim opovrgavanjem evolutivnog razvoja. Možda su ta stvorenja, tako zapanjujuće različita od životinja na koje je čovek navikao, postojala, ili su pod uticajem nevidljivih štetnih zraka od bezopasnih predstavnika gradske faune mutirala u kreature pakla koje su ljudi uznemirili, ipak su bila deo života na zemlji. Izopačen i izobličen, ali ipak njegov deo. I povinovali su se tom iskonskom instinktu koji upravlja svim živim organizmima na ovoj planeti. Preživeti. Preživeti po svaku cenu.

Artem je uzeo emajlirano belo lonče u kojem je ključao njihov sopstveni stanični čaj. To naravno i nije bio baš čaj već liker od sušenih pečuraka sa začinima, jer pravi čaj više i nije postojao. A i njega su štedeli i pili ga samo o velikim praznicima, jer mu je i cena bila desetostruko veća od običnog likera od gljiva. Oni su na stanici, svejedno, voleli svoj napitak, ponosili su se njime i zvali su ga „čaj“. Stranci se, istina, u početku mršte zbog nenaviknutosti, a onda ništa, brzo se naviknu. A kada se i izvan njihove stanice pročulo o njihovom čaju - eto ti švercera kod njih. U početku, rizikujući sopstvenu kožu, jedan po jedan, ali se svejedno njihov čaj uskoro počeo piti na celoj liniji, čak se i Hanza zainteresovala za njega, pa su po očaravajući liker VDNP počeli dolaziti veliki karavani. Počele su da pristižu pare. A gde su pare, tu je i oružje, tu su i drva i vitamini. Tu je život. I od doba kada su na VDNP počeli proizvoditi taj čaj, stanica je počela jačati i ovamo su se preselili seljaci s okolnih stanica i perona, doživeli su procvat. Na VDNP su takode bili veoma ponosni i na svoje svinje, i pričali su legende o tome da su dospele u metro pravo odozgo kada su se na samom početku neke junačine probile do polurazrušenog paviljona „Svinjogojstva“ i baš sa Izložbe doterali životinje u stanicu.

- Čuj, Arteme! Kako je Suhoj? - pitao je Andrej srčući čaj malim opreznim gutljajima, prilježno duvajući u njega.

- Čika Saša? Dobro je. Vratio se nedavno s pohoda po liniji s našima. S ekspedicije. Ali vi to sigurno znate.

Andrej je bio petnaest godina stariji od Artema. U principu, on je bio izviđač i retko je bio u patroli ispod četiri stotine pedesetog metra, a i tada kao komandir kordona. Eto postavili ga na tristoti metar, u pozadinu, i to ga je pritiskalo, pa je iskoristio prvu zabrinutost, prvu lažnu uzbunu, da se približi tami, da bude bliže tajni. Voleo je tunel i poznao ga je odlično, kao i sve njegove ogranke. A na stanici, među seljacima, trgovcima i službenicima, nije mu bilo prijatno, osećao se valjda beskorisno, šta li? Nije mogao da natera sebe da rilja zemljicu za gljive, ili, još gore, da tim istim gljivama hrani debele svinje, gazeći đubre do kolena po staničnim farmama. Nije bio ni za trgovinu, nikada nije podnosio trgovce, oduvek je bio vojnik, i celim svojim bićem je verovao da je to jedino zanimanje dostojno muškarca. Bio je ponosan na sebe, što je on, Andrej, čitavog života samo to radio, braneći i smrdljive seljake, i sujetne švercere, i kao krtice vredne službenike, i decu, i žene. Žene je privlačila njegova nadmena cinična priroda, njegova samouverenost i pre svega spokoj koji je širio na ljude oko sebe, jer je u svakom trenutku bio u stanju da ih zaštititi. Žene su mu obećavale ljubav, nudile zadovoljstvo, ali se on osećao dobro tek posle pedesetog metra, kada bi iza krivine ostale stanične vatre. A žene nisu imale želju da ga dalje jure. Zbog čega li?

I tako, zagrejavši se čajem, skinuvši svoju staru crnu beretku i otrevši rukavom usne mokre od pare, počeo je živo da ispituje Artema o novostima i dogodovštinama s poslednje ekspedicije na jug Artemovog očiha, upravo onog čoveka koji je pre devetnaest godina izbavio Artema od pacova na Timirjazevskoj i koji ga je odgajio, ne mogavši da ga napusti.

- Ja može biti ponešto i znam, ali bih sa zadovoljstvom čuo to i po drugi put. Jesi li ti nešto tužan? - bio je uporan Andrej.

Nije ga trebalo mnogo nagovarati: Artemu je bilo drago da se podseti i da prepričava očuhove priče, koje će svi da slušaju otvorenih usta.

- Pa gde su išli, to sigurno znate... - poče Artem.

- Znam, valjda na jug. Ma je li to nešto strogo poverljivo? - osmehnu se Andrej. - Tajni zadaci službe, razumeš! - namignu jednom od svojih ljudi.

- Nije tu bilo ničeg tajnog - odmahnu glavom Artem. - Cilj ekspedicije je bio izviđanje situacije i prikupljanje informacija... Istinitih informacija... Zato što stranim švercerima koji brbljaju po našoj stanici ne treba verovati - oni su možda šverceri, a možda i provokatori koji šire dezinformacije.

- Švercerima generalno ne treba verovati - koristoljubivi su to ljudi. Ko će ga znati: danas on tvoj čaj prodaje Hanzi, a sutra će tebe sa

svim prnjama nekom prodati. Možda i ovi naši špijuniraju. Ja ni našima, pošteno govoreći, ne verujem previše.

- Ma pustite naše, Andreje Arkadiču. Naši su svi normalni. Ja ih skoro sve poznajem lično. Ljudi ko ljudi. Hoće da žive bolje od drugih, imaju neki cilj - pokušao je da se zauzme za lokalne švercere Artem.

- Pa eto. To i ja kažem. Pare oni vole. Hteli bi da žive bolje od svih. A ko će znati šta oni rade kad zamaknu u tunel. Možeš li sa sigurnošću da tvrdiš da ih već na prvoj stanici nisu zavrbovali nečiji agenti? Možeš, ili ne možeš?

- Čiji agenti? Čijim su se to agentima prodali naši šverceri?

- Znaš šta, Arteme! Zelen si ti još i puno toga ne znaš. Slušaj ti starije i gledaj, duže ćeš se glave nanositi.

- Pa mora neko i to da radi! Da nije švercera, kukali bismo bez zaliha municije, pucali bismo sačmom iz berdanki i pili svoj čaj - nije odustajao Artem.

- Dobro, dobro, vidim, postao si ekonomista. Smiri se. Bolje pričaj, šta kaže Suhoj, šta je tamo video? Šta rade susedi? Na Aleksejevskoj? Na Riškoj?

- Na Aleksejevskoj? Ništa novo. Gaje svoje gljive. Ma kakva Aleksejevska. Selo ko selo... Kažu - skoro je šaputao Artem, zbog poverljivosti informacije - hoće da se ujedine s nama. Kod njih raste strah od juga. Situacija je loša: svi šapuću o nekakvoj opasnosti, svi se nečega plaše, a čega - niko ne zna. Te na toj strani linije nikla nekakva imperija, te brine ih Hanza, te šta ako im padne na pamet da se prošire, i još koješta drugo. I sva ta sela počinju da se privijaju uz nas. I Riška i Aleksejevska.

- A šta konkretno hoće? Šta predlažu? - zanimao se Andrej.

- Mole da s nama uđu u federaciju sa zajedničkim sistemom odbrane, da se granice s obe strane učvrste, da se međustanični tuneli elektrifikuju, da se formira milicija, da se bočni tuneli i hodnici zatrpaju, da se uvedu transportne dresine, da se postavi telefonski kabal u slobodan prostor ispod gljiva... Imanje da bude zajedničko, da radimo i jedni druge pomažemo, ako ureba.

- A gde su bili dosad? Gde su bili ranije, kad je iz Botaničke bašte s Medvedkove sav onaj ološ izgamizao? Kad su nas crni napadali, gde su bili? - gundao je Andrej.

- Jesi li ti, Andreje, slep kod očiju? - umeša se Petar Andrejevič. - Misliš: crnih nema - i stvar u redu. Pa nismo ih mi pobedili. Nešto je kod njih, neka unutrašnja stvar, zato su se učutali. Možda skupljaju snagu. Tako

da nam savez neće biti na odmet. Tim pre se treba ujediniti sa susedima. I njima na korist, i za nas dobro.

- I živećemo u slobodi, jednakosti i bratstvu! - bio je ironičan Andrej, pokazujući prstima znak „kobajagi“ u vazduhu.

- Vama ovo nije zanimljivo da čujete, je li? - ljutito je pitao Artem.

- Ne, samo nastavi Arteme, nastavi - reče Andrej. - Petar i ja ćemo kasnije završiti raspravu. To je kod nas dvojice večna tema.

- Pa eto. Kažu, da se naše rukovodstvo uglavnom slaže. Nema principijelnih zamerki. Detalje samo treba razmotriti. Uskoro će biti skup. A onda i referendum.

- Ma šta kažeš! Referendum. Ako narod kaže da - to znači da. A ako kaže ne - to će značiti da narod nije dobro razmislio. Pa će narod da razmisli još jednom - rugao se Andrej.

- Nego, Arteme, šta se dešava iza Riške? - ignorišući ga, upita Petar Andrejevič.

- Šta nam je sledeće? Prospekt mira. Da, Prospekt mira, jasno. To nam je granica sa Hanzom. U Hanzu, očuh kaže, kod crvenih i dalje sve isto: mir. Rata se više niko i ne seća - pričao je Artem.

„Hanzom“ su zvali savez stanica Kružne linije. Te stanice su bile na raskrsnicama svih ostalih grana, a samim tim i trgovačkih puteva, bile su povezane među sobom tunelima, tako da su skoro od samog početka bile stecište trgovaca iz svih delova metra. Oni su se bogatili fantastičnom brzinom, ali su ubrzo shvatili da njihovo bogatstvo počinje da izaziva zavist kod mnogih, pa su odlučili da se ujedine. Zvanično ime bilo je vrlo rogobatno i u narodu je Savez nazvan Hanzom - jer ih je neko jednom lepo uporedio sa savezom trgovačkih gradova u srednjovekovnoj Nemačkoj, reč je bila zvučna, i tako se i zadržala. Hanza je u početku okupljala samo deo stanica, a onda se čitava linija postepeno ujedini. U početku je to bio deo Kružne linije, od Kijevske do Prospekta mira, takozvani Severni luk i s njim u savezu Kurska, Taganska i Oktobarska. Zatim su u Hanzu ušle Pavelečka i Dobrinska, od kojih je nastao drugi luk, Južni. Ali, glavni problem i glavnu prepreku ujedinjenju Severnog i Južnog luka predstavljala je Sokolnička linija.

„Evo o čemu se tu radi“, pričao je Artemu očuh. „Sokolnička linija uvek je bila naročita. Ako pogledaš kartu, ona će ti odmah pasti u oči. Kao prvo, prava je kao strela. Kao drugo, na svim kartama je jarkocrvene boje. A stanice se zovu Crveno selo, Crvena kapija, Komsomolska, Lenjinova biblioteka, pa Lenjinove planine. I da li zbog tih naziva, ili iz nekog drugog razloga, nagnuli su na tu liniju svi nostalgичni prema slavnoj

socijalističkoj prošlosti. Na njoj su naročito dobro prihvaćene ideje o obnovi sovjetske države. U početku se jedna stanica vratila idealima komunizma u socijalističkom sistemu uprave, zatim i susedna, onda su se ljudi s druge strane tunela zarazili revolucionarnim optimizmom, zbacili svoje uprave, i tako je krenulo. Preživeli veterani, bivši komsomolci, nezostavni proletarijat - okupljali su se na revolucionarnim stanicama. Formirali su komitet, čije je ime bilo gotovo lenjinovsko - Interstancionala, zadužen za širenje nove revolucije i komunističkih ideja na čitav metro. On je regrutovao odrede profesionalnih revolucionara i propagandista, šaljući ih sve dublje u neprijateljski tabor. Uglavnom su prolazili bez mnogo prolivanja krvi, jer su izgladneli ljudi na Sokolničkoj liniji žudeli za uspostavljanjem pravde, koja prema njihovim shvatanjima, osim uravnilovke, nikakvu drugu formu nije mogla imati. I cela je linija, porcvenevši s jednog kraja, uskoro plamtela purpurnim plamenom revolucije. Zahvaljujući nekim čudom sačuvanom metro-mostu preko Jauze, komunikacija između Sokolničke i Preobraženjskog trga bila je moguća. U početku se ta kratka deonica mogla prelaziti isključivo noću, i to dresinama pri maksimalnoj brzini. Zatim su svojim rukama mostu dozidali zidove i krov. Stanicama su vraćali stare sovjetske nazive: Cisti ribnjaci ponovo su postali Kirovska, Lubjanka - Džeržinska, Čuvari reda - Marksov prospekt. Stanice neutralnih imena pošto-poto su preimenovale u nešto ideološki jasnije: Sportsku - u Komunističku, Sokolničku - u Staljinovu, a Preobraženjski trg, s kojeg je sve i počelo, u Zastavu revolucije. I eto ta linija, nekada Sokolnička, u narodu nazvana 'crvenom' - jer je tada za Moskovljane bilo uobičajeno da sve linije u međusobnoj komunikaciji zovu po boji kojom su bile iscrtane na karti metroa - i zvanično je postala Crvena linija.

„Dalje, ipak, nije išlo.

„U vreme kada je, sada već sasvim formirana, Crvena linija počela da pokazuje pretenzije i na stanice drugih linija, čaša strpljenja svih ostalih se prelila. Zaista su mnogi ljudi pamteli šta je to sovjetska vlast. Mnogi su u agitatorima koje je Interstancionala slala po čitavom metrou videli metastazu tumora koji preti da zahvati i uništi čitav organizam. I mada su agitatori i propagandisti Interstancionala obećavali elektrifikaciju čitavog metroa, tvrdeći da će ih sovjetska vlast sve zajedno odvesti u komunizam (teško da je ova lenjinovska parola, tako beskrupulozno eksploatisana, ikada bila aktuelnija), ljudi izvan granica linije nisu nasedali na obećanja. Interstanični frazeri nisu bili dobrodošli, i terali su ih nazad, u sovjetsku državu. I tada je crveno rukovodstvo donelo odluku

da je vreme da se deluje odlučnije: ako ostatak metroa nikako ne zahvati veseli plamen revolucije, treba ga potpaliti. Susedne stanice, zabrinute pojačanom komunističkom propagandom i podrivačkim delatnostima, takode su došle do istog zaključka. Istorijski eksperiment jasno je dokazivao da nema boljeg kliconoše za komunistički bacil od bajoneta.

„I grunuo je grom.

„Koalicija antikomunističkih stanica, predvođena Hanzom, koja je bila raspolućena crvenom linijom i priželjkivala da sastavi svoj krug, prihvatila je izazov. Crveni, naravno, nisu računali na organizovan otpor, a i precenili su sopstvene snage. Laka pobeda kojoj su se nadali nije se nazarila ni u dalekoj budućnosti. Rat, ispostavilo se krvav i dug, prilično je desetkovao i bez toga malobrojno stanovništvo metroa. Potrajao je bezmalo pola godine i uglavnom je vođen u pozicionim borbama, ali s neprekidnim partizanskim prepadima i diverzijama, zatrpavanjima tunela, streljanjima zarobljenika, čak i s nekoliko slučajeva zverstava sa obe strane.

„Bilo je svega: i vojnih operacija, opkoljavanja i probijanja obruča, izuzetnih podviga, vojskovođa, heroja i izdajnika. Ali glavna karakteristika ovog rata je bila što nijedna zaraćena strana nije uspevala da pomeri liniju fronta na koliko-toliko značajnije rastojanje. Ponekad se činilo da je jednima pošlo za rukom da ostvare preimućstvo, da zauzmu neku od susednih stanica, ali protivnik se naprezao, mobilisao dodatne snage i jezičak na vagi bi prevagnuo na drugu stranu.

„A rat je trošio resurse. Rat je uzimao najbolje ljude. Rat je izmirivao. I preživeli su se umorili od njega. Revolucionarno rukovodstvo je neprimetno izmenilo prvobitne zadatke u skromnije. Ako je na početku glavni cilj bio širenje socijalističke vlasti i komunističkih ideja na čitav metro, sada su već crveni bili zadovoljni da drže pod kontrolom makar ono što je kod njih smatrano najvećom svetinjom - stanicu Trg revolucije. Pre svega zbog njenog imena. Kao drugo, zato što je ona bila bliža od bilo koje druge stanice Crvenom trgu i Kremlju, čije su kule još uvek bile okićene rubinskim zvezdama, ako je verovati malobrojnima junacima, ideološki obojenim do te mere da izađu na površinu samo da bi to videli. I, naravno, gore na površini, pored Kremlja, u samom središtu Crvenog trga, bio je Mauzolej. Da li je u njemu bilo Lenjinovo telo ili ne - to niko nije znao, ali to i nije bilo od naročitog značaja. Za dugih godina sovjetske vlasti Mauzolej je prestao da bude samo grobnica i postao nešto neprocenjivo, kultni simbol kontinuiteta poretka. Upravo s njega su pratile parade velike vođe iz prošlosti. I baš su za njim, više od svega, čeznule vode današnjice. Govorkalo se da sa stanice Trg revolucije, iz njenih

službenih prostorija, vode skriveni prolazi u tajne laboratorije Mauzoleja, a odatle u samu grobnicu.

„Crveni su držali stanicu Trg Sverdlova, bivšu Čuvara reda, koju su utvrdili i pretvorili u bazu iz koje su pucali i napadali Trg revolucije. Trg revolucije se pretvorio u neosvojivu tvrđavu. Najžešće i najkrvavije borbe vođene su na prilazima baš toj stanici. Najviše naroda je tu izginulo. Bilo je u tim bitkama pravih pravcatih aleksandara matrosovih, koji su goloruki jurišali na mitraljeze, i heroja opasnih bombama koji nisu žalili život da bi zajedno s njima u vazduh odleteo i neprijateljski položaj, a između ostalog, korišćeni su i bacači plamena, čija je upotreba protiv ljudi bila zabranjena. I sve uzalud. Stanicu bi osvajali na jedan dan, ali kako nisu uspevali da se učvrste, ginuli bi i odstupali već sledećeg dana, kada bi koalicija prelazila u kontranapad. Isto to, do najsitnijih detalja, dešavalo se i na Lenjinovoj biblioteci. Tamo su se crveni branili, a koalicione snage neprekidno su pokušavale da ih odande isteraju. Ova stanica je za koalicione snage imala ogroman strateški značaj, zbog toga što bi u slučaju da je osvoje, podelili Crvenu liniju na dva dela, a i zbog toga što je ona imala izlaz na još tri linije odjednom, i to sve tri takve da se nijedna od njih nigde više nije ukrštala s Crvenom linijom. Izuzev tu, na tom mestu.

„U stvari, ona je bila kao svojevrsni limfni čvor koji štiti životno važne organe i koji bi, ukoliko bi se zarazio crvenom kugom, otvorio prolaz ka njima. A da bi se to predupredilo, Lenjinova biblioteka je morala biti osvojena, zauzeta po svaku cenu.

„Ali koliko god su bili bezuspešni pokušaji crvenih da zauzmu Trg revolucije, isto su toliko bili jalovi naponi koalicije da ih oteraju s Biblioteke.

„A narod je za to vreme bio sve umorniji i umorniji. I već su počela dezerterstva, i sve češći slučajevi bratimljenja, kada bi i s jedne i s druge strane fronta vojnici bacali oružje. Ali za razliku od Prvog svetskog rata, crvenima to nije išlo na ruku. Revolucionarni zanos tiho se gasio. U koaliciji je bilo loše: nezadovoljni time što su bili prinuđeni da neprestano drhte za svoj život, ljudi su se skupljali i s porodicama se selili sa centralnih stanica na periferiju. Hanza je bila sve slabija i praznija. Rat je najteže pogodio trgovinu, šverceri su pronalazili alternativne puteve, a važni trgovački putevi su bili pusti i polako zamirali...

„Političari, koje je vojska sve manje podržavala, bili su prinuđeni da najhitnije iznađu mogućnost za okončanje rata, dok se oružje nije okrenulo protiv njih. I tada su se, u najvećoj tajnosti i u takvim slučaje-

vima na obavezno neutralnoj stanici, sastali lideri zaraćenih strana: drug Moskvina sa sovjetske strane, i Kolpakov, vođa Arbatske konfederacije.

Primirje je brzo potpisano. Trampili su stanice. Crvena linija dobila je na apsolutnu upravu polurazrušeni Trg revolucije, ali je ustupila Arbatskoj konfederaciji Lenjinovu biblioteku. Ni za jedne ni za druge taj korak nije bio nimalo lak. Konfederacija je ostala bez jedne članice i samim tim bez kontrole na severoistoku. Crvena linija je bila prekinuta, jer se baš na njenom središnjem delu sada našla stanica koja nije bila pod njenom kontrolom i koja ju je presećala tačno napola. Bez obzira što su obe strane garantovale jedna drugoj slobodan prolaz preko bivših teritorija, takva situacija nije mogla da ne zabrine crvene. S druge strane, to što je nudila koalicija bilo je zaista primamljivo. I crvena linija je pokleklala. Primirjem je najviše dobila, naravno, Hanza, koja je sada mogla da bez problema sastavi krug, savladavši poslednje prepreke na putu napretka. Dogovorili su se da održavaju status kvo, da se zabrani agitacija i podrivanje na teritoriji bivšeg protivnika. Svi su bili zadovoljni. I sada, kada su politika i topovi začutali, na red su došli propagandisti, čiji je zadatak bio da objasne masama da je upravo njihova strana postigla izvanredne diplomatske uspehe i, u suštini, dobila rat.

„Prošle su godine od tog nezaboravnog dana kada je potpisano primirje. Pridržavale su ga se obe strane. Hanza je u Crvenoj liniji videla odličnog ekonomskog partnera, a ova je odustala od svojih agresorskih aspiracija: drug Moskvina, generalni sekretar Lenjinove komunističke partije moskovskog metropolitana, dijalektički je dokazao mogućnost uspostavljanja komunizma na jednoj izolovanoj stanici i doneo istorijsku odluku o početku takve izgradnje. Staro neprijateljstvo je bilo zaboravljeno.”

Tu lekciju iz savremene istorije Artem je dobro upamtio, kao što se trudio da zapamti i sve ostalo što mu je pričao očuh.

- Dobro je da su prestali da se kolju... - reče Petar Andrejevič. - Pola godine se iza Kružne nije moglo proći: svuda blokade, proveravaju dokumenta po sto puta. Ja sam u to vreme imao neka posla tamo, a osim kroz Hanzu, drugog puta nije bilo. Pođem ja, dakle, kroz Hanzu. I baš na Prospektu mira me zaustaviše. Samo što me uza zid ne prisloniše.

- Ma šta kažeš? Pa nisi nam to pričao, Petre... Kako ti se to desilo? - zainteresovao se Andrej.

Artem se sneveseli, videvši da je prelazna zastavica pripovedača beskrupulozno istrgnuta iz njegovih ruku. Ali je izgledalo da će priča biti zanimljiva, i on nije želeo da insistira.

- Eh, kako... Vrlo jednostavno. Pomislili su da sam crveni špijun. Izlazim ja, znači, iz tunela na Prospektu mira, na našoj liniji. A naš Prospekt takode pripada Hanzi. Aneksija takoreći. Ali tamo još uvek nije tako strogo - kod njih vašar, trgovačka zona. Vi sigurno znate, u Hanzi je svuda tako: one stanice koje se nalaze baš na Kružnoj su im kao kuće, a na prelazima između kružnih i poprečnih im je granica - carina i pasoška kontrola...

- Da znamo sve to, ne moraš da nam držiš predavanje... Bolje pričaj šta bi s tobom tamo! - prekinu ga Andrej.

- Pasoška kontrola - ponovi Petar Andrejevič kao da ga nije čuo i mršteći se mirno nastavi. - Na poprečnim stanicama su kod njih vašari i pijace... Tamo stranci mogu da dođu. A preko granice - nema šanse. Izađem ja na Prospekt mira, imao sam kod sebe pola kile čaja. Trebala mi municija za automat. Mislio sam da se trampim. Kad tamo, njihov vojni položaj. Municiju ne prodaju. Pitam jednog švercera, pitam drugog, svi me odbijaju i kao opareni beže od mene. Jedan mi došapnu: 'Kakvi te meci, budalo... Briši odavde što brže možeš, sigurno su te već otkucali.' Zahvalim mu i neprimetno se uputim nazad ka tunelu. I na samom izlazu zaustavi me patrola, a sa stanice pištaljke, i još jedna ka nama trči. Dokumenta traže. Ja njima naš pasoš, s našim staničnim pečatom. Razgledaju ga oni vrlo pažljivo, pa pitaju: 'A gde vam je propusnica?' Ja njima u čudu: 'Kakva sad propusnica?' Ispostavlja se da se propusnica mora obavezno uzeti pre ulaska u stanicu: kod izlaza iz tunela je stočić, i tu im je kancelarija. Proveravaju lice i u slučaju potrebe izdaju propusnice. Uveli pacovi birokratiju...

- Kako sam ja prošao pored tog stola, nemam pojma... Kako me ne zaustaviše ti smetenjaci? Sad to treba objasniti patroli. Neka ošišana kukavica sa maskom veli: 'Provukao se! Ušunjaio se! Uvukao se!' Lista dalje moj pasoš, vidi tamo pečat Sokolničke. Tamo sam ranije živeo, na Sokolničkoj... Vidi on onaj pečat, a oči mu zakrvaviše. Kao kod bika na crveno. Skide automat s ramena i zaurla: 'Ruke iznad glave, strvino!' Odmah vidiš da je obučen. Zgrabi me za okovratnik i vukao me tako kroz celu stanicu - do graničnog punkta u prolazu, kod pretpostavljenog. I već mi presudio: 'Pričekaj', veli, 'samo da mi stigne dozvola od uprave, pa ću ja tebe uza zid, špijunčino.' Meni bi zlo. Pokušavam da se opravdam, kažem mu: 'Kakav sam ja špijun? Ja sam trgovac! Čaj sam evo doneo sa VDNR' A on će meni, da će mi, veli, čeljust napuniti baš tim čajem i još će puškom da nataba, da više stane. Vidim, loše mi se piše, i da

će čim im stigne dozvola od uprave, da me odvedu na dvestoti metar, okrenuće me da gledam cevi i izrešetaće me po kratkom postupku.

- Dolazimo do graničnog punkta, ovaj moj kukavica ode da se posavetuje gde bi bilo najbolje da me streljaju. Bacim ja pogled na njegovog starešinu i pade mi kamen sa srca: Paška Fedorov, moj drug iz razreda, s kojim sam se posle škole dugo družio, a onda smo se eto pogubili...

- Majku ti tvoju! Što me prepade! Ja već pomislio da su te ubili - zajedljivo dobaci Andrej, a svi ljudi zbijeni oko vatre na četiri stotine pedesetom metru zakikotaše se od srca.

Čak i sam Petar Andrejevič, koji u prvi mah osinu Andreja ljutitim pogledom, ne izdrža nego se i sam nasmeja.

Smeh se razlegao po tunelu, vraćajući se negde iz njegovih dubina kao izobličeni eho, više podsećajući na najjezivije krike... I osluškujući to, svi se polako umiriše.

Iz dubine tunela, sa severa, dovoljno jasno začuše se oni isti sumnjivi zvuči: šuškanje i laki sitni koraci.

Andrej je, naravno, bio prvi koji je sve to čuo. Naglo začutavši, dajući i ostalima znak da takođe učute, podiže automat sa zemlje i skoči. Lagano ga otkočivši, ubaci metak u cev i nečujno, priljubivši se uza zid, ode od vatre u dubinu tunela. Artem se takode pridiže: kopkalo ga je da vidi šta mu je to pobeglo prošli put, ali se Andrej okrete i ljutito siknu na njega.

Naslonivši kundak na rame, zaustavi se na mestu na kojem se mrak zgušnjavao, zaleže i viknu:

- Dajte svetio!

Jedan od njegovih ljudi, koji je već bio u pripravnosti s reflektorom na akumulator koji su vesti lokalni majstori sklopili od automobilske fara, uključi ga, i jak, bleštavi snop svetlosti rasparsa tamu. Zatečena u mraku, na trenutak se u njihovom vidnom polju ukazala nejasna silueta: nešto sasvim malo, naizgled bezazleno, strmoglavo je jurnulo nazad, na sever. Artem ne izdrža i viknu iz sveg glasa:

- Pa pucaj već jednom! Pobeže ti!

Ali Andrej iz nekog razloga nije pucao. Petar Andrejevič, koji je takođe ustao, držeći automat na gotovs, viknu:

- Andrijuha! Jesi li živ?

Oкупljeni oko vatre zabrinuto su se sašaptavali, dok se iz mraka čuo zveket zatvarača na automatu. Najzad se u svetlosti fenjera pojavio i Andrej, otresajući jaknu.

- Živ sam, živ! - procedio je kroz smeh.

- A što ržeš? - oprezno upita Petar Andrejevič.

- Tri noge! I dve glave! Mutanti! Crni se prikradaju! Sve će poklati! Pucaj, pobeći će! Koliko ste galamu digli! Mora li to tako, a? - smeje se Andrej i dalje.

- Što nisi pucao? Hajde, moj momak je mlad - nije se snašao. A ti si mi kao spretniji? Pa ti bar nisi dete. Znaš valjda šta se desilo s Poležajevskom? - ljutito je pitao Petar Andrejevič dok se Andrej vraćao do vatre.

- Da, slušao sam o toj vašoj Poležajevskoj već deset puta! - odmahnuo je Andrej. - Bio je to pas! Ma kakav pas, štene... On po drugi put pokušava da priđe vatri, mami ga toplota i svetlost. A vi ga umalo ne utepaste, i sad još mene pitate: šta se ja prenemazem s njim? Živoderi!

- A otkud sam ja mogao znati da je to pas? - ljutio se Artem. - Tako je šušalo... A osim toga, pričaju da su pre nedelju dana videli pacova koji je bio veličine svinje. - On se sav strese. - Pola su šaržera sručili u njega, a on i dalje ciči.

- Samo ti veruj svim pričama! Uostalom, pričekaj, sad ću ti ja doneti tvog pacova! - reče Andrej, prebaci automat na rame, ustade od vatre i nestade u tami. Malo posle toga iz mraka se začuo njegov oštar zvižduk. A zatim i glas, umiljat i mazan:

- Hajde, dođi... Dođi, maleni, ne plaši se!

On je ubeđivao nekog prilično dugo, najmanje desetak minuta, vabeći i zviždeći, i gle, na kraju, njegova figura se ponovo nazre u polumraku. Došavši do vatre, on se značajno osmehnu i razmače jaknu. Odande ispade na zemlju štence, drhtavo, jadno, mokro, užasno prljavo, slepljene dlake neodređene boje, s crnim očima punim straha i malim slepljenim ušima. Osetivši čvrsto tlo pod nogama, ono polako pokuša da zbriše, ali ga za kožu ščepa gruba Andrejeva ruka i vrati nazad. Mazeći ga po glavi, Andrej skide jaknu i prekri psića.

- Neka se mališa zgreje - objasni on.

- Mani se, Andrijuha, ono je sigurno puno buva! - pokušavao je da ga urazumi Petar Andrejevič. - A možda i gliste ima. I navući ćeš neku zarazu i prenećeš je na celu stanicu...

- Dosta više, Andrejiču! Ne budi dosadan. Ta vidi ga! - I zavrnuvši nakoso jaknu, pokaza sagovorniku njušnicu šteneta koja je još uvek drhtala, da li od straha, ili od hladnoće. - Pogledaj mu oči, Andrejiču. Ove oči ne mogu da lažu!

Petar Andrejevič je i dalje skeptično gledao kuće. Njegove oči jesu možda bile uplašene, ali bez svake sumnje iskrene. I Petar Andrejevič se otrkavi.

- U redu... Mladi prirodnjače... Pričekaj, potražiću mu nešto da prezalogaji - progunda i zavuče ruku u ranac.

- Traži, traži. Možda ono izraste u nešto korisno! U nemačku ovčarku na primer - izjavi Andrej i primače jaknu sa štenetom bliže vatri.

- A otkud to štene ovde? Na toj strani nema ljudi. Samo crni. A zar crni drže pse? - podozrivo gledajući štene koje je ugrejano zadremalo, upita jedan od Andrejevih ljudi, ispijen, mršav čovek nakostrešene kose, koji je do tada ćutke slušao druge.

- Ti si, Kirile, naravno, u pravu - ozbiljno odgovori Andrej. - Crni uopšte ne gaje životinje, koliko ja znam.

- A kako oni uopšte žive? Jedu li oni uopšte nešto? - prigušeno upita drugi, koji je došao s njima, grebuci noktima neobrijanu bradu, pri čemu se čulo blago naelektrisano pucketanje.

Bio je to visok, nekada, reklo bi se, plećat, stamen muškarac, obrijane glave. Na sebi je imao dugi, dobro sašiven kožni mantil, što je u današnje vreme bila prava retkost.

- Sta jedu? Kažu da jedu svakakvo đubre. Jedu mrcine. Jedu pacove. Jedu ljude. Nisu baš mnogo probirljivi, znaš... - odgovori Andrej, kriveći lice od odvratnosti.

- Kanibali? - upitao je obrijani bez trunke čuđenja i činilo se da je već bio u prilici da se susretne i s ljudožderstvom.

- Kanibali... Potpuno asocijalni. Nečovečni. Izležavaju se. Đavo bi znao šta su oni zapravo? Dobro je da nemaju oružja, pa možemo da im se odupremo. Zasad! Još uvek. Petre! Sećaš se da smo pre pola godine uspeli da zarobimo jednog živog?

- Sećam se - odazvao se Petar Andrejevič. - Dve nedelje je proveo u samici kod nas, odbijao je našu vodu, našu hranu nije ni pipnuo, dok nije izdahnuo.

- Niste ga ispitivali? - upita obrijani.

- Nije razumeo ni reč našeg jezika. Obraćaju mu se na ruskom - on ćuti. Ponekad je rikao. I naricao je pred smrt tako da se cela stanica probudila.

- A odakle onda pas ovde? - podseti ih nakostrešeni Kiril.

- Đavo bi znao otkud on ovde... Možda je pobegao od njih? A možda je nečiji. Išao neko sa severa, išao - pa nabasao na crne. A psić uspeo da strugne na vreme. Ma nije važno otkud on ovde. Pa pogledaj ga. Liči li ti na čudovište? Na mutanta? Mladunče ko mladunče, ništa naročito. I ima potrebu za ljudima - znači da je na to naviknuto. Zar bi se inače tri sata protezalo pored vatre?

Kiril ućuta, promišljajući o tim argumentima. Petar Andrejević do-
li čajnik iz kanistera i upita:

- Hoće li neko još čaja? Hajde po još jedan, uskoro će nam smena.
- Čaj - to je prava stvar! Može - prihvati Andrej, a živnuše i ostali.

Čajnik počeo da kipi. Petar Andrejević nali onima koji su želeli po
još jedan, i zamoli:

- A i vi... Ne treba pričati o crnima. Prošli put smo evo ovako se-
deli i pričali o njima, a oni se privukli. I momci su mi pričali: i njima se
to dešavalo. Možda su to i slučajnosti, ja nisam sujeveran - a zašto i ne
bih bio? A šta ako oni to osećaju? Već nam je smena skoro pri kraju, ko-
ji će nam to davo u poslednjem trenutku?

- Pa da... Stvarno ne treba - podrža ga Artem.

- Ma dobro mali, nemoj da cvikaš! Izvući ćemo se! - Andrej poku-
ša da ohrabri Artema, ali nije bio baš previše ubedljiv.

Pri samoj pomisli na crne, neprijatna jeza podilazila je čak i Andre-
ja, mada se on trudio da to ne pokaže. Nikakvih se on ljudi nije plašio:
ni bandita, ni anarhista - glavoseka, ni crvenoarmejaca. A eto, svakoja-
ki bauci su kod njega izazivali odvratnost; nije da ih se on plašio, ali ni-
je bio u stanju da o njima razmišlja mirno, kako je razmišljao o nekoj
drujoj opasnosti koja je dolazila od ljudi.

Svi su zamukli. Teška olovna tišina pritisla je ljude zbijene oko va-
tre. Čulo se samo pucketanje čvornatih cepanica, ali bi povremeno sa se-
vera, iz tunela, dopiralo prigušeno, duboko rezanje, kao da je moskov-
ski metro ogromna utroba nepoznatog čudovišta. I od tih zvukova po-
stajalo je jezivo.

GLAVA 2

LOVAC

Artemu su ponovo navirale misli o svakojakom ološu. Crni... Proklete furije su za njegovog dežurstva banuli samo jednom, ali se on tada silno uplašio, a kako i ne bi.

Eto tako, na primer, sediš tako na straži. Greješ se pored vatre. I odjednom čuješ: iz tunela, odnekud iz dubine, razleže se potmuo ujednačeni topot - najpre u daljini, tiho, a zatim sve bliže i sve glasnije... I odjednom zapara uši lelek kao na groblju, sada već sasvim blizu... Panika! Svi poskaču, guraju džakove s peskom, sanduke na kojima su sedeli, prave barikadu, da bi se za bilo šta zaklonili, starešina ne štedeći glasnice više iz sveg glasa: „Uzbuna!”

Sa stanice u ispomoć žuri rezerva, na tristotom metru postavljaju mitraljez, a ovde gde treba primiti najžešći udarac, ljudi zaležu iza džakova, nameštaju automate u pravcu tunela, nišane... Na kraju, pustivši vampire da priđu sasvim blizu, pale reflektor i pri njegojvoj svetlosti postaju vidljive čudne, nestvarne siluete. Gole, crne kože koja se caklila, ogromnih očiju, s provalijama umesto usta. Odmereno koračajući napred, na barikade, na ljude, na smrt, potpuno uspravne, sve bliže i bliže... Tri... Pet... Osam stvorova... Onda najistureniji zabacuje glavu i ispušta posmrtni krik.

Kosa ti se diže, najradije bi skočio da bežiš, bacio automat, ostavio drugove, sve poslao do đavola i zbrisao. Reflektor bije pravo u njuške košmarnih prikaza, ne bi li ih jak snop svetlosti zaslepio, ali postaje jasno da oni uopšte ne žmure, niti se zaklanjaju rukama, već gledaju širom

otvorenih očiju u reflektor i istim tempom nastavljaju sve dalje i dalje napred... Imaju li oni uopšte ženice?

I onda, naposljetku, dotrčavaju sa tristetog, s mitraljezom, zaležu tu pored, lete komande... Sve je spremno... Zagrme dugoočekivano „Pali!“ Poče istovremeno paljba iz nekoliko automata, zašteka mitraljez. Ali crni se ne zaustavljaju, ne saginju se, uspavani, držeći korak, jednako ravnomoerno i mirno koračaju napred. Pod svetlošću reflektora se vidi kako se kuršumi zabadaju u sjajna tela, kako ih bacaju nazad, oni padaju, ali odmah ustaju, ispravljaju se i nastavljaju dalje. I opet, ovoga puta promuklo, zbog prostreljenog grla, razleže se jezivo naricanje.

Potrajalo je nekoliko minuta dok jaka kiša kuršuma nije na kraju slomila tu besmisleni, nadljudski upornost. I najzad, kada su svi vampiri ležali pokošeni, beživotni i mirni, malo poizdalje, s oko pet metara, ispaljivali su im po još jedan kontrolni metak u glavu, da bi ih dokrajčili. Pa čak i pošto je sve bilo gotovo, a leševi već pobacani u šaht, pred očima im je još dugo bila ona jeziva slika - kako se meci zarivaju u crna tela, dok im reflektor prži širom otvorene oči, a oni bez obzira na to odmereno gaze napred...

Artem se stresao na tu pomisao. Ma da, bolje ne brbljati o njima, pomislio je. Bolje, za svaki slučaj.

- Hej Andrejiču! Spremajte se! Evo nas stižemo! - vikali su s juga, iz mraka.

- Vaša smena se završila!

Ljudi oko vatre se pokrenuše, prenuvši se iz ukočenosti, ustajući, protežući se, nabacujući na leđa ranice i oružje, pri čemu je Andrej poneo sa sobom i štene koje je pokupio. Petar Andrejevič i Artem su se vraćali na stanicu, a Andrej sa svojim ljudima - na svoj tristoti: njihovo dežurstvo još nije bilo završeno.

Stiže smena, rukovaše se, razjasniše da li je bilo nečeg čudnog, neobičnog, poželeše im da se odmore kako valja, i posedaše bliže vatri, nastavljajući ranije započet razgovor.

Kada su svi krenuli tunelom na jug, prema stanici, Petar Andrejevič i Andrej su o nečemu žučno raspravljali, očigledno se vrativši jednom od svojih većitih nesporazuma, a obrijani grmalj koji se raspitivao o je-lovniku crnih zaostade, sačekavši Artema da bi išao ukorak s njim.

- Znači, ti poznaješ Suhova? - upita Artema tihim, prigušenim glasom, ne gledajući ga u oči.

- Čika Sašu? Pa da! On je moj očuh. Mi i živimo zajedno - odgovori Artem iskreno.

- Ma nemoj... Očuh. Nisam to znao... - promrmlja obrijani.

- A kako je vaše ime? - osmeli se Artem, procenivši da, ako se čovek raspituje za nekog bliskog, onda to svakako i njemu daje za pravo da uzvрати pitanjem.

- Meni? Kako je ime? - začuđeno ponovi pitanje obrijani. - A što pitaš?

- Pa, reći ću čika Saši... Suhovu, da ste pitali za njega.

- Aha, zbog toga znači... Hanter... Reci: Hanter je pitao. Lovac. Pozdravi ga.

- Hanter? Pa to nije ime. Je li vam to prezime? Ili nadimak? - raspitivao se Artem.

- Prezime? Hm... - Hanter se nasmeja. - A to? Pravo... Ne, momče, to nije prezime. To je, kako bih ti rekao... Profesija. A kako se ti zoveš?

- Artem.

- Tako dakle. Bićemo u kontaktu. Mi ćemo naše poznanstvo sigurno nastaviti. I to ubrzo! Ostaj mi zdravo!

Namignuvši Artemu u znak pozdrava, on ostade na tristotom zajedno s Andrejem. Nije im ostalo još mnogo pešačenja, u daljini se već čula živa galama sa stanice. Petar Andrejevič, koji je koračao uporedo s njim, upita ga zabrinuto: - Čuj, Arteme, ko je uopšte onaj čovek? I šta ti je rekao?

- Neki čudak... Za čika Sašu me pita. Izgleda da se poznaju, šta li? A vi ga ne znate?

- Skoro i da ga ne znam... On je dolazio na par dana kod nas na stanicu, nekim poslom, čini mi se. Mislim da ga Andrej dobro zna, eto nametnuo se da bude i u njegovoj patroli. Đavo bi znao zbog čega mu je to trebalo. Nekako mi je poznata njegova fizionomija...

- Da. Takvu spoljašnjost sigurno nije lako zaboraviti- pretpostavlja je Artem.

- Baš tako. Gde li sam ga već video? Kako se zove, ne znaš? - zainteresova se Petar Andrejevič.

- Hanter. Baš je tako rekao - Hanter. Pa ti probaj da shvatiš šta je to.

- Hanter? Neko strano prezime... - namršti se Petar Andrejevič.

U daljini se već nazirao crveni odblesak: na VДNP, kao i na većini stanica, nije bilo uobičajene rasvete, i evo već treću deceniju ljudi su živeli pod tamnocrvenim havarijskim svetlom. Samo u „ličnim apartmanima" - šatorima, sobama - ponegde su svetlele normalne električne sijalice. A svega je nekoliko najbogatijih stanica bilo osvetljeno svetlošću pravih živinih sijalica. O njima su ispredane legende i provincijalci s krajnjih

postaja, za koje je i bog zaboravio, godinama su maštali da dođu dotle i vide to čudo.

Na izlazu iz tunela oni predadoše oružje straži, raspasaše se, i Petar Andrejevič, pružajući Artemu na rastanku ruku, reče:

- Hajdemo na spavanje! Ja se jedva držim na nogama, a ti, sigurno, već spavaš stojeći. I mnogo mi pozdravi Suhoja. Neka dođe do mene.

Artem se pozdravi i osetivši kako ga odjednom savladava umor, pođe do svog „stana“.

Na VDNP je živelo oko dvesta ljudi. Poneko u službenim prostorijama, ali većina - u šatorima na platformi. Šatori su bili vojni, već stari, pohabani, ali kvalitetno urađeni. Ni o vetru, ni o kiši oni pod zemljom nisu morali da brinu, a i popravljali su ih često, tako da se u njima sasvim udobno moglo živeti: nisu propuštali toplotu, ni svetlost, čak su i zvuk zadržavali, a šta više čoveku treba za život...

Šatori su bili pribijeni uz zidove i bilo ih je s obe strane, i do puta, i u centralnoj hali. Platforma je bila pretvorena u nešto što je ličilo na ulicu: kroz sredinu je bio ostavljen dovoljno širok prolaz. Neki šatori, veliki, za veće porodice, zauzimali su prostor lučno. Ali je obavezno ostavljano dovoljno prostora za prolaz - s obe strane hale i u njenom centru. Dole ispod poda platforme bilo je i drugih prostorija, ali su šatori tamo bili niski i nisu baš bili pogodni za život; na VDNP oni su korišćeni kao prehrambeni magacini.

Dva severna tunela nekoliko desetina metara iza stanice bila su povezana kratkom međulinijom, nekada napravljenom zbog toga da bi se vozovi mogli okretati i vraćati nazad. Sada je jedan od ta dva tunela vodio samo do bočnog ulaza u međuliniju, a dalje je bio zatrpan, drugi je vodio na sever, prema Botaničkoj bašti i skoro gotovo do Mitišća. Njega su zadržali kao put za odstupnicu, za svaki slučaj, i baš u njemu je Artem dežurao. Preostali deo ovog drugog i prostor koji je povezivao tunele pretvoreni su u plantaže pečuraka. Tu su putevi bili sređeni, zemlja rastresita i nađubrena - tamo su vozili đubre iz septičkih jama, a na sve strane su se beleli u urednim lejama šesirići pečuraka. Isto tako je bio zatrpan i jedan od dva južna tunela na tristotom metru, i tamo su, takode na samom kraju, podalje od ljudskog naselja, bili kokošinjeci i obori za svinje.

Artemova kuća bila je u Glavnoj ulici - tu u jednom od manjih šatora živio je zajedno s očuhom. Njegov očuh je bio važan čovek, povezan s upravom, zadužen za kontakte s drugim stanicama, tako da u njihov šator nisu više nikoga uselili već im je kao najvišoj klasi dodeljen na

ličnu upotrebu. Prilično često očuh je nestajao na dve-tri nedelje i nika-da nije vodio Artema sa sobom, izgovarajući se time da treba odraditi neke zaista opasne stvari i da ne želi Artema da izlaže riziku. Vraćao bi se iz svojih pohoda izmršaveo, zarastao, ponekad i ranjen, i uvek bi prve večeri sedeo s Artemom, pričajući mu takve stvari u koje je teško mogao poverovati čak i stanovnik ovog grotesknog malog sveta, naviknut na neverovatne priče.

Artema je naravno vuklo da putuje, ali je bilo veoma opasno lunjati tek tako po metrou: patrole nezavisnih stanica bile su prilično nepoverljive, s oružjem nisu propuštali, a ući nenaoružan u tunele - značilo je sigurnu smrt. Tako da otkada je s očuhom došao sa Savelovske, Artem na neke dalje pohode nije išao. Ponekad bi poslom odlazio do Aleksejev-ske, naravno, ne sam već s grupom, i stizali bi čak i do Riške. I bio je on na još jednom putu, o kojem nije mogao nikome da priča, mada je tako želeo...

Bilo je to prilično davno, kada Botanička bašta nije mirisala ni na kakve crne već je to bila zapuštena, mračna stanica; patrole sa VDNP bile su razmeštene mnogo severnije, a Artem je još uvek bio klinac. Tada su se on i njegovi drugari odlučili na rizik: u toku smene uspeali su da šmugnu kroz krajni kordon, s fenjerima i dvocevkom ukradenom od nečijih roditelja, da bi dugo tumarali po Botaničkoj bašti. Bilo je jezivo, ali i interesantno. Svuda su se pod svetlošću fenjera videli tragovi ljudskog bitisanja: po čoškovima nagorele knjige, polomljene igračke, pocepana odeća... Protrčavali su i pacovi, a s vremena na vreme iz severnog tunela začulo bi se čudno rezanje. I neko od Artemovih prijatelja, više se nije sećao ko je to tačno bio, sigurno Zenjka, najnemirniji i najradoznaliji među njima trojicom, predloži: a zašto ne bi pokušali da raščiste put i da se popnu gore uz eskalator... samo da vide kako je tamo. Sta je tamo?...

Artem je odmah tada rekao da je on protiv toga. U sećanju su mu prilično sveže bile očuhove priče o ljudima koji su bili na površini, o tome kako su posle toga dugo болоvali i kakve su užase viđali gore na površini. Ali su krenuli da ga ubeđuju, da je to retka prilika: kada će opet moći bez odraslih da dođu na ovu napuštenu stanicu, s koje se može popeti gore i videti, svojim očima videti, kako je to kad nemaš ništa iznad glave... A kada su već izgubili svaku nadu da će ga ubediti, rekoše da, ako je on takva kukavica, neka ostane dole da sedi i čeka dok se oni ne vrate. Ostati sam na napuštenoj stanici i pri tom dovesti u pitanje reputaciju u očima dva najbolja druga, bilo je za Artema potpuno neprihvatljivo, i on se teška srca složio.

Začudo, mehanizam koji je pokretao prepreku koja je delila platformu od eskalatora je radio. I baš je Artem uspeo da je pokrene posle pola sata bezuspešnog pokušavanja. Zardali metalni zid se sa đavolskom škripom pomerio u stranu, a pred njihovim očima se ukazao kratak niz stepenica koje su vodile do vrha eskalatora. Neke su bile izvaljene i kroz razjapljene rupe, pri svetlu fenjera, mogli su se videti džinovski zupčanići, zauvek zaustavljeni pre mnogo godina, pojedeni rđom, presvučeni nečim mrkim, što se приметно mrdalo... Nije im bilo lako da nateraju sebe da se popnu. Nekoliko puta su stepenice na koje bi stali popuštale i propadale uz škripu, a oni bi preskakali preko rupa, grčevito se držeći za konstrukciju rasvete. Put ka vrhu nije bio dug, ali je prvobitna odlučnost splasla posle propadanja prve stepenice, i da bi se ohrabрили, oni su sebe zamišljali kao prave stalkere.

Stalker...

Ta reč, čudna i tuda u ruskom jeziku, potpuno se u njemu odomaćila. Ranije su tako zvali ljude koje je beda terala da kradom ulaze na napuštene vojne poligone i demontiraju neeksplodirane granate i bombe, da bi predavali mesingane čaure otkupljivcima obojenih metala; i čudake koji su u mirnodopsko vreme bauljali po kanalizacijama, i gotovo nikoga više... Ali bilo je u svim tim značenjima nečeg zajedničkog: uvek je to bila krajnje opasna profesija, koja je podrazumevala dodir s neistraženim, nejasnim, zagonetnim, zlokočnim, neobjašnjivim... Ko zna šta se dešavalo na napuštenim poligonima, gde je, prekopana hiljadama eksplozija, preorana rovovima i ispresecana katakombama, radioaktivna zemlja rađala čudovišne izdanke. I samo se moglo nagađati šta se sve naselilo u kanalizacijama megapolisa nakon što su graditelji pozatvarali za sobom male otvore, da bi zauvek napustili mračne, tesne, smrdljive hodnike...

U metrou su stalkerima zvali retke hrabre ljude koji bi se osmelili da izađu na površinu. U zaštitnim skafanderima, sa gas-maskama sa zatamnjenim naočarima, naoružani do zuba, ti ljudi su išli gore na površinu po stvari koje su svima bile neophodne: municiju, aparaturu, rezervne delove, gorivo... Bilo je na stotine ljudi koji su imali hrabrosti za to. Oni koji su pri tom uspevali da se vrate nazad živi mogli su se izbrojati na prste jedne ruke, te su takvi ljudi bili zlata vredni i cenili su ih više nego bivše radnike metroat. Najrazličitije opasnosti vrebale su one koji bi se drznuli da se popnu gore - od radijacije do njenih jezivih izopačenih kreatura. I na površini je bilo života, ali to sasvim sigurno nije bio život prema uobičajenom ljudskom poimanju.

Svaki stalker je postajao čovek - legenda, polubog, koga su svi ushićeno gledali - i malo i veliko. Kada se deca rađaju u svetu u kojem nema više kuda da se plovi i leti, a reći kao što su „pilot“ i „mornar“ se gase i postepeno gube svoj smisao, ona žele da postanu stalker. Da odlaze u svetlucavim oklopima, praćeni stotinama pogleda punih obožavanja i strahopoštovanja, gore, kao bogovi, da se bore s čudovištima, da se vrate ovamo pod zemlju i donesu ljudima gorivo, municiju, svetlost i toplotu. Da im donesu život.

Stalker. I su hteli da budu i Artem i njegov prijatelj Zenjka i Vitalik - Zanovala. I dok su prisiljavali sebe da se uspinju uz eskalator koji je zastrašujuće škripao, a njegova gazišta propadala, oni su sebe zamišljali u zaštitnim odelima, s radiološkim detektorima, naoružane moćnim ručnim mitraljezima na gotovs, kako i dolikuje pravim stalkerima. Ali oni nisu imali ni detektore, ni zaštitu, a umesto zastrašujućih vojničkih mitraljeza - samo staru dvocevku, koja možda i nije bila ispravna...

Prilično brzo su se popeli i uskoro bili na površini. Na sreću, bila je noć, inače bi sasvim sigurno oslepeli. Oči, naviknute tokom godina života pod zemljom na mrak, na purpurnu svetlost vatri i havarijskih lampi, ne bi izdržale takvo opterećenje. A oslepeli i bespomoćni teško da bi uopšte uspeli da se vrate kući.

Vestibil Botaničke bašte je bio skoro urušen, polovina krova je bila odvaljena, tako da se kroz tu nepostojeću polovinu moglo videti tamnoplavo letnje nebo, koje se već razbistrilo od oblaka radioaktivne prašine, osuto mirijadama zvezda. Ali šta je uopšte zvezdano nebo za dete koje nije u stanju da zamisli čak ni to da iznad glave ne mora biti isključivo plafon. Kada podigneš pogled, a on se ne zaustavi na betonskoj konstrukciji i trulim isprepletenim kablovima i cevima, već se gubi u tamnoplavom prostranstvu koje odjednom pukne iznad tebe - kakav je to osećaj! A tek zvezde! Može li uopšte čovek koji nikada nije video zvezde da ima predstavu o beskonačnosti, kada se, sasvim sigurno, pojam o beskonačnosti najpre i pojavio kod ljudi koji su bili nadahnuti noćnim nebeskim svodom? Milioni treperavih vatrića, srebrnih ekserčića pozabanih u kupolu od plavog baršuna...

Dečaci su stajali tri, pet, deset minuta, nesposobni da progovore ni jednu jedinu reč. Oni bi tako i ostali, ne bi ni mrdnuli, a ujutru bi sigurno bili živi skuvani, da se sasvim blizu nije razlegao urlik koji je ledio dušu. Osvestivši se, strmoglaviše se nazad ka eskalatoru, i pojuriše dole kao bez glave, potpuno zaboravivši na oprez, tako da nekoliko puta

umalo nisu propali na šiljke zupčanika. Pridržavajući i vukući jedan drugog, oni su put do kuće prešli dok dlanom o dlan.

Preletevši poput čigri poslednjih desetak stepenika, izgubivši usput dvocevku, oni jurnuše ka komandnom pultu za pokretanje kapije. Ali, đavola! - zarđala gvožđurija se zaglavila i nije imala nameru da se vrati na svoje mesto. Isprepadani na smrt time da će ih slediti monstrumi s površine, oni pojuriše svojim, ka severnom kordonu.

Ali, shvatajući da su uradili nešto veoma loše ostavivši hermetičku kapiju otvorenu - jer su mutantima možda otvorili prolaz dole, u metro, do ljudi, oni su usput uspeli da se dogovore da drže jezik za zubima i nikome od odraslih ne govore gde su zapravo bili. Ovima na kordonu su rekli da su išli u bočni tunel da love pacove, ali su izgubili pušku, uplašili se i vratili.

Artema je tada očuh naravno propisno naučio pameti... Zadnjica mu je još dugo bridela od oficirskog opasača, ali se Artem držao kao zaroobljeni partizan i nije odao vojnu tajnu. I njegovi drugovi su ćutali.

I poverovali su im.

Ali sada, setivši se te priče, Artem je sve češće razmišljao: ima li veze to putešestvije, i što je još bitnije, barijera koju su otvorili, s tom fukarom koja je poslednjih nekoliko godina napadala njihove kordone?

Pozdravljajući se usput sa poznanicima, zastajući tu i tamo da bi čuo novosti, stegao ruku drugu, poljubio poznatu devojku, ispričao starijima šta radi očuh, Artem najzad stiže svojoj kući. Unutra nikog ne beše, i on odlučio da ne čeka očuha već da legne da spava: od osmočasovnog dežurstva bi svako pao s nogu. Svuče čizme, skide jaknu i zagnjuri glavu u jastuk. Zaspao kao zaklan.

Satorsko krilo se razmače i unutra nečujno skliznu ogromna figura, čije je lice bilo nemoguće videti; jedino što se videlo bila je glatka lobanja, koja se zloslutno presijavala na crvenom havarijskom svetlu. Začu se prigušeni glas: „Eto, opet smo se sreli. Vidim, očuh ti nije tu. Ne mari. Sačekaćemo ga. Pre ili kasnije. Neće pobeći. A dotle ti pođi sa mnom. Treba nešto da popričamo. Na primer, o barijeri na Botaničkoj." Artem, ledeći se, prepoznaše u njemu svog skorašnjeg poznanika iz kordona, onog što se predstavio kao Hanter. A on mu se približavao, polako, nečujno, lice mu se i dalje nije videlo, svetlost je padala nekako čudno... Artem je hteo da pozove u pomoć, ali snažna ruka, hladna poput mrtvačke, zapuši mu usta. Na kraju mu pođe za rukom da napipa fenjer, da ga upali i uperi čoveku u lice. To što je ugledao potpuno ga je paralisalo i ispunilo užasom. Umesto ljudskog lica, možda grubog i surovoga

pred sobom je ugledao groznu crnu njušku s dva ogromna bezizražajna oka bez beonjača i razjapljenom čeljusti. Artem se otrže, grabeći ka izlazu iz šatora. Odjednom nestade svetla i stanica utonu u mrak; tek su se ponegde u daljini nazirali slabi odblesci vatre. Artem ne razmišljajući mnogo potrča u tom pravcu, ka svetlu. Vampir iskoči za njim ričući: „Stoj! Nemaš gde da pobegneš!” Zaori se grozni grohotni smeh, koji se postepeno pretvori u naricanje za pokojnikom. Artem je bežao ne osvrćući se, čuvši iza sebe bat teških čizama, spor i odmeren, kao da je njegov progonitelj znao da nema razloga da žuri, da će sustići Artema, pre ili kasnije...

Dotrčavši do vatre, Artem ugleda čoveka koji je sedeo pored nje, njemu okrenut leđima. Poče da drmusa čoveka koji je sedeo, moleći za pomoć, ali on pade na leđa i postade mu jasno da je ovaj već odavno mrtav, čak mu je i lice iz nekog razloga bilo prekriveno injem. I u tom smrzutom čoveku Artem prepoznade čika Sašu, svog očuha...

- Hej, Arteme! Dosta spavanja! Hajde ustaj! Već punih sedam sati knjavaš... Ustaj, spavalice! Imamo goste! - razleže se Suhojev glas.

Artem sede u postelji i tupo se upilji u njega.

- O, čika Saša... To si ti... S tobom je sve u redu? - upita na kraju, posle dužeg žmirkanja. S teškom mukom se uzdržao da ne pita da li je Suhoj uopšte živ, a i to samo zbog toga što je to bilo očigledno.

- Da, kao što vidiš! Hajde, hajde, diži se, ne protezi se. Hoću da te upoznam sa svojim prijateljem - reče Suhoj.

Pored njega se začu poznati mukli glas i Artem se preznoji, prisivši se doživljenog košmara.

- A tako znači, vi se već poznajete? - začudi se Suhoj. - Pa, Arteme, baš si okretan!

Najzad u šator uđe i gost. Artem se strese i zalepi se uza zid šatora - bio je to Hanter. Košmar mu ponovo prolete pred očima: praznina tamnih očiju, bat teških čizama iza leđa, ukočeni leš pored vatre...

- Da. Već smo se upoznali - procedi Artem, nevoljno pružajući ruku gostu.

Ispostavilo se da je Hanterova ruka topla i suva, i Artem je polako počeo da uverava sebe da je to ipak bio samo san, da nema ničeg lošeg u ovom čoveku, jednostavno mu je došla u san uobrazilja, raspaljena strahom osam sati provedenih u kordonu...

- Čuj, Arteme! Učini dobro delo! Pristavi vodicu za čaj! Jesi li probao naš čaj? - namignu Suhoj gostu. - Uh, nuklearna travarica!

- Probao sam već - javi se Hanter, potvrdno klimajući glavom.

- Dobar čaj. Na Pečatnicima ga isto prave. Pomije ko pomije. A kod vas - sasvim druga priča.

Artem pode po vodu, zatim prema zajedničkoj vatri da pristavi čajnik. U šatorima je bilo strogo zabranjeno ložiti vatru: tako je izgorelo već nekoliko stanica.

Usput je razmišljao o tome da su Pečatnici na sasvim drugom kraju metroa, do tamo, davo bi znao koliko treba ići, toliko presedanja, prelaza, kroz kolike se stanice valja probiti - kroz neke prevarom, kroz neke borbom, ponegde zahvaljujući vezama... A ovaj tako nehajno kaže „I na Pečatnicima isto..." Pa, šta reći, interesantan lik, mada zastrašujući. A ručerde - ko da te mengelama steže, a ni Artem ne beše baš slabašan i upražnjavao je čvrst stisak pri rukovanju. Pošto čajnik proključa, on se vrati u šator. Hanter već beše skinuo svoj ogrtač, ispod kojeg je imao crni ronilački kostim s kragnom, tesno pripijen uz široki vrat i vitko snažno telo, uvučen u vojničke pantalone, stegnute opasačem. Preko ronilačkog kostima bio je navučen prsluk kakav su nosili ljudi na istovaru vagona, s mnoštvom džepova, a ispod miške, u futrolu zakačenoj preko leđa, sijao se brunirani pištolj čudovišnih razmera. Bacivši letimičan pogled, Artemu je bilo jasno da je to „stečkin", s uobičajenim za njega dugačkim prigušivačem i još nekakvim dodatkom na vrhu, po svemu sudeći, laserskim nišanom. Jedan takav mora da košta čitavo bogatstvo. A i to oružje, odmah je zapazio Artem, nije obično, nije za samoodbranu, to je sasvim sigurno. I onda se prisetio da je prilikom predstavljanja Hanter uz ime dodao i „Lovac".

- Daj, Arteme, sipaj gostu čaj! Hajde sedi, Hanteru, sedi! Pričaj! - razgalami se Suhoj.

- Sam davo zna koliko dugo se nismo videli.

- O sebi ću kasnije. Ničeg naročitog. A kod vas, čuo sam, čudne se stvari dešavaju. Nekakva furija vas spopada. Sa severa. Slušao sam danas priče dok smo bili na straži. O čemu se radi? - u svom maniru, isecanim frazama, upita Hanter.

- Smrt je to, Hanteru - naglo se oneraspoloživši odgovori Suhoj.

- To se naša buduća smrt prikrada. Sudbina nas sustiže. Eto šta je.

- Kakva sad smrt? Čuo sam da se uspešno branite. Oni su nenaoružani. Ali šta je to? Ko su i odakle su oni? Nikada ništa slično nisam čuo po drugim stanicama. Nikada. Sto znači da toga nigde više i nema. Voleo bih da znam o čemu se radi. Ja imam nos za veliku opasnost. Voleo bih da znam tačno kakva je to opasnost, da shvatim njenu prirodu. Zato sam ovde.

- Opasnost mora biti eliminisana, je li tako, Lovce? Ti ćeš uvek ostati kauboj... Ali, je li moguće otkloniti ovu opasnost, to je pitanje - tužno se osmehnu Suhoj. - Eto u kom grmu leži zec. Sve je mnogo komplikovanije nego što ti se čini. Neuporedivo teže. Nisu to obični zombiji, oni hodajući mrtvaci iz bioskopa. To je bar lako: napuniš revolver srebrnim mecima - podigavši živopisno dlan sa ispruženim kažiprstom u obliku pištolja, nastavljao je on - bam, bam, i sile zla su pobedene. Ali ovo je nešto drugo. Nešto strasnije. Mene bar nije lako zaplašiti, Hantere, i ti to znaš.

- Ti paničiš? - začuđeno upita Hanter.

- Njihovo glavno oružje je strah. Narod jedva izdržava na svojim položajima. Ljudi zalegnu s automatima i mitraljezima - a ovi na njih idu goloruki. I svi duboko svesni da su ovi i kvalitativno i brojno nadmoćniji, samo što ne krenu da beže, gube se od straha, a neki su već i poludeli, kažem ti u poverenju. I nije to samo strah, Hanteru! - gotovo prošaputa Suhoj. - To je... Ne znam čak ni kako bih ti to racionalno objasnio. Svaki put je sve jače. Kao da utiču na glavu... I meni se čini, svesno. Osetiš ih još iz daleka, i taj osećaj postaje sve jači, neki odvratani nemir, da kolena počinju da ti klecaju. A još se ništa i ne čuje i ne vidi, ali ti već znaš da su negde u blizini, da dolaze... Dolaze... A kada se razlegne krik - samo bi da pobegneš. Kada priđu bliže - počinje da trešti. I još dugo posle svega vidiš kako oni širom otvorenih očiju idu pravo na reflektor.

Artem uzdrhta. Izgleda da košmari nisu mučili samo njega. Ranije se trudio da o toj temi ne razgovara ni sa kim - plašio se da će pomisliti ili da je kukavica, ili da je pomerio pameću.

- Psihu razaraju gadovi! - nastavi Suhoj. - I znaš, oni se tačno podese na tvoju frekvenciju i sledeći put ih još bolje čuješ i još ih se više plašiš. Nije to samo strah... Ja to znam...

On začuta. Hanter je sedeo nepomično, ispitujući ga pogledom, očigledno razmišljajući o onome što je čuo. Zatim otpi gutljaj vrelog napitka i progovori sporo i tiho:

- To je pretnja za sve, Suhoj. Za ceo ovaj zatrovani metro, ne samo za vašu stanicu.

Suhoj je ćutao, kao da ne želi da odgovori, a onda odjednom planu:

- Za ceo metro, kažeš! A, ne, ne samo za metro. Za celokupno naše napredno čovečanstvo, koje je zahvaljujući svom progresu i došlo u nepriliku. Došlo vreme da se plati. Ovo je borba između vrsta, Lovce. I ti crni nisu šljam, i nisu oni nikakvi vampiri. Oni su homo novus - sledeći stupanj evolucije, bolje od nas prilagođeni novoj životnoj sredini.

Budućnost je njihova, Lovce. Možda će sapiensi truliti još dvadesetak, možda čak i pedeset godina po đavoljim jazbinama koje su sami prokopali još dok ih je bilo prilično mnogo pa nisu mogli svi da se smeste gore, tako da su najsiromašniji morali da se preko dana sklanjaju pod zemlju. Postaćemo bledunjavi i kržljavi, kao Velsovi morloci, sećaš se *Vremenske mašine*: i kod njih su u budućnosti pod zemljom živeli takvi stvorovi. Koji su takode nekada bila sapiensi... Da, mi smo optimisti, nećemo da crkavamo! Uzgajaćemo gljive na sopstvenom izmetu, a svinja će postati čovekov najbolji prijatelj, takoreći partner u preživljavanju... S odvratnom halapljivošću žderaćemo multivitamine koje su na tone proizvodili naši marljivi preci. Bojažljivo ćemo izlaziti na površinu da bismo žurno ugrabili još jedan kanister benzina, nešto malo tuđih krpica, a ako baš budemo imali sreće, možda i šaku patrona, a onda što brže nazad u svoje zagušljivo podzemlje, verovatno se osvrćući na sve strane da nas ko nije video. Zato što tamo na površini mi više nismo kod svoje kuće. Svet nam više ne pripada, Lovce... On više nije naš.

Suhaj začuta, gledajući kako se para sporo podiže iz šolje sa čajem i nestaje u sumraku šatora. Ni Hanter nije ništa odgovarao, a Artem najednom shvati da nikada ništa slično nije čuo od svog očuha. Ništa nije ostalo od njegovog uobičajenog ubeđenja da će sve obavezno biti dobro, od onog njegovog: „Ne drami, izvući ćemo se“, ili od onog ohrabrujućeg namigivanja. Ili je sve to uvek bio privid.

- Cutiš, Lovce, ćutiš. Hajde, demantuj me! Šta bi s tvojim argumentima? Kud se dede onaj tvoj optimizam? Poslednji put kada smo razgovarali, ti si vrlo samouvereno tvrdio da će nivo radijacije padati i da će se ljudi jednom vratiti na površinu. Eh, Lovce... 'Granuće Sunce nad šumom, ali ne za mene' - podrugljivo zapeva Suhoj. - Mi ćemo zubima gristi život, držaćemo se za njega iz sve snage, pa ma šta govorili filozofi, ili tvrdili sektaši, kako tamo više ničeg nema? Nećeš da veruješ, ne želiš, mada negde u dubini duše znaš da je zapravo tako. Ali nama se tako sviđa, Lovce, zar ne? Ti i ja veoma volimo život! I vući ćemo se po smrdljivom podzemlju, spavaćemo u oboru sa svinjama i žderati pacove, ali ćemo preživeti! Je li tako? Probudi se, Lovce! Niko o tebi neće napisati knjigu *Priča o savremenom čoveku*, niti će iko opevati tu tvoju želju za životom, tvoj hipertrofirani instinkt samoodržanja... Koliko dugo ćeš izdržati na gljivama, multivitaminima i svinjetini? Predaj se, sapiense! Ti više nisi car prirode! Svrgnut si! Ali ne, niko te ne tera da skapaš odmah. Bauljaj još u agoniji, davi se u sopstvenom izmetu... Ali znaj, sapiense: odživeo si svoje! Evolucija, čije si zakone upravo ti spoznao, napravila je

novi zamah i ti više nisi poslednji stupanj, vrhunac stvaranja. Ti si dino-saurus! Treba ustupiti mesto novim, savršenijim vrstama. Igra je završena, vreme je da pustimo druge da zaigraju. Tvoje vreme je prošlo. I neka buduće civilizacije lupaju glavu time zašto su izumrli sapiensi. Mada sumnjam da će to nekog uopšte zanimati...

Hanter, koji je za vreme njegovog monologa pažljivo proučavao svoje nokte, podiže pogled na Suhoja i s mukom reče:

- Ti si baš potonuo otkada sam te poslednji put video. Pa, sećam se da si ti meni govorio, ako budemo sačuvali kulturu, ako ne budemo pali duhom, ako ne zaboravimo svoj jezik, ako svoju decu naučimo da čitaju i pišu i još koješta, da ćemo uspeti da opstanemo i pod zemljom. Jesi li ti to govorio ili nisi? A sada - predaj se, sapiense... Sta je sad to?

- Jednostavno sam ponešto shvatio, Lovce. Osetio sam ono što ćeš i ti možda shvatiti, a možda i nećeš nikada: mi smo dinosaurusi i proživljavamo svoje poslednje dane. Može to da potraje deset ili čak i sto godina, potpuno je svejedno...

- Opirati se tome nema svrhe, je li tako? - zlobnim glasom procedí Hanter. - To hoćeš da kažeš?

Suhaj je ćutao oborivši pogled. Bilo je očigledno da mu je bilo izuzetno teško da on koji nikada i ni pred kim nije pokazao slabost sve to kaže starom drugu, i to pred Artemom. Sigurno je bilo veoma bolno istaći belu zastavu.

- A ne, taj film nećeš gledati! - polako reče Hanter, skočivši sa svog mesta. - A neće ni oni! Nove vrste, kažeš? Evolucija? Neumitno izumiranje? Izmet? Svinje? Vitamini? Ja kroz to još nisam prolazio. A ne plašim se ni toga. Ja ruke uvis podići neću. Instinkt samoodržanja? Nazovi ga i tako. Da, ja ću zubima braniti život. Imao sam ja tu tvoju evoluciju. Neka i druge vrste sačekaju svoj red. Ja nisam stoka koju će voditi na klanje. Kapituliraj i idi tim tvojim savršenijim i bolje prilagođenim, ustupi im svoje mesto u istoriji! Ako osećaš da si se naratovao, putuj - dezertiraj, ja ti neću suditi. Ali ne pokušavaj da me zaplašiš. I ne pokušavaj da me vučeš za sobom na klanicu. Zašto mi držiš propovedi? Da bi ti bilo lakše ako to ne uradiš samo ti; ako se svi predamo, neće te biti baš toliko sramota. Ili neprijatelji obećavaju činiju vruće kaše za svakog druga kojeg im budeš doveo u zarobljeništvo? Moja borba besmislena? Kažeš da smo na ivici propasti? Pljujem ja na tvoju propast. Ako smatraš da ti je mesto na dnu, uzmi vazduh i skači. Ali ja neću za tobom. Ako je izbor Razumnog Coveka, rafiniranog i civilizovanog sapiensa, kapitulacija, odričem se tog počasnog zvanja, i radije ću da postanem zver. I tako ću

se i ponašati, grčevito ću braniti život i pregrišću grkljan drugima da bih ja preživeo. I preživeću. Je li ti jasno? Preživeću!

On sede i tiho zamoli Artema da mu naliže još čaja. Suhoj ustade, i mračan i ćutljiv, sam pode da dolije i pristavi čajnik. Artem ostade sam u šatoru s Hanterom. Njegove poslednje reči, taj njegov prezir koji je odzvanjao, ohola samouverenost da će preživeti, raspališe Artema. On se ipak dugo ne usudi da progovori prvi. I tada se Hanter obrati njemu:

- A šta ti misliš, mladiću? Reci, bez ustručavanja... I ti bi da vegetiraš? Kao dinosaurus? Da sediš ko baba i čekaš, dok ne dođu po tebe? Znaš li priču o žabi u mleku? Kako su dve žabe upale u solju s mlekom. Jedna, racionalno razmišljajući, na vreme je shvatila da je uzaludno opirati se i da se od sudbine ne može pobeći. A tu je i zagrobni život, pa čemu onda nepotrebno se upinjati i uzalud uljuljkivati sebe lažnom nadom? Sklopila je krake i bacila se na dno. A druga beše ili luda, ili možda ateista. I krenu da se bacaka. Moglo bi se pomisliti: zašto se muči ako je sve unapred određeno. Bacakala se ona, koprcala... Dok nije od mleka maslac umutila. I izašla je. Odajmo poštu njenoj drugarici, prerašno nastradaloj u ime progressa filozofije i racionalnog mišljenja.

- Ko ste vi? - usudi se naposletku da upita Artem.

- Ko sam ja? Pa ti već znaš ko sam ja. Lovac.

- Ali šta znači to - lovac? Cime se vi bavite? Lovite?

- Kako da ti objasnim... Ti znaš kako funkcioniše ljudski organizam? On se sastoji od miliona sićušnih ćelija - jedne prenose nadražaje, druge čuvaju informacije, treće apsorbuju hranljive materije, četvrte prenose kiseonik... Ali sve one, čak i najvažnije među njima, propale bi za manje od jedan dan, ceo organizam bi stradao, da nije ćelija odgovornih za imunitet. One se zovu makrofage. Rade sistematski i odmereno kao najprecizniji sat. Kada zaraza napadne organizam, one je pronalaze, slede je ma gde da se skriva, pre ili kasnije je sustignu i... - on napravi pokret rukom, kao da je nekom polomio vrat, proprativši to još i neprijatnim škrgutom - unište je.

- Ali kakve to veze ima s vašom profesijom? - insistirao je Artem.

- Zamisli da je ceo metro - ljudski organizam. Složeni organizam koji se sastoji od četrdesetak hiljada ćelija. Ja sam makrofaga. Lovac. To je moje zanimanje. Bilo kakva opasnost dovoljno ozbiljna da ugrožava čitav organizam, mora da bude uništena. To je moj posao.

Napokon se vrati i Suhoj s čajnikom i, nalivajući vrelu tečnost u šolje, očigledno sredivši za vreme svog odsustva misli, obrati se Hanteru:

- Šta nameravaš da preduzmeš da bi eliminisao izvor opasnosti, ka-
uboju? Da kreneš u lov i pobiješ sve crne? Teško će od toga nešto biti.
Ništa ne možeš da uradiš, Hanteru. Ništa.

- Uvek ostaje još jedan izlaz, poslednji. Minirati vaš severni tunel
prema davalima. Zatrpai ga potpuno. I odseći tvoju novu vrstu. Neka
se razmnožavaju na površini i nek ne diraju nas, krtice. Podzemlje - to
je sada naša životna sredina.

- Ja ću tebi da kažem nešto zanimljivo. Za to malo ko zna na na-
šoj stanici. Kod nas je već srušen jedan deo tunela između naše i sused-
ne stanice. Otprilike tu iznad nas - iznad severnih tunela - teku potoci
podzemnih voda. I kada su već prolokale severnu liniju, umalo nas nisu
potopile. Ovim bismo samo omogućili da voda još jače prolazi - i onda
zbogom, rođena VDNP. Eto tako, ako mi sada srušimo preostali severni
tunel, nećemo samo biti potopljeni. Potopiće nas radioaktivna vodurina.
Tada to neće biti samo naš kraj. Eto gde se krije još veća opasnost za me-
tro. A ako se upustiš u borbu između vrsta sada i na ovaj način, naša vr-
sta će biti poražena. Šah.

- A šta je s hermetičkom kapijom? Zar ne treba jednostavno zatvo-
riti hermetičku kapiju na toj strani tunela? - dosetio se Hanter.

- Hermetičku kapiju su još pre petnaest godina nepoznati pamet-
njakovići sređivali po čitavom metrou, pa su je dali na fortifikaciju ne-
koj stanici, a danas se niko više i ne seća kojoj. Nije valjda da to nisi
znao? Još jednom - šah.

- Reci mi... Da li u poslednje vreme pojačavaju pritisak na vas? -
Hanter se izgleda predao i skrenuo razgovor na drugu temu.

- Da li se pojačava? Još kako! Teško je u to poverovati, ali mi do
skora nismo uopšte znali da oni postoje. A vidi sad - glavna opasnost. I
veruj mi, blizu je dan kada će nas prosto zbrisati, zajedno sa svim našim
utvrđenjima, reflektorima i mitraljezima. Ne može se ceo metro podići
da bi zaštitio jednu beznačajnu stanicu. Jeste da se kod nas proizvodi do-
bar čaj, ali da li će neko rizikovati život zbog tako poznatog čaja kao što
je naš? Na kraju krajeva, tu su uvek konkurenti s Pečatnika... Opet šah!
- tužno se osmehnu Suhoj. - Nismo mi nikome potrebni. Sami uskoro
nećemo biti u stanju da odolevamo pritisku. Da ih odsečemo, da zatrpa-
mo tunel, ne možemo. Da se popnemo gore i udarimo po njima tamo,
takođe nismo u stanju, iz poznatih razloga... Mat. Mat tebi, Lovce! Mat
i meni. Svima nama vrlo skoro, totalni mat, ako shvataš na šta mislim -
kiselo se osmehnu Suhoj.

- Videćemo - odbrusi Hanter. - Videćemo.

Oni posedeše još, razgovarajući o svemu i svačemu; često su pominjali Artemu nepoznata imena, delove nekada neispričanih ili neodslušanih priča. S vremena na vreme bi iskršavali neki stari sporovi, od kojih je Artem malo šta razumeo, i koji su očigledno trajali godinama, prekidajući se rastancima i ponovo se raspaljujući kada bi se prijatelji opet sreli.

Na kraju Hanter ustade i pozdravi se sa Suhojem, rekavši da mora na spavanje, zato što on, za razliku od Artema, posle patrole uopšte nije legao. Ali pre nego što izađe, on se iznenada okrete ka Artemu i reče: „Izađi na trenutak.”

Artem odmah iskoči za njim, ne obraćajući pažnju na očuhov začuđeni pogled. Hanter ga je čekao napolju, zakopčavajući do kraja svoj dugački ogrtač i podižući okovratnik.

- Da prošetamo? - predloži i lagano krenu napred po platformi, ka gostinjskom šatoru, gde zastade. Artem neodlučno krenu za njim, pokušavajući da pretpostavi o čemu ovakav čovek hoće da razgovara s njim, s dečaćićem koji zapravo nikada za druge nije uradio ništa značajno, pa čak ni makar korisno.

- Šta ti misliš o tome čime se ja bavim? - upita Hanter.

- Izvanredno... Pa da nije bilo vas... Naravno, i drugih takvih kao vi, ako takvih još ima... Mi bismo svi već odavno... - zbunjeno je promrmljao Artem.

Oseti navalu stida zbog sopstvenog mucanja. Eto baš sada, kada je takav čovek obratio pažnju na njega i nešto hoće baš njemu lično da kaže, čak ga je zamolio da izađe da bi bili nasamo, bez očuha, on crveni kao devojka i nešto s mukom blebeće...

- Misliš? Ako narod tako misli - osmehnu se Hanter - znači ne treba slušati gubitnike. Drhti tvoj očuh, znaš. A on je zaista hrabar čovek... U svakom slučaju je bio takav. Kod vas se nešto strašno dešava. Šta god da je, tako ne može da ostane. U pravu je tvoj očuh: ovde se ne radi o ološu, kao na desetinama drugih stanica, ne radi se o vandalima i degenericima. Ovo je nešto novo. Nešto zloslutno. Od tog novog se oseća hladnoća. Na grob miriše. Za samo dva dana provedena na vašoj stanici u mene počinje da se uvlači taj strah. I što više o njima znaš, što ih više proučavaš, što ih bolje sagledaš, strah je sve veći, tako sam ja razumeo. Ti ih, na primer, nisi viđao često, je li tako?

- Samo jednom, zato što sam ja tek odnedavno počeo da idem na sever u patrole - priznade Artem. - Ali mi je, pošteno govoreći, i to jednom dosta. Od tad me muče košmari. Kao danas, na primer. A koliko je vremena prošlo od tog dana!

- Košmari, kažeš? I ti ih imaš? - namršti se Hanter. - Da, ne liči na slučajnost... Ako ostanem tu još neko vreme, koji mesec, i budem išao u te vaše patrole redovno, nije isključeno da ću postati depresivan... Jok, dečko. Pogrešio je tvoj očuh u jednoj stvari. Ne govori to on. Ne misli on tako. To oni za njega misle i umesto njega govore. Predajte se, kažu, otpor je uzaludan. A on je njihov portparol. On toga, naravno, nije svestan... I istina je sigurno ono da se podešavaju đubrad i psihi razaraju. Đavolska posla! Reci mi, Arteme - obrati mu se on direktno, imenom, i mladić shvati: sprema se da mu kaže nešto zaista važno. - Imaš li neku tajnu? Nešto što nikome sa stanice ne bi rekao, a što bi mogao otkriti neznancu.

- P-pa... - zbuni se Artem, što je pronicljivom čoveku bilo sasvim dovoljno da shvati da takva tajna postoji.

- I ja imam tajnu. Hajde da ih razmenimo. Zeleo bih da s nekim podelim svoju tajnu, ali bih hteo da budem siguran da je neće izbrbljati. Podeli i ti sa mnom svoju - ali ne neku glupost o devojkicama nego nešto ozbiljno, što niko više ne treba da čuje. I ja ću tebi ispričati ponešto. To mi je važno. Veoma važno, razumeš?

Artem se kolebao. Znatiželja je, naravno, bila razumljiva, ali se istovremeno plašio da svoju tajnu, baš onu, otkrije ovom čoveku, koji nije bio samo interesantan sagovornik i čovek bogatog životnog iskustva nego po svemu sudeći i hladnokrvni ubica, koji je bez ikakvog dvoumljenja uklanjao sve prepreke sa svog puta. A šta kad se ispostavi da je Artem zaista povezan s invazijom crnih...

Hanter ga pogleda u oči, hrabreći ga:

- Nema razloga da me se pribojavaš. Garantujem diskreciju! - i zagonetno namignu.

Tako oni dođoše do gostinjskog šatora, koji je za tu noć dodeljen Hanteru na raspolaganje, ali ostadoše napolju. Artem razmisli poslednji put, i ipak se odluči. Udahnu malo više vazduha, i onda žurno, u jednom dahu, ispriča celu priču o pohodu na Botaničku baštu. Kada je završio, Hanter je neko vreme ćutao, razmišljajući o onome što je čuo. Zatim promuklim glasom procedi:

- Pošteno govoreći, tebe i tvoje drugove bi za ovo trebalo ubiti, iz vaspitnih razloga. Ali već sam ti garantovao neprikosnovenost. Na tvoje drugove se ovo, naravno, ne odnosi...

Artemu se srce steže, oseti kako mu telo drhti od straha i klecaju noge. Nije bio u stanju da progovori, i zbog toga je ćuteći čekao nastavak optužnice.

- Ali, uzevši u obzir vaš uzrast i potpunu glupost u trenutku dešavanja, a i zbog zastarelosti, pomilovani ste. Živi - i da bi što pre povratio Artema od šoka, Hanter mu još jednom, ovoga puta ohrabrujuće, namignu - ali upamti da u svojim susedima sa stanice više nemaš uporište. Jer si upravo u moje ruke stavio moćno oružje protiv samog sebe. A sada ćeš da čuješ moju tajnu.

I dok se Artem kajao zbog svoje brbljivosti, on nastavi:

- Ja na ovu stanicu preko čitavog metroa nisam uzalud došao. Ostajem pri svome. Opasnost se mora otkloniti, kao što si, sigurno, više puta danas čuo. Mora, i biće otklonjena. Ja ću to učiniti. Tvoj oćuh se plaši. On se polako pretvara u njihovo oruđe, kako ja to razumem. On im se opire sa sve manje volje, a mene pokušava da razuveri. Ako je istina da postoje podzemne vode - onda varijanta s rušenjem tunela, naravno, otpada. Ali posle tvoje priče mi je ponešto jasnije. Ako su crni počeli da se pojavljuju ovde posle vašeg pohoda, to znači da oni dolaze s Botaničke bašte. A valjda nešto i gaje u toj Botaničkoj bašti, ako su se tamo pojavili. To znači da ih je moguće blokirati tamo, bliže površini. Bez opasnosti da se nabasa na podzemne vode. Ali jedino đavo zna šta se dešava posle sedamstotog metra u severnom tunelu. Tamo vaša vlast prestaje. Poćinje vlast tame - najrasprostranjeniji oblik uprave na teritoriji Moskovskog metroa. Ja ću poći tamo. To ne treba niko da zna. Suhoju ćeš reći da sam se raspitivao za situaciju na stanici, i to će biti istina. Ti, u stvari, nećeš morati nikom ništa da objašnjavaš: ako sve prođe glatko, sam ću sve objasniti kome bude trebalo. Ali može se desiti - zastade on na sekundu, pažljivo gledajući Artema u oći - da se ja i ne vratim. Bude li eksplozije ili ne, ukoliko se ja ne vratim do sutra ujutru, neko bi trebalo da kaŹe šta se sa mnom desilo, i da isprića mojim drugovima kakva se pošta zapatila u vašim severnim tunelima. Sa svim svojim starim poznanicima s ove stanice, uključujući i tvog oćuha, sam se danas video. I osećam, gotovo mogu da vidim, kako crvić sumnje i straha izjeda mozgove svih onih koji su često izloženi njihovom uticaju. Ja ne mogu da se oslonim na ljude s crvljivim mozgovima. Potreban mi je zdrav ćovek, ćiji razum još nisu zaposeli ti vampiri. Trebaš mi ti.

- Ja? Ali, kako vam ja mogu pomoći? - zaćudi se Artem.

- Saslušaj me. Ako se ja ne vratim, ti moraš, po svaku cenu - po svakoj cenu, ćuješ li?! - da doćeš do Polisa. Do Grada... I potraćićeš tamo ćoveka koga zovu Mlinar. Njemu ćeš isprićati sve. I još nešto. Daću ti sada jednu stvar, daćeš mu je kao dokaz da te ja šaljem. Uđi na trenutak! - Skinuvši katance s ulaza, Hanter podiće zastor i propusti Artema unutra.

U šatoru beše tesno zbog ogromnog ruksaka maskirnih boja i normalno velike putne škrinje, koji su bili na podu. Pri svetlosti fenjera Artem je uspeo da vidi cev nekakvog solidnog oružja koje je preteče svetlucalo iz unutrašnjosti torbe, po svoj prilici rasklopljenog ručnog mitraljeza. Pre nego što ga je Hanter sakrio od radoznalih pogleda, Artem je uspeo da zapazi mat crne metalne korpe s mitraljeskim šaržerima, uredno složene na istoj strani do oružja, i male zelene protivpešadijske mine - na drugoj.

Ne komentarišući ništa o tom arsenalu, Hanter otvori bočni džep ranca i izvadi odande malu metalnu kapislu, napravljenu od čaure za automat. Na onoj strani gde bi trebalo da se nalazi metak, kapisla se završavala zašrafljenim poklopcem.

- Evo, uzmi. Ne čekaj me duže od dva dana. I ne boj se. Svuda ćeš nailaziti na ljude koji će ti pomoći. Uradi to obavezno! Jasno ti je šta od tebe zavisi. Ne treba ponovo sve da ti objašnjavam, zar ne? To je to. Poželi mi sreću i briši... Treba da odspavam.

Artem jedva procedi reči pozdrava, stisnu snažnu Hanterovu šapu i vrati se u svoj šator, pogrbljen pod težinom misije koja mu je poverena.

GLAVA 3

AKO SE NE VRATIM

Artem je slutio da mu ne gine jedno pristrasno saslušanje po povratku kući: očuh će ga sigurno kinjiti, ispitujući ga o čemu je razgovarao s Hanterom. Ali, suprotno njegovim očekivanjima, ovaj ga nije čekao nakoštrešen i s pripremljenim španskim čizmama, već je mirno spavao - a do tada nije uspevao da zaspi danima.

Nakon noćnih dežurstava i dnevnog sna, Artem bi morao da radi noćnu smenu - u fabrici čaja.

Tokom decenija godina života u podzemlju delimično osvetljenom slabim crvenim svetlom, realan doživljaj dana i noći postepeno se gubio. Noću bi osvetljenje na stanici bilo slabije, baš kao što je to nekada bila praksa u vozovima na daljim relacijama, da bi ljudi mogli da spavaju, ali nikada, osim u havarijskim situacijama, nije potpuno isključivano. Koliko god da se ljudski vid izoštrio tokom godina života u tami, ipak se nije mogao porediti s vidom stvorenja koja su živela po tunelima i zapuštenim prolazima. Podela na „dan“ i „noć“ nastala je pre iz navike nego zbog potrebe. „Noć“ je imala smisla utoliko što je za većinu stanovnika stanice bilo prijatnije da spavaju u isto vreme, tada je spavala i stoka, prigušivano je osvetljenje, i bilo je zabranjeno praviti buku. O tačnom vremenu žitelji stanice su se obaveštavali pomoću dva stanična sata, koji su bili postavljeni jedan naspram drugog iznad ulaza u tunele. Tim časovnicima je pridavana podjednaka važnost kao i strateškim objektima kao što su magacini oružja, filteri za vodu ili elektrogenerator. Na njih su uvek motrili, manje kvarove bi odmah popravljali, a neki, ne

toliko diverzioni, koliko huliganski pokušaji da ih obore, kažnjavani su na najsuroviji način, sve do proterivanja sa stanice.

Ovde je uveden strogi krivični zakon, prema kojem je uprava VDNP sudila prestupnicima na prekom sudu, pravdajući se vanrednim stanjem, koje je po svoj prilici uvedeno zauvek. Diverzije na strateške objekte povlačile su za sobom najstrože kazne. Za pušenje i paljenje vatre na peronu i van za to posebno predviđenog mesta, kao i za nemaran odnos prema oružju i municiji, sledovalo je momentalno proterivanje sa stanice i konfiskacija imovine. Takve drakonske kazne su pravdane time što je već nekoliko stanica izgorelo do temelja. Vatra se za tren oka širila po šatorskim gradovima, proždirući sve pred sobom, pa bi bolni, bezumni jauci, još dugo posle katastrofe kao eho odzvanjali u ušima stanovnika susednih stanica, a ugljenisana tela, slepljena s rastopljenom plastikom i ceradama, pri svetlosti fenjera cvrčala su od nezamislive vreline plamena, kezeći zube na isprepadane švercere i putnike, slučajno nabasale u taj pakao.

Da ih ne bi snašla ta crna sudbina, na mnogim stanicama su neoprezno rukovanje vatrom svrstali u kategoriju teških krivičnih dela.

Proterivanjem su kažnjavali i za krađe, sabotaže i neopravdano izbegavanje radne obaveze. Ali, s obzirom na to da su svi, u svakom trenutku, bili jedni drugima na oku, i da je na stanici živelo svega nešto više od dvesta ljudi, takvi prekršaji, pa i prekršaji uopšte, bili su vrlo retki, i najčešće su ih činili stranci.

Radna obaveza je na stanici bila zakon, i svi, od najmlađeg do najstarijeg, morali su da odrade svoju svakodnevnu normu. Farme svinja, plantaže pečuraka, fabrika čaja, mesni kombinat, vatrogasna i inženjerska služba, oružarnica - svaki žitelj radio je na jednom od ovih, a poneko i na dva mesta. Muškarci su uz to imali obavezu da jednom u dva dana kao vojnici dežuraju u jednom od tunela, a u vreme konflikata ili pojavljivanja neke nove opasnosti iz dubina metroa, patrola su znatno pojačavane, a rezervna je bila u punoj pripravnosti za borbu. Tako pedantno uređenim životom moglo se pohvaliti veoma malo stanica, i dobar glas o VDNP privlačio je mnoge koji su želeli da se skuće na njoj. Ipak su naseljavanje strancima dopuštali retko i teška srca.

Do noćne smene u fabrici čaja ostalo je još nekoliko sati i Artem, ne znajući šta bi sa sobom, ode do svog druga Zenjke, jednog od onih s kojima je svojevremeno išao na ono vrtoglavo putovanje na površinu.

Zenjka je bio njegov vršnjak, ali je, za razliku od Artema, živio sa svojom pravom porodicom: s ocem, majkom i mladom sestricom. Slučajevi

da su uspele da se spasu čitave porodice bili su retki, i Artem je potajno zavelo svom prijatelju. On je, naravno, veoma voleo svog očuha, i poštovao ga čak i sada kada je ovaj popustio sa živcima, ali je pri tom bio savršeno svestan da mu Suhoj nije otac, niti ikakav rod, i nikada ga nije zvao tata.

A Suhoj, koji je u početku sam zamolio Artema da ga zove čika Šaša, s vremenom se pokajao zbog toga. Godine su mu prolazile, a on, stari tunelski vuk, nije uspeo da stekne pravu porodicu, nije imao čak ni ženu koja bi ga čekala kad se vrati iz pohoda. Osećao je teskobu kada bi video majke s malom decom i maštao je o tome da doživi dan kada više neće morati nikada da odlazi u mrak, nestajući iz života stanice danima i nedeljama, a možda i zauvek. I tada se on nadao da će naći ženu koja će poželeti da se uda za njega i rodi mu decu, koja ga neće, kada budu naučila da govore, zvati čika Sašom, nego ocem.

Starost i nemoć bili su sve bliži, vremena je ostajalo sve manje i manje, i sigurno je trebalo požuriti, ali nikako nije uspevao da se otrgne. Zadatak je smenjivao zadatak i još se nije našao niko na koga bi preneo deo svog posla, kome bi poverio svoje veze, otkrio profesionalne tajne, da bi se sam posvetio nekom lakšem poslu na stanici. On je poodavno razmišljao o nekom mirnijem poslu, i čak je znao da može da računa na neku rukovodeću poziciju na stanici, zahvaljujući svom autoritetu, savršenoj radnoj biografiji i prijateljskim odnosima s upravom. I dok dostojnu zamenu još uvek nigde nije ni nazirao, umirujući sebe mislima o srećnijem sutra, on je živio svoje danas, stalno odlažući konačni povratak, nastavljajući da natapa svojim znojem i krvlju kamen tuđih stanica i beton dalekih tunela.

Artem je znao da ga očuh, bez obzira na svoju gotovo očinsku ljubav prema njemu, ne vidi kao nastavljača svog posla, i uglavnom ga smatra klipanom, 'pri tom sasvim nezasluženo. Na dalje pohode on nije vodio Artema, bez obzira što je ovaj već odrastao i što više nisu palili izgovori da je još mali i da će ga zombiji ukrasti ili pacovi pojesti. On čak nije ni bio svestan da je upravo tim svojim nepoverenjem podsticao Artema na te nepromišljene avanture, zbog kojih bi ga posle tukao. On je očigledno želeo da Artem svoj život ne izlaže besmislenim opasnostima na putešestvijima po metrou već da živi onako kako je maštao o životu sam Suhoj: mirno i bez izlaganja riziku, radeći i podižući decu, ne raspajući uzalud svoju mladost. Ali, želeći takav život za Artema, on je zaboravljao da je pre nego što je i sam počeo da teži takvom životu prošao kroz vatru i vodu, uspeo da preživi stotine pustolovina, i da ih se zasiti.

I nije iz njega ni sada progovarala mudrost stečena s godinama već godine i umor. Artem je pucao od energije, tek je počeo da živi, a tavorio je seckajući i sušeći gljive, menjajući pokrivače i nikada se ne usuđujući da pređe petstoti metar, što je za njega bilo potpuno nezamislivo. Želja da ode sa stanice rasla je u njemu iz dana u dan, zato što je sve jasnije uviđao kakvu mu je sudbinu namenio očuh. Karijera uzgajivača čaja i uloga oca mnogobrojne dece Artemu se dopadala manje od bilo čega drugog na svetu. Baš tu žeđ za pustolovinom, želju da ga ponesu, kao skitnicu, tunelski vetrovi, i da za njima ide ka neizvesnosti, u susret sudbini koja mu je namenjena, sigurno je u njemu naslutio Hanter, zamolivši ga za tako ozbiljnu uslugu, koja je podrazumevala i ogroman rizik. On je, kao Lovac, imao istančan njuh za ljude, i već posle sata razgovora bilo mu je jasno da može da se osloni na Artema. Čak i da Artem ne stigne do određenog mesta, on svakako ne bi ostao na stanici, zaboravivši na zadatak ako se Hanteru nešto desi na Botaničkoj bašti.

I Lovac se nije prevario u svom izboru.

Ženjkina je, na sreću, bio kod kuće, i Artem je mogao da prekrati veće najnovijim spletkama, razgovorima o budućnosti i jakim čajem.

- Zdravo! - odgovori drug na Artemov pozdrav. - I ti ideš u noćnu u fabriku? I mene su tamo rasporedili. Baš sam se premišljao, hteo sam čak da molim rukovodstvo za premeštaj. Ali ako su i tebe rasporedili sa mnom, onda ništa, izdržaću. Ti si danas bio na dežurstvu, zar ne? Bio si u patroli? Pa pričaj! Čuo sam da ste imali CP... Sta se desilo?

Artem značajno pokaza na Ženjkinu mlađu sestricu, koju je toliko zainteresovao razgovor koji je trebalo da usledi, da je prestala da kljuka krpanu lutku koju joj je majka sašila od sasušenog korenja pečuraka, pa ih je gledala bez daha svojim okruglim očima, iz ćoška šatora.

- Slušaj mala! - shvativši na šta Artem misli, grubo reče Ženjkina - kupi svoje prnjice i idi da se igraš u komšiluku. Čini mi se da te Katja zvala da dođeš. S komšijama treba održavati dobre odnose. I zato kupi svoje krpice i briši!

Devojčica je nešto revoltirano promrmljala i kao osuđenik se počela spremati, usput grdeći lutku koja je tupo gledala u tavanicu svojim izlizanim očima.

- Kako se pravite važni! Ja ionako sve znam! Prićaćete o onim vašim gadostima! - prezrivo dobaci ona na rastanku.

- A ti si, Lenka, još mala da o gadostima razmišljaš. Još ti se mleko oko usana nije osušilo! - pokušavajući da joj pokaže gde joj je mesto, reče Artem.

- Šta je to mleko? - tupavo upita devojčica, brišući usta.

Niko je ne udostoji objašnjenja, i pitanje ostade da visi u vazduhu.

Kada ona ode, Zenjka priteže iznutra zastor šatora i upita:

- Pa, šta je to bilo? Govori već jednom! Svašta sam već čuo. Jedni kažu da je ogroman pacov izašao iz tunela, drugi, da ste uhodu crnih preplašili, čak i ranili. Kome da se veruje?

- Ne veruj nikome! - posavetova ga Artem. - Svi lažu. Bio je to pas. Malo štence. Odneo ga je Andrej, pustolov. Reče da će ono da izraste u nemačku ovčarku - nasmeja se Artem.

- Pa upravo sam od Andreja čuo da je to bio pacov! - u nedoumici će Ženjka. - Stručno se nalagao, je l' da?

- Ti ne znaš? Pa to je njegova omiljena izmišljotina: o pacovima različine svinje. On je spadalo, razumeš - odgovori Artem. - Šta ima novo kod tebe? Šta pričaju klinici?

Ženjkini prijatelji su bili šverceri, snabdevali su čajem i svinjetinom tržnicu na Prospektu mira. Odande su donosili multivitamine, krpice, razne nepotrebne stvari, ponekad čak i umašćene knjige, kojima su uglavnom nedostajale neke stranice, a koje su tajanstvenim putevima dospevale na Prospekt mira, obišavši pola metroa, iz jednog drvenog kofera u drugi, iz džepa u džep, od trgovca do trgovca, dok napokon ne bi našle svog vlasnika.

Na VDNP su bili ponosni i na to što su, bez obzira na udaljenost od centra i glavnih trgovačkih puteva, naseljenici uspevali ne samo da prežive iz dana u dan u nemogućim uslovima već i da održavaju, makar u okvirima stanice, ljudsku kulturu, koja je definitivno nestajala u čitavom metrou.

Uprava stanice se starala da tom pitanju posveti što je moguće više pažnje. Decu su obavezno učili da čitaju, a na stanici su čak imali i svoju malu biblioteku, gde su najčešće završavale sve knjige kupljene po vašarima. Nevolja je bila u tome što kod švercera nije bilo selekcije, uzimali su ono što se nudilo, tako da se svakakvog šunda nagomilalo ponajviše.

Ipak, odnos žitelja stanice prema knjigama je bio takav da čak ni iz najništavnije knjige niko nikada nije iscepio nijednu stranicu. Prema knjigama su se ponašali kao prema svetinji, kao prema poslednjem podsećanju na uništeni predivni svet. A odrasli, koji su neizmerno cenili svaki trenutak sećanja koji bi im vratilo čitanje, prenosili su takav odnos prema knjizi na svoju decu, koja i nisu imala čega da se sete, koja nisu znala, niti su mogla upoznati drugi svet, osim isprepletanih, sumornih i tesnih tunela, hodnika i prolaza.

U metrou nije bilo mnogo mesta na kojima se štampana reč tako bogotvorila, i stanovnici VDNP su s ponosom smatrali svoju stanicu jednim od poslednjih bedema kulture, severnom predstražom civilizacije na Kaluško-riškoj liniji.

Knjige su čitali i Artem i Zenjka. Zenjka je svaki put s nestrpljenjem očekivao povratak svojih prijatelja s vašara i prvi trčao pred njih, da sazna da nisu nabavili nešto novo. I tako bi knjiga najpre dospevala kod Zenjke, a tek posle toga u biblioteku.

Artemu je knjige donosio očuh sa svojih pohoda, i u njihovom šatoru se nalazila gotovo prava polica za knjige. Na njoj su stajale, od vremena požutele, ponekad još i pobudale i nagrizene od pacova, nekada u mrkim mrljicama nečije sasušene krvi, takve stvari kakve nije imao niko na stanici, a možda ni u čitavom metrou: Markes, Kafka, Borhes, Vian, nekoliko tomova ruske klasike.

- Momci ovog puta ništa nisu doneli - reče Zenjka. - Leha reče, da će neki čovek tamo kroz mesec dana dobiti partiju knjiga iz Polisa. Obećao je da će skloniti koji komad.

- Ma pusti knjige! - odmahnu Artem. - Sta se priča? Kakva je situacija?

- Situacija? Ništa posebno. Kruže, naravno, svakakve glasine, ali to je uobičajeno, šverceri ne mogu bez glasina i priča. I kad izdišu, ne nudi im hleba nego ih pusti da ti glasine ispričaju. Ali verovati ili ne verovati njihovim bajkama, to je već diskutabilno. Izgleda da je za sada sve mirno. Naravno, ako se uporedi s onim vremenom kada je Hanza ratovala s crvenima. Da! - priseti se on. - Na Prospektu mira su zabranili prodaju 'ludaje'. Sada ako kod švercera pronađu 'ludaju', sve oduzmu i najure sa stanice, još ga i upišu. Ako ga ponovo uhvate, Leha kaže, ne udare mu zabranu od nekoliko godina. Nego zauvek! To je za švercera stvarno smrt.

- Ma daj! Tek tako zabranili? Ma ko su oni?

- Kažu, proglasili je za narkotik, izaziva halucinacije. A i mozak od nje počinje da odumire ukoliko se dugo koristi. Kao, brinu o zdravlju.

- Pa neka onda čuvaju svoje zdravlje! Zašto su odjednom zabrinuti za naše?

- Znaš šta? - reče Zenjka skoro šapatom. - Leha kaže da oni u stvari namerno šire famu o ugrožavanju zdravlja.

- Kakvu famu? - začuđeno upita Artem.

Ludaja je opijat, sastojak gljive ludare, čijim se žvakanjem i gutanjem izazivaju halucinacije, *prim.-. prev.*

- Dezinformaciju. Evo, slušaj. Leha je jednom zašao dalje našom linijom, iza Prospekta mira. Stigao do Suharevske. Nekim poslom, sigurno mutnim, nije baš pričao o kakvom poslu je bila reč. I naleteo je tamo na jednog interesantnog čikicu. Maga.

- Koga? - ne izdrža Artem i zasmija se. - Mag? Na Suharevskoj? Da ne preteruje malo taj tvoj Leha? I, šta se desilo? Da mu nije mag možda dao čarobni štapić? Ili čarobni pasulj?...

- Ti si budala - ljutnu se Zenjka. Misliš da sve znaš najbolje? To što ih ti do sada nisi sreo i nisi čuo za njih, ne znači da ih nema. A u mutante sa Filevke veruješ?

- A što ne bih verovao? Pa oni stvarno postoje, to je jasno. Očuh mi je pričao. A o magovima nikada ništa nisam čuo.

- I Suhoj isto, uz dužno poštovanje, između ostalog, sigurno ne zna baš sve na svetu. A možda jednostavno nije hteo da te plaši. Da skratim, ako ne želiš da slušaš, idi do đavola.

- Dobro de, Zenj, pričaj. Svakako je zanimljivo. Mada, naravno, zvuči... - Artem napravi grimasu.

- Pa, ovako. Oni su tamo spavali pored vatre. Na Suharevskoj, to znaš, niko stalno ne živi. Tu ti onda zastanu šverceri da prenoće, jer ih vlasti Hanze tamo proteruju s Prospekta mira. Ma, svakakav ološ ti se tu muva - kojekakvi šarlatani, lopuže koje se prišljamače švercerima. I putnici tu predahnu pre nego što nastave ka jugu. A tamo iza Suharevske, u tunelima, počinje nekakvo bunilo. Zapravo, tamo nema života: ni pacova, ni mutanata, pa ipak, ljudi koji tuda pokušaju da prođu, često nestaju. Nestaju zauvek, bez traga. Sledeća stanica posle Suharevske je Turgenjevska. Ona graniči s Crvenom linijom: tamo je bio prolaz kod Čistih ribnjaka, stanice koju su crveni preimenovali u Kirovsku, bio je to, kažu, takav komunizam... Plašili su se da im takva stanica bude u susedstvu. Zazidali prolaz. I Turgenjevska je sada pusta. Zapuštena. Zato što je tunel od Suharevske do najbliže naseljene stanice dugačak... Baš u njemu i nestaju. Ako krenu sami, gotovo sigurno neće proći. A ako su u karavanu većem od deset ljudi, onda prolaze. I ništa, kažu, normalan tunel, čist, miran, prazan, nema ni bočnih ogranaka, nema gde da se nestane. Nigde žive duše, ništa ne šuška, nema nikakvih stvorenja... A onda, sledećeg dana, neko se sit nasluša o tome kako je tamo čisto i sigurno, pljune na sujeverje, pođe kroz tunel - i onda kao jaje s groba. Bio čovek - nema čoveka.

- Počeo si nešto da pričaš o tom magu - tiho ga podseti Artem.

- Polako, doći ću i do maga, strpi se malo - obeća Zenjka. - I tako, ljudi se boje da sami idu kroz te tunele ka jugu. I onda, na Suharevskoj

traže sebi društvo, da bi ih zajedno prošli. A kada nema vašara, nema ni ljudi, i onda ponekad valja sedeti i čekati, nekad i nedeljama, dok se ne okupi dovoljan broj ljudi da idu. Eto kako stoje stvari: što je više ljudi, to je sigurnije. Leha kaže da se tamo ponekad može naleteti na veoma zanimljive tipove. Naravno, i šljama ima mnogo, treba znati napraviti razliku. Ali, ako se desi da ti se posreći, onda se svega naslušaš. Sve u svemu, Leha je tamo sreo maga. Naravno, ne onakvog kakvog ti zamišljaš, nikakvog Hotbiča iz čarobne lampe...

- Hotbič je džin, a ne mag - oprezno ga ispravi Artem, ali Zenjka se ne osvrnu na njegovu primedbu već nastavi.

- Čovek je okultista. Pola života je proveo proučavajući mističku literaturu. Naročito je Lehi o nekom Kastanedi govorio... Čovek, znači, kao da čita misli, vidi budućnost, pronalazi stvari, može da predvidi opasnost. Kaže da vidi duhove. Zamisli, on čak... - Ženjka napravi dramsku pauzu - po metrou ide nenaoružan. Ima samo kuhinjski nožić, da bi mogao hranu da iseče, i to neki plastični, nikakav. On kaže da su i ovi koji gaje ludare i ovi koji ih koriste - bezumnici. Zato što to nije uopšte ono što mi mislimo da jeste. To zapravo i nije opijat, a i te otrovnice uopšte nisu otrovne. Tih vrsta otrovnica u srednjem pojasu uopšte nije ni bilo. I ja sam svojevremeno došao do nekog leksikona pečuraka i stvarno o tim otrovnicama ni reči nisam našao. Čak ništa nalik njima. Onaj ko ih žvaće misleći da su stvarno halucinogene i da će imati vizije, greši, tako taj mag kaže. Ali, ako bi se te otrovnice drugačije pripremile, onda se uz njihovu pomoć može doći u takvo stanje iz kojeg se mogu kontrolisati događaji u realnom svetu iz sveta tih otrovnica u koji dospevaš kada ih na taj način pojedeš.

- Pa taj tvoj mag je pravi pravcati narkoman! - samouvereno do-
baci Artem. - Kod nas mnogi koriste ludaju da bi se opustili, ali se niko do te mere ne naždere. Čovek je zlonameran, sto posto. Njemu nije ostalo još mnogo. Slušaj, meni je čika Saša pričao sledeću priču... Na nekoj stanici, više se ne sećam kojoj, priđe mu nepoznati starčić i krene da mu priča kako je on veliki medijum i da se neprestano bori protiv isto tako moćnih medijuma i vanzemaljaca, samo zlih. I da su ga gotovo nadvladali i kako on možda ni taj dan neće preživeti, jer svu snagu troši na borbu. A stanica, slična Suharevskoj, tako neka polustanica, s vatrama oko kojih sede ljudi, bliže središnjem delu platforme, podalje od tunela, da bi odspavali i sutradan nastavili dalje. I u nekom trenutku prolaze pored očuha i tog starčića neka tri čoveka, a starčić uplašeno kaže: vidiš, veli, onaj u sredini, to ti je jedan od glavnih medijuma, sin tame. A ova dvojica sa

strane su vanzemaljci. Oni mu pomažu. A njihov glavni živi u najdubljoj tački metroa. Kako se ono zvaše, rekao mi je očuh. Na 'skij' se završava. I još kaže, tobože, oni mi ne prilaze, jer si ti tu sa mnoom. Neće da za našu borbu znaju obični ljudi. Ali oni mene i sada energetski napadaju, a ja im postavljam štit. Ja ću se, veli, i dalje boriti. Tebi je to smešno. E pa mom očuhu tada uopšte nije bilo smešno. Zamisli: neka zabit metroa koju je i bog zaboravio, malo li se šta tu može dogoditi? Naravno, zvuči sumanuto, ali svejedno. I tako ti čika Saša ponavlja u sebi da je on samo bolestan čovek, a već počinje da mu se čini da ga ovaj koji je išao u sredini s dvojicom vanzemaljaca s jedne i druge strane, gleda nekim zlim pogledom, i kao da su mu oči pomalo sijale...

- Kakva budalaština - nesigurno reče Zenjka.

- Hm, budalaština, možda i jeste, ali na tim udaljenim stanicama, znaš i sam, čovek mora biti spreman na sve. I starac mu kaže da mu uskoro predstoji poslednja bitka sa zlim medijumima. A ako izgubi, a snage je sve manje - to će značiti kraj za sve. Ranije je, kaže, pozitivnih medijuma bilo više, i borba je bila ravnopravnija, a zatim su zli počeli da jačaju, i on je jedan od poslednjih. A možda i poslednji. Ako i on pogine i zli pobeđe - gotovo. Svima se crno piše.

- Nama se ovde svejedno crno piše - primeti Zenjka.

- Ali ako nije baš sasvim crno, ostaje nada da postoji neki izlaz - odgovori Artem. I tako naposljetku mu starčić reče: 'Sine! Daj mi nešto da pojedem. Nemam više snage. A poslednja bitka se bliži... Od njenog ishoda zavisi budućnost svih nas. I tvoja takode!' Da li si shvatio? Starčić je hranu kamčio. Tako i taj tvoj mag, ja mislim. Beskućnik neki sigurno. Samo na drugom mestu.

- Ma ne, ma ti si stvarno budala! Nisi ni saslušao do kraja... I, uostalom, otkud znaš da je starac lagao? Kako se uopšte zvao? Nije ti rekao?

- Rekao je, ali sad ne mogu da se setim. Neko smešno ime. Počinje na 'Ču'. Da li 'Čuvak' ili 'Čudak'. Kod skitnica je to čest slučaj: neki ble-savi nadimak umesto imena. A i šta s tim? A kako se zvao taj tvoj mag?

- On je Lehi rekao da se sada zove Karlos. Zbog sličnosti. Ostalo je nejasno na šta je tačno mislio, ali je baš tako objasnio. Opet me nisi saslušao do kraja. Na kraju njihovog razgovora on je rekao Lehi da je sutradan bolje ne ići kroz severni tunel - a ovaj se baš spremao da se sutradan vrati. Leha je poslušao i nije krenuo. I nije se pokajao. Baš tog dana nekakve aveti napale su karavan u tunelu između Suharevske i Prospekta mira, mada se smatralo da je to siguran tunel. Polovina švercera je izginula. Jedva su se odbranili. Eto tako!

Artem začuta i zamisli se.

- Pošteno govoreći, ne može se sa sigurnošću znati. Svašta se može desiti. Ranije se to i dešavalo, očuh mi je pričao. I još mi je pričao da se na tim najudaljenijim stanicama, tamo gde su ljudi podivljali i liče na prvobitne, i potpuno zaboravljaju na to da je čovek razumno biće, dešavaju tako čudne stvari, koje mi sa svojim logičnim mišljenjem uopšte nismo u stanju da objasnimo. On naravno nije konkretno govorio o tim stvarima. On to i nije pričao meni nego sam slučajno čuo.

- Ha! Kažem ja tebi: ovde ponekad takve stvari pričaju u koje normalan čovek nikada ne može da poveruje. Eto Leha mi je prošli put ispričao još jednu priču... Hoćeš da je čuješ? Takvu od svog očuha sigurno nisi čuo. Lehi je na vašaru jedan švercer na Serpuhovskoj liniji pričao. Veruješ u aveti, je li tako?

- Pa posle razgovora s tobom, svaki put se zapitam da li verujem u njih ili ne. Ali onda ostanem sam, ili popričam s normalnim ljudima, pa se povratim - s mukom zadržavajući osmeh, odgovori Artem.

- Ozbiljno?

- Ma daj, čitao sam naravno, štošta. I čika Saša mi je malo pričao. Ali, iskreno govoreći, nisam sklon da poverujem u sve te priče. Zapravo, Zenj, ja tebe ne razumem. Ovde kod nas na stanici je ionako neprestani košmar s tim crnima, sigurno nigde u metrou nije veći. Negde na centralnim stanicama o tvom i mom životu deci pričaju strašne priče i pitaju jedni druge: „Veruješ li ti u ove priče o crnima ili ne?” A tebi je i to malo. Ti bi sebe hteo još ponečim da uplašiš?

- Da li je moguće da te uopšte ne zanima ništa osim onoga što možeš da vidiš i opipaš? Pa zar ti stvarno smatraš da je svet ograničen onim što ti vidiš? Onim što ti čuješ? Krtica, recimo, ne vidi. Šlepa je od rođenja. Pa to valjda ne znači da sve te stvari koje krtica ne vidi zaista i ne postoje. Tako i ti...

- U redu. Koju si ono priču hteo da isprikaš? O šverceru na Serpuhovskoj liniji?

- O šverceru? A... Leha se nekako upoznao na tom vašaru s jednim čovekom. On baš i nije sa Serpuhovske. On je s Kruga. Građanin Hanze, ali živi na Dobrinjinskoj. A oni tamo imaju prolaz ka Serpuhovskoj. Na toj liniji, ne znam da li ti je očuh pričao, iza Kruga nema života, odnosno do sledeće stanice, do Tulske, gde ja mislim da su već raspoređene patrola Hanze. Oni se pribojavaju: nasip, nenaseljena linija, nikad ne zriš šta odande može izmilet, pa su oni sebi napravili tampon-zonu. I dalje od Tulske niko ne ide. Kažu, nemaju šta tamo da traže. Sve su stanice

puste, oprema polomljena - život nemoguć. Mrtva zona: ni životinja, ni smeća, čak ni pacova nema. Pusto. Ali ovaj švercer je imao poznanika, nekog skitnicu, koji je otišao dalje od Tulske. Ne znam šta je tamo tražio. I posle je on ovom šverceru pričao da nije baš sve tako jednostavno na Serpuhovskoj liniji. I da tamo nije tek onako pusto. Pričao je da se tamo dešava nešto što je nemoguće zamisliti. Postoji razlog zašto Hanza nije ni pokušala da je kolonizuje, makar za plantaže, ili za boksove...

- Ti stvarno veruješ u to?

- Pa nije mi prvi put da slušam ovakve priče o Serpuhovskoj liniji - odgovori ovaj. - Samo što ti ih ne pričam uvek. S tobom se o tome i ne može razgovarati ljudski. Odmah počinješ da penis... No, dobro, zasedsmo se nas dvojica, uskoro valja na posao. Treba da se spremimo. Dovođićemo tamo.

Artem nevoljno ustade, proteže se i krenu kući, da ponese nešto da prezalogaji na poslu. Očuh je i dalje spavao, na stanici je bilo tiho, već je sigurno izbijao sat, i do početka noćne smene u fabrici nije ostalo mnogo vremena. Trebalo je požuriti. Prolazeći pored šatora za goste u kojem je bio Hanter, Artem je kroz podignuto krilo video da je prazan. Nešto ga preseče posred grudi. Do njega konačno dopre da sve o čemu je razgovarao s Hanterom nije san, da se to zaista desilo, da može imati najneposredniji uticaj na dalji razvoj događaja. A možda to - ko će ga znati? - odredi njegovu dalju sudbinu.

Fabrika čaja se nalazila u slepoj ulici, u zatrpanom zasunu novog izlaza iz metroa, ispred eskalatora koji je vodio gore. Ona se fabrikom mogla nazvati vrlo uslovno: kompletan posao obavljan je ručno. Trošiti dragocenu električnu energiju na proizvodnju čaja bilo je vrlo neracionalno.

Iza metalnih pregrada, koje su odvajale fabriku od ostatka stanice, od zida do zida bila je zategnuta čelična žica, na kojoj su se sušili očišćeni šeširići gljiva. Kada je bila velika vlaga, ispod njih su pomalo ložili vatru, da bi ih brže sušili, i tada ne bi budale. Ispod žice su bili stolovi na kojima su radnici najpre seckali, a zatim mleli suve gljive. Gotov čaj bi pakovali u papirne ili polietilenske pakete - zavisno od toga šta se zateklo na stanici - i dodavali bi mu još neke ekstrakte i praškove, čiji je sastav držan u tajnosti i bio je poznat jedino direktoru fabrike. Tako je izgledao spori proces proizvodnje čaja. Da nije bilo beskonačnih razgovora za vreme rada, osmočasovno seckanje i mrvljenje kapica pečuraka svakako bi bio krajnje zamoran posao.

Artem je bio u smeni sa Ženjkom i dosadnim razbarušenim čovekom Kirilom, s kojim su oni dežurali i na barikadama. Kada je video

Ženjku, Kiril živnu, jer su izgleda već ranije o nečemu razgovarali, i počeo je sporo da mu priča neku priču, koju očigledno nije stigao da dovrši prošli put. Kako Artemu nije bilo zanimljivo da sluša sa sredine, on se potpuno predade svojim mislima. Priča o Serpuhovskoj liniji, koju mu je nedavno ispričao Zenjka, počela je da bledi iz njegovog sećanja, a na površinu je isplivavao razgovor s Hanterom, na koji je Artem, činilo se, sasvim zaboravio.

Šta da radi? Nalog koji je dobio od Hantera bio je suviše ozbiljan da se o njemu ne bi razmišljalo. A šta ako Hanteru ne pode za rukom ono što je naumio? On se odlučio na potpunu ludost, odvaživši se da se ušunja u vražju jazbinu, u sami pakao. Opasnost kojoj se izlaže je ogromna, da čak ni on sam nije svestan njenih pravih razmera. On može samo da nagađa šta ga čeka iza petstotog metra, tamo gde se gube i poslednji odsjaji vatre s pogranične barikade, možda poslednje na svetlu ljudskom rukom založene vatre severno od VDNP. Sve što je on znao o crnima, znao je i svaki stanovnik VDNP, pa ipak se na tako nešto niko nije usudio. U principu, nije se uopšte znalo ni da li se na Botaničkoj bašti zaista nalazi ta rupa kroz koju stvorovi s površine prodiru u metro. Zaista je postojala velika verovatnoća da Hanter neće biti u stanju da ispuní misiju koju je preuzeo na sebe. Bilo je jasno da je opasnost koja je dolazila sa severa ogromna, i da raste takvom brzinom da je bilo kakvo odugovlačenje nedopustivo. Može biti da je Lovac o njenoj prirodi znao nešto što nije otkrio ni u priči sa Suhojem, ni u razgovoru s Artemom.

Pri tom je on, izvesno, bio savršeno svestan stepena rizika, i znao je da postoji mogućnost da ne izađe na kraj sa svojim zadatkom, jer zašto bi inače pripremao Artema na takav obrt stvari? Hanter nije ličio na neodgovornu osobu, što znači da je mogućnost da se ne vrati na VDNP postojala, čak je bila prilično velika.

Ali kako da Artem napusti sve i ode sa stanice, a da nikom ništa ne kaže? Pa i Hanter je prezaio od toga da još neko bude upućen u to, plašeći se „crvljivih mozgova"... Kako je uopšte moguće stići do Polisa, do legendarnog Polisa, potpuno sam, kroz sve poznate i nepoznate opasnosti na koje su nailazili putnici u tamnim, zabačenim tunelima? Artem je odjednom zažalio što je podlegao surovom šarmu i hipnotišućem pogledu Lovca, što mu je odao svoju tajnu i pristao na tako opasan nalog.

- Hej, Arteme! Arteme! Je l' ti to spavaš tamo? Zašto ne odgovaraš? - protrese ga Zenjka za rame. - Čuješ šta Kiril kaže? Sutra uveče naši organizuju karavan na Rišku. Kažu, naša uprava je odlučila da se ujediniamo s njima, a naša humanitarna pomoć će se sastojati u tome što ćemo se skoro

svi međusobno pobratimiti. Oni imaju magacin s kablovima. Uprava bi da gradi: kažu, telefon će da uvedu između stanica. Telegraf svakako. Kiril kaže da ko sutra ne radi, može da pođe. Hoćeš li?

Artem je upravo razmišljao o tome da će mu sudbina već pružiti mogućnost da ispuni nalog ako to bude neophodno. On ćutke klimnu glavom.

- Odlično! - obradova se Zenjka. - I ja se spremam. Kirile! Upiši nas, važi? U koliko sati se kreće, u devet?...

Do kraja smene Artem više ne progovori ni reči, ne uspevši da se oslobodi mračnih misli koje su ga obuzimale. Zenjka je bio prepušten na milost i nemilost čupavom Kirilu, i nije krio svoju ljutnju zbog toga. Artem je nastavljao da secka gljive mehaničkim pokretima, da ih zatim pretvara u prah, skida sa žice nove šeširiće, ponovo seče i melje, i tako unedogled.

Pred očima mu je iskrsavao Hanterov lik u trenutku kada mu je govorio da se možda i neće vratiti - mirno lice čoveka koji je navikao da rizikuje život. A u srcu se kao mrlja od mastila širio predosećaj dolazeće nevolje.

Posle posla Artem se vratio u svoj šator. Očuha već nije bilo, očigledno je otišao za nekim svojim poslom. Artem leže u krevet, zagnjuri glavu u jastuk i odmah zaspao iako se spremao da još jednom preispita svoj položaj u miru i tišini.

Nakon svih razgovora, misli i doživljaja proteklog dana, ophrvao ga je nezdrav san, više bunilo, koje ga je potpuno uvuklo u svoje bezdane. Artem je video sebe kako sedi pored vatre na stanici Suharevska, zajedno sa Zenjkom i putujućim magom s čudnim španskim imenom Karlos. Karlos je Zenjku i njega učio kako da pravilno iz otrovnica izdvoje opijat, objašnjavajući im pri tom da je pravi zločin koristiti ga onako kako se to radi na VDNP, zato što te otrovnice u stvari nisu gljive već novi oblik razumnog života na Zemlji, koji će možda s vremenom zameniti čoveka. Da te gljive uopšte nisu samostalni organizmi već samo delići povezani neuronima jednog jedinstvenog gigantskog micelijuma, isprepletenog po čitavom metrou. I da u stvari onaj ko jede ludare, ne uzima samo psihotropne supstance nego stupa u kontakt s tim novim razumnim životom. I ako se sve uradi kako treba, onda je moguće sprijateljiti se s njim i tada će on pomagati onome ko opšti s njim preko opijata. A onda se odjednom pojavio Suhoj i preteći prstom rekao da opijat nikako ne treba koristiti, jer od njegove dugotrajne upotrebe mozak počinje da se crvlja. Onda¹ je Artem odlučio da proveriti da li je to stvarno tako: rekao je svima da ide da se provetiri, a u stvari je prošao iza leđa magu

sa španskim imenom i shvatio da ovaj nema potiljak i da mu se vidi mozak, potpuno pocrneo od crvotočine. Dugački beličasti crvi izvijali su se ukrug, nagrizajući moždano tkivo i praveći nove staze, a mag je i dalje nastavljao da priča kao da se ništa nije dešavalo... Tada se Artem uplašio i odlučio da pobjegne od njega, počeo je da vuče za rukav Ženjku, da bi i ovaj ustao i krenuo s njim, ali Ženjkina je samo nervozno odmahivao i molio Karlosa da priča dalje, dok je Artem gledao kako crvi iz magove glave gamižu po podu ka Zenjki i pužući uz njegova leđa pokušavaju da prodru u njega kroz uši...

Tada je Artem jurnuo na prugu i počeo da beži iz sve snage što dalje od stanice, ali se onda setio da je to baš taj tunel u koji ne treba ulaziti sam, okrenuo se i počeo da trči nazad na stanicu, ali se iz nekog razloga nikako nije mogao vratiti do nje.

Iza njegovih leđa odjednom blesne svetlo i Artem je neobično jasno i nelogično za san, na podu tunela video sopstvenu senku... Okrenuo se - a iz dubine tunela na njega je neumoljivo jurišao voz, uz đavolsku škripu i kloparanje točkova, zaglušujući ga i zaslepljujući farovima...

Onda su mu otkazale noge, nije ih osećao, kao da to i nisu bile noge već prazne nogavice, koje su samo zbog izgleda napunjene krpama. I kada je voz bio na svega nekoliko metara od Artema, priviđenje je odjednom izgubilo oblik, izbledelo i iščezlo.

Ali odmah mu je u san došlo nešto novo, potpuno drugačije: Artem je ugledao Hantera, kompletno obučenog u snežnobelo, u potpuno praznoj sobi sa zaslepljujuće belim zidovima. On je stajao, opustivši glavu, pogleda uprtog u pod. Zatim je podigao pogled i uperio ga pravo na Artema. Osećaj je bio vrlo čudan, zbog toga što u tom snu Artem nije osećao svoje telo već kao da je sa strane posmatrao šta se događa. Kada je pogledao Hantera u oči, obuzeo ga je neshvatljiv nemir, očekivanje nečeg veoma važnog, što je trebalo da se desi svakog trenutka...

Hanter je počeo razgovor s njim i Artema je prožeo osećaj neverovatne realnosti onoga što se dešavalo. U prethodnim košmarima, on je bio svestan da je to samo san i da je sve što mu se pri tom događalo plod uobrazilje izazvane strahom i uznemirenošću. Kod ovog priviđenja, svest da se možeš probuditi svakog trenutka nije postojala.

Pokušavajući da uhvati Artemov pogled - kod ovog je ostavilo utisak da ga Hanter u stvari ne vidi već da to pokušava da uradi naslepo - Lovac je teško i sporo progovorio: „Kucnuo je čas. Moraš ispuniti obećanje koje si mi dao. Moraš to uraditi. Zapamti, ovo nije san! Nije san!...”

Artem širom otvori oči. I ponovo je, poslednji put, savršeno jasno začuo prigušeni i pomalo promukao glas: „Ovo nije san!...”

- Ovo nije san - ponovi Artem. Detalji košmara o crvima i vozu brzo su bleđeli iz sećanja, ali je drugo priviđenje Artem savršeno zapamtio, do najsitnije pojedinosti. Čudno obučeni Lovac, tajanstvena prazna bela soba i reči: „Ti moraš ispuniti ono što si mi obećao!” - nisu mu izlazili iz glave.

Ude očuh i zabrinuto upita Artema:

- Kaži mi, jesi li video Hantera posle našeg jučerašnjeg razgovora? Pada noć, a on je negde nestao, šator mu je prazan. Da nije možda otišao? Nije ti juče ništa rekao o svojim planovima?

- Ne, čika Saša, raspitivao se o situaciji na stanici, šta se to kod nas događa - masno šlaga Artem.

- Plašim se za njega. Kad ne bi glupostima punio onu svoju glavu, možda bi nešto i za nas ostalo - zabrinuto reče Suhoj. - Ne zna on s kim ima posla... Eh! Ne radiš danas?

- Zenjka i ja smo se prijavili za karavan na Rišku, pomoć da im prebacimo, a odande ćemo da počnemo s postavljanjem telefonskog kablova - odgovori Artem, shvativši da je već u tom momentu doneo odluku. Na tu pomisao nešto se u njemu otkinulo, osetio je čudno olakšanje, ali u isto vreme i neku unutrašnju prazninu, kao da mu je iz grudi uklonjen tumor koji mu je pritiskao srce i otežavao disanje.

- Za karavan? Bolje bi ti bilo da sediš kod kuće nego da se smucaš po tunelima. I ja bih trebao tamo, imam neka posla na Riškoj, ali se danas ne osećam najbolje. Neki drugi put, sigurno... Pa ne ideš valjda odmah? U devet? Imamo još vremena da se pozdravimo. Spremaj se sada! - i ostavi Artema samog.

Ovaj počeo nervozno da ubacuje u ranac stvari koje bi mu mogle zatrebati na putu: lampu, baterije, još baterija, gljive, paket čaja, svinjsku jetrenu kobasicu, pun okvir za automat, koji je ko zna kad zdipio, kartu metroa, još baterija... Da ne zaboravi pasoš - za Rišku mu on, naravno, nije potreban, ali zato izvan njene teritorije, ako te prva patrola uhvati bez pasoša, može te i uza zid prisloniti - shodno političkoj situaciji. I kapislu, koju mu je dao Hanter. To bi bilo sve.

Nabacivši ranac na rame, Artem je poslednji put obuhvatio pogledom svoj dom, i odlučno izašao iz šatora.

Grupa koja je pratila karavan okupila se na platformi, kod ulaza u južni tunel. Na pruži je već bila postavljena ručna dresina, natovarena sanducima s mesom, pečurkama i paketima čaja, na koje su bili naslaga-

ni neki neobični instrumenti koje su napravili ovdašnji majstori i, naravno, telegrafski aparat.

Karavan su, osim Zenjke i Kirila, pratila još dvojica: jedan dobrovoljac i komandir iz uprave - zadužen za organizaciju i pregovore. Svi su, osim Zenjke, već bili spremni i igrali domine, u očekivanju znaka za pokret. Pored njih su stajali automati koje su zadužili u vreme pohoda, postavljeni u obliku piramide s cevima nagore, s rezervnim okvirima pričvršćenim za već postojeće plavom izolir-trakom.

Konačno se pojavi i Ženjka, koji je pre polaska morao da nahrani sestru i da je ostavi u komšiluku, dok se roditelji ne vrate s posla.

U poslednjem trenutku Artem se seti da se nije oprostio s očuhom. Izvini se, obeća da će se odmah vratiti, skinu ranac i potrča kući. Šator beše prazan, pa Artem potrča do prostorija u kojima je nekada bila smeštena tehnička služba, a sad se tu nalazila uprava stanice. Zatekao je Suhoja kako sedi preko puta dežurnog stanice, izabranog upravnika VDNP, i s njim o nečemu živo razgovara. Artem pokuca na okvir vrata i tiho se nakašlja.

- Dobar dan, Aleksandre Nikolajeviču. Mogu li na trenutak da popričam s čika-Sašom?

- Naravno, Arteme, upadaj. Jesi li za čaj? - srdačno mu uzvratí dežurni.

- Nije valjda da već odlazite? Kad se vraćate? - ustavši zajedno sa stolicom od stola, upita Suhoj.

- Ne znam precizno... - promrmlja Artem. - Videćemo...

Bilo mu je jasno da možda nikada više neće videti očuha, a nije želeo da laže jedinog čoveka koji ga je stvarno voleo da će se vratiti sutra ili prekosutra, i da će sve biti kao pre.

Artem oseti peckanje u očima i na svoju sramotu shvati da su se ovlažile. Koraknu napred i čvrsto zagrlí očuha.

- De, de, Artemka, pa šta je sad... Vi ćete se sigurno vratiti već sutra... Je l' da? - umirujući ga reče iznenađeni Suhoj.

- Sutra uveče, ako sve bude teklo po planu - potvrdi Aleksandar Nikolajevič.

- Ostaj mi zdravo, čika Saša! Sve najbolje! - promuklo izgovori Artem, pružajući očuhu ruku, pa brzo izađe, postićen zbog svoje slabosti.

Suhoj je u čudu gledao za njim.

- Zbog čega li se ovako raskomezio? Kao da mu je prvi put da ide na Rišku...

- Nije to ništa, Saša, vreme leti, stasava tvoj klinac. Žalićeš ti za danima kada se od tebe opraštao sa suzama, spremajući se za pohod na dve stanice odavde! Sta si ono rekao, šta misle o patroliranju po tunelima na Aleksejevskoj? Nama bi to veoma odgovaralo...

Kada se Artem trkom vrati do grupe, komandir odreda daje svakome automat na revers i reče:

- Pa, momci? Hoćemo li na put? - sedajući prvi na klupu, uglašanu od dugogodišnje upotrebe. Ostali su ćutke sledili njegov primer. - S božjom pomoći - komandir ustade i svom težinom skoči na prugu, zauzimajući svoje mesto na čelu odreda.

Artem i Zenjka su se kao najmlađi uzverali na dresinu, spremivši se za težak rad. Kiril i drugi dobrovoljac zauzeše mesto pozadi, na začelju odreda.

- Pokret! - viknu komandir.

Artem i Zenjka prionuše na poluge, Kiril malo pogura dresinu ot-pozadi, ona zaškripa, pomeri se i polako krenu napred. Ovi sa začelja krenuše za njom, i grupa zamače u grotlo južnog tunela.

GLAVA 4

GLAS TUNELA

Nepouzdana svetlost lampe u komandirovim rukama titrala je kao bleđožuta mrlja po zidovima tunela, ližući vlažno tlo i nestajući bez traga kada bi lampa bila uperena u daljinu. Ispred njih je bila gusta tmina, koja je halapljivo gutala slabašne zrake baterijskih lampi već na rastojanju od desetak koraka. Tromo i tužno je škripala dresina, krećući se ka ničemu, a tišinu su remetili samo teško disanje i odmereni bat pendžetiranih čizama ljudi koji su je pratili.

Sve južne kordone već su prošli, odavno su iza njihovih leđa nestali poslednji odsjaji njihovih vatri - više nisu bili na teritoriji VDNP. I ma da je deo između VDNP i Riške u poslednje vreme smatran praktično sigurnim, imajući u vidu dobre međususedske odnose i prilično pojačan saobraćaj između stanica, pravila su nalagala da se bude na oprezu.

Opasnost nije uvek vrebala samo sa severa ili juga - jedina dva moguća pravca u tunelima. Ona je mogla da se pritaji i gore, u ventilacionim otvorima, s leve ili desne strane, u mnogobrojnim bočnim pružnim račvanjima, iza razvaljenih vrata bivših službenih prostorija, ili u tajnim izlaziima. Ona je vrebala i odozdo, iz misterioznih otvora koje su napravili graditelji metroa, a koji su bili zaboravljeni i zapušteni od službe održavanja, gde je na dubinama od kojih se vrtelo u glavi i najhrabrijim luđacima pri pomisli na mengele iracionalnog užasa, počelo da nastaje nešto veoma strašno još u vreme dok je metro bio samo prevozno sredstvo...

Eto zašto je nemirno lutao snop komandirove lampe, a zgrčeni prsti neprestano gladili obarače na automatima, spremni da u bilo kom trenutku

pritisnu oroze i otvore iz njih automatsku vatru. Eto zbog čega putnici nisu bili previše pričljivi - brbljanje je iscrpljivalo i ometalo osluškivanje daha tunela.

Artem je već počeo posustajati, radio je i radio, a ručica koju bi pomerao nadole, opet se vraćala u prethodni položaj uz monotonu škripu mehanizma, dok su se točkovi neprestano okretali. Uzaludno je gledao ispred sebe, a po glavi mu se vrtela, u ritmu kloparanja točkova, podjednako teško i satiruće, fraza koju je prethodnog dana čuo od Hantera, njegove reči o tome da je vlast tame najrasprostranjeniji oblik uprave na teritoriji Moskovskog metroa.

Pokušavao je da razmišlja o tome da upravo on treba da se probije do Polisa, probao je da pravi planove, ali oštar bol i umor, koji su se polako širili mišićima, podižući se iz zgrčenih nogu, preko krsta, zahvatajući ruke, izbacivali su iz glave sve koliko-toliko komplikovane misli.

Topao slani znoj, koji mu je najpre orosio čelo sitnim kapljicama, kako su kapi rasle i postajale teže, obilno se slivao niz lice, zalivajući oči, a nije postojala mogućnost da ga obriše, jer je na drugoj strani mehanizma bio Zenjka, i pustiti polugu značilo je svaliti čitav teret samo na njega. Osećao je pritisak u ušima i Artema to podseti kako je kao mali voleo da zauzme neki neudoban položaj ne bi li čuo udaranje u ušima, jer ga je to asociralo na strojevi korak vojnika na paradi... I mogao je, zatvorivši oči, da zamisli sebe kao počasnog maršala te parade, i prave divizije koje odsečnim korakom prolaze pored njega, a svaki poslednji u redu ravna se prema njemu... Onako kako je to bilo prikazano u knjigama o vojsci.

Na kraju komandir, ne osvrćući se, reče:

- Dosta je, momci, silazite, zamenite mesta. Prevalili smo pola puta.

Artem i Zenjka izmenjaše poglede, poskakaše s dresine i obojica, bez prethodnog dogovora, posedaše na šine, mada je trebalo da zauzmu mesta ispred i iza dresine.

- Klinci...

- Klinci - spremno priznade Ženka.

- Ustajte - dižite se, nema sedenja. Truba svira. Ispričaću vam dobru priču.

- I mi vama svašta možemo ispričati! - samouvereno će Ženjka, podižući se preko volje.

- Znam ja sve te vaše. O crnima, o mutantima... I o onim vašim gljivama, naravno. Ali ima i nekoliko onih koje nikada niste čuli. Možda to i nisu samo priče, samo što to niko ne može da proveriti... Odnosno,

bilo je i takvih koji su to pokušali, ali šta su tačno videli, nikada nikom više neće moći da ispričaju.

Artemu je bio dovoljan ovakav uvod da bi povratio dah. Sada mu je bila od izuzetnog značaja svaka informacija o tome šta se nalazi iza stanice Prospekt mira. Požurio je da ustane sa šina i prebacivši automat s leđa na grudi, zauze svoje mesto iza dresine.

Mali trzaj za hvatanje zaleta i točkovi su zapevali svoju jednoličnu pesmu. Odred je krenuo dalje. Komandir je gledao napred, napregnuto osmatrajući tamu, jer nije bilo moguće baš sve čuti.

- Zanimljivo je šta vaša generacija uopšte zna o metrou? - počeo je priču komandir. - Pričate svakakve bajke jedni drugima. Neko je negde bio, neko sve izmislio. Jedan drugog lažete o onome što vam je došapnuo treći, koji je sa svoje strane nakitio priču koju je čuo od četvrtog uz čaj, a prepričava je kao sopstveni doživljaj... Eto šta je najveći problem metroat: nema pouzdanih veza. Ne postoji mogućnost da se brzo stigne s jednog kraja na drugi: ponegde je nemoguće proći, negde je pregrađen, negde se dešavaju kojekakve besmislice i situacija se svakodnevno menja... Vi sigurno mislite da je ovaj metro ogroman? Pa, ljudi su ga s kraja na kraj prelazili vozom za manje od sata. A danas mogu ići nedelja-ma, i najčešće neće uspeti da stignu. I nikada ne znaš šta te očekuje u povratku. Eto, slično kao što smo se mi sad zaputili na Rišku, da odnesemo humanitarnu pomoć... Problem je u tome što ni ja, pa ni dežurni, između ostalih, ne može sa sigurnošću garantovati da nas, kada stignemo tamo, neće dočekati jakom vatrom. Ili da nećemo zateći iseljenu stanicu, bez ijedne žive duše. Ili da se možda odjednom ispostavi da je Riška sada pripojena Hanzi, i da više nemamo izlaz na ostatak metroat, niti ćemo ga ikada više imati. Nema pouzdane informacije... Ukoliko si juče ujutru dobio obaveštenja, sva su već do večeri zastarela, i danas se na njih više ne možeš osloniti. To ti je kao da hodaš kroz živi pesak prema karti staroj sto godina. Glasnicima treba tako mnogo vremena da stignu da se ispostavi da su saopštenja koja oni nose često sasvim beskorisna, ako već nisu lažna. Istina se iskrivi. Ljudi se nikada nisu nalazili u ovakvim okolnostima... I strašno je i pomisliti šta će se desiti kada nam nestane goriva za generatore i više ne bude struje. Čitali ste Velsovu *Vremensku mašinu*? Tamo su samo bili neki morloci...

Artemu je ovo bio drugi sličan razgovor za poslednja dva dana, odavno je znao za morloke i Herberta Velsa, i stvarno nije bio raspoložen da to još jednom sluša. Zato je, ne obazirući se na Ženjkine pokušaje da protestuje, odlučno vratio razgovor na prvobitni kolosek:

- A šta o metrou zna vaša generacija?

- Pričati o đavoljim rabotama po tunelima - loš je predznak... O Metrou-2 i o Nevidljivim posmatračima, ne bih ni o njima. Ali već o tome gde ko živi, mogu ponešto zanimljivo da ispričam. Da li, na primer, znate, tamo gde je ranije bila Puškinova, koja ima prolaz na još dve stаницe, Čehovljevu i Tversku - da su sada sve to zauzeli fašisti?

- Kakvi sad fašisti? - u nedoumici upita Zenjka.

- Pravi fašisti. Nekada davno, dok smo još živeli tamo - komandir pokaza prstom nagore - postojali su takvi. Neki obrijanih glava i još neki koji su se zvali RNE i drugi koji su bili protiv imigracije, nekakav PNI i još kojekakvi, to je u ono vreme bilo moderno. Ko bi znao šta te skraćénice znače, danas ih se niko i ne seća, osim, naravno njih samih. On-da su, kao, nestali. Ništa se o njima nije čulo, niti ih je iko video. Da bi se pre nekog vremena pojavili na Puškinovoj. 'Metro za Ruse!' Jeste li čuli za to? Ili: 'Čini dobro - čisti metro!' Proterali su sve one koji nisu Rusi sa Puškinove, zatim i sa Čehovljeve, do Tverske su stigli. Naposletku su počeli da divljaju, počela su krvoprolića. Kod njih je sada Rajh. Četvrti, ili peti... Tako nešto. Odatle valjda dalje ne idu, jer naša generacija još kako pamti istoriju dvadesetog veka. Ko su bili fašisti... Pa ti mutanti s Filejevske linije, između ostalog, stvarno postoje... A šta je s našim crnima! A ima još raznih sektaša, pa satanisti, komunisti... *Kunstkamera*". Jednostavno, kunstkamera.

Prošli su pored izvaljenih vrata koja su vodila u napuštene službene prostorije. Nekada su to bili toaleti, ili skloništa. Sav nameštaj - metalni kreveti na sprat, ili sanitarija, odavno su bili razgrabljeni, i sada u tamne napuštene sobe razbacane po tunelima niko nije želeo ni nos da promoli. Čak i ako su znali da tamo nema ničega... S đavolom nema šale!

U daljini se videlo nekakvo svetlucanje. Približavali su se Aleksejevskoj. Ona nije bila gusto naseljena, tako da je imala samo jednu patrolu - na pedesetom metru - više od toga nisu sebi mogli da priušte. Komandir naredi da se zaustave na četrdesetak metara od vatre koju je založila patrola s Aleksejevske, pa je nekoliko puta uključio i isključio lampu u određenim razmacima, šaljući na taj način ugovoreni signal. Na odsjaju plamena se pojavi crna silueta - prilazio im je izviđač radi provere. Još izdaleka doviknu:

* Kunstkamera je odeljak muzeja voštanih figura *Panoptikum* iz Sankt Peterburga, posvećen ljudima rođenim s najbizarnijim telesnim poremećajima, *prim. prev.*

- Ne mrdajte! Ne približavajte se!

Artem se zapita: a zar ne može stvarno da se desi da ih jednom ne prepoznaju na stanici koja je uvek smatrana prijateljskom, i da ih dočekaju na nož?

Covek im se približio bez žurbe. Bio je odeven u izbledele maskirne pantalone i prsluk s debelim naslikanim slovom „A“ - očigledno, početnim slovom naziva stanice. Upali obrazi su mu bili neobrijani, oči su mu podozrivo svetlucale, a ruke nervozno gladile oroz automata koji mu je visio o vratu. Zagleda njihova lica, osmehnu se, prepoznavši ih, i kao gest poverenja, zabaci automat na leđa.

- Zdravo ljudi! Kako živite - može li se? Idete na Rišku? Znamo - znamo, javljeno nam je. Idite!

Komandir je počeo nešto da pita izviđača, ali nerazumljivo, i Artem, nadajući se da ni njega niko neće čuti, šapnu Ženjki:

- Nekako mi deluje jadno. Imam utisak da se nisu s nama ujedinili zato što dobro žive.

- Pa šta s tim? - uzvрати mu drug. - Imamo i mi sigurno svoje interese. Ako se naša administracija odlučila na to, znači da nam je to potrebno. Ne verujem da se spremamo da ih pazimo iz humanosti.

Prošavši pored vatre na pedesetom metru, kraj koje je sedeo drugi izviđač, obučen isto kao i čovek s kojim su se sreli, dresina uđe na stanicu. Aleksejevska je bila loše osvetljena, a ljudi koji su tu živeli delovali su ćutljivo i utučeno. U gostima na VDNP bili su ljubazni. Odred se zaustavi na sredini platforme i komandir dade puš-pauzu. Artema i Zenjku ostaviše da čuvaju dresinu, a ostale pozvaše k vatri.

- Ja o fašistima i Rajhu nikada ništa nisam čuo.

- Meni su pričali da ih negde u metrou ima - ali su mi rekli da su na Novokuznjeckoj.

- Ko ti je pričao?

- Leha - neoprezno priznade Zenjka.

- Taj je tebi baš mnogo toga zanimljivog ispričao - podseti ga Artem.

- Ali, fašisti zaista postoje! Covek je samo pobrkao mesto. Ništa nije izmislio! - pravdao je ovaj druga.

Artem učuta i zamisli se. Pauza za cigaretu na Aleksejevskoj potrajaće najmanje pola sata: komandir je hteo da razgovara s upraviteljem, verovatno u vezi s predstojećim ujedinjenjem. Onda je trebalo da krenu dalje, da bi do kraja dana stigli do Riške. Tamo bi prenoćili, porazgovarali o svim pitanjima i pošto bi pogledali taj kabal, trebalo bi da pošalju glasnika sa zahtevom o daljim instrukcijama. Ukoliko kabal bude

odgovarajući za komunikaciju između tri stanice, onda ga valja razmotavati i postavljati telefonsku liniju. Ako se ispostavi da je neodgovarajući, onda bi se odmah vratili na stanicu.

U tom slučaju, Artem nije imao na raspolaganju više od dva dana. Za to vreme trebalo je smisliti izgovor pod kojim bi se mogli proći granični kordoni Riške, još podozriviji i sitničaviji nego na VDNR. Njihova nepoverljivost je bila potpuno opravdana: tamo, južno, počinjao je veliki metro, pa je južni kordon Riške zbog toga bio neuporedivo češće izložen napadima. Tačno je da opasnosti kojima je bilo izloženo stanovništvo Riške nisu bile tako misteriozne i strašne kao opasnost koja se nadvila na VDNP, ali su zato bile neverovatno raznovrsne. Borci koji su branili južne prilaze Riškoj nikada nisu sa sigurnošću znali šta tačno čeka ju, i zbog toga su morali biti spremni na sve.

Od Riške do Prospekta mira su vodila dva tunela. Prema nekim proračunima, nije bilo moguće zatrpati samo jedan od njih, tako da su rižani morali da pokrivaju oba. To ih je prilično iscrpljivalo, i zato im je bilo od životne važnosti da makar severni pravac učine bezopasnim. Ujedinjenjem s Aleksejevskom i, što je još važnije, s VDNP, oni bi prebacili breme zaštite severnog pravca na njihova pleća i obezbedili mir u tunelima između stanica, koje bi, samim tim, mogli da iskoriste u privredne svrhe. A na VDNP su u tome videli dobru mogućnost za širenje svog uticaja, svoje teritorije i moći.

U vezi s predstojećim ujedinjenjem, na graničnim rižanskim barikadama uvedena je pojačana budnost: bilo je neophodno dokazati budućim saveznicima da se po pitanju odbrane južnih granica mogu osloniti na njih. Zbog toga je bilo veoma, veoma teško proći kordone, kako u jednom, tako i u drugom pravcu. To je bio zadatak koji je Artem trebalo da reši za jedan, najviše dva dana. Koliko god delovao komplikovano, ipak nije bio nerešiv. Pitanje je samo bilo šta raditi dalje. Čak i ako mu pođe za rukom da prođe kroz južne barikade, ostaje mu da pronađe relativno bezbedan put do Polisa. Zbog toga što je odluku morao doneti brzo, Artem na VDNP uopšte nije imao vremena da isplanira svoj put do Polisa. Kod kuće je mogao da se raspita o opasnostima kod lokalnih švercera, a da pri tom ne izazove ničiju sumnju. Artem nije hteo da pita o putu ka Polisu Zenjku, a još manje nekoga iz odreda, jer mu je bilo savršeno jasno da će to svakako izazvati sumnju, a Ženjkina bi već ukapirao da nešto krije. Prijatelje ni na Aleksejevskoj, ni na Riškoj nije imao, a da poverava neznancima tako važnu stvar, nije mu padalo na pamet.

Iskoristivši to što je Ženjkina otišao da proćavrlja s devojkom koja je sedela na platformi, nedaleko od njih, Artem kradom izvadi iz ranca minijaturnu kartu metroa, odštampanu na poledini reklamnog lifleta, izguđenog na krajevima, koji je slavio odavno nestalo tržište, i patrljkom obične olovke zaokruži Polisa nekoliko puta.

Put do njega je izgledao vrlo jednostavan i kratak... U ta mitska pradavna vremena, o kojima je komandir pričao, kada ljudi nisu morali da nose oružje na putu od stanice do stanice, pa čak i ako je trebalo presedati i naći se na tuđoj liniji; kada put od jedne do druge krajnje stanice na suprotnim stranama metroa nije trajao ni ceo sat; kada su tunele naseljavali isključivo vozovi koji su tutnjali i jurili - bilo je moguće preći rastojanje između VDNP i Polisa brzo i lako.

Pravo linijom do Turgenjevske, gde je prolaz na Ciste ribnjake, kako su se zvali na staroj karti, koju je proučavao Artem, ili na Kirovsku, kako su je preimenovali komunisti, onda po crvenoj, sokoljničkoj liniji - pravo do Polisa. Ali, od kada su reči „crvena linija“ počeli pisati velikim slovom, a crvena zastava se zavijorila iznad prolaza na Ciste ribnjake, a oni bili sve samo ne čisti, bilo je besmisleno i razmišljati o tome da se do Polisa stigne najkraćim putem.

Zbog poznatih okolnosti, rukovodstvo Crvene linije je odustalo od pokušaja da na silu usreći stanovnike čitavog metroa, uspostavljajući u njemu sovjetsku vlast, i donelo je novu doktrinu, koja je dopuštala mogućnost izgradnje komunizma na samo jednoj njegovoj liniji. Nemajući snage da se sasvim odrekne svog sna, nastavljalo je i dalje da ga ambiciozno zove Metropolitonom V. I. Lenjina, mada odavno nije preduzimalo nikakve praktične korake da to i ostvari.

Ipak, bez obzira na prividnu miroljubivost režima, njegova unutrašnja paranoidna suština nije se nimalo izmenila. Stotine agenata službe unutrašnje bezbednosti, koja je, kao i ona iz davnih vremena, a možda i zbog nostalgije, nazvana KGB, neprestano je i pažljivo pratila srećne žitelje Crvene linije, a o njihovom uistinu bezgraničnom zanimanju za goste s drugih linija, ne treba ni govoriti. Bez specijalne dozvole rukovodstva „crvenih“, niko nije mogao ni da priviri ni na jednu njihovu stanicu. A obaveznom proverom pasoša, fanatičnim uhodjenjem i opštom bolesnom podozriivošću, brzo su otkrivali kako slučajno zalutale putnike, tako i poslate špijune. Prvi su izjednačavani s drugima, sudbina i jednih i drugih bila je veoma tužna. Zato Artemu nije palo na pamet ni da razmišlja o tome da dođe do Polisa preko tri stanice i tri međustanična prostora koji su pripadali Crvenoj liniji.

Pa nije se moglo ni očekivati da put u srce metroa bude tako jednostavan. U Polis... Samo to ime, koje bi neko pomenuo u razgovoru, teralo je Artema, a i sve ostale, da sa strahopoštovanjem učute. On se i sada vrlo živo sećao kako je prvi put čuo nepoznatu reč u priči nekog očuhovog gosta i kako je, po odlasku gosta, bojažljivo pitao očuha šta ta reč znači. Očuh ga je tada brižno pogledao i s vrlo karakterističnom tugom u glasu rekao: „To je, Artjomka, verovatno poslednje mesto na Zemlji gde ljudi žive kao ljudi. Gde još nisu zaboravili šta znači biti čovek i kako ta reč treba da zvuči.” Očuh se tužno nasmejao i dodao: „To je - Grad...”

Polis se nalazio na prostoru najvećeg prolaza u Moskovskom metrou, gde su se ukrštale četiri različite linije, a prostirao se na četiri stanice: Aleksandrovski vrt, Arbatska, Borovicka i Lenjinova biblioteka, zajedno s prolazima koji su ih povezivali. Na toj ogromnoj površini nalazilo se poslednje autentično civilizacijsko ognjište, poslednje mesto gde je živelo tako mnogo ljudi, tako da provincijalci koji su ikada dospeli tamo nisu to mesto zvali drugačije nego Gradom. Neko je Gradu dao drugo ime, koje u stvari ima potpuno isto značenje - Polis. I možda zbog toga što se u toj reči naslućivao daleki, gotovo nečujni eho moćne i predivne drevne kulture, koja je obećavala zaštitu stanovništvu, strano ime se odomaćilo.

Polis je za metro bio potpuno jedinstvena pojava. Tamo i isključivo tamo, još su se mogli sresti čuvari onih starih i čudnih znanja, čija je primena u surovom novom svetu, s njegovim izmenjenim zakonima, jednostavno bila nemoguća. Ta znanja su za stanovnike gotovo svih ostalih stanica, u suštini, za čitav metro, koji je lagano tonuo u duboki kaos i neprosvećenost, bila bezvredna, kao i oni koji su bili nosioci tih istih znanja. Gonjeni odasvud, oni su svoje jedino utočište pronalazili u Polisu, gde su ih uvek dočekivali raširenih ruku, jer su ovde vladala njihova sabraća. Zato je u Polisu i samo u Polisu bilo moguće sresti stare profesore, koji su imali svoje katedre na nekada slavnim univerzitetima, danas razrušenim, pustim, punim pacova i budi. Samo su tu živeli poslednji slikari, umetnici, pesnici, poslednji fizičari, hemičari, biolozi... Oni koji su u svojim lobanjama čuvali sve ono što je čovečanstvo uspeo da dostigne i otkrije tokom hiljada godina neprekidnog razvoja. Oni, čijom bi smrću sve to bilo izgubljeno zauvek.

Polis se nalazio baš na tom mestu gde je nekada bio centar grada čije je ime nosio i metro. Uz to se, tačno iznad Polisa, uzdizalo zdanje Lenjinove biblioteke - najsveobuhvatnijeg spremišta informacija o prošloj epohi. Sa stotinama hiljada knjiga na desetinama jezika, verovatno iz

svih oblasti na kojima je ikada radio i nagomilavao znanja ljudski um. Stotine tona papira, išaranog svim mogućim slovima, znacima, hijeroglifima, čiji dobar deo nije mogao čitati niko drugi osim onih na čijem su jeziku napisani, uništeno je zajedno s tim istim narodima... Ali je ipak ogroman broj knjiga još uvek mogao da se pročita i razume, a ljudi koji su umrli pre više stotina godina mogli su mnogo toga ispričati živima.

Od svih tih malobrojnih konfederacija, imperija i imućnijih stanica koje su bile u poziciji da šalju ekspedicije na površinu, samo je Polis slao stalkere po knjige. Samo su tamo znanja imala takvu vrednost da su zbog njih bili spremni da rizikuju živote svojih dobrovoljaca, da plaćaju basnoslovne honorare najamnicima i da se odriču materijalnih, radi sticanja duhovnih blaga.

I bez obzira na naizgled nepraktično i idealističko rukovodstvo, Polis je opstajao iz godine u godinu i nevolje su ga zaobilazile, a ako bi nešto i zapretilo da ugrozi njegovu bezbednost, sticao se utisak da bi se ceo metro udružio da ga zaštiti. Odjeci poslednjih borbi, u vreme nezaboravnog rata između Crvene linije i Hanze, već su utihli, i oko Polisa je ponovo stvorena aura nedostižnosti i blagostanja.

I dok je razmišljao o tom čudesnom mestu, Artemu uopšte nije bilo čudno što put do njega ne može biti lak, on je svakako morao biti komplikovan, prepun opasnosti i iskušenja, jer bi u suprotnom sam cilj pohoda izgubio deo svoje misterioznosti i čari.

Ako se preko Kirovske, Crvenom linijom do Lenjinove biblioteke ne može, jer je previše rizično, onda je svakako morao pokušati da pored Hanzinih patrola nekako stigne do Kruga. Artem se pažljivije zagleda u nagorelu mapu. Ali ako bi mu pošlo za rukom da uđe na teritoriju Hanze, uz neki dobar izgovor kojim bi prevario granične kordone, ili borbom, ili na neki drugi način, onda bi put do Polisa bio neuporedivo kraći. Artem spusti prst na kartu i krenu njime po linijama. Ako bi se spuštao Krugom, udesno od Prospekta mira, preko samo dve stanice koje pripadaju Hanzi, izbio bi na Kursku. Tu bi mogao da prede na Arbat-sko-pokrovsku liniju, a odatle je Arbatska, zapravo sam Polis, bio nadohvat ruke. Istina, na tom putu se nalazio i Trg revolucije, koji je Crvena linija posle rata dobila u zamenu za Lenjinovu biblioteku, ali sada su crveni garantovali slobodan prolaz svim putnicima, što je bio jedan od osnovnih uslova potpisanog primirja. A kako Artem uopšte nije namera-vao da ulazi na stanicu već samo da prođe pored nje, onda bi, po toj logici, trebalo da ga propuste bez ikakvih problema. Razmislivši, on odluči da ostane pri ovom planu, a da usput pokuša da sazna više detalja o

onim stanicama kroz koje je trebalo proći. Ako se nešto i iskomplikuje, uvek se mogla naći i rezervna maršruta. Dok se udubljavao u isprepletane linije s mnoštvom stanica koje su ih povezivale, Artemu pade na pamet da je komandir ipak malo preterivao opisujući teškoće čak i onih najkraćih pohoda po metrou. Na primer, od Prospekta mira se moglo spuštati ne udesno nego i ulevo - Artem povuče prstom nadole po Krugu - do Kijevske, a odande kroz prolaz ili do Filevske, ili Arbatsko-pokrovskom linijom, preko svega dva međustanična prostora do Polisa. Zadatak mu se više nije činio nemogućim. To kratko bavljenjem kartom povratilo mu je samopouzdanje. Sada je znao šta mu je činiti, i bio je siguran da će kada karavan stigne do Riške, odred bez njega da se vrati na VDNP, a da će on nastaviti put ka Polisu.

- Proučavaš? - iznad samog uha upita Ženjk, koji je prišao a da ga Artem obuzet svojim mislima uopšte nije primetio.

Iznenadeni Artem zbunjeno odskoči, nespreno pokušavajući da sakrije kartu.

- Da, ne... Ja sam... Hteo sam da nađem na karti stanice gde je ovaj Rajh o kojem su nam malopre pričali.

- I šta si našao? Ništa? Eh, daj da ti pokažem - sa superiornošću u glasu reče Ženjk. On se u metrou orijentisao neuporedivo bolje od Artema, pa i od ostalih vršnjaka, i bio je vrlo ponosan na to. Iz prvog pokušaja, on nepogrešivo nađe prolaz gde su se ukrštale Cehovljeva, Puškinova i Tverska. Artemu se ote uzdah olakšanja, koji je Ženjk protumačio kao zavist.

- Opusti se, polako, treba vremena, ali i ti ćeš se jednom snalaziti u ovome kao ja - težio je on Artema.

Ovaj pokušaj da odglumi zahvalnost i požuri da razgovor skrene na drugi temu.

- A koliko ćemo odmarati? - upita on.

- Omladino! Pokret! - prolomi se oštar bas komandira i Artemu bi jasno da je predah završen, a da ništa nije uspeo da pojede.

Ponovo je bio red na Ženjk i njega da se penju na dresinu. Zaškri-paše poluge, zazvečale po betonu pendžetirane čizme, i oni se ponovo nadoše u tunelu.

Ovog puta, odred je grabio napred ćutke, i samo je komandir, pozvavši Kirila da hoda pored njega, nešto šapatom analizirao. Artem nije želeo da ih prisluškuje, a nije ni mogao, jer je svu energiju trošio na pokretanje dresine.

Zarobljen i sam, osećao se prilično izgubljeno, i svaki čas se osvrtao. Artem je na dresini stajao tako da je bio okrenut unazad i odlično je video

da iza njih nema ničeg strašnog, ali dok bi se osvrtao i gledao preko ramena napred u tunel, obuzimao bi ga strah. Taj strah i nesigurnost ga nisu napuštali, ali ne samo njega. Svakom usamljenom putniku poznat je taj osećaj. Za to su smislili čak i poseban naziv: „tunelski strah” - kada ideš tunelom, posebno s lošom svetiljkom, uvek ti se čini da ti je opasnost baš iza leđa. Ponekad se taj osećaj do te mere izoštri da na potiljku osećaš kako te peče nečiji težak pogled, ili čak ne ni pogled... Ko zna ko je ili šta je tamo i kakav je njegov doživljaj sveta... I obično postane nepodnošljivo, ti ne izdržiš, munjevito se okreneš, mahneš svetlom po tami - a tamo nigde nikoga... Tišina... Pustoš... Sve je kao mirno. Ali dok gledaš iza sebe, dok te oči ne zabole od buljenja u mrak, on se već zgušnjava iza tvojih leđa, opet iza tvojih leđa, i onda ponovo moraš da gledaš ispred sebe, da osvetliš tunel - da nema nekog, da se neko nije prikrao dok si ti gledao na drugu stranu... I sve iz početka... Tu je najvažnije ne izgubiti samokontrolu, ne dozvoliti tom strahu da ovlada tobom, ubediti sebe da je sve to besmislica, da se nemaš čega bojati, jer sigurno ničeg nije ni bilo...

Ali, veoma je teško izboriti se sa sobom, naročito dok ideš sam. Neki ljudi su potpuno gubili razum. Jednostavno više nisu bili u stanju da se smire, čak ni pošto bi stigli na svoju stanicu. Zatim su, naravno, pomalo dolazili sebi, ali više nije bilo načina da prisile sebe da uđu u tunel - obuzimala bih ih takva uznemirenost od koje bi počeli da se guše - dobro poznata svakom stanovniku metra, koja je u njihovom slučaju prerasla u strašnu fobiju.

- Ne boj se, gledam ja! - doviknu Artem poslednjem u koloni, hrabreći ga. Ovaj klimnu glavom, ali već posle nekoliko minuta ne izdrža nego se ponovo okrete. Muka je to...

- Jedan Serjožin poznanik je upravo tako skrenuo - tiho će Zenjka, shvatajući na šta je Artem reagovao. - On je, pošteno govoreći, imao ozbiljniji razlog. On ti je, razumeš, odlučio da potpuno sam prođe kroz onaj tunel na Suharevskoj, sećaš se, pričao sam ti o njemu? Onaj kroz koji niko ne može da prođe sam, a za karavane nema problema? I preživeo momak. A znaš zašto? - Ženjka se osmehnu. - Zato što nije imao hrabrosti da ode dalje od stotog metra. Kada je ulazio bio je tako vedar i odlučan... Ha... Kroz dvadeset minuta se vratio iskolačenih očiju, nakostrešene kose od straha, ni reč ljudski nije bio u stanju da progovori. Od njega se ništa više nije moglo saznati - od tada priča nekako nepovezano, u stvari, više mumla. A u tunele više ni mrtav ne bi kročio - visi na Suharevskoj, prosjaci. On ti je sad tamo lokalna luda. Jasno ti je naravoučenije?

- Da - neubedljivo će Artem.

Neko vreme odred se kretao u potpunoj tišini. Artem opet utonu u svoja razmišljanja i to potraja prilično dugo. Pokušavao je da smisli nešto dovoljno uverljivo, što bi slagao na barikadama na izlazu sa Riške.

To se nastavilo sve dok nije shvatio da ga u razmišljanju ometa buka koja se postepeno pojačavala, a dopirala je iz tunela koji se pružao ispred njih. U početku gotovo neuhvatljiva, na osetljivoj granici između čujnog i ultrazvuka, da bi sporo i gotovo neprimetno rasla, tako da Artem nije mogao tačno da odredi trenutak kada je zapravo počeo da je čuje. U istom trenutku je bio siguran da ipak čuje dovoljno jasno nešto što je više ličilo na šištavi šapat - nerazgovetan, neljudski.

Artem brzo pogleda ostale. Svi su išli mirno i ćutke. Komandir više nije razgovarao s Kirilom, Zenjka je bio u svojim mislima, a i ovaj sa začelja je mirno gledao ispred sebe, predstavši nervozno da se osvrće. Niko od njih nije pokazivao ni najmanju uznemirenost. Oni ništa nisu čuli. Baš ništa!

Artem se prepade. Spokoj i ćutanje celog odreda na sve jači zvuk narastajućeg šištanja bili su nepojmljivi i ulivali su strah. Artem baci poglu dresine i skoči. Zenjka ga pogleda u čudu. Oči su mu bile bistre i u njima ne beše ni traga omamljenosti ili nečeg sličnog, što je Artem sa zebnjom očekivao da će videti.

- Sta ti bi? - upita on negodujući. - Umorio si se? Mogao si prvo da kažeš, a ne da baciš tako.

- Ti ništa ne čuješ? - s nevericom upita Artem, a nešto u njegovom glasu natera Ženjku, koji nije prestajao da radi rukama, da načulji uši. Dresina se i dalje kretala, ali sporije, jer je Artem i dalje stajao, potpuno izgubljen, pokušavajući da uhvati zvuke misteriozne buke.

Komandir se okrete, primetivši da se nešto dešava.

- Sta se dešava? Potrošila vam se baterija?

- Vi ne čujete ništa? - upita ga Artem.

I istovremeno mu se uvuče u dušu odvratn osećaj da u stvari i nema nikakve buke - čim niko ništa ne čuje. Jednostavno je izgubio živce, pa mu se od straha pričinjava... Od svakakvih priča i od mraka koji ih je pratio u stopu, iza leđa poslednjeg u koloni.

Komandir dade znak da se zaustave, da im ne bi smetala škripa dresine i bat čizama, i sve se utiša. Ruke su mu bile na automatu, dok je nepomično stajao, napregnuto osluškujući, okrenuvši uho ka tunelu.

Čudni zvuk je i dalje bio tu, Artem ga je sada čuo vrlo jasno, i kako je jačao, tako je Artem pažljivije zagledao komandirovo lice, pokušavajući da shvati čuje li i on sve to što je sve više i više uznemiravalo

Artemovu svest. Ali, komandirovo lice se postepeno opuštalo, i Artema preplavi žestok osećaj stida. A kako i ne bi: zaustavio je odred zbog neke besmislice, digao frku, još je i ostale isprepadao. Ženka, očigledno, kao ni ostali, ništa nije čuo, mada se upinjao. Naposljetku odusta od toga, pogleda Artema i uz zloban osmeh, zagledajući mu oči, ganuto reče:

- Halucinacije?

- Ma nosi se! - neočekivano besno odbrusi Artem. - Jeste li svi vi ogluveli?

- Halucinira! - zlurado zaključí Ženka.

- Tiho je. Ne čuje se baš ništa. Sigurno ti se učinilo. Ne sekiraj se, dešava se, neka te to ne brine, Arteme. Nego, hajde da krenemo dalje - shvatajući situaciju, vrlo pažljivo reče komandir i krenu napred.

Artemu ne preostade ništa drugo nego da se vrati na svoje mesto. Iskreno se trudio da ubedi sebe da mu se šapat ipak pričinio, da je sve to posledica napetosti, pokušavajući da se opusti i ne razmišlja ni o čemu. Nadao se da će istovremeno s tim konfužnim, uznemirujućim mislima, odagnati iz glave i tu đavolju buku. Pode mu za rukom da na neko vreme potisne misli, ali je istovremeno u glavi oslobodio prostor da zvuk koji je bio sve bučniji, čuje još jače i izoštrnije. On je jačao, uporedo s njihovim kretanjem ka jugu, a kada je postao do te mere glasan da je imao utisak da se čuje u čitavom metrou, Artem odjednom vide da Ženka radi samo jednom rukom, a drugom, očigledno više ne vodeći računa o onome što radi, trlja uši.

- Šta ti je? - šapatom ga upita Artem.

- Ne znam... Pritiska... Nekako svrbi... - promrmlja Ženka.

- I dalje ne čuješ ništa? - s bojažljivom nadom upita Artem.

- Ne, ne čujem ništa, ali me nešto pritiska - šapatom odgovori Ženka, a od malopredašnje ironije u njegovom glasu ne beše ni traga.

Kada je buka dostigla kulminaciju, Artemu tek tada postade jasno odakle ona zapravo dolazi. Jedna od cevi postavljenih u dnu tunelskog zida, kroz koju je bila sprovedena komunikaciona instalacija i ko zna šta još, na jednom mestu se bukvalno rascvetala i upravo na tom mestu gde je bio krater oivičen iskidanim, metalnim šiljcima koji su štrcali na sve strane, nastajao je taj čudni zvuk. Dolazio je iz dubine cevi i taman Artem poče da razmišlja o tome zbog čega tamo unutra nema nikakvih žica, niti ičega drugog osim potpune praznine i crnila, kad komandir odjednom stade, i sporo, s teškom mukom reče:

- Ljudi, znate šta... Napravićemo predah. Nešto mi nije dobro. Muti mi se u glavi.

On napravi nekoliko nesigurnih koraka ka dresini da bi seo na jedan njen kraj, ali umesto toga ničice pade na zemlju. Ženjka, koji je sada već obema rukama trljao uši, gledao ga je izgubljeno, ukopavši se na jednom mestu. Kiril je iz nekog razloga nastavljao da ide sam dalje, kao da se ništa nije dogodilo, ne obazirući se uopšte na povike. Ovaj sa začelja sede na šine i iznenada počeo da plače, bespomoćno, kao dete. Svetlost lampe koja je bila je uperena ka svodu tunela padala je tako da je cela slika delovala još jezivije.

Artem se uspaniči. Bilo je očigledno da od celog odreda jedino on nije izgubio razum, ali zvuk je postao do te mere neizdržljiv da je bilo nemoguće usredsrediti se na koliko-toliko složeniju misao.

Artem u očajanju zapuši uši, i to mu je malo pomoglo. Tada on iz sve snage ošamari Zenjku koji je kao lud trljao uši, i zaurla na njega trudeći se da nadjača buku, zaboravljajući pri tom da je samo on čuje:

- Podigni komandira! Podigni komandira na dresinu! Ne smemo ostati ovde ni za živu glavu! Moramo pobeći odavde! - I podigavši lampu koja je pala, potrča za Kirilom, koji je kao mesečar hodao i dalje, sada već naslepo, jer se u mraku, bez lampe, nije video prst pred okom.

Na njegovu sreću, Kiril je išao prilično sporo. U nekoliko dugih skokova Artem je uspeo da ga stigne i da ga udari po leđima, ali je Kiril nastavljao da hoda, i oni su se sve više udaljavali od ostalih. Artem potrča napred i ne znajući šta da radi, uperi lampu u oči Kirilu. One su bile zatvorene, ali se Kiril odjednom namršti i zastade. Tada Artem, pridržavajući ga jednom rukom, drugom podiže njegov kapak i uperi mu svetio u oko. Kiril vrisnu, zatrepta, zatrese glavom, i u deliću sekunde kao da se probudi, otvori oči, gledajući Artema, ne shvatajući ništa. Zaslepljen svetiljkom, on skoro ništa nije ni video, pa je Artem morao da ga vuče za ruku nazad do dresine.

Na dresini je ležalo komandirovo beživotno telo, pored njega je se deo Zenjka s istim onim tupim izrazom lica. Ostavivši Kirila pored dresine, Artem potrča do čoveka sa začelja, koji je i dalje plakao, sedeći na šinama. Pogledavši ga u oči, Artem susrete pogled prepun bola i patnje, a taj osećaj beše tako jak da on ustuknu i oseti da mu potpuno nekontrolisano naviru suze.

- Svi, svi su izginuli... Tako ih je bolelo! - razabrao je Artem između jecaja. Artem pokuša da ga podigne, ali se on otrže i neočekivano besno povika:

- Svinje! Neljudi! Nikuda ja ne idem s vama, hoću da ostanem ovde! Oni su tako usamljeni, tako pate ovde, a vi hoćete da me odvućete odavde? Za sve ste vi krivi! Nigde ja ne idem! Nigde! Ostavi me, čuješ li?!

Artem najpre htede da ga ošamari, nadajući se da će ga tako koliko-toliko osvestiti, ali se pribojavao da bi ovaj u tom stanju mogao da mu vrati. Umesto toga, on kleknu ispred njega i s mukom se boreći s bukom u svojoj glavi, nežno počeo da govori, ni sam sasvim ne shvatajući o čemu:

- Ti sigurno želiš da im pomogneš, je li tako? Želiš da oni više ne pate?

Ovaj ga pogleda kroz suze i uz bojažljiv osmeh prošapta:

- Naravno... Naravno da želim da im pomognem.

- Onda moraš da pomogneš i meni. Oni bi voleli da mi ti pomogneš. Idi na dresinu i prihvati se poluga. Moraš da mi pomogneš da stignemo do stanice.

- Jesu li ti oni tako rekli? - sumnjičavo ga pogleda čovek sa začelja.

- Da - ubedljivo odgovori Artem.

- A onda ćeš me pustiti da se vratim ovamo kod njih?

- Dajem ti reč da ću te pustiti ako budeš želeo da se vratiš ovde - potvrdi Artem i pogura ga ka dresini, da njegov sagovornik ne bi imao vremena da se predomisli.

Postavivši čoveka sa začelja, mehanički poslušnog Ženjku i Kirila na poluge, s mukom podigavši komandira koji nije dolazio sebi na sredinu, Artem povede odred, uperivši automat u mrak, brzim korakom grabeći napred. Čudeći se samom sebi, čuo je kako se iza njega pokrenula dresina. Artem je osećao da pravi prestup time što ostavlja nezaštićenu odstupnicu, ali mu je bilo jasno da je sada najvažnije - pobeći što je brže moguće s ovog užasnog mesta.

Na polugama su sada bila trojica i odred se kretao brže nego pre zaustavljanja, a Artem je s olakšanjem osećao da mrska buka jenjava i polako splašnjava osećaj opasnosti. Stalno je podvikivao na ostale da ne bi smanjivali tempo, kada odjednom začu otpozadi potpuno trezven i začuđen Ženjin glas:

- Ti si se baš uživeo u ulogu komandira?

Artem dade znak da stanu, shvativši da su prošli opasnu zonu, vratiti se do odreda i iscrpljeno klonu na zemlju, oslonivši se leđima o dresinu. Svi polako dođoše sebi. Čovek sa začelja prestade da jeca i počeo da trlja slepoočnice, zbunjeno se osvrćući oko sebe. Pokrenu se i uz tiho steganje ustade i komandir, žaleći se da mu glava puca.

Kroz pola sata bili su spremni da krenu dalje. Osim Artema, niko se ničega nije sećao.

- Znaš, neka težina te odjednom pritisne, u glavi kaos i onda odjednom - sve nestane. Desilo se to meni jednom od gasa u jednom tunelu,

daleko odavde. Ali ako je gas, on drugačije deluje, na sve odjednom, bez izuzetka... A ti si sve vreme taj svoj zvuk čuo? Da, sve je to čudno, šta reći... - naglas je razmišljao komandir. - Pa i ovo što je Nikita naricao... Čuješ, Vasiljiču, koga si ti to žalio? - upita on čoveka sa začelja.

- Đavo bi ga znao... Ne sećam se. Odnosno, do pre minut ponečeg sam se i sećao, a onda je nekako iščezlo. To ti je, znaš, kao i sa snom: kad se tek probudiš - svega se sećaš i pred očima ti je živa slika. Kada prođe nekoliko minuta, čim se malo razdremaš - sve nestane. Osim tek ponekog fragmenta... Eto i sad je isto tako... Sećam se da mi je nekoga bilo mnogo žao... A koga i zašto - pojma nemam.

- A hteli ste da ostanete u tunelu. Zauvek. S njima. Terali me. Ja sam vam još obećao da ću vam dozvoliti da se vratite nazad ako to budete želeli - reče Artem, gledajući ispod oka Nikitu sa začelja. - Pa eto, imate moju dozvolu - dodade on uz osmeh.

- Neka, hvala - smrknuto odgovori Nikita i strese se - predomislio sam se.

- Dobro, ljudi. Dosta naklapanja. Ne treba brbljati usred tunela. Da mi najpre stignemo, pa ćemo sve proanalizirati. Valja se nama i nazad nekako vratiti... Mada ne treba razmišljati unapred, daj bože da toga dana stignemo gde treba. Hajdemo! - završi komandir. - Čuj, Arteme, dođi ovde pored mene. Ti si nam sad kao neki heroj - dodade on neočekivano.

Kiril zauze mesto iza dresine, Zenjka, uprkos negodovanju, ostade na polugama s Nikitom Vasiljevičem, i tako krenuše dalje.

- Cev je tamo, kažeš, eksplodirala? I iz nje si ti taj tvoj zvuk čuo? Znaš, Arteme, može biti da smo svi mi u stvari bukvan, gluvi ko topovi. Ti sigurno imaš poseban njuh za to đubre. Ovoga puta ti je, očigledno, pošlo za rukom, momče! - razmišljao je komandir. - Vrlo čudno, da je to dolazilo iz cevi. Kažeš da je bila potpuno prazna? Ko će znati šta sada kroz njih teče - nastavljao je on, bacajući povremeno oprezne poglede na cevi isprepletane poput zmija u dnu tunelskog zida.

Riška je bila sasvim blizu. Kroz petnaestak minuta zasijaše u daljini odsjaji vatre s barikada, komandir uspori hod i svetiljkom dade ugovoreni znak. Kordon ih propusti brzo, bez odugovlačenja, i dresina uđe na stanicu.

Riška je bila u boljem stanju od Aleksejevske. Nekada davno, na površini iznad stanice je bila velika pijaca. Među onima koji su tada uspeli da dotrče do metroa i spasu se bilo je dosta trgovaca baš s te pijace. Od tada je tu živio snalažljiv svet, a i blizina Prospekta mira, a samim

tim i Hanze i glavnih trgovačkih puteva, takođe je uticala na njihov napredak. Imali su električno, nužno svetlo, kao i na VDNP. Patrole su bile obučene u stare iznošene maskirne uniforme, koje su ipak izgledale bolje od šarenih vatiranih jakni s Aleksejevske.

Gostima dadoše zaseban šator. Za sada se nije razmišljalo o skromnom povratku nazad, jer je bilo nejasno kakva se to nova opasnost krije u tunelu, i kako s njom da se nose. Uprava stanice i komandir malog odreda s VDNP okupiše se da se posavetuju, a ostali su imali slobodnog vremena napretek. Artem, umoran i psihički slomljen, odmah se svali na svoj ležaj, zagnjurivši lice u jastuk. Nije mu se spavalo, ali više nije imao baš nimalo snage. Kroz nekoliko sati, za goste su pripremali svečani ručak, a sudeći po značajnom namigivanju i sašaptavanju domaćina, bilo je realno nadati se mesu. Nije im preostalo ništa drugo nego da leže i ni o čemu ne razmišljaju.

Kroz zidove šatora dopirala je buka. Svečanost je pripremana na sredini platforme, na kojoj je gorela glavna vatra. Artem ne izdrža da ne pogleda okolo. Nekoliko ljudi je čistilo pod i širilo ceradu, nedaleko odatle su kasapili svinjsku polutku, makazama na komade jednake dužine sekli kolut čelične žice, što je ukazivalo na to da će biti ražnjića. Zidovi su ovde bili neobični: ne mermerni kao na VDNP i Aleksejevskoj već obloženi žutim i crvenim keramičkim pločicama. Ta kombinacija je nekada sigurno izgledala prilično veselo. Sada su, doduše, glazura i fugne na pločicama bile prekrivene slojem čadi i masti, ali je nekadašnji komfor, ipak, tu i tamo sačuvan. A najhitnije je da je na drugom koloseku stajao dopola gurnut u tunel pravi pravcati voz, istini za volju, polupanih prozora i razvaljenih vrata.

Vozovi su bili retkost i u međustaničnim prostorima i na samim stanicama. Za dve decenije, mnoge od njih, pogotovo one zaglavljene u tunelima i nepogodne za stanovanje, ljudi su s vremenom razgrabili u delovima, da bi svako na svojoj stanici, točkove, stakla i obloge prilagodio svojim potrebama. Artemu je očuh pričao da su na Hanzi s jedne od pruga specijalno uklonili vozove, da bi tovarne i putničke dresine mogle nesmetano da saobraćaju na tim relacijama. Kažu da su to uradili i na Crvenoj liniji. U tunelu kojim su oni išli, od VDNP do Prospekta mira nije bilo nijednog vagona, ali je to najverovatnije bila slučajnost.

Polako počеше da se okupljaju meštani, iz šatora izađe pospani Ženjka, posle pola sata dođe i ovdašnje rukovodstvo s komandirom Artemovog odreda, a prva parčad mesa behu bačena na roštilj. Komandir i rukovodstvo stanice, očigledno zadovoljni rezultatima pregovora,

neprestano su se smejali i šalili. Donese i balon s nekim starosedelačkim pićem, krenuše zdravice, i svi se oraspoložiše. Artem je jeo svoj ražnjić, oblizujući vrelu mast koja mu je curila niz ruke, gledajući ugalj koji je tinjao i stvarao osećaj neverovatne topline i prijatnosti.

- Jesi li to ti iz mišolovke izvukao? - obrati mu se nepoznati čovek, koji je sedeo pored njega i neko vreme ga pažljivo posmatrao.

Artem se prenu. Do tada, potpuno utonuo u svoje misli i usredsređen na posmatranje purpurnih ugaraka, nije primećivao nikog oko sebe.

- Ko vam je to rekao? - pitanjem na pitanje uzvрати Artem, pogledavši neznanca. Ovaj beše kratko ošišan, neobrijan, a ispod grube, ali dobre kožne jakne nazirala se topla mornarska majica. Ništa sumnjivo Artem ne primeti na njemu: izgledom je njegov sagovornik podsećao na običnog švercera, kakvih je na Riškoj bilo koliko hoćeš.

- Ko? Pa vaš brigadir tako kaže - pokaza on glavom na komandira, koji je malo podalje s kolegama o nečemu živo razgovarao.

- Da, ja - preko volje priznade Artem. Iako je nedavno planirao da ostvari nekoliko korisnih poznanstava na Riškoj, sada kada mu se pružila odlična prilika za to, odjednom mu više nije bilo stalo.

- Ja sam Burbon. Kako je tvoje ime? - nastavljao je da zapitkuje čovek.

- Burbon? - začudi se Artem. - Zašto tako? Beše neki kralj koji se tako zvao?

- Jok, klinjo. To je bila vrsta alkohola. Vatrene vode, kapiraš. Veoma je podizala raspoloženje, kažu. I kako ono beše?... - ponovo upita čovek.

- Artem.

- Slušaj, Arteme, kada se vraćate nazad? - raspitivao se Burbon, izazivajući kod Artema sve veće podozrenje.

- Ne znam ja. Sada vam niko ne može precizno reći kada ćemo krenuti nazad. Ako ste čuli šta nam se dogodilo, onda bi trebalo da vam je jasno - neljubazno odgovori Artem.

- Slušaj, hajde da pređemo na ti, nisam ja baš toliko stariji od tebe, da se tu... Da skratim, evo zašto te to pitam... Imam posao za tebe, klinjo. Ne za sve vaše nego baš za tebe lično. Potrebna mi je tvoja pomoć. Razumeš? Nakratko...

Artem ništa nije razumeo. Čovek je govorio konfuzno, a i sam način na koji je izgovarao reči izazivao je u Artemu neki unutrašnji grč. Nije imao nimalo volje da nastavlja ovaj zagonetni razgovor.

- Slušaj mali, opusti se - kao da je naslutio njegove sumnje, požurio je da ih rasprši Burbon. - Nije u pitanju ništa mutno, sve je čisto... Ili skoro sve. Da skratim, evo o čemu se radi: prekjuche su naši krenuli do Suharevske, ali ti znaš, pravo si s linije, da tamo nisu stigli. Samo se jedan vratio. Ničega se ne seća, dotrčao na Prospekt sav slinav, ridao je kao onaj vaš o kojem je pričao vaš komandir. Ostali se još nisu pojavili. Možda su ipak uspeli da stignu do Suharevske... A možda nisu stigli nigde, jer već treći dan niko odande nije dolazio, a ni s Prospekta niko tamo neće da ide. Mada bi trebali zbog koječega. Ukratko, ja mislim da ih je snašlo isto što i vas. Čim sam čuo vašeg brigadira, odmah sam... otprilike, shvatio. Pa to je ta linija. I to su te cevi... - Tu se Burbon naglo okrete i baci pogled preko ramena, proveravajući, naravno, da neko ne prisluškuje. - A na tebe ta beda neće - nastavi on tiho. - Razumeš?

- Počinjem - nesigurno odgovori Artem.

- Da skratim. Ja sad moram tamo. Baš moram, kapiraš? Baš. Nisam siguran, ali po svoj prilici, desiće mi se isto što i našim klincima i celoj vašoj brigadi. Osim tebi.

- Ti... - nesigurno prozbori Artem, kao da želi da uhvati intonaciju te reči, osećajući da mu je neprijatno i čudno da se takvom tipu obraća sa „ti“ - ti bi hteo da te provedem kroz tunel? Da te odvedem do Suharevske?

- Tako nekako - s olakšanjem potvrdi Burbon. - Ne znam da li si čuo za to ili ne, ali iza Suharevske je tunel, izgleda još gori od ovog, baš gadan, a i kroz njega treba da prođem. A sad još i ova beda s klincima. Razume se, ti ne treba da brineš, ako me budeš proveo, ja ti neću ostati dužan. Ja, istina, moram da nastavim dalje, ali imam tamo na Suharevskoj svoje ljude, vrše isporuke u oba pravca, čiste i rade sve što treba.

Artemu, koji je u prvi mah hteo da otera Burbona s njegovim predlogom do đavola, iznenada sinu da mu se pruža prilika da bez borbe i bilo kakvih drugih problema prođe južne barikade Riške. I dalje... Burbon, koji nije mnogo detaljisao o svojim planovima, rekao je da će proći kroz prokleti tunel od Suharevske do Turgenjevske. Upravo tuda se i Artem spremao da pokuša da prođe. Turgenjevska - Trubnaja - Cvetni bulevar - Čehovljeva... A odatle je Arbatska nadohvat ruke... Polis... Polis.

- Kako plaćaš? - odluči Artem da izgleda kao da se malo nećeća.

- Kako želiš. U kesu - Burbon ga sumnjičavo pogleda, pokušavajući da dokuči razume li ovaj uopšte o čemu se radi. - Ili, ako ti više odgovara, u municiji za kalašnjikov. Ili, ako hoćeš, tamo ima klope, a može i u alkoholu, ili želiš drogu - sve može.

- Pa, municija, razume se, dva šaržera. I hrana za tamo i nazad. Neću se cenjkati - što je mogao samouverenije reče svoju cenu Artem, trudeći se da izdrži Burbonov ispitivački pogled.

- Profesionalac... - neodređeno odreagova ovaj. - U redu. Dva punjenja za automat. I hrana. Nema problema - promrmlja više za sebe. - To toliko vredi. Dobro, klinjo, kako ono beše, Artem? Hajde idi sad, kao, na spavanje, ja ću uskoro za tobom, kad se ovde svi ponapijaju. Pokupi prnje, možeš im ostaviti pisamce, pod uslovom da umeš da pišeš, da ne bi poslali poteru za nama. To je to. Budi spreman kada ja dođem. Jasno?

GLAVA 5

ZA MUNICIJU

Da pakuje stvari, zapravo, nije ni bilo potrebe, jer Artem još ništa nije ni raspakovao, a i nije imao bogzna šta da raspakuje. Jedino mu nije bilo jasno kako će neopaženo izneti automat a da ne privuče baš ničiju pažnju. Dobili su glomazne vojne automate, kalibra 7,62 mm, s drvenim kundacima. Tim ogromnim pušketinama uvek su naoružavani karavani koje su s VDNP ispraćali na obližnje stanice.

Artem je ležao s čebetom preko glave, uopšte ne reagujući na Zenjina nesuvisla pitanja: zbog čega on tu knjava kad je napolju tako žestoko, i da možda nije bolestan? U šatoru je bilo zagušljivo i vruće, ispod čebeta još više. San nije hteo na oči, mada se Artem nije ni trudio da zaspi, ali kada je konačno pridremao, ukazaše mu se nejasna uznemirujuća priviđenja, koja je video kao kroz mutno staklo: on kao nekuda beži, razgovara s nekim bez lica, ponovo beži... Probudi ga, naravno, Ženjka, koji ga protrese za rame i prošaputa:

- Čuj, Arteme, neki čovek te... Jesi ti u nekom problemu? - oprežno upita on. - Ja ću sad sve naše da podignem...

- Ne, sve je u redu, samo treba da porazgovaramo. Spavaj, Zenj. Brzo ću ja - isto tako tiho objasni Artem, obuvajući čizme, očekujući da se Zenjka ponovo javi. Zatim pažljivo iznese iz šatora svoj ranac i dohvati automat, kad odjednom Ženjka, čuvši zveckanje metala, ponovo zabrinuto upita:

- Šta će ti to? Siguran si da je sve u redu?

Artem je morao da se pravda i izmišlja kako hoće poznaniku da pokaže nešto, jer su se posvađali, da je sve u redu i tako dalje.

- Lažeš! - odlučno zaključio Zenjka. - U redu. Kada treba da počnem da brinem?

- Kroz godinu dana - promrsi Artem, nadajući se da je to zvučalo dovoljno neozbiljno, razgrnu šatorsko krilo i izađe na platformu.

- Pa, klinjo, stvarno gnjaviš - nezadovoljno procedi kroz zube Burbon, koji ga je čekao. Bio je obučen isto kao i ranije, osim što mu je sada na leđima bio visoki ranac. - Ne misliš valjda, majke ti, da ćeš s tim čudom da prođeš sve kordone? - s gađenjem upita, pokazujući na automat. Na svoje veliko iznenađenje, kod njega Artem ne otkri nikakvo oružje.

Na stanici pogasiše svetla. Na platformi ne beše nikog, svi su već polegali, umorni od sedeljke. Artem se trudio da hoda brže, u strahu da ne naleti na nekoga od svojih, ali na ulazu u tunel Burbon ga zaustavi, naredivši mu da uspori korak. Stražari s pruge su ih primetili i izdaleka pitali kuda su se to zaputili u gluvo doba, ali se Burbon jednom od njih obrati po imenu i objasni mu da idu poslom.

- Slušaj, jednom rečju - počeo on da deli savete Artemu, paleći lampu. - Sad će na stotom i na dvesta pedesetom biti barikade. Najhitnije je da ti čutiš. Ja ću se s njima objašnjavati. Na nesreću, imaš taj kalašnjikov, koji je vršnjak moje babe i nema šanse da ga negde sakriješ... Gde li si samo iskopao taj krš?

Na stotom metru sve prođe glatko. Tu je tinjala slaba vatra, oko koje su sedela dvojica ljudi u maskirnim uniformama. Jedan od njih je dremao, a drugi se prijateljski rukovao s Burbonom.

- Posao? Razu-mem - promrsi on uz zaverenički osmeh.

Do dvesta pedesetog metra Burbon ne izusti ni reč, smrknuo korajući prvi. Bio je nekako zlovoljan i neprijatan, a Artem se već pokajao što je pristao da krene s njim. Zastade za trenutak da proverii da li je automat u redu, i stavi prst na obarač.

Na poslednjoj barikadi ih zadržase. Tamo Burbona ili nisu baš najbolje poznavali, ili su ga, naprotiv, znali isuviše dobro, tek glavni ga odvede u stranu, naredivši mu da ostavi ranac pored vatre, da bi ga o nečemu dugo ispitivao. Artem, koji se osećao prilično glupo, ostade kraj vatre, škrtio odgovarajući na pitanja dežurnih. Ovima je očigledno bilo smrtno dosadno i nisu baš bili naročito raspoloženi za priču. Artem je iz iskustva znao da je dobar znak kad su dežurni priči j i vi, a ako se pak dosađuju, da je onda sve mirno. Kada bi ih sada iznenadilo nešto neuobičajeno,

ako bi se na primer, nešto pojavilo iz dubine, s juga, ako bi neko probao da se probije ili ako bi se začuli sumnjivi zvuči, oni bi se samo šćućurili oko vatre i napregnuto ćutali. I naravno, ne bi skidali pogled s tunela. Znači da je danas sve mirno, u svakom slučaju se može bez brige do Prospekta mira.

- Ti nisi ovdašnji? Da nisi možda s Aleksejevske? - raspitivali su se dežurni, zagledajući Artema. A Artem, kome se urezalo Burbonovo naređenje da ćuti i ni sa kim ne razgovara, promrmlja nešto nerazgovetno, što se moglo protumačiti i ovako i onako, ostavljajući znatiželjnicima na volju kako će tumačiti njegovo mumlanje. Izgubivši svaku nadu da će dobiti odgovor od njega, dežurni se prebaciše na diskusiju o priči nekakvog Mihaila, koji je danima trgovao na Prospektu mira i imao problema s upravom stanice.

Zadovoljan što su ga konačno ostavili na miru, Artem je sedeo i kroz plamen vatre posmatrao južni tunel. Bio je to isti beskonačni, široki prolaz kao i na severnom pravcu ka VDNP, gde je Artem još koliko juče upravo ovako sedeo kraj vatre na položaju, na četiri stotine pedesetom metru.

Naizgled se ni po čemu nije razlikovao. Ali bilo je nešto u njemu, da li je to specifičan miris koji su donosile tunnelske promaje, ili naročita ćudljivost, aura, šta li, karakteristična baš za taj tunel, koja ga je činila posebnim i drugačijim od svih ostalih. Artem se setio očuhovih reči da u metrou ne postoje dva ista tunela, da je čak i jedan te isti bitno drugačiji zavisno od pravca kretanja u njemu. Takav supersenzibilitet razvijao se tokom dugih godina u pohodima i, naravno, samo kod retkih. Očuh je to zvao „osluškivanjem tunela“, a imao je takav „sluh“ da se njime izuzetno ponosio i mnogo puta je priznavao Artemu da je isključivo zahvaljujući tom svom čulu često izvlačio živu glavu u brojnim neprilikama. Kod mnogih drugih ono se nije razvilo, bez obzira na mnogobrojna putovanja po metrou. Neke je spopadao neobjašnjiv strah, neko bi čuo zvuke, glasove, postepeno gubio razum, ali su se svi slagali u jednom: čak i kada u tunelima nema žive duše, oni nisu prazni. Nešto nevidljivo, jedva primetno, sporo i monotono teče kroz njih, puneći ih svojim sopstvenim životom, poput teške zgrušane krvi u venama okamenjenog levijatana.

I sada, ne slušajući više razgovor dežurnih, uzaludno se upinjući da vidi nešto u tami koja se neverovatnom brzinom zgušnjavala na desetak koraka od vatre, Artem je počinjao da shvata na šta je očuh mislio kada je govorio o „tunelskom osećaju“. Od kada je stasao, dalje od tog mesta još nije išao, i mada je Artem znao da iza nejasne granice oivičene plamenom

vatre, gde se purpurna svetlost mešala s drhtavim senkama, ima ljudi, to mu se u ovom trenutku činilo neverovatnim. Izgledalo je kao da se život završava na desetak koraka odatle, da dalje nema ničega osim mrtve crne praznine, koja je uzvraćala na povik varljivim, prigušenim ehom.

Ali, ako se sedi tako dugo, ako se zapuše uši, ako se u dubinu ne gleda tako kao da tamo želiš da vidiš nešto naročito već na drugi način, kao da pokušavaš da utopiš pogled u pomrčinu, da se sjediniš s tunelom, da postaneš deo tog levijatana, ćelija njegovog organizma, onda ti kroz ruke, koje ne dopuštaju zvucima spoljašnjeg sveta da dopru do tebe, mimoilazeći uši, direktno u mozak počinje slivanje tanane melodije - čudesnog zvuka dubina, maglovitog, nejasnog... Ne onakvog kakav je bio onaj dosadni, iritirajući zvuk koji se širio iz razvaljene cevi u tunelu između Aleksejske i Riške nego nečeg potpuno drugačijeg, čistog, dubokog...

Činilo mu se da je na vreme uspeo da zaroni u tihu reku te melodije, i to ne razumom već pre probuđenom intuicijom, koja je najverovatnije proradila zahvaljujući upravo tom zvuku iz raspukle cevi, i da prokne u suštinu te pojave, ne shvatajući njenu prirodu. Talasi koji su kurljali napolje iz te cevi, po njegovom mišljenju nisu bili ništa drugo do etar koji je sporo strujao tunelima, ali je ovaj u cevi bio gnoj, zaražen nečim, uzavreo nemirom, i na mestima gde su cevi pucale popuštajući pod pritiskom, taj gnoj se izlivao u spoljni svet, noseći sobom tugu, muku i ludilo svim živim stvorenjima...

Artemu se odjednom učinilo da stoji na pragu razumevanja nečega veoma važnog, kao da je poslednje pola sata njegovog tumananja po mrklom mraku tunela i po sumracima sopstvenih saznanja podiglo zavesu nad velikom tajnom koja deli sva razumna stvorenja od spoznaje istinske prirode tog novog sveta, oglodanog od prošlih pokoljenja u dubini Zemlje.

Ali u isto vreme ga obuze i strah, kao da je provirio kroz ključaonicu nadajući se da će saznati šta je iza vrata, a ugledao samo neizdržljivu svetlost koja je sijala iznutra i zaslepljivala oči. I ako bi ih otvorio, svetlost bi nezadrživo pokuljala i spržila na mestu drznika koji se usudio da otvori zabranjena vrata. Ta svetlost zapravo i jeste Znanje.

Bujica svih tih misli, osećanja i nemira zapljusnula je Artema neka-ko bez najave, bio je potpuno nespreman za tako nešto i zbog toga je uplašeno ustuknuo. Ne, sve je to ipak bila samo fantazija. Nije on ništa ni čuo, ni osetio, sve je to igra uobrazilje. S pomešanim osećanjima olakšanja i razočaranja, on se zagleda u sebe, da bi video kako zadivljujuća perspektiva koja se na trenutak otvorila pred njim naglo tamni i kopni i

pred razumnim pogledom ponovo postaje najobičnija magla. On se uplašio tog znanja, ustuknuo, i sada je podignuta zavesa ponovo pala, možda zauvek. Uragan u njegovoj glavi utihnuo je naglo, kako je i počeo, razorivši i izmučivši razum.

Artem je potresen sedeo, pokušavajući da shvati gde se završavaju njegove fantazije i počinje realnost, ukoliko su, naravno, takva osećanja uopšte mogla biti realna. Malo-pomalo, duša mu se punila gorčinom i nemirom, jer je bio na korak od prosvetljenja, od pravog pravcatog prosvetljenja, ali se nije usudio, nije smogao hrabrosti da se prepusti bujici tunelskog etra, i sada mu ostaje da ceo život luta po mraku, zato što ga je jednom uplašila svetlost istinskog Znanja. „Ma šta je uopšte Znanje?” - pitao je sebe opet i opet, pokušavajući da proceni ono čega se tako žurno i kukavički odrekao. Ophrvan svojim mislima, nije ni primetio da je, na kraju, nekoliko puta ponovio ove reči naglas.

- Znanje je, mladiću - svetlost, a neznanje - tama! - sa zadovoljstvom mu objasni jedan od stražara. - Jesam li u pravu? - namignu on veselo drugarima.

Artem je zabezeknuto buljio u njega i ko zna koliko bi tako sedeo, da se ne vrati Burbon, koji ga podiže, pozdravi se s ostalima rekavši kako bi oni svakako još malo posedeli, ali, eto, žure.

- Vidi! - preteći mu reče potom komandir barikade. - Odavde te puštam s oružjem - on pokaza rukom na Artemov automat - ali, ovamo mi s njim nećeš ući. U tom pogledu imam vrlo jasne instrukcije.

- Šta sam ti rekao, bukvane... - iznervirano procedi Burbon dok su se žurno udaljavali od vatre. - Pa, kada budeš hteo nazad, ti se snalazi. Krenuo naoružan. Mene baš briga. Ali sam znao, znao sam, majku ti tvoju, da će biti ovako!

Artem je ćutao, gotovo uopšte ne registrujući bukvicu koju mu je čitao Burbon. Umesto toga, on se seti očuhovih reči, kada je objašnjavao specifičnost i neponovljivost svakog tunela, kako svaki od njih ima svoju melodiju i da je moguće naučiti slušati je. Očuh je, verovatno, hteo samo lepo da se izrazi, ali sećajući se onoga što je osećao pored vatre, Artem pomisli da je to to, da je njemu upravo to uspelo. Da je slušao, zaista slušao - i čuo! - melodiju tunela. Kako su sećanja na nedavni događaj brzo bleдела, kroz pola sata Artem više nije bio siguran da li se to zaista dogodilo, ili je to ipak bilo priviđenje, prouzrokovano igrom plamena.

- Dobro... Ti sigurno nisi imao lošu nameru nego ni brige, ni pame - ti - pomirljivo će Burbon. - Izvini ako sam neljubazan prema tebi. U ovom poslu, živci su kao strune. No, dobro, uspeli smo da izađemo relativno

lako. Sad nam valja pravo do Prospekta, bez zaustavljanja. Tamo ćemo predahnuti. Ako sve bude kako treba, neće nam trebati mnogo vremena. A dalje će da bude problem.

- A to što idemo ovako, nema veze? Sećam se kada bismo slali karavane s VDNP, uvek su imali najmanje četvoricu ljudi, jedan je obavezno bio na začelju i uopšte... - reče Artem osvrćući se.

- To, klinjo, ima svojih prednosti, ići u karavanima, s čovekom na začelju i svim ostalim stvarima - počeo da objašnjava Burbon. - Ali, veruj mi, ima to i svojih mana. To nije lako razumeti. Osim na svojoj koži. Ja sam se nekada isto tako plašio. Sta trojica, mi ranije, kao klinci, nismo kretali ako nas nema pet, šest i više. Misliš, to će pomoći? Đavola pomaže. Jednom smo išli s robom, pa smo imali pratnju: dvojica napred, trojica u sredini i jedan na začelju, onako, sve po propisu. Od Tretjakovke smo išli prema onoj... ranije se zvala Marksistička. Tamo ti je tunel. Meni se odmah nije svideo. Bio je nekako memljiv. I pun magle. Ništa se nije videlo ni na pet koraka, lampa nije bila od velike koristi. Ali mi vežemo uže za opasač čoveka na začelju, provučemo ga kroz opasač jednog u sredini, a drugi kraj uzme komandir - na čelu grupe. Da se ne pogubimo u magli. I idemo mi tako sporim korakom, sve u redu, mirno, ne žurimo nikuda, nikoga nismo sreli, i razmišljam ja: stižemo mi za manje od četrdeset minuta... A stigli smo i pre... - on se strese i malo učuta pre nego što nastavi.

- Negde u sredini je Toljan, ide on tako, i pita nešto ovog na začelju. Ovaj ćuti. Toljan nastavlja da ide i ponavlja pitanje. Toljan tada povuče uže i dohvati njegov kraj. A uže pregriziš. Stvarno pregriziš, još se videlo nešto gadno i vlažno na tom mestu... A ovoga nigde. Ništa čuli nismo. Apsolutno ništa. Ja sam išao pored Toljana u sredini. On mi pokazuje uže, a kolena mu se tresu. Vikali smo još, reda radi, ali, naravno, niko se ne odazva. Više nije imao ko da odgovori. Mi se zgledasmo - pa beži, tako smo do Marksističke stigli duplo brže.

- Možda je hteo da se našali s vama? - pun nade upita Artem.

- Da se našali? Možda i jeste. Ali ga niko više nikada nije video. Tako da sam ja shvatio jednu stvar: ako ti je suđeno da pogineš danas, poginućeš danas, i ništa ti neće pomoći, ni pratnja, niti išta drugo. To te jedino dodatno usporava. I tako, osim kroz jedan tunel - od Suharevske do Turgenjevske, to je već priča za sebe - ja od tada uvek idem u paru, s nekim drugom, recimo. Ako se nešto desi, izvući će me. A neuporedivo je brže. Razumeš?

- Razumem. Hoće li nas pustiti na Prospekt mira? Ja sam s ovim - Artem pokaza na svoj automat.

- Na radijalnu hoće. Na Krug - nema šanse. Tebe tamo svakako ne bi pustili, a s puškom, nemoj ni da sanjaš. Ali, mi i ne treba da idemo tamo. Nemamo mi razloga da se tu dugo zadržavamo. Predahnemo, pa nastavljamo dalje. Jesi li... ikada bio na Prospektu?

- Samo kao mali. Inače nisam - priznade Artem.

- Hajde onda da ti održim kratak kurs. Jednom rečju, tamo nema nikakvih barikada, jer nikome nisu potrebne. Tu je pijaca, niko tu ne živi, kao što bi bilo normalno. Ali tu je i prolaz ka Krugu, što znači na Hanzu. Kružna stanica ne pripada nikome, ali na njoj patroliraju Hanzini vojnici, radi održavanja reda. Zato se treba ponašati što neupadljivije, razumeš? Inače te najure do granice i zabrane pristup na svoje stanice, pa ti posle kukaj. Zato kada stignemo tamo, ti izađi na peron i šćućuri se negde, i tim svojim samovarom - on pokaza na zlosrećni automat - nemoj mnogo da mašeš ni pred kim. Ja imam... Treba da izmirim neke račune s kojekime, a ti ćeš malo da posediš i da me pričekaš. Kada dođemo na Prospekt, dogovorićemo se kako da stignemo do Suharevske, kroz taj prokleti međustanični prostor.

Burbon ponovo učuta, a Artemu se učini da je prepušten samom sebi. Tunnel na ovom delu nije bio tako loš, ako se izuzme vlažan pod i to što je duž šina, u istom pravcu u kojem su se i oni kretali, tekao mali tamni potočić. Ali, nakon izvesnog vremena, začu se sa strane tiho šuškanje i škrgutava cika, koja je Artemu zvučala kao paranje stakla ekserom, pa se teško savladavao da se ne naježi od odvratnosti. Mali stvorovi se još nisu pojavljivali, ali se njihovo prisustvo već moglo osetiti.

- Pacovi... - prevali Artem preko usta mrsku reč, osećajući ježenje po koži.

Oni su ga i dalje pohodili u košmarnim noćima, mada je sećanje na onaj užasni dan, na najezdu pacova kada je nastradala i njegova majka i čitava njegova stanica, gotovo izbledelo. Izbledelo? Ne, ono je jednostavno potisnuto, onako kako u telo sve dublje ulazi trn koji se ne izvadi na vreme. Ili onako kako kroz telo putuje geler koji je neiskusni hirurg zaboravio da izvadi. U početku se on primiri i učuti, ne praveći problem i ničim ne odajući svoje prisustvo, ali onda, pokrenut nekom nepoznatom silom, krene na svoj pogubni put kroz arterije i nervne čvorove, parajući životno važne organe i izazivajući čoveku koji ga nosi u sebi nepodnošljive muke. Tako se i sećanje na taj dan, na slepi bes i besmisleni okrutnost nezasitih stvorova, na užas preživljen tada, kao čelična igla žarilo u

Artemovu podsvest, da bi ga noćima mučilo, šibajući ga poput električnog pražnjenja, a njegovo telo se refleksno grčilo na pojavu tih stvorenja, na sam njihov miris. Za Artema, kao i za njegovog očuha, a verovatno i preostalu četvoricu koji su se tada spasli zajedno s njima na dresini, pacovi su bili nešto čega su se plašili i što su mrzeli iznad svega, neuporedivo više od svih ostalih stanovnika metroa.

Na VDNP pacova gotovo i nije bilo: svuda su bile zamke i razmućen otrov, zato se Artem od njih bio gotovo odvikao. Ali ostatak metroa je vrveo od njih, što je on pokušavao da zaboravi, ili bi o tome izbegavao da misli kada bi dobijao naređenje da krene u pohod.

- Šta je, klinjo, pacova si se prepao? - zlorado upita Burbon. - Ne voliš ih? Užasno si razmažen... Počni da se navikavaš. Jer, kod nas, gde god kreneš, naletećeš na pacove. Ali gledaj to s vedrije strane: nećeš biti gladan - dodade on i namignu, a Artem oseti da mu se povraća. - Ali i u prirodi - nastavi ozbiljno Burbon - treba se plašiti ako pacova nema. Jer ako njih nema, tu se nešto gadno desilo, kada ni pacovi tu ne žive. I ako katastrofu nisu izazvali ljudi, tek se onda treba plašiti. A tamo gde pacovi trčkaraju, znači da je normalno mesto. Obično. Razumeš?

S nekim drugim možda i bi, ali s ovim tipom Artem nije imao želju da deli svoje strahove. Zato samo ćutke klimnu glavom. Pacova tu i nije bilo mnogo, a i bežali su od svetlosti lampe i bili gotovo neprimetni, dok jedan od njih nekako ne podlete Artemu pod noge, pa on umesto tvrde površine, zgazi nešto meko i klizavo, a uši im zapara prodoran ciju. Od iznenađenja Artem izgubi ravnotežu i umalo se ne stropošta zajedno sa svom svojom opremom.

- Ne boj se, klinjo, ne boj se - hrabrio ga je Burbon. - To ti je tako. Ima u ovom zmijarniku nekoliko međustaničnih prostora gde od njih vrvi u toj meri da se po gredama mora hodati. Dešavalo se da hodaš, a pod nogama ti tako prijatno krčka - tu on gnusno zarza, zadovoljan izazvanim efektom.

Artem se ponovo strese. On opet oćuta, ali mu se pesnice stegoše same od sebe. S kakvim bi zadovoljstvom raspalio Burbona po toj iskeženoj gubici!

Izdaleka se najednom začu nerazgovetan žamor i Artem u trenutku zaboravi na bes, steže rukohvat automata i upitno pogleda Burbona.

- Opusti se, sve je u redu. Uskoro stižemo na Prospekt - umiri ga ovaj i potapša ga zaštitnički po ramenu.

I mada je Burbon upozorio Artema da na Prospektu nema barikada, njemu to ipak beše veoma neobično - ući tek tako na tuđu stanicu,

ne ugledavši već izdaleka slab odsjaj vatre koji je označavao granicu, bez uobičajenih teškoća na putu. Kada se približiše izlazu iz tunela, žamor se pojača, i pojavi se slaba rumen.

Na kraju s leve strane ugledaše metalne stepenice i mali ograđeni mostić, naslonjen uz sami zid tunela, kojim se s pruge moglo popeti do platforme. Zazvečaaše po metalnim stepenicima Burbonove pendžetirane čizme, a nakon nekoliko koraka, tunel se odjednom širio ulevo - i oni su bili na stanici.

Zaslepi ih jaka belina: sa strane je bio mali stočić, koji se iz tunela nije mogao videti, za kojim je sedeo čovek u nepoznatoj i čudnoj sivoj uniformi, sa šapkom starinskog oboda.

- Dobro došli - pozdravi ih on, sklanjajući lampu. - Putujući trgovci?

Dok je Burbon objašnjavao cilj posete, Artem je razgledao stanicu Prospekt mira. Na platformi, pored šina, vladao je polumrak, ali su lučne kapije iznutra bile obasjane žutom svetlošću od koje se Artemu srce iznenada steže. Poželeo je da već jednom završe s formalnostima, da bi video šta se događa na samoj stanici, tamo iza lučnih svodova, odakle je dolazila do bola poznata prijatna svetlost... I mada se Artemu činilo da nikada ranije nije video ništa slično, izgled tog luka ga je na trenutak vratio unazad, u daleku prošlost, i pred očima mu se pojavi čudna slika: mala prostorija okupana toplim žutim svetlom, široka sofa na kojoj u poluležećem položaju mlada žena, čije se lice ne vidi, čita neku knjigu, a na sredini zida izlepljenog pastelnim tapetom - tamnosivi četvrtasti prozor... Priviđenje ustuknu pred njegovim racionalnim pogledom, potrajavši još taman toliko da ga dovede u nedoumicu i uzruja. Šta li je to video? Da li je slaba stanična svetlost bila u stanju da isprovocira da se na nevidljivom ekranu iz podsvesti pojavi stari slajd sa slikom iz njegovog detinjstva? Da li je ta mlada žena, koja je mirno čitala knjigu na prostranoj, udobnoj sofi, njegova majka?...

Nestrpljivo gurnuvši pasoš cariniku, on se saglasi, bez obzira na Burbonove prigovore, da preda svoj automat u garderobu za prtljag za vreme boravka na stanici, a zatim, privučen tim svetlom poput leptira, pohita iza stuba, odakle je dopirala pijačna graja.

Prospekt mira je bio drugačiji i od VDNP i od Aleksejevske i od Riške. Hanza, koja je doživela procvat, mogla je sebi da priušti da ovde provede osvetljenje bolje od havarijskih svetiljki kojima su bile osvetljene stanice na kojima je Artem do sada bio. Nisu to bile prave svetiljke, kao one kojima je nekada bio osvetljen metro, već slabe sijalice zakačene na kabal provučen ispod plafona, na svakih dvadeset koraka, kroz čitavu

stanicu. Ali, za Artema, naviknutog na mutnocrveno havarijsko svetlo, na loše svetlo plamena vatre, na slabu svetlost malih džepnih lampi kojima su osvetljavani šatori, one su bile pravo čudo. To je bila upravo ta svetlost koja je obasjavala njegovo rano detinjstvo, još tamo gore, koja ga je opčinjavala o nečemu što je otišlo u nepovrat. Našavši se na stanici, Artem ne potrča ka tezgama, poput svih ostalih, nego se osloni leđima o stub i, zaklonivši rukom oči, stajao je i gledao te svetiljke, gledao i gledao, dok oči nisu počele da ga peku.

- Jesi li ti šenuo? Šta si se ustremio na njih - hoćeš bez očiju da ostaneš? Posle ćeš biti kao slepo štene, i šta ja onda s tobom da radim?!
- Artem pored uha začu Burbonov glas. - Sad kad si im dao svoju balajku, pogledaj malo šta se okolo dešava... Ti buljiš u sijalicu!

Artem neprijateljski odmeri Burbona, ali ga poslušao.

Naroda na stanici nije bilo previše, ali su svi razgovarali toliko glasno, dok su trgovali, nudili, tražili, pokušavajući da nadglasaju jedni druge, pa je bilo jasnije zašto se ovaj žamor čuo izdaleka, još na prilazi ma stanici. U dnu platforme u dva reda su bile postavljene trgovačke tegze, na kojima su - negde uredno složene, a negde nemarno nabacane u gomilama, bile izložene na prodaju raznorazne potrepštine. S jedne strane stanica je bila odsečena metalnom rešetkom, tamo gde je nekada bio izlaz na površinu, a na suprotnom kraju, iza pokretnih ograda, mogle su se videti gomile sivih džakova, što je očigledno, bila vatrena linija. Po plafonu je bilo zategnuto belo platno, na kojem je bila iscrtana smeđa kružnica, simbol Kruža. Iza te ograde bila su četiri kratka eskalatora - prelaz na Kružnu liniju, odakle je počinjala teritorija moćne Hanze, na koju je bio zabranjen pristup svim strancima. Iza ograde i po stanici šetali su Hanzini graničari, odeveni u kvalitetne, nepromočive kombinezone uobičajenog maskirnog dezena, iz nekog razloga sive boje, s istim takvim kačketima i kratkim automatima preko ramena.

- A zbog čega je kod njih maskirna uniforma siva? - upita Artem Burbona.

- Pobesneli od lagodnog života, eto zašto - prezrivo odgovori ovaj.
- Ti... Prošetaj malo okolo, odoh ja malo da trgujem s kojekime.

Artem ne zapazi ništa posebno zanimljivo na tezgama: bilo je tu čaja, štapova kobasice, akumulatora za lampe, jakni i mantila od svinjske kože, nekih iscepanih knjižica, najviše otvorene pornografije, flaša od pola litre s nekom supstancom sumnjivog izgleda, s gordim natpisom „domaća rakija“, nakrivo izlepljenim etiketama, i stvarno ne beše nijedne tegze s „ludajom“, koja se ranije mogla nabaviti bez ikakvih problema.

Suvonjav čovečuljak poplavelog nosa i spuštenih očiju, koji je prodavao sumnjivu domaću rakiju, izgrdi Artema na pasja kola kad ga je ovaj pitao da nema možda malo „toga“. Bila je tu i neizostavna tezga s drvima: čvornate cepanice i grane koje su stalker donosili s površine gorele su začuđujuće dugo i gotovo uopšte nisu dimile. Sve se plaćalo šiljatim zarđalim mecima za automat „kalašnjikov“, koji je nekada bio najpopularnije i najrasprostranjenije oružje. Sto grama čaja - pet metaka, štap kobasice - petnaest metaka, flaša domaće rakije - dvadeset. Ovde su ih od milošte zvali „malo tane“: „Čuj, momak, gledaj kakva dobra jakna, jeftino, trista malih tanadi - i tvoja je! Dobro, dvesta pedeset i evo ruka?“

Posmatrajući pedantne redove „malih tanadi“ na tezgama, Artem se seti očuhovih reči. „Čitao sam nekada da je Kalašnjikov bio ponosan na svoj pronalazak, na to što je njegov automat - najpopularniji na svetu. Pričao je kako je srećan, jer su zahvaljujući njegovom pronalasku granice domovine bezbedne. Ne znam, ali da sam ja izmislio tu spravu, sigurno bih poludeo. Sama pomisao da se zahvaljujući tvom pronalasku događa veći deo ubistava na Zemlji! Pa to je još užasnije nego da si pronalazač giljotine.“

Jedan metak - jedna smrt. Nečiji oduzet život. Sto grama čaja - pet ljudskih života. Štapić kobasice? Izvolite, skoro je džabe: svega petnaest života. Kvalitetna kožna jakna danas je na sniženju - umesto trista - samo dvesta pedeset, uštedećete pedeset tuđih života. Dnevni obrt ove pijace sigurno je bio ravan preostalom stanovništvu metroa.

- Pa, nađe li nešto za sebe? - upita Burbon, koji se beše vratio.

- Nema ovde ničeg interesantnog - odmahnu Artem.

- Aha, pravo tako, šarena laža. E, moj klinjo, ima mestašaca u ovom zmijarniku gde možeš da dobiješ apsolutno sve što poželiš. Ideš tako, a sa svih strana čuješ: „Oružje, narkotici, devojke, falsifikovana dokumenta“ - setno uzdahnu Burbon. - A ove gnjide - pokaza on glavom na zastavu Hanze - napravili ovde jaslice: ne može ovo, ne može ono... No, dobro, hajdemo po tvoju motiku, moramo dalje. Kroz međustanični prostor, onaj 'tamni vilajet'.

Uzevši Artemov automat, sedoš na kamenu klupu ispred ulaza u južni tunel. Ovde beše mračno, a Burbon je namerno izabrao takvo mesto da bi im se oči privikle na mrak.

- Jednom rečju, stvari stoje ovako: ja ne garantujem za sebe. Nikada nisam bio u sličnoj situaciji, tako da ne znam kako ću se ponašati ako nas ona beda snađe. Da kucnem u drvo, nek je đavo nosi, ali ako nas ipak snađe... Ako krenem da cmizdrim, ili ogluvim, to se još i može podneti.

Ali, tamo, kako ja kapiram, svako drugačije poludi. Naši klinci se uopšte nisu vratili na Prospekt. Ja mislim da oni nigde nisu ni izašli, i da ćemo se mi sada spotaći o njih. Tako da ti... Budi spreman, ne budi previše blag... Ako ja krenem da se džilitam, da se dernjam, da te kinjim... To je problem, kapiraš? Ne znam kako ću se ponašati... Dobro! - odluči se Burbon, očigledno posle dužeg dvoumljenja. - Klinjo, valjda mi nećeš pucati u leđa. Daću ti svoju pušku dok budemo išli kroz ovaj prolaz. Vidi - upozori ga on, gledajući ga pravo u oči - ne šali se sa mnom. Uopšte nemam smisla za humor.

Istresavši iz ranca neku krpu, on oprezno izvuče iz nje iscepanu plastičnu kesu, u koju je bio umotan automat. To je takode bio kalašnjikov, ali kratki, kakav su imali Hanzini graničari, s kundakom na rasklapanje, s kratkom umesto duge cevi, s mušicom na kraju, kao kod Artema. Burbon izvadi iz njega magacin i vrati ga u ranac, prekrivši ga vešom.

- Drži! - predade on oružje Artemu. - Neka ti bude pri ruci. Možda ustreba. Mada prolaz deluje mirno... - i ne završivši rečenicu, skoči na prugu. - Pa, da krenemo. Sto pre krenemo - pre ćemo izaći.

Beše užasno. Kada su išli od VDNP ka Riškoj, Artem je znao da se svašta može desiti, ali su kroz te tunele ipak svakodnevno s jedne na drugu stranu šnjirali ljudi, a osim toga, ispred njih se nalazila naseljena stanica na kojoj su ih očekivali. Tamo je bilo samo neprijatno, kako je uvek kada odlaziš s osvetljenog, mirnog mesta. Čak i kada su krenuli sa Riške ka Prospektu mira, bez obzira na sve sumnje, mogli su se utešiti mislju da je napred jedna od Hanzinih stanica: da znaju kuda idu i da se tu mogu odmoriti potpuno opušteno.

Ali ovde beše užasno. Tunel ispred njih beše potpuno crn, u njemu je vladala nekakva neobična, potpuna, skoro opipljiva, apsolutna tama. Šupljikava poput sundera, ona je pohlepno upijala zrake njihovih svetiljki koje jedva da su osvetljavale krajičak zemlje na korak ispred njih. Naprežući sluh do iznemoglosti, Artem se upinjao da uhvati začetak tog čudnog, bolesnog zvuka, ali uzalud: izgleda da su se i zvuči kroz tu maglu probijali teško i sporo, kao i svetlost. Čak je i jak bat Burbonovih pendžetiranih čizama, koji je odzvanjao tokom čitavog puta, u ovom tunelu zvučao mlitavo i prigušeno. U zidu desno odjednom se otvori rupa - svetlost lampe se izgubi u njoj, a Artemu u prvi mah ne pade na pamet da je u pitanju samo grana koja se račvala bočno od glavnog tunela. On se upitno okrete ka Burbonu.

- Ne boj se. Ovde je bila međulinijaska, kako bi vozovi mogli direktno na Krug, bez manevrisanja. Samo ga je Hanza zatrpala, nisu ni oni budale, pa da ovde ostavljaju otvoren tunel...

Nakon toga, dugo su hodali ćutke, ali ih je tišina pritiskala sve više, i na kraju Artem ne izdrža:

- Slušaj, Burbone - progovori on, tek da razbije maler - je li istina da su ovde nedavno nekakve utvare napale karavan?

Ovaj ne odgovori odmah, pa Artem pomisli da nije čuo pitanje, i taman htjede da ga ponovi, kad Burbon odgovori:

- Čuo sam tako nešto. Ali nisam tada bio tu, pa ne mogu ništa pouzdano da ti kažem.

Njegove reči behu nejasne, i Artem s mukom uhvati smisao onoga što je rekao, trudeći se da razluči značenje reči od misli koje su mu se teško kovitlale po glavi o tome zašto se ovde tako loše čuje.

- Kako je moguće da ih niko nije video? Pa i s jedne i s druge strane je stanica? Gde su mogli da odu? - nastavljao je on, ne zato što ga je to posebno zanimalo već samo da bi čuo sopstveni glas.

Prođe nekoliko minuta pre nego što Burbon konačno odgovori, ali ovoga puta Artem nije imao želju da ga požuruje, u glavi mu je još odzvanjao eho reči koje je upravo sam izgovorio, i bio je prilično usredsređen na osluškivanje tih glasova.

- Ovde pričaju da negde postoji... nešto kao otvor. Skriveni. Ne može se videti. Uostalom, kao da u ovakvom mraku išta može da se vidi? - s nekom neprirodnom razdraženošću dodade Burbon.

Trebalo je vremena da se Artem seti o čemu su pričali, s mukom se upinjući da uhvati delić smisla i postavi sledeće pitanje, opet samo zbog toga jer je želeo da nastavi razgovor koji ih je ipak spašavao tišine, ma kako nespretan i težak bio.

- Je li ovde uvek ovako... mračno? - upita Artem, uplašeno osetivši da je sopstvene reči čuo tako tiho kao da su mu uši zapušene.

- Mračno? Ovde - uvek. Svuda je tama. Dolazi... velika tama i... prekriva svet i... vladaće večno - praveći čudne pauze, oglasi se Burbon.

- Je li to iz neke knjige? - izgovori Artem, shvatajući da se sve više napreže da bi mogao čuti sopstvene reči, i usput primeti da se Burbonov jezik zastrašujuće preobrazio. Uprkos tome, nije imao snage da se tome začudi.

- Knjiga... Čuvaj se... istina, skrivenih u drvenim folijantima, ispisanih zlatnim slovima na mramornocrnom papiru... netruležnom - jedva reče

Burbon i Artema rastuži pomisao da se ovaj više ne breca kao ranije kada mu se obraćao.

- Prelepo! - gotovo viknu Artem. - Odakle je to?

- I lepota... će biti svrgnuta i zgažena, i ostaće bez daha proroci koji po savesti svoja proročanstva govore, zato što dolazi dan... crnji od njihovih najzloslutnijih strahova... i ono što budu videli... um će im zatrovati... - muklo je nastavljao Burbon.

Najednom stade, naglo okrenu glavu ulevo, tako da je Artem mogao čuti kako mu pucaju vratni pršljenovi, i pogleda momku pravo u oči.

Artem odskoči i ustuknu, i za svaki slučaj otkoči automat. Burbon ga je gledao širom otvorenih očiju, ali su mu ženice bile čudno sužene, gotovo pretvorene u dve sićušne tačkice, mada bi u gustoj tunelskoj tami trebalo da bude obrnuto, da su maksimalno raširene kako bi uhvatile što je moguće više svetlosti. Lice mu je bilo neprirodno mirno, nijedan mišić na njemu ne beše napregnut, čak mu je i s usana iščezao onaj uvek prezrivi osmeh.

- Ja sam umro - progovori Burbon. - Mene više nema.

I sruči se kao pokošen, licem na pod.

U tom trenutku Artem začu onaj grozni zvuk, ali ovoga puta se nije postepeno pojačavao, kao onda, nego zagrme najjače, potpuno ga zagluši, i na trenutak mu izmače tlo pod nogama. Ispostavi se da je na tom mestu buka još jača nego prošli put, pa je Artemu, koji se potpuno smrvljen ispružio po zemlji, trebalo prilično vremena da skupi snage kako bi se pridigao. Zapušivši rukama uši, kao i onda, viknuvši koliko ga grlo nosi, on se otrže i ustade. Zatim, dohvativši svetiljku koja je ispala iz Burbonovih ruku, počeo grozničavo da šara njome po zidovima, pokušavajući da pronađe izvor buke - raspuklu cev. Ali cevi su ovde bile apsolutno čitave, a buka je dolazila odnekud odozgo.

Burbon je i dalje ležao u prethodnoj pozi, i kada ga Artem okrete na leđa, oči su mu još uvek bile širom otvorene. Artem se s prilično muke prisećao šta treba činiti u ovakvim situacijama, pa mu pritisnu koren šake kako bi mu proverio puls, koji beše čas slabašan, jedva čujan, čas ubrzan, ali se ipak čuo... Jedva. Tada on uhvati Burbona za ruke i kupajući se u znoju, povuče njegovu tešku telesinu napred, što dalje od tog mesta. To beše đavolski teško, jer mu ne pade na pamet da sa svog saputnika skine barem ranac.

Posle nekoliko desetina koraka, Artem zape o nešto meko i zapahnu ga odvratan zadah. On se u trenutku priseti reči „Još ćemo se mi spotaći

Vukao je i teglio Burbona za sobom. Glava mu je beživotno visila, sve hladnije ruke stalno su ispadale iz Artemovih od napora oznojenih dlanova, ali on se nije obazirao na to, on nije hteo da se obazire na to, morao je da izvuče Burbona odavde, on mu je to obećao, pa oni su se tako dogovorili!...

Nije bio siguran koliko je tako ležao, grčevito stežući Burbonov okovratnik i rukohvat automata, kada ga zaslepi snop svetlosti. Iznad njega je stajao nepoznati, stariji muškarac, s lampom u jednoj i lovačkom puškom u drugoj ruci.

- Mladi moj prijatelju - obraćajući mu se reče čovek prijatnim zvonkim glasom. - Možeš da pustiš svog prijatelja. Mrtav je kao Ramzes Drugi. Hoćeš li da ostaneš ovde i pridружиš mu se na nebu što pre, ili će te ipak pričekati?

- Pomozite mi da ga donesemo do stanice - slabim glasom zamoli Artem, zaklanjajući se rukom od svetla.

- Bojim se da ćemo tu ideju morati da odbacimo - ljutito reče čovek. - Ja sam apsolutno protiv pretvaranja metro-stanice Suharevska u grobnicu, ona i bez toga nije naročito prijatna. A onda, ako i donesemo beživotno telo tvog saputnika tamo, teško da će ga na toj stanici neko dostojno ispratiti na poslednje putovanje. Zar je bitno da li će se ovo truležno telo raspadati ovde ili na stanici, ako se njegova duša već uznela

Stvoritelju? Ili se reinkarnirala - zavisno od veroispovesti. Mada su sve religije podjednako u zabludi.

- Obećao sam mu... - uzdahnu Artem. - Dogovorili smo se...

- Prijatelju! - smrknu se neznanac. - Počinjem da gubim strpljenje. Nije moj običaj da pomažem mrtvacima, jer je na svetu mnogo živih kojima je potrebna pomoć. Ja se vraćam na Suharevsku: od dugih boravaka u tunelima postajem reumatičan. Ako želiš da se vidiš sa svojim prijateljem što pre, savetujem ti da ostaneš ovde. Pacovi i druga ljupka stvarjenja pomoći će ti u tome. I naposljetku, ako te brine pravna strana pitanja, po smrti jedne od strana ugovor se smatra raskinutim ako nekim drugom njegovom tačkom nije drugačije predviđeno.

- Pa ne mogu ga valjda tek tako ostaviti! - tiho je Artem pokušavao da ubedi svog spasitelja. - Pa to je bio živ čovek. Zar da ga prepustim pacovima?!

- To je, po svemu sudeći, zaista bio živ čovek - uzviknu ovaj, skeptično zagledajući telo. - Ali je to sada, nesumnjivo, mrtav čovek, a to nije jedno te isto. U redu, ako baš želiš, kasnije se možeš vratiti ovde da založiš pogrebnu vatru ili šta vam već običaji nalažu u tim situacijama. Diži se! - naredi on i Artem protiv svoje volje ustade.

Bez obzira na Artemovo negodovanje, neznanac odlučno svuče ranc s Burbona, nabaci ga na rame i pridržavajući momka krenu brzo napred. U početku, Artem je jedva hodao, ali sa svakim novim korakom neznanac kao da mu je poklanjao deo svoje vatrene energije. Bol u nogama je popuštao, a i um se malo razbistrio. On bolje zagleda lice svog spasio-ca. Reklo bi se na prvi pogled da mu je više od pedeset, ali je izgledao iznenađujuće sveže i čilo. Ruka kojom je pridržavao Artema bese čvrsta, i nijednom tokom čitavog puta ne zadrhta od umora. Seda kratko ošišana kosa i mala uredna brada uznemiriše Artema: bio je nekako previše negovan za metro, pogotovo za tu zabit u kojoj je, po svemu sudeći, živio.

- Šta se desilo tvom prijatelju? - upita neznanac Artema. - Ne liči na napad, osim ako nije nečim otrovan... I jedino se nadam da to nije ono što mislim da jeste - dodade on bez objašnjenja šta je ono čega se pribojava.

- Ne... Sam je umro - reče Artem, nemajući snage da objašnjava okolnosti u kojima je umro Burbon, jer ih je i sam tek naslućivao. - Duga je to priča. Ispričaću vam je kasnije.

Tunel se najednom razmače, i oni se nađoše na stanici. Artemu se nešto tu učini čudno i neobično, i trebalo mu je nekoliko sekundi dok najzad nije shvatio o čemu se radi.

- Ovde je baš mračno? - zbunjeno upita svog saputnika.

- Ovde nema vlasti - odgovori ovaj. - I nema ko da obezbedi svetio ljudima koji ovde žive. Zbog toga svako kome je ono potrebno mora sam da se snađe. Neko je to u stanju da uradi, neko ne. Ali, ne boj se, na sreću, ja pripadam prvoj grupi - on se spretno uspenetra na peron i pruži Artemu ruku.

Skrenuše kroz prvi luk i uđoše u dvoranu. Beše to samo jedan dugački prolaz s kolonadama lukova sa strane, s običnim metalnim zidovima kojima su bili zatvoreni eskalatori - tek ponegde osvetljen kržljivim vatricama, a većim delom utonuo u mrak. Suharevska beše depresivan i prilično tužan prizor. Pored vatrice su se tiskale grupice ljudi, neki su spavali na goloj zemlji, a od vatre do vatre bauljale su pogrbljene figure u dronjcima. Svi su se nekako zbijali na sredini sale, podalje od tunela.

Vatra do koje je neznanac doveo Artema bila je vidno jača od drugih i nalazila se daleko od sredine platforme.

- Jednom će ova stanica izgorjeti do temelja - pomisli naglas Artem, tužno gledajući salu.

- Za četiri stotine dvadeset dana - mirno odgovori njegov saputnik. - Tako da bi ti bilo bolje da je do tada napustiš. Ja se upravo spremam da to uradim.

- Otkud vi to znate? - zapanjeno ga upita Artem, dok su mu kroz glavu prolazile sve priče koje je slušao o magovima i medijumima, i on se zagleda u lice svog sagovornika, očekujući da će na njemu videti pečat natprirodnog znanja.

- Majčinsko srce - nesreću nasluti - osmehujući se odgovori ovaj. - Tako, moraš da odspavaš, a kasnije ćemo se upoznati i popričati.

Kod njegovih poslednjih reči, Artem ponovo oseti strahovit umor, nakupljen u tunelu ispred Riške, u košmarnim noćima, u poslednjem iskušavanju svoje volje. Potpuno bez snage da se odupre, Artem leže na parče cerade prostrto kraj vatre, stavi svoj ranac pod glavu i utonu u dug, težak i pust san.

GLAVA 6

PRAVO JAČEG

Tavanica beše do te mere čađava da od njene nekadašnje beline nije ostalo ni traga. Artem je tupo buljio u nju, ne shvatajući gde se nalazi.

- Probudio si se? - začu on poznati glas, sastavljajući rasuti mozaik misli i događaja, praveći sliku jučerašnjeg (da li jučerašnjeg?) dana. Danas je sve to izgledalo tako nestvarno. Neprovidan zid sna poput oblaka delio je stvarnost od sećanja.

Zaspiš i probudiš se, doživljeno tako brzo tamni, i dok se prisećaš, teško je razdvojiti fantazije od stvarnih događaja, koji postaju bleđi poput sna, kao misli o budućnosti, ili možda o prošlosti.

- Dobro veče - pozdravi Artem čoveka koji ga je našao. On je se deo s druge strane vatre i Artem je svog vodiča video kroz plamen, od čega je njegovo lice poprimalo zagonetan, gotovo mističan izgled. - Sa da bismo mogli da se predstavimo jedan drugom. Ja imam obično ime, slično imenima kojima si okružen u ovom životu. Prilično je dugačko i ne govori ništa o meni. Ali sam ja i poslednje ovaploćenje Džingis Kana i zato me možeš zvati Kan. Kraće je.

- Džingis Kana? - Artem s nevericom pogleda svog sagovornika, a najviše od svega se začudio tome što se ovaj predstavio baš kao poslednje ovaploćenje, mada on u reinkarnaciju uopšte nije verovao.

- Prijatelju moj! - uvredeno će Kan. - Nije u redu da s tako otvorenom sumnjom proučavaš oblik mojih očiju i način ponašanja. Imao sam ja od tada mnogo drugih doličnijih ovaploćenja. Ali ipak Džingis

Kan ostaje najvažnija etapa na mom putu, mada se baš iz tog života, na svoju veliku žalost, ne sećam ama baš ničega.

- Zašto Kan, a ne Džingis? - nije odustajao Artem. - Kan čak nije ni prezime nego nasledna titula, ako me sećanje ne vara.

- Izaziva nepotrebne asocijacije da se ne radi možda o Ajtmatovu - dade mu bezvoljno i nerazumljivo objašnjenje sagovornik - a uostalom, nisam dužan da bilo kome objašnjavam poreklo svog imena. Kako se ti zoveš?

- Ja sam Artem, i ne znam ko sam bio u prethodnom životu. Možda je nekada i moje ime bilo zvučnije - reče Artem.

- Drago mi je - reče Kan, očigledno sasvim zadovoljan i ovim. - Nadam se da ćeš mi se pridružiti za mojom skromnom trpezom - dodade on, ustajući da okači iznad vatre izlupani gvozdeni čajnik, sličan onom kakav je imala severna patrola na VDNP.

Artem žurno ustade, zavuče ruku u svoj ranac i izvuče odande štap kobasice, spremljen za put još na VDNP. Perorezom nasecka nekoliko komadića i poreda ih na čistu krpicu, koju je takođe imao u rancu.

- Evo - ponudi on kobasicu novom poznaniku - uz čaj.

Kanov čaj je bio njihov, sa VDNP, Artem ga je odmah prepoznao. Srćući napitak iz metalne, emajlirane šolje, on se ćuteći prisećao jučerašnjih događaja. Domaćin je takođe bio u nekim svojim razmišljanjima, ostavljajući ga na miru.

Ludilo koje je kuljalo svuda iz popucalih cevi, na svakog je delovalo drugačije. Artem ga je doživljavao samo kao zaglušujuću buku, od koje nije uspevao da se usredsredi, od koje nije bio u stanju da razmišlja, ali ona nije uticala na njegov razum, dok Burbon jednostavno nije mogao da podnese tako jak pritisak i umro je. Ali da ta buka može i da ubije, to Artem nije mogao ni da pretpostavi, inače ne bi pristao ni nogom da kroči u tunel između Prospekta mira i Suharevske.

Ali ovoga puta buka im se nekako neprimetno prikrala, najpre im otupljujući čula - Artem je sada bio siguran da su im svi obični zvuci delovali prigušeno upravo zbog toga da ni nju ne bi bili u stanju da čuju - pa ih je potpuno onemogućila da razmišljaju tako što im je usporavala misli, zaustavljala ih i slabila do te mere da bi im na kraju zadala smrtni udarac.

I kako mu nije odmah palo u oči da je Burbon progovorio tako kako ne bi bio u stanju čak ni da se sit načitao apokaliptičnih proročanstava? Njih dvojica su zalazili sve dublje, kao začarani, kad u nekom čudnom pijanstvu, ne sluteći opasnost, a Artem je razmišljao o kojekakvim

glupostima, misleći da ne smeju ućutati, da moraju pričati, ali misao o tome šta im se zapravo dešava iz nekog razloga nije dolazila, nešto ju je ometalo...

Zeleo je da sve to izbacii iz glave, da zaboravi ono što razumom nije bio u stanju da objasni, jer za sve ove godine koje je proživio na VDNP o ovakvim stvarima je samo slušao, i lakše mu je bilo da veruje da se to ipak ne može dešavati u stvarnom svetu, da u njemu nema mesta za tako nešto. Artem odmahnu glavom i pogleda oko sebe.

Oko njega je i dalje bio onaj isti zagušljivi sumrak. Artem pomisli da ovde nikad i nije svetlije, da može biti samo još mračnije kad im ponestane ogreva za vatre, koji su ovde donosili kojekakvi karavani. Sat na ulazu u tunel odavno je stao, ova stanica nije imala upravu koja bi o njoj brinula, i Artem se zapita zašto li mu je Kan rekao „dobro veče“, mada bi prema njegovim proračunima sada trebalo da je jutro ili podne.

- Zar je sada veče? - smeteno upita Kana.

- Meni je veče - zamišljeno odgovori ovaj.

- Na šta tačno mislite? - nije razumeo Artem.

- Vidiš, Arteme, ti si očigledno sa stanice gde je sat ispravan i svi s dubokim poštovanjem gledaju na njega, podešavajući vreme svojih ručnih časovnika prema crvenim ciframa iznad ulaza u tunel. Kod vas je vreme isto za sve, kao i svetlost. Ovde je sve naopako: nikome nije stalo do drugih. Niko ne misli da treba da obezbedi svetio za sve koje ovamo put nanese. Podi kod ljudi i predloži im to - misliće da je tvoja ideja apsurdna. Svako kome treba svetlost, mora da je donese sa sobom ovde. Tako ti je i s vremenom: svako kome vreme nešto znači, ko se plaši haosa, donosi svoje vreme sa sobom. Ovde svako ima svoje sopstveno, i kod svakog je drugačije, u zavisnosti od toga ko je kada pogrešio u računanju, ali svi su podjednako u pravu i svako veruje u svoje vreme, podređujući svoj život njegovom ritmu. Za mene je sada veče, za tebe jutro, pa šta? Takvi kao ti čuvaju na svojim putovanjima sat, kao što su prvobitni ljudi čuvali ugarak koji je tinjao kao malo božanstvo, nadajući se da će od njega vaskrsnuti vatru. Ali bilo je i onih koji su izgubili, a možda i bacili svoj ugarak. Ti znaš da je u metrou u suštini uvek noć i zato vreme ovde gubi svaki smisao, kao i njegovo precizno računanje. Razbij svoj sat i videćeš u šta će se pretvoriti vreme, to je vrlo zanimljivo. Proмениće se, više nećeš moći da ga prepoznaš. Neće više biti rasparčano, razbijeno na delove, sate, minute, sekunde. Vreme ti je kao živa: ti ga secikaš, ali ono opet srasta, ponovo postaje celina i neodređenost. Ljudi su ga ukrotili, stavili ga na lančiće ručnih časovnika i štoperica, i za one koji

ga drže na lancu, ono teče ujednačeno. Ali probaj da ga oslobodiš i videćeš: različitim ljudima ono drugačije teče, nekome sporo i teško, odbrojano popušenim cigaretama, udisajima i izdisajima, a nekome leti i može se izmeriti jedino proživljenim životom. Ti misliš da je sada jutro? Postoji određena verovatnoća da si u pravu, približno jednom četvrtinom. Ništa manje, to jutro nema nikakvog smisla ako je ono tamo na površini, gde više nema života. U svakom slučaju, tamo više nema ljudi. Ima li značaja šta se dešava gore na površini za one koji tamo nisu nikada? Nema. Zato ja kažem „dobro veče“, a ti ako hoćeš, možeš da mi odgovoriš „dobro jutro“. Sto se same stanice tiče, za nju i ne postoji nikakvo vreme, osim, možda, jednog krajnje čudnog: danas je četiri stotine devetnaesti dan, a odbrojavanje ide unazad.

On ućuta, otpijajući vruć čaj, a Artemu postade smešno kada se setio da je na VDNP stanični sat smatran svetinjom, i kako je one koji bi se drznuli da ga na bilo koji način ugroze sustizala žestoka ruka pravde, optužujući ih za diverziju ili sabotažu. Kako bi se začudila uprava da sazna da nikakvo vreme zapravo više i ne postoji, da se izgubio svaki smisao njegovog postojanja! Ono što je čuo od Kana podsetilo je Artema na jednu smešnu stvar, kojoj se više puta čudio pošto je odrastao.

- Pričaju da su ranije, još dok su saobraćali vozovi, u vagonima objavljivali: 'Pažnja, vrata se zatvaraju, sledeća stanica je ta i ta, platforma je s leve ili desne strane', reče on. - Je li to istina?

- Tebi je to čudno? - podiže obrve njegov sagovornik.

- Ali kako je moguće odrediti s koje je strane platforma? Ako se ide s juga na sever, platforma je s desne, ali ako se ide sa severa na jug, onda je s leve strane. A sedišta u vozovima su bila u visini donjeg dela zida tunela, ako ja dobro razumem. Tako da je za putnike platforma bila ispred ili iza, pri tom, tačno za polovinu njih tako, a za drugu polovinu, potpuno obrnuto.

- Ti si u pravu - učtivo odgovori Kan. - Praktično su mašinisti govorili u svoje ime, oni su bili u prvoj kabini, i njima je desno bilo stvarno desno, a levo - apsolutno levo. Ali oni su to i tako znali i u suštini su to govorili sami sebi. Zato su, u principu, mogli i da ćute. Ali ja sam te reči slušao od detinjstva, i tako sam se navikao na njih da me nikada nisu bacale u razmišljanje.

- Obećao si da ćeš mi ispričati šta se dogodilo tvom prijatelju - podseti on Artema posle nekog Vremena:

Artem se malo premišljao, pitajući se može li ispričati ovom čoveku o misterioznim okolnostima Burbohove smrti, o buci koju je čuo dva

puta u poslednja dvadeset četiri časa, o njenom pogubnom uticaju na ljudski razum, o onome što je doživeo i mislio kada mu je pošlo za rukom da uhvati melodiju tunela - i odluči da ako nekome vredi ispričati o tim stvarima, onda je to svakako čovek koji za sebe iskreno veruje da je poslednje ovaploćenje Džingis Kana i smatra da vreme više ne postoji. Tada je on zbrkano, uzbuđujući se, ne poštujući redosled događaja, više se trudeći da prenese nijanse svojih osećanja od samih činjenica, počeo priču o svojoj nesreći.

- To su glasovi mrtvih - prošaputa Kan kada on završi svoju priповest.

- Šta? - upita potreseno Artem.

- Čuo si glasove mrtvih. Kažeš da je to u početku ličilo na šapat ili šuštanje? Da, to su oni.

- Kakvih mrtvih? - nikako nije mogao da razume Artem.

- Svih onih ljudi koji su umrli u metrou od samog početka. To zapravo objašnjava i to zbog čega sam ja poslednje ovaploćenje Džingis Kana. Više ih neće biti. Svemu je došao kraj, prijatelju moj. Ja ne znam tačno kako se to desilo, ali ovoga puta je čovečanstvo preteralo. Nema više ni raja, ni pakla. Kada se duša odvoji od tela - nadam se da veruješ u besmrtnost duše? - ona nema više kuda da ode. Koliko megatona, gigatona je potrebno da razbije noosferu? Pa ona je stvarna, kao ovaj čajnik. Kada bi to bilo moguće, mi ne bismo škrtarili. Uništili smo i raj i pakao. Dovedi smo sebe do toga da živimo u vrlo čudnom svetu, u svetu gde posle smrti duša mora da ostane upravo u njemu. Razumeš li me? Ti umreš, ali tvoja izmučena duša se ne preobražava, a kako nema raja, za nju nema smirenja i odmora. Ona je osuđena da ostane tu gde si ti proživio ceo svoj život - u metrou. Možda ti ja ne mogu dati precizno teozofsko objašnjenje zašto se to tako dešava, ali ja sigurno znam: u našem svetu duša posle smrti ostaje u metrou... Ona će se potucati ispod svodova ovog podzemlja, po tunelima, dovek, ona više nema kuda da ode. Metro u sebi sadrži materijalni život, i oba vida zagrobnog. Sada se i Eden i Ad nalaze ovde. Mi živimo među dušama umrlih, oni nas svuda okružuju - svi oni koji su nastradali od vozova, streljani, zadavljeni, oni koje su proždrla čudovišta, koji su izgoreli, umrli na ovako čudan način o kojem niko živi ništa ne zna i nikada ne može ni pretpostaviti. Neka da sam lupao glavu time kuda one odlaze, zašto se njihovo prisustvo ne oseća svakodnevno, zašto se ne oseća uvek laki ledeni pogled iz tame... Poznat ti je tunnelski strah? Ranije sam mislio da se mrtvi slepo vuku za nama po tunelima, korak po korak, pritajivši se u tami kad god se mi

osvrnemo. Oči su tu beskorisne, njima nismo u stanju da vidimo umrlog, ali žmarci koji te podilaze, kosa koja ti se diže, jeza koja obuzima naša tela potvrda je tog nevidljivog praćenja. Tako sam mislio nekada. Ali posle tvoje priče, mnogo toga mi je jasnije. Tajanstvenim putevima oni dopevaju u cevi, u komunikaciju... Nekada davno, još pre rođenja mog oca i dede, po mrtvom gradu koji sada leži gore tekla je rečica. Ljudi koji su tada živeli u njemu naumili su da ukrote tu reku i da je usmere cevima pod zemlju, gde ona sigurno teče i dan danas. Izgleda da je ovoga puta neko zarobio u cevi Letu, reku smrti... Tvoj prijatelj nije govorio svojim recima, to i nije bio on. Bili su to glasovi mrtvih, on ih je čuo u svojoj glavi i samo je ponavljao, a zatim su ga povukli za sobom.

Artem je buljio u svog sagovornika i nije skidao pogled s njegovog lica tokom čitave priče. Kanovim licem su preletale nejasne senke, oči su mu plamtele adskim ognjem... Pred kraj priče, Artem je bio skoro siguran da je Kan pomerio pameću, da su glasovi iz cevi i njemu sigurno štošta našaptali. I mada ga je Kan spasao smrti i prihvatio ga s takvim gostoprimstvom, ostajati duže pored njega izgledalo je prilično neprijatno. Trebalo je razmišljati o tome kako se probijati dalje, kroz jedan od najzlokobnijih od svih tunela u metrou o kojima je do sada slušao - od Suharevske do Turgenjevske i dalje.

- Trebalo bi da ti se izvinim za malu prevaru - posle kratke pauze nastavi Kan. - Duša tvog prijatelja se nije uznela Stvoritelju, nije se preobrazila i nije dobila drugi oblik. Ona se pridružila tim nesrećnicima u cevima.

Te reči podsetiše Artema da je imao nameru da se vrati po Burbonovo telo, da bi ga doneo na stanicu. Burbon je govorio da ovde ima prijatelje, koji su trebali da vrate Artema nazad u slučaju uspešnog pohoda. To ga je podsetilo i na ranac, koji Artem nije ni otvarao, i u kojem je osim šaržera za Burbonov automat moglo možda da se nade još ponešto korisno. Ali ga je plašilo da vršlja po njemu, kroz glavu su mu prolazila svakakva sujeverja, i on odluči da samo otvori ranac i zaviri u njega, ne dirnuvši ništa, ali da svakako ne pretura po njemu.

- Ne treba da ga se plašiš - kao da je osetio Artemovo kolebanje, neočekivano ga umiri Kan. - Ta stvar sada pripada tebi.

- Ja mislim da je to što vi predlažete - pljačka - tiho reče Artem.

- Ne treba da se plašiš osвете, on se više neće preobražavati - reče Kan, ne odgovarajući na ono što je Artem izgovorio naglas već na ono što mu se vrmalo po glavi. - Ja mislim, da kada dospeju u te cevi, umrlu gube svoj identitet, oni postaju deo celine, njihova volja se gubi u volji

ostalih, a razum nestaje. On više nije ličnost. A ako se ti ne plašiš mrtvih nego živih... Onda iznesi tu vreću nasred stanice i istresi njen sadržaj na zemlju. U tom slučaju te niko neće optužiti za krađu, savest će ti biti čista. Pa ti si pokušavao da spaseš tog čoveka, i on ti je bio zahvalan zbog toga. Uzmi da ti je ta vreća njegova plata za ono što si učinio.

Govorio je tako autoritativno i odlučno da se Artem osmeli da zavuče ruku u vreću i počne da vadi i reda njen sadržaj na ceradu, pri svetlosti vatre. Bila su tu još četiri šaržera za Burbonov automat, osim ona dva koja beše skinuo dajući oružje Artemu. Bilo je čudno, šta će šverceru, što je Artem prihvatio da Burbon jeste, takav arsenal oružja? Pet od pronađenih magacina Artem pedantno vrati u krpicu i stavi u svoj ranac, a jedan stavi u kratki kalašnjikov. Oružje je bilo u odličnom stanju: dobro podmazano i održavano, od sjajnog crnog čelika, delovalo je očaravajuće. Zatvarač je elastično klizio, škljocajući na kraju, osigurač je vrlo pouzdano prebacivao s jednog režima vatre na drugi - što je ukazivalo na to da je automat bio praktično nov. Rukohvat je savršeno ležao u ruci, cev je bila dobro ispolirana. Takvo oružje ulivalo je osećaj sigurnosti, smirenosti i samopouzdanja. Artem je odmah odlučio da ako nešto i bude zadržao za sebe od Burbonove imovine, to će svakako biti automat.

Obećane magacine s mecima 7.62 za svoju staru „motiku“, uopšte nije našao. Bilo je nejasno kako je Burbon mislio da ga isplati. Razmišljajući o tome, Artem zaključi da ovaj možda i nije imao nameru da mu išta da, a kada bi prošli opasnu deonicu, dobio bi metak u potiljak, bacio bi ga u šahtu i ne bi ga se setio više nikada. A ako bi ga nekada neko i pitao kuda je nestao Artem, mogao je da smisli mnoštvo opravdanja: kao da se malo toga može desiti u metrou, a klinac je tobože sam na sve pristao.

Osim kojekakvih prnja, karte metroa išarane beleškama koje su nešto značile samo njenom pokojnom vlasniku, sto grama ludaje, na dnu ranca je pronašao još nekoliko parčića suvog mesa spakovanog u polietilenske kese, i beležnicu. Artem nije hteo da čita beležnicu, a ostatkom sadržine ranca je bio razočaran. U dubini duše se nadao da će otkriti nešto misteriozno, možda vredno, zbog čega je Burbon toliko želeo da se probije kroz tunel do Suharevske. U sebi je odlučio da je Burbon bio kurir, možda krijumčar, ili neko iz te fele. To je, na kraju krajeva, objašnjavalo njegovu odlučnost da prođe kroz đavolski tunel po svaku cenu, i spremnost da to plati. Ali kada je iz vreće bio izvučen i poslednji par prljavog veša i, koliko je Artem mogao da vidi, na dnu više nije bilo ničega osim bajatih stvrdnutih mrvica, bilo je jasno da je postojao drugi razlog

za njegovu upornost. Artem je još dugo lupao glavu time šta se tako dogodilo Burbonu iza Suharevske, ali nije uspeo da smisli ništa što bi mu delovalo dovoljno verovatno.

Pretpostavke je uskoro potisnula misao o tome da je tog nesrećnika ostavio nasred tunela, da ga je prepustio pacovima, mada je namerao da se vrati i nešto uradi s telom. Istina, on je imao prilično nejasnu pretpostavku kako se švercerima odaje poslednja počast i kako se postupa s telom. Da ga spali? Ali za to je potrebno prilično živaca, a i zagušljivi dim i smrad spaljenog mesa i kose sigurno bi se osetili na stanici, i tada se neprijatnosti ne bi mogle izbeći. Vući telo na stanicu je teško i strašno, jer je jedna stvar - vući čoveka uhvativši ga za zglobove na rukama, nadajući se da je živ, odbacujući misli koje ti naviru o tome da ne diše i da mu se ne oseća puls, a sasvim nešto drugo - uhvatiti za ruku nesumnjivog mrtvacu. I šta posle? Isto kao što je slagao u pogledu plaćanja, Burbon je mogao izmisliti i prijatelje na stanici, koji ga ovde navodno očekuju. Tada bi se Artem, koji bi dovukao telo ovamo, našao u još nezavidnijem položaju.

- A šta vi ovde radite s umrlima? - upita Artem Kana, posle dužeg razmišljanja.

- Na šta tačno misliš, prijatelju moj? - pitanjem na pitanje odgovori ovaj. - Govoriš li o usahlim dušama, ili o smrtnim telima?

- O truplima, naravno - obrecnu se Artem, koga je ovaj galimatijas sa zagrobnim životom već počeo prilično da nervira.

- Od Prospekta mira ka Suharevskoj vode dva tunela - reče Kan, a Artem se zamisli: stvarno, vozovi su saobraćali u oba pravca, i uvek: sti bila potrebna dva tunela... Zašto li je onda Burbon, ukoliko je znao za drugi tunel, požurio u susret svojoj sudbini? Da li se u tom drugom kri-la još veća opasnost? - Ali, prohodan je samo jedan - nastavi njegov sagovornik - zbog toga što u drugom tunelu, blizu naše stanice, postoji raselina u koju je propao pod, i sada je tamo nešto kao duboka jaruga, u koju je po ovdašnjem predanju upao ceo voz. Ako stojiš na jednom kraju te jaruge, nebitno s koje strane, drugi kraj se ne vidi, a svetlost čak ni najjačeg fenjera ne može da dobaci do njenog dna. Zato kojekakvi tikvani lupetaju da mi ovde imamo pravi pravcati bezdan. Ta jaruga je naše groblje. Tamo mi odnosimo trupla, kako ih ti zoveš.

Artemu pozli od same pomisli da će morati da se vratiti do mesta gde ga je pronašao Kan, da će vući ovamo Burbonovo telo koje su pacovi oglodali do pola, nositi ga kroz celu stanicu, a zatim do jaruge u drugom tunelu. Pokušavao je da ubedi sebe da je baciti mrtvacu u jarugu

potpuno isto što i ostaviti ga u tunelu, zato što se to nikako ne može nazvati sahranjivanjem. Ali u tom trenutku, taman kada je poverovao da bi ostaviti sve kako jeste bio najbolji izlaz iz situacije, pred očima mu se neverovatno jasno pojavi Burbonovo lice u trenutku kada je rekao: „Ja sam mrtav“, od čega Artema obli znoj. On se s mukom pridiže, zabaci na rame svoj automat i reče:

- Oдох ja. Obećao sam mu. Dogovorili smo se. Moram - i sigurnim korakom krenu ka gvozdenom stepeništu kojim se s platforme silazilo na prugu koja je vodila do ulaza u tunel.

Lampa se morala upaliti još dok se silazilo. Od lupe po stepenica-ma Artem se na trenutak sledi, ali odluči da ide dalje. Zapahnu ga težak, ustajao vazduh, pa mu za trenutak ponestade snage u mišićima, toliko da je terao sebe da napravi sledeći korak. I kada je, savladavši strah i od-vratnost, Artem napokon krenuo, na rame mu se spusti teška ruka. Od iznenađenja on vrisnu i munjevito se okrete, osećajući da ga nešto unu-tra steže, svestan da ni automat neće uspeti da skine s ramena, ništa ne-će uspeti...

Ali, beše to Kan.

- Ne boj se - reče umirujući ga. - Samo sam te iskušavao. Ne tre-ba da ideš tamo. Tamo više nema tela tvog druga.

Artem je buljio u njega, ništa ne shvatajući.

- Dok si ti spavao, ja sam obavio pogrebni obred. Nemaš zbog če-ga da ideš tamo. Tunel je pust - i okrenuvši Artemu leđa, Kan pode na-zad ka lučnim kapijama.

Osetivši ogromno olakšanje, momak požuri za njim. Sustigavši Ka-na nakon desetak koraka, iznervirano ga upita:

- Zašto ste to uradili a da mi ništa niste rekli? Zar niste upravo vi govorili da je potpuno svejedno da li će ostati u tunelu, ili će biti prenet na stanicu?

- Za mene to zaista nema nikakav značaj - sleže ramenima Kan. - Ali tebi je to bilo bitno. Ja znam da ovaj tvoj pohod ima neki cilj, i da je tvoj put dalek i trnovit. Nije mi poznato šta je tvoja misija, ali će njeno breme biti preteško za tebe samog, pa sam odlučio da ti pomognem u to-me - osmehnu se on, pogledavši Artema.

Kada se vratiše vatri i sedoš na zgužvanu ceradu, Artem ne izdrža:

- Na šta ste tačno mislili kada ste govorili o mojoj misiji? Pričao sam u snu?

- Ne, prijatelju, u snu si bio nekako ćutljiv. Imao sam viziju u kojoj me za pomoć molio čovek, čiju polovinu imena nosim. Bio sam upozoren

na tvoj dolazak i zato sam ti krenuo u susret i pokupio te dok si vukao telo svog druga.

- Vi ste znači zbog toga?... - sumnjičavo ga pogleda Artem. - Mislio sam da ste čuli pucnje...

- Čuo sam pucnje, ovde je jak eho. Ali, da li ti zaista veruješ da ja ulazim u tunele svaki put kad neko pripuca? Odavno bih bio pokojni da sam to radio. Ali ovaj slučaj je bio izuzetak.

- A ko je čovek čiju polovinu imena nosite?

- Ne mogu da ti kažem ko je to, nisam ga nikada ranije video, niti sam razgovarao s njim, ali ti ga znaš. Trebalo bi sam da shvatiš. Ja sam ga video samo jednom, i to ne na javi, ali sam odmah osetio njegovu kolosalnu snagu; zahtevao je da pomognem momku koji će doći iz severnih tunela i tvoj lik se pojavio preda mnom. Sve je to bio samo san, ali toliko realan, da kada sam se probudio, nisam mogao da razgraničim šta su snovi, a šta je java. To je snažan čovek, izbrijanog temena, sav u belom... Znaš li ga?

Artema nešto preseče, sve mu prolete pred očima, i jasno je ugledao lik o kojem je govorio Kan. Čovek pola čijeg imena nosi njegov spasilac... Hanter! Sličnu viziju imao je i Artem: kada nije mogao da odluči da krene na put, video je Lovca, ali ne u dugačkom crnom ogrtaču u kojem se pojavio na VDNP onoga dana nego u bezobličnoj beloj odeždi.

- Da. Ja znam tog čoveka - potpuno drugačije gledajući Kana, reče Artem.

- Upetljao se u moja snoviđenja, a ja tako nešto nikome ne prашtam. Ali s njim je sve bilo drugačije - zamišljeno reče Kan. - Njemu je, kao i tebi, bila potrebna moja pomoć, ali on nije naređivao, niti je pokušavao da me potčini sebi već je pre vrlo istrajno molio. On ne ume da koristi sugestiju, niti da čita tuđe misli, jednostavno mu je bilo teško, veoma teško, očajnički je razmišljao o tebi, tražeći prijateljsku ruku, rame na koje bi mogao da se osloni. Ja sam mu pružio ruku i podmetnuo rame. Pošao sam ti u susret.

Artem se gotovo zagrcnu od misli koje su nadolazile, dopirale u njegovu svest jedna za drugom, odmah iščezavale, ne pretvorivši se u reči padale na dno, dok mu se jezik potpuno udrvenio i mladić dugo nije bio u stanju da progovori ni jednu jedinu reč. Da li je ovaj čovek zaista znao za njegov dolazak? Da li je Hanter uspeo da ga na neki način upozori na to? Da li je Hanter živ, ili se njima obraćao njegov duh? Ali u tom slučaju je trebalo poverovati u košmarne i besmislene slike zagrobnog života koje je opisivao Kan, a bilo je kudikamo lakše i prijatnije ubeđivati

sebe da je ovaj jednostavno lud. I što je najvažnije, njegov sagovornik je nešto znao o zadatku koji je Artem trebalo da izvrši, on je to zvao misijom, iako nije uspevao da shvati o čemu se tačno radi, shvatao je njenu težinu i važnost, saosećao je s Artemom i hteo je da mu olakša sudbinu...

- Kuda ideš? - mirno gledajući Artema u oči, kao da mu čita misli, tiho upita Kan. - Reci mi kuda vodi tvoj put, i ja ću ti pomoći da načiniš sledeći korak ka cilju ako to bude u mojoj moći. On me je zamolio da to uradim.

- Polis - uzdahnu Artem. - Moram u Polis.

- I kako si naumio da stigneš do Grada s ove stanice koju je i Bog zaboravio? - interesovao se Kan. - Prijatelju moj, trebalo je da ideš Kruhom, od Prospekta mira do Kurske, ili pak do Kijevske.

- To je već Hanza, a ja tamo ne znam baš nikog, ne bih uspeo da prođem. I svejedno ne mogu sada da se vratim na Prospekt mira, bojim se da ne bih ponovo mogao da izdržim put kroz taj tunel. Mislio sam da stignem do Turgenjevske: gledajući staru kartu, video sam da tamo postoji prolaz na Sretenjski bulevar. Odande vodi nedovršena linija do Cevovodne - Artem izvadi iz džepa nagoreli listić s kartom na poleđini. Njeno ime mi se nimalo ne dopada, pogotovo sada, ali nemam drugog izbora. Sa Cevovodne postoji prolaz na Cvetni bulevar, video sam ga na mojoj karti, a odande, ako sve bude kako treba, može se direktno u Polis.

- Ne - tužno reče Kan, omahujući glavom. - Tim putem nećeš moći do Polisa. Te karte lažu. Štampane su mnogo pre nego što se sve desilo. Na njima su iscrtane linije koje nikada nisu bile završene, stanice koje su se srušile i zatrpale stotine nevinih, na njima nema strašnih opasnosti koje vrebaju na pruži i mnoge pravce čine nemogućim. Tvoja karta je naivna i glupa kao trogodišnje dete. Daj mi je - reče pružajući ruku.

Artem poslušno spusti listić na njegov dlan. Kan zgužva kartu i baci je u vatru. Dok je Artem razmišljao o tome kako je to ipak bilo nepotrebno, ali nije imao nameru da se raspravlja, Kan zatraži:

- A sad mi pokaži onu kartu koju si našao u rancu svog saputnika.

Preturajući po stvarima, Artem pronade i nju, ali ne požuri da je da Kanu, setivši se tužne sudbine svoje karte. Nije želeo da sasvim ostane bez plana linija. Primetivši njegovo dvoumljenje, Kan požuri da ga umiri:

- Neću uraditi ništa s njom, ne boj se. I veruj mi, ja ništa ne radim tek tako. Može ti se učiniti da su neki moji postupci potpuno besmisleni, čak bezumni. Ali smisao postoji, samo ga ti ne vidiš, jer su tvoja percepcija i shvatanje sveta ograničeni. Ti si još uvek na samom početku puta. Previše si mlad da bi pravilno razumeo neke stvari.

Nemajući snage da se usprotivi, Artem predade Kanu kartu koju je našao kod Burbona, kvadratić kartona veličine poštanske čestitke, poput one stare i požutele s lepim svetlucavim kuglama, injem i natpisom „Srećna nova 2007. godina“, koju je nekako uspeo da zameni s Vitalikom za izguljenu žutu zvezdicu sa epolete koju je našao u očuhovom džepu.

- Kako je teška - promuklo reče Kan, a Artem primeti kako Kanov dlan s parčetom kartona na sebi odjednom pade nadole, kao da je bio teži od kilograma. Pre par sekundi, držeći kartu u rukama, Artem nije primetio ništa neobično. Papirić ko papirić.

- Ova karta je mnogo mudrija od tvoje - reče Kan. - Ovde se kriju takva znanja da mi je teško da poverujem da je pripadala čoveku koji je išao s tobom. Ne radi se o beleškama i znacima kojima je išarana, mada i oni govore mnogo. Ne, ona ima u sebi nešto...

On iznenada začuta.

Artem podiže pogled i pažljivo se zagleda u njega. Kanovo čelo nabraše duboke bore i malopredašnji zloslutni plamen ponovo zaigra u njegovim očima. Lice mu se tako izobličilo da Artema opet spopade strah, i požele da pobegne s ove stanice što pre, bilo kuda, makar i u onaj pogibeljni tunel iz kojeg je jedva izašao živ.

- Daj mi je - nije tražio, naređivao je Kan. - Poklonicu ti drugu, ti nećeš osetiti razliku. I daću ti još nešto što budeš želeo priđe - nastavlja on.

- Uzmite, vaša je - brzo se složi Artem, s olakšanjem izgovarajući reči slaganja, koje su mu već bile na usnama, na vrh jezika. Čekale su samo trenutak da Kan kaže: „Daj“, i kada ih se Artem konačno resio, prođe mu kroz glavu da one i nisu bile njegove već tuđe, izdiktirane.

Kan se najednom pomeri od vatre, tako da mu je lice bilo u senci. Artem je nagađao da pokušava da se savlada, ne želeći da on bude svedok njegove unutrašnje borbe.

- Vidiš, prijatelju - začu se iz mraka njegov glas, nekako oslabljen i neodlučan, ni nalik onom moćnom i snažnom kojim je pre samo nekoliko trenutaka isprepadao Artema - ovo nije karta. Tačnije, nije samo karta. To je Vodič kroz metro. Da, da, nema sumnje, to je on. Umešan čovek može s njim proći ceo metro za dva dana, jer je ova karta nekako oduhovljena... Ona sama govori kuda i kako treba ići, upozorava na opasnost... Odnosno, vodi te tvojim putem. Zato se ona i zove Vodič - Kan se ponovo primače vatri - s velikim 'V'. Čuo sam za nju. Svega ih je nekoliko u metrou, možda je ovo i jedina preostala. Pripadala je jednom od najmoćnijih magova bivše epohe.

- Onom iz najdublje tačke metroa? - odluči da ga zaseni svojim poznavanjem stvari Artem, ali mu bi jasno da se zaletio: Kanovo lice se smrača.

- Nikada ne govori tako lakomisleno o stvarima o kojima pojma nemaš! Ne znaš šta se krije u najdubljoj tački metroa, ni ja ne znam mnogo o tome, i daj bože da nikad ništa i ne saznamo. Ne bih se mogao zakleti da je to što se dešava tamo bitno drugačije od onoga što su ti o tome pričali drugovi. I ne ponavljaj tuđe obesne izmišljotine o toj tački, zato što ćeš jednom morati da platiš za to. Ali to nema nikakve veze s Vodičem.

- Svejedno - požuri da ga uveri Artem, ne propuštajući priliku da vrati razgovor na bezbedniji kolosek - možete zadržati taj Vodič. Ja ionako ne umem da ga koristim. A osim toga, ja sam vam toliko zahvalan za to što ste me spasli da čak i ako vam poklonim kartu, ja sam i dalje vaš dužnik.

- To je istina - Kanovo lice se razvedri, a glas mu postade mekši. - Ti ga još zadugo nećeš moći koristiti. Ako mi ga poklanjaš, onda smo kvit. Ja imam običnu šemu linija, ako želiš, mogu da prepisem sve beleške s Vodiča na nju i da ti je dam u zamenu. I još... - on prepipa po svojim stvarima - mogu da ti dam i ovu zezalicu - i izvadi minijaturnu lampu čudnog oblika. - Za nju ti ne trebaju baterije, funkcioniše po principu ručnog expandera: vidiš ove dve ručke? Treba ih stisnuti prstima, i ona sama proizvodi struju, lampica svetli. Mutno, naravno, ali ima situacija kada ti ovo slabo svetlo izgleda jače od živinih sijalica u Polisu... Nije me jednom spasla, nadam se da će i tebi poslužiti. Uzmi, tvoja je. Hajde, hajde, razmena svakako nije adekvatna, jer sam ja tvoj dužnik, a ne ti moj.

Po Artemovom mišljenju, razmena je ispala još i izuzetno povoljna. Sta njemu znače mistička svojstva karte ako on nije u stanju da ih isprati? On bi je sigurno na kraju ostavio, provrtevši je malo u rukama, uzalud pokušavajući da se snađe sa zavrzlamama iscertanim na njoj.

- Znači, maršruta koju si isplanirao neće te odvesti nikuda osim u bezdan - nastavi Kan prekinuti razgovor, brižljivo držeći kartu u rukama. - Upamti, uzmi moju staru kartu i drži se nje. On daje Artemu sasvim malu šemu, odštampanu na poledini džepnog kalendara. - Pominjao si prolazu s Turgenjevske na Sretenjski bulevar? Da li je moguće da ništa nisi čuo o groznoj reputaciji te stanice i dugačkom tunelu koji odatle vodi do Kineskog grada?

- Pričali su mi da u njega ne treba ulaziti sam, da se može bezbedno proći samo u karavanu, pa sam ja i razmišljao: do Turgenjevske - s karavanom, a odande bih im umakao kroz prolaz, valjda me ne bi uhvatili?

- odgovori Artem, osetivši da mu se u glavi rađa neka neartikulisana misao, koja počinje da ga kopka i brine. Ali o čemu se radi?...

- Nema tamo prolaza. Kapije su zazidane. Nisi znao za to?

Kako je mogao da zaboravi!? Naravno da su mu o tome pričali ranije, ali je to potpuno smetnuo s uma... Crveni su se uplašili priviđenja u tom tunelu i zazidali su jedini izlaz sa Turgenjevske.

- Zar je moguće da tamo ne postoji drugi izlaz? - oprezno upita on.

- Ne, a karte o tome ne govore ništa. Nema prelaza na nezavršene linije s Turgenjevske. Pa čak da tamo i postoji otvoren prolaz, sumnjam da bi imao hrabrosti da se odvojiš od grupe i udeš tamo. Posebno kada bi čuo najnovije spletko o tom ljupkom mestašcu dok bi čekao da se formira karavan.

- Pa šta da radim? - snuždeno upita Artem, razgledajući kalendarčić.

- Možeš da dođeš do Kineskog grada. Veoma zanimljiva stanica, s krajnje zanimljivim načinom života, ali tamo barem ne možeš nestati bez traga, tako da čak i tvoji najbolji prijatelji kroz neko vreme počnu da sumnjaju da li si ti zapravo ikada postojao. A na Turgenjevskoj je to vrlo verovatno. Od Kineskog grada, pazi - on povuče prstom - samo su dve stanice do Puškinove, tamo je prolaz na Cehovljevu, još jedan - i ti si u Polisu. I to je svakako kraći put od ovog kojim si ti mislio da ideš.

Artem zacokta jezikom brojeći stanice i prelaze na obe maršrute. Kako god okreneš, put koji je Kan predložio bio je neuporedivo kraći i bezbedniji, i nije mu bilo jasno kako i njemu samom nije pao na pamet. Alternative zapravo nije ni bilo.

- U pravu ste - reče on naposletku. - Koliko često karavani idu tuda?

- Bojim se, ne baš često. Postoji jedan mali ali neprijatan detalj: ako bi neko želeo da preko naše polustanice stigne do Kineskog grada, odnosno da ude u južni tunel, on mora najpre da se probije do nas sa suprotne strane. Razmisli sam, da li je lako doći dovde sa severa - Kan uperi prst u pravcu ukletog tunela, iz kojeg se Artem jedva spasao. - Međutim, poslednji karavan na jug išao je prilično davno, i postoji nada da se do sada okupila nova grupa. Popričaj s ljudima, raspitaj se, samo ne brbljaj previše, ovuda se mota nekoliko razbojnika kojima nikako ne treba verovati... No, dobro, ipak idem i ja s tobom, da ne napraviš neku glupost - dodade on pošto je razmislio.

Artem taman htjede da digne svoj ranac kako bi ga poneo sa sobom, kada ga Kan zaustavi pokretom ruke:

- Ne brini za svoje stvari. Mene se ovde tako plaše da ovaj ološ ne srne ni da se približi mom brlogu. I dok si ovde, pod mojom si zaštitom.

Artem ostavi ranac kraj vatre, ali ipak ponese sa sobom automat, jer nije želeo da se razdvaja od svog novog blaga, pa požuri za Kanom, koji je bez žurbe, krupnim koracima išao ka vatrama što su gorele na drugom kraju hale. Začudoeno posmatrajući iznurene skitnice umotane u smrdljive rite, kako se trzaju videvši ih, Artem pomisli da se ovde Kana istinski plaše. Bilo bi zanimljivo saznati zbog čega.

Prodoše pored prve vatre, pri čemu Kan ne uspori korak. Beše to sasvim slaba vatrica, jedva da je gorela, pored koje su sedele, tesno pripijene jedna uz drugu, dve figure, muška i ženska. Tihe reči na nepoznatom jeziku rasipale su se u nerazgovetno šuštanje dok bi doprle do njihovih ušiju. Artemu to beše tako zanimljivo da umalo ne izvrnu vrat, ne mogavši da odvoji pogled od tog para.

Napred je bila druga vatra, veća i jača, oko koje je napravljen prvi logor. Oko vatre su sedeli, grejući ruke, krupni muškarci prilično svirepog izgleda. Orio se glasan smeh, a vazduh su parale tako sočne psovke da Artem oseti nelagodu i uspori korak. Ali Kan mirno i odlučno priđe okupljenima, pozdravi se i sede pored vatre, pa Artemu ne preostade ništa drugo do da sledi njegov primer i da se smesti sa strane.

- Pogleda se i ugleda nekakve kraste po rukama, a ispod pazuha mu raste nešto tvrdo što užasno boli. Zamisli taj užas, majke ti... Različiti ljudi se različito ponašaju. Neki odmah presude sebi, neko poludi, neke napada i tako ih ščepa, u svakom slučaju, niko od njih se ne nazivi. Neki beže u zabit tunela iza Kruga, kako ne bi zarazili druge... Ima raznih ljudi. Tako ti on, kako je sve to video, ode kod našeg doktora i upita ga postoji li bar neka šansa da se izleči. Doktor mu bez okolišanja reče: baš nikakva. Od momenta kada ti se pojavi taj osip, preostaju ti još dve nedelje. A Kombat, vidim, polako izbacuje iz sedla Makarova, za slučaj da ovaj izgubi živce... - pričao je isprekidano, iskreno uzbuđen, mršav čovek u vetrovci, zarastao u čekinjastu bradu, gledajući okupljene bezbojnim, sivim očima.

I mada Artem nije baš najbolje razumeo o čemu je reč, od tona koji je provejavao iz priče i napregnute tišine društva koje se do malopre neobuzdano smejalo on uzdrhta i sasvim tiho, da ne privuče ničiju pažnju, upita Kana:

- O čemu on to?

- Kuga - s mukom odgovori Kan. - Počelo je.

Njegove reči donese užasan smrad tela u raspadanju i gust dim pogrebnih vatri, a kao eho odzvanjala su zvona na uzbunu i zavijanje ručne sirene.

Na VДNP i u okolini nikada nije bilo epidemija, pacove su, kao prenosiocе zaraza, istrebljivali, a osim toga, na stanici je bilo i nekoliko vrsnih lekara. O smrtonosnim zaraznim bolestima Artem je čitao samo u knjigama. Neke od tih knjiga došle do njega vrlo rano, urezujući se duboko u njegovo sećanje, gospodareći dugo svetom njegovih snova i strahova. Zato je na sam pomen reči „kuga“, osetio vrtoglavicu i kako mu se čelo orosilo hladnim znojem. Ništa više nije pitao Kana već je, pretvorivši se u uvo, slušao priču mršavog u vetrovcі.

- Ali Rižij nije bio takav čovek, nije bio psihić. Razmislio je malo i rekao: 'Dajte mi municiju i odoh ja. Ne treba da budem ovde s vama.' Čuo sam kako je Kombat s olakšanjem odahnuo. Stvar je jasna: nije lako pucati u svoga, čak i ako je bolestan. Dadoše Rižem dva šaržera - od svakog pokoji metak. I on ode na severoistok, na Aviomotornu. Više ga nismo videli. A Kombat je posle pitao našeg doktora koliko vremena treba da prođe da bi se bolest pojavila. Ovaj mu odgovori da inkubacija traje nedelju dana. Ukoliko se nedelju dana nakon kontakta s obolelim ništa ne pojavi, to znači da nisi zaražen. Kombat je tada odlučio: da izađemo na stanicu i ostanemo tamo nedelju dana, tako ćemo biti sigurni. U Krugu nismo mogli ostati: ako bi zaraza krenula, ceo metro bi opusteo. Tako smo proveli nedelju dana. Nismo prilazili jedan drugom, jer kako možeš znati ko je od nas zaražen. Bio je tu i jedan momak, svi su ga zvali Čaša, jer je baš voleo da se napije. Svi su bežali od njega, a sve zbog toga jer se družio s Rižim. Pride taj Čaša nekome, a taj zбриše, posle ga ne možeš naći. Neki su i cev okretali u njega, da odstupi. Kada je Čaši ponestalo vode, momci su svoju podelili s njim, ali tako što ostave na podu i odu, ali ga blizu niko nije puštao. Kroz nedelju dana je nestao. Posle su pričali svašta, neki su čak blebetali kako ga je nekakav stvor ugrabio, ali tu su tuneli čisti i bezbedni. Ja lično mislim da je on primećio osip po sebi, ili oteklinu pod pazuhom, zato je i pobegao. U našem odredu više niko nije bio zaražen, još smo pričekali, zatim nas je Kombat sve lično proverio. Svi zdravi.

Artem zapazi da se bez obzira na ta uveravanja prostor oko pripovedača ispraznio, mada oko vatre nije bilo baš mnogo mesta, svi su sedeli zbijeni, rame uz rame.

- Jesi li dugo išao dovde, bratac? - tiho ali jasno upita plećati bradonja u kožnom prsluku.

- Već je trideset dana od kada smo s Aviomotorne izašli - uplašeno ga gledajući odgovori mršavi.

- E pa, onda, imam novosti za tebe. Na Aviomotornoj je kuga. Tamo je kuga, razumeš?! Hanza je zapečatila i Tagansku i Kursku. Proglašili karantin. Imam tamo poznanike koji su građani Hanze. U međuprostoru i Taganske i Kurske postavljeni su bacači plamena i prže svakog ko im se približi. Kažu dezinfekcija. Izgleda da kod nekog inkubacija traje nedelju dana, a kod nekog duže, ali je izvesno da ste vi tamo doneli zarazu - završi on, neprijateljski spuštajući glas.

- Šta je vama, ljudi? Pa ja sam zdrav! Uverite se sami! - čovečuljak skoči i poče grozničavo da skida sa sebe vetrovku i odvratno prljavu potkošulju koju je imao ispod nje, žureći, iz straha da mu neće poverovati.

Napetost je rasla. Pored mršavog sada već nije bilo nikoga, svi su se zbili s druge strane vatre, a Artem začu i tiho škljocanje zatvarača. Upitno pogleda Kana, prebacujući svoj novi automat s leđa u borbeni položaj, uperivši cev napred. Kan ga bez reci zaustavi pokretom ruke. Onda brzo ustade i nečujno se udalji od vatre, vukući Artema za sobom. Nakon desetak koraka se pritaji, prateći šta se dešava.

Nervozni, užurbani pokreti čoveka koji se skidao pri svetlosti vatre izgledali su kao kakav bezumni prvobitni ples. Gomila je ućutala i sve se odvijalo u zloslutnoj tišini. Na kraju, kada je uspeo da se oslobodi i donjeg veša, svečano uzviknu:

- Evo gledajte! Čist sam! Zdrav! Ničega nema! Zdrav sam!

Bradonja u prsluku izvadi iz vatre dasku koja je gorela s jedne strane i oprezno se približivši mršavom, poče gadljivo da ga razgleda. Koža previše brbljivog čoveka bila je tamna od prljavštine i masno se caklila, ali bradonja očigledno nije uspeo da otkrije nikakve tragove osipa, jer posle prilično detaljnog pregleda, naredi:

- Diži ruke!

Nesrećnik žurno podiže ruke uvis, otkrivajući pogledu okupljenih s druge strane vatre, udubljenja ispod pazuha, obrasla retkom dlakom. Bradonja demonstrativno zapuši nos slobodnom rukom i pride još bliže, pedantno razgledajući, tražeći kraste, ali ni tada ne otkri nikakve simptome kuge.

- Zdrav sam! Zdrav! Jeste li se uverili sada?! - histerično je uzvikivao čovečuljak, dok mu je glas prelazio u piskavo šištanje.

U gomili otpoče neprijateljski žamor. Shvativši opšte raspoloženje, ne želeći da odustane, plećati odjednom viknu:

- Dobro, možda i jesi zdrav. To još ništa ne znači!

- Kako to - ništa ne znači? - sledi se mršavi potpuno zabezeknut i u trenutku kao izduvani balon.

- Eto tako. Ti se možda i nisi razboleo. Možda si imun. Ali svako si u stanju da preneseš zarazu. Bio si u kontaktu s tim tvojim Rižim? Bili ste u istom odredu? Pričao si s njim, vodu ste iz jedne čuturice pili? Rukovali se? Rukovali ste se, brate, sigurno, ne pokušavaj da lažeš.

- Pa šta ako smo se rukovali? Pa nisam se razboleo... - smušeno je odgovarao čovečuljak. Nemoćan i obamro, izmučeno je gledao gomilu.

- Tako. Nije isključeno da si zaražen, brate. I zato oprost, ali mi ne možemo da rizikujemo. Preventiva, brate, shvataš? - bradonja otkopča dugmad na prsluku, pokazujući nabrekli kožnu futrolu. Među ovima s druge strane vatre začuše se uzvici odobravanja i ponovo zvecnuše zatvarači.

- Ljudi! Pa ja sam zdrav! Nisam bolestan. Evo, gledajte! - mršavi opet podiže ruke uvis, ali sada su se na to svi prezrivo mrštili, ne skrivajući gađenje.

Plaćati izvuče pištolj iz futrole i prisloni ga na čovečuljka, koji i dalje nije mogao da shvati šta mu se dešava, mrmljajući neprestano da je zdrav, stežući na grudima zgužvanu vetrovku: bilo je prohladno i već je počeo da se smrzava.

Tu Artem ne izdrža. Otkočivši pušku, krenu ka gomili, ni sam ne znajući šta tačno namerava da uradi. Ispod rebara mu je kuvalo, a u grlu mu je stajala knedla, tako da sada svakako ništa ne bi bio u stanju da kaže. Ali je nešto u tom čoveku, njegovom praznom, beznadežnom pogledu, njegovom besmislenom, mehaničkom mrmljanju, ganulo Artema i nateralo ga da korakne napred. Neizvesno je šta bi on uradio nakon toga, ali se na njegovo rame spusti ruka, koja se njemu ovoga puta učini težom od olova!

- Stani - mirno naredi Kan, a Artem stade kao ukopan, osećajući kako se njegova krhka odlučnost razbija o granit tuđe volje. - Ničim mu ne možeš pomoći. Možeš jedino da pogineš, ili da navučeš na sebe njihov gnev. Tvoja misija ostaće neizvršena i u jednom i u drugom slučaju, trebalo bi da razmišljaš o tome.

U tom momentu, čovečuljak se otrže i kriknu, stežući svoju vetrovku u jednom zamahu skoči na prugu, pa pojuri ka mračnoj provaliji južnog tunela takvom nadljudskom brzinom, divlje, gotovo životinjski cvileći. Bradonja skoči za njim, nišaneći mu u leđa, ali odmahnu rukom. Bilo je to sasvim nepotrebno i svi prisutni na platformi su to znali. Nejasno je jedino bilo da li je progonjeni čovečuljak bio svestan kuda beži, da li se nadao čudu, ili mu je od straha glava bila potpuno prazna.

Nakon nekoliko minuta, i njegov krik, koji zapara mučnu tišinu ukletog tunela, i bat njegovih koraka, utihnuše u isti mah. Nisu postepeno

utihnuti, već u istom trenutku, kao da je neko isključio zvuk, čak je i eho nestao naglo, da bi opet zavladao muk. Beše to tako čudno, potpuno strano ljudskom sluhu i razumu, pa se, zahvaljujući imaginaciji kojom su pokušavali da ispune taj nesklad, činilo da se negde u daljini još uvek čuje krik. Ali svima je bilo jasno da im se to samo pričinjava.

- Čopor šakala nepogrešivo oseti bolesnog, druškane - procedi Kan, a Artem umalo ne odskoči, primetivši kako mu oči plamte nekakvim životinjskim sjajem. - Bolesnik je teret za čopor i pretnja za njegovo zdravlje. Zato čopor prekolje bolesnog. Rastrgne ga na komade. Komade - ponovi on, kao da uživa u onom što je izgovorio.

- Pa ovo valjda nisu šakali - osmeli se Artem da mu se usprotivi, najednom počinjući da veruje u to da zaista ima posla s reinkarnacijom Džingis Kana. - Pa to su ljudi!

- A šta da se radi? - uzvрати mu Kan. - Degradacija. Medicina nam je na nivou šakala. I humanost nam je tu negde. Stoga...

Artem je znao da bi dalje suprotstavljanje, i uopšte svađa s jedinim zaštitnikom na ovoj divljoj stanici, bili sasvim neumesni. Kan je opet, pričekavši da ovaj kontrira, sigurno pomislio da se Artem predao, pa okrenu razgovor na drugu temu.

- Sada kada među našim prijateljima vlada takva usplahirenost zbog zaraznih bolesti i načina zaštite od njih, mi treba da kujemo gvožđe dok je vruće. Inače oni mogu nedeljama da odugovlače s kretanjem kroz prolaz. Ali se to, čini mi se, možda može malo požuriti.

Ljudi oko vatre uzbuđeno su komentarisali ono što se dogodilo. Svi su bili napeti i uplašeni, imaginarna senka strašne opasnosti nadvila se nad njih, i dok su pokušavali da smisle šta im je dalje činiti, njihove misli su se poput pokusnih miševa u lavirintu vrtele ukруг, bespomoćno udarajući na čorsokake, sumanuto jureći napred-nazad, bez mogućnosti da pronađu izlaz.

- Naši prijatelji su na korak od panike - zadovoljno prokomentarisao Kan, smeškajući se krajičkom usana, raspoloženo gledajući Artema. - Osim toga, oni su u dilemi da li je čovek kojeg su upravo linčovali možda ipak nevin, a takav postupak svakako ne stimuliše racionalno razmišljanje. U ovom trenutku mi nemamo posla s kolektivom nego s čoporom. Savršeno mentalno stanje za manipulaciju psihom. Okolnosti nam idu naruku ne može biti bolje.

Od njegovog likujućeg pogleda Artemu ponovo pozli. On pokuša da se osmehne umesto odgovora - na kraju krajeva, Kan je želeo da mu pomogne - ali je to delovalo jadno i neubedljivo.

- Sada je presudan - autoritet. Snaga. Čopor poštuje silu, a ne logične argumente - dodade Kan, klimnuvši glavom. - Stani i gledaj. Moći ćeš da nastaviš put kroz manje od 24 sata. - Rekavši to, u nekoliko krupnih koraka on se kao šilo probi u gomilu.

- Ovde nema ostajanja! - zagrme njegov glas i žagor mase se odmah utiša. Ljudi su s posebnim zanimanjem slušali njegove reci. Kan je iskoristio svoj moćni, gotovo hipnotički dar za ubedivanje. Već kod prvih reči, jak osećaj opasnosti koja preti svakom ko se drzne da ostane na stanici, preplavi Artema.

- On je ovde potpuno zarazio vazduh! Ako ga budemo udisali još malo, to će biti i naš kraj. Bacili su svuda oko nas i mi ćemo svakako navući tu gadost, tako da se ovde ne treba zadržavati još dugo. Pocrkamo kao pacovi, raspadaćemo se nasred ove stanice, na zemlji. Ovamo se niko neće uputiti kako bi nam pomogao, o tome ne treba ni sanjati! Možemo se osloniti isključivo na sebe. Treba što pre bežati s ove đavolje stanice, gde sve vrvi od mikroba. Ako krenemo sada svi zajedno, neće nam biti problem da se probijemo kroz ovaj tunel. Ali to treba uraditi što pre!

Među ljudima se začu žamor odobravanja. Većina njih, poput Artema, nije bila u stanju da se odupre Kanovoj kolosalnoj moći ubedivanja. Prateći njegove reči, Artem je pokorno preživljavao sva ta stanja i osećanja skrivena u njima: osećaj opasnosti, straha, panike, beznadežnosti, a zatim slabe nade, koja je rasla uporedo s time kako je Kan nastavlja da govori o svom predlogu za izlaz iz situacije.

- Koliko vas je?

Nekoliko ljudi odmah počne da prebrojava okupljene. Osim Kana i Artema, pored vatre je bilo osam ljudi.

- Znači, nema šta da se čeka! Deset nas je, možemo proći! - reče Kan i ne puštajući ljude da dođu sebi, nastavi: - Skupljajte stvari, moramo izaći odavde za manje od sat vremena! Požuri, idi do vatre, pokupi i ti svoje stvari - došapnu mu Kan, povukavši ga za sobom ka njihovom malom logoru. - Najvažnije je ne dati im da se osveste. Ako budemo odugovlačili, počće da vagaju ima li smisla ići odavde ka Čistim ribnjacima. Neki od njih nikada nisu išli na tu stranu, a drugi opet žive na ovoj polustanici i jednostavno nemaju kuda da odu. Moraću, izgleda, ja da te odvedem do Kineskog grada, jer se bojim da će oni u tunelu biti potpuno beskorisni, ili će sigurno zaboraviti kuda i zbog čega idu.

Brzo nabacavši u ranac Burbonovu imovinu, koju je prethodno pažljivo razgledao, dok je Kan savijao svoju ceradu i gasio vatru, Artem je ispod oka motrio šta se dešava na drugom kraju dvorane. Ljudi koji su

se u početku živo uskomešali skupljajući svoje prnje, delovali su sve usporenije i dezorganizovanije. Jedan je seo kraj vatre, drugi iz nekog razloga otišao nasred platforme, a dvojica su se sklonili sa strane i o nečemu razgovaraju. Pretpostavljajući šta bi to moglo biti, Artem povuče Kana za rukav.

- Oni tamo razgovaraju - upozori on.

- Avaj, kontakt sa sebi sličnima - sastavni je deo ljudskog bića - odgovori Kan. - Čak i kada im je volja slomljena, a oni maltene hipnotisani, oni ipak teže da ostvare kontakt. Čovek je socijalno biće i to je tako. U svim sličnim situacijama ja bih bespogovorno prihvatio svaku ljudsku pojavu kao božiju promisao ili kao neizbežnu posledicu evolucije, u zavisnosti od toga s kime razgovaram. Smatram da je u ovom slučaju takav način razmišljanja štetan. Mi moramo da se umešamo, mladi moj prijatelju, i usmerimo njihove misli u pravom smeru - zaključí on, zabacivši na leda svoj ogromni naramak.

Vatra se ugasi i gusta, gotovo opipljiva tama pritisnu ih sa svih strana. Dohvativši iz džepa malu lampu koju je dobio na poklon, Artem stisnu njen rukohvat. Unutra nešto zazuje i lampa ožive. Iz nje zasija isprekidana, titrava svetlost.

- Hajde, hajde, stisni još, ne boj se - ohrabri ga Kan - može ona bolje da svetli.

Dok oni dođoše do ostalih, ustajale tunelske promaje već su uspele da izvetre iz njihovih glava uverenost da je Kan u pravu. Napred iskoraci upravo bradati plećaš, koji se do tada bavio sanitarno-epidemiološkom kontrolom.

- Slušaj, bratac - obrati se on prezrivo Artemovom saputniku.

Uopšte ga ne pogledavši, Artem na koži oseti kako se vazduh oko Kana elektriše. Po svemu sudeći, ovakav način obraćanja dovodio ga je do besa. Od svih ljudi koje je do sada imao prilike da upozna, Artem bi ponajmanje voleo da vidi pobesnelog Kana. Bio je tu, naravno, i Lovac, ali on mu je delovao krajnje hladnokrvno i uravnoteženo, da nije ni mogao da ga zamisli gnevno. On je verovatno i ubijao s tim izrazom lica koji drugi imaju dok čiste gljive ili kuvaju čaj.

- Mi smo se ovde posavetovali i mislimo... - nastavljao je plećati - da ti ipak lažeš. Meni, na primer, uopšte ne odgovara da idem do Kineskog grada. Evo i drugari su protiv. Je li tako, Semjeniču? - potraži on podršku gomile. Začu se nečije odobravanje, istina prilično bojažljivo. - Mi smo uglavnom išli ka Prospektu, na Hanzu, dok nisu počele te besmislice po tunelima. Pričekaćemo pre nego što krenemo. I ništa se nama

ovde neće desiti. Njegove stvari smo spalili, a za vazduh nam nemoj ispirati mozak, to je plućna kuga. Ako smo se zarazili, zarazili smo se, i tu nema pomoći. Zarazu ne treba širiti po metrou. Mada, najverovatnije i nema nikakve zaraze, tako da ti možeš da seносиš, bratac, zajedno sa svojim predlozima!... - sve trezvenije je rasuđivao bradonja.

Pred takvom odlučnošću Artem ostade zatečen. Ali pogledavši ispod oka svog saputnika, on oseti da se plećatom ne piše dobro. Kanove oči su opet plamtele onim narandžastim adskim ognjem, iz koga je sebao takav životinjski bes i snaga, kao da će svakog trenutka da se iskezi i rikne, da Artema obuže jeza i kosa mu se diže na glavi.

- A zašto si ga onda ubio ako nikakve zaraze nije bilo? - ulagujući se, izuzetno prijatnim glasom upita Kan.

- Pa preventive radi! - raširivši oči odgovori plećati, dok mu je jabučica poigravala.

- Ne, prijatelju, nije to medicina. To je zločin. Ko ti je dao pravo da to uradiš?

- Ne nazivaj me prikanom, nisam ti ja kuće, razumeš? - nakostrešeno se obrecnu bradonja. - Kojim pravom sam ja njega? Pravom jačeg! Jesi li čuo za to? A pogotovo ti ovde ne bi trebalo da... A sad ćemo i tebi i ovom tvom žutokljuncu da pokažemo! Preventive radi! Je l' jasno? - I Artemu dobro poznatim pokretom on raskopča prsluk i stavi ruku na futrolu.

Ovoga puta Kan nije uspeo da zadrži Artema i bradonja se nađe na cevi njegovog automata pre nego što mu je pošlo za rukom da otkopča futrolu. Artem je teško disao, slušajući otkucaje sopstvenog srca i bubnjanje u slepoočnicama, zbog čega uopšte nije bio u stanju da razmišlja. Znao je samo jedno: ako bradonja progovori još nešto, ili mu ruka krene ka dršci pištolja, on će bez razmišljanja povući obarač. Nije želeo da crkne kao onaj mužjak: on neće dozvoliti čoporu da ga rastrgne.

Bradonja se ukopa u mestu, dok su mu tamne oči besno sevale. I tu se desi nešto neshvatljivo. Kan, koji je do tada stajao po strani, nađe se u jednom koraku licem u lice s huliganom, i unevši mu se u lice, tiho reče:

- Prekini. Ti ćeš mi se potčiniti. Ili ćeš umreti.

Bradonjin preteći pogled nestade, ruke mu klonuše, viseći kao bičevi niz telo - toliko neprirodno da Artem uopšte nije sumnjao: ako je na njega nešto uticalo, onda to svakako nije automat nego Kanove reči.

- Nikada ne govori o pravu jačeg. Suviše si slab za to - reče Kan vrativši se Artemu, koji je bio začuđen što ovaj nije ni pomislio da razoruža neprijatelja.

Plećati je i dalje stajao na istom mestu, izgubljeno gledajući oko sebe. Zamor se utiša, a ljudi su čekali šta će Kan još da kaže. Kontrola nad situacijom je bila uspostavljena.

- Smatraćemo da je diskusija završena i konsenzus postignut. Krećemo kroz petnaest minuta - i okrenuvši se ka Artemu, dodade: - Ti kažeš: ljudi? Ne prijatelju moj, to su zveri. Čopor šakala. Spremali su se da nas rastrgnu. I rastrgli bi nas. Ali su se u jednoj stvari prešli. Oni možda jesu šakali, ali ja sam vuk. I ima stanica gde me znaju samo pod tim imenom.

Artem je ćutao, zapanjen onim što je video, shvatajući na kraju na koga ga je Kan toliko podsećao.

- Ali i ti si - vučić - dobaci posle toga ovaj, ne okrećući se, a Artem u njegovom glasu oseti iznenadnu toplinu.

GLAVA 7

CARSTVO TAME

Bio je zaista apsolutno prazan i čist, taj tunel. Suv pod, prijatan vetrić koji je duvao u lice, nijednog pacova, nikakvih sumnjivih grananja i groznih mračnih otvora, samo nekoliko zamandaljenih bočnih vrata koja vode u službene prostorije - u ovom tunelu bi se čak moglo živeti, ništa gore nego na bilo kojoj stanici. Staviše, taj gotovo neprirodni mir i čistoća ne samo da ljude nisu činili opreznijima već su u trenutku odagnavali sve one nemire s kojima su ljudi dospevali ovde. Legende o nestalima ovde su počinjale da liče na glupe izmišljotine, i Artem je već posumnjao da li se zaista desila ona divlja scena s nesrećnikom koga su proglasili za kužnog, ili mu se to pričinilo dok je dremao na komadu cerade kraj vatre filozofa skitnice.

Kan od njih napravi povorku, jer je brinuo da će jedan po jedan početi da zaostaju, i tada, po njegovim recima, do Kineskog grada niko neće stići. Sada je lagano koračao pored Artema, miran kao da se ništa nije dogodilo, i oštre bore koje su mu izbrazdale skoro celo lice u toku sukoba na Suharevskoj, sada su nestale. Oluja se stižala i sada je pred Artemom ponovo bio mudri i staloženi Kan, a ne pobesnili matori vuk. Mada je Artem osećao da mu za ponovni preobražaj ne bi bio potreban ni ceo minut.

Shvatajući da mu se neće skoro ukazati mogućnost da podigne zavesu nad nekom od tajni metroa, ako mu se uopšte ukaže, jednostavno nije mogao da se uzdrži da ne pita:

- Da li vi razumete šta se dešava u ovom tunelu?

- To ne zna niko, pa ni ja - preko volje odgovori Kan. - Da, postoje stvari koje su i za mene potpuna misterija. Jedino što mogu da ti kažem - ovo je bezdan. Kad god razgovaram sa sobom, ja ovo mesto zovem crnom rupom... Ti sigurno nikada nisi video zvezde? Reče da jesi jednom? I šta znaš o kosmosu? Vidi, zvezda koja se raspadne, može da se pretvori u takvu rupu ukoliko, dok se gasi, pod uticajem svoje neverovatno jake teže počne da proždire samu sebe, uvlačeći sve s površine unutra, postajući sve manja u svom centru, ali sve gušća i teža. I što se više zgušnjava, tim više raste njena gravitaciona sila. To je jednosmeran proces i sličan je snežnoj lavini: s jačanjem sile teže, sve veća količina materije sve brže i brže biva uvučena u srce tog monstruma. U određenom stadijumu njena moć će dostići takve razmere da će ona usisati svoje susede, kompletnu materiju koja se bude našla u granicama njenog uticaja, čak i svetlosne talase. Džinovska snaga omogućiće joj da proguta svetlost drugih sunaca i prostor oko nje biće beživotan i crn - i ništa što se nađe u njenom domašaju neće se moći izvući odande. To je zvezda tame, crno sunce, koje oko sebe širi samo hladnoću i tamu - on učuta, osluškujući o čemu razgovaraju ljudi ispred njih.

- Ali kakve to veze ima s tunelom? - ne izdrža Artem, posle petominutnog ćutanja.

- Ti znaš da sam ja vidovit. U stanju sam da ponekad zavirim u budućnost, u prošlost, ili da se misaono nađem na drugim mestima. Ali ima i maglovitih stvari koje ne mogu da vidim, na primer, ne znam kako će se završiti tvoj pohod, i uopšte tvoja budućnost je zagonetka za mene. Osećaj je takav kao da gledaš kroz mutnu vodu i ništa ne možeš da vidiš. Ali kada pokušavam da vidim šta se dešava u ovom tunelu, ili da spoznam suštinu ovog mesta - ispred mene je samo tama, snop moje misli se ne vraća iz apsolutne tame ovog tunela. Zato ga ja u razgovorima sa samim sobom zovem crnom rupom. I to je sve što ti o njemu mogu reći - on učuta, ali nakon kratke pauze nejasno dodade: - I zbog njega sam ja ovde.

- Nije vam poznato zbog čega je tunel povremeno savršeno bezbedan, a ponekad proguta putnike? I zašto samo usamljene?

- Ne znam o tome više od tebe, mada već tri godine pokušavam da razrešim tu misteriju. Potpuno uzaludno.

Eho njihovih koraka daleko je odzvanjao. Vazduh je ovde bio nekako svež, disalo se začuđujuće lako, tama nije delovala zastrašujuće. Kanove reči nisu ga zabrinule niti uznemirile, pa je Artem čak pomislio da njegov saputnik nije mračan zbog tajni i opasnosti tog tunela već zbog

jalovosti svojih traganja. Njegova zabrinutost izgledala je Artemu umišljeno, čak smešno. Eto, ovaj prolaz potpuno je bezopasan, ovako prav i pust... Po glavi mu se vrtela neka vesela melodija i izgleda neopaženo izašla iz nje, jer ga Kan iznenada pogleda i uz osmeh upita:

- Baš si raspoložen? Dobro je ovde je l' da? Mirno i čisto?
- Aha! - radosno se složi Artem.

I bi mu tako lako i lepo na duši, jer je Kan bio u stanju da razume njegovo raspoloženje i što je uspeo da ga prenese i na njega... Što i on sada korača s osmehom i ne mršti zbog svojih teških misli, što i on sada veruje ovom tunelu...

- Hajde, zatvori oči, daj mi ruku da se ne spotakneš... Vidiš li nešto? - zainteresovano upita Kan, nežno stegnuvši koren Artemove šake.

- Ne, ne vidim ništa, osim malo svetlosti lampe kroz kapke - poslušno zažmurivši, pomalo razočarano reče Artem i odjednom tiho uzviknu.

- Sad te proželo! - zadovoljno reče Kan. - Lepo je, zar ne?

- Zapanjujuće... Isto kao onda... Nema plafona i sve je tako plavo... Bože moj, kakva lepota! I kao da miriše!

- To ti je, prijatelju, nebo. Interesantno je, je l' da? Kada su dobro raspoloženi i zatvore oči, mnogi su u stanju da ga vide. Čudno, naravno, šta reći... Čak i oni koji nikada nisu bili na površini. A osećaj je takav kao da si gore... Skoro.

- A vi? Vidite li ga i vi? - ne želeći da otvori oči, blaženo upita Artem.

- Ne - smrači se Kan. - Gotovo svi ga vide, a ja ne. Samo gustu, tešku tamu oko tunela, ako razumeš šta hoću da kažem. Tama je iznad, ispod, sa strana, i samo zračak svetlosti mili po podu tunela, a za njega se mi držimo kada idemo po lavirintu. Možda sam ja slep. A možda su svi ostali slepi. Dosta, otvaraj oči, nisam ja vodič pa da te do Kineskog grada vodim za ruku - reče, pustivši Artemov ručni zglob.

Artem pokuša da i dalje ide žmureći, ali se spotače o prag i umalo se ne prostre na zemlju zajedno sa svim tovarom. Posle toga je nehotice podigao kapke i još dugo se ćutke glupavo osmehivao.

- Šta je to bilo? - upita on naposletku.

- Fantazije. Mašta. Raspoloženje. Sve zajedno - odgovori Kan. - Ali to je tako promenljivo. To nije tvoje raspoloženje, ni tvoja mašta. Nas je ovde mnogo, a i za sada se ništa nije desilo, ali to raspoloženje može da bude potpuno drugačije, imaćeš prilike da i to osetiš. Pogledaj, već smo na Turgenjevskoj! Brzo smo stigli. Ali se na njoj nikako ne treba zadržavati, osim da kratko predahnemo. Ljudi će svakako tražiti

da se odmorimo, ali nemaju svi osećaj za tunel. Većina njih ne osećaju čak ni onoliko koliko ti to možeš. Moramo dalje, mada će to sada biti sve teže.

Izađoše na stanicu. Svetli mermer kojim su bili obloženi zidovi bio je gotovo isti kao onaj kojim su bili prekriveni Prospekt mira i Suharevska, ali su tamo zidovi i plafon bili do te mere čađavi i zamašćeni da se kamen nije ni video. Ovde je on blistao u svoj svojoj lepoti i nije bilo moguće ne biti zadivljen njime. Ljudi su odavde otišli tako davno, da čak ni tragova njihovog boravka nije bilo. Stanica je bila u izuzetno dobrom stanju, kao da nikada nije bilo poplava niti požara, i da nije bilo mrklog maraka, sloja prašine po podu, klupama i zidovima, moglo se pomisliti da će u nju svakog trenutka nagnuti reka putnika, ili, opomenuvši melodičnim signalom one koji su ga čekali, stići voz. Za sve ove godine skoro se ništa nije promenilo. Još mu je očuh s nevericom i dubokim poštovanjem pričao o tome.

Na Turgenjevskoj nije bilo stubova. Niski lukovi bili su isklesani na velikim razmacima u debelom mermernom zidu. Svetiljke karavana su bile suviše slabe da probiju pomrčinu i osvetle suprotni zid, pa se sticao utisak da iza tih lukova i nema ničega osim crne praznine, kao da stojiš na samoj ivici vasiona, pored ponora iza kojeg se završava svet.

Stanicu prođoše prilično brzo, a da niko ne zatraži da naprave pazuzu, iako se Kan upravo toga pribojavao. Ljudi su bili uznemireni i sve su više govorili o tome da treba što je moguće brže ići dalje, ka naseljenim mestima.

- Osećaš li kako se raspoloženje menja... - primeti tiho Kan, podigavši prst uvis, kao da pokušava da odredi smer vetra. - Trebalo bi stvarno da požurimo, oni to osećaju na koži isto koliko i ja svojom mistikom. Ali nešto mi govori da ne treba da idemo dalje. Sačekaj malo... - On oprezno izvadi iz unutrašnjeg džepa kartu koju je zvao Vodičem i naredivši ostalima da stanu, ugasi svoju lampu, načini nekoliko dugih, nečujnih koraka, i nestade u tami.

Pošto on ode, od grupe ljudi koji su stajali ispred odvoji se čovek i sporo, jedva se krećući, dođe do Artema i tako mu se plašljivo obrati da ovaj u prvom trenutku uopšte ne prepoznađe plećatog bradatog drznika koji im je pretio na Suharevskoj:

- Čuj, dečko, nije dobro što smo ovde stali. Reci mu da se plašimo. Dosta nas je, naravno, ali svašta se dešava... Uklet je ovaj tunel i ova stanica. Reci mu da moramo dalje. Čuješ li? Reci mu... Molim te - i obovivši pogled, požuri nazad.

To njegovo poslednje „molim te“ neprijatno iznenadi i prodrma Artema. Dok je koračao napred da bi se približio grupi i čuo o čemu razgovaraju, on odjednom shvati da je njegovo dobro raspoloženje nestalo bez traga.

U glavi, u kojoj je do malopre maleni orkestar svirao živahne marševe, sada je bila mučna tišina i pustoš, samo se čuo eho vetra koji je tužno zavijao u tunelima ispred njih. Artem se primiri. Celo njegovo biće obamre u mučnom iščekivanju nečega, predosećajući neke neminovne promene. I ne bez razloga. U deliću sekunde kao da neka nevidljiva senka munjevito prolete iznad njega i odjednom mu postade hladno i veoma nelagodno, sasvim ga napusti osećaj mira i sigurnosti koji ga je potpuno obuzeo kad su ulazili u tunel. Artem se seti Kanovih reči da to i nije njegovo raspoloženje, niti njegova radost, i da promena tog stanja uopšte ne zavisi od njega. On nervozno prošara svetlom oko sebe: pritisnu ga mučan osećaj nečijeg prisustva. Mutno je svetlucau prašnjavi beli mermer, a neprobojna crna zavesa iza lukova se nije pomerala, bez obzira na panično bacanje svetla, zbog čega se iluzija da se iza tih lukova svet završava samo pojačavala. Ne izdržavši, Artem gotovo potrča prema ostalima.

- Beži, beži kod nas, dečko - reče mu neko čije lice nije mogao da vidi. Oni su se očigledno trudili da štede baterije. - Ne boj se. Ti si čovek, a i mi smo ljudi. Kada se ovakve stvari događaju, ljudi treba da su na okupu. I ti takode osećaš?...

Artem rado priznade da u vazduhu nešto lebdi, i sa zadovoljstvom, postajući neobično brbljiv od straha, počeo da diskutuje s ljudima o svojim doživljajima, ali su se njegove misli neprestano vraćale na to kuda je nestao Kan i zašto već više od deset minuta od njega nema ni traga ni glasa. On je bar savršeno dobro znao i Artemu je govorio da se u te tunele ne ulazi sam već samo u grupi, i da je to jedini spas. Kako mu je palo na pamet da se odvoji od njih i da prkosi nepisanom zakonu ovog mesta? Možda je jednostavno zaboravio na njega, ili se možda pouzdao u svoj vučji njuh. U ovo prvo Artem nekako nije mogao da poveruje, pa Kan se sam izrekao da je tri godine svog života potrošio na proučavanje i istraživanje ovog čudnog mesta. Pa i jedanput je dovoljno da se zapamti neprikosnoveno pravilo: ne odvajati se, da se zbog jeze i hladnog znoja treba plašiti da u tunel uđeš sam.

Još Artem nije stigao ni da pomisli šta se sve moglo desiti njegovom zaštitniku tamo napred, kada se ovaj nečujno stvori kraj njega, i ljudi živnuše.

- Oni neće više da stoje ovde. Plaše se. Hajdemo brzo dalje - zamo-li Artem. - Ja takođe osećam ovde nešto...

- Tek će im biti strašno - uveravao ga je Kan, osvrćući se iz sebe, a Artemu se učini da mu je glas zadrhtao kada je nastavio. - I tvoj strah je potpuno bezrazložan, jer se ne treba badava plašiti vazduha. Mene je strah. I zapamti, ja ovo ne govorim tek tako. Strah me je, jer sam ušao u mrak iza stanice. Vodič mi nije dozvolio da načinim sledeći korak, jer bih sigurno bio mrtav. Ne možemo dalje. Tamo ima nečega... Ali je tamo previše mračno, moj pogled ne dopire u dubinu, i ja ne znam šta nas tamo vreba. Pogledaj! - brzim pokretom on mu pokaza kartu. - Vidiš li? Daj osvetli ovde! Gledaj prolaz odavde ka Kineskom gradu! Zar ne zapažaš ništa?

Artem se tako napregnuto zagleda u majušni deo šeme da su ga oči zabile. Nije uspeo da vidi ništa neobično, ali se nije usudio da to i prizna Kanu.

- Slepče! Je li moguće da ne vidiš ništa? Pa potpuno je crn! To je smrt! - prošaputa Kan i istrže kartu.

Artem ga pažljivo zagleda. Kan mu je ponovo izgledao kao luđak. Seti se priče koju je čuo od Ženjke, o čoveku koji se usudio da u tunel uđe sam, koji je ipak preživeo, ali je od straha sišao s uma. Zar se to nije moglo dogoditi i Kanu?

- Ali ne možemo ni nazad! - šaputao je Kan. - Posrećilo nam se da prodemo u trenutku blagonaklonog raspoloženja. Ali sada tamo kulja tama i raste oluja. Jedino što možemo da uradimo sada jeste da krenemo napred, ali ne tim tunelom već paralelnim. Možda je on još slobodan. Hej! - viknu on obraćajući se ostalima. - U pravu ste! Moramo ići dalje. Ali ne možemo ovim putem. Tamo nas čeka smrt.

- Pa kako onda da idemo? - zbunjeno upita neko.

- Preći ćemo stanicu i ići paralelnim tunelom - eto šta treba da uradimo. I to što pre!

- A, ne! - usprotivi se jedan iz grupe. - Svi znaju da je ići suprotnim tunelom ako je tvoj slobodan, loš znak smrti! Nećemo da idemo levim!

Začu se nekoliko glasova odobravanja. Grupa je stajala u mestu.

- O čemu on to? - začuđeno upita Artem Kana.

- Domorodački folklor, očigledno - namršti se nezadovoljno Kan. - Do đavola! Nemam nimalo vremena za ubeđivanje s njima, a ni snage... - Slušajte! - okrete se ka njima. - Ja idem paralelnim. Ko ima poverenja u mene, može sa mnom. Od ostalih se opraštam. Zauvek. Idemo! - dobaci on Artemu i zabacivši najpre svoj ranac, s mukom se rukama uhvati za ivicu platforme i uzvera se na nju.

Artem se skameni u nedoumici. S jedne strane, ono što je Kan znao o tim tunelima i uopšte o metrou prevazilazilo je granice ljudskog razuma, i na njega se, u tom smislu, trebalo osloniti. S druge strane, nije li neprikosnoveni zakon ukletih tunela - da se u njih ulazi isključivo sa što više ljudi, jer je to jedini način da se uspe?

- Sta čekaš? Teško? Daj ruku! - Han mu pruži ruku odozgo, kleknuvši na koleno.

Artem je izbegavao da ga pogleda, u strahu da njegov pogled seva opet onim istim iskrama ludila kojim bi zasijao s vremena na vreme, od čega mu se svaki put ledila krv u žilama. Da li je Kan svestan šta čini, izazivajući ne samo ljude iz grupe nego i prirodu tunela? Da li je on uspeo da u dovoljnoj meri razume tu prirodu? Delić šeme linija koji je pokazivao na Vodiču nije bio crn. Artem bi se mogao zakleti da je bio blondarandžast, kao i cela linija. Ali pitanje je: ko je u stvari slep?

- Sta je? Sta se skanjeraš? Shvati da nas odugovlačenje ubija! Ruku! Daj ruku, davo te odneo! - već je vikao Kan, dok se Artem polako, spustivši pogled, sitnim koracima udaljavao od platforme, od Kana, približavajući se grupi koja je gundala.

- Hajde, klinjo, s nama, šta ćeš s tim prokletnikom, beži dok si čitav! - začu se odande.

- Budalo! Umrećeš zajedno sa svima njima! Ako ti nije stalo do života, seti se misije! - demantovao ih je Kan.

Artem se konačno usudi da podigne glavu i da se zagleda u njegove raširene ženice, ali u njima ne beše ni traga ludilu već samo očaj i strašan umor.

On zastade u nedoumici, ali se u tom trenutku nečija ruka spusti na njegovo rame i blago ga povuče sebi.

- Idemo! Neka umre sam, on bi da i tebe povuče u grob za sobom! - začu Artem. Smisao reci dopirao je do njega teško, sporo, ali ga savlada u trenutku, i on se pridruži ostalima.

Grupa se pokrenu i pođe napred u crnilo južnog tunela. Kretali su se neobično sporo, kao da nailaze na otpor nečeg gustog, kao da idu kroz vodu.

I tada se Kan s neočekivanom lakoćom u jednom skoku nađe na pruži, u dva skoka se nađe na mestu dokle su uspeli da stignu, jednim jakim udarcem obori čoveka koji je držao Artema, zgrabi ga kao naramak i vrati nazad. Artemu je sve što se dešavalo izgledalo neobično usporeno. Kanov skok je posmatrao preko ramena s nemim čuđenjem, a njegov skok mu je izgledao kao usporeni snimak. Sa isto tako zamagljenom

zbunjenošću video je kako brkati muškarac u vetrovcu, koji ga je blago pridržavao za rame, pada na zemlju.

Ali od trenutka kada ga je Kan zgrabio vreme se ponovo razbistri, i reakcija ostalih na ono što se dogodilo, kada su se okrenuli na zvuk udarca, učinila mu se gotovo munjevitom. Oni su već krenuli ka Kanu, podižući cevi svojih pušaka, dok je ovaj polako odstupao, stežući jednom rukom Artema koji je još uvek visio u vazduhu, sklanjajući ga pozadi kako bi ga zaštitio svojim telom. U Kanovoj ispruženoj ruci podrhtavao je Artemov novi automat, zlokobno svetlucajući.

- Odlazite - promuklo reče Kan. - Nema smisla da vas ubijam, svačako ćete umreti za manje od sat vremena. Ostavite nas. Odlazite - govorio je, uzmičući korak po korak ka centru stanice, dok se figure skamenjenih neodlučnih ljudi nisu pretvorile u blede senke koje se stopiše s tamom.

Začu se nekakva graja, verovatno su podizali sa zemlje brku kojeg je Kan nokautirao, odlučio da se ne vezuju, i grupa krenu ka ulazu u južni tunel. Tek tada Kan spusti automat i oštro naredi Artemu da se popne na platformu.

Artem se poslušno pope, a Kan učini isto. Uzevši svoj tovar, on se uputi ka tamnom otvoru, povukavši Artema za sobom. Stanični prostor na Turgenjevskoj je bio prilično mali. S leve strane - slepi kolosek, mermerni zid, a s druge strane su bila, koliko se moglo videti pri svetlosti lampe, vratašca od kovanog gvozda. Čitava stanica je bila obložena od vremena pomalo požutelim mermerom, samo su tri široke lučne kapije, nekada izlaz na stepenište za prolaz ka bivšim Čistim ribnjacima, koje su komunisti kasnije preimenovali u Kirovsku, bile zazidane teškim sivim betonskim blokovima. Stanica je bila potpuno prazna, na podu ne beše ničega, nikakvih ljudskih tragova, pa čak ni pacova, ni bubašvaba. Dok se osvrtao levo-desno, Artem se seti razgovora s Burbonom, koji je tvrdio da se pacova ne treba plašiti, ali ako ni pacova nema, znači da nešto nije u redu.

Uhvativši ga za rame, Kan brzo prepereci stanicu, pri čemu Artem čak i kroz jaknu oseti da mu ruka podrhtava, kao da ga trese groznica. Kada su spustili svoj prtljag na platformu, spremni da skoče na prugu, leđa im obasja slaba svetlost, i Artem se iznova začudi kojom brzinom je njegov saputnik odreagovao na opasnost. Već u sledećem trenutku, Kan je zalegao koliko je dug na pod, držeći na nišanu izvor svetlosti. Lampa je bila prilično slaba, ali je bila uperena pravo u oči, i bilo je teško odrediti ko je krenuo u poteru za njima. S malim zakašnjenjem, na pod se kao

vreća svali i Artem. Puzeći do ranaca, on uze da vadi iz jednog od njih svoje staro oružje. Možda je ono bilo glomazno i nezgodno, ali je zato besprekorno pravilo rupe kalibra 7.62, i malo je onih koji su bili u stanju da funkcionišu s takvim pukotinama u organizmu.

- O čemu se radi? - zagrme Kanov glas, a Artemu prođe kroz glavu misao: da su hteli da ih ubiju, mogli su to već odavno i da urade.

On prilično jasno zamisli kako izgleda sa strane: bespomoćno zgrčen na podu, pri svetlosti lampe, na nišanu, vrteo se besmisleno, kao puž pod cipelom koja samo što ga nije zgazila. Da, da su hteli da ga ubiju, on bi već ležao u lokvi krvi, ne uspevši da dohvati svoj automat.

- Ne pucajte! - začu se glas. - Nemojte...

- Skloni svetio! - zatraži Kan, iskoristivši zastoj da stigne do stuba i dohvati svoju lampu.

Artem konačno odveza žicu. Čvrsto uhvativši oružje, on se otkotrlja u stranu, sklonivši se iz dometa vatre, i sakri se u jedan od lukova. Sada je bio spreman da iskoči sa strane na nepoznatog i da ga pokosi rafalom ako ovaj pripuca prvi.

Ali gost se očigledno predao, jer je odmah zatim usledilo novo Kanovo naređenje, izdato manje napregnutim glasom:

- U redu! Oružje na zemlju, brzo!

Zazveckala metal po mermernom podu, a Artem s uperenom puškom skliznu u stranu i nade se u staničnom prostoru. Ispostavi se da je njegova pretpostavka bila tačna - na oko petnaest koraka ispred njega, osvetljen snopom svetlosti koji je dopirao iz luka (Kan je preuzimao inicijativu), stajao je, podignutih ruku, isti onaj bradonja s kojim su se sukobili na Suharevskoj.

- Nemojte pucati - molio je ponovo, drhtavim glasom. - Nisam imao nameru da vas napadnem. Dopustite mi da pođem s vama. Rekli ste da može da vam se pridruži onaj ko želi. Ja... Ja ti verujem - reče on Kanu. - I ja sam nanjušio da tamo u desnom prolazu ima nečega. Oni su već ušli, svi su ušli. A ja sam ostao, hoću da pokušam s vama.

- Dobar njuh - znatiželjno gledajući čoveka, pohvali Kan. - Ali, ne ulivaš mi poverenje, prijatelju. Ko bi znao zbog čega - podrugljivo dodade. - Ipak, razmotrićemo tvoju ponudu. Pod uslovom da mi odmah predaš ceo svoj arsenal. U tunelu ćeš ići ispred nas. Ukoliko ti padne na pamet da se glupo našališ, to se neće završiti dobro po tebe.

Bradonja gurnu nogom svoj pištolj, koji skliznu po podu prema Kanu, i uredno spusti pored sebe nekoliko rezervnih šaržera. Artem se diže s poda i približi mu se, držeći ga sve vreme na nišanu.

- Ja pazim na njega! - viknu on.

- S rukama uvis, napred! - grmnu Kan. - Brzo, skači na prugu. Stani tamo, leđima ka nama!

Minut-dva nakon ulaska u tunel, kada su krenuli napred u već formiranom trouglu - bradonja, koji se zvao Tuz, na pet koraka ispred, a Kan s Artemom iza njega - napredovali su dobro, samo sporo, odjedanput zdesna začuše prigušeni vapaj, koji se probio do njih kroz prilično debeo sloj zemlje. On utihnu isto tako naglo kako se i začuo...

Tuz se uplašeno okrete ka njima, zaboravivši da i svetio okrene u stranu. Lampa je poskakivala u njegovim rukama, a lice koje je bilo osvetljeno odozdo, okamenjeno grimasom straha, zaprepastilo je Artema više od krika koji je čuo.

- Da - klimnu glavom Kan, odgovarajući na nemo pitanje. - Oni su pogrešili. Istina, još je rano govoriti da li smo mi bili u pravu.

Požuriše dalje. Gledajući povremeno svog zaštitnika, Artem je na njemu opažao sve više znakova umora. Drhtave ruke, neujednačen korak, znoj koji mu se u krupnim kapima skupljao na licu. A tek što su krenuli prugom. Ovaj put je, očigledno, za njega bio mnogo zamorniji nego za Artema. Razmišljajući o tome kuda odlazi energija njegovog saputnika, mladić nije mogao da se ne vrati na to da je Kan u ovoj situaciji bio u pravu, da ga je spasao. Da je Artem krenuo zajedno s karavanom, sigurno bi nastradao u desnom tunelu, snašla bi ga tajanstvena smrt, nestao bi bez traga.

A tamo ih je bilo dosta - šestorica, ili tako nešto. I nije upalilo zlatno pravilo? A Kan je znao, znao je! Da li je on to samo naslutio, ili mu je to zaista predskazao čarobni Vodič? Pa to je smešno, izgledao je kao našarani komadić papira... Ma, da li je ta glupost stvarno mogla da mu bude od pomoći? Pa i taj prolaz, između Turgenjevske i Kineskog grada je bio narandžast, sigurno jeste. Ili je ipak bio crn?...

- Sta je to? - upita Tuz, iznenada se zaustavljajući i uplašeno gledajući Kana. - Osećaš li? Pozadi...

Artem ga u nedoumici pogleda i taman htjede da kaže nešto sarkastično na račun njegovih tananih živaca, pošto sam istovremeno ništa nije osećao. Popustio je osećaj jake potištenosti i opasnosti koji ih je obuzeo na Turgenjevskoj. Ali Kan, na njegovo iznenađenje, stade kao ukoopan, pokazavši im rukom da ne mrdaju, pa se okrete u pravcu iz kog su dolazili.

- Kakav njuh! - pohvali on. - Impresionirani smo. Kraljica je impresionirana - dodade on iz nekog samo njemu znanog razloga. - Mi

obavezno moramo porazgovarati ako se izvučemo oдавде. Ne чујеš ni-šta? - upita Artema.

- Ne, izgleda da je sve mirno - osluškujući odgovori ovaj. U tom momentu ga preplavi nešto... Ljubomora? Srdžba? Bes, što je njegov zaštitnik na taj način odgovorio tom neotesanom bradatом đаволu, koji ih je samo nekoliko sati ranije obojicu zamalo pobio? Skoro...

- Čudno, činilo mi se da u tebi postoji klica sposobnosti osluškivanja tunela... Možda se ona još nije sasvim razvila u tebi? Ali kasnije ćemo o tome. O svemu ćemo docnije - klimnu glavom Kan. - U pravu si - potvrdi on, obraćajući se Tuzu. - To ide ovamo. Treba krenuti i to što brže - on oslušnu i skoro kao vuk zabrinuto onjuši prostor. To se valja otpozadi kao talas. Treba bežati! Ako nas preplavi, igra je završena - završi on, polazeći.

Artem je morao da poleti za njim, gotovo trčeći, kako ne bi zao-stao. Bradonja je sada koračao pored njih, grabeći brzo kratkim nogama i teško dišući.

Išli su tako oko desetak minuta, i za sve to vreme Artemu nije bilo jasno zašto toliko žure, gube dah, spotiču se o pragove, ako je tunel iza njih bio prazan i tih, bez bilo kakvih naznaka potere. Tek nakon deset minuta i on iza leđa oseti To. Stvarno im je bilo za petama, sustižući ih korak po korak - nešto crno, ne kao talas već skoro kao vrtlog, crni vrtlog koji je pustošio... I ako ne uspeju, ako sustigne maleni odred, čeka ih isto što i onu šestoricu, kao i ostale junake i budale koji su u tunele ulazili sami, ili u vreme smrti, kada su tamo besneli đаволski uragani, koji bi zbrisali sve živo... Takve pretpostavke, nejasno shvatanje onoga što se ovde zbivalo, kao vatreni niz letele su Artemu kroz glavu, i on zabrinuto pogleda Kana. Ovaj uhvati njegov pogled i sve shvati.

- Je li stiglo i do tebe? - uzdahnu on. - To je jako loše! Znači da je već sasvim blizu.

- Treba ubrzati! - zašišta u hodu Artem. - Dok ne bude kasno!

Kan ubrza hod i gušeći se dade u kas, tako da više nije odgovarao na Artemova pitanja. Na tom čoveku više nije bilo tragova umora koje je mladić primetio ranije, a nešto životinjsko se ponovo naziralo u njegovoj pojavi. Da bi ga sustizao, Artem je morao da trči, i kada se na trenutak činilo da će uspeti da umaknu neumoljivoj poteri, Tuz se saplete, zakačivši vrhom cipele o pružni prag, i strmoglavce pade na zemlju, zgulivši do krvi lice i ruke.

Oni po inerciji nastaviše da trče još desetak koraka, a Artem, shvativši da je bradonja pao, uhvati sebe u razmišljanju da ne želi da stane i

da se vrati već da bi najradije bacio đavolskim psima tog kratkonog ulizicu sa sve njegovom izvanrednom intuicijom, i bežao dalje kako bi bar oni uspeli da umaknu.

Bila mu je odvratna ta pomisao, ali ga iznenada obuze takva antipatija i ravnodušnost prema Tuzu koji je ležao na pruzi, da glas savesti uopšte nije dopirao do njega. Zato on oseti nešto slično razočaranju kada Kan potrča nazad i jakim trzajem podiže bradonju na noge. Artem se potajno nadao da će Kan sa svojim više nego prezrivosom odnosom prema tuđem životu, kao i prema tuđoj smrti, bez razmišljanja ostaviti ovog u tunelu kao nepotreban teret, a da će oni požuriti dalje.

Suvim glasom koji nije trpeo pogovor, on naredi Artemu da uhvati podruku Tuza koji je hramao, a sam ga prihvati s druge strane, pa ih povuče za sobom. Sada je bilo mnogo teže trčati. Bradonja je pri svakom koraku stenjao i škrgutao zubima od bolova, ali to kod Artema nije izazivalo ništa izuzev sve većeg besa prema njemu. Dugi težak automat udarao ga je bolno po nogama, a nije imao slobodnu ruku da ga pridržji. Gušio ga je osećaj da negde kasni, a i za to i za sve drugo razlog nije bio strah od crnog vakuuma iza njih već mržnja i inat.

A smrt je tu, za petama, zastani i sačekaj samo pola minuta: zlokobni vrtlog će te stići, zapljusnuti i razbiti na najsitnije čestice. U deliću sekunde nestaćeš u toj vasioni i neprirodno brzo zamuknuće i tvoj samrtni krik... Ali sada ove misli nisu paralisale Artema već su mu, pomešane sa srdžbom i nervozom, davale snagu, i on ju je prikupljao za još jedan korak, pa za sledeći, i tako unedogled.

Odjednom toga nestade, izgubi se sasvim. Osećaj opasnosti ih napusti odjednom, pa na njegovom mestu u svesti ostade neobična praznina, nepopunjena, kao kad se izvadi zub, i Artem je, zaustavivši se kao ukopan, pokušavao da napipa jezikom nastalu jamicu. Iza njih nije bilo više ničega osim tunela - čistog, suvog, slobodnog, potpuno bezbednog. Sve to bežanje od sopstvenih strahova i paranoidnih fantazija, preterano verovanje u neka naročita čula, intuiciju, sada su Artemu bili do te mere smešni, glupi i apsurdni, da on ne izdrži već se zakikota. Tuz, koji je takođe stao pored njega, isprva ga je gledao začuđeno, a zatim se i sam najpre osmehnu, a onda i zasmēja. Kan ih je nezadovoljno posmatrao, pa naposljetku pijunu:

- Pa, radujete se? Dobro je ovde, zar ne? Tako tiho i čisto, je l' da? - i krenu napred. Tek tada Artem shvati da su oni stigli svega pedeset koraka daleko od stanice, i da se na kraju tunela jasno vidi svetlo.

Kan ih je čekao na ulazu, stojeći na gvozdenim stepenicama. Gn je već uspeo da popuši cigaru koju je savio od ko zna čega, dok su oni, ki-koćući se, potpuno malaksali, prešli tih pedeset koraka.

U Artemu se za to vreme pojavi simpatija i saosećanje prema Tuzu, koji je hramao i kroz smeh uzdisao, i mučio ga je stid zbog misli koje su mu prolazile kroz glavu tamo, kada je Tuz pao. Raspoloženje je bilo ne-svakidašnje pozitivno, pa je umorni i izmoždjeni Kan, koji ih je gledao s čudnim prezirom, Artemu izgledao pomalo neprijatan.

- Hvala! - uz bat čizama po stepenicama, pruživši mu ruku da ga povuče, Tuz se pope do Kana. - Da ti nisi... Vi... Svemu bi bio kraj. A... vi... me niste ostavili. Hvala! Ja to ne zaboravljam.

- Nema na čemu - potpuno ravnodušno odgovori Kan.

- Zbog čega ste se vratili po mene? - upita bradonja.

- Zanimljiv si mi kao sagovornik - Kan baci opušak na zemlju i sle-že ramenima. - To je sve.

Popevši se malo više, Artem shvati zbog čega Kan nije nastavio prugom već je stepenicama ulazio na platformu. Ispred samog ulaza na Kineski grad, pruga je bila pregrađena hrpom džakova s peskom u visini čoveka. Iza nje su na drvenim hoklicama sedeli ljudi prilično opasnog izgleda. Jednom rečju, svi sa izbrijanim glavama, poširokih leđa, u izbledelim komotnim kožnim jaknama i iznošenim sportskim pantalonama, koje su ličile na uniformu - sve je to možda i izgledalo zanimljivo, ali iz nekog razloga nije slutilo na dobro. Iza hrpe džakova su sedela trojica, a na četvrtoj hoklici je bio špil karata, i na nju su grmalji energično bacali karte. Tako su pri tom psovali, da Artem slušajući ih nije mogao iz njihovog razgovora izdvojiti niti jednu jedinu pristojnu reč.

Na stanicu se moglo ući samo kroz uzani prolaz i vratašca u vrhu stepenica. Ali se tamo nasred puta isprečila još odvratnija telesina četvrtog čuvara. Artem ga okrznu pogledom: ošišan „na nulu“, vodnjikavih sivih očiju, nosa pomalo krivog na jednu stranu, klempavih ušiju, iz srozane crne trenerke virila je isto tako crna drška pištolja - ogromni „TT“ bio mu je zadenut za pojas, a noge su mu smrdele tako nepodnošljivo da je to remetilo normalno razmišljanje.

- Kuda, bre? - promuklo procedi četvrti, odmeravajući Kana i Artema, koji je stajao iza njega, od glave do pete. - Turisti, bre? Ili šverceri?

- Ne, nismo šverceri, putnici smo, nemamo nikakvu robu kod sebe - objasni Kan.

- Putnici - mut... nici! - napravi rimu džambas i glasno zarza. - Slušaj, Koljane! Putnici - mut... nici! - ponovi on, okrenuvši se ka igračima.

Ovi ga podržase. Kan se strpljivo osmehnu.

Grmalj se lenjim pokretom nasloni rukom na zid, definitivno zatvarajući prolaz.

- Mi ovde imamo carinu, razumeš? - miroljubivo objasni on. Ako hoćeš da prođeš - plati! Ako nećeš - nosi se!...

- Iz kog je to komada? - prozbori Artem revoltirano.

Ali potpuno nepotrebno.

Grmalj najverovatnije uopšte nije čuo šta je on rekao, ali mu se intonacija nije dopala. Gurnuvši Kana u stranu, on tromo koraknu napred i nade se licem u lice s Artemom. Opustivši vilicu, obuhvati momka mutnim pogledom. Oči su mu bile potpuno prazne, kao providne, u njima ne beše razuma ni u tragovima. Glupost i zloba su bili jedino što se moglo videti u njima, a Artem je, teško podnoseći taj pogled, žmirkajući od nervoze, osećao kako u njemu rastu strah i mržnja prema biću koje je bilo iza tih mutnih staklića i kroz njih gledalo svet.

- Šta je bilo, bre?! - preteći upita stražar.

Bio je za glavu viši od Artema i barem trostruko širi. Artem se priseti legende o Davidu i Golijatu koju mu je neko ispričao, nažalost, zaboravio je ko je tu bio ko, ali se priča završavala dobro po male i slabe, i to je ulivalo izvesni optimizam.

- Ma, ništa! - neočekivano i za samog sebe, okuraži se on.

Takav odgovor zbog nečega iznervira njegovog sagovornika i on, raširivši debele kratke prste, prisloni svih pet na Artemovo čelo. Koža na njegovom dlanu je bila žuta i hrapava, a smrdela je na duvan i mašinsko ulje, ali Artem nije stigao ni da oseti čitav spektar mirisa, jer ga džambas odgurnu nazad.

Bez obzira što to nije uradio naročito snažno, Artem odlete pola metra, obori Tuza koji je stajao iza njega, i oni nespretno popadaše na mostić, a razbojnik se bez žurbe vrati na svoje mesto. Ali tamo ga sačeka iznenađenje. Kan, koji je zbacio prtljag na zemlju, stajao je raširenih nogu, čvrsto držeći obema rukama Artemov automat. On demonstrativno repetira automat i tihim glasom, koji nije nagoveštavao ništa dobro, da se čak i Artemu, na koga se reči nisu odnosile, diže kosa na glavi, procedi:

- Ima li razloga za grubosti?

I mada on ništa slično nije rekao, Artemu, koji se valjao po podu, pokušavajući da ustane goreći od besa i stida, te reči su zazvučale kao mukli urlik upozorenja, iza koga treba da usledi brzi hitac. On najzad ustade, zgrabi s leđa svoj stari automat, nanišani u provokatora, otkoči oružje i repetira ga. Bio je spreman da povuče oroz svakog trenutka. Srce

mu je preskakalo, mržnja definitivno prevlada strah na tasu njegovih osećanja, i on upita Kana:

- Mogu li ja njega? - I sam beše zaprepašćen spremnošću da bez dvoumljenja ubije čoveka, jer ga je gurnuo. Oznojena ćelava glava jasno se videla kroz mušicu nišana i iskušenje da pritisne oroz bilo je veliko. A onda neka bude šta bude, najvažnije je oboriti sada tog gada, umiti ga vlastitom krvlju.

- Suheru! - zaurla grmalj koji se beše pribrao.

Kan munjevito istrže pištolj iza njegovog pojasa, baci ga u stranu i nanišani „carinike“.

- Ne pucaj! - uspe on da dovikne Artemu, i živa slika se rasprši: grmalja koji je s podignutim rukama stajao na mostiću i Kana koji je nepomično nišanio u trojicu razbojnika, koji nisu stigli ni da dohvate svoje automate iz piramide što je stajala pored njih.

- Nema potrebe za prolivanjem krvi - mirno ali ubedljivo reče Kan, što nije zvučalo kao molba već pre kao naređenje. - Ovde postoje pravila, Arteme - nastavi on, ne ispuštajući iz vida trojicu kartaša koji su stajali u prilično glupim pozama.

Kako ko, ali ti glavoseci su svakako poznavali kvalitet kalašnjikova i njegovu ubojitost na tom rastojanju, i zato im nije padalo na pamet da sumnjaju u pouzdanost čoveka koji ih je držao na nišanu.

- Njihova pravila nalažu da platimo carinu za ulazak. Koliko je to? - upita Kan.

- Tri metka po glavi - odgovori ovaj koji je stajao na mostu.

- A da se cenjkamo? - zlobno predloži Artem, gurnuvši biku cev automata u leda.

- Dva - pokaza ovaj fleksibilnost, ljutito streljajući očima Artema, ali ne usudi se da išta preduzme._

- Daj mu! - zapovedi Kan Tuzu. - Ti i ja ćemo se kasnije raskusurati.

Tuz spremno zavuče ruku u unutrašnjost svoje putne torbe, pa prišavši stražaru, odbroja na njegov ispruženi dlan šest sjajnih, zašiljenih metaka. Ovaj brzo steže pesnicu i sasu metke u odvaljeni džep svoje jakne, a onda opet podiže ruke, u iščekivanju gledajući Kana.

- Je li carina plaćena? - Kan upitno podiže obrvu.

Bik natmureno klimnu glavom, ne spuštajući pogled s njegovog oružja.

- Je li incident izgladen? - insistirao je Kan.

Razbojnik je ćutao. Kan izvadi iz rezervnog šaržera, pričvršćenog izolir-trakom za glavni, još pet metaka, i stavi ih u džep stražara. - Oni popadaše

uz zveket i uporedo s tim zvukom nestade i napetosti s bikovog lica, te ono ponovo poprimi onaj uobičajeni mrzovoljno-prezrivi izraz.

- Kompenzacija za moralnu štetu - objasni Kan, ali te reči ne ostaviše nikakav utisak.

Najverovatnije ih grmalj jednostavno nije razumeo, kao što nije razumeo ni prethodno pitanje. On je naslućivao značenje Kanovih mudrosti kroz njegovu spremnost da koristi novac i snagu; taj jezik je savršeno razumeo, i verovatno je samo njime i govorio.

- Možeš da spustiš ruke - reče Kan i oprezno podiže cev uvis, skidajući igrače s nišana.

Isto uradi i Artem, ali su njegove ruke nervozno podrhtavale i bio je spreman da u svakom trenutku ponovo nanišani razbojnikovu obrijanu lobanju. Nije verovao ovim ljudima. Ipak su njegove reakcije bile naprasne: umorno opustivši ruke, razbojnik promumla ostalima da je sve u redu, osloni se leđima o zid, trudeći se da izgleda ravnodušno, propuštajući putnike da pored njega prođu na stanicu. Došavši naspram njege, Artem se spremio da ga drsko pogleda u oči, ali grmalj ne prihvati izazov; gledao je negde u stranu.

Ipak, iza leda Artem začu gadljivo „P-pašče...” i živopisno pljuvanje na pod. On se umalo ne okrete, ali ga Kan, koji je išao korak ispred njege, zgrabi za ruku i povuče za sobom, tako da je Artem s jedne strane potiskivao u sebi želju da se otrgne i vrati do tog, kako se sada činilo, jadnog tipa, a s druge strane je imao odlično opravdanje da se povinuje svojoj drugoj polovini, koja je kukavički želela da što pre pobegne odatle.

Kada su kročili na tamni granitni pod stanice, iza njih se odjednom razleže razvučeno, s naglašeno otegnutim vokalima:

- E-ej... Gajde vrati!

Kan stade, istrese iz šaržera zaplenjenog „TT” podugačke metke sa zaobljenim vrhom, vrati magacin nazad i baci oružje grmalju. Ovaj priлично vesto uhvati pištolj u vazduhu, i po navici ga zavuče u pantalone, nezadovoljno gledajući kako Kan rasipa izvučene metke po podu.

- Oprosti - raširi ruke Kan. - Preventiva. Je l' se beše tako zove? - namignu on Tuzu.

Kineski grad se razlikovao od drugih stanica na kojima je Artem boravio: nije bio trosvodni, kao VDNP, već je to bila jedna ogromna dvorana sa širokom platformom čijim je obodom išla pruga, i to je izazivalo gotovo neprijatan osećaj neobičnog prostora. Prostorija je bila haotično osvetljena slabim kruškastim sijalicama koje su se klatile tamo-amo, vatre nigde nisu gorele; očigledno, ovde to nije bilo dopušteno. U centru

dvorane je, obilato šireći svetlost oko sebe, sijala bela živina sijalica - svojevrsno čudo za Artema. Ali kaos koji se dešavao oko nje toliko je odvlačio pažnju da se čak i na tom raritetu njegov pogled zadržao svega jedan tren.

- Kako velika stanica - uzdahnu on zadivljeno.

- Ti u stvari vidiš samo polovinu - reče Kan. - Kineski grad je tačno dva puta veći. O, to ti je jedno od najčudnijih mesta u metrou. Sigurno si čuo da se ovde ukrštaju pruge mnogih linija. Eto te šine desno od nas - to je već Tagansko-krasnopresnenska grana. Teško je opisati to ludilo i nered koji se na njoj događa, a na Kineskom gradu ona se ukršta s tvojom narandžastom, Kaluško-riškom, a u ono što se tamo dešava ljudi s drugih linija odbijaju da poveruju. Osim toga, ta stanica ne pripada nijednoj federaciji, i njeni stanovnici su u pravom smislu te reči prepušteni sami sebi. Vrlo, vrlo zanimljivo mesto. Ja je zovem Vavilonom... Iz milošte - dodade on, posmatrajući platformu i ljude koji su se muvali oko.

Na stanici je vrvelo od života. Pomalo je ličila na Prospekt mira, ali je tamo sve bilo neuporedivo skromnije i organizovanije. Artem se tada priseti Burbonovih reči da u metrou postoje bolja mestašca od te uboge pijace kojom su oni šetali na Prospektu.

Duž šina su se protezali beskonačni redovi tezgi, a cela platforma je bila krcata tendama i šatorima. Neki od njih su bili pretvoreni u dućančiće, a u drugima su živeli ljudi; na nekima je pisalo „izdajem“, u njima su putnici mogli da prenoće. S mukom se probijajući kroz gužvu, obazirući se levo-desno, Artem primeti na desnom koloseku ogromni modrosivi voz. Mada ne ceo već sa samo tri vagona.

Na stanici je bila užasna galama. Izgledalo je kao da nijedan njen stanovnik ne zatvara usta ni na tren, i da sve vreme nešto priča, viče, peva, žučno se raspravlja, smeje se ili plače. Odjednom bi se s nekoliko strana, nadjačavajući žamor mase, začula muzika, i to je stvaralo praznično raspoloženje, tako nesvojstveno životu u podzemlju.

Ne, i na VDNP je bilo onih koji su voleli da zapevaju, ali tamo je sve bilo drugačije. Bile su i kod njih na stanici možda dve gitare, pa se društvo ponekad okupljalo kod nekoga u šatoru - da predahne posle posla. Da, dešavalo se to ponekad i na barikadi na tristotom metru, gde se zvuči iz severnog tunela nisu morali osluškiivati do bola u ušima. Oko vatre bi tiho pevali uz gitaru, ali uglavnom o stvarima koje su Artemu bile prilično nejasne: o ratovima u kojima on nije učestvovao, i koji su vođeni po drugačijim, čudnim pravilima, o životu tamo gore i još koječemu.

Posebno su mu se urezale u sećanje pesme o nekakvom Avganistanu, koje je naročito voleo Andrej, bivši moreplovac, mada se u tim pesmama i nije imalo bogzna šta razumeti, osim tuge za poginulim drugovima i mržnje prema neprijatelju. Ali Andrej je umeo da peva tako da bi svako-ga ko bi ga slušao od podrhtavanja njegovog glasa podilazili žmarci.

Andrej je objašnjavao mlađima da je Avganistan neka zemlja, pričao je o planinama, prevojima, žuboravim potočićima, gejzirima, helikopterima, cinku. Artemu nije bilo strano šta je to zemlja, jer Suhoj nije s njim uzalud učio. Ali ako je o državama i njihovoj istoriji ponešto i znao, planine, reke i doline za njega su ostali nekakvi apstraktni pojmovi, i reči koje su ih označavale izazivale su u njegovoj mašti samo sećanje na izbledele slike iz udžbenika geografije koji mu je očuh doneo iz jednog od svojih pohoda.

Pa i sam Andrej nije bio ni u kakvom Avganistanu, jer je bio premlad za to, nego se samo naslušao pesama svojih starijih drugova po oružju.

Da li se i na VDNP sviralo kao na ovoj čudnoj stanici? Ne. Tamo su se pevale setne, bolne pesme, i pade mu na pamet Andrej sa svojim baladama prepunim tuge, a poredeći ih s veselim, vragolastim melodijama koje su dopirale s raznih strana, Artem se iznova i iznova čudio tome koliko muzika može da bude sasvim drugačija i koliko jako može da utiče na raspoloženje.

Došavši do najbližih muzičara, Artem spontano zastade i pride maloj grupi ljudi, slušajući ne toliko živahne reči o nečijem lutanju po tune-lima u potrazi za ludajom, koliko samu muziku, gledajući izvođače sa zanimanjem. Bilo ih je dvojica: jedan s dugom masnom kosom i kožnom trakom na glavi, u nekakvim neverovatno raznobojnim prnjama, svirao je gitaru, a drugi, već čovek u godinama, s velikim zaliscima i naočarima mnogo puta popravljanim i izlepljenim izolir-trakom, u starom izliza-nom sakou, svirao je na nekom duvačkom instrumentu za koji je Kan rekao da se zove saksofon.

Artem ništa slično nije video ranije, od duvačkih je znao jedino za sviralu - kod njih je bilo majstora koji su pravili svirale od izolacionih cevi različitih promera, ali samo za prodaju: na VDNP svirale nisu voleli. I, naravno, nešto što je ličilo na saksofon, hornu, kojom su nekada svirali na uzbunu ukoliko bi iz nekog razloga zakazala sirena koja je korišćena u tu svrhu.

Na podu ispred muzičara bila je futrola za gitaru, u kojoj je već bilo desetak patrona, i kada bi dugokosi, koji je pevao iz sveg glasa, izveo nešto posebno komično, isprativši šalu zabavnim grimasama, masa je

odgovarala veselim kikotom, začuo bi se aplauz, a u futrolu bi poleteo još jedan patron.

Pesma o lutanjima skitnice se završi, i dugokosi se nasloni na zid da predahne, a saksofonista u sakou počeo da svira Artemu nepoznatu, ali ovde očigledno veoma popularnu temu, jer su ljudi počeli da aplaudiraju, i još nekoliko „tanadi“ blesnu kroz vazduh i pade na izlizani crveni pliš futrole.

Kan i Tuz su o nečemu razgovarali stojeći pored najbliže tezge, ne požurujući Artema, koji bi sigurno mogao da stoji tu još čitav sat, slušajući te neverovatne pesmice, da sve nije iznenada prekinuto.

Muzičarima sporim korakom pridoše dve krupne figure, gotovo identično obučeni i veoma nalik na razbojнике s kojima su imali posla prilikom ulaska na stanicu. Jedan od njih čučnu i počeo bezobzirno da grabi metke iz futrole, trpajući ih u džep svoje kožne jakne. Dugokosi gitarista poleteo ka njemu u nameri da ga spreči, ali ovaj ga obori jednim jakim udarcem u leđa i, uzevši mu gitaru, podiže je, spremajući se da je polomi preko kolena. Drugi bandit je bez mnogo napora pritisnuo uza zid vremešnog saksofonistu, dok se ovaj otimao, pokušavajući da pomogne drugu.

Nikom od prisutnih slušalaca ne pade na pamet da zaštiti muzičare. Masa se neprimetno razide, a oni koji ostadoše skrivali su pogled i pravili se da razgledaju robu izloženu na obližnjim tezgama. Artem se jako zastide i zbog njih i zbog sebe, ali odluči da se ne meša.

- Pa danas ste već dolazili! - držeći se za leđa, plačnim glasom uveravao ih je dugokosi.

- Slušaj ti! Ako je dobar dan za vas, treba da bude i za nas, je l' jasno, bre? Uostalom, nemoj da mi se kočoperiš, jesi razumeo? Hoćeš u vagon, pevcu čupavi?! - dreknu na njega bandit, spuštajući gitaru. Bilo je jasno da je njome mahao samo zbog zastrašivanja.

Na pomen reči „vagon“, dugokosi pretrnu i uplašeno zatrese glavom, ne izustivši više ni reč.

- Tako, tako... Pevcu! - naglašavajući prvi slog završi razbojnik, prezrivo pljunuvši ispred sviračevih nogu. Ovaj i to čuteći otrpe. Uverivši se da je otpor ugušen, oba grmalja se lagano udaljiše, tražeći sledeću žrtvu.

Artem se smeteno osvrtao oko sebe, i ugleda pored sebe Tuza, koji je, izgleda, pažljivo pratio ovu scenu.

- Ko su ovi? - upita Artem zbunjeno.

- A na koga te podsećaju? - upita Tuz. - Obični banditi. Na Kineskom gradu nema nikakve vlasti, sve kontrolišu dve grupe. Ova polovina

je pod braćom Slovenima. Sav šljam sa Kaluško-riške linije sjatio se ovde, svi razbojnici. Uglavnom ih nazivaju kalužanima, neke rižanima, ali ni s Kalugom ni s Rigom oni, razumljivo, nemaju nikakve veze. A eno tamo, vidiš gde je mostić - on pokaza Artemu na stepenište koje je vodilo udesno i uvis gotovo do sredine platforme - tamo je još jedna dvorana, potpuno ista kao ova. Tamo prave nekakvu džibru, ali tamo vladaju Kavkasci - muslimani - uglavnom Azerbejdžanci i Čečeni. Ovde je nekad bila klanica, svako je hteo da zauzme što je moguće više. Naposljetku su podelili stanicu napola.

Artem ne zatraži objašnjenje šta su to „Kavkasci“, pomislivši da je to ime, kao i nerazumljivo i teško za izgovor „Čečeni“ i „Azerbejdžanci“, izvedeno od njemu nepoznatih stanica s kojih su ti banditi došli.

- Sada su obe bande mirne - nastavljao je Tuz. - Pljačkaju one koji dođu na Kineski grad da bi zaradili, uzimaju carinu od putnika koji prolaze. U obe dvorane plaća se isto - tri metka, tako da je svejedno odakle dolaziš na stanicu. Reda nikakvog, naravno, nema, ali on njima i ne treba, samo loženje vatre ne dozvoljavaju. Ako hoćeš da kupiš ludaju - nema problema, nekakvog špiritusa - koliko hoćeš. Ovde možeš nabaviti toliko oružja, pola metroa da pobiješ - nikakav problem. Prostitucija cveta... Ali ne preporučujem - dodade on i postidičeno promrmlja nešto o ličnom iskustvu.

- A šta je vagon? - upita Artem.

- Vagon? To im je nešto kao štab. I ako im neko nešto skrivi, neće da plati, duguje novac ili nešto drugo, odvuku ga tamo. Tamo im je zatvor i ćelija za mučenje - zatvor za dužnike, valjda. Bolje da nikad ne saznamo. Jesi li gladan? - skrenu Tuz razgovor na drugu temu.

Artem potvrdno klimnu glavom. Sam đavo zna koliko je vremena prošlo od kada je s Kanom pio čaj i razgovarao na Suharevskoj. Bez sata je bio potpuno nesposoban da se orijentiše u vremenu. Njegovi pohodi kroz tunele, ispunjeni čudnim doživljajima, možda su trajali satima, a mogli su proleteti za svega nekoliko minuta. Osim toga, u tunelima je protok vremena verovatno bio potpuno drugačiji od uobičajenog.

Kako bilo da bilo, bio je gladan. On se osvrte oko sebe.

- Ražnjić! Vruć ražnjić! - razderao se u blizini tamnopusi trgovac s gustim crnim brkovima ispod kukastog nosa.

Izgovor mu je bio prilično neobičan: nije umeo da izgovori „l“, a umesto „o“, sve vreme se čulo „a“. Artem se i ranije susretao s ljudima koji su govorili neobičnim naglaskom, ali na to nikada nije obraćao posebnu pažnju.

Reč je Artemu bila poznata, na VDNP su ražnjiće pravili i voleli. Svinjske, razume se. Ali ovo čime je mahao ovaj prodavač tek je pomalo podsećalo na pravi ražnjić. Artem se dugo i pažljivo zagleda u komadiće nanizane na garavu žicu za ražnjiće i na kraju prepoznade oguljene pacovske polutkice sa zgrčenim šapicama. Pripade mu muka.

- Ne jedeš pacove? - saosećajno ga upita Tuz. - A eto oni - pokaza glavom na tamnopuslog trgovca - ne cene svinje. Koran im to zabranjuje. Nije važno što su to pacovi - dodade on, žudno gledajući roštilj koji se dimio - i meni se ranije gadilo, a onda sam se navikao. Požilavi su, naravno, prepuni kostiju, a osim toga i zaudaraju na nešto. Ali ovi Turci - on opet pokaza očima - znaju da spremе pacove, nema im ravnih. Drže ih u nekoj marinadi, od čega postanu mekši od tvog praseta. Pa još kad ih začine!... A neuporedivo je jeftinije! - hvalio je on.

Artem stavi ruku na usta, udahnu duboko i pokuša da misli o nečemu drugom, ali su mu pred očima neprestano iskrsavale garave pacovske polutkice, nanizane na ražnjić: gvozdeni štapić, zaboden u telo otpozadi, koji je virio iz otvorenih usta.

- Dobro, ti kako hoćeš, ja ću da se poslužim! Bolje mi se pridruži. Svega tri metka za ražnjić! - izbací Tuz poslednji argument i uputi se ka roštilju.

Artem se javi Kanu i krenu da obilazi obližnje tezge, tražeći nešto pogodnije za jelo. Prođe čitavu stanicu, uljudno odbijajući nasrtljive trgovce domaćom rakijom u svim mogućim flašicama; gledajući žudno, ali s rezervom, zavodljive polugole devojke koje su stajale pokraj podignutih šatorskih krila, izazovno i drsko gledale prolaznike, prilično vulgarne, ali tako nesputane i slobodne, za razliku od žena sa VDNP, stisnutih i napaćenih surovim životom; zastajao je pored razbacanih knjiga, ali ne nađe ništa interesantno. Sve same suviše jeftine, raskupusane knjižice, džepna izdanja: o velikoj i čistoj ljubavi - za žene, o ubistvima i novcu - za muškarce.

Platforma je bila duga oko dvesta koraka - nešto malo veća od drugih. Zidovi i zanimljivi stubovi, koji su oblikom podsećali na harmoniku, bili su obloženi mermerom u boji, pretežno žućkasto-sivim, ponegde i ružičastim. A pored pruge, stanica je bila ukrašena teškim kovanim listovima žutog metala, s vremenom potamnelim, s ugraviranim jedva prepoznatljivim simbolima nestale epohe.

Ipak je sva ta lakonska lepota bila prilično loše očuvana, ostavljajući za sobom samo bolan uzdah, tek nagoveštaj nekadašnje veličanstvenosti; tavanica potamnela od čađi, zidovi potpuno išarani bojom, i čađi,

i primitivnim, uglavnom izbledelem crtežima; ponegde je bilo polomljenih komadića mermera, a metalni listići su bili iskrivljeni i izgrebani.

U sredini dvorane, s desne strane, kroz jedan mali otvor na širokim stepenicama iza mostića videla se druga stanična dvorana. Artem je hteo da prošetata i tamo, ali se zaustavi pred gvozdenom ogradom napravljenom iz dva dela, visokom dva metra, kao na Prospektu mira.

U uskom prolazu je, nalaktivši se na ogradu, stajalo nekoliko ljudi. S Artemove tačke gledišta, najobičniji buldožeri u trenerkama. A sa suprotne - tamnopusiti brkati brineti, ne nešto upadljivo razvijeni, ali je njihov izgled svakako ukazivao na to da s njima nema šale. Jedan od njih je između nogu stezao automat, a drugom je iz džepa virila drška pištolja. Banditi su mirno razgovarali i bilo je teško poverovati da je među njima ikada postojalo neprijateljstvo. Oni prilično mirno objasniše Artemu da će ga prolaz na susednu stanicu koštati dva metka, i da će ga koštati isto toliko ako bude hteo da se vrati nazad. Poučen gorkim iskustvom, Artem se ne upusti u raspravu o tome da li su takve carine pravedne već se jednostavno vrati.

Napravivši krug pažljivo proučavajući dućančiće i nered, on se vrati na onaj kraj platforme s kojeg su ušli. Tu je otkrio da se dvorana ovde ne završava, gore su vodile još jedne stepenice, a kada se njima popeo, nađe se u malom holu, podeljenom napola istom onakvom ogradom sa stražarima. Tu se očigledno nalazila još jedna granica između dva poseda. A s desne strane, na svoje iznenađenje, ugleda pravi spomenik, kakav je imao prilike da vidi na razglednicama grada, ali ovo nije bila cela figura, kao na fotografijama, već samo glava.

Ali kako je velika bila ova glava! Sigurno ne manja od dva metra... I mada nečim zaprljana pri vrhu, a uz to, od čestog hvatanja rukama ispoliranog nosa koji se glupavo sijao, ipak je izazivala poštovanje i čak pomalo plašila. Na pamet mu padoše bajke o gigantima, od kojih je jedan u boju izgubio glavu, i sada je ona, izlivena u bronzi, krasila mermerne holove ove male Sodome, skrivene duboko ispod površine kako bi se sakrila od Gospodnjeg svevidećeg oka i izbegla kaznu. Lice odrubljene glave beše tužno, a Artem isprva posumnja da je pripadala Jovanu Krstitelju iz Novog zaveta, koji je nekada prelistavao. Ali onda pomisli da bi, sudeći po razmerama, to pre mogao biti jedan od junaka priče o Davidu i Golijatu, koje se nedavno prisetio, onaj veliki i jak, bukvalno gorostas, koji je ipak na kraju bio obezglavljen. Niko od stanovnika koji su prolazili tuda nije umeo da mu objasni kome je tačno pripadala odsečena glava, što ga je pomalo razočaralo. Ali je zato, uporedo sa spomenikom,

nabasao i na čudesno mesto - pravi restoran, napravljen u prostranom čistom-šatoru vrlo prijatne, poznate tamnozeleno boje, kao na njihovoj stanici. Unutra - aranžmani plastičnog cveća s listovima od tkanine po ćoškovima, bez nekog posebnog smisla, ali je svejedno izgledalo lepo, i nekoliko urednih stolića s uljanim kandilima, koji su obasjavali šator prijatnim prigušenim svetlom. I jela... Hrane bogova: finog svinjskog pečenja s pečurkama, koje se topi u ustima; kod njih su ga tako pripremali samo o praznicima, ali tako ukusno i pikantno nikada nije bilo.

Ljudi koji su sedeli tu delovali su ozbiljno, dostojanstveno, dobro i ukusno odeveni, najverovatnije krupni trgovci. Pedantno seckajući hrska-vu koricu pečenja, natapajući vrućom moćom komadiće, oni su bez žurbe stavljali male zalogaje u usta i tiho, pristojno razgovarali među sobom, verovatno o poslu, povremeno učtivo i zainteresovano gledajući Artema.

Naravno, bilo je skupo - trebalo je izvaditi iz rezervnog punjenja petnaest metaka i staviti ih na široki dlan debelog krčmara, a onda se kajati što si podlegao iskušenju, ali u stomaku je svejedno bilo tako lepo, mirno i toplo, da je glas razuma pomirljivo začutao.

I čaša domaćeg piva, blagog, prijatno je omamljivala, ali ne tako jako kao ozračena, sumnjiva domaća rakija u prljavim flašama i teglama, od čijeg su mirisa klecala kolena. Da, to su još tri metka, ali šta su tri bedna metka ako ih daješ za pehar penušavog eliksira koji te miri s nesavršenošću ovog sveta i pomaže ti da uspostaviš ravnotežu?...

Otpijajući pehar malim gutljajima, po prvi put za nekoliko poslednjih dana ostavši sam sa sobom u miru i tišini, Artem je pokušavao da napravi retrospektivu proteklih događaja i da shvati šta je postigao i kuda treba dalje da ide. Još jedan komad zacrtanog puta je preden, i on se ponovo našao na raskrsnici.

Kao junak gotovo zaboravljenih bajki iz detinjstva, tako dalekih da već više i ne pamtiš od koga si ih čuo: da li je to bio Suhoj, Zenjkini roditelji, ili njegova majka. Više od svega Artemu se dopadalo da misli da mu je to pričala majka, i kao da je na trenutak iz magle izranjalo njeno lice, i on bi čuo glas koji mu je čitao, otegnuto naglašavajući: „Bio jednom...”

I baš kao taj vitez iz bajke, stajao je kraj kamena, a ispred njega su bila tri puta: na Kuznjecki most, do Tretjakovske, i do Taganske. S uživanjem je otpijao penušavi napitak, telom se širila blažena malaksalost, nije bio u stanju da razmišlja, a po glavi mu se vrtelo samo: „Kreni pravo - poginućeš, kreni levo - izgubićeš konja...”

To je, naravno, moglo potrajati večno: bio mu je potreban mir nakon svega što je preživeo. Na Kineskom gradu se valjalo zadržati, promuvati

se, raspitati se kod stanovnika o putevima; trebalo se još jednom videti i s Kanom i saznati hoće li s njim dalje, ili se njihovi putevi razilaze na ovoj čudnoj stanici.

Ali se ništa nije desilo onako kako je Artem lenčareći planirao, klonulo posmatrajući plameni jezičak koji je podrhtavao u kandilu na stolu.

GLAVA 8

ČETVRTI RAJH

Prolomiše se pucnji iz pištolja, nadjačavajući veseli žamor gomile, zatim prodorno vrisnu žena, zaštekta automat, a bucmasti krčmar, potpuno neočekivano za čoveka njegove konstitucije, spretno dohvati ispod tezge kratež i pojuri ka izlazu. Ostavivši nepopijeno pivo, Artem potrča za njim, zabacujući ranac na leđa i repetirajući, žaleći u hodu što je ovde običaj da se unapred plaća, jer se moglo zbrisati a da se ne plati. Moglo bi da se dogodi da bi mu sada tih osamnaest protraćenih metaka dobro došlo.

Već odozgo, sa stepenica, moglo se videti da se dešava nešto strašno. Da bi sišao, morao se probijati kroz gomilu ljudi izbezumljenih od straha, koji su se gurali ka vrhu stepenica, pa se Artem zapita treba li uopšte silaziti dole, ali je bio previše znatiželjan.

Na šinama je ležalo nekoliko tela u kožnim jaknama, a na platformi, tačno ispod njegovih nogu, u lokvi jarkocrvene krvi koja se razlivala u tankim potočićima, licem ka zemlji ležala je ubijena žena. On žurno preskoči preko nje, trudeći se da ne gleda dole, ali se okliznu i umalo ne pade. Okolo je vladala panika, iz šatora su iskakali, uplašeno se osvrćući na sve strane, polugoli ljudi. Jedan od njih se spetljao, pokušavajući da pogodi nogom nogavicu pantalona, ali se odjednom savi, uhvati za stomak i polako pade na stranu.

Odakle dolaze pucnji Artem nikako nije mogao da odredi. Paljba nije prestajala, a s drugog kraja dvorane bežali su grmalji u kožnim jaknama, gurajući usput žene koje su vrištale i isprepadane trgovce. Ali to nisu bili napadači već upravo oni banditi koji su držali tu stranu Kineskog

grada. A na čitavoj platformi nije se mogao videti niko ko bi bio u stanju da napravi ovakav pokolj.

Onda Artem konačno shvati zbog čega nije mogao nikoga videti. Napadači su bili u tunelu, pravo pored njega, i odande su pucali na žrtve ne izlazeći na stanicu, očigledno se plašeći da izađu na otvoreno.

To je bitno menjalo stvari. Više nije bilo vremena za razmišljanje: oni će izaći na platformu čim budu shvatili da je otpor slomljen; dok se to ne desi, trebalo je bežati što brže. Artem skoči i polete napred, čvrsto stežući automat u rukama, osvrćući se preko ramena, jer se na osnovu eha od praska pucnjeva, koji se brzo raznosio pod svodovima stanice, izobličujući zvukove i menjajući njihov pravac, nije moglo zaključiti iz kog se tunela puca, levog ili desnog.

Na kraju, pobegavši već dovoljno daleko, on opazi figure u maskirnim uniformama u otvoru levog tunela. Umesto lica imali su nešto crno, od čega se Artem potpuno sledi. Ali nakon nekoliko trenutaka, on se pri-seti da oni crni koji su navaljivali na VDNP nikada nisu koristili oružje, i nisu bili obučeni. Napadači su jednostavno imali maske, pletene kape maske, koje su se mogle kupiti na bilo kom otpadu oružja, a pri kupovini AK-47 čak su je davali priđe gratis.

Došavši sebi, Kalužani se baciše na zemlju i otvoriše vatru, koristeći leševe ispružene po pruži kao zaklon. Moglo se videti kako kundacima izbijaju table šper-ploče, koje su bile postavljene na spoljnim prozorima vagona - štaba umesto stakla, otkrivajući zamaskirano mitraljesko gnezdo. Zagrme dugi rafal.

Podigavši pogled, Artem otkri plastičnu tablu osvetljenu iznutra, koja je visila na sredini dvorane, na kojoj je bio plan stanice. Napadači su dolazili iz pravca Tretjakovske; taj put je bio odsečen. Da bi se stiglo do Taganske, trebalo se vraćati kroz celu stanicu, tuda gde je sada bio pravi pakao. Preostajao je jedino put ka Kovačkom mostu.

Dilema je razrešena sama od sebe. Skočivši na prugu, Artem polete ka jedinom mogućem tunelu, čiji se ulaz crneo ispred njega. Ni Kana, ni Tuza nigde nije bilo. Samo mu se u jednom trenutku učinilo da je negde gore promakla figura filozofa litalice, ali, zaustavivši se na tren, shvati da je pogrešio.

U tunel nije pobegao samo on - više od polovine onih koji su uspe-li da se spasu s platforme pobegli su upravo ka tom izlazu. Deo pruge između dve stanice odjekivao je od uplašanih uzvika i bolnih krikova, neko je histerično vrištao. Tu i tamo se nazirala svetlost lampi, a ponegde se probijao titravi odsjaj zadimljenih baklji; svako je sebi osvetljavao put.

Artem dohvati iz džepa Kanov poklon i steže rukohvat. Usmerivši slabu svetlost lampice ispred svojih nogu, trudeći se da se ne spotakne, žurio je napred, prestižući male grupice begunaca - ponekad čitave porodice, ponekad same žene, starce i mlade zdrave muškarce, koji su teglili nekakve toware koji teško da su bili njihovi.

Nekoliko puta se zaustavljao da bi pomogao nekome ko je pao da se podigne. Oko jednog se baš zadržao: naslonjen leđima na hrapavi zid tunela, na zemlji je sedeo sedi starac, držeći se za srce, s bolnom grimasom na licu. Pored njega je mirno stajao dečak - momčić, izgubljeno se osvrćući oko sebe, a po njegovim životinjskim crtama i mutnim očima bilo je jasno da je to dete veoma neobično. Artema nešto steže oko srca kad je video ovaj čudan par, i mada je terao sebe da požuri, ljuteći se zbog najmanjeg zadržavanja, sada stade kao ukopan.

Svestan da su privukli nečiju pažnju, starac pokuša da se osmehne Artemu i da mu nešto kaže, ali mu je nedostajalo vazduha. On se namršti i zatvori oči, prikupljajući snagu, a Artem se naže ka njemu, upinjući se da čuje šta ovaj pokušava da mu kaže.

Dečak odjednom prestravljeno zamumla i Artem s gađenjem ugleda kako se s njegovih usana cedi pljuvačka, dok se kao životinja kezio svojim malim žutim zubima. Ne mogavši da se izбори s odvratnošću koja ga je obuzela, on odgurnu dečaka, i ovaj, ustuknuvši, nespretno sede na šine, tužno zapomažući.

- Mladi... čoveče - jedva izusti starac. - Nemojte ga... tako... To je Vanječka... On... ne razume...

Artem samo sleže ramenima.

- Molim vas... Nitro... glicerina... u torbi... na dnu... Jedno zrnce... Dajte... Ne mogu... sam... - potpuno iscrpljeno zašišta starac, a Artem preturajući po kožnoj torbi za pijacu žurno pronađe novo neotvoreno pakovanje, oguli noktom foliju, jedva uhvati tableticu koja umalo ne iskoči i dodade je starcu. Ovaj s mukom razvuče usta u osmeh krivca i uzdahnu: .

- Ne mogu... ruke... ne slušaju... Pod jezik... - zamoli on i ponovo zatvori oči.

Artem sumnjičavo pogleda svoje crne ruke, ali posluša i gurnu klicu tableticu starcu u usta. Neznanač blago zahvali klimanjem glave i ućuta. Pored njih su žurno koračali sve novi i novi begunci, ali je Artem ispred sebe video samo beskonačnu kolonu čizama i cipela, prljavih, često pocepanih kao kod prosjaka. Ponekad su se spoticale o crno drvo železničkih pragova, i tada bi se gore začula gruba psovka. Na njih trojicu

više niko nije obraćao pažnju; momčić je i dalje sedeo na onom istom mestu i neartikulisano ječao.

Ravnodušno, čak s nekom zloradošću, Artem opazi kako ga je neko od srca šutnuo čizmom, na šta ovaj počeo da zavija još jače, klateći se s jedne na drugu stranu.

Starac za to vreme otvori oči, teško uzdahnu i promrmlja:

- Mnogo vam hvala... Već mi je bolje... Hoćete li mi pomoći da ustanem?

Artem ga uhvati podruku dok je ovaj s mukom ustajao, pa uze starčevu torbu, zbog čega je automat morao da zabaci na rame. Starac pode napred teturajući, priđe dečaku i počeo nežno da ga nagovara da ustane. Ovaj je ljutito mumlao, a kada vide Artema koji je prišao, histerično zaciča, a pljuvačka opet počeo da curi s njegove opuštene donje usne.

- Shvatate, samo što sam kupio lek - pokulja iz starca koji je došao sebi. - Specijalno sam zbog toga išao tako daleko, kod nas ga je, znate, nemoguće nabaviti, niko ga ne donosi, nemaš od koga ni da zatražiš, a meni je ponestajalo, poslednju tabletu sam uzeo na putu kada nisu hteli da nas puste na Puškinovu, znate, tamo su već sada fašisti, nečuvena drskost, zamislite samo, na Puškinovoj - fašisti! Čak sam čuo da hoće da je preimenuju, da li u Hitlerovu ili u Silerovu... Mada, naravno, oni za Silera nisu ni čuli, to su već naše umne pretpostavke. I, zamislite, tamo nisu hteli da nas puste, još su ti mladići sa svastikama počeli da ismevaju Vanječku, a šta je mogao da im odgovori tako bolestan, siroti dečak? Ja sam se baš iznervirao, srce je počelo da mi otkazuje, pa su nas tek tada pustili. Gde sam ono stao? Ah, da! I, shvatate, pažljivo sam sakrio što dublje, da ne nađu, ako nas neko bude pretresao, ispitivali bi nas, znate, mogao bi neko pogrešno razumeti, pa ne znaju svi da je to lek... I onda, odjednom, ova paljba! Trčao sam koliko sam mogao, morao sam i Vanječku vući, a on video petliće na štapiću, pa ni da se makne. A u početku me nije mnogo probadalo, pa sam pomislio da će popustiti, možda i neću morati da uzmem lek, on je znate sada zlata vredan, ali mi je vrlo brzo postalo jasno da se to neće desiti. I taman sam hteo da dohvatim tabletu, kad me steže. A Vanječka ništa ne shvata, odavno sam pokušavao da ga naučim da mi da tablete, ali nikako ne može da razume, guta ih, ili ih uzima iz čista mira i gura mi ih. Ja mu kažem: hvala, osmehnem mu se, osmehne se i on meni, znate nekako radosno, veselo mumla, ali eto kad treba, nije to u stanju da ponovi. Ne daj bože da se meni nešto desi: o njemu apsolutno nema ko da brine, ne smem ni da pomislim šta će biti s njim!

Starac je pričao i pričao, zahvalno gledajući Artema u oči, pri čemu je ovome bilo vrlo neprijatno. Mada je starac šepao upinjući se iz sve snage, Artemu se ipak činilo da se kreću presporo, i sve manje ljudi ih je sustizalo. Činilo se da će ubrzo ostati poslednji. Vanječka je nespretno hodao sa starčeve desne strane, grčevito ga stežući za ruku; lice mu je ponovo poprimilo onaj ravnodušni izraz. Povremeno bi pokazivao desnom rukom napred i uzbuđeno neartikulisano vikao, pokazujući na mrak koji se zgušnjavao ispred njih, ili na neki predmet koji su bacili ili izgubili u žurbi begunci sa stanice.

- Uz vaše dopuštenje, kako se zovete, mladi čoveče? Znaite, razgovaramo, a nismo se predstavili jedan drugom... Artem? Veoma mi je drago, ja sam Mihail Porfirjevič. Baš tako, Porfirjevič. Otac mi se zvao Porfirij, vrlo neobično ime, shvatate, i u sovjetsko vreme imao je zbog toga prilično problema, tada su neka druga imena bila više u modi: Vladilen, ili Staljin... A odakle ste? Sa VDNP? Vanječka i ja smo s Barikadne, tamo sam nekada živio - starac se osmehnu zbunjeno. - Znaite, tamo je postojala zgrada, visoka, pored samog metroa... Mada se vi verovatno i ne sećate nikakvih zgrada... Koliko vam je, oprostite što vas to pitam, godina? Ma nije ni važno, naravno. Tamo sam imao dvosoban stan, na priličnoj visini, odakle je pucao prekrasan pogled na centar. Mali, ali veoma udoban stan, s plakarima, hrastovim parketom, naravno, kao i svi ostali, s kuhinjom i plinskim šporetom, za koji ja nisam baš mario, hteo sam električni, ali nikako nisam mogao da ga kupim. S desne strane kako se ude, na zidu Tintoretova reprodukcija u lepom pozlaćenom ramu, divota jedna! Pravi krevet, s dušecima i uvek čistom posteljinom, veliki radni sto s lampom na opruge, tako je lepo svetlela. A najhitnije, police za knjige do plafona. Otac mi je ostavio veliku biblioteku, a i ja sam je još uvećavao, što zbog posla, što iz ljubavi. Ah, zbog čega ja vama sve ovo govorim, vas sigurno ne zanimaju koještarije jednog starca... A ja se evo i sada svega živo sećam, razumete, sve mi to nedostaje, naročito sto i knjige, a u poslednje vreme sve više čeznem i za krevetom. U njemu me ništa nije bolelo, a mi ovde imamo nekakve drvene poljske, znate, ručne izrade, a ponekad se spava i na podu, na nekakvim krpama. Ali sve to nije važno, najvažnije je ovo ovde - on pokaza na grudi - najvažnije je šta se dešava unutra, a ne napolju. Najvažnije je da u srcu sve ostane isto, da se ne klone, a uslovi, do đavola s njima, izvinite, molim vas, s tim uslovima! Mada taj krevet, znate, iz nekog razloga posebno...

On je neprestano pričao, a Artem je sve slušao vrlo zainteresovano, mada nikako nije uspevao da zamisli kako je to - živeti u višespratnici,

ili kako to izgleda kada pogled puca, ili kako se na vrh zgrade stigne za nekoliko sekundi, jer se ne penješ eskalatorom nego liftom.

Kada je Mihail Porfirjevič kratko začutao da uhvati vazduh, on odlučio da iskoristi pauzu da bi vratio razgovor na odgovarajući kolosek. Bilo kako bilo, mora se ići preko Puškinove (ili preko Hitlerove?), preći na Čehovljevu, pa se odande probiti do svetog Polisa.

- Jesu li na Puškinovoj pravi fašisti? - uzvratila on.

- Šta ste rekli? Fašisti? Ah, da... - smeteno uzdahnu starac. - Da, da, znate oni obrijanih glava, s povezima na rukama, užas jedan. Iznad ulaza na stanicu i svuda okolo okačeni su znakovi, znate, ranije je to bio znak da je zabranjen prolaz: crna figura u crvenom krugu koji je precrtan linijom. Mislio sam da je to neka greška, bilo je previše tih znakova, pa sam bio dovoljno neoprezan da pitam. Ispostavilo se da je to njihov novi simbol. Znači da je crnima ulaz zabranjen, ili da su oni zabranjeni, neka glupost u svakom slučaju.

Artem se strese na reč „crni“. On uplašeno pogleda Mihaila Porfirjeviča, pa ga oprezno upita:

- Zar tamo ima crnih? Zar su dotle došli? - A u glavi nastade grozničava zbrka: kako to, pa nije on nedeljama na putu, da li je moguće da je VDNP pala, da crni već napadaju Puškinovu i da njegova misija više ne postoji? Nije uspeo, nije je ispunio? Sve je bilo uzalud? Ne, to ne može biti, već bi se čule glasine, možda i netačne o opasnosti, ali bi se o tome pričalo... Da li je moguće? Ali, onda je svemu kraj...

Mihail Porfirjevič ga oprezno pogleda i bojažljivo upita, neprimetno odstupivši jedan korak u stranu:

- Oprostite, a koju vi ideologiju podržavate?

- U principu, nijednu - zbuni se Artem. - A zbog čega?

- A prema drugim nacionalnostima kakav stav imate, prema Kavkascima, na primer?

- Zašto prema Kavkascima? - bio je u nedoumici Artem. - Sve u svemu, ja se baš i ne razumem najbolje u nacionalnosti. Znam da su ranije postojali neki Francuzi, ili Nemci, bilo je i Amerikanaca. Ali nikoga od njih danas više nema... A ja Kavkasce, pošteno govoreći, baš i ne znam - nespreno priznade on.

- Oni Kavkasce i zovu crnima - objasni Mihail Porfirjevič, pokušavajući da shvati da ga Artem ne obmanjuje, pretvarajući se da je budala.

- Pa ti Kavkasci, ako sam dobro razumeo, su sasvim obični ljudi?

- konstatova Artem. - Baš sam danas video nekoliko...

- Sasvim obični! - potvrdi umireni Mihail Porfirjevič. - Savršeno normalni ljudi, ali te ubice su zaključile da se oni po nečemu razlikuju od njih, i zato ih progone. Potpuno neljudski! Zamislite, oni su iznad same pruge zakačili kuke i na jednoj od njih visi čovek, pravi čovek. Vanječka se tako uzrujao, počeo da pokazuje prstom, da mumla, pa je tako skrenuo pažnju tih gadova na sebe.

Pri pomenu svog imena, dečkić se okrete i uputi starcu dugi zamagljeni pogled. Artemu se učini da on sluša i čak delimično razume o čemu se govori, ali kako njegovo ime više nije pominjano, on brzo izgubi interesovanje za Mihaila Porfirjeviča i usredsredi se na železničke pragove.

- Pričali smo o narodima, oni tamo se, po svemu sudeći, Nemcima do zemlje klanjaju. Pa Nemci su tvorci njihove ideologije, vi sigurno znate o čemu ja govorim - žurno dodade Mihail Porfirjevič, a Artem nesi-gurno klimnu glavom, mada u suštini ništa nije znao, ali nije želeo da ispadne neuk. - Znaite, svuda vise nemački orlovi, svastike, neke fraze na nemačkom, razume se, Hitlerovi citati: o odvažnosti, o ponosu, i sve u tom duhu. Imaju neke marševe i parade. Dok smo stajali tamo i ja nago-varao Vanječku da se ne ljuti, po platformi su non-stop marširali i pevali pesme. Nešto o veličanju duha i preziranju smrti. Ali, zapravo, znate, oni su odlično izabrali baš nemački jezik. Nemački je prosto stvoren za te stvari. Ja ga, vidite, pomalo govorim... Gledajte, ja imam negde zapisano... - Usporavajući korak, on izvuče iz unutrašnjeg džepa jakne zamašćeni notes. - Sačekajte malo, budite ljubazni, osvetlite mi... Gde to beše? Ah, evo!

U žutom svetlosnom kružiću Artem ugleda živopisna latinična slova, uredno ispisana na listu notesa, čak brižljivo uokvirena dirljivim vijetama:

Du stirbst. Besitz stirbt.

Die Sippen sterben.

Der einzig lebt - wir wissen es

Der Toten Tatenruhm.

Artem je umeo da čita latinicu, jer je učio iz nekog prepotopskog školskog udžbenika koji je iskopao u staničnoj biblioteci. Uznemireno se osvrnuvši, on osvetli blok još jednom. Ništa, naravno, nije razumeo.

- Šta je to? - upita on, ponovo povukavši za sobom Mihaila Porfirjeviča, koji žurno vrati notes u džep, pokušavajući da pomeri s mesta Vanječku koji se zbog nečega bunio i nezadovoljno vrištao.

- To je pesma - pomalo ljutito, bar se tako učini Artemu, odgovori starac. - U spomen na izginule vojnike. Ja to, naravno, ne mogu doslovce

da prevedem, ali ide otprilike ovako: „Umrećeš. Umreće svi tvoji bližnji. Carstva će nestati. Samo će jedno živeti kroz vekove - ratnička slava izginulih." Kako to mlako zvuči na ruskom, je l' da? A na nemačkom prosto grmi! *Der toten tatenrubml* Da se naježiš! Hm - da... - zastade on najednom, postidevši se svog ushićenja.

Neko vreme su išli ćutke. Za Artema je bila glupost i ljutilo ga je to što su oni sigurno bili poslednji, ne znajući šta im se dešava iza leda, a na sve to, još je morao da staje usred tunela i da čita neku pesmu. Ali i protiv svoje volje, on je ponavljao u sebi poslednje stihove i najednom se seti Vitalika s kojim je išao na Botaničku baštu. Vitalik - Zanovetalo, koga su ubili napadači koji su pokušali da se probiju na stanicu kroz južni tunel. Taj tunel su uvek smatrali bezopasnim, zato su Vitalika, koji je jedva napunio osamnaest, postavili tu, a Artem je tada imao tek šesnaest. A te su se večeri baš dogovarali da idu kod Ženjke, njemu samo što je neki poznati švercer novu ludaju doneo, neku posebnu... Pogodili su ga pravo u glavu, nasred čela samo mala crna rupica, a pozadi pola potiljka odnelo. I kraj. „Umrećeš..." Iznenada se vrlo živo priseti Hanterovog razgovora sa Suhojem, kada je očuh rekao: „A šta ako tamo nema ničeg? Umreš i nema nikakvog nastavka. Kraj. Ništa više. Poneko će te još pamtiti, ali ne zadugo." „Umreće i tvoji bližnji", ili tako nekako? Artema obuze jeza. Kada Mihail Porfirjevič konačno prekide ćutanje, to ga čak i obradova.

- A da vam mi slučajno nismo usput? Idete samo do Puškinove? Nećete valjda tamo da ulazite? Mislim, nećete silaziti s pruge? Ja bih vam savetovao da to nikako, nikako ne činite, Arteme. Ne možete ni da zamislite šta se tamo događa. Možda biste mogli s nama do Barikadne? Ja bih s velikim zadovoljstvom porazgovarao s vama!

Artem je opet morao da klima glavom neodređeno i mrmlja nešto nerazgovetno: pa nije valjda mogao s prvim prolaznikom razgovarati o cilju svog pohoda, pa čak ni s ovim bezazlenim starcem. Mihail Porfirjevič, ne čuvši sigurno ništa, opet začuta.

Prilično dugo su hodali u tišini, iza njih sve beše mirno, ali Artem odjednom oseti umor. Uskoro u daljini zasijaše vatrice, u početku slabo, a onda sve jasnije. Približavali su se Kovačkom mostu. O ovdašnjem portetu ništa nije znao, i zato odlučio da svoje oružje skloni podalje. Uvivši ga u potkošulju, on gurnu svoj automat dublje u ranac.

Kovački most je bio naseljena stanica, a na oko pedeset metara od ulaza na platformu bio je prilično kvalitetan granični punkt, istina samo jedan, ali s reflektorom, koji je sada bio isključen, jer nije bilo potrebe

da bude uključen, i s mitraljeskim gnezdnom. Mitraljez nije bio u funkciji, ali je kraj njega sedeo podebeo muškarac u izbledelej zelenoj uniformi i jeo neko meso iz pohabane vojničke porcije. Još dvojica ljudi, slično uniformisanih, s glomaznim automatima na ramenima, detaljno su proveravali dokumenta ljudi koji su izlazili iz tunela. Ka njima se formirala manja kolona: od svih onih koji su pobegli sa Kineskog grada, prestigavši Artema, dok se on vukao sa Mihailom Porfirjevičem i Vanječkom.

Pušтали su sporo i preko volje, nekog momka uopšte nisu pustili, i on je onda uplašeno stajao sa strane, ne znajući šta će biti s njim, s vremena na vreme pokušavajući da pride kontroloru, koji bi ga svaki put odgurnuo nazad, pozivajući sledećeg iz reda. Sve su pažljivo pretresali, a naočigled svih su muškarca kod kojeg su otkrili neprijavljeni pištolj „makarov" najpre izvukli iz reda, a zatim, kada je pokušao da se usprotivi, vezali i odveli negde.

Artem se nervozno uzvrteo, predosećajući nevolju. Mihail Porfirjevič ga je začuđeno gledao, na šta mu Artem došapnu da je i on naoružan, ali ovaj samo klimnu glavom, umirujući ga, i obeća da će sve biti u redu. Nije da mu Artem nije poverovao, ali bilo je krajnje interesantno kako će on to da sredi stvar. A starac se samo zagonetno smeškao.

Za to vreme polako se primicao red na njih, a graničari upravo krenuše da preturaju po plastičnom koferu neke pedesetogodišnje nesrećnice, koja odmah počne da kuka, nazivajući carinike izrodima, čudeći se kako ih zemlja drži do sada. Artem se u sebi složi s njom, ali odluči da svoju solidarnost ipak zadrži za sebe. Preturajući pažljivo, stražar uz glasno zviždanje iz gomile prljavog donjeg rublja izvuče nekoliko protivpešadijskih bombi, i spremi se da čuje objašnjenje.

Artem je bio siguran da će žena sada ispričati tužnu priču o unuku kome su te užasne stvari potrebne u njegovom poslu: on, znate, radi kao varilac i to mu treba za taj njegov aparat za varenje; ili da će reći kako je te bombe pronašla usput i odlučila da ih odmah preda nadležnim organima. Ali uzmakavši nekoliko koraka unazad, ova prosikta kletvu i potrča nazad u tunel, žureći da se sakrije u tami. Mitraljezac ostavi porciju s hranom i uze svoju mašinu, ali jedan od dvojice graničara, očigledno stariji, zaustavi ga pokretom ruke. Ovaj razočarano uzdahnu, pa se opet prihvati jela, a Mihail Porfirjevič iskorači, spremno držeći svoj pasoš.

Neverovatno, ali stariji stražar, koji je upravo bez imalo grize savesti ispreturao celu torbu naizgled potpuno bezazlene žene, brzo prelista starčeva dokumenta, a Vanječku i ne pogleda, kao da ga nije ni bilo. Dođe red i na Artema. On spremno pruži suvonjavom brkatom stražaru

svoja dokumenta, a ovaj počeo pažljivo da zagleda svaku stranicu, posebno dugo zadržavajući svetlost lampe na pečatima. Graničar je najmanje pet puta vraćao pogled s Artema na fotografiju, vajkajući se nepoverljivo, a Artem se za to vreme prijateljski osmehivao, trudeći se da ostavi utisak šušte nevinosti.

- Zašto imaš sovjetski model pasoša? - na kraju grubo upita strazar, nemajući šta drugo da prigovori.

- Bio sam još mali dok je bilo pravih. A onda mi je naša administracija izdala na prvom praznom koji se našao - objasni Artem.

- Totalni haos - namršti se brkati. - Otvori ranac.

Ako bude našao automat, u najboljem slučaju će ga vratiti nazad, a mogli bi i da ga oduzmu, pomisli Artem, brišući sa čela izdajnički znoj.

Mihail Porfirjevič pride graničaru nedopustivo blizu i žurno mu šapnu:

- Konstantine Aleksejeviču, znate, ovaj mladić je moj poznanik. Veoma, veoma pristojan momak, mogu lično da garantujem za njega.

Graničar koji je otvarao Artemovu torbu i zavlacio ruku u nju, od čega se Artem sledi, suvo reče:

- Pet - i dok je Artem u nedoumici pokušavao da shvati o čemu govori, Mihail Porfirjevič izvadi iz džepa pregršt metaka i žurno odbrojajući pet, tutnu ih u poluotvorenu oficirsku torbu koju je pregledač imao na sebi.

Ali, u tom trenutku, ruka Konstantina Aleksejeviča nastavljala je da luta po Artemovom rancu i očigledno desilo se najgore, jer njegovo lice odjednom poprimi ljubopitljivi izraz.

- Petnaest - hladno reče brkati.

Klimnuvši glavom, Artem odbroja još deset metaka i sasu ih u onu istu torbu. Na graničarevom licu se ne pomeri nijedan mišić. On se pomeri u stranu i put na Kovački most je bio slobodan. Diveći se čeličnoj izdržljivosti tog čoveka, Artem prođe napred.

Sledećih petnaest minuta su prošli u raspravljanju s Mihailom Porfirjevičem, koji je uporno odbijao da uzme od Artema pet metaka, tvrdeći da je njegov dug neuporedivo veći, i sve u tom stilu.

Kovački most se ni po čemu nije razlikovao od ostalih stanica na kojima je Artem boravio tokom svog puta. Isti mermer na zidovima, isti granitni pod, jedino su lučni svodovi ovde bili nešto veći, što je ostavljalo utisak neobičnog prostora.

Najneobičnije je bilo nešto drugo: na obema prugama bile su čitave kompozicije - neverovatno duge, tako ogromne da su ispunjavale gotovo čitavu stanicu.

Prozori su bili osvetljeni toplim svetlom, koje se probijalo kroz raznobojne zavese, a vrata - gostoljubivo otvorena.

Od kada zna za sebe, Artem nikada nije imao priliku da vidi nešto slično. Da, ostala su poluizbledela sećanja na vozove koji su leteli zvižajući sirenama, s bleštavim četvrtastim prozorima - sećanja iz ranog deťinstva, ali su ona bila razvodnjena, nejasna, efemerna, kao i ostale misli o onome što je bilo pre: taman pokušaš da se setiš nekog detalja, da vratiš u sećanje pojedinosti, sve nestane kao neuhvatljivi lik, iscuri poput vode kroz prste, i pred očima ne ostane ništa... A kada je stasao, video je jedino zaglavljenu kompoziciju na izlazu iz tunela na Rišku i oćerupane vagone na Kineskom gradu i Prospektu mira.

Artem se ukopa u mestu, gledajući kompoziciju kao općinjen, prebrojavajući vagone skrivene u izmaglici na suprotnom kraju platforme, pored prelaza na Crvenu liniju. Tamo je usred tame sijao bleštavi krug elektrićnog svetla, a s plafona je visila crvena zastava ispod koje su u stavu mirno stajala dvojica s automatima u istim zelenim uniformama i šap-kama, i s te daljine su delovali minijaturno i smešno, podsećajući na voj-nike igraćke.

Artem je imao tri takva, nekada davno, još dok je živio s mamom: jedan komandir, s majušnim pištoljem izvućenim iz futrole, koji je nešto vikao, osvrtao se, verovatno pozivajući svoj odred sa sobom u boj. Dru-ga dvojica su s automatima na grudima stajali uspravno. Vojnici su ve-rovatno bili iz razlićitih kompleta, i s njima se nikako nije moglo igrati: komandir je jurišao u boj, a njegovi dićni vojnici se ukoćili na položaju, isto kao granićari Crvene linije, i uopšte im nije bilo do borbe. Čudno, tih vojnika se odlićno sećao, a majćinog lica nikako nije uspevaio da se seti...

Na Kovaćkom mostu je vladaio prilićan red. Osvetljenje je i ovde, kao i na VDNP, bilo nužno, ispod plafona je bila postavljena neka tajanstvena metalna konstrukcija, koja je mođa ranije osvetljavala platformu. Osim voza, na stanici nije bilo nićeg naroćitog.

- Čuo sam da u metrou ima izvanredno lepih stanica, a kad pogle-daš, sve su one gotovo iste - podeli on svoje razoćaranje s Mihailom Por-firjevićem.

- Šta je s vama, mladiću?! Ima tako lepih, da ne poverujete! Eto, na primer, Komsomolska na Krugu je pravi pravcati dvorac! - poće ga strasno razuveravati starac. Tamo je, znate, na plafonu ogroman pano. Isti-na, s Lenjinom i slićnim ništarijama... Jao, šta ja to govorim - naglo zaću-ta i šapatom objasni Artemu. - Na stanici je mnogo špijuna, agenata sa

Sokoljničke, to jest Crvene linije, izvinite, ja je uvek zovem po starom... Tako da ovde treba govoriti tiše. Lokalna uprava je kao nezavisna, ali neće da se svađa s crvenima, i ako ovi nekoga traže, onda ga i dobiju. Da ne govorim o ubistvima - sasvim tiho dodade i plašljivo se osvrte oko sebe. - Hajde da nađemo mesto da predahnemo, ja sam, pošteno govoreći, strašno umoran, a i vi, rekao bih, jedva stojite na nogama. Prespavaćemo, a onda idemo dalje.

Artem klimnu glavom: ovaj dan je bio beskonačno dug i uzbudljiv, i odmor mu je bio zaista neophodan.

Zavidljivo uzdahnuvši, ne skidajući pogled s kompozicije, Artem je koračao iza Mihaila Porfirjeviča. Iz vagona je dopirao nečiji veseli smeh i razgovor, a na vratima pored kojih su prolazili stajali su muškarci umorni posle napornog rada, pušeći sa susedima u prijatnom razgovoru o događajima minulog dana. Starice su pile čaj, okupljene za stolom ispod malene sijalice koja je visila na dronjavom kablju, a deca su se ludirala. Artemu je sve to bilo neobično: na VDNP situacija je uvek bila napeta, ljudi su stalno bili na oprezu. Da, okupljali su se uveče da posede tiho s prijateljima kod nekoga u šatoru, ali nikada se nije dešavalo da sva vrata budu širom otvorena, da se sve vidi, da tek tako idu jedni kod drugih u goste, da sve vrvi od dece... Ova stanica je stvarno bila uspešna.

- A od čega oni ovde žive? - ne izdrža Artem, sustižući starca.

- Da li je moguće da ne znate? - blago se začudi Mihail Porfirjevič.

- Pa ovo je Kovački most! Ovde su najbolji tehničari metroa, najveće radionice. Kod njih donose aparate na popravku sa Sokoljničke linije, čak i s Kruga. Cvetaju, cvetaju. Ovde bi trebalo živeti! - sanjalački uzdahnula on. - Ali, kod njih je to strogo...

Artem se naprasno ponada da se i njima možda posreći da odspavaju u vagonima, na krevetima. Na sredini dvorane je bio red velikih šatora, sličnih onima u kojima su oni živeli na VDNP, a na najbližem je pedantno po šablonu bilo ispisano: HOTEL. Ispred se napravio veliki red od begunaca, ali Mihail Porfirjevič pozva recepcionera na stranu, zazvečka mesing, šapnu mu nešto volšebno što je počinjalo s „Konstantin Aleksejevič", i stvar je bila sređena.

- Idemo ovde - pokazujući rukom pozva on, na šta Vanječka radošno zamumla.

Ovde su čak služili i čaj, koji nije trebalo posebno plaćati, a dušeci na podu su bili tako meki da kada legneš na njih, uopšte više nisi želeo da ustaneš. Artem je u poluležećem položaju oprezno duvao u solju s

vrelim napitkom, pažljivo slušajući starca, koji je sa žarom u očima, zaboravivši na svoju čašu, pričao:

- Nemaju oni vlast na celoj grani. Naravno, o tome niko ne govori, i crveni to nikada ne bi priznali, ali Univerzitet nije pod njihovom kontrolom, a ni iza Univerziteta takođe! Da, da, Crvena linija je samo do Sportske. Znae, tamo posle Sportske je dugačak međustanični prostor, nekada je to bila stanica Lenjinove planine, onda su je preimenovali, a ja sve po starom. A posle stanice Lenjinove planine, pruga izlazi na površinu, nekada je tu bio most. I on je, razumete, bio oštećen od eksplozije, pa se jedanput srušio dole u reku, tako da s Univerzitetom nije postojala veza od samog početka...

Artem otpi mali gutljaj i oseti neku slatku obamrlost zbog predosećanja nečeg tajanstvenog i neobičnog, što je počinjalo iza ponora nad kojim su štrcale šine razorene Crvene linije daleko na jugozapadu. Vanječka je ljutito grizao nokte, zaustavljajući se tek toliko da bi zadovoljno pogledao plodove svog rada, a onda bi ponovo prionuo na posao. Artem ga pogleda gotovo sa simpatijom i oseti zahvalnost prema dragom detetu, zato što čuti.

- Znae, mi imamo mali kružok na Barikadnoj - rasejano se osmehnu Mihail Porfirjevič. - Okupljamo se uveče, ponekad nam dodu i s Ulice 1905. godine, a kako su i s Puškinove proterali sve one koji drugačije misle, pridružio nam se i Anton Petrovič... Glupost, naravno, to su književne sedeljke, ali se ponekad i o politici povede reč... Ni tamo, znate, ne vole baš previše obrazovane ljude, na Barikadnoj, šta se sve može čuti; i da je to ušljiva inteligencija i peta kolona. Tako da se mi skrivamo. A eto, Jakov Josifovič reče da Univerzitet, navodno, nije uništen. Da im je pošlo za rukom da blokiraju tunele i da tamo još uvek ima ljudi. To nisu samo ljudi, već... Razumete, tamo je nekada bio Moskovski državni univerzitet, i po njemu je stanica i dobila ime. I tako se navodno deo profesure spasao, a takođe i studenata. Ispod univerziteta su bila ogromna skloništa, izgrađena još u staljinističkom dobu, koja su, po mom mišljenju, posebnim prolazima bila povezana s metroom. I tako je tamo stvoren svojevrsan intelektualni centar, znate... Ali to su sigurno samo legende. I da tamo vladaju obrazovani ljudi, sve tri stanice i skloništa vodi rektor, a na čelu svake stanice je dekan - a sve ih biraju na određeni period. Nauka tamo ne stagnira - ipak su tu studenti, znate, postdiplomci, profesori! Kultura se održava, ne kao kod nas, nešto pišu, i ne zaboravlja se naše nasleđe... A Anton Petrovič je čak pričao da mu je jedan poznanik, inženjer, u poverenju ispričao da su oni tamo čak pronašli način

da izađu na površinu, sami su napravili zaštitna odela, i da su u metrou ponekad viđali njihove istraživače... Složićete se da zvuči neverovatno! - više kao pitanje dodade Mihail Porfirjevič, gledajući Artema u oči, a ovaj u njegovom pogledu prepoznade plašljivu, umornu nadu, pa se iskašlja i odgovori što je mogao sigurnije:

- Zašto? Zvuči sasvim realno! Eto, pa postoji i Polis, na primer... Čuo sam da i tamo takođe...

- Da, čudesno je mesto taj Polis, ali kako doći do njega? A osim toga, pričali su mi da je u Savetu vlast opet pripala vojnicima...

- U kakvom Savetu? - Artem podiže obrve.

- Kako kakvom? Polisom upravlja Savet sastavljen od najautoritativnijih ljudi. A tamo su, znate, ljudi od autoriteta ili bibliotekari, ili vojnici. O Biblioteci, sasvim sigurno, nema potrebe ni govoriti, ali drugi ulaz na Polis nekada se nalazio baš kod zgrade Ministarstva odbrane, koliko se sećam, ili je, u svakom slučaju, bio tu negde, i deo generalštaba uspeo je tada da se evakuiše. U samom početku vojnici su uzeli vlast i Polisom je vladala svojevrsna hunta, znate. Ali se ta njihova vladavina ljudima nije baš previše svidela, pa je bilo nereda, moglo bi se reći čak dosta krvoprolića, no to je bilo davno, mnogo pre rata s crvenima. Tada su morali da učine neke ustupke, napravljen je taj Savet. I tako se desilo da su se u njemu stvorile dve frakcije - bibliotekari i vojnici. Vrlo čudan spoj, naravno. Znaite, teško da su vojnici u svom predašnjem životu sreli mnogo živih bibliotekara. A ovde se tako dogodilo. A među tim frakcijama, razume se, traje neprestana kavg: čas uzmu vlast jedni, čas drugi. Dok je trajao rat s crvenima, odbrana je bila važnija od kulture, i generali su bili u prednosti. S povratkom mirnog života, bibliotekari su ponovo odneli prevagu. I tako je to kod njih, poput klatna, razumete, sve vreme. Čujem da su vojnici učvrstili svoje pozicije, pa tamo opet treniraju strogoću, znate, policijski sat i druge životne radosti - nasmeja se tiho Mihail Porfirjevič. - Sada do tamo nije ništa lakše stići nego do Smaragdnog grada... Tako mi između sebe zovemo Univerzitet i stanice oko njega, onako, u šali... Pa, mora se ili preko Crvene linije, ili preko Hanzze, a tuda je nemoguće proći, to vam je jasno. Ranije, pre fašista, moglo se preko Puškinove na Čehovljevu, a tamo postoji prelaz i do Borovicke. Doduše loš, ali dok sam bio mlađi, dešavalo se da sam i u njega zalazio.

Artem ne propusti da pita šta je to tako loše u tom međustaničnom prostoru, a starac preko volje odgovori:

- Tamo je, razumete, nasred tunela potpuno izgorela cela kompozicija. Odavno nisam bio tamo, ne znam kako je sada, ali ranije su na sedi-

štima sedeli i ležali ugljenisani ljudi... Zaista užasno. Ja ne znam šta se tamo tačno desilo, pitao sam i svoje poznanike, i niko nije znao pouzdano da mi kaže. Kroz taj voz je veoma teško proći, a nemoguće je zaobići ga, jer se tunel počeo obrušavati i sve je oko vagona zatrpano zemljom. U vozu i u vagonima, čini mi se, dešavaju se grozne stvari, teško mi je da to objasnim, a inače sam ateista i uopšte ne verujem u te mističke besmisllice... Tada sam svaljivao krivicu na pacove i druga razna stvorenja... A sada više ni u šta nisam ubeden.

Te reći izazvaše kod Artema mračna sećanja na buku u tunelima na njegovoj liniji, i on ne izdrža, na kraju, da ne ispriča šta se desilo s njegovim odredom, a zatim i s Burbonom, pa posle kratkog dvoumljenja, pokuša da ponovi objašnjenja koja mu je dao Kan.

- Ma hajte, molim vas, šta vam je, pa to je potpuna glupost! - odmahnu rukom Mihail Porfirjevič, strogo podižući obrve. - Već sam slušao o tim stvarima. Sećate se, pominjao sam vam Jakova Josifoviča? On je, eto, fizičar, i objašnjavao mi je da se psiha može narušiti kada se na ljude deluje zvukom na sasvim niskim, za uho nečujnim frekvencijama, oko sedam herca, ako se ne varam, ako mi nije sve izvetrilo iz glave... A zvuk može da se desi i sam od sebe, usled nekih prirodnih procesa kao što su tektonska pomeranja i još koješta, nisam baš pažljivo slušao... Ali duše umrlih? U cevima? Nemojte, molim vas...

Bilo je interesantno s ovim starčićem. Sve o čemu je on pričao Artem nikada ranije ni od koga nije čuo, pa čak je i metro posmatrao iz nekog drugog ugla, staromodnog, zabavnog, a svim srcem je čeznuo za površinom, jer mu je ovde bilo neudobno kao i prvih dana. I Artem, koji se često prisećao svađe između Suhoja i Hantera, upita:

- A šta vi mislite... Hoćemo li mi... mislim na ljude... Hoćemo li se vratiti gore? Na površinu? Hoćemo li uspeti da preživimo i da se vratimo?

I momentalno zažali što je to pitao, jer starac ostade kao izduvani balon, kao da mu je svojim pitanjem kao nožem presekao sve vene, pa tiho, potpuno beživotnim glasom procedi:

- Ne verujem. Ne verujem.

- Ali ja sam čuo da su postojali i drugi metropoliteni, u Piteru, i u Minsku, i u Novgorodu - prisećao se Artem napamet naučenih imena, koja su za njega uvek bila samo ljuska, forma bez ikakvog smisla.

- Ah, kako je Piter bio lep grad! - ne odgovorivši mu, tužno uzdahnu Mihail Porfirjevič. - Isakij, znate li... Pa Admiralitet, s tim svojim šiljkom... Kakva ljupkost, kakva gracioznost! A uveče na Nevskom - ljudi, buka, gužva, smeh, deca sa sladoledom, mlade, zgodne devojkice... Odjekuje

muzika... Leti pogotovo, tamo je retko kada lepo vreme leti: onako da je sunčano i vedro plavo nebo, ali kada se desi... I tada se, znate, nekako lako diše...

Njegove oči se zaustaviše na Artemu, ali je gledao kroz njega, a pogled mu se gubio u zamišljenoj daljini, gde su se u jutarnjoj sumaglici nazirale nestvarne siluete zdanja danas pretvorenih u prah, a Artemu se činilo da bi ugledao tu sliku ako bi pogledao preko ramena. Starac učuta, teško uzdahnuvši, a Artem odluči da ne dira u njegove uspomene.

- Da, zaista su postojali i drugi metropoliteni, osim moskovskog. Možda su se još negde ljudi spasli... Ali, razmislite sami, mladi čoveče! - Mihail Porfirjevič upre čvornovitim prstom ka površini. - Koliko godina je prošlo, i ništa. Ni traga, ni glasa. Zar se za tolike godine ne bismo pronašli da je imao ko da traži? Ne - saže on glavu - ne verujem...

A onda, posle petominutnog ćutanja, jedva čujno, obraćajući se više samom sebi nego Artemu, uzdahnu:

- Bože, kakav smo svet mi uništili...

U šatoru zavlada mučna tišina. Vanječka je spavao poluotvorenih usta, pomalo hrčući, uljuljkan njihovim tihim razgovorom, povremeno cvileći kao kuće. Mihail Porfirjevič ne prozbori više ni reč, i mada je Artem bio siguran da još nije zaspao, ne htjede da mu staje na muku, već zatvori oči i pokuša da zaspi.

Mislio je da će ga posle svega što mu se desilo u tom beskonačno dugom danu san ophrvati u trenutku, ali je vreme proticalo sporo, sporo, a dušek koji mu se donedavno činio mekim pritiskao mu je bok, pa se dugo prevrtao, dok na kraju ne nade udoban položaj. A u ušima su mu neprestano odzvanjale poslednje starčeve reči pune bola. Ne. Ne verujem. Ne mogu se vratiti svetlucavi bulevari, grandiozna arhitektonska zdanja, laki prijatni povetarac u toplim letnjim večerima koji je mrsio kosu i milovao lice, ne može se vratiti ono nebo, ono više nikada neće biti onakvo kakvim ga je opisivao starac. Sada je nebo - grubi tunelski plafon ispresecan trulim instalacijama, i tako će zauvek biti. A nekada je ono bilo - kako je ono rekao? Ažurno? Bistro?... Čudno je bilo to nebo, gotovo kao i ono koje je Artem video onda na Botaničkoj bašti, isto tako osuto zvezdama, ali ne modrosivo, već tamnoplavo, iskričavo i radošno... I zgrade su sigurno bile ogromne, ali nisu gušile svojom masom, ne, bile su svetle i lake, kao da su satkane od slatkog vazduha, lebdele su gotovo ne dodirujući zemlju, a njihove konture gubile su se u beskonačnim visinama. A okolo je bilo more ljudi! Artem nikada ranije nije video tako mnogo ljudi na jednom mestu, osim možda na Kineskom gradu, ali

ovde ih je bilo još više, i ceo prostor u podnožju kiklopskih zgrada i oko njih vrveo je od ljudi. Oni su šetali okolo, a među njima je bilo neobično mnogo dece koja su nešto jela, valjda taj sladoled. Artem čak htede da zamoli jednog od njih da proba, nikada nije jeo pravi sladoled, a kada je bio mali, silno je želeo makar trunčicu. Ali nigde se nije mogao kupiti, fabrike slatkiša odavno su proizvodile samo bud i pacove, pacove i bud. A dečica su, ližući svoje poslastice, sve vreme bežala od njega uz smeh, spretno se vraćajući, ali on ipak nije uspevaio da vidi nijedno lice. I Artem više nije znao šta u stvari želi da uradi: da proba sladoled, ili da vidi lice deteta, da se uveri da li ih ta deca uopšte imaju... I odjednom ga spopade strah.

Vazdušasti obrisi zgrada počеше polako da se zgušnjavaju, tamne, i kroz neko vreme su preteći lebdeli iznad njega, a onda su počele da mu se primiču sve bliže i bliže. Artem je nastavljao da juri za decom, i počeo da mu se čini da njihov smeh više nije zvonak i radostan već nekako zloban i zastrašujući, pa skupi svu preostalu snagu i ipak uhvati jednog mališana za rukav. Ovaj se otimao i grebao kao đavo, ali Artem ga zgrabi za vrat čeličnim stiskom, i na kraju uspe da mu vidi lice. Riknuvši i iskezivši zube, on trgnu vratom, pa pokuša da ujede Artema za ruku, a ovaj ga u panici odgurnu, da bi dečak, skočivši iz klečećeg položaja, zabacio glavu i udario u dugi i jezivi lelek od kog je Artem bežao sa VDNR. A deca koja su trčala na sve strane počеше da se zaustavljaju i polako, postrance, ne gledajući ga, da se približavaju, a iza njihovih leđa su se uzdizale sada sasvim crne gromade zgrada, koje kao da su se takođe pomerale ka njemu... A zatim deca, koja popuniše ono malo praznog mesta između gigantskih zgradurina, prihvatiše Vanječkin lelek ispunjen životinjskom mržnjom i ledenom tugom i počеше da se vraćaju ka Artemu. Umesto lica imali su crne kožne maske s krezubim ustima i masnim okruglim očima bez beonjača i ženica.

I odjednom se začu glas koji Artem nikako nije mogao da prepozna, veoma tih, tako da ga je grozni lelek nadjačavao, ali je glas uporno ponavljao jedno te isto, a Artem je pokušavao da ga čuje, ne obraćajući pažnju na decu koja su prilazila sve bliže, pa je naposletku razabrao da je to bilo: „Moraš da ideš.” A onda još jednom. I opet. Artem prepoznao glas. Bio je Hanterov.

On otvori oči i zbaci pokrivač. U šatoru beše mračno i vrlo zagušljivo, glava mu beše teža od olova, a misli su se rojile teško i lenjo. Artem nikako nije mogao da dođe sebi, da shvati koliko je vremena prespavao,

je li vreme da ustane i da se sprema za put, ili bi možda mogao da se okrene na drugu stranu i sanja nešto lepše.

U tom trenutku šatorsko krilo se podiže i u napravljenom otvoru se promoli glava upravo onog graničara koji je puštao na Kovački most. Konstantin... Kako li mu beše prezime?

- Mihaile Porfirjeviču! Mihaile Porfirjeviču! Ustaj brže! Mihaile Porfirjeviču! Šta mu je, da nije umro? - I ne obraćajući pažnju na Artema koji se tresao od straha ispred njega, ude u šator i počeo da drmusa starca koji je spavao.

Prvi se probudi Vanječka i grozno zamumla. Pridošlica uopšte ne obrati pažnju na njega, a kada Vanječka pokuša da ga zgrabi za ruku, opali mu jaku šljagu. Naposljetku se probudi i starac.

- Mihaile Porfirjeviču, ustaj brže! - zabrinuto prošaputa graničar. - Morate ići! Crveni zahtevaju tvoju ekstradiciju, zbog klevete i neprijateljske propagande. Već sam ti govorio: nemoj ovde, nemoj na našoj šugavoj stanici da pričaš o svom univerzitetu! Jesi li me poslušao?

- Dozvolite, Konstantine Aleksejeviču, otkud sad to? - izgubljeno zavrte glavom starac, stenjući i ustajući s ležaja. - Ništa ja nisam ni pričao, kakva propaganda, bože sačuvaj, samo sam ovom mladom čoveku ispričao, ali diskretno, bez svedoka...

- I mladog čoveka povedi sa sobom! Ti znaš kakva je stanica tu pored nas. Odvešće vas na Lubjanku i creva će vam prosuti, a ovog tvog momka će uza zid, da ne brblja previše! Hajde, požuri, šta se skanjeraš, samo što nisu stigli! Oni tamo još većaju šta da traže od crvenih zauzvrat, zato požuri!

Artem je u tom trenutku već bio na nogama, s rancem na leđima. Jedino nije znao da li da uzima oružje, ili će se završiti bez toga. Starac se takođe uzmuva i kroz nekoliko minuta oni su već žurno koračali prugom, pri čemu je Konstantin Aleksejevič lično prekrpio Vanječki usta rukom, mučenički se mršteći dok je starac bacao zabrinute poglede na njega, plašeći se da graničar ne zavrne šiju dečaku.

U tunelu koji je vodio ka Puškinovoj, stanica je bila mnogo bolje obezbeđena. Prošli su kroz dva kordona, na sto i dvesta metara od izlaza. Na bližem je bila betonska barikada sa spoljne strane zatrpana zemljom, koja je presećala prugu, ostavljajući samo uski prolaz u zidu, levo od nje - telefonski aparat i kabal koji je vodio do Kovačkog mosta, sigurno do štaba, sanduci municije i dresina koja je patrolirala na tih sto metara. Na daljem su bile obične vreće s peskom, mitraljez i reflektor,

kao i s druge strane. Na oba punkta su stajali stražari, ali ih Konstantin Aleksejevič provede kroz sve kordone, izvede do granice i umorno reče:

- Hajdemo, ispratiću te još pet minuta. Bojim se da ne smeš više ostati ovde, Mihaile Porfirjeviču - govorio je graničar dok su polako išli ka Puškinovoj. - Nisu ti ni stare grehe oprostili, a ti opet po starom. Čuo sam da se drug Moskvin lično interesovao? No, dobro, nešto ćemo smisliti. Oprezno preko Puškinove! - posavetova on, zaostajući iza njih i nestajući u tami. - Ne zadržavaj se! Naši ih se, vidiš, plaše! Srećno!

Pošto nisu imali kuda da žure, begunci usporiše korak.

- Čime ste im to napakostili? - upita Artem zainteresovano gledajući starca.

- Vidite, nimalo ih ne volim, i za vreme rata... U stvari, razumete, mi smo u našem kružoku pisali nekakve tekstove. A Anton Petrovič, koji je tada još uvek živeo na Puškinovoj, imao je pristup štamparskoj mašini koju su neki ludaci dovukli iz „Vesti"... I on je to štampao.

- A granica kod crvenih deluje sasvim bezazleno: samo dva čoveka, vijori zastava, nikakvih utvrđenja, ništa, nije kao na Hanzi... - seti se najednom Artem.

- Naravno! S te strane je sve bezbedno, zato što je kod njih najveći pritisak na granicu iznutra, ne spolja - zajedljivo se nasmeja Mihail Porfirjevič. - Tamo su utvrđenja, a ovde samo dekoracija.

Nastaviše u tišini, svako obuzet svojim mislima. Artem je osluškivao svoj osećaj za tunel. Ali čudna stvar, i ovaj i prethodni međustanični prostor, od Kineskog grada do Kovačkog mosta, bili su nekako prazni, u njima se baš ništa nije osećalo, ništa ih nije ispunjavalo, bila je to potpuno bezdušna konstrukcija...

Misli mu odlutaše na malopredašnji košmar. Njegove pojedinosti već su bledele, osim nejasnog zastrašujućeg sećanja na decu bez lica i na nekakve crne gromade na nebeskom svodu. Ali taj glas.

Nikako mu nije polazilo za rukom da završi misao. Ispred se začu poznata mrska cika i šuškanje kandži, zatim ih zapahnu zagušljivo-otužni smrad tela u raspadanju i kada slaba svetlost lampe konačno dopre do mesta odakle su dolazili zvuči, ugledaše takvu sliku da Artem pomisli da bi možda ipak bolje bilo vratiti se crvenima.

Pored tunelskog zida, licem ka zemlji, ležala su tri naduvana tela s rukama vezanim na leđima žicom, koja su pacovi već prilično pojeli. Pritiskajući nos rukavom jakne da ne bi osećao otužno-otrovni miris, Artem se naže ka telima, osvetlivši ih. Bili su goli, samo u gaćama, i na njihovim

telima ne beše nikakvih rana. Ali kosa na glavi svih bila je slepljena skorelom krvlju, posebno na mestu oko crne rupe od metka.

- U potiljak - zaključio Artem, trudeći se da mu glas zvuči mirno, osećajući nagon za povraćanjem.

Mihail Porfirjevič pokrio rukom usta, a oči mu zasijaše.

- Šta rade, bože, šta oni rade! - reče promuklo. - Vanječka, ne gledaj, ne gledaj, dodi ovamo!

Ali Vanječka, ne pokazujući ni najmanju uznemirenost, čučnu pored najbližeg tela i počeo usredsređeno da ga bocka prstom, radosno mućući.

Zrak svetla skliznu ka gornjem delu zida i osvetli komadić grubog izgužvanog papira, zalepljenog tačno iznad tela u visini očiju. Ispod slike orlova s raširenim krilima, bio je naslov ispisan gotikom: *Vierter Reich*, a ostalo je bilo na ruskom: „Tamnoputima zabranjen pristup na trista metara od Velikog Rajha“, s jasno odštampanim znakom „Zabranjen prolaz“ - crnom konturom čovečuljka u precrtanom krugu.

- Ološ - kroz stisnute zube procedi Artem. - Jer imaju kosu drugačije boje?...

Starac samo tužno klimnu glavom i povuče za okovratnik Vanječku, koji je bio potpuno okupiran proučavanjem tela, ne želeći da ustane iz čučnja.

- Vidim da naša štamparska mašina još uvek radi - tužno primeti Mihail Porfirjevič, pa krenuše dalje.

Putnici su napredovali sve sporije i sporije, a nakon dva minuta naiđoše na siluetu orla raširenih krila naslikanu crvenom bojom na zidu i natpis „300 m“.

- Još trista metara - primeti Artem, uznemireno osluškujući eho psećeg laveža koji se čuo u daljini.

Na sto metara od stanice, zaslepi ih jaka svetlost, i oni stadoše.

- Ruke iza glave! Ne mrdajte! - zagrme snažni glas nekoga ko je vikao iz sve snage.

Artem poslušno stavi obe ruke na potiljak, a Mihail Porfirjevič ih podiže uvis.

- Rekao sam svima da stave ruke iza glave! Krenite polako napred! Bez naglih pokreta! - nastavljao je da viče glas, a Artem nikako nije mogao da vidi kome pripada, jer mu je svetio bilo upereno pravo u oči, a oštar bol ga je prisiljavao da obori pogled.

Prešavši sitnim koracima određeno rastojanje, oni opet pokorno stadoše, a reflektor konačno pomeriše u stranu.

Na tom mestu je bila prva barikada, koju su čuvala dvojica grmalja s automatima i još jedan čovek s kuburom za pojasom, svi u maskirnim uniformama, s crnim beretkama nakoso naherenim na obrijanim glavama. Na rukavima su ponosno nosili bele trake - nešto što je podsećalo na nemačku svastiku, ali ne sa četiri nego s tri kraka. Nedaleko odatle nazirale su se tamne figure još nekoliko ljudi, a pod nogama jednog od njih sedeo je pas koji je nervozno zavijao. Na okolnim zidovima bili su iscertani krstovi, orlovi, lozinke i pogrde na račun svih onih koji nisu Rusi. Jedna od njih zbuni Artema, jer je delimično bila napisana na nemačkom. Na vidnom mestu ispod nagorelog komadića platna sa siluetom orla i trokrakom svastikom, stajao je prijatno osvetljen plastični znak s nesrećnim crnim čovekom, a Artemu pade na pamet da im je to sigurno crveni kutak.

Jedan od stražara iskorači napred i upali dugačku baterijsku lampu koja je ličila na štap, držeći je u podignutoj ruci u visini glave. Bez žurbe obiđe oko sve trojice, pažljivo im zagledajući lica, očito pokušavajući da nade neke neslovenske crte. Ali su njihova lica, s izuzetkom Vanječke, na čijem je licu bio pečat njegove bolesti, bila tipično ruska, na šta on skloni lampu i razočarano sleže ramenima.

- Dokumenta! - zatraži on.

Artem spremno pruži svoj pasoš, a Mihail Porfirjevič sa zakašnjenjem počne da po unutrašnjem džepu traži svoj, ali ga na kraju nade.

- A gde su vam dokumenti za ovo? - prezrivo pokaza stariji na Vanječku.

- Znaite, stvar je u tome, što je dečak... - počne da objašnjava starac.

- Ti-ši-ii-na! Ja sam za tebe 'gospodin oficir'! Na pitanja odgovaraj precizno! - izdera se na njega kontrolor, a lampa poskoči u njegovoj ruci.

- Gospodine oficiru, vidite i sami, dečak je bolestan, nema pasoš, još je mali, shvatate, evo pogledajte, on je upisan ovde kod mene, evo izvolite... - mucao je zapanjeni Mihail Porfirjevič, upitno gledajući oficira, pokušavajući da u njegovim očima pronade makar iskricu saosećanja.

Ali ovaj je nepomično stajao, uspravan i neumoljiv, kao stena, lice mu je takođe bilo kameno, i Artema ponovo obuže želja da ubije čoveka.

- Gde je ovde fotografija? - obrecnu se oficir, došavši do željene stranice.

Vanječka, koji je do tada bio miran, napeto se zagledavši u siluetu psa, s vremena na vreme ushićeno mumlaajući, preusmeri svoju pažnju na kontrolora, i na Artemov užas, iskezi zube i besno zareza. Artem se toliko uplaši za njega, da u trenutku zaboravi i svoju netrpeljivost prema

tom stvorenju i to što je i sam nekoliko puta bio u iskušenju da ga pošteno odalami.

Kontrolor mahinalno koraknu unazad, neprijateljski odmeri Vanječku, i procedi:

- Sklonite to. Brzo. Ili ću to uraditi ja.

- Oprostite, molim vas, gospodine oficiru, on nije svestan šta radi - začuđeno je Artem slušao sopstveni glas.

Mihail Porfirjevič ga je gledao sa zahvalnošću, a kontrolor, brzo prelistavši njegov pasoš, vrati mu ga natrag i hladno reče:

- Vas nisam ništa pitao. Možete ići.

Artem napravi nekoliko koraka napred i ukoči se, osećajući da mu noge otkazuju. Oficir koji se ravnodušno okrete od njega, ponovi pitanje o fotografiji.

- Vidite, stvar je u tome - počeo Mihail Porfirjevič i dosetivši se dodade - gospodine oficiru, stvar je u tome da mi tamo nemamo fotografa, a na drugim stanicama to košta neverovatno puno, ja jednostavno nisam imao novca da napravim taj snimak...

- Skidajte se! - prekide ga ovaj.

- Molim vas da nam oprostite? - jedva čujno prozbori Mihail Porfirjevič, a noge počеше da mu se tresu.

Artem skide ranac i spusti ga na pod, uopšte ne razmišljajući o tome šta radi. Postoje stvari koje ne želiš da radiš, zaklinješ se sebi da ih nećeš raditi, zabranjuješ, a onda se one dese same od sebe. Nisi čak u stanju ni da razmišljaš o njima, one su izvan centara mišljenja: dese se i to je to, ostaje ti samo da se začuđeno osvrćeš za sobom i da ubeduješ sebe da tu nema nimalo tvoje krivice, da se sve desilo tek tako.

Ako ih sada poskidaju i povedu prema tristotom metru, Artem će dohvatiti automat, prebaciće ga na rafalnu paljbu i postaraće se da pobije što je moguće više ovih čudovišta u maskirnim uniformama, dok ga ne ubiju. Više ništa nije imalo smisla. Nije bilo važno što je prošao tek jedan dan od kada je sreo Vanječku i starca. Nije važno što će ga ubiti. Sta će biti s VDNP? Ne treba misliti o tome šta će biti posle. Postoje stvari o kojima jednostavno ne treba misliti.

- Skidajte se! - naglašavajući svaki slog, ponovi oficir. - Pretres!

- Dozvolite... - promuca Mihail Porfirjevič.

- Ti-ši-ii-na! - povika ovaj. - Brže! - I potkrepljujući svoje reči radnjom, dohvati pištolj iz futrole.

Starac počeo žurno da otkopčava dugmad na jakni, a kontrolor uperi ruku s pištoljem u stranu, posmatrajući ćutke kako ovaj svlači potkošulju,

nespretno skačući na jednoj nozi, svlači čizme, kolebajući se da li da ot-kopča kaiš na pantalonama.

- Brže! - razjareno prosikta oficir.

- Ali, nelagodno je, znate... - poče Mihail Porfirjevič, ali ga kon-trolor, naposljetku izgubivši živce, snažno udari pesnicom u zube.

Artem skoči napred, ali ga u tom trenutku dohvatiše dve snažne ru-ke, i koliko god da se otimao, bilo je uzalud.

Onda se dogodi nešto potpuno neočekivano. Vanječka, koji je bio gotovo dva puta niži od razbojnika s crnom beretkom, odjednom se na-kostreši i sa životinjskim krikom jurnu na mučitelja. Kako ovaj nije oče-kivao ništa slično od invalida, Vanječka uspe da ga ujede za levu ruku, i čak da ga udari pesnicom u grudi. Ipak, oficir se u sekundi pribra, od-gurnu Vanječku od sebe, koraknu unazad i ispruživši ruku s pištoljem, povuče obarač.

Pucanj, pojačan ehom praznog tunela, zagluši bubne opne, ali se Artemu učini da je ipak čuo kako je Vanječka zajecao, padajući na ze-mlju. On se još ljuljao oborene glave, držeći se obema rukama za sto-mak, kada ga oficir vrhom čizme obori na leda i s osećajem gađenja na licu povuče obarač još jednom, nišaneći u glavu.

- Ja sam vas upozoravao - dobaci on hladno Mihailu Porfirjeviču, koji je, skamenivši se, otvorenih usta gledao Vanječku, dok mu je u gru-dima užasno škripalo.

U tom trenutku Artemu pade mrak na oči, i on oseti u sebi takvu snagu da zaprepašćeni vojnik umalo ne pade na zemlju kada se otrže na-pred. Za Artema se vreme oduži i bilo ga je sasvim dovoljno da dohvati ručku automata, repetirá, i rafalom kroz ranac pokosi oficira pravo kroz pegave grudi.

Jedva da je uspeo sa zadovoljstvom da primeti kako rupe od meta-ka na zelenoj maskirnoj uniformi formiraju crnu liniju.

GLAVA 9

DU STIRBST
(UMREĆEŠ)

N a vešanje - zaključí komandant.

Odjeknuše aplauzi, nemilosrdno parajući bubne opne.

Artem s mukom podiže glavu i pogleda oko sebe. Uspevao je da otvori samo jedno oko, drugo je bilo sasvim zatvoreno - njegovi islednici trudili su se baš iz sve snage. Nije ni čuo baš najbolje, zvuči kao da su se bukvalno probijali kroz debeo sloj vate. Zubi su izgleda bili svi tu. Mada, s druge strane, šta će njemu sada uopšte zubi?

Opet onaj, svuda isti, već pomalo monotoni beli mermer. Ispod tavanice masivni železni lusteri, u kojima su nekada sigurno bile električne sijalice. Sada su iz njih štrcale čađave lojane svece, iznad kojih je plafon bio potpuno crn. Na celoj stanici gorela su samo dva takva lustera, na samom kraju, odakle je nagore vodilo široko stepenište, i na tom mestu gde je bio Artem, u sredini dvorane, na stepeništu mostića na ulazu u bočni prolaz na drugu liniju.

Mnogo lučnih svodova s gotovo neprimetnim stubovima, s puno praznog prostora. Zar je to stanica?

- Kazna će biti izvršena sutra u pet sati ujutru na stanici Tverska - precizirao je debeli koji je stajao pored komandanta.

Kao i njegov pretpostavljeni, nije imao na sebi zelenu maskirnu uniformu već crni mundir sa sjajnom zlatnom dugmadi. I njih dvojica su imali crne beretke, ali ne tako velike i ne tako grubo sašivene kao kod ostalih vojnika u tunelu.

Bilo je ovde mnoštvo crteža orlova, trokrakih svastika, s lozinkama i izrekama na sve strane, pažljivo, s ljubavlju iscrtanih gotskim slovima.

Pokušavajući krajnjim naporom da se usredsredi na reči, koje su izgledale kao da će se svakog časa raspliniti, Artem pročitao: „METRO - RUSIMA!“, „TAMNOPUTI - NA POVRŠINU!“, „SMRT PACOVO-JEDCIMA!“ Bilo je i onih apstraktnijeg sadržaja: „NAPRED U POSLEDNJU BITKU ZA VELIČANSTVENOST RUSKOG DUHA!“, „OGNJEM I MAČEM U METROU ĆEMO ZAUVEK USPOSTAVITI RUSKU VLAST!“, zatim nešto od Hitlera na nemačkom, i sasvim neutralno „U ZDRAVOM TELU - ZDRAV DUH“. Poseban utisak je na njega ostavio natpis ispod odličnog portreta odvažnog vojnika jakih vilica i snažne brade i žene odlučnog izgleda. Bili su naslikani iz profila, pa je muškarac pomalo zaklanjao svoju ratnu drugaricu. „SVAKI MUŠKARAC JE VOJNIK, SVAKA ŽENA JE MAJKA VOJNIKA“ - glasila je parola. Svi ti natpisi i crteži su iz nekog razloga više interesovali Artema nego komandantove reči.

Pravo ispred njega, iza pregrade, čuo se žagor mase. Nije tu bilo mnogo ljudi, i svi su oni bili nekako neupadljivo obučeni, pretežno u vetrovke i izmašćene radne bluze. Žena gotovo da nije bilo, i ako je to bila realna slika, vojnicima bi uskoro trebalo da bude kraj. Artemu glava pade na grudi, više nije imao snage da je drži uspravno; da ga dva plećata stražara s beretkama nisu pridržavala za mišice, on bi sigurno pao.

Ponovo oseti mučninu, zavrte mu se u glavi, i više mu nije bilo do ironije. Artemu se učini da će se sručiti pred svim tim ljudima.

Polako ga je obuzimala potpuna ravnodušnost prema onome što mu se dešava. U njemu je jedino još bilo prisutno apstraktno interesovanje za okolinu, kao da se sve to i ne dešava njemu, kao da samo čita knjigu. Sudbina glavnog junaka ga je, naravno, zanimala, ali ako bi on nastradao, mogao bi jednostavno uzeti s police drugu knjigu, sa srećnim krajem.

Najpre su ga dugo, prilježno tukli strpljivi snažni ljudi, a drugi, pametni i razumni, postavljali su mu pitanja. Soba je bila dalekovido obložena pločicama jarkožute boje, s kojih se sigurno lako spirala krv, ali je izvetriti njen zadah odatle bilo nemoguće.

Za početak su ga naučili da suvonjavog muškarca svetlosmede zalizane kose i oštih crta lica, koji je rukovodio ispitivanjem, zove „gospodine komandante“. Zatim, da ne postavlja pitanja već da na njih odgovara. Onda, da odgovara isključivo na postavljena pitanja, kratko i precizno. Kratko i precizno je bila posebna nastavna jedinica, a Artem nikako

nije mogao da shvati kako se dogodilo da sii svi zubi na svom mestu, iako su se neki prilično ljuljali, dok je u ustima neprestano osećao ukus krvi. U početku je pokušavao da se pravda, ali su mu objasnili da nema svrhe da to čini. Posle toga je pokušao da ćuti, ali se uskoro uverio da je i to pogrešno. Bilo je veoma bolno. To je zaista veoma čudan osećaj, kada te udara u glavu jak zdrav muškarac - to i nije bol već nekakav uragan koji neutrališe sve misli i mrvli osećaje u paramparčad. Prava mučenja dolaze tek kasnije.

Nakon nekog vremena, Artem je naposljetku shvatio šta treba da radi. Sve je bilo prosto - trebalo je samo na najbolji mogući način opravdati očekivanja gospodina komandanta. Ako je gospodin komandant pitao da li su Artema ovde poslali s Kovačkog mosta, trebalo je samo potvrdno klimnuti glavom. To je iziskivalo manje snage i gospodin komandant nije morao da mršti svoj besprekorni slovenski nos, a njegovi asistenti nisu morali da nanose Artemu još jednu telesnu povredu. Ako je gospodin komandant pretpostavljao da su Artema poslali sa zadatkom da prikuplja informacije i radi diverzija, na primer, organizovanja atentata na rukovodstvo Rajha (samim tim i na gospodina komandanta), opet je valjalo klimnuti u znak saglasnosti, mučitelj je zadovoljno trljao ruke, a Artem čuvao drugo oko. Ali nije trebalo prosto samo klimati glavom, trebalo je pažljivo slušati šta je tačno pitao gospodin komandant, jer ako bi se Artem neumesno saglasio, ovome se raspoloženje naglo kvarilo, a jedan od njegovih pomoćnika pokušao je da Artemu, na primer, polomi rebro. Posle sat i po laganog razgovora, Artem već nije osećao svoje telo, loše je video, prilično rdavo je čuo, i gotovo ništa nije shvatao. Nekoliko puta je gotovo ostajao bez svesti, ali su ga osvešćivali ledenom vodom i nišadorom. Izgleda da je bio vrlo zanimljiv sagovornik.

Rezultat je bila potpuno pogrešna predstava o njemu - u njemu su videli neprijateljskog špijuna i diverzanta, koji je došao kako bi, obezglavivši vlast, Četvrtom Rajhu zadao podmukli udarac s leđa, posejao kaos i pripremio invaziju protivnika. Konačan cilj je bio uspostavljanje antinarodnog kavkasko-cionističkog režima na čitavoj teritoriji metroa. Ma da se Artem vrlo malo razumeo u politiku, takav globalni cilj delovao mu je dostojno, i on se složio s tim. I dobro što se složio, verovatno su mu baš zbog toga svi zubi ostali na svom mestu. Nakon što su i poslednji detalji zavere bili razjašnjeni, Artemu ipak dozvoliše da predahne.

Kada je uspeo da otvori oči sledeći put, komandant je već završavao čitanje presude. Samo što su poslednje formalnosti bile izregulisane, a

zvaničan datum njegovog rastanka od života saopšten javnosti, osuđeniku preko glave i lica navukoše crnu kapu, čime mu gotovo potpuno zatvoriše vidno polje. Kako više nije imao šta da gleda, zavrte mu se još jače. Izdržavši tek jedan minut, prestade da se opire, telo mu uhvati grč i on povrati po sopstvenim čizmama. Čuvari oprezno načiniše korak unazad, a gomila revoltirano zažagori. U jednom trenutku Artema obuze stid, a već u sledećem oseti da mu glava nekuda nestaje, a kolena se nemoćno savijaju.

Snažna ruka ga uhvati za bradu i on začu poznati glas, koji je čuo u gotovo svakom svom snu:

- Hajdemo! Hajde sa mnom, Arteme! Sve je gotovo. Dobro je. Ustaj! - govorio je on, a Artem nije uspevao da smogne snage da ustane, čak ni da podigne glavu.

Bilo je veoma mračno - sigurno je smetala kapa, slutio je on. Ali kako da je skine kad su mu ruke vezane na leđima? A mora je skinuti da bi video je li to taj čovek, ili mu se samo pričinjava.

- Kapa... - promuca Artem, nadajući se da će čovek razumeti.

Crna zavesa nestade pred očima i Artem ugleda ispred sebe Hantera. Nimalo se nije izmenio od kada je s njim razgovarao poslednji put na VDNP, tako davno, kao da je od tada prošla čitava večnost. Ali otkud on ovde? Artem s mukom podiže glavu i pogleda oko sebe. Bio je na platformi stanice na kojoj su mu čitali presudu. Svuda okolo su ležala mrtva tela; samo nekoliko sveca na jednom lusteru i dalje je tinjalo. Drugi je bio ugašen. Hanter je stiskao u desnoj ruci upravo onaj pištolj koji je Artema prenerazio prošli put, jer je izgledao ogroman zbog prigušivača zašrafljenog za cev i velikog laserskog nišana „stečkin“. Lovac je gledao Artema zabrinuto i pažljivo.

- Jesi li dobro? Možeš li da hodaš?

- Da. Verovatno - hrabrio se Artem, ali ga je u tom momentu zaoкупljala potpuno druga stvar. - Vi ste živi? Uspeli ste?

- Kao što vidiš - umorno se osmehnu Hanter. - Hvala ti na pomoći.

- Ali ja nisam obavio zadatak - odmahnu glavom Artem, a žestok osećaj stida ga potpuno preplavi.

- Uradio si sve što si mogao - Hanter ga umirujuće potapša po ramenu.

- A šta se desilo s mojim domom? Šta je s VDNP?

- Sve je u redu, Arteme. Prošlo je. Uspeo sam da zatvorim ulaz i crni više ne mogu da silaze u metro. Spašeni smo. Hajdemo.

- A šta se ovde dogodilo? - Artem je gledao oko sebe, užasnuto otkrivajući da je gotovo čitava dvorana zatrpana leševima, kao i da se osim Hanterovog i njegovog glasa ne čuje apsolutno ništa.

- To je nevažno - Hanter ga je gledao pravo u oči. - Ti ne treba da brineš o tome. - On se saže i dohvati s poda svoj drveni sanduk, u kome se još pušio ručni mitraljez. Od šaržera nije ostalo gotovo ništa.

Lovac krenu napred, a Artemu ne preostade ništa drugo nego da ga sustiže. Osvrćući se oko sebe, ugleda ponešto što ranije nije zapažao. S mostića na kojem je stajao dok su mu čitali presudu nad prugom je visilo nekoliko tamnih figura.

Hanter je ćutao, koračajući krupnim koracima, kao da je zaboravio da se Artem jedva kreće. Koliko god se ovaj upinjao, rastojanje između njih se sve više povećavalo, a Artem se uplaši da bi Lovac tako mogao i da ode, ostavivši ga na toj užasnoj stanici, čiji je pod bio klizav od još tople krvi, i čiji su stanovnici bili sve sami mrtvaci. Zar sam ja vredan ovoga, zar moj život vredi koliko svi njihovi životi zajedno? Ne, on se radovao svom izbavljenju. Ali, zar su svi ti ljudi, nabacani jedan preko drugog na granit platforme, preko šina, ostavljeni zauvek u toj pozi u kojoj ih je zatekao Hanterov metak - umrli da bi on mogao da živi? Hanter je s takvom lakoćom izvršio tu zamenu, kao što se u šahu žrtvuje nekoliko nebitnih figura da bi se sačuvala krupnija... On je jednostavno igrač, a metro je njegova šahovska tabla, i sve su figure njegove, jer on igra sam sa sobom. Ali nameće se pitanje: da li je Artem tako krupna figura da bi se zbog njega pobili ovoliki ljudi? Od sada će krv prolivena na hladni granit pulsirati njegovim venama - on ju je popio, oduzeo drugima da bi nastavio da živi. Nikada više neće moći da se ugrije...

Artem svom snagom potrča napred, da bi sustigao Hantera i pitao ga hoće li ikada više uspeti da se ogrije, ili će mu i pored najtoplije vatre biti hladno i sumorno kao u hladnoj zimskoj noći na napuštenoj postaji.

Ali Hanter je bio daleko ispred, a možda Artem nije uspevao da ga sustigne jer je ovaj hodao četvoronoške i kretao se po tunelu spretno kao kakva životinja. Njegovo kretanje činilo se Artemu neprijatno slično kretanju... psa? Ne, pacova... Gospode...

- Vi ste - pacov? - ote se Artemu užasna pretpostavka, pa se i sam prepade onoga što je izgovorio.

- Ne - glasio je odgovor. - Ti si pacov. Ti! Plašljivi pacov!

- Plašljivi pacov! - prezrivo ponovi neko gotovo iznad samog njegovog uha i sočno otpljunu.

Artem protrese glavom i istog trenutka zažali što je to uradio. Glava, u kojoj je do tada tinjao tupi bol, od naglog pokreta jednostavno se raspade. Izgubivši kontrolu nad sopstvenim telom, on počne da tetura napred, dok ne udari čelom u hladan metal. Površina mu beše gruba i neprijatno je pritiskala kost, ali je rashlađivala telo koje je gorelo, i Artem se neko vreme ukoči u tom položaju, ne mogavši da se odluči ni na šta drugo. Odahnuvši, on oprezno pokuša da otvori levo oko.

Sedeo je na podu, čela naslonjenog na rešetku koja je vodila uvis do plafona i s obe strane ograđivala prostor niskog i tesnog lučnog svoda. S prednje strane pucao je pogled na dvoranu, a sa zadnje je prolazila pruga. Svi okolni lučni svodovi preko puta, kao i na njegovoj strani, bili su pretvoreni u iste takve ćelije, i u svakoj od njih je bilo po nekoliko ljudi. Ova stanica je bila upravo preko puta one na kojoj su ga osudili na smrt. Ona je bila elegantna, pristupačna, vazdušasta, prostrana, otvorenih stubova i visokih zaobljenih svodova i bez obzira na prigušeno osvetljenje i natpise i crteže koji su je prekrivali, u poređenju s ovom izgledala je kao prava balska dvorana. Sve je ovde gušilo i plašilo - i niska zaobljena tavanica kao u tunelu, jedva duplo viša od visine čoveka, i glomazni, nezgrapni stubovi, od kojih je svaki bio širi od svodova urezanih između njih. Oni su uz to još bili istureni napred, a rešetke su u najvećoj meri bile napravljene od debele zavarene armature. Tavanica svodova se savijala do zemlje, tako da se mogla dohvatiti rukama, naravno, da one nisu bile žicom vezane otpozadi. U ništavnom toru, rešetkom razdvojeni od dvorane, osim Artema bila su još dvojica ljudi. Jedan je ležao na podu, zagnjurivši lice u prnje na grudima, kratko, neartikulisano stenjući. Drugi, čovek crnih očiju i kose, prilično zarastao u bradu, čučao je oslonivši se leđima o mermerni zid, gledajući Artema sa živim interesovanjem. Duž kaveza šetala su dva snažna momka u maskirnim uniformama i uobičajenim beretkama, od kojih je jedan na povocu namotanom oko ruke držao velikog psa, cimajući ga naglo s vremena na vreme. Oni su, najverovatnije, i probudili Artema.

Bio je to san. Bio je san. Sve je samo sanjao.

Biće obešen.

- Koliko je sati? - s mukom pokrećući natečeni jezik, izgovori on, okrećući se ka crnookom.

- Pola deset - rado odgovori ovaj, izgovarajući reči sa čudnim akcentom, koji je Artem imao prilike da čuje na Kineskom gradu: umesto „o“ - „a“, umesto „i“ - „tvrdo i“, ne „je“, nego „e“. Pa precizira: - Uveče.

Pola deset. Dva i po sata do dvanaest - i još pet do... do izvršenja. Sedam i po sati. Ne, dok je mislio, dok je računao, vremena je ostalo još manje.

Artem je ranije uvek pokušavao da zamisli šta li mora osećati, o čemu mora razmišljati čovek osuđen na smrt noć pre izvršenja kazne? Strah? Mržnja prema dželatima? Kajanje?...

U njemu je bila samo praznina. Srce je snažno tuklo u grudima, u slepoočnicama je bubnjalo, usta su mu se polako punila krvlju, dok je naposljetku ne bi progutao. Krv je mirisala na vlažno zardalo gvožđe. Ili je vlažno gvožđe možda imalo miris sveže krvi.

Obesiće ga. Ubiti.

Više ga neće biti.

Nije to mogao da shvati, nikako nije uspevao to da zamisli. U metrou je smrt bila svakodnevna pojava. Ali ti se uvek čini da se tebi neće desiti nesreća, da će te promašiti meci ili mimoići bolest. A smrt od starosti je daleko, tako da o njoj ne treba ni misliti. Ne treba živeti s neprekidnom svešću o svojoj smrtnosti. Na to treba zaboraviti, a ako takve misli ipak dođu, treba ih odagnati, jer u suprotnom mogu pustiti korenje u svesti i narasti, a njihove otrovne spore mogu zatrovati život onome ko im se prepusti. Ne treba misliti o sopstvenoj smrti. Od toga se može poludeti. Samo jedna stvar spašava čoveka od ludila - neizvesnost. Život osuđenog na smrt, koga će kazniti za godinu dana i on to zna, ili život neizlečivo bolesnog, kome su lekari rekli koliko mu je još ostalo, razlikuju se od života običnog čoveka samo u jednoj stvari: ovi prvi tačno, ili približno tačno znaju kada će umreti, običan čovek živi u neznanju i zbog toga mu se čini da može živeti večno, mada nije isključeno da već sledećeg dana može nastradati. Nije strašna sama smrt. Strašno je iščekivanje smrti.

Kroz sedam sati.

Kako li će to uraditi? Artem nije imao baš najjasniju predstavu o tome kako izgleda vešanje. Kod njih na stanici se desilo da su jednom streljali izdajnika, ali Artem je bio još mali i nije to baš razumeo, a nakon toga na VDNP od izvršenja kazni nisu više pravili javne događaje. Verovatno stave omču na vrat... i zategnu ka plafonu... ili na neku klu pu... Ne, o tome ne treba razmišljati.

Bio je žedan.

S teškom mukom je pomerio zardalu skretnicu i vagonet njegovih misli zakotrlja se po drugim šinama - ka ubijenom oficiru. Prema prvom čoveku kojeg je ubio. Pred očima mu ponovo iskrсну slika nevidljivih

metaka koji se zarivaju u snažne grudi stegnute opasačem i svaki ostavlja za sobom ozloglašeni crni trag koji se puni svezom krvlju. Ne oseti ni najmanje žaljenje zbog onoga što je uradio, i to ga začudi. Nekada je smatrao da svaka žrtva kao težak teret visi na savesti ubice, javlja mu se u snovima, proganja ga do starosti, kao magnet pritiska sve njegove misli. Ne. Ispostavilo se da to uopšte nije tako. Nikakvog žaljenja. Nikakvog kajanja. Samo mračno zadovoljstvo. I Artemu beše jasno da će, ako mu se ubijeni bude priviđao u košmarima, jednostavno ravnodušno okrenuti glavu od sablasti, i ona će nestati bez traga. A starost... Starosti neće biti.

Sada mu je ostalo još manje vremena. Sigurno će ga ipak na klupu. Kada mu već ostaje tako malo vremena, trebalo bi da misli o nečem važnom, najhitnijem, za šta ranije nije bilo vremena, što je odlagao za kasnije... O tome da je život proživeo pogrešno i da bi, kada bi mu se pružila nova prilika, sve uradio drugačije... Ne. Nikakvog drugog života za njega u ovom svetu nije moglo biti, i tu se ništa više ne može. Možda da se onda kada je onaj ispaljivao kontrolni metak u Vanječkinu glavu, umesto da zgrabi automat, sklonio u stranu? Ali to nije moglo da se desi, jer tek Vanječke i Mihaila Porfirjeviča nikada ne bi mogao da se oslobodi u svojim snovima. Šta li se desilo sa starcem? Do đavola, da mu je samo gutljaj vode!...

Sad će ga izvesti iz ćelije... Ako bude imao sreće, vodice ga kroz prolaz, to je još malo vremena. Ako mu opet ne navuku na oči prokletu kapu, moći će da vidi još nešto osim rešetki i beskonačnog reda kaveza.

- Koja je ovo stanica? - odlepi sasušena usta Artem, pomerajući se od rešetke i podižući pogled na svog suseda.

- Tverska - odgovori ovaj i upita: - Je li, brate, a zašto si ti ovde?

- Ubio sam oficira- sporo odgovori Artem. Bilo mu je teško da govori.

- E-e-e - saosećajno izusti bradonja. - Sad će da te obese?

Artem sleže ramenima, okrete se i opet prisloni uz rešetku.

- Naravno da hoće - uveravao ga je sused.

Hoće. Uskoro. Odmah tu na stanici, neće ga nikuda ni voditi.

Popio bi... Da spere taj ukus rđe u ustima, okvasi presušeno grlo, pa bi možda tada mogao da razgovara i duže od jednog minuta. U ćeliji nije bilo vode, a na drugom kraju stajalo je smrdljivo limeno korito. Da zatraži od tamničara? Možda osuđenima čine sitne ustupke? Kada bi mogao da provuče ruku kroz rešetku i mahne njome... Ali ruke su mu bile vezane na leđima, žica se urezala u koren šake, dlanovi popucali i

izgubili osetljivost. On pokušava da vikne, ali samo zašišta, a šištanje pređe u kašalj koji mu je cepao pluća.

Oba čuvara priđuše ćeliji čim su primetili da on pokušava da privuče pažnju.

- Pacov se probudio - naceri se ovaj koji je držao psa na povocu.

Artem zabaci glavu unazad kako bi mu video lice i tužno zacvili:

- Žedan sam. Vode.

- Žedan si? - izveštačeno se začudi kerovoda. - Šta će ti to? Uskoro će te obesiti, a ti bi da piješ! Ne, nećemo trošiti vodu na tebe. Možda ćeš pre izdahnuti.

Odgovor beše iscrpljujući, pa Artem umorno sklopi oči, ali su tamničari izgleda hteli da još malo pročavrljaju s njim o svemu i svačemu.

- Šta je, mrcino, je li ti konačno jasno na koga si podigao ruku? - upita drugi. - A još si Rus, pacove! Zbog takvog šljama koji svojim zabiye nož u leda, evo ovi - on pokaza glavom na suseda koji se sakrio u dno ćelije - će preplaviti čitav metro i jadnom ruskom čoveku neće dati da diše.

Bradonja saže glavu. Artem skupi snage tek toliko da slegne ramenima.

- A onog tvog meleza su svetski streljali - primače se prvi čuvar. - Sidorov kaže da je pola tunela bilo u krvi. I treba! To i nisu ljudi! To svakako treba istrebiti. Oni da nam budu... genetski fond! - seti se on komplikovanih reči. - Gamad. I starčić vaš je takođe umro - završi on.

- Kako?... - zajeca Artem. Plašio se toga, baš se plašio, ali se nadao: možda nije umro, možda ga nisu ubili, možda je tu negde u nekoj od susednih ćelija...

- Eto tako. Izdahnuo. Malčice ga peglali, a on otegao papke - rado objasni kerovoda, zadovoljan time što je konačno napipao Artemu živac.

„Umrećeš. Umreće i tvoji bližnji..." Pred očima mu opet iskrsnu Mihail Porfirjevič, koji je zaboravio sve na svetu, kako se zaustavlja nasred mračnog tunela, lista svoju beležnicu, a zatim uzbuđeno ponavlja poslednji redak. Kako ono beše? „*Der toten tatenrum*”? Ne, pogrešio je pesnik. Ni slavna dela neće ostati. Ništa neće ostati.

Zatim mu iz nekog razloga pade na pamet kako je Mihail Porfirjevič tugovao za svojim stanom, posebno za krevetom. Zatim su misli, zgušnjavajući se, postajale sve usporenije, dok se na kraju sasvim ne zaustaviše. On ponovo nasloni čelo na rešetku, tupo posmatrajući traku na rukavu tamničara. Trokraka svastika. Čudan simbol. Podseća malo na zvezdu, a pomalo na zgaženog pauka.

- Zbog čega ima tri kraja? - upita on. - Zašto baš tri?

Morao je i da pokaže glavom u pravcu trake, kako bi čuvari shvatili na šta on misli i udostojili se da odgovore.

- A koliko bi ti? - razbesne se ovaj s psom. - Koliko stanica, toliko i krajeva, idiote! Simbol jedinstva. Kada stignemo do Polisa, dodaćemo i četvrti...

- Ma kakve stanice! - umeša se drugi. - To je drevni slovenski znak! Zove se sunčana kapija, preuzeli smo ga od drevnih naroda. Kakve stanice, glupost!

- Ali sunca više nema... - procedi Artem, osećajući kako mu se na oči navlači mutni zastor, kako se smisao reci gubi i one nestaju u magli.

- Ovaj je sasvim poludeo - zadovoljno zaključio kerovoda. - Hajdemo, Senj, da s još nekim pročaskamo.

Artem nije znao koliko je vremena prošlo u nekakvom polusnu, lišenom misli i oblika, u kojem su mu tek povremeno dopirali do svesti neki nejasni obrisi, onako sitom ukusa i mirisa krvi koja se sušila i isparavala. Kako bilo da bilo, bio je zadovoljan što mu se telo sažalilo na razum, umrtvilo sve misli i samim tim oslobodilo razum od samoproždiranja i tuge.

- Ej, bratac! - udari ga po leđima sused iz ćelije. - Ne spavaj, već predugo spavaš! Skoro je četiri sata!

Artem je teško, kao da je oko nogu imao gvozdene kugle, pokušavao da izroni iz bezdana u koji je zaronila njegova svest. Stvarnost se nije vraćala odjednom, pojavljivala se sporo, onako kako se pojavljuju nejasni obrisi na filmu kada se stavi u razvijač.

- Koliko je? - zaškripa on.

- Deset do četiri - ponovi crnooki.

Deset do četiri... Sigurno će za manje od četrdeset minuta već doći po njega. I za sat i deset minuta... Sat i deset minuta. Sat i devet minuta. Sat i osam. I sedam

- Kako se zoveš? - upita sused.

- Artem.

- Ja sam - Ruslan. Mog brata, koji se zvao Ahmed, odmah su streli ali - A sa mnom ne znaju šta da rade. Ime mi rusko, ne bi hteli da pogreše - crnooki beše srećan što je na kraju uspeo da zapodene razgovor.

- Odakle si?

Artemu to ne beše interesantno, ali mu je brbljanje neobrijanog suseda pomoglo da zaposli glavu i da ne mora ni o čemu drugom da razmišlja. Nije morao da razmišlja o VDNP. Nije morao da misli o misiji

koja mu je poverena. Nije morao da misli o tome šta će se desiti s metroom. Ništa nije morao. Ništa!

- J a sam s Kijevske, znaš gde je to? Mi je zovemo - sunčana Kijevska... - osmehnu se i pokaza svoje blistavobeke zube Ruslan. - Tu je mnogo naših, gotovo svi... Tamo su mi ostali žena i deca - troje. Najstariji ima po šest prstiju na rukama - ponosno dodade on.

... Bio je žedan. Ne mora čaša, makar gutljaj. Makar i tople, prihvatio bi i toplu. Ne mora biti ni filtrirana. Bilo kakvu. Gutljaj. I opet bi pridremao, dok po njega ne dođu stražari. Da opet oseti samo prazninu i da ga ništa ne brine. Da mu se ne vrzma, ne svrbi i ne odzvanja mu po glavi misao da je pogrešio. Da nije bio u pravu. Da je morao otići. Okrenuti se. Zapušiti uši. Ići dalje. Preći s Puškinove na Cehovljevu. A odande je samo jedan stanični međuprostor. Vrlo jednostavno. Samo jedan stanični međuprostor i bilo bi gotovo, zadatak bi bio ispunjen. On bi bio živ.

Bio je žedan. Ruke su mu bile tako otečene da ih uopšte više nije osećao.

Koliko je umiranje jednostavnije onima koji u nešto veruju! Onima koji veruju da smrt nije kraj svemu. Onima u čijim je očima svet jasno podeljen na belo i crno, koji tačno znaju šta treba da rade i zbog čega, koji u rukama nose baklju ideje, vere, pri čijoj svetlosti sve izgleda jednostavno i shvatljivo. Onima koji ni u šta ne sumnjaju i ni zbog čega se ne kaju. Njihova smrt je laka. Oni umiru s osmehom.

- Kakvo je nekada bilo voće! Pa cveće, kako je bilo lepo! Poklanjao bih ga devojkama besplatno, a one su mi se smešile - dopirale su do njega, ali nije bio u stanju da se usredsredi na te reči.

Duboko iz dvorane začuše se koraci, nekoliko ljudi je dolazilo, a Artemu se srce steže, pretvarajući se u majušni kamenčić koji je uplašeno tukao. Idu po njega? Tako brzo! Mislio je da četrdeset minuta duže traju... Ili ga je prevario prokleti sused, slagavši ga da je ostalo više vremena, želeći da mu da nade? Ne, sigurno nije to... Pravo naspram njegovog pogleda zaustaviše se tri para čizama. Dvojica u šarenim vojničkim pantalonama i jedan u crnim. Zaškripa katanac, a Artem se jedva zadržao da ne padne napred zajedno s rešetkom koju otvoriše.

- Podignite ga - začu se hrapavi glas.

Dohvatiše ga za mišice i on se vinu gotovo do plafona.

- Srećno! - požele mu na rastanku Ruslan.

Dvojica s automatima, ne oni s kojima je Artem razgovarao nego drugi, ali nekako bezlični, i treći - utegnut u crnu uniformu s malom beretkom, oštih brčića i bezizražajnih plavih očiju.

- Za mnom - naredi oficir i Artema počeše da vuku ka suprotnom kraju platforme.

Pokušavao je da ide sam, nije želeo da ga vuku kao neku lutku... ako već mora da umre, onda to treba da bude dostojanstveno. Ali noge ga nisu slušale, klecale su, i jedino je mogao da njima nespreno grebe po podu ometajući kretanje, dok ga je brkati u crnoj uniformi strogo gledao.

Kaveza nije bilo duž čitave dvorane. Red ćelija se završavao negde na sredini, odakle su nadole vodile trake eskalatora. Tamo u dubini gorele su baklje, dok je po plafonu igrao njihov zlokobni purpurnocrveni odsjaj. Odozdo su dopirali krici prepuni bola. Artemu prođe kroz glavu misao o paklu, i on čak oseti olakšanje kada ga provedoše pored zatvora. Iz poslednje ćelije neko mu doviknu: „Zbogom, druže!“, ali on na to ne obrati pažnju. Pred očima mu je neprestano bila čaša vode.

Pored suprotnog zida bilo je stražarsko mesto s grubo sklepanim stolom i dve stolice i odozdo osvetljenim znakom koji je zabranjivao pristup tamnopusutima. Nigde nije bilo vešala i Artema na trenutak obuze bezumna nada da su njega samo hteli da zaplaše: u stvari ga ne vode na vešanje nego do drugog kraja stanice, da drugi zatvorenici ne bi mogli da vide kako ga puštaju.

Brkati, koji je išao prvi, skrenu kroz poslednji lučni prolaz prema pruži i Artem još čvršće poverova u svoju fantaziju o spasu...

Na pruži je bila mala daščana platforma na točkovima, napravljena tako da joj je pod bio u nivou sa staničnim podom. Na njoj je, proveravajući klizni kanap koji je visio s kuke zašrafljene u plafonu, stajao zdepasti čovek u šarenoj uniformi. Od ostalih se razlikovao samo po zasukanim rukavima, čime je otkrivao kratke snažne podlaktice, i po pletenoj kapi s prorezima za oči, koju je imao na glavi.

- Je li sve spremno? - promuklo upita crni mundir, a dželat mu potvrdno klimnu glavom.

- Ne volim ovu konstrukciju - reče on crnom. - Što ovo nismo uradili sa starom dobrom klupom? Sa njom je začas! - on udari pesnicom svoj dlan. - Pršljenovi kvrcnu! - i klijent je gotov. A ova stvar... Dok on izdahne, još ako se bude migoljio kao crv na udici... A onda, dok se guše, treba još ih još i držati! Ponekad i kanap nije dovoljno jak, i...

- Skrati! - prekide ga crni, odvede u stranu, i nešto mu besno šapnu.

Kako pretpostavljeni ode, tako se vojnici polako vratili na prekinuti razgovor.

- I šta bi? - nestrpljivo upita levi.

- Šta bi bilo - glasno šapnu desni - pritisnuo sam je uz stub, zavukao joj ruku pod suknju, ona se odobrovolji i kaže mi... - ali ne uspe da završi, jer se brkati vrati.

- Bez obzira na to što je Rus, napao je!... Izdajnik, odmetnik, izrod, a izdajnici treba da se muče!... - sugerisao je na kraju dželat.

Odvezavši mu utrnule ruke, s Artema svukoše jaknu i džemper, tako da on ostade samo u jednoj prljavoj majici. Zatim mu strgoše s vrata čauru koju mu je dao Hanter.

- Amajlija? - upita ga dželat. - Stavicu ti je u džep, možda ti se i posreći.

Glas mu je bio prilično prijatan, i brujaio je nekako umirujuće.

Zatim mu ponovo vezaše ruke na leđima i postaviše Artema na gubilište. Vojnici ostadoše na platformi, jer nisu ni bili neophodni, on svakako nije mogao da pobegne, svu snagu je usmerio na to da ostane na nogama, dok mu je dželat navlačio omču na vrat i pritezao je. Ostati uspravno, ne pasti, ćutati. Piti. To je bilo sve što mu je trenutno okupiralo misli. Vode. Vode!

- Vode... - promumla on.

- Vode? - žalosno pljesnu rukama dželat. - Gde da ti sad nađem vodu? Ne treba, golube, i ovako u tvom slučaju odstupam od pravila, strpi se malo...

On teško skoči na prugu, pa pljunuvši u dlanove, uhvati uže privezano na gubilištu. Vojnici se popeše na nasip, a njihov komandir poprima značajan i čak pomalo svečani izgled.

- Kao neprijateljskog špijuna koji je sramno izdao svoj narod, napustivši... - poče crni.

U Artemovoj glavi nepovezane misli i likovi zaigraše kazačok, pričekajte, prerano je, nisam uspeo, moram, a zatim mu se pred očima pojavi surovo Hanterovo lice, koje isto tako brzo nestade u purpurnom polumraku stanice, kao i Suhojeve oči, koje su ga nežno gledale. Mihail Porfirjevič... „Umrećeš"... crni... oni i nisu morali... A iznad svega, nadjačavajući uspomene, reči, želje, prekrivajući ih zagušljivom, gustom maglom, visila je želđ. Bio je žedan...

- ... izroda koji je osramotio svoju naciju... - odzvanjao je glas.

Iz tunela se odjednom začuše krici, i grunu mitraljeski rafal, zatim još jedan pucanj, a zatim sve utihnu. Vojnici dohvatiše automate, crni se uznemireno okretao, pa žurno završi:

- Na smrtnu kaznu. - Pa mahnu rukom - Izvrši!

Dželat se nakašlja pa dohvati omču, oslanjajući se o železničke pragove. Daske ispod Artemovih nogu izleteše, dok je on pokušavao da ih dohvati kako bi ostao na gubilištu, ali ono se sve više izmicalo, sve je teže bilo održavati se, a uže se sve više urezivalo u vrat, vukući ga nazad, ka smrti, dok se on otimao i otimao... A onda se pod izmače ispod nje-ga i on svom svojom težinom zateže omču. Ona ga steže i preseče mu di-sanje, iz grla se začu grgotanje, vid mu se najednom zamagli, sve se u nje-mu steže, a svaka ćelija njegovog tela vapila je za vazduhom koji više ni-je mogao udahnuti, i on se počeo izvijati, besmisleno, u grču, a u dnu sto-maka ga preplavi odvratna slabost.

U tom trenutku stanicu iznenada prekri otrovni žuti dim, začuše se pucnji u neposrednoj blizini i on izgubi svest.

- Hej, obešeni! Hajde, hajde, ne pretvaraj se! Puls ti udara, ne si-muliraj! - pokušavali su da ga osveste, lupkajući ga po obrazima.

- Ja mu ne mogu davati veštačko disanje još jednom! - reče drugi.

Ovoga puta Artem je bio uveren da ne sanja, možda je to bio tren-utak nesvesti pre kraja. Smrt je bila toliko blizu i njen čelični stisak na grlu osećao je tako nesumnjivo kao i u trenutku kada je izgubio oslonac pod nogama koje su visile iznad šina.

- Dosta si žmirkao, možeš ti to! - bio je uporan prvi glas. - Ovoga puta smo te spasli sigurne propasti, umesto da uživaš u životu, ti obesio nos!

Snažno ga prodrmaše. Artem bojažljivo otvori oči, ali ih istog tren-utka zatvori, verujući da je morao umreti pre vremena i da je ovo sigurno početak zagrobnog života. Nad njega se nadvi biće koje je pomalo li-čilo na čoveka, ali tako neobično, taman da ga podseti na Kanovu priču o tome kuda odlazi duša kada se odvoji od smrtnog tela. Koža tog biće beše mat žuta, što se videlo čak i pri svetlosti lampe, tamo gde bi treba-lo da su oči bila su dva proreza, kao da ga je skulptor vajao u drvetu i završio celo lice, a oči samo obeležio, a onda zaboravio da ih proreze ka-ko bi se otvorile i mogle da gledaju svet oko sebe. Lice beše okruglo, is-taknutih jagodica, kakvo Artem nikada do tad nije imao prilike da vidi.

- Ne, neće to moći tako - začu se odlučno odozgo, i voda mu plju-snu u lice.

Artem halapljivo proguta i protegnuvši se, zgrabi flašu rukama. Najpre svojski prionu na grlić flaše, pa se tek posle toga pridiže i pogle-da oko sebe.

Jezdio je tunelom, brzinom od koje se vrtelo u glavi, ležeći na pri-lično dugoj dresini, svakako ne kraćoj od dva metra. U vazduhu se blago

osećao miris paljevine, pa Artem začuđeno pomisli: da li je moguće da ova ima benzinski pogon. Pored njega, na dresini su bila još četiri čoveka i veliki mrki pas s crnim opekotinama. Među tom četvoricom bio je onaj koji je šamarao Artema, dok je drugi bio bradati muškarac u vetrovcu, s kapom ušankom na kojoj je bila našivena crvena zvezda. Na njegovim leđima klatio se dugački automat sličan „motici“ koju je Artem nekada imao, samo je ova ispod cevi imala pričvršćen bajonet. Treći - momak u punoj snazi, čije lice Artem nije odmah mogao da vidi, a onda umalo nije skočio na prugu: koža mu je bila veoma tamna i tek kada se dobro zagledao, on se umiri: nije bio crni, to uopšte nije bila ta nijansa kože, a i lice mu je bilo normalno, ljudsko, samo s malo istaknutijim usnama i spljoštenim nosom, kao kod boksera. Poslednji među njima izgledao je sasvim obično, osim što je imao lepo muževno lice i jaku bradu, što Artema podseti na plakat na Puškinovoj. Na sebi je imao dobar kožni mantil, opasan širokim opasačem s dva reda rupica i oficirskom futrolom za nož, a za pojasom mu je visila i ogromna futrola za pištolj. Na prednjem delu se presijavao mitraljez „degtjarev“ i zlokobno se vijorila crvena zastava. Kada je u jednom trenutku obasja svetlost lampe, videlo se da to i nije baš zastava, pre će biti da uopšte nije bila zastava već parče tkanine iskrzanih ivica, na kome je bila crveno-crna slika nekog bradonje. Sve je ovo Artemu mnogo više ličilo na potpunu besmislicu nego na priviđenje fantastičnog spašavanja s Hanterom, koji je bez milosti pobio sve na Puškinovoj.

- Došao je sebi! - radosno uskliknu kosooki. - Kaži zbog čega su hteli da te obese?

Govorio je besprekorno, bez akcenta, njegov izgovor nije se nimalo razlikovao od Artemovog ili Suhojevog. Bilo je to vrlo neobično - čuti čist ruski izgovor od tako neobičnog stvorenja. Artem se nije mogao oteti utisku da je u pitanju neka farsa i da kosooki u stvari samo otvara usta, a da za njega govori bradonja ili čovek u kožnom mantilu.

- Ubio sam njihovog oficira - nerado priznade on.

- Pa to si ti, junačino! To je po naški! Tako treba s njima! - usplahireno je povlađivao čovek visokih jagodica, na šta se snažni tamnopusi momak koji je sedeo napred okrete i pogleda Artema, zadivljeno podigavši obrve. Artem pomisli da ovaj već namerno pogrešno izgovara reči.

- Znači, mi smo i ne znajući napravili kaos - besprekornim izgovorom reče ovaj, široko se osmehujući, što Artema potpuno zbuni, jer nije znao šta da misli.

- Kako ti je ime, junače? - pogleda ga lepotan u kožnom mantilu i Artem se predstavi.

- Ja sam drug Rusakov. Ovo je drug Banzaj - pokaza ovaj u kožnom mantilu na kosookog. - Ovo je drug Maksim - na šta se tamnoputi opet iskezi - a ovo je drug Fjodor.

Na psa dode red na kraju. Artema uopšte ne bi iznenadilo da su mu i njega predstavili kao „druga”. Ali pas se zvao samo Karacjupa. Artem redom stisnu snažnu suvonjavu ruku druga Rusakova, uski tvrdi dlan druga Banzaja, crnu lopatu druga Maksima i mesnatu šaku druga Fjodora, svojski se trudeći da zapamti sva ta imena, a posebno teško za izgovor, „Karacjupa”. Ipak, uskoro postade jasno da ni oni jedan drugog nisu tako zvali. Glavnom su se obraćali sa „druže komesare”, tamnoputog su zvali čas Maksimkom, čas Lumumbom, kosookog jednostavno Banzaj, a bradonju sa ušankom - čika Fjedorom.

- Dobro došao u Prvu internacionalnu crvenu ratnu brigadu Moskovskog metropolitena 'Drug Ernesto Ce Gevara' - svečano završi drug Rusakov.

Artem mu zahvali i počuta, osvrćući se oko sebe. Naziv beše veoma dug, kraj mu je je zvučao potpuno nerazumljivo - na crvenu boju Artem je od pre nekog vremena reagovao kao bik na crveno, a reč „brigada” neprijatno ga je asocijala na Zenjkine priče o banditskom divljanju negde na Sabolovskoj. Više od svega ga je intrigirao lik na platnu koje se vijorilo na vetru, i on bojažljivo upita:

- A ko je to na vašoj zastavi? - obuzdavši se u poslednjem trenutku da mu se ne omakne „na dronji”.

- E, to ti je, brate, Ce Gevara - objasni mu Banzaj.

- Kakva čegevara? - i dalje nije shvatao Artem, ali je po očima druga Rusakova, koje najednom zakrvaviše, i po podrugljivom Maksimkinom osmehu shvatio da je izvalio glupost.

- Drug. Ernesto. Če. Gevara - reč po reč, jasno izdeklamova komesar. - Veliki. Kubanski. Revolucionar.

Sada je sve zvučalo mnogo razgovetnije, mada ne i jasnije, pa je Artem ipak radije prevrtao očima čuteći. Na kraju krajeva, ovi ljudi su mu spasli život i bilo bi krajnje neuljudno nervirati ih svojom nepismenošću.

Ivice tunelskih spojeva promicale su neverovatnom brzinom, i dok su razgovarali, već su uspeali su da prođu pored jedne polupuste stanice i da se zaustave u polutami tunela iza nje. Na tom mestu se u stranu račvao slepi kolosek.

- Da vidimo hoće li nas fašistička bagra pratiti - reče drug Rusakov.

Sada su morali da se sašaptavaju veoma tiho, jer su drug Rusakov i Karacjupa napregnuto osluškivali zvuke koji su dopirali iz dubine.

- Zašto ste to uradili?... Zašto ste me oteli? - trudeći se da nade pravu reč, upita Artem.

- Planirana akcija. Dobili smo informaciju - osmehujući se zagonetno reče Banzaj.

- O meni? - s nadom upita Artem, koji je posle Kanovih reči o njegovoj naročitoj misiji želeo da veruje u svoju posebnost.

- Ne baš - Banzaj neodređeno odmahnu rukom. - Ali, da planiraju zverstva. Drug komesar je odlučio da to sprečimo. Osim toga, naš zadatak je da taj ološ prestano tamanimo.

- Oni s te strane nisu zagrađeni, nemaju čak ni jako svetlo, samo najobičnije barikade s vatrama - dodade Maksimka. - Udarili smo po njima i probili se. Zao mi je što smo mitraljez morali da upotrebimo. A onda smo bacili dimnu bombu, brzo napali, skinuli tebe, onog primitivnog esesovca po kratkom postupku, pa nazad.

Cika Fjodor, koji je do tada, ćuteći, iz stisnute pesnice odbijao dimove nekakvog đubreta, od čega su mu suzile oči, odjednom se javi:

- Pa, mali, lepo su te odrapili. Bi li malo špiritusa? - I dohvativši iz metalnog sanduka koji je stajao na podu polupraznu flašu s mutnom tečnošću, promućka je i dodade Artemu.

Ovome je trebalo prilično hrabrosti da otpije gutljaj. Kao da ga je neko šmirglao iznutra, ali zato stege u kojima je bio tog poslednjeg dana pomalo popustiše.

- Znači, vi ste... crveni? - upita oprezno.

- Mi smo, brate, komunisti! Revolucionari! - ponosno će Banzaj.

- S Crvene linije? - terao je Artem po svome.

- Ne, mi smo svoji - nekako neubedljivo odgovori crveni i požuri da doda: - To će ti drug komesar objasniti, on je kod nas zadužen za ideologiju.

Drug Rusakov, koji se vratio nakon nekog vremena, saopšti:

- Sve je tiho - Njegovo lepo lice isijavalo je spokoj. - Možemo da napravimo pauzu.

Vatra se nije imala od čega naložiti. Maleni čajnik okačiše iznad špiritusne lampe, a komad svinjetine razdeliše na ravne časti. Revolucionari su se hranili neobično dobro.

- Ne, druže Arteme, mi nismo s Crvene linije - samouvereno odgovori drug Rusakov kada mu je Banzaj preneo Artemovo pitanje. - Drug Moskvín je zauzeo staljinističku poziciju, napustivši svemetropolitensku

revoluciju, zvanično raskrstivši s Interstancionalom i prestajući da podržava revolucionarnu delatnost. On je otpadnik i petokolonaš. Drugo-
vi i ja smo više na trockističkoj liniji. Može se još povući paralela s Kastrom i Če Gevarom. Zbog toga je on na našoj ratnoj zastavi - i on širokim pokretom pokaza na jadno okačeni dronjak. - Mi smo ostali verni revolucionarnoj ideji, za razliku od kolaboracionista druga Moskvina. I protiv smo njegove linije.

- Aha, a ko će tebi gorivo dati? - u nevreme banu čika Fjodor, odbijajući dimove cigarete koju je sam uvio.

Drug Rusakov pocrvene i besno pogleda čika Fjodora. Ovaj samo pakosno frknu i sakri se još dublje.

Artem je malo šta razumeo iz komesarovog objašnjenja, sem najvažnijeg: s onim crvenima koji su hteli da prospu creva Mihailu Porfirjeviču, pa i njega da ubiju, ovi nisu imali mnogo zajedničkog. To ga umiri i želeći da ostavi dobar utisak, on se vnu:

- Staljin - to je onaj u Mauzoleju, je li tako?

Ovoga puta je stvarno preterao. Grimasa gneva unakazi lepo muževno lice druga Rusakova, Banzaj se skroz okrete, a čak se i čika Fjodor namršti.

- Ne, ne, pa Lenjin je u Mauzoleju! - požuri da se ispravi Artem.

S lica druga Rusakova nestadoše duboke bore, i on samo strogo reče:

- Na vama se još mora raditi i raditi, druže Arteme.

Artem baš i nije želeo da drug Rusakov na njemu radi i radi, ali se uzdrža i ne odgovori ništa. U politiku se zaista i nije baš mnogo razumeo, ali je počela da ga zanima, zato je sačekao dok bura prođe, pa se osmeli da pita:

- A zbog čega ste vi protiv fašista? To jest, i ja sam protiv, ali vi ste revolucionari, i...

- To im je, gadovima, za Spaniju, Ernesta Telmana i Drugi svetski!

- svirepo stisnuvši zube procedi drug Rusakov, i mada opet ništa nije razumeo, Artem odustade od toga da još jednom pokaže svoju neukost.

Nališe čaj u lončiće i svi živnuše. Banzaj počeo da zadirkuje bradonju zbog nekih gluposti, očito da bi ga naljutio, a Maksimka sede poblje drugu Rusakovu, pa ga tiho upita:

- Recite mi, druže komesaru, šta kaže marksizam-lenjinizam o bezglavim mutantima? Oдавно me to kopka. Želeo bih da budem ideološki potkovan, a tu imam prazninu - on se osmehnu kao krivac, pri čemu zablistашe njegovi bisernobeli zubi.

- Razumeš, druže Maksime - ne odgovori odmah komesar - to, brate, nije jednostavna stvar - i duboko se zamisli.

Artemu takode bi interesantno šta su mutanti s političke tačke gledišta i da li oni uopšte postoje. Ali drug Rusakov je ćutao i Artemove misli ponovo skliznuše na kolosek s kog se nisu mogle izvući poslednjih dana. Mora u Polis. Čudom se spasao, data mu je još jedna šansa, možda poslednja. Bolelo ga je celo telo, teško je disao, duboki udisaji su se pretvarali u kašalj, a jedno oko, kao i ranije, nije mogao da otvori. Tako bi želeo da sada ostane s ovim ljudima! Pored njih je bio mnogo mirniji i sigurniji, a gusta tmina nepoznatog tunela nije ga pritiskala - jednostavno nije imao ni vremena, a ni volje da razmišlja o njoj. Šuškanje i cijuk koji su dopirali iz tamne dubine više ga nisu plašili, niti činili opreznim, i on je maštao o tome da ovaj predah potraje večno: tako je slatko bilo preživljavati nanovo svoje spasenje. Mada mu je smrt zaškljocala čeličnim zubima pored samog uha, gotovo ga se dokopavši, onaj lepljivi strah koji ga je obuzeo pred egzekuciju, muteći mu um i parališući telo, već je ispario, potpuno nestao bez traga, a njegove poslednje ostatke, koji su se pritajili u srcu i u stomaku, sagorela je adska domaća rakija bradatog druga Fjodora. A s tim Fjedorom i luckastim Banzajem i ozbiljnim komesarom u koži i ogromnim Maksimom-Lumumbom osećao se tako lako, kako se nije osetio još od kada je, pre sto godina, izašao sa VDNP. Nije mu ostalo ništa od pređašnje imovine. Čudesan novi automat, skoro pet punih okvira, pasoš, hrana, čaj, dve lampe - sve je izgubljeno. Sve je ostalo kod fašista. Samo jakna, pantalone i probušena čaura u džepu, gde ju je spustio dželat, rekavši: „Možda ti se i posreći.“ Šta će sada biti? Ostajalo mu se ovde, s borcima interstancionalne, možda čak i crvene brigade, koja se zove... zove se... ma nije važno. Ziveti njihovim životom i zaboraviti svoj...

Ne. Ne može. Ne može se zaustavljati ni na trenutak, niti odmarati. On nema prava na to. To više nije njegov život, njegova sudbina pripada drugima od onog trenutka kada je prihvatio Hanterov predlog. Sada je već kasno. Mora ići. Drugog izlaza nema.

Dugo je sedeo ćuteći, trudeći se da ne razmišlja ni o čemu, ali svake sekunde sumorna odlučnost rasla je u njemu, možda i nesvesno, u rasstegnutim i bolnim venama, slično kao kada iz napunjene lutke istresu svu strugotinu i pretvore je u bezobličnu krpu, a onda je navuku na tvrdi metalni kostur. To i nije bio sasvim on, njegova bivša ličnost razletela se zajedno sa strugotinom, koja se nošena tunnelskom promajom raspala u čestice, i sada se u njegovu ljušturu uselio neko drugi, ko jednostavno

nije želeo da sluša očajne vapaje napaćenog tela koje je krvarilo, ko je okovanom potpeticom gnječio zametak želje za predajom, ostajanjem, odmorom, uništavajući je pre nego što bi dobila konačni, jasan oblik. Taj drugi je reagovao na nivou instinkta, mišićnih refleksa, kičmene moždine, potiskujući svest kojom je sada vladala tišina i praznina, a beskonačni unutrašnji dijalog prekinut je u pola reči.

U Artemovom telu kao da se otkačila skupljena opruga. On se ukočenim nespreditnim pokretima diže na noge, komesar ga začuđeno pogleda, a Maksim čak spusti ruku na automat.

- Druže komesare, možemo li... da popričamo? - potpuno ravnim glasom upita Artem.

Na to se zabrinuto okrete i Banzaj, konačno ostavivši na miru nesrećnog čika Fjodora.

- Govorite otvoreno, druže Arteme, ja nemam tajni pred mojim borcima - oprezno odgovori komesar.

- Razumete... Veoma sam vam zahvalan što ste me spasli. Ali nemam čime da vam platim. Veoma bih voleo da ostanem s vama. Ali ne mogu. Ja moram dalje. Moram.

Komesar ništa ne odgovori.

- A kuda ti to moraš? - neočekivano se umeša čika Fjodor.

Artem stisnu usne i spusti pogled. Neprijatna tišina je rasla. Činilo mu se da ga oni sada gledaju napregnuto i sumnjičavo, pokušavajući da odgonetnu njegove namere. Špijun? Izdajnik? Zašto je tajanstven?

- Ako nećeš da kažeš, ne moraš - pomirljivo reče čika Fjodor.

- U Polis - ne izdrža Artem. Nije mogao da zbog gluposti rizikuje poverenje i raspoloženje tih ljudi.

- Imaš tamo neka posla? - raspitivao se bradonja nevinog lica.

Artem ćutke klimnu glavom.

- Hitna? - nastavi da ga ispituje ovaj.

Artem još jednom potvrdno klimnu glavom.

- Slušaj, momak, mi te nećemo zadržavati. Ako nećeš da kažeš ništa o svom poslu, idi s bogom. Ali ne možemo te ostaviti usred tunela! Ne možemo, je li tako ljudi? - okrete se on ostalima.

Banzaj odlučno klimnu glavom, Maksimka skinu ruku sa cevi i takođe potvrdi da to nikako ne mogu. Tada se umeša drug Rusakov.

- Da li ste spremni, druže Arteme, da se pred borcima naše brigade, koji su vam spasli život, zakunete da svojim zadatkom nećete naneti štetu revolucionarnoj stvari? - grubo upita on.

- Kunem se - spremno odgovori Artem. Nije imao nameru da bilo čime naudi revolucionarnoj stvari, imao je važnija posla.

Drug Rusakov se pažljivo i dugo zagleda u njegove oči, i na kraju donese presudu:

- Drugovi borci! Ja lično verujem drugu Artemu. Molim vas da glasamo za to da mu se pomogne da se probije do Polisa.

Čika Fjodor prvi podiže ruku, a Artem pomisli da ga je upravo on i spasao sigurne propasti. Onda je glasao Maksim, a Banzaj je jednostavno klimnuo glavom.

- Vidite, družo Arteme, nedaleko oдавde je širokim narodnim masama nepoznat prolaz koji povezuje Zamoskovsku granu s Crvenom linijom - reče komandir. - Mogli bismo da vas provedemo...

Nije uspeo da završi, jer je Karacjupa, koji je do tog trenutka mirno ležao kraj njegovih nogu, odjednom skočio i glasno zalajao. Drug Rusakov munjevitim pokretom izvadi iz futrole blistavi „TT“. Ostale Artem nije stigao da ni da vidi: Banzaj je već povlačio konopac, paleći motor, Maksim je zauzeo položaj pozadi, a čika Fjodor je iz istog onog metalnog sanduka u kojem je čuvao svoju domaću rakiju, dohvatio flašu iz čijeg je zatvarača štrcao fitilj.

Tunel je na tom mestu ponirao nadole, tako da je preglednost bila veoma loša, ali pas nije prestajao da laje, pa se i na Artema prenese opšta zabrinutost.

- Dajte i meni automat - zamoli on šapatom.

U blizini se upali i ugasi prilično jaka lampa, zatim se začu nečiji glas koji je psovao, dajući kratke komande. Začu se bat teških čizama po železničkim pragovima, neko prigušeno opsova, a onda se opet sve umiri. Karacjupa, kome je komandir rukama stisnuo čeljust, oslobodivši se, opet besno zalaja.

- Ne treba paliti motor - prigušeno promrmlja Banzaj. - Treba gurati!

Artem prvi side s dresine, za njim skoči bradati, onda Maksim, i oni s teškom mukom, oslanjajući se bočnim ivicama donova o klizave železničke pragove, pomeriše mašinu s mesta. Ona je prilično sporo hvatala zalet, i kada se konačno upali motor, čiji je zvuk više ličio na kašalj, čizme su tutnjale već sasvim blizu.

- Pali! - čula se komanda iz tame i uski prostor tunela ispuni buka. Pucalo se iz najmanje četiri cevi, meci su zujali na sve strane, odbijali se u rikošetu, varničeći i uz zveket udarajući u cevi.

Artem taman pomisli da se oдавde neće izvući, kad Maksim ustade i iz mitraljeza ispali dugi rafal, nakon čega automati umukoše. Dresina

naglo ubrza, pa su na kraju morali trčati za njom kako bi uskočili na platformu.

- Pobegoše! Napred! - začu se pozadi, a automati iza njih zapucaše trostruko jače, ali je većina metaka pogađala ili zidove, ili u tavanicu tunela.

Hrabro potpalivši opuškom fitilj koji zlokobno zašišta, bradonja umota flašu u neki dronjak i baci je na prugu. Malo posle toga iza njih sinu jak plamen i začu se ista onakva detonacija kakvu je Artem već imao prilike da čuje dok je stajao s omčom oko vrata.

- Daj još! I dimnu bombu! - naredi drug Rusakov.

Motorna dresina je zaista čudo, pomisli Artem dok su progonitelji ostajali daleko iza njih, pokušavajući da se probiju kroz dimnu zavesu. Mašina je brzo grabila napred, plašeći besposličare, protutnjavši kroz Novokovačku, gde je drug Rusakov kategorički odbio da se zaustavi. Proleteli su tuda takvom brzinom da Artem nije uspeo pošteno ni da vidi stanicu. Nije primetio kod nje ništa naročito, osim prilično lošeg osvetljenja i prilično mnogo ljudi, ali mu Banzaj došapnu da je to užasno loša stanica, a njeni stanovnici prilično čudni, i da im je poslednji put kada su pokušali da se zaustave na njoj, to prilično preselo, i da su se jedva izvukli.

- Oprosti, druže, nećemo moći da ti pomognemo - obrati mu se drug Rusakov, po prvi put prešavši na „ti“. - Ovuda još dugo nećemo moći da se vratimo. Idemo u našu rezervnu bazu, na Autozavodsku. Ako želiš, priključi se brigadi.

Artem je opet morao da prisili sebe da odbije ponudu, ali mu je to sada bilo mnogo lakše. Obuze ga potpuni očaj. Ceo svet je bio protiv nje, sve je išlo naopako. Sada se udaljavao od centra, od zavetnog cilja svog pohoda, i svakog trenutka taj cilj je gubio obrise, postajao nestvaran, nestajući u tunelskoj tmini koja ga je delila od Artema, ponovo se pretvarajući u nešto apstraktno i nedostižno. Istovremeno neprijateljstvo sveta prema njemu i prema njegovom poslu budilo je u njemu uzvratni gnev, kojim su se punili njegovi mišići, i neprestani bes, koji je njegov ugašeni pogled palio buntovnim plamenom, nadjačavajući i strah i osećaj opasnosti i razum i snagu.

- Ne - reče on po prvi put mirno i odlučno. - Moram da idem.

- Onda ćemo zajedno do Pavelecke, i tamo ćemo se rastati - počuvavši, prihvati njegovu odluku komesar. - Zao mi je, druže Arteme. Trebaju nam borci.

Nedaleko od Novokovačke tunel se razdvajao, i dresina skrenu ulavo. Kada Artem upita šta se nalazi u desnom međustaničnom prostoru,

objasniše mu da je tuda nemoguće proći: nekoliko stotina metara napred nalazi se Hanz'ina predstraža, prava tvrđava. Ispostavilo se da taj neupadljivi tunel vodi pravo do tri kružne stanice: Oktobarske, Dobrinjinske i Pavelecke. Hanza nije imala nameru da ruši taj međulinijiski prolaz i da time uništi tako važan transportni ventil, koji su koristili isključivo njeni tajni agenti. Ako bi neki tuđin i pokušao da priđe predstraži, bio bi uništen još na prilazu, pre nego što bi uspeo bilo šta da objasni. Nakon nekog vremena, to račvanje ih dovede do Pavelecke. Artem pomisli da je bio u pravu neko od njegovih poznanika s VDNP, da se nekada s jednog na drugi kraj metroa moglo preći za manje od jednog sata, u šta on'ta-da nije pover'ov'ao. Eh, da mu je ovakva dresina...

Samo što sada ne bi pomogla ni dresina, malo kuda se moglo proći tako jednostavno, opušteno, možda po Hanzinoj teritoriji i ovom ovde delu.

Ne, ne treba maštati, u novom svetu to više nije bilo moguće, u njemu je svaki korak stajao neverovatnog napora i paklenog bola. Ta vremena su nepovratno prošla. Taj čarobni, predivni svet je uništen. Njega više nema. I ne вреди cvileti za njim čitavog preostalog života.

Treba pljunuti na njegov grob i nikada se više se osvrutati nazad.

GLAVA 10

NO PASARAN!

(NEĆE PROĆI!)

Ispred Pavelecke ne beše nikakvih patrola, jedino se grupica lutalica, koja je sedela na tridesetak metara od ulaza u stanicu, razide, puštajući ih da prođu, zadivljeno gledajući dresinu.

- A zar ovde niko ne živi? - upita Artem, trudeći se da mu glas zvuči ravnodušno. Nimalo mu se nije dopadala ideja da ostane sam na pustojoj stanici, bez oružja, hrane i dokumenata.

- Na Paveleckoj? - drug Rusakov ga pogleda iznenađeno. - Naravno da živi!

- Ali kako onda nema barikada? - navaljivao je Artem.

- Zato što je to Pa-ve-lec-ka!- umeša se Banzaj, značajno izgovarajući ime stanice, na slogove. - Ko bi se usudio da je dirne?

Artem shvati koliko je bio u pravu drevni mudrac koji je umirući rekao da jedino zna da ništa ne zna. Svi su govorili o neprikosnovenosti Pavelecke kao o nečemu što nema potrebe objašnjavati i što je svima savršeno jasno.

- Ti sigurno nisi baš u toku? - nije mogao da veruje Banzaj. - Pričekaj, sad ćeš videti sam!

Pavelecka je već na prvi pogled premašila sva Artemova očekivanja. Tavanice su ovde bile tako visoke da baklje koje su virile iz obruča zakucanih za zidove nisu mogle dopreti do njih svojim treperavim svetlom, i to je stvaralo očaravajući i istovremeno zastrašujući osećaj beskonačnosti iznad glave. Ogromni ovalni lukovi bili su povezani vitkim,

simetričnim stubovima, na koje su se potpuno neobjašnjivo oslanjali ogromni svodovi. Prostor između lukova bio je u izlivenoj bronzi, koja je i bez sjaja dovoljno govorila o bivšoj veličanstvenosti, i mada su na sve strane bili samo tradicionalni srpovi i čekići, uramljeni u tim lukovima poluzaboravljeni simboli uništene imperije izgledali su isto tako gordo i prkosno kao i tada kada su iskovani. Beskonačni niz stubova, ponegde obasjan drhtavim krvavocrvenim plamenom baklji, gubio se u nestvarno dalekoj pomrčini, i činilo se kao da se ne završava tamo. Izgledalo je da svetlost plamena koji je lizao te graciozne mermerne stubove stotinu i hiljadu koraka odatle, jednostavno ne može da se probije kroz gust, gotovo opipljiv mrak. Na ovoj stanici su sigurno nekada živeli kiklopi, pa je zbog toga sve na njoj gigantsko...

Nije valjda da niko ne srne da posegne za njom samo zato što je tako lepa?

Banzaj prebaci motor na niži stepen obrtaja i dresina uspori kretanje, postepeno se zaustavljajući, a Artem je i dalje zaneseno posmatrao čudnovatu stanicu. U čemu je stvar? Zašto niko ne srne da dirne Pavelecku? U čemu je njena svetost? Ne valjda samo u tome što više liči na podzemni dvorac iz bajke nego na deo transportne konstrukcije?...

Za to vreme se oko dresine koja se zaustavila okupila gomila odrpanih i musavih dečaka svih uzrasta. Oni su zavidljivo zagledali mašinu, a jedan se čak osmeli da skoči na prugu i počne da pipka motor, s razlogom pocikujući, dok ga Fjodor nije oterao.

- Eto, družo Arteme. Ovde se naši putevi razilaze - komandir prekide Artema u razmišljanju. - Posavetovao sam se s drugovima i odlučili smo da ti damo mali poklon. Uzmi! - I dade Artemu automat, verovatno jedan od onih koji su skinuli s ubijenih stražara. - I ovo, takođe - u ruci mu je bila lampa kojom je sebi osvetljivao put brkati fašista u crnom mundiru. - To je sve trofejno, slobodno uzmi. To ti po pravu pripada. Ostali bi mi ovde još, ali ne smemo se zadržavati. Ko će znati dokle je fašistička rđa resila da nas juri. A iza Pavelecke oni se neće usuditi da idu.

Bez obzira na novonastalu odlučnost i rešenost, Artemovo srce se neprijatno steže dok mu je Banzaj pružao ruku, želeći mu sreću, Maksim ga prijateljski tapšao po ramenu, a bradati čika Fjodor mu tutnuo nepopijenu flašu svoje rakiještine, ne znajući šta bi mu drugo poklonio:

- Hajde, momče, još ćemo se videti. Preživemo!

Drug Rusakov mu još jednom protrese ruku, a njegovo lepo muževno lice se uozbilji.

- Druže Arteme! Na rastanku želim da ti kažem dve stvari. Kao prvo, veruj u svoju zvezdu. Kako je govorio drug Ernesto Če Gevara, *asta la viktoria siempre!* I kao drugo i najvažnije - NO PASARAN!

Svi ostali borci podigoše uvis desnu ruku stegnutu u pesnicu i u horu ponoviše zakletvu: „No pasaran!“ Artemu ne preostade ništa drugo nego da i sam stisne pesnicu i odgovori isto tako odlučno i revolucionarno „No pasaran!“, mada je za njega taj ritual bio isto što i abrakadabra. Ali nije želeo da glupim pitanjima naruši svečani trenutak oproštaja. Očigledno je sve uradio kako treba, jer ga je drug Rusakov pogledao ponosno i zadovoljno, a zatim mu je svečano odao počast.

Motor zabrunda jače i u oblaku plavičastog dima, ispraćena čoporom dece koja su radosno vrištala, dresina nestade u mraku. Artem je opet bio sasvim sam i tako daleko od svog doma, kao nikada pre.

Prvo što mu je privuklo pažnju dok je bauljao duž platforme, bio je sat. Artem odmah izbroja da ih je četiri. Na VDNP vreme je bilo više nešto simbolično: kao knjige, kao pokušaji da se napravi škola za decu - kao znak da se stanovnici i dalje bore, da ne žele da se predaju, da su i dalje ljudi. Ali ovde su satovi izgleda imali neku drugu, nemerljivo važniju ulogu. Promuvavši se još malo, Artem primeti i druge neobičnosti: kao prvo, na stanici nije bilo nikakvih stanova, ako se izuzme nekoliko spojenih vagona, koji su stajali na drugom koloseku i nestajali u tunelu, tako da se u dvorani video samo manji deo kompozicije, zbog čega je Artem i nije odmah primetio. Trgovaca svim i svačim, nekakvih radionica - bilo je prilično, ali nijednog šatora za stanovanje, ni paravana iza kojeg bi se moglo prespavati. Samo su se malobrojni prosjaci i skitnice valjali po kartonskim prostirkama. Ljudi koji su se vrteli po stanici s vremena na vreme bi prilazili časovniku, pa bi se vraćali svom poslu. Da je Kan ovde, pomisli Artem, bilo bi zanimljivo čuti šta bi on rekao na to.

Za razliku od Kineskog grada, gde su za putnike pokazivali prilično zanimanje, trudeći se da ih nahrane, da im nešto prodaju, da ih negde odvuču - ovde su svi izgledali zauzeti svojim poslom. Artem im uopšte nije bio interesantan, a osećaj usamljenosti, u početku potisnut znatiželjom, mučio ga je sve jače.

Pokušavajući da se otrgne od tuge koja je rasla u njemu, on opet počne da posmatra ljude oko sebe. Očekivao je da su i ljudi ovde nekako drugačiji, s naročitim izrazima lica, valjda je život na jednoj ovakvoj stanici morao na njima ostaviti neki trag. Na prvi pogled oko njega su žurili, vikali, radili, svađali se isti ljudi kao i drugde. Ali kad ih je pažljivije zagledao, hvatala ga je sve veća jeza: ovde je bilo mnogo bogalja i nakaza:

neko bez prstiju, neko u groznim krastama, neko s odvratnim patrljkom umesto odsečene treće ruke. Odrasli su bili mestimično ćelavi, bolesni, a zdravog, vitalnog čoveka gotovo nisi mogao videti. Padao je u oči njihov kržljav, degenerični izgled, koji je bio u potpunoj suprotnosti s mračnom veličinom stanice na kojoj su živeli.

Na sredini široke platforme bila su dva pravougaona otvora koji su vodili u dubinu, otvarajući prolaz ka Krugu, ka Hanzi. Ali ovde nije bilo ni Hanzinih graničara, ni kontrolnog punkta kao na Prospektu mira, a neko je pričao Artemu da Hanza sve susedne stanice drži u čeličnom stisku. Ne, ovde se očigledno dešavalo nešto čudno.

On tako stiže i do suprotnog kraja dvorane. Za početak kupi za pet metaka činiju seckanih pečenih gljiva i čašu ustajale gorke vode i s gađenjem popi to đubre, sedeći na prevrnutom plastičnom sanduku u kakvi-ma se ranije čuvala staklena ambalaža. Zatim pođe do voza, nadajući se da će bar tu moći da predahne, jer je već bio na izmaku snaga, a telo ga je još uvek bolelo od saslušanja. Ali kompozicija je bila potpuno drugačija od one na Kineskom gradu: vagoni su bili očerupani i potpuno prazni, na nekim mestima nagoreli i štrokavi; meke kožne klupe bile su iščupane i odnete, svuda su se videle mrlje usahle krvi, na podu su se zlo-kobno presijavale rasute čaure. Bilo je jasno da to mesto nije bilo sklonište, jer je više ličilo na utvrđenje koje je izdržalo više opsada.

Dok se Artem bavio razgledanjem voza nije prošlo mnogo vremena, ali kada se vratio na platformu, nije mogao da prepozna stanicu. Tezge su ispražnjene, žamor se utišao, i osim nekoliko lualica okupljenih u grupicu nedaleko od prolaza, na platformi nije bilo žive duše. Postalo je vidno mračnije, s te strane s koje je ušao na stanicu baklje su bile ugašene, gorelo ih je samo nekoliko u centralnom delu dvorane, a na suprotnom kraju se, još izdaleka, mogla videla slaba vatra. Sat je pokazivao nešto više od osam sati uveče. Sta se dogodilo? Onoliko koliko mu je to dopuštao bol u telu, Artem žurno krenu napred. Prolaz je bio zatvoren s obe strane, i to ne samo običnim metalnim vratašcima već jakim čeličnom kapijom. Na drugom stepeništu bila je ista takva, ali s jednom odškrinutom polovinom, a iza nje su se videle solidne rešetke, zavarene, od debele armature, kao na kazamatima na Tverskoj. Iza njih je bio stočić, osvetljen slabom lampom, za kojim je sedeo čuvar u iznošenoj sivoplavoj uniformi.

- Posle osam ulaz je zabranjen - odbrusi on kao odgovor na molbu da ga pusti unutra. - Kapija se otvara u šest ujutru - i okrete se, stavlajući do znanja da je razgovor završen.

Artem je bio zapanjen. Zašto se život na stanici završavao posle osam uveče? I šta sada da radi? Beskućnici koji su se gnezdili na svojim kartonskim kutijama izgledali su toliko gnusno da nije imao želju ni blizu da im priđe, pa reši da okuša sreću kod vatrice koja je svetlucala na drugom kraju dvorane.

Već izdaleka beše jasno da to nije logor skitnica već pogranična patrola ili nešto slično: pri svetlosti vatre videle su se snažne muške figure, ocrtavale su se oštre konture automatskih cevi, ali šta su tu čuvali, sedeći na platformi? Punktovi se postavljaju u tunelima, na prilazima stanicama, što dalje to bolje, a ovako... Čak i da se pojavi nekakav stvor, ili ih napadnu banditi, stražari ne bi mogli ništa da urade.

Ali, prišavši bliže, Artem opazi još ponešto: iza vatre, blesnuo bi s vremena na vreme jak snop bele svetlosti, usmeren kao nagore, ali izgleda prekratak, kao presečen na samom početku, jer se, suprotno svim zakonima fizike, umesto da bije u plafon, gubio nakon nekoliko metara. Reflektor se palio retko, u određenim vremenskim razmacima, i verovatno ga Artem zbog toga i nije ranije primetio. Šta li je to moglo biti?

On priđe vatri, uljudno se pozdravi, objasnivši da je na proputovanju i da je ne znajući propustio zatvaranje kapije, zamolivši da predahne tu, sa stražarima.

- Da predahnete? - podsmešljivo ponovi pitanje njemu najbliži raščupani, crnokosi muškarac, krupnog mesnatog nosa, onizak, ali reklo bi se prilično jak. - Ovo, mladiću, nije mesto za odmor. Ako dočekate jutro, biće dobro.

Na pitanje šta je to toliko opasno u sedenju pored vatre nasred platforme, muškarac ne odgovori ništa, već samo klimanjem glave pokaza iza svojih leđa na mesto s kojeg se palio reflektor. Ostali su bili zaneati razgovorom i uopšte ne obratiše pažnju na Artema. Rešen da konačno razjasni šta se to ovde dešava, on priđe reflektoru. To što je ugledao začudilo ga je, ali i objasnilo mnogo toga.

Na samom kraju dvorane bila je malena kabina, slična onima koje su nekada bile pored eskalatora kojima se prelazilo na druge linije. Bila je ograđena vrećama, na nekim delovima i masivnim metalnim pločama; jedan od stražara skidao je navlaku sa sprave koja je zastrašujuće izgledala, a drugi je sedeo u kabini. Na njoj je bio postavljen i reflektor koji je osvetljavao površinu. Površina! Nikakve ograde, ni traga ni glasa od nekakve barijere, odmah iza kabine počinjalo je stepenište eskalatora koji je vodio na površinu. A snop reflektora bio je uperen baš tamo, nemirno šarajući od zida do zida, kao da pokušava da otkrije nekoga u mrklom mraku, ali je u

njemu lovio samo sijalične konstrukcije pocrnele od nečega, vlažni plafon s koga su opadali komadi maltera, a dalje... Dalje se ništa nije videlo.

Sada je sve bilo jasnije.

Iz nekog razloga ovde nije bilo uobičajenog metalnog zaklona koji bi razdvajao stanicu od površine, ni na platformi, ni na površini. Pavelečka je bila direktno povezana sa spoljnim svetom, i njeni stanovnici su bili u stalnoj opasnosti od invazije. Udisali su zaraženi vazduh, pili zaraženu vodu, eto zbog čega je imala tako čudan ukus... Zbog toga je ovde bilo neuporedivo više mutacija među mladima, nego, na primer, na VDNP. Zbog toga su odrasli bili tako krležjavi: lobanje su im bile ogoljene i potpuno izguljene, iscrpljena tela su im se živa raspadala, postepeno ih je izjedala radijaciona bolest.

Ali to, izgleda, nije bilo sve, jer, kako objasniti to što je čitava stanica zamirala posle osam sati uveče, ili ono što je tamnokosi stražar pored vatre rekao o tome da je ovde velika stvar - preživeti do jutra?

Malo se dvoumeći, Artem pride čoveku koji je sedeo u kabini.

- Dobro veče - odgovori ovaj na pozdrav.

Bilo mu je oko pedeset, ali je već bio prilično očelavio, ono malo sede kose zamrsilo mu se na slepoočnicama i zatiljku, tamnim očima je ljubopitljivo gledao Artema, a jednostavnim prslukom na vezivanje nije mogao da sakrije okrugli stomacić. Na grudima mu je bio dvogled, a odmah pored njega - pištaljka.

- Sedi - pokaza on Artemu na najbližu vreću. * Oni se tamo, razumeš, zabavljaju, a mene ostavili ovde samog da se dosađujem. Hajde da makar s tobom popričam. Ko ti je tako sredio oko?...

Zapodenuše razgovor.

- Ne možemo, razumeš, ničim ovo ljudski da izmajstorišemo - poštišteno je pričao stražar, pokazujući rukom na otvor. - Ovde gvožđe ne vredi, trebalo bi da se izbetonira, s gvožđem smo već probali, ali uzalud. A dođe jesen, voda sve odnese do đavola, najpre se tu skuplja, a onda i probije... Desilo se nekoliko puta da je mnogo ljudi nastradalo, od tada se mi ovako ponašamo. Samo ovde nema mirnog života, kao na drugim stanicama, stalno iščekujemo: čim padne noć, počne gmizati svako jako đubre. Preko dana se ne muvaju, ili spavaju, ili možda pak vršljaju po površini. A kako se smrkne, to je da poludiš. Ali mi smo se ovde privikli, naravno, posle osam - svi smo u tunelu, tamo živimo, a ovo ovde je više ekonomski deo. Pričekaj-de... - prekide on, škljocnu prekidač na stalku i reflektor jako zasija.

Razgovor se nastavi tek pošto je bek snop svetla prešao preko sva tri eskalatora, prošetao po plafonu i zidovima i na kraju se mirno ugasio.

- Tamo gore je - reče sasvim tiho stražar, pokazujući prstom ka plafonu - Pavelecka železnička stanica. Svakako je nekada bila. Prokletost mesto. Ne znam kuda su se granale njene pruge, ali sada se tamo dešava nešto strašno. Ponekad dopiru takvi zvuči, da se naježiš. A ponekad krenu da gamižu i dole... - on ućuta. - Mi zovemo pridošlicama te stvarove što gmižu s površine - nastavi on posle kratke pauze. - Zbog stanice. Inače i nije tako strašno. Nekoliko puta se desilo da su pridošlice bile tolike da su čitav kordon zbrisale. Video si onaj naš voz poprečen tamo na šinama. Do njega su došli. Odozdo se ne može proći - tamo su žene, deca, ako bi pridošlice tuda prošle - svi bi bili gotovi. Našim ljudima je to bilo jasno, povukli su se do voza, zauzeli pozicije i ubili su nekoliko stvorova. Ali i oni su... samo su dvojica preživela od njih deset. Jedan pridošlica je pobeo ka Novokuznjeckoj. Ujutru su hteli da krenu za njim, takav je trag guste sluzi iza njega ostao, ali je skrenuo u bočni tunel, a mi dole ne zalazimo. Imamo sasvim dovoljno svojih muka.

- A ja sam čuo da Pavelecku niko nikada ne napada - seti se Artem. - Je li to tačno?

- Naravno - značajno klimnu glavom stražar. - Ko bi nas dirao? Da mi ovde ne držimo odbranu, već bi se razmireli po čitavoj liniji. Ne, na nas niko ne srne ruku da digne. Hanza nam je ustupila gotovo čitav prolaz na čijem je samom kraju njihov granični punkt. Doturaju nam oružje, samo da bismo ih štitili. Sviđa im se da je vruć krompir u tuđim rukama, ja ti kažem! Kako se ono zoveš? Ja sam Mark. Pričekaj-de, Arteme, nešto tamo mrda... - i opet žurno uključi reflektor. - Jok, sigurno mi se učinilo - nesigurno reče on malo posle toga.

Artema je malo pomalo preplavio mučan osećaj opasnosti. Kao i Mark, i on je napregnuto gledao gore, ali tamo gde je ovaj video samo senke razbijenih sijalica, Artemu su se, u zaslepljujućem snopu svetlosti, pričinjavale fantastične siluete. Isprva mu se činilo da se njegova uobražilja poigrava s njim, ali se jedna od čudnih kontura primetno pokrenuo, odmah pošto svetlosni krug prede preko nje.

- Pričekajte... - prošaputa on. - Vratite u onaj ugao, gde je ona velika pukotina, samo naglo...

I kao da na mestu obasjanom reflektorom, prilično udaljenom od sredine eskalatora, nešto veliko i mršavo zastade na trenutak, a zatim se najednom sjuri nadole. Mark uhvati pištaljku koja mu umalo ispade iz

ruke i dunu iz sve snage, i istog trenutka svi koji su sedeli pored vatre poskakaše sa svojih mesta i pojuriše ka položaju.

Ispostavi se da je tu bio još jedan reflektor, malo slabiji, ali brzo kombinovan s neobičnim teškim mitraljezom. Artem nikada ranije nije viđao takve: oružje je imalo dugačku cev s levkastim proširenjem na kraju, nišan koji je svojim oblikom podsećao na paučinu, a meci su upadali u njega pričvršćeni na sjajnu masnu traku.

- Eno ga, negde kod desetog! - locira svetlom reflektora pridošlicu mršav čovek promuklog glasa, koji je zauzeo položaj kraj Marka. - Daj dvogled... Leha! Deseti u desnom redu!

- Opušteno! Svi su tu, bratac, sad mirno sedi - zabrunda mitraljezac, nišaneći crnu senku koja se pritajila. - Imam ga!

Zaštekta zaglušujući rafal, deseta lampa odozdo pršte u paramparčad, a gore nešto prodorno zaciča.

- Izgleda da smo ga sredili - zaključi promukli. - Daj još osvetli... Eno ga, leži. Gotov je, zaraza.

Ali se odozgo još dugo, sigurno još ceo naredni sat, čulo teško, gotovo ljudsko stenjanje, koje je potpuno izbezumljivalo Artema. Kada je predložio da dokrajče pridošlicu, da se ne muči, odgovoriše mu:

- Ako baš želiš, idi pa ga dokrajči. Nije ti ovo, momče, streljana, nama je svaki metak važan.

Zameniše Marka, pa njih dvojica pođoše do vatre. Mark pripali na vatri savijenu cigaretu i zamisli se, a Artem je slušao o čemu razgovaraju ostali.

- Eto, Leha je juče pričao o krišnaistima - reče prigušenim dubokim glasom krupan čovek niskog čela i jakog vrata - koji su na Oktobarskom polju, a hteli bi da se domognu nuklearnog instituta, kako bi aktivirali nuklearni reaktor i svima obezbedili nirvanu, samo nikako da im to pođe za rukom. Ali to me podsetilo na nešto što se meni desilo pre četiri godine, dok sam još živio na Savelovskoj. Išao sam jednom nekim poslom na Belorusku. U to vreme sam imao veze na Novoslobodskoj, tako da sam krenuo pravo preko Hanze. Brzo sam stigao na Belorusku, sreo se s kim je trebalo, pozavršavao posliće s njime, pa nešto mislim, valjalo bi to zaliti. On mi kaže, pazi, vodi računa, ovde pijanci često nestaju. A ja njemu: dobro de, ne može se posao tek tako završiti. Sve u svemu, nas dvojica smo stukli celu flašu. Poslednje čega se sećam je kako on četvoronoške puže i viče: „Ja sam iunohod 1'." Budim se - Bogorodice sveta! - vezan, s povezom preko usta, tintara obrijana na ćelavo, sam u nekom sobičku, verovatno nekadašnjoj menjačnici. Kakva je ovo beda sad,

mislim se. Nakon pola sata dođoše neki đavoli, ščepaše me za vrat i odvukoše u dvoranu. Uopšte mi nije bilo jasno gde sam se obreo, svi nazi-vi uništeni, zidovi nečim umazani, pod pun krvi, vatre gore, gotovo čitava stanica prekopana, a u dnu duboka jama, dvadeset, ako ne i trideset metara duboka. Na podu i na plafonu iscrtane zvezde, znate one iz jednog poteza, kao što ih deca crtaju. Razmišljam, možda su me crveni zarobili? Kad sam malo mućnuo glavom, shvatih, ni nalik. Dovedoše me do te jame, a tamo konopac koji se spušta do dole, kažu: hvataj se za konopac. A kalašnjikovim guraju. Ja pogledam dole - a tamo na dnu gomila ljudi s čuski-jama i lopatama, kopaju jamu još dublje. Zemlju čekrkom izvlače gore, toware u vagonete i odvoze nekuda. Ali, nema se kud, ti momci s kalašnjikovima - totalni luđaci, istetovirani od glave do pete, neki kriminalci, pomislio sam. Sigurno sam se našao na zoni. Sigurno ti glavni prokopavaju tunel da bi pobjegli. A beda nadnici kod njih. A zatim sam shvatio da sam u nevolji. Kakva zona u metrou, otkud bi ona ovde mogla biti? Ja im kažem da se plašim visine, da ću se stropošitati pravo ovima na glavu, da neće od mene imati mnogo vajde. Oni se posavetovaše i dadoše mi da zemlju koja stiže odozdo tovarim u vagonete. Na rukama lisice, na nogama neki lanci i tovari. Ali ja nikako nisam mogao da shvatim čime se oni bave. Poslić, pošteno govoreći, nije bio lak. Ja još i kojekako - sleže on širokim ramenima. - Beše tamo i slabijih, i kako neko od njih padne na zemlju, obrijani su ga podizali i vukli ka nekim stepenicama. Kasnije sam jednom prošao tuda, vidim, tu im je neki panj, sličan onom koji je nekada bio na Crvenom trgu, gde su odrubljivali glave, u njemu pobodena ogromna sekira, a okolo krvuština i štrče glave nasadene na motke. Umalo nisam povratio. Ne, mislim se, treba odavde bežati glavom bez obzira, dok me nisu razapeli kao strašilo.

- I ko su oni bili? - nestrljivo ga prekide onaj promukli, koji je bio za reflektorom.

- Pitao sam posle toga ljude s kojima sam utovarao. Znaš ko? Satanisti, razumeš? Oni su, znači, odlučili da je kraj sveta već počeo, a da je metro ulaz u pakao. I još mi je nešto pričao o nekim krugovima, ne sećam se više...

- Vrata - ispravi ga mitraljezac.

- Jeste. Metro - to su vrata pakla, koji je malo dublje, a đavo ih, znači, tamo čeka, treba se samo probiti do njega. Zato kopaju. Od tada su prošle četiri godine. Možda su do sada i uspeli da prokopaju.

- A gde je to? - upita mitraljezac.

- Ne znam! Bogami ne znam. Evo kako sam se izbavio odande: ubacili su me u vagonet i prekrili me zemljom dok čuvari nisu gledali. Dugo sam se vozio nekuda, zatim su me istovarili s neke visine, onesvestio sam se, probudio, penjao, ispuzao na neke šine i onda po njima napred, a one se ukrštaju s nekim drugim, i ja na raskrsnici padnem. Onda me neko pokupio i samo sam se probudio na Dubrovki, razumeš? A taj koji me pokupio, u stvari spasao, beše neki dobar čovek. Pa ti sad razmišljaj gde je to...

Zatim su pričali o tome da se proneo glas da je na Trgu Iljiča i Rimskoj neka epidemija, i da je mnogo naroda pomrlo, ali Artem to kao da i nije čuo. Misao da je metro predvorje pakla, ili čak možda njegov prvi krug, potpuno ga je hipnotisala, i pred očima mu iskrsnu neverovatna slika: na stotine ljudi, uskomešani poput mrava, ručno kopaju beskonačnu jamu, prolaz ka nikuda, dok se jednom kramp nekog od njih neobično lako ne zabode u zemlju i ne probije dno, i tada će pakao i metro zauvek biti spojeni.

Onda mu pade na pamet da se, eto, i na ovoj stanici živi slično kao i na VDNP: neprestano je napadaju neka čudovišna stvorenja s površine, a oni sami odolevaju napadima, i ako Pavelecka poklekne, ti monstrumi će se razmilet i po čitavoj liniji. Ispadalo je da uloga VDNP ipak nije tako isključiva kako mu se ranije činilo. Ko zna koliko je još takvih stanica u metrou, od kojih svaka štiti svoje položaje, boreći se ne za sveopšte dobro već za sopstvenu kožu... Mogu se povlačiti nazad, odstupati ka centru, rušeći tunele za sobom, ali to će značiti sve manje životnog prostora, dok se svi preostali preživeli ne sabiju na jednom komadiću prostora i jedni drugima ne pregrizu grkljane.

Ali ako VDNP nije ništa izuzetno, ako postoje i drugi izlazi na površinu, koje je nemoguće zatvoriti... To onda znači... Opomenuvši sebe, Artem sam sebi zabrani da nastavi da razmišlja o tome. To je jednostavno glas slabosti, izdajnički, sladunjav, s čvrstim argumentima za odustajanje od Pohoda, od Cilja. Ali tome se ne treba predavati. Taj put vodi u ćorsokak.

Da bi odagnao te misli, on počeo ponovo da sluša razgovor. Najpre su se bavili procenjivanjem šansi za neku pobedu nekakvog Puška. Onda je promukli počeo priču o tome kako su neki promrzli napali Kineski grad, pobili gomilu ljudi, ali da su uz pomoć pristigle kaluške bratije ipak uspeali da se odbrane, pa su se razbojnici povukli nazad ka Taganskoj. Artem taman htede da kaže da nije u pitanju Taganska, nego Treťjakovska, kad se umeša neki suvonjavi tip, čije lice nije bilo moguće vi-

deti, i reče da su kalužani proterani s Kineskog grada i da tu sada ima kontrolu neka nova grupa, za koju niko nikada nije čuo. Promukli mu se oštro suprotstavi, a Artem poče padati u san. Ovoga puta nije sanjao ništa, spavao je tako čvrsto da ga nije mogao probuditi ni pisak pištaljke na uzbunu, ni to što su svi poskakali sa svojih mesta. Uzbuna je izgleda bila lažna, jer se nakon toga nisu čuli pucnji.

Kada ga je naposljetku probudio Mark, na satu je bilo petnaest do šest.

- Ustaj, dežurstvo je završeno! - on veselo prodrma Artema za rame.

- Idemo, pokazaću ti prolaz kroz koji te juče nisu pustili. Imaš pasoš?

Artem odmahnu glavom.

- Ne mari, nešto ćemo srediti - obeća Mark, i stvarno, kroz nekoliko minuta već su bili u tunelu, a čuvar je smireno zviždukao, kotrljajući na dlanu dva metka.

Prolaz je bio prilično dug, duži čak i od same stanice. U dnu jednog zida bili su zastori od cerade i svetlele su prilično jake lampe („Hanza se pobrinula” - smeškao se Mark), a u dnu drugog protezala se pregrada, duga ali niska, ne viša od jednog metra.

- Ovo je, između ostalog, jedan od najdužih prolaza u čitavom metrou! - ponosno reče Mark. - Pitaš se čemu služi ova pregrada? Zar ne znaš? To je već poznata stvar! Polovina onih koji dođu kod nas, samo zbog nje dolaze! Pričekaj, sada je još rano. Kasnije će početi. To ti je večernja zabava, kada se zatvori izlaz na stanicu i ljudi nemaju šta da rade. Ali će moжда preko dana biti kvalifikaciona trka. Stvarno nisi ništa čuo o tome? Da mi ovde imamo pacovske trke, totalizator! Mi ga zovemo hipodrom. Ja sam mislio da to svi znaju - začudi se on kada naposljetku shvati da se Artem ne šali. - Voliš li ti uopšte da se igraš? Ja sam, na primer, igrač.

Artemu je naravno bilo zanimljivo da gleda trke, ali nikada nije bio posebno zagrižen za to. Osim toga, sada kada se probudio posle toliko vremena, u glavi se zgušnjavao i rastao osećaj krivice. Nije mogao da čeka večer, u stvari, uopšte nije mogao da čeka. Morao je da krene dalje što pre, previše vremena je proćerdano uzalud. Ali put do Polisa je vodio preko Hanze, i sada više nije mogao da je zaobiđe.

- Ja zaista ne mogu da ostanem ovde do večeras - reče Artem. - Moram na...

Poljanku.

- Pa to ti je kroz Hanzu - primeti Mark, zaškiljivši. - Kako ti uopšte misliš preko Hanze, a ne samo da nemaš vizu nego ni pasoš? Tu ti ja, prijatelju, već ne mogu pomoći. Ali mislim da imam ideju. Upravnik Pavelec - ne naše nego kružne - veliki je ljubitelj evo baš ovih trka. Njegov

pacov Pirat je favorit. On je ovde svake večeri, pod stražom i u punom sjaju. Igraj, ako hoćeš, protiv njega lično.

- Ali ja nemam čime da igram - usprotivi se Artem.

- Igraj u svojstvu posluge. Ako hoćeš, ja ću da te ubacim - Markove oči zasijaše strasno. - Ako pobedimo, dobićeš vizu. Ako izgubimo - svejedno ćeš tamo, i od tebe zavisi kako ćeš se izvući. Je li dobra varijanta? Jeste.

Artemu se taj plan uopšte nije dopao. Prodavati sebe u ropstvo, i što je još gore, gubiti sebe na pacovskom totalizatoru, bilo je nekako ponižavajuće. Odlučio je da se probije kroz Hanzu na neki drugi način. Nekoliko sati se vrteo oko strogih graničara u sivošarenim uniformama - bili su obučeni identično kao i oni na Prospektu mira - pokušavajući da razgovara s njima, ali ovi nisu želeli da komuniciraju. Pošto ga je jedan od njih prezrivo nazvao jednookim (što je bilo nepravedno, jer je levo oko već počelo da se otvara, mada ga je i dalje đavolski bolelo) i posavetovao mu da se gubi, Artem je odustao od uzaludnih pokušaja i počeo da traga za najmračnijim i najsumnjivijim likovima na stanici, trgovcima oružjem i ludajom - svima onima koji bi mogli biti krijumčari. Ali niko nije pristao da provede Artema kroz Hanzu za njegov automat i lampu.

Pade večer, koje Artem dočeka u tihom očajanju, sedeći na podu u prolazu obuzet samoponiženjem. Za to vreme prolaz ožive, odrasli su se vraćali s posla, večerali sa svojim porodicama, dečja graja je postajala sve tiša, dok ih nisu poslali na spavanje i na kraju, kada se kapija zaključa, svi nagrnuše iz svojih šatora i zastora ka trkaćim stazicama. Ovde je bilo dosta sveta, svakako ne manje od trista ljudi, i pronaći Marka u takvoj gužvi uopšte nije bilo lako. Ljudi su nagađali kako će danas Pirat biti brži, hoće li Pušku poći za rukom da ga makar jednom prestigne, nabrajali su nadimke i drugih trkača, ali su ova dvojica očigledno bili van konkurencije.

Startnoj poziciji su prilazili ponosni vlasnici pacova, noseći svoje razmažene ljubimce u malim kavezima. Nigde nije bilo upravnika kružne Pavelecke, a i Mark kao da je propao u zemlju. Artem se uplaši da je ovaj možda čak opet na straži, i da uopšte neće doći. Ali kako se onda spremao da igra?...

Naposletku se s drugog kraja prolaza pojavi mala procesija. U koloni je, dostojanstveno držeći svoje glomazno telo, u pratnji dva namrštena telohranitelja, bez žurbe koračao starac obrijane glave, bujnih negovanih brkova, s naočarima, u strogom crnom odelu. Jedan od čuvara

u rukama je držao kutiju obloženu crvenim plišem, s rešetkastim stranama, u kojoj se mrdalo nešto sivo. To je sigurno bio znameniti Pirat.

Telohranitelj donese kutiju do startne pozicije, a brkati starac dođe do sudije koji je sedeo za stolom, zapovednički otera od stola njegovog pomoćnika, teško se spusti na prazno mesto i otpoče kurtoazni razgovor. Drugi čuvar stade pored njega, leđima okrenut stoliću, široko raširenih nogu, s rukama na kratkom crnom automatu koji mu je visio na grudima. Tako dostojanstvenom čoveku ne samo da se nije moglo predložiti ništa već je bilo opasno i približiti mu se.

A onda Artem vide kako tim uvažanim ljudima bez ustručavanja, češljajući odavno neopranu kosu, prilazi nemarno obučeni Mark, i počinje nešto da priča sudiji. S takve udaljenosti bilo je moguće čuti samo intonaciju, ali se zato moglo lepo videti kako je brkati starac najpre zbuñeno pocrveneo, a onda nabacio nadmenu grimasu, i na kraju preko volje klimnuo glavom i, skinuvši naočare, počeo brižljivo da ih briše.

Artem počne da se probija kroz masu prema startnoj poziciji, gde je bio Mark.

- Zakukuljeno-zamumuljeno! - radosno mu saopšti ovaj, trljajući ruke.

Na pitanje na šta konkretno misli, Mark pojasni da je upravo zakazao sa starim upravnikom pojedinačnu trku protiv Pirata, tvrdeći da će njegov novi pacov prestići favorita već u prvom krugu. Morao je da izloži Artema krajnoj opasnosti, reče Mark, ali je zauzvrat tražio vize za njega i sebe za čitavu Hanzu. Upravnik je, istina, taj predlog odbio, rekavši da se ne bavi trgovinom (Artem s olakšanjem odahnu), ali je dodao da bi tako bezočna drskost morala biti kažnjena. Ukoliko njihov pacov izgubi, Artem i Mark će morati da čiste nužnike na kružnoj Pavelečkoj. Ukoliko bude pobedio, oni će dobiti vize. Bio je, naravno, ubeđen da je druga mogućnost isključena, i zato je pristao. Odlučio je da kazni samouverene drznike koji su se usudili da izazovu njegovog ljubimca.

- A je l' vi imate svog pacova? - oprezno upita Artem.

- Naravno! - uveravao ga je Mark. - Pravu zver! On će ovog Pirata da pocepa kao od šale! Znaš kako je danas kidnuo od mene! Jurio sam ga skoro do Novokuznjecke.

- A kako mu je ime?

- Ime? Stvarno, kako se zove? Pa, recimo, Raketa - predloži Mark.

- Raketa - zvuči preteče je l' da?

Artem nije bio siguran da je smisao takmičenja u tome čiji će pacov brže pocepati suparnika kao od šale, ali očuta. Onda se ispostavi da je Mark svog pacova uhvatio tek danas, i ovoga puta Artem ne izdrža:

- A otkud znate da će on da pobedi?

- Verujem u njega, Arteme! - svečano reče Mark. - I zapravo, znaš, ja već odavno želim da imam svog pacova. Kladio sam se na tude, oni bi gubili, a ja bih tada razmišljao: neka, doći će dan, imaću i ja svog, i do-neće mi sreću. Ali nikako da resim, a to i nije baš jednostavno, treba do-biti dozvolu od sudije, a to ti je takva zavrzlama... Proći će život, ili će me neka pridošlica prožderati, ili ću umreti prirodnom smrću, a neću imati svog pacova... A onda si banuo ti, pa sam pomislio: to je to! Sad ili nikad! Ako sad ne budeš rizikovao, rekao sam sebi, to znači da ćeš se i dalje kladiti na tude pacove. I odlučio sam: ako ću već da igram, igra-ću na krupno. Ja bih, naravno, želeo da ti pomognem, ali, izvini, to nije najvažnije. Tako sam želeo da dođem kod onog brkatog starkelje - Mark spusti glas - i da mu kažem: izazivam lično vašeg Pirata! On se tako zbla-nuo da je zabranio sudiji da preko reda atestira mog pacova. Jasno ti je - dodade on, malo počutavši - zbog jednog trenutka, valja posle cele go-dine čistiti nužnike.

- Ali naš pacov će sigurno izgubiti - poslednji put je pokušao da ga urazumi očajni Artem.

Mark ga je pažljivo pogledao, osmehnuo se i rekao:

- A šta ako ne?...

Strogo pogledavši po okupljenoj publici, sudija provuče prste kroz prosedu kosu, važno se nakašlja i počeo da čita imena pacova koji su uče-stvovali u trci. Raketa je bio poslednji, ali Mark se uopšte ne osvrnu na to. Najviše aplauza dobi Pirat, a Raketi je tapšao samo Artem, jer su Marku bile zauzete ruke: držao je kavez. U tom trenutku Artem se još nadao čudu koje će ga spasti neslavnog kraja u smrdljivoj jami.

Onda sudija ispalio ćorak iz svog „makarova“, a vlasnici otvoriše svoje kaveze. Raketa se oslobodi prvi, tako da Artemu srce radosno po-skoči, ali odmah nakon toga, kada ostali pacovi jurnuše napred kroz ceo prolaz, neki brže, neki sporije, Raketa je, kaljajući svoje gordo ime, za-stao u uglu na oko pet metara od starta i tu i ostao. A terati pacove je prema propozicijama bilo zabranjeno. Artem je pomno pratio Marka, očekujući da će ovaj početi da galami, ili da će biti izbezumljen od tuge. Ali hladnim i dostojanstvenim izrazom lica, Mark je više podsećao na kapetana krstarice koji daje naređenje da se njegov bojni brod potopi kako

ne bi pao u ruke neprijatelju - kao u jednoj od raskupusanih knjiga iz biblioteke sa VDNP, o jednom ratu Rusa s tamo nekim.

Nakon nekoliko minuta, prvi pacovi stigoše na cilj. Pobedio je Pirat, na drugom mestu je bio neki nerazgovetnog imena, a Pušok je stigao treći. Artem baci pogled na sudijski sto. Brkati starac je analizirajući rezultate sa sudijom brisao od uzbuđenja oznojenu, ćelavu lobanju istom onom krpicom kojom je do malopre trljao stakla naočara. Artem se već ponada da su zaboravili na njih, kada se starac najednom lupi po čelu i ljupko se osmehujući, pozva Marka prstom da dođe.

Sada se Artem osećao gotovo kao u trenutku kada su ga vodili na izvršenje kazne, samo što taj osećaj ovog puta nije bio tako jak. Probijajući se za Markom ka sudijskom stolu, tešio je sebe time da mu je, ova-ko ili onako, ulaz na teritoriju Hanze otvoren, trebalo je samo smisliti način da se pobegne.

Ali pre toga ga je očekivala bruka.

Brkati ih učtivo pozva da se popnu da podijum od dasaka, a zatim se obrati publici, ukratko iznoseći suštinu opklade, a onda gromoglasno •objavi da se oba gubitnika upućuju, kao što je i dogovoreno, na rad na čišćenju sanitarnih čvorova, od godinu dana, počev od danas. Niotkuda se pojaviše dva Hanzina graničara, uzeše Artemov automat, uveravajući ga da će mu najveći protivnik u narednih godinu dana biti potpuno bezopasan, kao i da će mu po isteku tog perioda oružje biti vraćeno. Zatim su ih uz zviždanje i povike gomile sproveli na Kružnu.

Prolaz je vodio ispod poda na sredini dvorane, kao i na susednoj stanici, ali to je bila jedina sličnost između dve Pavelecke. Kružna je ostavljala vrlo čudan utisak: s jedne strane, plafon je bio nizak i nije bilo pravih stubova, na jednakim razmacima u zidu su bili lučni prolazi, koji su bili jednako široki kao i razmaci među njima. Činilo se da je prva Pavelecka graditeljima bila lakša za gradnju, kao da je zemlja tamo bila mekša i da se kroz nju bilo jednostavnije probijati, a da je ovde bila neka tvrda, čije su čvrste naslage s teškom mukom bušili. Ali iz nekog razloga ovde nije bilo onog mučnog, turobnog raspoloženja kao na Tverskoj, možda zbog toga što je ovde bilo neobično mnogo sveta, a zidovi su bili ukrašeni čudesnim šarama, a po obodima lukova bile su imitacije drevnih stubova, kao na slikama iz knjige *Mitovi Stare Grčke*. Jednom rečju, nije to bilo najgore mesto za prinudni rad.

I naravno, na prvi pogled je bilo jasno da je to teritorija Hanze. Kao prvo, ovde je bilo neobično čisto i prijatno, a s plafona su fino sve-telele prave velike sijalice u staklenim kuglama. U samoj dvorani, koja,

istina, nije bila tako prostrana kao na stanici - bliznakinji, nije bilo ni jednog šatora, ali je zato bilo mnogo radnih stolova, s hrpom komplikovanih detalja. Za njima su sedeli ljudi u sivim radnim bluzama, a u vazduhu se blago osećao miris mašinskog ulja. Radni dan se ovde završavao kasnije nego na Paveleckoj radijalnoj. Na zidovima su visila obeležja Hanze - smeđi krug na beloj pozadini, plakati koji su pozivali na povećanje produktivnosti rada i citati nekog A. Smita. Ispod najveće zastave, između dva ukočena vojnika počasne straže bio je stakleni stolić, i dok su ga provodili pored njega, Artem namerno zastade da bi video kakve se to svetinje nalaze ispod stakla.

Tamo su na crvenom plišu, brižljivo osvetljene sa dve malene sijalice, čuvane dve knjige. Na prvoj, čiji je crni povež bio odlično očuvan, zlatotiskom je bilo odštampano „Adam Smit. Bogatstvo naroda“. Na drugoj prilično pohabanoj knjižici, pocepanih tankih korica izlepljenih uskim papirnim trakama, debelim slovima je bilo ispisano „Dejl Karnegi. Kako prestati s brigom i početi živeti“.

Ni o jednom, ni o drugom autoru Artem nikada ništa nije čuo, zato ga je neuporedivo više zanimalo da li je ostacima baš ovog pliša upravnik stanice obložio kavez svog omiljenog pacova. Jedna pruga je bila otvorena, i njome su povremeno prolazile uglavnom ručne dresine natovarene sanducima. Protutnjala je obavijena dimom i motorna, zastavši nakratko na stanici pre nego što je nastavila dalje, a Artem je stigao da primeti da na njoj sede borci u punoj snazi, u crnim uniformama i crno-belim potkošuljama. Svaki od njih je na glavi imao opremu za noćno osmatranje, na grudima su im bili neobično kratki automati, a tela su im bila zaštićena teškim pancirnim prslucima. Komandir je gladeći ogromni tamnozeleni šlem sa štitnikom, koji mu je bio na kolenima, razmenio nekoliko reči s čuvarima na stanici, koji su bili obučeni u obične sive uniforme, i dresina je nestala u tunelu.

Na drugom koloseku je stajala kompletna kompozicija, koja je bila u mnogo boljem stanju od one koju je Artem video na Kovačkom mostu. Iza prekrivenih prozora sigurno su bili stanovi, ali je bilo i drugih, kroz čije su se prozore mogli videti radni stolovi sa štamparskim mašinama za kojima su sedeli ljudi poslovnog izgleda, a na tabli iznad vrata bilo je ugravirano „CENTRALNI OFIS“.

Ova stanica ostavila je na Artema neizbrisiv utisak. Ne, on njome nije bio preneražen kao prvom Paveleckom, ovde nije bilo ni traga od te tajanstvene, mračne veličanstvenosti koja bi degenerisane potomke podsećala na prohujalu veličinu ljudi s površine i na moć graditelja metroa.

Ali zato su ljudi ovde živeli tako kao da van granica Kružne linije ne vrvi od depresivnog ludila podzemnog bitisanja. Ovde se vodio uravnotežen, udoban život, posle radnog dana se podrazumevao zasluženi odmor, omladina nije bežala u virtuelni svet ludaje već u fabrike - jer što pre započneš karijeru, više ćeš napredovati, a stariji ljudi nisu strahovali da će ih čim ostanu bez snage izbaciti u tunel da njima nahrane pacove. Sada je bilo jasnije zbog čega je Hanza tako malo i nerado puštala strance na svoje stanice. Broj mesta u raju je ograničen, a samo je u pakao ulaz slobodan.

- Konačno sam emigrirao! - radovao se Mark, zadovoljno gledajući oko sebe.

Pri kraju dvorane, u staklenoj kabini s natpisom „stražar“, bio je još jedan graničar, a pored je bila mala rampa ofarbana u crveno-bele štrafte. Kada bi mu prilazili oni koji nisu stizali na dresinama* graničar bi značajnog izgleda izašao iz kabine, učtivo i ćutke pogledao dokumenta, a onda i robu, pa bi na kraju podigao rampu. Artem je zapazio da se svi graničari i carinici veoma ponose svojim poslom, odmah se videlo da rade ono što vole. S druge strane, takav posao je nemoguće ne voleti, pomisli on.

Odvedoše ih iza ograde, odakle je vodio putić u tunel s hodnicima za nusprostorije sa strane i pokazaše im pravu pravcatu ekonomiju. Sumorne požutele pločice, sa septičkim jamama iznad kojih su gordo štrcale prave klozetske šolje, grozno prljave radne bluze, lopate umazane nečim užasnim, ručna kolica s jednim točkom koji je pravio nepravilne osmice, vagonet koji je valjalo tovariti i terati do najbliže duboke jame. I sve to obavijeno čudovišnim, nezamislivim smradom, koji se upijao u odeću, natapajući svaku vlas kose od korena do vrha, uvlačeći se pod kožu, toliko da počneš da ga doživljavaš kao deo svoje prirode, kao da će ostati u tebi i na tebi zauvek, plašeći tebi slične, terajući ih da se pomere u stranu i pre nego što te ugledaju.

Prvi dan tog jednoličnog posla prolazio je toliko sporo da Artem zaključi: dali su im beskonačnu smenu, čistiće, bacaće, guraće, pa opet čistiti, bacati, gurati, prazniti, i vraćaće se natrag samo zbog toga da bi se taj prokleti ciklus pretvorio u naredni put. Poslu se nije nazirao kraj, a novi posetioci su neprestano pristizali. Ni oni, ni čuvari koji su stajali na ulazu u prostoriju i na krajnjoj tački njihove maršrute, pored jame, nisu krili odvratnost prema jadnim radišama. S gađenjem bi se pomerali u stranu, hvatajući se za nos, a poneko finiji i hvatajući vazduh da slučajno ne bi disao u Artemovoj i Markovoj blizini. Na njihovim licima je

bilo takvo gnušanje da se Artem sa čuđenjem pitao: pa zar sva ta nečist, koje se tako brzo i odlučno odriču, nije iz njihovih utroba? Krajem dana, kada su im ruke bile izguljene do krvi bez obzira na ogromne platnene rukavice, Artemu se činilo da je spoznao istinsku prirodu čoveka, kao i smisao njegovog života. Sada mu je čovek izgledao kao komplikovana mašina za uništavanje namirnica i proizvodnju izmeta, koja funkcioniše gotovo bez zastoja čitavog života, bez ikakvog smisla, ako se pod rečju „smisao” podrazumeva nekakav konačni cilj. Smisao je bio u procesu: uništiti što više hrane, preraditi je što brže, i izbaciti otpad, sve što je ostalo od dimljenih svinjskih šnicli, dinstanih pečuraka, lepinjica - sada upropašćenih i oskrnavljenih. Crte lica onih koji su dolazili su nestajale, postajali su bezlični mehanizmi za uništavanje lepog i korisnog, proizvodeći zauzvrat smrad i ništa vilo. Artem je bio ogorčen na ljude, osećajući prema njima još veću odvratnost nego oni prema njemu. Mark je stoički izdržavao, s vremena na vreme bodreći Artema rečenicama tipa: „Ništa, ništa, i ranije su mi pričali da je u emigraciji uvek u početku teško.”

Uglavnom, ni prvog ni drugog dana nije se ukazala prilika za bekstvo, čuvari su budno pazili, pa čak i kada je trebalo zaci u tunel dublje od jame, ka Dobrinjinskoj, to se nije dogodilo. Spavali su u susednom sobičku, noću su vrata dobro zaključavana, a u staklenoj kabini na punktu kraj ulaza na stanicu, non-stop je bio stražar.

Nastupio je treći dan njihovog boravka na stanici. Ovde se vreme nije merilo danima, ono je milelo, poput sluzi, u sekundama neprekidnog košmara. Artem se već privikao na pomisao da mu niko nikada više neće prići i porazgovarati s njim i da mu je sada zapečaćena sudbina izopštenika. Kao da više nije bio čovek već neko nakazno nemisleće biće, u kome ljudi vide samo nešto gadno i odbojno, nimalo slično sebi, što ih još više plaši i odbija, kao da se od njega mogu zaraziti tom nakaznošću, kao da je gubav.

Ispočetka je pravio planove za bekstvo. Onda je nastupila faza praznine i očaja. Posle nje ga je obuzela nejasna otupelost, kada je razum napustio njegov život, potisnut, upivši tanane niti osećanja, sakrivši se negde u dubini svesti. Artem je nastavljao da radi mehanički, njegovi pokreti su postali automatski, trebalo je samo čistiti, bacati, gurati, opet čistiti, ponovo gurati, prazniti, pa se što pre vraćati natrag, da bi se opet čistilo. Snovi su izgubili smisao, i u njima je, kao i na javi, beskonačno trčao, čistio, gurao, čistio i trčao.

Predveče petog dana, gurajući ručna kolica, Artem nalete na lopatu bačenu na pod i prevrnu ih, a onda i sam pade u izmet. Kada je polako

ustao, nešto mu kvrcnu u glavi i umesto da potrči po kofu i krpu, on se bez žurbe zaputi ka ulazu u tunel. Zgađen nad samim sobom do odvratnosti, bio je siguran da će njegova aura oterati i bilo koga drugog. I baš u tom trenutku, sticajem neverovatnih okolnosti, čuvara koji je uredno dreždao na kraju njegove uobičajene maršrute iz nekog razloga ne beše. Ni trenutka ne razmišljajući o tome da bi mogli da krenu u poteru za njim, on krenu po pragovima. Naslepo, ali gotovo bez spoticanja, hodao je sve brže i brže, dok nije počeo da trči, ali kako razum još uvek nije ovladao njegovim telom, on je i dalje bio grčevito pribijen uz svoju stranu tunela. Otpozadi se nisu čuli ni povici, niti bat koraka potere, samo je natovarena, loše osvetljena dresina zaškriljala pored njega. Artem se skoro zalepi za zid, propuštajući je napred. Ljudi na njoj ga ili nisu primetili, ili nisu smatrali za potrebno da na njega obrate pažnju; njihovi pogledi predoše preko njega bez zadržavanja, i oni ne prozboriše ni reč.

Odjednom ga obuze osećaj sopstvene neranjivosti koju je dobio zahvaljujući padu; prekriven smrdljivim izmetom kao da je postao nevidljiv, i to mu povrati snagu, a i razum poče polako da mu se vraća. Uspeo je! Na misteriozan način, suprotno zdravom razumu, uprkos svemu, uspeo je da pobegne s četvrte stanice, i niko ga čak i ne goni! To je bilo neobično, čudnovato, ali je bio uveren da kada bi sada pokušao da isplanira ono što se desilo, kada bi probao da secira čudo hladnim skalpelom racija, magija bi nestala u trenu i u leđa bi ga odmah pogodio snop reflektora patrolne dresine.

Na kraju tunela ugleda svetlost. Uspori korak i kroz koji trenutak ude na Dobrinjinsku.

Graničar se zadovolji jednostavnim „Zvali ste komunalca?“ i brzo ga propusti, jednom rukom rasterujući vazduh oko sebe, dok je drugom zapuštao usta. Trebalo je ići dalje, bežati što pre sa Hanzine teritorije, dok čuvari ne primete, dok iza leđa ne zazvone pendžetirane čizme, dok ne zapucaju hici upozorenja u vazduh, a onda... Brže.

Ne gledajući nikoga, oborivši pogled, dok je na koži osećao gađenje koje izaziva kod okoline, praveći oko sebe vakuum kojim bi se probio kroz bilo kakvu gužvu, Artem je koračao ka pograničnom punktu. Sta sada da kaže? Ponovo pitanja, tražiće da pokaže pasoš - šta da odgovori?

Glavu je oborio toliko da mu je podbradak bio na grudima, tako da ništa oko sebe nije video, i od čitave stanice jedino je zapazio uredne tamne mermerne ploče kojima je bio popločan pod. Išao je napred, premirujući u očekivanju trenutka kada će začuti grubi povik koji će mu narediti da stane. Hanzina granica je bila sve bliža. Sada... Samo što nije...

- Kakvo je ovo đubre? - začu iznad uha nazalni glas.

To je to.

- Ja... sam... Zalutao... Nisam ovdašnji... - mucajući zbog zbunjenosti, ili zato što se uživao u ulogu, promrmlja Artem.

- Gubi se odavde, čuješ li, fugo?! - glas je zvučao prilično ubedljivo, gotovo hipnotički, nije bilo moguće ne povinovati mu se.

- Siromah sam... Meni... - mrmljao je Artem, plašeći se da se ovaj ne predomisli.

- Prošnja je na teritoriji Hanze strogo zabranjena! - grubo odseče glas, a ovoga puta je dopirao s još većeg rastojanja.

- Siromah sam... Deca su mi mala... - Artem na kraju shvati na čemu treba da insistira, pa živnu.

- Kakva sad deca? Jesi li ti gluv? - rasrdi se nevidljivi graničar. - Popove, Lomako, ovamo! Izbacite ovu spodobu odavde!

Ni Popov ni Lomako nisu želeli da prljaju ruke o Artema, pa su ga jednostavno gurali cevima automata u leđa. Iza njih su letele grdnje starešine. Artemu je to zvučalo kao nebeska muzika.

Serpuhovska! Hanza je iza njega!

On naposljetku podiže pogled, ali ono što ugleda u očima ljudi koji su bili oko njega nateralo ga da opet obori glavu. Ovo već nije bila uređena Hanzina teritorija, ponovo se našao u prljavom, bednom haosu koji je vladao ostatkom metroa, ali je čak i za njega Artem bio prilično odvratniji. Neobični oklop koji ga je štitio na putu, čineći ga nevidljivim, terajući ljude od njega, zahvaljujući kome nisu želeli ni da ga pogledaju, propuštajući ga kroz sve barikade i punktove, ponovo se pretvorio u smrdljivu krastu balege. Izgleda da je prošlo dvanaest.

Sada, kada je prošlo likovanje, ta čudna, gotovo pozajmljena snaga koja ga je terala da uporno ide kroz tunel od Pavelecke do Dobrinjinske, odjednom ga je napustila, i ostavila samog, gladnog, izmoždenog, s dušom u nosu, grozno smrdljivog, s još uvek svežim tragovima udaraca iz protekle nedelje.

Prosjaci pored kojih je seo uza zid, misleći da ga bar to društvo neće izbegavati, uz psovke se razbežашe od njega na sve strane, a on ostade sasvim sam. Obuhvativši rukama ramena da bi mu bilo manje hladno, on zatvori oči, dugo sedeći tako, ne razmišljajući ni o čemu, dok ga ne savlada san.

Hodao je tunelom koji nije imao kraj. Bio je duži nego svi oni međustanični prostori zajedno kroz koje u životu prošao. Tunel je krivudao čas uzbrdo, čas nizbrdo, u njemu ne beše pravca dužeg od desetak koraka.

Ali se nastavljao i nastavljao, a hodati kroz njega bilo je sve teže, bolele su do krvi žuljevite noge, probadala su leđa, svaki novi korak odazivao se ehom bola po celom telu, ipak, dok je bilo nade da je izlaz blizu, možda odmah iza prvog ugla, Artem je u sebi nalazio snage da ide. A onda mu pade na pamet jednostavna, ali užasna misao: a šta ako tunel nema izlaz? Ako su ulaz i izlaz zatvoreni, ako ga je neko nevidljiv i svemoguć zatvorio da se koprca kao pacov koji bezuspešno pokušava da ugrize za prst naučnika, u ovaj bezizlazni lavirint, kako bi grabio napred dok ne ostane bez snage, dok ne padne - uradivši to tek tako, iz puke zabave? Pacov u lavirintu. Muva bez glave. Ali, pomisli on, ukoliko nastavljanje puta ne dovodi do izlaza, možda će odustajanje od besmislenog kretanja napred doneti oslobođenje? On sede na pragove, ne zato što je bio umoran već zato što je njegov put bio završen. I zidova oko njega nestade, a on pomisli: da bi se dostigao cilj, da bi se završio pohod, treba jednostavno prestati ići. Onda se ta misao razvodni i nestade.

Kada se probudio, obuze ga neverovatna zabrinutost i ispočetka nije bio u stanju da shvati šta se desilo. Malo kasnije se počeo prisećati delića sna, pokušavajući da od tih komadića sastavi mozaik, ali se delići nisu dali spojiti, raspadali su se, nije bilo lepka koji bi ih spojio u celinu. Taj lepak je bila neka misao koja mu je došla u snu, ona je bila stožer, suština priviđenja, ona mu je davala značenje. Bez nje bi to bila prosto gomila pocepanog platna, a s njom predivna slika prepuna čarobnog smisla, koja otvara beskrajne horizonte. A te misli se on nije sećao. Grižao je pesnice, stiskao je svoju prljavu glavu još prljavijim rukama, usne su šaputale nešto neartikulisano, dok su ga prolaznici gledali bojažljivo i neprijateljski. A misao nije želela da se vrati. I tada on polako i pažljivo, kao da pokušava dlakom da izvuče nekoga ko je upao u blato, počeo da je sastavlja iz delića sećanja. I - gle čuda! - vesto se uhvativši za jednu od slika, on je se seti u njenom prvobitnom obliku, onako kako je zvučala u njegovom snu.

Da bi se završio pohod, treba jednostavno prestati ići.

Ali sada, pod jakim svetlom čiste svesti, ona mu se učini banalnom, jadnom, potpuno bezvrednom. Da bi se završio pohod, treba prestati ići? Pa normalno. Prestani da ideš, i tvom pohodu je kraj. Ima li šta prostije? Ali, je li to izlaz? I zar je to taj završetak puta kojem je on stremio?...

Cesto se dešava da misao koja se u snu učini genijalnom pri buđenju izgleda kao besmislena konstrukcija reči...

- O, mili moj brate! Zlo je na telu tvom i u tvojoj duši - začu on glas tačno iznad sebe.

To za njega beše tako neočekivano da su i misao koja mu se vratila i gorčina razočaranja zbog tog prisećanja, u trenutku iščezle. Čak mu ne pade na pamet da pomisli da se neko obraća njemu, utoliko pre što se već privikao na to da se ljudi razbeže glavom bez obzira pre nego što on uspe da progovori ijednu reč.

- Mi pomažemo nevoljnima i ubogima - nastavljao je glas, koji zvučao tako meko, uspavljujuće i nežno, da Artem ne izdrži nego kradom pogleda najpre levo, pa desno, plašeći se da će otkriti nekog drugog kome se obraćao pridošlica.

Ali nikog ne beše u blizini. Obraćao se njemu. Tada on polako podiže glavu i sreće nasmejani pogled niskog rumenog čoveka svetlosmede kose, u širokoj anteriji, s prijateljski ispruženom rukom. Bilo kakvo saosećanje Artemu je bilo potrebno kao vazduh, i on s bojažljivim osmehom takode pruži ruku.

- Zašto li me se on ne užasava kao svi drugi? - pomisli Artem. - Čak mi je i ruku pružio. Zbog čega li mi je sam prišao kada svi drugi gledaju da su što dalje od mene?

- Ja ću ti pomoći, brate! - nastavljao je rumeni. - Moja braća i ja pružićemo ti utočište i vratićemo ti snagu duha.

Artem samo klimnu glavom, ali sagovorniku i toliko bi dovoljno.

- Dozvoli mi da te povedem u Kulu stražaru, mili moj brate - pevušio je on i čvrsto uhvativši Artema za ruku, povuče ga za sobom.

GLAVA 11

NE VERUJEM

Artem nije uspeo da zapamti put, a nije se mnogo ni trudio, shvatio je jedino da su ga sa stanice povelili u tunel, ali u koji od ona četiri, nije znao. Njegov novi poznanik mu se predstavi kao brat Timofej. Usput, na sivoj i zagušljivoj Serpuhovskoj, a i u tamnom pustom tunelu, nije prestajao da priča:

- Raduj se, mili moj brate, što sam se našao na tvom putu, jer će se od sada tvoj život sasvim promeniti. Kraj je tvojim besciljnim lutanjima po beznađu tame, jer si našao ono za čim si tragao.

Artem nije baš najbolje razumeo na šta ovaj misli, jer se njegovim lutanjima kraj nikako nije nazirao, ali ružičasti, smireni Timofej je tako tečno i umilno govorio da je imao želju da ga sluša i sluša, da s njim razgovara tim istim jezikom i da mu zahvali što ga nije odbacio onda kada je to učinio ceo svet.

- Veruješ li ti u jedinog istinitog Boga, brate moj, Arteme? - kao usput upita Timofej, pogledavši Artema pravo u oči.

Artem je jedino uspeo da neodređeno klimne glavom i promrmlja nešto nerazgovetno, što se po volji moglo tumačiti i ovako i onako.

- To je dobro, zapravo predivno, brate Arteme - gugutao je Timofej. - Samo istinska vera te može spasti paklenih muka i dati ti iskupljenje za grehe tvoje. Zato što - reče on svečano i strogo - dolazi carstvo Boga našeg Jehove i ostvaruju se sveta biblijska proročanstva. Proučavaš li ti Bibliju, brate?

Kako je Artem i dalje ćutao, rumeni ga ovoga puta pogleda sa izvesnom sumnjom.

- Kada dođemo na Kulu stražaru, uverićeš se svojim očima da se Sveta knjiga koju nam je darovao Svevišnji, mora proučavati, i da velika blagodat silazi na one koji se vrte na pravi put. Biblija je dragoceni dar našeg boga Jehove, nju je jedino moguće uporediti s pismom voljenog oca svojoj deci - dodade brat Timofej za svaki slučaj. - Znaš li ti ko je napisao Bibliju? - pomalo strogo upita Artema.

Artem pomisli da više nema smisla da se pretvara, pa pošteno odrečno odmahnu glavom.

- O tome i o mnogim drugim stvarima naučićeš u Kuli stražari i progledaće oči tvoje - obeća brat Timofej. - Znaš li ti šta je rekao Isus Hristos, sin Božji, svojim sledbenicima u Laodikeji? - Videvši da Artem skreće pogled, on s blagim prekorom odmahnu glavom. - Isus je rekao: 'Savetujem vam da uzmete moj melem za oči, jer kada ga namažete, progledaćete.' Ali Isus nije govorio o telesnoj bolesti - podigavši kažiprst, naglasi brat Timofej i intrigirajuće podiže glas, kao da treba da usledi zanimljiv nastavak, a onda naglo ućuta.

Artem na to odreagova živim zanimanjem.

- Isus je govorio o duhovnom slepilu koje treba izlečiti - objasni zagonetku Timofej. - Kao i ti, na hiljade zabludelih lutaju u tmini kao da su slepi. Ali vera u istinitog Boga našeg Jehovu je taj melem koji će ti širom otvoriti oči kako bi video pravi svet, jer, mada ti fizički vidiš, duhovno si slep.

Artem pomisli da bi mu melem za oči baš dobro došao, ali četiri dana ranije. Kako on i dalje ništa nije odgovarao, brat Timofej zaključio da mu treba vremena da promisli o komplikovanoj ideji i neko vreme ućuta, puštajući ga da sabere utiske o onome što je čuo.

Ali kroz pet minuta ispred njih blesnu svetio i brat Timofej prekinde razmišljanje, da bi mu saopštio radosnu vest:

- Vidiš li vatre u daljini? To ti je Kula stražara. Stigli smo!

To ne beše nikakva kula, i Artem oseti blago razočaranje. Bila je to najobičnija kompozicija postavljena nasred tunela, čiji su se farovi slabo nazirali u tami, osvetljavajući najviše petnaestak metara daleko. Kada se brat Timofej i Artem približiše vozu, u susret im iz kabine mašiniste dođe debeo čovek u istoj takvoj anteriji, zagrlj rumenog i obrati mu se onim istim „mili moj brate“, tako da Artem iz toga zaključio da je to više fraza nego izraz ljubavi.

- Ko je ovo dete? - nežno se osmehnuvši Artemu, tiho upita debeli.

- Artem, naš novi brat, koji bi želeo da zajedno s nama krene putem istine, da izučava svetu Bibliju i da se odrekne đavola - objasni rumeni Timofej.

- Dozvoli onda starešini Kule da te pozdravi, mili moj brate Arteme! - zabrunda debeli, a Artema ponovo zaprepasti to što se i on ponašao kao da ne primećuje taj nepodnošljivi smrad kojim je bilo prožeto celo njegovo biće.

- A sada - gugutao je brat Timofej dok su lagano išli kroz prvi vagon - pre nego što upознаš braću u Carskoj dvorani, moraš oprati svoje telo, jer je naš Bog Jehova čist i sveti, i on očekuje da i njegovi poklonici čuvaju duhovnu, moralnu i fizičku čistotu, kao i čistotu misli. Mi živimo u prljavom svetu - on s bolom na licu pogleda Artemovu odeću, koja je stvarno bila u jadnom stanju - i da bi ostali čisti u božjim očima, od nas se očekuju ozbiljni naponi, brate moj - završi on i ugura Artema u šupu obloženu plastičnim tablama, koja je bila napravljena nedaleko od ulaza u vagon. Timofej ga zamoli da se skine, a zatim mu daje briket sivog sapuna otužnog mirisa, da bi ga potom pet minuta polivao vodom iz gumenog creva.

Artem se trudio da ne misli o tome od čega je napravljen sapun. U svakom slučaju, on nije samo razjedaao kožu već je neutralisao i grozni smrad na koji se osećalo telo. Kad se procedura završi, brat Timofej daje Artemu prilično čistu anteriju, sličnu svojoj, gledajući s podozrenjem čauru koja mu je visila oko vrata, smatrajući je paganskom amajlijom, ali se uzdrža i samo prekorno uzdahnu.

Bilo je neobično i to što je u tom čudnom vozu, koji se ko zna kad zaglavio u tunelu, a koji je sada bio utočište bratstva, uopšte bilo vode, a pogotovo što je tekla u takvom mlazu. Ali kada Artem upita otkud voda iz creva i kako su to uspeali da naprave, brat Timofej se samo zagonetno osmehnu i reče da težnja da se ugodu Gospodu Jehovi istinski nagoni ljude na herojska i slavna dela. Objašnjenje nije moglo biti nejasnije, ali se njime morao zadovoljiti.

Zatim udoše u drugi vagon, gde su između grubih bočnih kreveta bili, sada prazni, dugački stolovi. Brat Timofej pride čoveku koji je nešto vraćao nad velikim kazanima iz kojih je dolazila primamljiva para, i vrati se s velikim tanjirom nekakve kašice, za koju se ispostavi da je veoma ukusna, mada Artem nije uspeo da odredi od čega je napravljena.

Dok je on izguljenom aluminijumskom kašikom halapljivo zahvatao vrelu čorbu, brat Timofej ga je umilno posmatrao, ne propustivši priliku da uzvрати:

- Nemoj da misliš da ti ja ne verujem, brate, ali tvoj odgovor na moje pitanje o veri u našeg Boga mi je zvučao neubedljivo. Da li bi mogao da zamisliš svet u kome Njega ne bi bilo? Zar bi naš svet mogao nastati sam od sebe, bez saglasnosti s njegovom mudrom željom? Zar su svi beskonačno različiti oblici života, sva zemaljska lepota - on okruži podbratkom trpezariju - mogli nastati slučajno?...

Artem pažljivo pogleda vagon, ali ne otkri u njemu druge oblike života sem njih dvojice i kuvara. Ponovo prionuvši na zdelu, on samo skeptično coku.

Suprotno njegovom očekivanju, neslaganje uopšte ne rasrdi brata Timofeja. Naprotiv, on vidno živnu, a njegovi ionako rumeni obrazi zazariše se prkosno borbenim rumenilom.

- Ako te to ne može uveriti u Njegovo postojanje - energično nastavi brat Timofej - ti razmisli o ovome. Ako u ovom svetu nema ispoljavanja božje volje, to bi onda značilo... - on kao užasnut ostade bez glasa i tek nakon nekoliko dugih trenutaka, kada Artem sasvim izgubi apetit, završi - ... pa to bi onda značilo da su ljudi prepušteni sami sebi i da naše postojanje nema nikakvog smisla, niti ima svrhe da se nastavlja... To bi značilo da smo potpuno sami i da niko ne brine o nama. To bi značilo da smo u potpunom haosu i da nema ni najmanje nade za svetio na kraju tunela... U takvom svetu je užasno živeti. U takvom svetu je to nemoguće.

Artem mu ništa ne odgovori, ali ga te reci naterашe da se zamisli. Do tog trenutka on je svoj život smatrao potpunim haosom, spletom slučajnosti bez veze i smisla. I mada ga je to tištalo i mada je njegovo iskušenje da poveruje u bilo kakvu istinu koja bi njegovom životu dala smisao bilo veliko, smatrao je to malodušnošću i sam se kroz patnju i sumnje utvrđivao u mišljenju da njegov život, sem njemu samom, nikome nije potreban, i da svaki živi stvor mora sam da se nosi s besmisлом i haosom bitisanja. Ali mu nije padalo na pamet da se sada raspravlja s blagim Timofejem.

Obuze ga osećaj sitosti, smirenosti i blagostanja, ali i iskrene zahvalnosti prema čoveku koji ga je pokupio umornog, gladnog i smrdljivog, toplo porazgovarao s njim, a sada i nahranio i dao mu čistu odeću. Zeleo je da mu nekako zahvali, i kada ga je ljubazno pozvao da pođe s njim na skup bratstva, Artem spremno skoči, pokazujući time da će sa zadovoljstvom poći na taj skup, ili bilo gde drugde.

Za sastanke je bio namenjen sledeći, treći po redu vagon. On je bio pun ljudi najrazličitijeg izgleda, uglavnom obučenih u one iste anterije.

Na sredini vagona se nalazio mali daščani podijum, i čovek koji je stajao na njemu skoro je glavom dodirivao tavanicu, nadvisivši sve ostale za polovinu tela.

- Važno je da sada pažljivo slušaš sve - posavetova brat Timofej Artema, nežnim dodirima oslobađajući prolaz, vukući ga za sobom u najveću gužvu.

Govornik je bio prilično star, do grudi mu je sezala fina seda brada, a duboko usađene oči neodređene boje gledale su mudro i smireno. Njegovo lice, ni mršavo ni debelo, bilo je izbrazdano dubokim borama, ali nije zbog toga delovalo starački bespomoćno i slabo, nego mudro, zračeći neobjašnjivom snagom.

- Starešina Jovan - šapnu Artemu s dubokim poštovanjem u glasu brat Timofej. - Baš imaš sreće, brate Arteme, propoved samo što nije počela, a ti ćeš odmah dobiti nekoliko pouka.

Starešina podiže ruku: šuškanje i šapat u trenutku prestadoše. Tada on dubokim, zvonkim glasom počeo:

- Moja prva pouka za vas, draga moja braćo, je o tome kako da znamo šta Bog očekuje od nas. Dovoljno je da odgovorite na tri pitanja: koje bitne informacije sadrži Biblija? Ko je njen autor? Zbog čega je treba tumačiti?

Njegov govor se razlikovao od kitnjastog stila kojim se izražavao brat Timofej: govorio je sasvim jednostavno, smeštajući nezamislive konstrukcije u kratke rečenice. Artema to najpre začudi, ali se onda okrete oko sebe i shvati da je većina u stanju da razume samo takve reči, dok bi rumeni Timofej ostavio na njih utisak ništa jači od zida ili stola. Za to vreme sedi propovednik objasni da se u Bibliji nalazi istina o Bogu: ko je on i kakvi su njegovi zakoni. Posle toga prede na drugo pitanje, i reče da je Bibliju u toku 1.600 godina pisalo oko četrdeset različitih ljudi, ali su svi bili nadahnuti Bogom.

- Zato - zaključio starešina - Bibliju nije pisao čovek već Bog koji živi na nebu. A sada mi odgovorite, braćo, zbog čega se Biblija mora tumačiti? - I ne čekajući da mu braća odgovore, objasni sam: - Jer je poznanje Boga i ispunjavanje njegove volje - залог vašeg večnog života. Ni je svima po volji što vi proučavate Bibliju - upozori ih on - ali ne dozvolite nikome da vas u tome spreči! - reče strogo pogledavši skup.

Nastupi kratka tišina, a starac otpi gutljaj vode, pa nastavi.

- Druga moja pouka za vas, braćo, je o tome ko je Bog. Za to treba da mi odgovorite na tri pitanja: ko je istinski Bog i koje je Njegovo ime? Koje su Njegove glavne osobine? Kako mu se treba klanjati?

Neko iz gomile htjede da odgovori na jedno od pitanja, ali na njega besno zašištaše, a Jovan, kao da se ništa nije dešavalo, počeo odgovarati sam:

- Ljudi se klanjaju svačemu. Ali Biblija kaže da je samo jedan istiniti Bog. On je stvorio sve što je na nebu i na zemlji. Ako nam je on podario život, treba se klanjati samo Njemu. Kako se zove istiniti Bog? - starac podiže glas, praveći pauzu.

- Jehova! - graknu višeglasni hor.

Artem oprezno pogleda oko sebe.

- Ime istinitog Boga je Jehova! - potvrdi propovednik. - On ima mnogo titula, ali samo jedno ime. Zapamtite ime našeg Boga i zazivajte ga, ne plašljivo po tituli već direktno po imenu! Ko će mi odgovoriti: koje su glavne osobine našeg Boga?

Artem pomisli da će se sada u gomili sigurno naći neko dovoljno obrazovan da odgovori na ovo pitanje. I zaista, mladić ozbiljnog izgleda, koji je stajao u blizini, podiže ruku da odgovori, ali starac beše brži:

- Biblija otkriva Jehovinu ličnost. Njegove glavne osobine su ljubav, pravednost, mudrost i snaga. Biblija kaže da je Bog milosrdan, dobar, spreman da prašta, velikodušan i strpljiv. Mi kao poslušna deca moramo u svemu da Ga podražavamo.

Ono što je rekao nije izazvalo reakciju okupljenih, pa starac, pogladivši svoju raskošnu bradu, upita:

- A sada mi recite: kako se treba klanjati Gospodu našem Jehovi?... Jehova kaže da treba da se klanjamo samo Njemu. Mi ne smemo poštovati ikone, slike, simbole i moliti im se! Bog naš ne želi da deli slavu ni sa kim! Ikone nemaju snagu da nam pomognu! - prorok grozno povisi ton.

U gomili se začu žamor odobravanja, a brat Timofej okrete prema Artemu svoje lice koje je sijalo od sreće i reče:

- Starešina Jovan je veliki govornik, zahvaljujući njemu naše bratstvo raste iz dana u dan, i povećava se broj sledbenika istinske vere!

Artem se kiselo osmehnu. Na njega vatrene reči starešine Jovana nisu ostavljale tako dubok utisak kao na ostale. Ali, možda je trebalo slušati ga još malo?

- U mojoj trećoj pouci reći ću vam ko je Isus Hristos - govorio je starac. - Evo tri pitanja: zašto je Isus Hristos nazvan prvorodenim sinom božjim? Zašto je došao na zemlju kao čovek? Sta će učiniti Isus u bliskoj budućnosti?

Onda je objasnio da je Isus nazvan prvorodenim sinom božjim zbog toga što je on prvo božje delo, da je do ovaploćenja na zemlji bio duhovno

biće i da je živio na nebu. Artema to silno začudi - pravo nebo on je video samo jednom u životu, onoga dana na Botaničkoj bašti. Neko mu je jednom rekao da na zvezdama možda ima života. Da nije o tome govorio propovednik?...

Kada je to bilo razjašnjeno, starešina Jovan zapita:

- Ko će od vas da mi kaže zašto je Isus Hristos, Sin božji, došao na zemlju kao čovek? - i napravi dramsku pauzu.

Sada je Artem već pomalo razumeo šta se dešava oko njega i primećivao je ko je od prisutnih novoobraćenik, a ko odavno posećuje propovedi. Veterani nikada nisu pokušavali da odgovore na pitanja starešine, a novajlije su opet želele da pokažu svoja znanja i revnost, uzvikujući odgovore i mašući rukama, ali samo do trenutka kada bi starac počeo da objašnjava.

- Ne poslušavši božje zapovesti, prvi čovek Adam je učinio ono što se u Bibliji naziva grehom - počeo izokola starešina. - Zato je Bog osudio Adama na smrt. S vremenom je Adam ostario i umro, ali je preneo greh na svu svoju decu, i zato i mi takode starimo, bolujemo i umiremo. I tada je Bog poslao svog prvorodenog sina Isusa, da bi naučio ljude istini o Bogu, sačuvavši potpunu neporočnost, dajući ljudima primer, žrtvujući svoj život kako bi spasio čovečanstvo greha i smrti.

Artemu ta ideja beše veoma čudna. Zbog čega je najpre bilo potrebno kazniti sve smrću, da bi se onda žrtvovao sopstveni sin kako bi se sve vratilo na staro? I to u uslovima sopstvene svemoći?

- Isus se vratio na nebo, vaskrsao kao duhovno biće. Onda ga je Bog proglasio za cara. Uskoro će Isus spasti zemlju svih patnji i stradanja! - obećao je starac. - Ali o tome, posle molitve, draga moja braćo!

Okupljeni poslušno pognuše glave i prepustiše se tajni molitve. Artema zagluši višeglasno mrmljanje, iz kojeg su se povremeno mogle razumeti pojedine reči, ali nikako nije uspevao da uhvati smisao. Nakon petominutne molitve, braća počеше veselo da razgovaraju među sobom, očigledno doživljavajući duhovno uzdizanje. Artema nešto steže u duši, ali on ipak odlučio da ostane ovde, jer je tek mogao da usledi najubedljiviji deo pouke.

- U svojoj četvrtoj pouci reći ću vam ko je Đavo - prešavši mračnim, napetim pogledom preko okupljenih ljudi, preteći ih upozori starešina. - Da li ste svi spremni za to? Da li su sva braća dovoljno duhovno jaka da bi to saznala?

Ovde je već trebalo nešto reći, ali Artem nije mogao pustiti ni glasa. Otkud bi on znao da li je dovoljno duhovno jak, kada mu nije jasno o čemu se radi?

- Evo još tri pitanja: odakle je došao Satana davo? Kako Satana obmanjuje ljude? Zbog čega treba da mu se suprotstavljamo?

Artem gotovo da uopšte nije čuo odgovor na ovo pitanje, zamislivši se o tome gde se nalazi i kako da se odavde izvuče. Čuo je jedino da je glavni Satanin greh to što je hteo da mu se klanjaju, iako to po pravu pripada Bogu. I još je posumnjao u to da li Bog pravedno vlada, uvažava li interese svih svojih podanika, kao i da li će makar jedan čovek uspeti da sačuva bezuslovnu predanost Bogu. Starčev govor se Artemu učinio zastrašujuće birokratskim i neodgovarajućim za analizu ovakvih i sličnih pitanja. Brat Timofej ga je, s vremena na vreme, pažljivo zagledao, bezuspešno pokušavajući da na njegovom licu otkrije makar iskricu koja bi obećavala skoro prosvetljenje, ali je Artem postajao sve neraspoloženiji i mračniji.

- Satana obmanjuje ljude kako bi mu se klanjali - propovedao je za to vreme starac. - Postoje tri vrste obmane: lažna religija, spiritizam i nacionalizam. Ukoliko religija propoveda laži o Bogu, ona je u službi Satane. Pripadnici lažnih religija mogu biti iskreno ubedeni da se klanjaju istinskom Bogu, ali u stvari služe Satani. Spiritizam je kada ljudi prizivaju duhove da bi ih čuvali, da bi naudili drugima, predskazivali budućnost ili činili čuda. Iza svih tih dela je zla sila, Satana! - starčev glas zadrhta od mržnje i gađenja. - Osim toga, Satana obmanjuje ljude, budeći u njima preteranu nacionalnu gordost, navodeći ih da se klanjaju političkim organizacijama - starešina opominjući podiže kažiprst. - Ljudi katkada smatraju da je njihov narod, ili njihova rasa bolja od drugih. Ali to je obmana.

Artem protrlja vrat na kojem se još uvek videla crvena brazgotina i nakašlja se. S poslednjom konstatacijom nije mogao da se ne složi.

- Uvreženo je mišljenje da su za probleme čovečanstva odgovorne političke organizacije. Oni koji veruju u to, negiraju božiju volju. A ljudski problemi mogu biti rešeni jedino Jehovinom voljom. A sada ću vam objasniti, braćo, zašto je nužno suprotstavljati se Đavolu. Da bi vas naterao da se odreknete Jehove, Satana ima moć da vas progoni i da vam pruža otpor. Neko od vaših bližnjih može se naljutiti na vas zato što pročavate Bibliju. Neki vas mogu ismevati. Ali kome vi dugujete svoj život?! - upita starac, a njegov glas poprimi čelični prizvuk. - Satana hoće da vas uplaši! Da biste prestali da učite o Jehovi! Ne dajte! Satani! Da pobedi! - Jovanov glas zagrme poput groma. - Suprotstavljajući se Đavolu, dokazaćete Jehovi da ste za njegovu vladavinu!

Masa egzaltirano zaurla.

Starešina Jovan pokretom ruke prekide sveopštu histeriju, kako bi završio propoved poslednjom, petom poukom.

- Šta je Bog naumio sa Zemljom? - obrati se on prisutnima, šireći ruke. - Jehova je stvorio Zemlju da bi na njoj ljudi zauvek srećno živeli! Njegova zamisao je bila da na Zemlji žive pravedni, srećni ljudi. Zemlja nikada neće biti uništena. Ona će postojati večno!

Artem ne izdrža i glasno frknu, na šta ga ošinuše gnevni pogledi, a brat Timofej mu pripreti prstom.

- Prvi ljudi, Adam i Eva, sagrešili su, svesno prekršivši božiji zakon - nastavljao je govornik. - Zato ih je Jehova prognao iz raja i raj je bio izgubljen. Ali Jehova nije zaboravio zbog čega je stvorio Zemlju. Obećao je da će je pretvoriti u raj, gde će ljudi živeti večno. Kako će Bog ispuniti svoj naum? - zapita starac samog sebe.

Sudeći po dugoj pauzi, ovo bi trebalo da bude ključni trenutak propovedi, i Artem se sav pretvori u uho.

- Pre nego što Zemlja postane raj, treba udaljiti zle ljude - pretećim glasom reče Jovan. - Našim precima je zaveštano da će se očišćenje desiti u Armagedonu - božijem ratu radi uništenja zla. Zatim će Satana hiljadu godina biti okovan. Neće biti nikakve opasnosti za Zemlju. Preživeće samo Božiji narod! Hiljadu godina vladace car Isus Hristos! - starac vatreno pogleda najbliže slušaoca. - Shvatate li vi šta to znači? Božiji rat za uništenje zla je već završen! To što se desilo ovoj grešnoj Zemlji upravo je Armagedon! Zlo je uništeno! Kao što je prореčeno, preživeće samo Božiji narod. Mi koji živimo u metrou, mi smo Božiji narod! Preživeli smo Armagedon! Dolazi Carstvo božije! Uskoro neće biti ni starosti, ni bolesti, ni smrti! Bolesni će ozdraviti, stari ponovo biti mladi! U hiljadugodišnjoj Isusovoj vladavini, verni narod će Zemlju pretvoriti u raj, a Bog će vaskrsnuti u život milione umrlih!

Artem se seti razgovora koji su vodili Suhoj i Hanter, o tome da se nivo radijacije na površini neće smanjiti, u najmanju ruku, u toku narednih pedeset godina, i o tome kako je čovečanstvo osuđeno na propast, jer dolaze druge biološke vrste... A starac nije baš bio jasan kada je govorio o načinu na koji će površina Zemlje biti pretvorena u cvetni raj.

Artem je imao želju da ga pita kakve će grozne biljke cvetati u tom sprženom raju, i ko će to od ljudi imati hrabrosti da se popne gore kako bi živio na površini, i da li su njegovi roditelji bili Satanina deca, i jesu li zbog toga umrli u bici za uništenje zla, ali ipak ne reče ništa. Obuzeše ga takva gorčina i sumnja da oseti vrelinu u očima i posramljen shvati da mu se jedna suza skotrljala niz obraz. Sabravši se, uspeo je samo da kaže:

- Da li biste mogli da nam kažete, šta kaže Jehova, naš Bog istiniti, o bezglavim mutantima?...

Pitanje osta da visi u vazduhu. Starešina Jovan ga ne udostoji čak ni pogleda, ali se zato oni koji su stajali u njegovoj blizini preplašeno i sa zgražanjem okrenuše i odmakoshe od njega, kao da opet užasno smrdi. Brat Matvej pokuša da ga uhvati za ruku, ali se Artem otrže i krenu da se probija ka izlazu. Nekoliko puta pokušaše da ga sapletu, neko ga čak udari pesnicom po leđima, dok se iza njega čuo besni šapat.

On izađe iz Carske dvorane i krenu kroz trpezariju. Sada je za stolovima sedelo mnogo ljudi, ispred kojih su bile prazne činije. U središnjem delu se dešavalo nešto interesantno, i sve oči su bile uprte u tom pravcu.

- Pre nego pristupimo trpezi, braćo - govorio je neugledan, mršav čovek kukastog nosa - hajde da čujemo malog Davida i njegovu priču, koja će upotpuniti propoved o nasilju koju smo danas čuli.

On se pomeri u stranu, a njegovo mesto zauze bucmasti dečak prćastog nosa, začesljane svetle kose.

- Bio je besan i hteo je da me prebije - počeo David, onako kako obično deca počinju recitovanje napamet naučene pesmice. - Najverovatnije samo zbog toga što sam bio mali rastom. Ja se odmaknem od njega i povičem: „Stani! Pričekaj! Nemoj me tući! Ništa ti nisam uradio! Sta sam ti skrivio? Bolje mi reci šta se desilo?“ - Davidovo lice poprimi uvežbani produhovljeni izraz.

- I šta ti je rekao na to, taj grozni huligan? - uzbuđeno upita suvonjavi.

- Ispostavilo se da mu je neko ukrao doručak, a on je iskalio bes na prvom ko mu je naleteo - objasni David, ali je nešto u njegovom glasu izazivalo sumnju da ni sam ne razume najbolje smisao onoga što je izgovorio.

- I šta si ti uradio? - navaljivao je suvonjavi, podižući napetost.

- Jednostavno sam mu rekao: „Ako me prebiješ, to ti neće vratiti tvoj doručak“, pa sam mu predložio da pođemo zajedno do brata kuvara i da mu kažemo šta se desilo. Zatražili smo još jedan doručak za njega. Posle toga mi je pružio ruku i od tada je prema meni uvek ljubazan.

- Da li će pobesneli sada da pozdravi malog Davida? - upita mršavi glasom islednika.

Neko spremno podiže ruku i krupan momak od oko dvadeset godina, tupavog i zlobnog lica, počeo da se probija prema improvizovanoj sceni, da bi ispričao kako su divno uticale na njega reči malog Davida.

Njemu to nije išlo baš lako, mališa je ipak bio neuporedivo sposobniji u bubanju reci čije značenje nije razumeo. Kada se predstava završila, malog Davida i huligana koji se pokajao ispratiše aplauzima odobravanja, a kržljavi tip ponovo zauze njihovo mesto i prisno se obrati prisutnima:

- Da, blage reči imaju ogromnu moć! Kao što stoji i u Poukama: lepa reč gvozdена vrata otvara! Blagost i krotkost nisu slabosti, draga moja braćo, iza blagosti se krije ogromna snaga volje! I primeri iz Svete Biblije to dokazuju... - I našavši u zamazanoj knjizi potrebnu stranicu, on usplahireno počе da čita neku priču.

Artem pode dalje, praćen začuđenim pogledima, i na kraju stiže do prvog vagona. Tamo ga niko ne zaustavi, i taman kada je hteo da izađe na prugu, stražar Kule, dobrodušni, mirni debeljko koji ga je pri ulasku srdačno pozdravio, prepereci mu put svojim telom, natmuri guste obrve i upita strogo ima li Artem dozvolu za izlazak. Pored njega se nikako nije moglo.

Sačekavši na objašnjenje nekoliko trenutaka, ćutke zamahnu pesnicom i krenu na Artema. Dok se unezvereno osvrtao oko sebe, Artem se priseti priče malog Davida. Možda bi bilo pametnije, umesto da kidiše na stražara slonovske građe, da ga priupita da mu neko možda nije ukrao doručak?

Na sreću, pristiže brat Timofej, koji mило pogleda stražara i reče:

- Ovo dete može da ide, mi nikoga ne zadržavamo protiv njegove volje.

Stražar ga začuđeno pogleda, pomerivši se u stranu.

- Ali, dopusti mi da te malo ispratim, mili moj brate Arteme - zapevuši brat Timofej, a Artem, koji nije bio u stanju da odoli magiji njegovog glasa, klimnu glavom u znak pristajanja. - Možda ti se, ovako na prvi pogled, naš način života učinio neobičnim - mirno reče brat Timofej - ali sada je božje seme posađeno u tebi i ja vidim da je ono palo na plodno tlo. Hteo bih samo da ti kažem šta ne treba da radiš, sada kada je Božije carstvo bliže nego ikada, da ti se ne desi da budeš među odbačenima. Moraš da naučiš da mrziš zlo i da izbegavaš ono što Bogu nije mило: blud, koji u sebi sadrži verolomstvo, sodomiju, incest i homoseksualizam, hazardne igre, laž, lopovluk, nastupe gneva, nasilje, vraćanje, spiritizam, pijanstvo - kao u brzalici je nabrajao brat Timofej, zabrinuto gledajući Artema u oči. - Ako voliš Boga i hoćeš da mu ugodiš, spasi se tih grehova! U tome ti mogu pomoći tvoji stariji prijatelji - verovatno misleći na sebe, dodade on. - Uvažavaj ime božje, propovedaj o Carstvu božjem, ne učestvuj u rabotama ovog zlog sveta, odreci se ljudi koji ti govore suprotno, jer kroz njihova usta govori Satana - mrmljao je on, ali

Artem nije čuo ništa, išao je sve brže, i brat Timofej već nije uspevaio da ga prati. - Reci mi, gde te mogu naći sledeći put? - doviknu mu zadihan, jedva se nazirujući u polumraku.

Artem očuta i pređe u trk, kad ga otpozadi, iz tame, sustiže očajnički vapaj:

- Vрати anteriju!...

Artem je trčao napred, spotičući se, ne videći ništa ispred sebe, nekoliko puta je padao, izgulivši dlanove i kolena o betonski pod, ali nije smeo da stane, još uvek je jasno video crni automat na pultu i više nije bio tako siguran da bi braća dala prednost blagoj reči u odnosu na nasilje, samo kada bi uspeli da ga stignu.

Bio je za korak bliži svom cilju, sasvim blizu Polisa, na istoj liniji, trebalo je da pređe još samo dve stanice. Najvažnije je ići napred, ne skrećući ni korak s puta, i onda...

Artem izađe na Serpuhovsku, ali se ne zadrža na njoj ni trenutka, već samo držeći pravac ponovo uđe u crnu rupu tunela koji je vodio napred.

Ali tada mu se nešto desi.

Preplavi ga odavno zaboravljeno osećanje tunelskog straha, prikovala ga za zemlju, onemogućavajući mu da ide, misli, diše. Činilo mu se da je već oguglao na njega, da ga posle svih dugih lutanja strah više neće obuzimati, da više neće smeti da ga spopada. Nije osećao ni strah ni zabrinutost dok je išao od Kineskog grada do Puškinove, dok je putovao od Tverske ka Paveleckoj, pa čak ni kada je sam išao od Pavelecke ka Dobrinjinskoj. I evo ga, opet je tu.

Sa svakim novim korakom taj osećaj ga je sve više pritiskao, imao je želju da se smesta okrene i glavom bez obzira vrati na stanicu, gde je bilo kakvog-takvog svetla, gde je bilo ljudi, gde ga na čelu nije pekao nečiji netremični zlobni pogled.

Bio je u neprestanom kontaktu s ljudima, i zahvaljujući tome zaboravio je na osećaj koji je njime ovladao na izlazu s Aleksejevske. Ponovo mu se vrati slika o metrou koji nije samo nekada davno izgrađeno transportno preduzeće, ili protivatomska sklonište, ili dom za nekoliko desetina hiljada ljudi... Da je u njega neko ipak udahnuo sopstveni tajanstveni, potpuno neuporedivi život, da tu vlada neki neobičan, čoveku neshvatljiv razum, i neka čudna svest.

Osećaj je bio toliko jak i jasan da Artem pomisli kako je tunelski strah zapravo neprijateljstvo tog ogromnog bića koje je greškom postalo poslednje ljudsko pribežište prema sićušnim stvorenjima koja se batrgaju u njegovom telu. Ono sada nije želelo da Artem ide napred, suprotstavljalo

se svojom drevnom svemogućom voljom njegovoj težnji da stigne do kraja puta, do Cilja. I njegov otpor rastao je sa svakim Artemovim pređenim metrom.

Hodao je u mrklom mraku, ne videći sopstvene ruke, osim ako ih nije prinosio sasvim blizu lica. Kao da je bio potpuno van prostora i vremena, i činilo mu se da njegovo telo zapravo više ne postoji. I kao da nije hodao tunelom već lebdeo supstancijom čistog razuma u nepoznatoj dimenziji.

Artem nije mogao da vidi zidove koji su ostajali iza njega, pa mu se činilo da stoji u mestu i da se ni za korak ne pomera, da je cilj njegovog puta nedostižan, jednako kao i pre pet ili deset minuta. Da, noge su prebrojavale pružne pragove i to bi mogla biti potvrda o kretanju u prostoru. S druge strane, impuls koji je do njegovog mozga stizao o svakom novom pragu na koji je stao nogom, bio je jednoličan, kao da je zabeležen jednom i sada se neprestano ponavlja. To je takode pojačavalo sumnju o realnosti kretanja. Ide li on uopšte ka cilju, krećući se? Odjednom se seti priviđenja iz prošlosti, koje je bilo odgovor na njegovo neizgovoreno pitanje.

On protrese glavom, pokušavajući da iz nje odagna te glupe, nepotrebne misli koje su mu paralisale mišiće i razum, ali taj njegov izliv slabosti ih samo još više ojača. I onda, usled straha od nečeg tajanstvenog, zlog, neprijateljskog, što se valjalo iza njegovih leđa, ili da bi dokazao sebi da se ipak kreće, Artem utrostručenom snagom jurnu napred. I neka-ko uspe da se zaustavi, osetivši šestim čulom prepreku ispred sebe, a da nije naleteo na nju.

Oprezno pipajući rukama hladno zardalo gvožđe, ostatke stakla koji su štrcali iz gumenih okvira, čelične obline točkova, on u tajanstvenoj prep reci prepoznade voz. Kompozicija je izgleda bila napuštena, u svakom slučaju, okolo je vladao muk. Setivši se užasne priče Mihaila Porfirjeviča, Artem se ne pope unutra, već krenu duž niza vagona, držeći se tunelskog zida. Naposletku prošavši kompoziciju, odahnu s olakšanjem i požuri dalje trčećim korakom.

U mraku to beše zaista teško, ali se noge privikoše, pa je trčao dok ispred i sa strane ne zasija crvenkasta svetlost vatre.

Saznanje da je u realnom svetu i da su oko njega stvarni ljudi, donelo mu je neverovatno olakšanje. Uopšte mu nije bilo važno kako će biti raspoloženi prema njemu. Neka su i ubice, lopovi, sektaši, revolucionari - sasvim svejedno, najvažnije je bilo da su to njemu slična bića od krvi i mesa. Ni u jednom trenutku nije posumnjao da će kod njih pronaći

utočište i sakriti se od ogromnog nevidljivog bića - ili, možda, od svog pobesnelog razuma?...

Ono što je ugledao beše do te mere čudno da ne bi mogao sa sigurnošću tvrditi da li se vratio u stvarnost, ili još uvek luta ćorsokacima sopstvene podsvesti.

Na stanici Poljanka, a to je mogla biti samo ona, gorela je samo jedna slaba vatra, ali nije bilo nikakvih drugih izvora svetlosti, pa se činilo da ona svetli jače od električnih sijalica na Paveleckoj. Pored vatre su sedela dva čoveka, od kojih je jedan bio licem, a drugi leđima okrenut Artemu, ali ga oni nisu ni videli, ni čuli. Kao da su bili iza nevidljivog zida, kojim su bili izolovani od spoljašnjeg sveta.

Čitava stanica, onoliko koliko se mogla videti pri svetlosti vatre, bila je zatrpana najrazličitijom mogućom starudijom: mogli su se prepoznati delovi polomljenih bicikala, automobilske gume, komadi nameštaja i nekakve aparature, ogromna gomila krša, iz koje su ova dvojica s vremena na vreme izvlačili svežanj novina ili knjigu, da bi naložili vatru. Pravo ispred vatre na postamentu je stajala nečija bela gipsana bista, a pored nje se udobno sklupčala mačka. I nigde više ne beše žive duše.

Jedan od ovih koji su sedeli je nešto polako pričao ovom drugom. Približivši se, Artem razabra:

- Eto kolaju priče o Univerzitetu... Verovatno netačne, uzgred bu-di rečeno. To su sve odjeci drevnih legendi o podzemnom gradu u Ramenkama. To je bio deo Metroa-2. Ali, naravno, ne treba ništa kategorički negirati. Ovde se, naravno, ništa ne može kategorički tvrditi. Carstvo mitova i legendi. Metro-2 bi svakako bio najveći zlatni mit kada bi za njega znalo više ljudi. Poverovali bi u Nevidljive posmatrače!...

Artem pride sasvim blizu, kada onaj koji mu beše okrenut leđima reče svom sabesedniku:

- Tamo ima nekoga.

- Naravno - klimnu glavom drugi.

- Možeš da sedneš s nama - reče prvi, obraćajući se Artemu, ne pogledavši ga. - Svejedno se dalje sada ne može.

- Zbog čega? - zabrinu se Artem. - Je l' ima nekoga u tom tunelu?

- Naravno da nema - strpljivo odgovori ovaj. - Ko bi se usudio da uđe tamo? Tamo ne treba ići sada, to sam rekao. Zato sedi.

- Hvala - Artem bojažljivo koraknu napred i sede na pod preko puta biste.

Obojica su prešli četrdesetu. Jedan - prosed, s četvrtastim naočarima, drugi - svetlokos, mršav, s kratkom bradicom. Na sebi su imali stare

futrovane jakne, koje su im bile potpuno neodgovarajuće. Pušili su, uvlačeći dim kroz tanko crevo iz nečega što je podsećalo na nargilu i iz čega se širio miris od kojeg se vrtelo u glavi.

- Kako se zoveš? - upita plavokosi.

- Artem - mehanički odgovori momak, obuzet proučavanjem ovih čudnih ljudi.

- Zove se Artem - ponovi plavokosi, obraćajući se ovom drugom.

- Pa, onda je sve jasno - odgovori ovaj.

- Ja sam Jevgenij Dmitrijevič. A ovo je Sergej Andrejevič - reče plavokosi.

- Možda ne mora baš tako zvanično? - vajkao se Sergej Andrejevič.

- Ne, Serjoža, ako smo već doživeli ove godine, svakako treba - usprotivi se Jevgenij Dmitrijevič. - Pa onda status i sve ostalo.

- I šta dalje? - upita Sergej Andrejevič Artema.

Pitanje je zvučalo krajnje čudno, kao da mu je falio nastavak, mada zapravo nije imalo ni početak, što Artema potpuno zbuni.

- Artem pa Artem, to ništa ne govori. Gde živiš, kuda ideš, u šta veruješ, u šta ne veruješ, ko je kriv i šta da se radi? - objašnjavao je misli Sergeja Andrejeviča plavokosi.

- Kao onda, sećaš se? - reče iznenada, potpuno nepovezano, Sergej Andrejevič.

- Da-da! - zasmija se Jevgenij Dmitrijevič.

- Živim na VDNP... bar sam živio ranije - preko volje počeo Artem.

- Kao onda... Ko je kontrolisao komandnu sobu? - osmehnu se plavokosi.

- Da! Nema više nikakve Amerike! - nasmeši se Sergej Andrejevič, skidajući naočare i zagledajući ih na svedu.

Artem ih ponovo uznemireno pogleda. Možda bi bilo bolje otići odavde dok nije kasno? Ali ono o čemu su pričali pre nego što su ga primetili zadrža ga pored vatre.

- A kakav je to Metro-2? Oprostite, nešto sam malo čuo - priznao on.

- Hteo bi da se informišes o najvećoj legendi metroa? - pokroviteljski se osmehnu Sergej Andrejevič. - Šta te tačno zanima?

- Govorili ste o nekakvom podzemnom gradu i nekakvim posmatračima...

- Pa, Metro-2 je sklonište bogova sovjetskog panteona u vreme Ragnareka, dok sile zla vladaju na površini... - puštajući kolutiće dima, zagledan u plafon, bez žurbe počeo Jevgenij Dmitrijevič. - Priča se da je

ispod grada čije je mrtvo telo tamo gore, izgrađen još jedan metro, za odabrane. Ovo što vidiš oko sebe je metro za stado. Onaj o kome kruže priče je za pastire i njihove pse. Na samom početku, dok pastiri još nisu izgubili vlast nad stadom, vladali su odande, ali onda je njihova moć pre-sahla, i ovce su se raštrkale. Samo su jedna vrata povezivala ta dva sve-ta, i ako je verovati predanjima, nalazila su se tamo gde danas crvena brazgotina seče kartu napola - na Sokolničkoj grani, negde iza Sportske. Zatim se desilo nešto što je zauvek zatvorilo ulaz u Metro-2. Ovdašnji stanovnici nemaju pojma šta se dešava tamo, a i samo postojanje Me-troa-2 je na nivou nestvarnog i mita. Ali - on podiže kažiprst uvis - bez obzira što više ne postoji ulaz u Metro-2, to nikako ne znači da on ne postoji. Naprotiv, on je svuda oko nas. Njegovi tuneli su izukršteni s me-dustaničnim prostorima našeg metroa, a njegove stanice se možda nala-ze na par koraka iza zidova naših. Te dve građevine su neodvojive, kao krvotok i limfne žlezde jednog organizma. I oni koji veruju da pastiri ni-su mogli prepustiti svoje stado na milost i nemilost sudbini, kažu da su oni prisutni u našim životima, iako mi to ne osećamo, da nas usmerava-ju, prate svaki naš korak, ali se pri tom ne otkrivaju, jer ne žele da mi znamo za njih. To je verovanje u Nevidljive posmatrače.

Mačka, sklupčana pored čađave biste, podiže glavu i otvorivši ogromne blistavozelene oči, pogleda Artema neočekivano jasno i razbori-to. Njen pogled uopšte nije ličio na pogled životinje, i Artem se ne bi smeo zakleti da ga u tom trenutku njenim očima pažljivo ne proučava neko drugi. Ali mačka samo zevnu, isplazi tanak ružičasti jezičak, zabode nju-šku u svoju prostirku, pa počne da drema, kao da je vradžbina nestala.

- Ali zbog čega oni ne žele da ljudi znaju za njih? - seti se Artem šta je hteo da pita.

- Za to postoje dva razloga. Kao prvo, ovce su grešne, jer su odbacile svoje pastire u trenutku njihove slabosti. Kao drugo, za vreme dok je Metro-2 bio odsečen od našeg sveta, pastiri su se razvijali drugačije od nas, i oni sada više nisu ljudi već bića na višem stupnju razvoja, čije mi-sli ne možemo da kontrolišemo i čiju logiku nismo u stanju da razume-mo. Ne znamo šta su zamislili s našim metroom, ali znamo da imaju moć da sve izmene, čak i da nas vrate u uništeni predivni svet, jer su povrati-li svoju izgubljenu moć. Zato što smo se jednom pobunili protiv njih i iz-dali ih, oni više ne utiču na našu sudbinu. Ipak, pastiri su prisutni svu-da, i poznat im je svaki naš uzdah, svaki korak, svaki pokret - sve što se događa u metrou. Iako oni samo nadgledaju. I tek kada budemo iskupili svoj strašni greh, oni će nas blagonaklono pogledati i pružiti nam ruku.

I tada će početi preporod. Tako kažu oni koji veruju u Nevidljive posmatrače - on učuta, uvlačeći aromatični dim.

- Ali kako ljudi mogu da iskupe svoju krivicu? - upita Artem.

- To ne zna niko osim samih Nevidljivih posmatrača. Ljudi to ne mogu da shvate, jer ne razumeju promisao Posmatrača.

- Pa to onda znači da ljudi nikada neće moći da iskupe svoj greh pred njima? - bio je u nedoumici Artem.

- Tebe to pogađa? - sleže ramenima Jevgenij Dmitrijevič, ispustivši još dva velika lepa koluta, tako što se jedan od njih provuče kroz drugi.

Nasta tišina, ispočetka laka i prozračna, a onda postepeno sve teža, glasnija i vidljivija. Artem oseti sve jaču potrebu da je prekine bilo čime, makar to bila prazna fraza, ili besmisleni zvuk.

- A odakle ste vi? - smisli on.

- Ranije sam živio na Smolenskoj, nedaleko od metroa, na pet minuta - odgovori Jevgenij Dmitrijevič, a Artem ga zaprepasčeno pogleda: kako je moguće da je živio blizu metroa? Sigurno je mislio na tunel nedaleko od stanice? - Moralo se proći kraj roštiljnica, tamo smo nekada kupovali pivo, a pored su stajale prostitutke, tu im je bio... eh... štab - nastavi Jevgenij Dmitrijevič i Artem se doseti da je reč o drevnim vremenima, o onome što je bilo pre.

- Da... I ja sam živio u blizini, na Kalinjinskom, u soliteru - reče Sergej Andrejevič. - Neko mi je pričao pre pet godina, a njemu je opet pričao poznanik stalker, da je od tih solitera ostala samo gomila prašine... Tu je biblioteka i krš knjiga netaknut, razumeš? A betonski blokovi nebodera pretvoreni u prašinu. Čudno.

- A kako se tada živelo? - upita Artem.

Voleo je da postavlja to pitanje starcima i da onda sluša kako oni, ostavljajući sav posao, sa zadovoljstvom počinju da se prisećaju kako je to bilo nekada. Oči bi im poprimile sanjalački izraz, glas bi zvučao drugačije, a lica su im se podmlađivala za po desetine godina. I mada te slike koje su iskrsavale pred njihovim zamišljenim pogledima verovatno ničim nisu bile nalik predstavama koje je Artem stvarao za vreme njihove priče, svejedno je bilo veoma zabavno. I nekako je slatko i bolno pritislo srce...

- Da vidiš, bilo je baš dobro. Mi smo tad... eh.... žarili - protežući se, odgovori Jevgenij Dmitrijevič.

Artem nije shvatio o čemu je govorio plavokosi, pa drugi, opazivši njegovu zbunjenost, brzo objasni:

- Provodili smo se, lumpovali.

- Da, baš sam na to mislio. Žarili i palili - potvrdi Jevgenij Dmitrijevič. - Imao sam zeleni 'moskvič 2141', celu sam platu trošio na njega, ugradio sam mu muziku, ulje menjao, jednom sam iz obesti i karburator sportski na njemu promenio, a onda i suboksid azota - on se svom dušom vrati u ta slatka vremena kada je bilo moguće jednostavno kupiti i ugraditi sportski karburator, a njegovo lice poprimi onaj sanjalački izraz koji je Artem tako voleo. Jedino mu je bilo žao što od čitave priče nije mnogo razumeo.

- Zna li Artem uopšte šta je to 'moskvič', da ne govorimo o karburatorima - prekinu slatke uspomene svog druga Sergej Andrejevič.

- Kako da to ne zna? - mršavi ljutito pogleda Artema.

Ovaj je gledao u plafon, sređujući misli.

- A zbog čega vi ovde palite knjige? - prede on u kontranapad.

- Već smo ih pročitali - odgovori Jevgenij Dmitrijevič.

- U knjigama nema istine! - nadoveza se Sergej Andrejevič.

- Bolje ti nama kaži, kakva ti je to odeća? Nisi valjda sektaš? - brzo prede u napad Jevgenij Dmitrijevič.

- Ne, ne, taman posla - požuri da se opravda Artem. - Ali oni su me spasili i pomogli mi kada mi je bilo veoma teško - zatim im u kratkim crtama opisa svoje stanje, izbegavajući da detaljiše o tome koliko je zaista bilo jadno.

- Da, da, oni upravo tako i rade. Prepoznatljiv stil. Napušteni i bedni... eh... ili nešto tome slično - odmahnu glavom Jevgenij Dmitrijevič.

- Bio sam, znate, na njihovom skupu, oni govore veoma čudne stvari - reče Artem. - Stajao sam i slušao, ali nisam dugo izdržao. Na primer, najveće Satanino zlodelo je to što je i on za sebe pozeleo slavu i poklonjenje... Ranije sam mislio da je tamo sve bilo mnogo ozbiljnije. A ispostavlja se da je reč o najobičnijoj ljubomori. Zar je svet tako jednostavan i zar se sve vrti oko toga što neko nije dobio slavu i poklonike?...

- Nije svet tako jednostavan - uveravao ga je Sergej Andrejevič, protežući se i uzimajući nargilu od plavokosog.

- I još koješta... Tvrde da su glavne božije vrline - milosrđe, dobrota, spremnost da prašta, da je on Bog ljubavi, da je svemoguć. Ali je za prvu neposlušnost prognao čoveka iz raja i kaznio ga smrtnošću. Onda ogroman broj ljudi umire - i ništa, da bi na kraju Bog poslao svog sina, da on spase ljude. I sin onda umire strašnom smrću i umirući priziva Boga, pitajući zašto ga je napustio. A šta je svrha svega? Da bi svojom krvlju iskupio greh prvog čoveka, koga je sam Bog kušao i kaznio, kako bi se ljudi vratili u raj i opet postali besmrtni. Kakvo besmisleno komplikovanje,

zar nije bilo jednostavnije ne kažnjavati sve za ono što čak nisu ni uradili. Ili ukinuti kaznu zbog zastarelosti. Ali da li je bilo neophodno žrtvovati voljenog sina, pa ga još i izdati? Gde je tu ljubav, gde je spremnost za praštanje, gde je ta svemoć?...

- Primitivno i nespretno izloženo, ali u suštini tačno - dodajući nargilu drugu složi se Sergej Andrejevič.

- Evo šta ja mogu da kažem o tome... - uvlačeći dim u pluća i blaženo se osmehujući, Jevgenij Dmitrijevič za trenutak zastade, a onda nastavi: - Ako njihov bog i ima neke kvalitete i osobenosti - to svakako nisu ljubav, pravednost i oprost. Sudeći po tome šta se dešavalo na Zemlji od trenutka njenog... eh... nastanka, Bogu je svojstvena samo jedna ljubav: on voli interesantne priče. Najpre napravi zamešateljstvo, a onda gleda šta će od toga da ispadne. Ako ne ide kako je zamislio, da još malo doda na tas. Izgleda da je bio u pravu starac Sekspir kada je rekao: 'Ceo svet je pozornica.' Ali svakako ne ona na koju je on aludirao - završi on.

- Samo od jutros si zaslužio da nekoliko vekova goriš u paklu - dodaci Sergej Andrejevič.

- Onda ćeš, znači, imati tamo društvo za čavrljanje - Jevgenij Dmitrijevič predade nargilu drugu.

- S druge strane, tamo se mogu sklopiti mnoga interesantna poznanstva - reče Sergej Andrejevič.

- Na primer, među najvišom hijerarhijom Katoličke crkve.

- Da, oni su tamo sasvim sigurno. Ali, ozbiljno govoreći, i naši tačke...

Oba Artemova sagovornika očigledno nisu verovali u to da će jednom morati da plate za sve što su ovde izgovorili. Ali reči Jevgenija Dmitrijeviča o tome da je sve što se dešavalo čovečanstvu - samo interesantna priča, navedoše ga na jednu drugu misao.

- Pročitao sam dosta raznih knjiga - reče on - i uvek me je čudilo, što u njima ništa nije kao u životu. Hoću da kažem, svi događaji su pod konac, sve je međusobno povezano, jedno iz drugog proističe, ništa se ne dešava tek tako. A u stvari se sve dešava potpuno suprotno! Život u stvari čine nepovezani događaji, koji nam se dešavaju slučajno, i ništa se ne događa po nekom logičnom sledu. I još nešto: knjige se, na primer, završavaju na mestu gde je lanac logike najtanji i puca, odnosno, početak - razrada - onda vrhunac - i kraj.

- Kulminacija, a ne vrhunac - ispravi ga Sergej Andrejevič, koji je s dosadom na licu slušao Artemove opservacije.

Jevgenij Dmitrijevič isto tako ne pokaza naročito interesovanje. On dohvati pribor za pušenje, povuče mirisni dim i zadrža dah.

- Dobro, kulminacija - obeshrabreno sleže ramenima i nastavi Artem. - Ali u životu svejedno nije tako, logičan sled, kao prvo, ne mora imati kraj, a kao drugo, i ako ga ima, tu se ne mora ništa završiti.

- Ti sigurno hoćeš da kažeš da život nema sadržaj? - pomože mu da se preciznije izrazi Sergej Andrejevič.

Artem se na trenutak zamisli, a potom klimnu glavom.

- A u sudbinu veruješ? - nakrivivši glavu na stranu i ispitivački gledajući Artema, upita Sergej Andrejevič, na šta Jevgenij Dmitrijevič zainteresovano ostavi nargilu.

- Ne - odlučno reče Artem. - Nema nikakve sudbine. To su jednostavno slučajnosti koje nam se dešavaju, a ostalo mi sami izmišljamo.

- Vidi, vidi... - razočarano uzdahnu Sergej Andrejevič, strogo gledajući Artema preko naočara. - Izneću ti sada jednu malu teoriju, a ti prosudi sam je li ona primenjiva na tvoj život. Meni se čini da je život prazan i da nema smisla, da sudbina ne postoji, barem ne u smislu one predodređenosti da sve znaš već u trenutku svog rođenja: suđeno mi je da budem kosmonaut, ili, recimo, balerina, ili da poginem mlad... Ne, ne tako. Dok živiš dane koji su ti namenjeni... kako da ti to objasnim... Može da ti se desi nešto što te natera da postupiš na određen način i doneseš određene odluke, iako imaš slobodnu volju: da uradiš ovako, ili onako. Ali ako doneseš ispravnu odluku, stvari koje će ti se potom dešavati neće biti, kako ti kažeš, slučajnosti. Biće uslovljene onim izborom koji si ti napravio. Ne mislim na to da ako si odlučio da živiš na Crvenoj liniji pre nego što je ona postala crvena, niko odande neće da te protera, i da će se stvari dešavati onako kako tebi odgovara, govorim o tananijim stvarima. Ali, ako si se opet našao na raskrsnici, i ponovo doneo potrebnu odluku, naći ćeš se pred izborom koji više neće biti slučajan, ukoliko si ga, naravno, svestan, i umeš da ga osmisliš. I tvoj život postepeno prestaje da bude splet slučajnosti, postaje suština, u kojoj sve ima neku logičnu, ali ne uvek i nužno neposrednu vezu. I to će biti tvoja sudbina. U određenom periodu, ukoliko si dovoljno dugo hodao svojom stazom, tvoj život postaje suština, i počinju da ti se dešavaju čudne stvari, koje se ne mogu objasniti sa stanovišta golog racionalizma, ili tvoje teorije slučajnih dešavanja. Ali će se veoma lepo uklapati u logiku suštinske linije u koju se sada pretvorio tvoj život. Mislim da sudbina ne postoji sama za sebe, treba je uzeti, i ako se događaji u tvom životu nakupe i počnu da grade suštinu, možeš dogurati do nestvarnih visina... Najinteresantnije

je što čovek može biti potpuno nesvestan da mu se to dešava, ili da to pak pogrešno tumači, pokušavajući da sistematizuje događaje u skladu sa svojim pogledima na svet. Ali sudbina ima sopstvenu logiku.

Ta čudna teorija, koja je Artemu u početku delovala kao potpuna glupost, odjednom ga natera da drugim očima posmatra sve što mu se desilo od samog početka, kada je prihvatio Hanterov predlog da krene ka Polisu.

Sve doživljava i sva lutanja koja je do tada smatrao bezuspešnim, očajnički pokušavajući da stigne do svog cilja, kojem je stremio odasvud, gde god bi zalutao, a koji ga je privlačio poput magneta mada ni sam nije bio sasvim svestan šta mu sve to treba, sada je video u potpuno drugačijem svetlu, i sve mu se činilo kao dobro organizovan sistem, koji je bio neprirodna, ali promišljena konstrukcija.

Ako je Artemov pristanak na Hanterov predlog bio prvi korak na stazi, kako reče Sergej Andrejevič, onda su sve ostalo bili posledični događaji - i ekspedicija na Rišku, i to što mu je na Riškoj došao Burbon, i to što ga Artem nije odbio je bio sledeći korak, i što mu je Kan pošao u susret, mada je komotno mogao ostati na Suharevskoj... Možda je to bilo moguće objasniti i na drugi način, ali je i sam Kan govorio da je baš iz tih razloga tako postupio. Zatim Artema zarobljavaju fašisti na Tverskoj, gde je trebalo da ga obese, ali neverovatnim spletom okolnosti internacionalna brigada baš tog dana odlučuje da napadne Tversku. Da su se revolucionari pojavili dan ranije ili dan kasnije, Artem bi sigurno bio mrtav, ali tada bi i njegov pohod bio prekinut.

Da li je zaista moguće da je istrajnost s kojom je nastavljao svoj put uticala na dalje događaje? Da li su odlučnost, bes i očajanje koji su ga terali na svaki naredni korak, mogli na neobjašnjiv način da oblikuju stvarnost, pletući od haotičnog toka događaja, nečijih postupaka i misli, planski sistem, kako reče Sergej Andrejevič, pretvarajući običan život u suštinu?

Na prvi pogled, tako nešto nije bilo moguće. Ali ako se dublje zamisliš... Kako bi se drugačije mogao objasniti susret s Markom, koji je ponudio Artemu jedini način ulaska na teritoriju Hanze? I, što je najvažnije, dok je već pomiren s onim što ga je snašlo čistio nužnike, i sve izgledalo kao da mu je sudbina okrenula leđa, kada je nesposoban da planira šta dalje krenuo u proboj, desilo se nemoguće: stražar, koji je morao biti na svom punktu, nestao je negde, i nije čak bilo nikakve potere za njim. Znači, kada se vratio s krive stazice na svoj put, kada je postupio u skladu sa suštinskom projekcijom svog života na tom stadijumu

gde se nalazio tada, to je već moglo da izazove ozbiljne promene stvarnosti, koja je bila promenjena tako da glavna linija Artemove sudbine može dalje nesmetano da se razvija?...

To bi onda trebalo da znači da će, ukoliko bude odustao od svog cilja, skrenuo sa svog puta, sudbina istog trenutka da ga napusti, i da će se njen nevidljivi štit, kojim ga sada brani od smrti, raspasti na paramparčad, da će Arijadnina nit po kojoj on sada pažljivo hoda pući, i da će ostati sam samcit s razularenom stvarnošću, koju je razbesneo svojim drskim nasrtajem na haotičnu suštinu bitisanja... Možda onaj ko je jednom probao da prevari sudbinu, ko je bio dovoljno lakomislen da istrajava i kad su mu se zloslutni oblaci nadvili nad glavom, ne može tek tako da skrene s puta? Čak i kada bi mu to pošlo za rukom, život će mu se od tada pretvoriti u nešto apsolutno prosečno, sivo, i nikada mu se više neće desiti ništa neobično, čarobno, neobjašnjivo, jer će suština biti uništena, a heroj obeležen krstom...

Znači li to, onda, da Artem ne samo da nema prava već više i ne može da odustane od svog puta? Je li to sudbina? Sudbina u koju nije verovao? A nije verovao samo zbog toga što nije bio u stanju da shvati šta mu se dešava, nije umeo da čita znakove pored puta, nastavljajući naivno da put ka dalekim horizontima, prosečen specijalno za njega, smatra zbrkanim spletom napuštenih stazica koje vode u raznim pravcima?

Proizlazi da su, dok je on išao svojim putem, događaji u njegovom životu stvarali harmoničan sadržaj koji je uticao na ljudsku volju i razum, tako da su njegovi neprijatelji ostajali slepi, a prijatelji uspevali da vide, kako bi mu na vreme stigli u pomoć. Suština je kontrolisala stvarnost tako što su nesumnjivi zakoni verovatnoće poslušno, kao da su od plastelina, menjali svoju formu pod pritiskom rastuće moći nevidljive ruke koja ih je pomerala po šahovskoj tabli života... I ako je to bilo zaista tako, bilo je potpuno izlišno pitanje na koje je ranije odgovarao samo tu-robnim ćutanjem i stiskanjem zuba: čemu sve ovo? Sada je srčanost s kojom je tvrdio sebi i ubedivao druge da nikakvog providenja ili više promisli, nikakvih zakona i nikakve pravde nema na svetu, postajala bespo-trebna, jer je promisao počela da se ostvaruje... Ovu misao nije želeo da potiskuje, mada je bila jednako zavodljiva da bi se borio s njom onom istom tvrdoglavom upornošću s kojom je odbacivao objašnjenja koja su mu nudile religije i ideologije.

Sve to zajedno značilo je samo jedno.

- Ja više ne mogu da ostanem ovde - razgovetno reče Artem i ustade, osećajući kako mu mišići bride i pune se nekom novom snagom. - Ne

moгу више да останем овде - понови још једном, ослушкујући сопствени глас. - Треба да идем. Морам.

Нједном се не окренувши, заборавивши на све страхове који су га терали ка овој ватрици, он скочи на пругу и поде напред у мрак. Сумње су га напустиле, уступивши место потпуном спокојству и уверености да ипак све ради како треба. Као да је скренувши с пута ипак успео да се врати на праву блиставу пругу своје судбине. Прагови на које је стajao као да су се сами кретали уназад, без улагања било каквог напора с његове стране. За неколико тренутака потпуно је нестао у тами.

- Лепа теорија, је л' да? - рече Сергеј Андрејевић, протежући се.

- Помислио би човек да и ти верујеш у њу... - прогунда Јевгениј Дмитријевић, чешкajuћи маčku иза уха.

GLAVA 12

POLIS

Preostao je još samo jedan tunel. Još samo jedan tunel i cilj koji mu je postavio Hanter, a ka kojem je Artem išao istrajno i očajnički, je dostignut. Dva, možda tri kilometra tihim i suvim tunelom, i on je na odredištu. U Artemovoj glavi odzvanjala je ista glasna tišina kao i u tunelu, i nije više sebe mučio pitanjima. Još četrdeset minuta i tu je. Četrdeset minuta i njegovom pohodu je kraj.

Uopšte nije mario što hoda po mrklom mraku. Noge su nastavljale da odbrojavaju pragove bez saplitanja. Gotovo da je zaboravio na sve opasnosti koje su mu pretile, na to da je nenaoružan, da nema čak ni dokumenta, ni lampu, ni oružje, da je obučen u smešnu sektašku anteriju i da, na kraju krajeva, nikada ništa nije čuo o ovom tunelu, ni o opasnostima koje u njemu vrebaju putnike.

Uverenje da ništa loše ne može da mu se desi sve dotle dok bude sledio svoj put, potpuno je ispunjavalo njegovu svest. Kuda li se deo, kako se nekada činilo, neizbežni tunelski strah? Gde su nestali umor i nesigurnost?

Sve je nadjačao eho.

Zbog praznine tunela, zvuči koraka odjekivali su i ispred i iza njega. Odjek se odbijao o zidove, prelazio u šum, vraćajući se nakon nekog vremena, pa se činilo da osim Artema hoda još neko. Postepeno je taj osećaj postao toliko izoštren da je Artem poželeo da stane i oslušne - nastavlja li eho koraka da živi svoj život?

Nekoliko trenutaka se borio sa iskušenjem. Bat njegovih koraka je postajao sve sporiji i tiši, a on je osluškivao kako se to odražava na jačinu eha. Naposljetku, Artem se sasvim pritaji. Plašio se da udahne duboko, kako ga šum vazduha koji je ulazio u pluća ne bi omeo u razlikovanju najmanjeg šuškanja u daljini; stajao je u mrklom mraku i čekao.

Tišina.

Sada, kada je prestao da se kreće, ponovo mu se vratio osećaj realnosti prostora. Dok je hodao, kao da se donovima čizama grčevito hvatao za realnost. Zaustavivši se u mrklom mraku tunela, Artem je odjednom izgubio predstavu o tome gde se nalazi.

Pričinjavalo mu se.

I još mu se učinilo da je, kada se opet pomerio s mesta, jedva čujni eho koraka doleteo do ušiju i pre nego što je njegova noga udarila o betonski pod.

Njegovo srce zakuca jače. Ali je u trenutku uspeo da ubedi sebe da je glupo i besmisleno obraćati pažnju na sva šuškanja u tunelu. Neko vreme se trudio da uopšte ne sluša eho. Zatim, kada mu se učinilo da mu se približio poslednji nestajući odjek, zapuši uši i nastavi dalje. Ali ni to ga nije dugo držalo.

Kada je nakon nekoliko minuta sklonio šake s ušiju, užasnuto je konstatovao da se eho njegovih koraka ispred zaista čuje sve jače, kao da se približava. Ponovo se pritajio, a onda su i odjeci ispred njega sa zakašnjenjem od delića sekunde takode nestajali.

Ovaj tunel je iskušavao Artema, njegovu sposobnost da se odupre strahu. Ali on se neće predati. Previše je toga prošao da bi ga uplašili mrak i eho.

Da li je eho?

On mu je bio sve bliži, tu više nije bilo nikakve sumnje. Poslednji put se Artem zaustavi kada su se avetinski koraci čuli već na udaljenosti od dvadesetak metara. To je bilo toliko misteriozno i jezivo da on ne izdrži nego brišući hladan znoj sa čela iz sveg glasa viknu u prazninu:

- Ima li koga tamo?...

Eho se vrati iz neverovatne blizine, pa Artem ne poznade sopstveni glas. Drhtavi odjeci glasa se razlegoše utrkujući se u dubini tunela, gubeći deo po deo: „Ima li koga tamo... ga tamo... amo?" Niko se ne odazva. I odjednom se desi čudo: odjeci se vratiše, ponavljajući njegovo pitanje, obrnutim redosledom prikupljajući izgubljene slogove, sve jači, dok na tridesetak koraka od njega neko uplašenim glasom nije ponovio njegovo pitanje.

To Artem nije bio u stanju da podnese. Izgubljen, krenu nazad, u početku se trudeći da ne ide previše brzo, a onda potpuno zaboravivši da strahu ne treba popuštati, spotičući se, potrča. Ali već posle nekoliko trenutaka shvati da se odjek i dalje čuje na rastojanju od dvadeset koraka. Nevidljivi progonitelj nije imao nameru da ga pusti. Zadihani Artem je bežao, nemajući predstavu o pravcu, dok na kraju ne nalete na leš u raspadanju.

Eho je u trenutku nestao. Trebalo mu je vremena da skupi snage, ustane i napravi korak napred. Bio je to dobar pravac: sa svakim pređenim metrom, bat donova koji su udarali u beton bio mu je sve bliži. I samo je krv koja mu je tukla u ušima povremeno zaglušivala zloslutni odjek. Svaki put kada bi se Artem pritajio, zaustavljao bi se u tami i njegov progonitelj - a da to nije eho, sada je već bio potpuno siguran.

To je trajalo dok se koraci ne bi čuli na metar od njega. I tada bi Artem, vičući i mlatarajući pesnicama, jurnuo napred, tamo gde bi, prema njegovoj proceni, trebalo da bude to nešto. Pesnice su fjukale kroz prazninu. Niko nije pokušavao da se brani od njegovih udaraca. Uzaludno je udarao vazduh, vikao, poskakivao, širio ruke, pokušavajući da uhvati nevidljivog protivnika u tami. Tišina. Tamo nikoga nije bilo. Ali samo što bi došao sebi i napravio još jedan korak ka Polisu, tako bi se težak bat začuo pravo ispred njega. Opet zamah rukom - i opet ništa. Artem oseti da počinje da ludi. Bečio je oči dok ga ne bi zbolele, pokušavajući da vidi makar nešto, uši su se naprezale da uhvate disanje drugog bića u blizini. Ali tamo jednostavno nije bilo nikoga.

Stajao je nepomično nekoliko dugih sekundi, a onda pomisli da koliko god čudna ova pojava bila, ona za njega ne predstavlja opasnost. Sigurno je akustika. Kada dođem kući, pitaću očuha, reče sebi i taman kada podiže nogu da napravi još jedan korak ka cilju, baš na uho mu neko tiho šapnu:

„Sačekaj. Ne treba sada da ideš tamo.”

- Ko je to? Ko je tamo? - teško dišući, viknu Artem. Ali niko mu nije odgovarao. Oko njega je ponovo bila mrtva tišina. Tada on spoljnom stranom dlana obrisa znoj sa čela, pa požuri u pravcu Borovicke. Avetinjski koraci njegovog progonitelja su istom tom brzinom nestajali u suprotnom pravcu, postepeno slabeći u daljini, dok se nisu sasvim utopili u tišinu. I tek tada se Artem zaustavi. On nije znao, niti je mogao znati šta je to bilo, nikada nije čuo ništa slično ni od koga od svojih prijatelja, a ni očuh mu nije nikada pričao o tome u večerima pored vatre.

Ali ko god da mu je na uho šapnuo naredbu da se zaustavi i pričekaj, sada kada se više nije plašio, kada je bio u stanju da se suoči s onim što se dogodilo i da promisli o tome, zvučao je hipnotišuće ubedljivo.

Sledećih dvadeset minuta presedeo je na pruži, klataći se s jedne na drugu stranu, kao pijan, boreći se s drhtavicom, sećajući se čudnog, potpunog neljudskog glasa, koji mu je naredio da čeka. Krenuo je dalje tek kada je drhtavica na kraju počela da popušta, a strašni šapat u njegovoj glavi počeo da se meša s tihim zavijanjem tunelske promaje.

Sve preostalo vreme samo je išao napred, trudeći se da ne razmišlja ni o čemu, povremeno se saplićući o kablove na podu, ali to je bilo najstrašnije što mu se desilo. Činilo mu se da nije prošlo mnogo vremena, mada ne bi mogao reći koliko, jer su u tunelu minuti sabijeni. A onda je video svetlo na kraju tunela.

Borovicka.

Polis.

I tada se sa stanice razleže grub povik, grunu puščana paljba, a Artem odskoči unazad i sakri se u udubljenje u zidu. Izdaleka je dopiralo stenjanje ranjenih, psovke, a onda je ponovo, još jače u tunelu, grmnula rafalna paljba.

Čekaj...

Artem izađe iz svog skloništa tek nakon petnaest minuta, pošto je sve utihnulo. Podigavši ruke uvis, on polako krenu ka svetlu.

To je zaista bio ulaz na platformu. Na Borovickoj nisu postavljali patrole, očigledno računajući na neprikosnovenost Polisa. Na pet metara od mesta gde su se završavali ovalni svodovi tunela, uzdizali su se cementni blokovi graničnog punkta, a u lokvi krvi ležalo je opruženo telo.

Kada Artem uđe u vidno polje graničara u zelenim uniformama i šapkama, narediše mu da priđe i okrene se licem ka zidu. Videvši trup na zemlji, on ih bespogovorno poslušao.

Brzo ga pretresoše, upitaše za pasoš, vezaše mu ruke na leđa i na kraju uvedoše na stanicu. Svetio. Baš ono. Govorili su istinu, svi su bili u pravu, priče su bile tačne. Svetio je bilo toliko jako da je Artem morao da zažmuri kako ne bi oslepeo. Ali svetlost je stizala do ženica probijajući kapke, bolno ga zaslepljujući, i tek kada mu graničari staviše povez preko očiju, prestade da ga peče. Povratak životu koji su nekada vodila pokoljenja ljudi bio je bolniji nego što je Artem mogao da pretpostavi.

Povez s očiju mu skidoše tek u karauli, koja se ni po čemu nije razlikovala od drugih, bila je to minijatura službena prostorija, obložena ispućalim pločicama. U njoj beše mračno, samo je na drvenom stolu ofarbanom

oker bojom na aluminijumskoj tacni podrhtavala sveca. Skupljajući prstom otopljeni vosak i posmatrajući kako se hladi, komandir karaule, krupan i neobrijan čovek u zelenoj vojničkoj košulji s podvrnutim rukavima i kravatom na lastiš, dugo je gledao Artema pre nego što ga upita:

- Odakle ste doputovali? Gde vam je pasoš? Sta vam je s okom?

Artem proceni da nema smisla lagati i iskreno ispriča da mu je pasoš ostao kod fašista i da je sreća da mu i oko nije ostalo kod njih. Na komandira to ostavi neočekivano dobar utisak.

- Znam kakvi su. Ovaj naspramni tunel izlazi direktno na Cehovljevu. Tamo smo napravili pravo utvrđenje. Nismo u ratu, ali pametni ljudi kažu da treba biti na oprezu. Znae kako se kaže, si *vic pacem, para bellum* - namignu on Artemu.

Poslednju frazu Artem nije razumeo, ali pomisli da je bolje da ne zapitkuje. Njegovu pažnju privuče tetovaža na prevoju lakta komandira karaule - radijacijom unakažena ptica sa dve glave, raširenih krila i povijenog kljuna. Ona u njemu izazva neko nejasno sećanje, ali na šta ga je podsetila, nije mogao da se seti. A onda, kada se komandir okreće ka jednom od vojnika, Artem vide da mu je isti takav znak, samo minijaturan, istetoviran na levoj slepoočnici.

- I, kojim dobrom? - nastavi komandir.

- Tražim jednog čoveka... Zove se Mlinar. To mu je sigurno nadi-mak. Imam za njega važnu poruku.

Izraz graničarevog lica se naglo promeni. Lenjo-dobrodušni osmejak zamre na usnama, a oči mu u čudu zasijaše pri svetlosti svece.

- Možete je preneti meni.

Artem odmahnu glavom i izvinjavajući se počeo da objašnjava da to nikako ne bi smeo, da se radi o strogo poverljivoj stvari, da će komandir razumeti, jer mu je najstrože naređeno da to nikome ne srne reći, osim Mlinaru lično.

Komandir ga još jednom ispitivački odmeri, dade znak jednom od vojnika, i ovaj mu dodade crni plastični telefon, pažljivo odmotavši gumirani telefonski kabal na potrebnu dužinu. Okrenuvši prstom brojač-nik, graničar reče u slušalicu:

- Barikada Bor-Jug. Ivašov. Pukovnika Mlinarskog.

Dok je on čekao na vezi, Artem primeti da su tetovažu s pticom na slepoočnicama imala i obojica vojnika koji su bili u sobi.

- Kako da vas predstavim? - upita komandir karaule Artema, pritisnuvši obrazom telefonsku slušalicu uz rame.

- Recite, od Hantera. Hitna poruka.

Ovaj klimnu glavom i razmenivši još par fraza sa sagovornikom s druge strane žice, završi razgovor.

- Treba da budeš na Arbatskoj, kod upravnika stanice, sutra u devet. Do tada si slobodan - i mahnuvši rukom vojniku, koji se tog trenutka pomeri s vrata, dodade, obraćajući se Artemu: - Pričekaj malo... Ti si ovde, izgleda, počasni gost, a i prvi put si nam došao. Uzmi, ali da ih vratiš! - i dade Artemu tamne naočare s izguljenim metalnim okvirom.

Tek sutra? Artema obuzeše žestoko razočaranje i bes. Je li zato došao ovde, rizikujući svoj i tude živote? Je li zbog ovoga žurio, prisiljavao sebe da jedva vuče noge, čak i kada više nije imao nimalo snage? I zar nije trebalo hitno da ispriča sve što zna tom đavoljem Mlinaru, koji za njega nema ni jedan jedini slobodni trenutak?

Može biti da je Artem jednostavno zakasnio, i da ovaj već sve zna? A možda Mlinar zna i nešto što Artem i ne sluti? A može biti da je zakasnio toliko da je čitava njegova misija izgubila smisao?

- Tek sutra? - ne izdrža da ne kaže.

- Pukovnik je danas na zadatku, vratiće se sutra ujutru - objasni Ivašov. - Hajde, hajde, treba da odmoriš - reče, prateći Artema iz karaule.

Artem se smiri, odluči da ipak prikrije ljutnju, stavi naočare i pomisli da su mu baš dobrodošle: taman se ni modrica ispod oka neće videti. Stakla su na njima bila izgrebana i pri tom je pogled kroz njih bio potpuno iskrivljen, ali kada je zahvaljujući stražarima izašao na platformu, shvatio je da se bez naočara ne bi mogao snaći. Svetlost živinih sijalica bila je prejaka za njega. Ali, nije Artem bio jedini koji nije mogao da drži oči otvorene - na stanici su ih mnogi skrivali iza tamnih naočara. Sigurno isto tako nisu ovdašnji, pomisli on.

Bilo mu je čudno što vidi potpuno osvetljenu stanicu metroa. Uopšte nije bilo senki. I na VDNP i na drugim stanicama i polustanicama na kojima je do sada bio, nije bilo mnogo izvora svetlosti, i oni nisu mogli da osvetle celu površinu već samo neke delove. Uvek je bilo mesta do kojih nije dopirao nijedan zrak. Svaki čovek je imao po nekoliko senki: jednu od svece, bleđu i prozirnu; drugu purpurnocrvenu - od havarijskih lampi; treću, crnu i jasno ocrtanu - od električne lampe. One su se mešale, prekrivale jedna drugu i tude senke, slagale su se po podu, ponekad na svega nekoliko metara, plašile, obmanjivale, terale na slutnje i koje kakve misli. A na Polisu je bespoštedni sjaj sijalica s dnevnom svetlošću uništilo apsolutno sve senke.

Artemu zastade dah dok je zadivljeno razgledao Borovicku. Ostala je u neverovatno dobrom stanju. Na mermernim zidovima i snežnobelom

plafonu nije bilo ni traga čađi, stanica je bila sređena, a s vremenom potamneli pano čistila je, pri kraju platforme, žena u sivoj radnoj bluzi, priležno ribajući bareljef sunderom i rastvorom za čišćenje.

Stanovi su bili napravljeni u lučnim prolazima. Bila su otvorena samo po dva luka sa svake strane, zbog izlaza na prugu, ostali su bili zazidani ciglom i pretvoreni u prave apartmane. Svaki je imao otvor za vrata, a neki od njih su čak imali prava drvena vrata i zastakljene prozore. Iz jednog od njih se čula muzika. Ispred nekih su stajali otirači, kako bi oni koji ulaze mogli da obrisu noge. Nešto ovako Artem je video po prvi put. Ovi stanovi su odisali takvom prijatnošću, takvim spokojstvom, da se njemu steže srce: ispred očiju mu minu slika iz detinjstva. Ali je najimpresivnije bilo to što su duž oba zida po čitavoj stanici bile police s knjigama. One su popunjavale prostor između „stanova“ i one su davale stanici neki čudesan, nestvarni izgled, koji je Artema podsetio na opise biblioteka u srednjovekovnim univerzitetima, o kojima je čitao u knjizi pisca Borhesa. U udaljenom kraju dvorane nalazili su se eskalatori - tamo je bio prelaz na Arbatsku. Hermetička vrata su bila otvorena, ali na samom prelazu bio je mali granični punkt. Bez obzira na to, čuvari su sve one koji su to želeli, bez problema propuštali u oba pravca, gotovo bez provere dokumenata.

Ali je zato na suprotnom kraju platforme, pored bronzanog bareljefa, bio pravi vojni logor. Tu je bilo razmešteno nekoliko zelenih vojnih šatora, sa crtežima sličnim tetovažama na slepoočnicama graničara. Tu su stajala i kola na kojima je bilo pričvršćeno neko nepoznato oružje, što se moglo zaključiti samo po dugačkoj cevi s levkastim završetkom, koja je štrcala iz navlake. Pored su stražarila dvojica vojnika u tamnozelenim uniformama, sa šlemovima i pancirnim prslucima. Logor se nalazio na prelazu oko stepeništa koje se uzdizalo iznad pruge. Na svetlećim putokazima je pisalo da je u tom pravcu „Izlaz u grad“, pa Artemu postade jasno čemu mere predostrožnosti. Drugo stepenište, odmah pored prvog, bilo je zazidano ogromnim betonskim blokovima.

Na središnjem delu stanice bili su jaki drveni stolovi, za kojima su u živom razgovoru sedeli ljudi u dugim sivim ogrtačima od jake tkanine. Prišavši im bliže, Artem začuđeno primeti da i oni imaju neke tetovaže na slepoočnicama - ali to nije bila ptica već otvorena knjiga, u čijoj je pozadini bilo nekoliko vertikalnih crtica, koje su podsećale na kolonadu stubova. Uhvativši Artemov uporni pogled, jedan od onih koji su sedeli za stolom ljubazno se nasmeši i upita ga:

- Vi ste pridošlica? Prvi put ste kod nas?

Artem se strese na reč „pridošlica“, ali se sabra i klimnu glavom. Njegov sagovornik je bio nešto malo stariji od njega, a kada je ustao da se rukuje s Artemom, izvukavši ruku iz širokog rukava ogrtača, ispostavi se da su i približno iste visine. Samo je ovaj bio nešto krhkije građe.

Artemov novi poznanik se zvao Danilo. Nije mnogo govorio o sebi, ali se videlo da je stupio u razgovor s Artemom jer ga je zanimalo šta se dešava izvan Polisa, šta ima novo na Krugu, šta se priča o fašistima i o crvenima...

Kroz pola sata, već su sedeli u kući mršavog Danila, jednom od „stanova“ stešnjenih između lukova, i pili vreo čaj koji je najverovatnije okolnim putevima dospeo ovde sa VDNP. Od nameštaja u sobi je bio sto zatrpan knjigama, metalne police do plafona koje su takođe bile krcate debelim tomovima, i krevet. S plafona je na žici visila slaba električna sijalica, od oko četrdeset vati, osvetljavajući umetničku sliku ogromnog drevnog hrama, na kojoj Artem nije odmah prepoznao Biblioteku koja se nalazila na površini, negde iznad Polisa.

Kada domaćin završi sa svojim pitanjima, dođe red na Artema.

- A zbog čega ljudi ovde imaju tetovaže na glavama? - upita on.

- Zar ne znaš ništa o kastama? - začudi se Danilo. - Verovatno nisi čuo ni za Savet Polisa?

Artem se iznenada priseti da mu je neko pričao (ma ne, kako je mogao da zaboravi, ne neko nego stari Mihail Porfirjevič, kojeg su ubili fašisti), da su u Polisu na vlasti vojnici i bibliotekari, jer su iznad njega nekada bile Biblioteka i nekakva organizacija u vezi s vojskom.

- Čuo sam! - potvrdi on. - Vojnici i bibliotekari. Ti si sigurno bibliotekar?

Danilo ga uplašeno pogleda, preblede i zakašlja se. Zatim, došavši sebi, tiho reče:

- Kakav bibliotekar? Da li si ikada u životu video bibliotekara? Ne bih ti to ni savetovao! Bibliotekari su na površini... Jesi li video kako smo utvrđeni? Ne daj bože da siđu... Nemoj nikada da brkaš te stvari. Ja nisam bibliotekar već čuvar. Zovu nas i bramanima.

- Otkud tako čudan naziv? - podiže obrve Artem.

- Mi imamo nešto slično kastinskom sistemu, razumeš. Kao u staroj Indiji. Kasta... To ti je kao klasa... Nisu ti to crveni objasnili? Žreci su kasta čuvara znanja, oni sakupljaju knjige i rade s njima - objašnjavao je on, a Artem nije prestajao da se čudi tome kako je vesto izbegavao da upotrebi reč „bibliotekar“. - Kasta vojnika nas štiti i čuva. Vrlo slično kao u Indiji, tamo je još postojala kasta trgovaca i kasta slugu. I mi

to ovde imamo. Čak koristimo i indijske nazive za to. Žreci su bramani, vojnici - kšatrije, trgovci - vajšije, sluge - šudre. Pripadnik kaste postaje jednom za ceo život. To je poseban obred posvećenja, posebno za kšatrije i bramane. U Indiji je to bilo uslovljeno rođenjem u određenoj porodici, a kod nas biraš sam, kada napuniš osamnaest. Ovde na Borovickoj su uglavnom bramani, gotovo svi. Imamo školu, biblioteku, ćelije. Na Biblioteci je poseban režim, jer tuda prolazi Crvena linija, pa su zbog toga pojačane mere bezbednosti, a pre rata je bilo ponajviše naših. Sad su na Aleksandrovoj bašti. A na Arbatskoj su gotovo svi kšatrije, zbog Generalštaba.

Čuvši još jednu komplikovanu staroindijsku reč, Artem duboko uzdahnu. Hoće li mu poći za rukom da zapamti sve te zamršene nazive iz prvog puta? Danilo uopšte ne obrati pažnju na to već nastavi:

- U Savet, razume se, ulaze samo dve kaste: mi i kšatrije. Mi ih inače zovemo jednostavno vojnicima - namignu on Artemu.

- A zbog čega oni tetoviraju one dvoglave ptice? - seti se Artem. - Kod vas su knjige i to je jasno. Ali ptice?...

- To je njihov totem - sleže ramenima braman Danilo. - To je ranije, ako se ne varam, bio duh zaštitnik vojske za odbranu od radijacije. Orao, čini mi se. Oni inače imaju neka svoja čudna verovanja. Uglavnom, odnosi među kastama nisu baš najbolji. Ranije smo čak bili u otvorenom neprijateljstvu.

Kroz zastor se videlo da je svetio na stanici utišano. Spuštala se ovdašnja noć. Artem se spremi da krene.

- Postoji li neki hotel ovde gde može da se prespava? Moram da budem sutra u devet na Arbatskoj, a dotle nemam gde da budem.

- Ako hoćeš, prespavaj kod mene - sleže ramenima Danilo. - Ja ću da legnem na pod, da se ne navikavam na krevet. Baš sam se spremao da pripremim večeru. Ostani da mi ispričaš šta si još sve video usput. Ja ne mrdam nikuda oдавде. Čuvaru Zavet ne dopušta da ide sa svoje stanice.

Artem razmisli i potvrdno klimnu glavom. U sobi je bilo prijatno i toplo, a i domaćin mu se svideo od samog početka. Imali su nešto zajedničko. Kroz petnaest minuta već je čistio pečurke, dok je domaćin secкао svinjetinu na komadiće.

- A jesi li ti ikada video Biblioteku? - nešto kasnije upita Artem punih usta, dok su jeli dinstanu svinjetinu s pečurkama iz aluminijumskih vojničkih porcija.

- Govoriš o Velikoj biblioteci? - uozbilji se braman.

- O ovoj na površini... Valjda je još uvek tamo? - pokaza Artem vijluškom ka plafonu.

- U Veliku biblioteku se penju samo naše starešine. I stalker koji rade za braman - odgovori Danilo.

- Oni donose knjige s površine? Iz Biblioteke? Hteo sam da kažem, iz Velike biblioteke - žurno se ispravi Artem, videvši da se njegov domaćin ponovo namrštitio.

- Oni, ali po nalogu starešine kaste. Mi to ne možemo sami, zato nam služe najamnici - preko volje objasni braman. - Po Zavetu bi to trebalo da radimo mi: da čuvamo znanja i prenosimo ih na one koji za njima tragaju. Ali da bi se ta znanja prenosila, najpre do njih treba doći. A ko bi od naših smeo da se usudi da ode gore? - on uz uzdah podiže pogled ka gore.

- Zbog radijacije? - saosećajno klimnu glavom Artem.

- I zbog nje, svakako. Ali, pre svega, zbog bibliotekara - prigušeno odgovori Danilo.

- Pa zar vi niste bibliotekari? Ili barem njihovi potomci? Meni su tako pričali.

- Znaš šta, hajde da ne govorimo o tome za stolom. U stvari, bolje neka ti neko drugi ispriča o tome. Ja tu temu baš i ne volim previše.

Danilo počeo da sprema sto, a onda se na trenutak zamisli, pomeri deo knjiga na polici u stranu i između tomova u poslednjem redu se ukazala rupa, u kojoj zasija prašnjava flaša s domaćom rakijom. Oko nje su bile i čašice od brušenog stakla.

Nakon nekog vremena, Artem koji je zadivljeno razgledao police odlučio da prekine tišinu.

- Blago tebi, kako mnogo knjiga imaš - reče on. - Mi na VDNP, u čitavoj biblioteci nemamo ovoliko. Sve sam to odavno pročitao. Retko kada do nas i dođu dobre knjige, osim što očuh ponekad donese ponešto pristojno, a šverceri stalno dovlače kojekakvo đubre, neke detektivske romane. Osim toga, pola od toga se ne može razumeti. Ja sam, između ostalog, želeo da dođem do Polisa upravo zbog Velike biblioteke. Prosto nisam u stanju da zamislim koliko li ih tek ima tamo gore, kad su zbog njih ovakvu grdosiju izgradili - i pokaza glavom na sliku iznad stola.

Obojici su oči već sijale. Danilo se, polaskan Artemovim recima, nađe preko stola i ubedljivo reče:

- Pa da znaš da sve te knjige ništa ne vrede. I nisu zbog njih gradili Veliku biblioteku. I ne čuvaju njih tamo.

Artem ga je začuđeno gledao. Braman otvori usta da kaže još nešto, ali se odjednom diže od stola, dođe do vrata, odškrinu ih i oslušnu. Zatim ih tiho pritvori, sede na mesto i šapatom završi:

- Čitava Velika biblioteka napravljena je zbog samo jedne jedine Knjige. Ostale su tu samo da bi nju sakrile. Nju u stvari traže. Nju čuvaju - dodade i strese se.

- A koja je to knjiga? - takode šapatom upita Artem.

- Drevni folijant. Na antracitno crnim stranicama zlatnim slovima ispisana je čitava Istorija. Do kraja.

- A zbog čega je traže? - šapnu Artem.

- Zar ne shvataš? - zavrte glavom braman. - Do kraja, do samog kraja. A do njega je još ostalo... A onaj ko poseduje to znanje...

Iza zavese iznenada promače poluprovidna senka, i mada je gledao Danila u oči, Artem je opazi i upozori ga. Prekinuvši priču u pola reči, ovaj skoči i potrča ka vratima. Artem krenu za njim.

Na platformi nije bilo nikoga, samo su se iz prolaza čuli koraci koji se udaljavaju. Čuvari su mirno spavali s obe strane eskalatora.

Kada se vratiše u sobu, Artem je očekivao da će braman nastaviti priču, ali se ovaj otreznio i samo neraspoloženo vrteo glavom.

- Ne treba da pričamo o ovome - to je onaj deo Zaveta za posvećene. Razvezao mi se jezik od pića - on se namršti, kao da se dosađuje. - I ne moj da ti padne na pamet da nekome ispričaš ovo što si čuo. Ako neko načuje da znaš za Knjigu, nećeš se dobro provesti. A ni ja, zajedno s tobom.

A Artem odjednom shvati zašto su mu se dlanovi oznojili u trenutku kada mu je braman rekao za Knjigu. Setio se.

- Ima li tih knjiga više? - upita on, dok mu je srce stalo.

Danilo mu se pažljivo zagleda u oči.

- Kako to misliš?

- Čuvaj se istina skrivenih u drevnim folijantima... ispisanih zlatnim slovima na večnom mramornocrnom papiru - reče on, a pred očima mu se u nejasnoj izmaglici pojavi Burbonovo prazno, bezizražajno lice, dok je mehanički izgovarao strane i nerazumljive reči.

Braman se zaprepašćeno upilji u njega.

- Otkud ti to znaš?

- To je Otkrovenje. Ali to nije samo jedna knjiga... Sta se nalazi u drugom? - opčinjeno upita Artem, gledajući sliku Biblioteke.

- Ostala je samo jedna. Bila su tri folijanta - odade se naposljetku Danilo. - Prošlost, sadašnjost i budućnost. Prošlost i Sadašnjost su nepovratno uništeni pre mnogo vekova. Ostao je poslednji, najvažniji.

- I gde je on sada?

- Zatran u Velikoj biblioteci. Među više od četrdeset miliona to-mova. Jedna od njih - naizgled sasvim obična knjiga u standardnom po-vezu - je On. Da bi ga prepoznao, potrebno je otvoriti knjigu i prelista-ti je - po predanju, stranice folijanta su zaista crne. Ali da bi se prelista-le sve knjige u Velikoj biblioteci, trebalo bi potrošiti sedamdeset godina života, bez sna i odmora. A ljudi tamo ne mogu da borave duže od jedan dan, a sem toga, niko ti neće dati da mirno stojiš i listaš sve knjige koje se tamo čuvaju. I dosta o tome.

On razmesti sebi postelju na podu, upali svecu na stolu i ugasi sve-tio. Artem nerado leže da spava. Uopšte mu se nije spavalo, mada se ni-je mogao setiti kada se poslednji put odmorio.

- Zanima me, vidi li se Kremlj kada se penješ do Biblioteke? - reče on više za sebe, jer je Danilo već počeo da pada u san.

- Naravno da se vidi. Ali ga ne treba gledati. Privlači - promrmlja ovaj.

- Izvini, kako to - privlači?

Danilo se podiže na lakat i njegovo pomalo namršteno lice obasja žuta svetlost.

- Stalker i pričaju da ne treba gledati ka Kremlju kada izlaziš. Poseb-no ne zvezde na kulama. Ako pogledaš, više ne možeš odvratiti pogled. A kad ih duže gledaš, počinju da te privlače, nisu za džabe sva vrata otvo-rena. Zato se u Veliku biblioteku stalker nikada ne penju sami. Ako se jedan slučajno zagleda u Kremlj, drugi ga odmah vraća u normalu.

- A šta je to u unutrašnjosti Kremlja? - progutavši knedlu, proša-puta Artem.

- To niko ne zna, zato što su tamo samo ulazili, a niko se još odan-de nije vratio. Tamo na polici je, ako te zanima, knjiga u kojoj je intere-santna priča o svastiki i zvezdi, a samim tim i o onim na kulama Kremlja - on ustade, potraži na polici željenu knjigu, otvori je na toj strani, pa ponovo leže na svoj jorgan.

Kroz nekoliko minuta Danilo je spavao, a Artem privuče svecu bli-že, pa počeo da čita.

„... budući da je bila najmalobrojnija i najslabija od svih političkih grupa koje su se borile za uticaj i vlast u Rusiji posle prve revolucije, niko od protivnika boljševike nije smatrao ozbiljnom konkurencijom. Oni nisu imali podršku seljaštva i oslanjali su se isključivo na malobrojne prista-lice iz redova radničke klase i mornarice. Glavne saveznike V. I. Lenjin, koji je proučavao alhemiju i prizivanje duhova u zatvorenim švajcarskim

školama, našao je s one strane granice među svetovima. Baš u tom periodu po prvi put se pentagram pojavljuje kao simbol komunističkog pokreta i Crvene armije.

„Pentagram je, kao što je poznato, najrasprostranjeniji i za početnike najdostupniji tip vrata među svetovima kroz koja demoni ulaze u našu realnost. Pri tom, tvorac pentagrama, ukoliko ga iskusno koristi, uspostavlja kontrolu nad demonom kojeg je prizvao u naš svet, i on je dužan da mu služi. Obično, kako bi imao bolju kontrolu nad prizvanim bićem, oko pentagrama iscrtava zaštitnu kružnicu, i demon nije u stanju da izađe izvan njenog opsega.

„Nije poznato kako je baš vođama komunističke partije uspjelo da dođu do toga čemu su stremili najmoćniji čarobnjaci svih vremena: da uspostave kontakt s demonima - gospodarima, kojima su se potčinjavale horde njihove sitnije sabraće. Stručnjaci veruju da su se gospodari, osetivši rat koji se zahuktava i najstrašnije krvoproliće u istoriji čovečanstva ikada, približili granici između svetova, prizivajući one koji bi im omogućili žetvu ljudskih života. Zauzvrat su im obećali podršku i zaštitu.

„Priča o finansiranju boljševičkog rukovodstva od strane nemačke obaveštajne službe je, razume se, tačna, ali bilo bi krajnje glupo i površno verovati da je V. I. Lenjinu i njegovim ratnim drugovima uspjelo da samo zahvaljujući stranim partnerima pretegnu tas na vagi. Budući komunistički vođa je već tada imao mnogo jače i mudrije pokrovitelje od svih najviših činova vojne obaveštajne službe kajzerovske Nemačke.

„Detalji tajnog dogovora sa silama mraka, razume se, nedostupni su savremenim istraživačima. Ali njegov rezultat je bio tu: vrlo brzo pentagrami se viju na zastavama, krase kape vojnika Crvene armije i oklope njene, tada malobrojne, vojne tehnike. Svaki od njih otvarao je vrata u naš svet demonu - zaštitniku koji je čuvao nosioca pentagrama od spoljnih napada. Platu su demoni dobijali, kao što je uobičajeno, u krvi. Samo u XX veku, prema najskromnijim proračunima, žrtvovano je oko 30 miliona stanovnika Zemlje.

„Sporazum s gospodarima prizvanih sila se vrlo brzo isplatio: boljševici su osvojili i učvrstili vlast, i mada Lenjin, karika koja je povezivala dva sveta, nije izdržao, i umro je sa samo pedeset četiri godine, iznutra spržen adskim plamenom, njegovi sledbenici su nepokolebljivo nastavili njegovo delo. Uskoro je počela demonizacija čitave Zemlje. Školskoj deci su pribadali na grudi prvi pentagram. Malo ko zna da je prvobitno ritual posvećenja u oktobarce podrazumevao bušenje dečjeg tela čiodom značke. Na taj način je demon 'zvezdice' oktobarca probao krv svog bu-

dućeg domaćina, jednom i zauvek stupajući s njim u krvnu vezu. Rastući i postajući pionir, dete bi dobijalo novi pentagram - na njemu je već bilo moguće videti deo suštine Ugovora: portret Vođe u zlatotisku, u plamenu koji ga je sažegao. Na taj način buduće pokolenje je podsećano na podvig samožrtvovanja. Zatim bi došao Komsomol i na kraju su izabranima bila otvorena vrata u kastu žreca - Komunističku partiju.

„Mirijade prizvanih duhova štitile su sve u sovjetskoj državi: decu i odrasle, zgrade i tehniku, a gospodari demoni smestili su se u gigantskim rubinskim pentagramima na kulama Kremlja, dobrovoljno pristajući na zatočeništvo zarad jačanja svojih moći, Upravo, odatle širile su se po čitavoj zemlji nevidljive linije moći, koje su je čuvala od haosa i propasti, potčinjavajući njene stanovnike volji stanovnika Kremlja. Na neki način, čitav Sovjetski Savez pretvorio se u jedan ogroman pentagram, čija je zaštitna kružnica bila državna granica.”

Artem ostavi knjigu i pogleda oko sebe. Sveca je dogorevala i topila se. Danilo je čvrsto spavao, okrenut licem ka zidu. Protegnuvši se, Artem se vrati knjizi.

„Odlučujuće iskušenje za sovjetsku vlast je bio sukob sa nacional-socijalističkom Nemačkom. Zaštićeni silama, ništa manje drevnim i jakim nego Sovjetski Savez, u tevtonskom oklopu, po drugi put za hiljadu godina uspeali su da se probiju u dubinu naše zemlje. Na njihovim zastavama ovoga puta je bio nacrtan obrnuti spoj simbola Sunca, svetlosti i procvata. Tenkovi s pentagramima koji su još uvek na kulama, pedeset godina posle pobede, nastavljaju večni boj s tenkovima čiji čelik na sebi ima svastiku - u muzejima, na ekranima televizora, na kvadratićima listova iscepljenim iz školskih svezaka...”

Sveca zatreperi poslednji put i ugasi se. Bilo je vreme da se spava.

Ako si spomeniku okrenut leđima, u polumraku među urušenim kućama možeš da vidiš delić visokog zida i siluete zašiljenih kula. Ali na njih se nipošto nije trebalo osvrutati i gledati ih, to su Artemu vrlo jasno rekli. Pa i stepenišna vrata je bilo zabranjeno ostavljati bez nadzora, jer ako bi trebalo brzo dati signal za uzbunu, a ti se zagledaš - gotov si, a i drugi zajedno s tobom.

Zato je Artem stajao nepomično, iako ga je kopkalo da se okrene, i razgledao samo spomenik, čiji je postament obrastao mahovinom. Predstavljao je sumornog starca zavaljenog u duboku fotelju, oslonjenog na lakat. Iz izgrebanih bronzanih ženica na grudi mu se sporo slivalo nešto gusto, zbog čega se činilo da spomenik plače.

Bilo je neizdrživo gledati ga dugo. Zato Artem obiđe oko statue i pažljivo se zagleda u pravcu vrata. Bilo je mirno, vladala je mrtva tišina, samo bi povremeno zavijao vetar koji se motao oko ogoljenih konstrukcija zgrada. Odred je otišao odavno, ali Artema nisu povelili sa sobom. Naredili su mu da ostane i stražari, a ako se nešto desi, da strci na stanicu i upozori ostale.

Vreme se sporo vuklo i on ga je merio koračajući oko osnove spomenika: jedan, dva, tri...

Desilo se da je, kada je stigao do petsto - otpozadi, iza leđa, začuo topot i rezanje, upravo iz onog pravca u kojem nije trebalo gledati. Nešto mu je bilo sasvim blizu i svakog trenutka se moglo baciti na njega. On obamre, osluškujući, a onda se prostre na zemlju, priljubivši se uz spomenik s automatom na gotovs.

Sada je to nešto bilo odmah pored njega, izgleda s druge strane spomenika. Artem je jasno čuo njegov promukli životinjski dah; obilazeći oko spomenika, prilazilo mu je polako. Pokušavao je da obuzda drhtanje ruku i drži na nišanu mesto odakle bi stvorenje trebalo da se pojavi.

Ali se disanje i zvuči koraka najednom počеше udaljavati. A kada Artem izviri iza statue, kako bi iskoristio situaciju i tajanstvenom protivniku sasuo rafal u leđa, u trenutku je zaboravio i njega i sve ostalo.

Čak i odatle zvezda na kremaljskoj kuli videla se jasno. Sama kula bila je tek nejasna silueta pri slaboj svetlosti Meseca koji je provirivao iza oblaka, ali se zvezda odlično videla, i svako ko bi je gledao, iz sasvim razumljivih razloga nije više mogao odvojiti pogled od nje. Blistala je. Ne verujući svojim očima, on uze dvogled.

Zvezda je zračila bleštavom jarkocrvenom svetlošću, obasjavajući nekoliko metara okolnog prostora, a kada se bolje zagleda, Artem primeti da je to sijanje neravnomerno. U gigantskom rubinu kao da je bila zarobljena oluja - zasijao bi poput munje, u njemu je nešto vitlalo, ključalo, buktalo...

Prizor je bio uzbudljiv, neverovatne, nezemaljske lepote, ali s tog rastojanja veoma se loše video. Trebalo je prići bliže.

Zabacivši automat na rame, Artem strča niz stepenice, preskoči ispućali asfalt na ulici i zaustavi se tek na uglu s kojeg su se videle skoro sve zidine Kremlja... i kule. Na svakoj je sijala po jedna crvena zvezda. S mukom povрати dah, pa ponovo pogleda kroz dvogled. Zvezde su plamtele onom neravnomernom plahovitom svetlošću i budile su želju da ih gledaš večno.

Usredsredivši se na najbližu, Artem se divio njenim fantastičnim prelivima, dok mu se najednom ne učini da nazire konture nečega što se kreće unutra, ispod površine kristala.

Da bi bolje video čudne konture, morao je prići bliže. Zaboravivši na sve opasnosti, zaustavi se nasred brisanog prostora i ne ispuštajući dvogled pokušavao je da shvati šta mu je to pošlo za rukom da vidi.

Demoni - gospodari, seti se napokon. Maršali armija besova, prizvanih da zaštite sovjetsku državu. Zemlja, pa i čitav svet, raspali su se na komadiće, ali pentagrami na kremaljskim kulama ostali su netaknuti: vladari koji su sklopili ugovor s demonima bili su odavno mrtvi, i nije imao ko da ih oslobodi... Niko? Osim možda on?

Treba pronaći vrata, pomisli. Treba pronaći ulaz...

- Ustaj, uskoro treba da kreneš! - budio ga je drmusanjem Danilo.

Artem zevnu i protrlja oči. Upravo je sanjao nešto neverovatno zanimljivo, ali san nestade u trenu i nikako nije uspevao da se seti šta je to video. Na stanici su već bila popaljena sva svetla, i čula se svađa čistača koji su sređivali platformu.

On stavi tamne naočare i pode da se umije, prebacivši preko rame na ne baš najčistiji žućkasti peškirić, koji mu je dao domaćin. Toaleti su bili na istoj strani gde i bronzani pano, i red ispred njih beše poveliki. Zauzevši mesto, još uvek zevajući, Artem je pokušavao da vrati makar deo likova koje je video u snu.

Red je zbog nečega prestao da se pomera, a ljudi koji su stajali u njemu počеше glasno da se sašaptavaju. Naprežući se da shvati o čemu se radi, Artem se okrete. Sve oči su bile uprte u metalna vrata sa zasunom. Bila su otvorena, a u njihovom otvoru stajao je visok čovek, i kada ga ugleda, Artem potpuno zaboravi zašto je tu.

Stalker.

Upravo ih je tako zamišljao - slušajući očuhove priče i švercerske bajke. Zamazan i na nekim mestima nagoreo zaštitni kombinezon, dug i težak pancir, široka ramena, na desnom - nemarno prebačen ručni mi-traljez, a na levom, nalik na remen, presijavao se redenik s mecima. Grube duboke cipele na pertlanje, u njih uvučene nogavice, a na leđima - veliki ranac od cerade.

Stalker skide specijalni ovalni šlem, svuče gumenu gas-masku, pa je crven u licu i potpuno moka, nešto razgovarao s komandirom punkta. Bio je već u godinama, Artem je zapazio oštru sedu bradu na njegovim obrazima i podbratku i srebrnastu sedinu u kratkoj crnoj kosi. Ali je svejedno pucao od snage, bio samouveren, delovao surovo i hladno, kao da

bi i ovde, na mirnoj i osvedjenoj stanici, u svakom trenutku bio spreman da se suoči s bilo kakvom opasnošću, ne dozvolivši joj da ga iznenadi.

Još je samo Artem nevaspitano buljio u pridošlicu, dok su ostali ljudi iz reda najpre terali momka da se pomeri napred, a onda jednostavno počeli da ga zaobilaze.

- Arteme! Šta radiš tamo tako dugo? Vidi, kasniš! - stiže i Danilo.

Čuvši njegovo ime, stalker se okrete prema Artemu, pažljivo ga odmeri i najednom krupnim koracima pođe ka njemu.

- Da nisi s VDNP? - upita dubokim zvonkim glasom.

Artem ćutke klimnu glavom, osetivši kako mu klecaju kolena.

- Da ne tražiš Mlinara? - nastavi ovaj.

Artem opet potvrdno klimnu glavom.

- Ja sam Mlinar. Imaš nešto za mene? - Stalker je gledao Artema pravo u oči.

Artem žurno napipa na vratu vrpce s kapislom, od koje mu beše čudno da se rastane, kao od amajlije, pa je predade stalkeru.

Ovaj skide kožne rukavice, skide vrh, i iz kapisle pažljivo izvuče nešto na dlan. Mali komadić papira. Poruku.

- Hajde sa mnom. Izvini, juče nisam mogao, zvali su me kad smo već krenuli gore.

Artem se na brzinu oprosti s Danilom i zahvali mu, pa pohita za Mlinarom uz eskalator koji je vodio na prolaz za Arbatsku.

- Od Hantera nema nikakvih vesti? - upita bojažljivo, jedva sustižući stalkera koji je grabio krupnim koracima.

- Od njega nema ni glasa. Bojim se da ćemo za njega morati da pitamo vaše crne - odgovori Mlinar, gledajući Artema preko ramena. - Zato s VDNP ima tako puno novosti.

Artem oseti da mu srce zakuca brže.

- Kakvih? - trudio se da sakrije svoje uzbuđenje.

- Malo dobrih - suvo reče stalker. - Crni su opet krenuli u napad. Pre nedelju dana je bila teška bitka. Pet ljudi je stradalo. A crnih je tako, izgleda, sve više. Ljudi počinju da beže s vaše stanice. Kažu da nisu u stanju da podnesu užas. Tako da je Hanter bio u pravu kada mi je govorio da se kod vas nešto jezivo događa. On je to osetio.

- Ne znate ko je poginuo? - uplašeno upita Artem, trudeći se da se priseti ko bi trebalo da dežura tog dana, prošle nedelje? Koji li je to bio dan? Zenjka? Andrej? Samo da nije Zenjka...

- Otkud bih znao? Kao da je malo tog demonskog nakota, pa i u tunelima oko Prospekta mira nisu čista posla. Ljudi gube razum, nekoli-ko ljudi je umrlo na pruzi.

- Sta da se radi?

- Danas će biti zasedanje Saveta. Videćemo šta misle starešine bramani i generali. Mada teško da su u stanju da nekako pomognu tvojoj stanici. Oni i Polis jedva brane, i to samo zato jer se niko ne usuđuje da ga ozbiljno napadne.

Izađoše na Arbatsku. I ona je bila osvetljena živinim sijalicama, kao i Borovicka, a stanovi su bili napravljeni u lučnim kapijama zazidanim ciglom. Pored nekih su bile karaule, i uopšte je bilo neobično mnogo vojnika. Na belo okrečenim zidovima visile su paradne vojne zastave sa izvezenim zlatnim orlovima, koje su izgledale kao nove. Okolo je vrvelo od života: prolazili su bramani u dugim ogrtačima; čistači su prali i vikali na one koji su hteli da prođu preko vlažnih podova; bilo je i mnogo ljudi s drugih stanica - prepoznavali su se po tamnim naočarima ili po tome što su, žmirkajući, rukama zaklanjali oči. Na platformi su se nalezili samo stanovi i kancelarije, a sve trgovačke radnje i birtije bile su izmeštene u tunele.

Mlinar provede Artema do kraja platforme, do službenih prostori-ja, i smesti ga na mermernu klupu obloženu drvetom koje su usijale hiljade putnika, zamoli ga da pričeka i ode.

Posmatrajući zanimljivu figuru na plafonu, Artem je razmišljao o tome da Polis nije izneverio njegova očekivanja. Život je ovde zaista bio drugačije organizovan, a ljudi nisu bili tako surovi, besni i zatvoreni kao na drugim stanicama. Ovde su znanje, knjige i kultura imali potpuno drugačiju ulogu. Samo dok su išli tunelom od Borovicke do Arbatske prošli su sigurno jedno pet gomila knjiga. Čak je bilo i plakata koji su za sutradan uveče najavljivali predstavu o Sekspiru i, kao i na Borovickoj, negde se čula muzika.

Obe stanice, kao i prelaze kojima su bile povezane, odlično su održavali, i mada je na zidovima bilo pukotina i tragova vlage, sve su to odmah sanirale remontne brigade, koje su se vrzmale posvuda. Artem iz radoznalosti zaviri u tunel - i tamo je vladao savršeni red: suvi, čisti, a na svakih sto metara bila je električna sijalica, i tako dok je dopirao pogled. Povremeno su prolazile dresine natovarene sanducima, zaustavljajući se da bi ostavile slučajnog putnika ili natovarile kutiju s knjigama, koje je Polis distribuirao po čitavom metrou.

„Uskoro bi svemu ovome mogao doći kraj!“, iznenada pomisli Artem. „Na VDNP već ne mogu da odolevaju napadima onih čudovišta... Bez veze“, reče samom sebi, sećajući se jedne od noćnih patrola kada je morao da se brani od crnih, i svih košmara koji su ga mučili posle borbe.

Zar će VDNP pasti? To bi onda značilo da više neće imati dom, a ako bi nekom srećom njegovi prijatelji i očuh uspeli da pobegnu, mogao se nadati da će ih možda nekad sresti u metrou. Ako mu Mlinar danas kaže kako je ispunio svoj zadatak i da više ništa ne može da učini, tog trenutka će krenuti nazad, obećao je sebi. Ako je sudbina njegove stanice da bude jedina zaštitnica na putu crnima, a njegovim prijateljima i bližnjima da izginu braneći je, utoliko pre je želeo da bude uz njih nego da se krije u ovom raju. Odjednom požele da se vrati kući, da vidi red vojnih šatora i fabriku čaja... Da pročavlja sa Zenjkom i ispriča mu svoje dogodovštine. On sigurno neće poverovati ni u polovinu... Ako je uopšte živ.

- Hajdemo, Arteme - pozva ga Mlinar. - Hoće da razgovaraju s tobom.

Već je uspeo da se reši zaštitnog odela i sada je na sebi imao rolku, crnu vojnu pilotsku kapu bez kokarde i pantalone sa džepovima kakve je imao i Hanter. Stalker je podsećao na Lovca, naravno ne spoljnim izgledom nego ponašanjem. Bio je isto tako pribran, napet i na sličan način se izražavao: kratkim, odsečnim frazama.

Zidovi u prostoriji su bili obloženi bajcovanom hrastovinom, a na njima su, jedno naspram drugog, visila dva velika ulja na platnu. Na jednom Artem lako prepoznaše Biblioteku, a na drugom je bilo naslikana visoka zgrada obložena belim kamenom, ispod koje je pisalo: „Generalštab Ministarstva odbrane RF“.

Nasred prostrane sobe bio je veliki drveni sto, a na stolicama oko njega sedelo je deset ljudi, koji su ispitivački gledali Artema. Polovina u sivim bramanskim ogrtačima, a druga polovina - u oficirskoj letnjoj vojnoj uniformi. Ispalo je da vojnici sede ispod slike Generalštaba, a bramani - ispod Biblioteke.

U čelu stola važno je sedeo omalen čovek akademskog izgleda, sa strogim naočarima i velikim zaliskom. Na sebi je imao odelo i kravatu, i nije imao tetovažu koja je označavala pripadnost kasti.

- Da predemo na stvar - bez predstavljanja počeo on. - Recite nam sve što vam je poznato, uključujući i situaciju u tunelima od vaše stanice do Prospekta mira.

Artem počeo detaljno da opisuje istoriju borbe VDNP sa crnima, potom zadatak koji je dobio od Hantera, i na kraju pohod do Polisa. Kada je govorio o onome što se dešava u tunelima između Aleksejevske, Riške

i Prospekta mira, vojnici i bramani počeo da se sašaptavaju, jedni s nevericom, drugi uzbuđeno, a oficir koji je sedeo u uglu nekoliko puta ga zamoli da ponovi ponešto, marljivo zapisujući priču.

Kada se diskusija napokon završi, Artemu dozvoliše da nastavi priču, ali njegova pripovest ne izazva bogzna kakvo interesovanje prisutnih slušalaca, dok nije došao do Poljanke i njenih stanovnika.

- Molim vas! - revoltirano ga prekide jedan od vojnika, stamen muškarac od oko pedeset godina, unazad zalizane kose, s naočarima u metalnom okviru koje su mu se urezale u mesnati nos. - Svima je dobro poznato da je Poljanka nenaseljena. Stanica je davnih dana napuštena. Tačno je da preko nje svakodnevno prolazi na desetine ljudi, ali tamo niko ne može živeti. Tamo periodično izbija gas i svuda su znaci upozorenja na opasnost. I naravno da tamo odavno nema nikakvih mačaka, niti kakvog drugog šljama. Potpuno prazan peron. Sasvim. Prekinite s insinacijama.

Ostali vojnici su potvrdno klimali glavama, a Artem zbunjeno učuta. Kada se zaustavio na Poljanki, kroz glavu mu je prošla misao da je takav mir koji je vladao na stanici gotovo neverovatan za metro. Ali je vrlo brzo odbacio tu misao, zahvaljujući stanovnicima Poljanke koji su bili više nego stvarni.

Bramani se pak ne pridružiše žestokom protivljenju. Najstariji među njima, ćelav starac duge sede brade, sa zanimanjem je gledao Artema, razmenivši nekoliko fraza sa čovekom do sebe na nekom nerazumljivom jeziku.

- Poznato vam je da taj gas ima halucinogena svojstva kada se u određenoj proporciji pomeša s vazduhom - smirujući situaciju reče braman koji je sedeo sa starčeve desne strane.

- Sada je pitanje može li mu se verovati i za sve ostalo - gledajući Artema ispod oka, reče vojnik.

- Hvala vam za izveštaj - prekide diskusiju čovek u odelu. - Savet će ga proceniti i upoznati vas s rezultatom. Možete ići.

Artem kreni ka izlazu. Ma da li je moguće da je ceo njegov razgovor s dvojicom stanovnika Poljanke koji su pušili nargilu bio samo halucinacija? Ali to bi onda značilo da je ideja o njegovoj posebnosti, o tome da je u stanju da utiče na stvarnost sve dok ispunjava suštinu onoga što je predodređeno - zapravo plod njegove uobrazilje, pokušaj da se uteši... Više mu ni tajanstveni susret u tunelu između Borovicke i Poljanke nije izgledao kao čudo. Gas? Gas.

Sedeo je na klupi pored vrata i više čak nije ni pokušavao da čuje udaljene glasove članova Saveta koji su se raspravljali. Pored njega su

prolazili ljudi, dresine i lokomotive, minut po minut prolazili su sati, a on je sedeo i razmišljao. Da li je njegova misija stvarno postojala, ili je on sve sam izmislio? Sta sada da radi? Kuda da ide?

Neko ga dotače po ramenu. Bio je to oficir koji je vodio beleške tokom njegove priče.

- Članovi Saveta saopštavaju da Polis nije u stanju da na bilo koji način pomogne vašoj stanici. Zahvaljuju vam na detaljnom izveštaju o situaciji u metrou. Slobodni ste.

I to je sve. Polis nije u stanju da pomogne. Sve je uzalud. Učinio je sve što je mogao, ali to ništa nije promenilo. Preostalo mu je jedino da se vrati na VDNP i stane rame uz rame s onima koji su se tamo još uvek branili. Artem se s mukom podiže s klupe i pode, ni sam ne znajući kuda.

Kada je već gotovo stigao do prelaza na Borovicku, iza njega se začu tiho kašljanje. Artem se okrenu i ugleda bramana koji je prisustvovao Savetu, onoga koji je sedeo sa starčeve desne strane.

- Pričekajte, mladi čoveče... Čini mi se da bismo nas dvojica trebali da popričamo... Privatno - obrati mu se braman uz ućtivi osmeh. - Ukoliko Savet nije u stanju da uradi ništa za vas, možda će vaš pokorni sluga biti od veće koristi.

On uhvati Artema podruku i povuče ga za sobom u jednu od kuća od cigala koja se nalazila u lukovima. Na njoj nije bilo prozora, sijalica nije bila upaljena, samo su se na plamenu malene svece nazirale konture lica nekoliko ljudi koji su se okupili u sobi. Artem nije uspeo da ih vidi kako treba, jer braman koji ga je doveo žurno ugasi svetu i u prostoriji zavlada potpuni mrak.

- Je li istina ono što si ispričao o Poljanki na zasedanju Saveta? - začu se promukli glas.

- Da - odlučno odgovori Artem.

- Znaš li ti kako mi bramani između sebe zovemo Poljanku? Stanica sudbine. Neka kšatrije veruju da gas izaziva priviđenja, nemamo mi ništa protiv. Nećemo da otvaramo oči doskorašnjem neprijatelju. Mi verujemo da ljudi na toj stanici sreću izaslanike Providenja. U najvećem broju slučajeva, oni nemaju šta da kažu Providenju, i takvi samo prođu kroz pustu, napuštenu stanicu. Ali oni koji su nekoga sreli na Poljanki, moraju na taj susret koncentrisati svu svoju pažnju, i zapamtiti za ceo život ono što im je tamo bilo rečeno. Sećaš li se toga?

- Zaboravio sam - šlaga Artem, nemajući previše poverenja u te ljude, koji su mu ličili na članove neke sekte.

- Naše starešine veruju da se ti nisi slučajno pojavio ovde. Ti nisi običan čovek i tvoje sposobnosti, zahvaljujući kojima si se više puta spasio tokom puta, mogu da pomognu i nama. A mi ćemo zauzvrat pomoći tebi i tvojoj stanici. Mi smo čuvari znanja, a među tim znanjima postoje i takva koja mogu da spasu VDNP.

- Zašto samo VDNP?! - prasnu Artem. - Svi pričate samo o VDNP! Kao da ne shvatate da ja nisam ovde došao samo zbog svoje stanice, samo zbog svoje nevolje! Svima vama, svima vam pretila opasnost! Prvo će pasti VDNP, posle njega cela linija, a onda će doći kraj i čitavom metrou...

Niko mu ne odgovori. U tišini koja zavlada, čulo se samo ravnomerno disanje prisutnih. Artem malo sačeka, pa ne mogavši da podnese tišinu, upita:

- Sta treba da uradim?

- Da se popneš na površinu, u veliki depo s knjigama. Da tamo pronađeš nešto što nam po pravu pripada, i da nam to doneseš. Ako uspeš da pronađeš ono što tražimo, otkrićemo ti znanja koja će ti pomoći da uništiš opasnost. I neka izgori Velika biblioteka ako lažem.

GLAVA 13

VELIKA BIBLIOTEKA

Artem izađe na stanicu, osvrćući se unezvereno oko sebe. Upravo je sklopio jedan od najčudnijih dogovora u životu. Njegovi nalogodavci nisu mu čak ni objasnili šta on to treba da traži u depou knjiga, obećavši da će mu sve neophodne detalje o tome reći kasnije, kada bude izašao na površinu. I mada mu u jednom trenutku kroz glavu prođe misao da se možda radi o Knjizi o kojoj mu je Danilo nedavno govorio, nije se usudio da o njoj pita bramane. Osim toga, juče su obojica bili prilično podnapiti kada mu je gostoprимljivi domaćin poverio tu tajnu, tako da je bilo osnova za sumnju u njenu istinitost.

Obećali su mu i da na površinu neće ići sam. Bramani su se spremali da naoružaju čitav odred. Zajedno s Artemom, trebalo je da se popnu najmanje dva stalkera i jedan čovek iz kaste, kome bi on odmah predao to što pronade, ukoliko ekspedicija uspe. On će zauzvat pokazati Artemu nešto što će mu pomoći da eliminiše opasnost koja se nadvila nad VДNP.

Sada kada je iz mrklog mraka sobe izašao na platformu, uslovi dogovora mu se učiniše apsurdnim. Kao u drevnoj bajci, tražili su od njega da pode nekuda, neznano kuda, da donese nešto, neznano šta, a zauzvat su mu obećali volšebno spasenje, ne detaljišući o tome kakvo će ono biti. Ali šta je mogao da uradi? Da se vrati praznih ruku? Zar je Lovac to očekivao od njega?

Kada je pitao svoje tajanstvene sagovornike kako će u ogromnim depovima Biblioteke pronaći to što oni traže, rekoše mu da će on to svakako

odmah znati. Čuće. Nije više zapitkivao, plašeći se da će kod bramana izazvati sumnju u svoje naročite sposobnosti, u koje ni sam nije bio baš uveren. Naposletku ga strogo upozdriše da vojnici ne smeju ništa znati, inače dogovor ne važi.

Artem sede na klupu u centru dvorane i zamisli se. Bila je to uzbudljiva prilika da izađe na površinu, da uradi ono što mu je pošlo za rukom samo jednom otkad zna za sebe, a da se pri tom ne plaši ni kazne ni posledica. Da se popne na površinu - i to ne sam već s pravim stalke-
rima, izvršavajući tajni zadatak za kastu čuvara... Nije čak stigao ni da ih pita zbog čega toliko mrze reč „bibliotekar”. Na klupu pored njega svali se svom težinom Mlinar. Delovao je umorno i nervozno.

- Zašto si išao tamo? - upita, gledajući ispred sebe, ne menjajući izraz lica.

- Otkud vi to znate? - začudi se Artem; nije prošlo ni petnaest minuta od njegovog razgovora s branimima.

- Moraću da idem s tobom - ne udostojivši ga odgovora, jednoličnim tonom nastavi Mlinar. - Ja odgovaram za tebe Hanteru, šta god da mu se tamo dogodilo. A dogovor s branimima se mora poštovati. To još niko nikada nije pogazio. I što je najvažnije, nemoj da ti padne na pamet da se izlaješ vojnicima. - On ustade, odmahnu glavom i dodade: - Kad bi samo znao u šta si se uvalio... Odoh na spavanje. Sutra uveče se penjemo.

- A zar vi niste vojnik? - upita ga Artem dok je odlazio. - Čuo sam da vam se obraćaju sa „pukovniče”.

- Pukovnik sam, pukovnik, ali ne pod njihovom komandom - preko volje odgovori Mlinar i ode.

Preostali deo dana Artem potroši na razgledanje Polisa: besciljno je lutao po ogromnom prostoru prelaza i stepeništa, razgledao veličanstvene kolonade stubova, čudio se koliko ljudi je u stanju da primi ovaj podzemni grad, uzduž i popreko iščitao novine „Novosti metroa”, štampane na pak-papiru, slušao putujuće muzičare, prelistavao knjige na tezgam, igrao se sa štencima koji su bili na prodaju, slušao najnovije tračeve - i za sve to vreme nije mogao da se oslobodi osećaja da ga neko prati i špijunira. Nekoliko puta se čak naglo okrenuo, očekujući da će sresti nečiji ispitivački pogled, ali uzalud - oko njega je vrela gomila zauzetih ljudi, i niko na njega nije obraćao pažnju.

Otkri u jednom od prelaza hotel, i odspava nekoliko sati pre nego što se javio u deset sati uveče, kako je bilo dogovoreno, na barikadu na izlazu iz grada ka Borovickoj. Mlinar je kasnio, ali je straža bila na svom mestu, pa predložiše Artemu da sačeka stalkera uz solju čaja.

Prekinuvši svoju priču kako bi u emajliranu solju nalio vreo napitak, postariji stražar nastavi:

- Eto tako... Dobio sam naređenje da pratim radio-vezu. Nadali su se da ću uhvatiti signal komandnih bunkera ispod Urala. Ali uzalud su se trudili, prvo su tukli po strateškim objektima. Tu ti je i Ramenka srađena, sa svim prigradskim naseljima, gde su podrumi bili duboki i do trideset metara, sve je uništeno... Možda bi oni i pošteđeli Ramenku... Trudili su se da baš ne tuku po civilnim ciljevima... Niko tada još nije znao da je to rat do istrebljenja, da je potpuno svejedno. I tako, možda bi oni Ramenku i pošteđeli, ali odmah pored je bio štab komande, pa su njega gađali... A civilne žrtve - to je, što kažu, kolateralna šteta, izvini-te. Ali dok u to još niko nije verovao, komanda me poslala da pratim radio-emisije, tamo u bunkeru, pored Arbatske. I u početku sam odlično hvatao... Sibir se nije javljao, ali drugi su odgovarali. Podmornice su odgovarale, strateške, atomske. Pitali, da tuku ili da ne tuku... Ljudi nisu verovali da Moskve više nema. Kapetani prve klase su kao deca ridali na radiju. Čudno je to, znaš, kada prekaljeni pomorski oficiri, koji za ceo život nisu rekli jednu ljudsku reč, plaču, mole da potražiš da nisu među onima koji su uspeali da se spasu njihove žene, ćerke... Idi, potraži ih tu... A onda - svega i svačega: jedni su govorili: nema naših, neće biti ni vaših, neka sve ide do đavola, pa su odlazili ka njihovim obalama, svim raspoloživim oružjima tukući gradove. A drugi su opet razmišljali: ako sad sve ionako ide do đavola, onda nema smisla ni ratovati. Čemu ubijati još ljudi? Samo što to svejedno nije imalo nikakvog značaja. Bilo je i onih koji su hteli da osвете svoje porodice. A podmornice su dugo odgovarale. Oni su po pola godine mogli da budu pod vodom na zadatku. Neke smo uspevali da nađemo, ali ne sve. Naslušao sam se priča, dan danas kad se setim, sav se naježim. Ali nisam hteo o tome. Uhvatio sam jednom posadu tenka koja je nekim čudom preživela udar: preterivali su svoju mašinu iz jednog dela, ili tako nešto... Nova generacija oklopnih vozila otporna je na radijaciju. I kako ih je bilo trojica u tom tenku, krenu oni punom brzinom iz Moskve na istok. Prolazili su kroz zapaljena sela, pokupili usput neke žene sa sobom - pa dalje, naspu zalihe goriva, pa opet na put. Stigli su do neke zabiti, gde se nije imalo šta bombardovati, a tu im nekako i goriva nestane. I to tamo je, naravno, bilo ozračeno radijacijom, da si živi i zdrav, ali ipak ne u toj meri kao pored gradova. Podignu oni tu logor, tenk ukopaju do pola u zemlju - napravili nešto kao utvrđenje. Postavili šatore pored njega, s vremenom iskopali zemunice, napravili ručni generator za osvetljenje i živeli su prilično dugo

oko tog tenka. Dve godine sam s njima skoro svake večeri razgovarao, u sve sam njihove porodične stvari bio upućen. Ispočetka je sve bilo mirno, skućili se, dvojici se i deca rodila... gotovo sasvim normalna. Imali su zaliha municije. Svega su se nagledali, iz šume su izlazili takvi stvorovi da on nije bio u stanju ni da mi ih opiše kako treba, taj poručnik s kojim sam razgovarao. A onda su nestali. Ja sam još šest meseci pokušavao da ih dobijem, ali nešto im se dogodilo. Možda su im se pokvarili generator ili predajnik, a možda im je i municije nestalo...

- Ti pričaš o Ramenki - seti se njegov drug - kako su je razorili, a ja se mislim: eto koliko dugo ovde služim, niko ne može da mi kaže kako je moguće da je Kremlj ostao čitav? Zbog čega njega nisu dirali? Tamo bi trebalo da su bunker i skloništa...

- Ko ti je rekao da ga nisu dirali? Jesu, još kako! - uveravao ga je stražar. - Samo što nisu hteli da ga sruše, jer se radi o arhitektonskom spomeniku, ali su uzgred na njemu ispitali i neke nove metode. Dobili smo... Bolje bi bilo da su ga odmah sravnili sa zemljom - on pijunu i učuta.

Artem je sedeo po strani, trudeći se da ne ometa veterana u prisećanju. Retko je imao priliku da čuje toliko detalja o tome kako je to bilo. Ali postariji stražar učuta, utonuvši u svoje misli, a Artem, naposljetku, malo sačekavši, odluči da ga pita nešto što ga je zanimalo od ranije:

- Da li i u drugim gradovima postoji metro? Ili je u krajnjem slučaju postojao, bar sam tako čuo. Zar nigde više nema ljudi? Kada ste radili kao vezista, niste uspevali da uhvatite nikakve signale?

- Ne, ničega nije bilo. Ali ti si u pravu. U Piteru, na primer, trebalo bi da su se ljudi spasili, njihove stanice su duboko ukopane, dublje nego naše. Tako su ih gradili. Sećam se, vozio sam se tamo kad sam bio mlad. Na jednoj od njihovih linija, tamo gde bi trebalo da su izlazi na prugu, bila su masivna metalna vrata. Dolazi voz, a njihova krila se otvaraju istovremeno kada i vrata voza. Sećam se da mi je to bilo vrlo čudno. Raspitivao sam se, ali niko nije mogao da mi da suvislo objašnjenje zašto je to tako napravljeno. Neko mi je rekao da je to zbog zaštite od poplave, neko drugi, da je to zbog toga što su hteli da uštede pri gradnji. A onda sam upoznao čoveka koji je učestvovao u gradnji metroa, i on mi je ispričao da je polovinu njegove građevinske brigade nešto pojeo baš na gradnji te linije, a da se to dešavalo i s drugim brigadama. Nalazili su samo oglodane kosti i alat. Stanovništvu, naravno, ništa o tome nije rečeno, ali su takva vrata od livenog gvozda postavili na čitavoj liniji da se reše toga. A kad je to bilo... A šta je tamo radijacija napravila, to se ni zamisliti ne može.

Razgovor se prekide: na barikadu stiže Mlinar, a sa njim još jedan oniži, zdepast čovek, jakih vilica, kratke brade, duboko usađenih očiju. I jedan i drugi su već bili u zaštitnim odelima, s velikim rancima na leđima. Mlinar ćutke pogleda Artema, baci mu pred noge veliku crnu torbu i glavom mu pokaza na vojnički šator.

Artem šmugnu unutra, otvori patent-zatvarač na torbi, dohvati iz nje crni kombinezon, isti kao kod Mlinara i njegovog druga, neobičnu gas-masku sa širokim staklom za oči i dva filtera sa strane; duboke cipele na pertlanje i, najvažnije - novi automat kalašnjikov s laserskim nišanom i lepim metalnim kundakom. To je zaista bilo naročito oružje, koje je Artem video jedino kod pripadnika Hanzinih elitnih jedinica koji su patrolirali linijom na lokomotivama. Na dnu torbe bile su dugačka lampica i okrugli šlem, spolja obložen platnom.

Još nije uspeo da se presvuče, kad se šatorsko krilo podiže i ude braman Danilo. U rukama je držao istu onakvu rastegljivu torbu s patent-zatvaračem. Obojica su preneraženo gledali jedan drugog. O čemu se radi, prvi se doseti Artem.

- Ideš na površinu? Pratiš nas? Da nađemo nešto, ne znamo šta? - upita zajedljivo.

- Ja znam šta - obrecnu se Danilo - a kako ti to misliš da nađeš, pojma nemam.

- Ni ja - priznade Artem. - Rekli su mi da će mi objasniti kasnije... I ja evo čekam.

- A meni su rekli da na površinu šalju vidovnjaka koji će da oseti kuda treba ići.

- Ja sam taj vidovnjak? - Artem prasnu u smeh.

- Starešine su uverene da poseduješ dar, i da ti je sudbina naročita. Negde u Zavetu postoji predskazanje da će se pojaviti mladić, vođen sudbinom, koji će uspeti da pronađe skrivene tajne Velike biblioteke. Da će naći ono što naša kasta bezuspešno pokušava da pronađe poslednjih deset godina. Starešine veruju da si ti taj čovek.

- To je knjiga o kojoj si mi pričao? - bez uvijanja upita Artem.

Danilo je dugo ćutao, a onda naposletku klimnu glavom.

- Ti bi trebalo da je osetiš. Ona nije sakrivena od svih. Ako si ti zaista baš taj 'mladić vođen sudbinom', nećeš ni morati da tragaš po depozitima knjiga. Knjiga će naći tebe - on ispitivački pogleda Artema, i neodlučno upita: - Šta si im tražio zauzvrat?

Bilo je besmisleno kriti. Artema samo neprijatno iznenadi što Danilo, koji je trebalo da mu prenese znanja kojima bi uspeo da spase

VDNP od najezde crnih, pojma nije imao o toj opasnosti, niti o uslovi-
ma njegovog sporazuma s članovima Saveta. On ukratko objasni Dani-
lu suštinu svog dogovora i kakvu katastrofu pokušava da spreči. Ovaj ga
pažljivo sasluša do kraja, i dok je Artem izlazio iz šatora, on je i dalje ne-
pomично stajao i o nečemu razmišljao.

Mlinar i bradati stalker već su ih čekali pod punom ratnom spre-
mom, sa gas-maskama i šlemovima u rukama. Mitrалjez je sada bio kod
ovog drugog, a Mlinar je stezao isti onakav automat kakav su upravo
dali i Artemu. Oko vrata je imao instrumente za noćno osmatranje.

Kada i Danilo izađe napolje, on i Artem se značajno pogledaše, Da-
nilo namignu, pa se obojica zasmеjaše. Izgledali su kao pravi stalkerі.

- Baš nam se posrećilo... Pre nego što im daju neki ozbiljan posao,
stalkere novajlije dve godine šalju na površinu po drva, a ti i ja odmah
po džokera! - šapnu Danilo Artemu.

Mlinar ih je mrko gledao, ali im ništa ne reče već samo mahnu ru-
kom da ga prate. Dođоše do lučnog prolaza, popeše se uz stepenice i za-
stadoše kod sledećeg zida od betonskih blokova, s malim blindiranim
vratima koja su bila pod jakom stražom. Stalker se pozdravi sa stražari-
ma i dade im znak da otvore. Jedan od vojnika ustade, dođe do izlaza i
povuče zatvoreni zasun. Debelo čelično krilo vrata lagano se otvori. Mli-
nar propusti svu trojicu napred, zahvali se stražarima i izađe poslednji.

Između zida i hermetičkih vrata počinjala je kratka tampon-zona
od oko tri metra. Tu su stražarila dvojica vojnika naoružanih do zuba i
oficir. Pre nego što naredi da se otvori metalni zasun, Mlinar odluči da
novajlijama održi kratak kurs.

- Dakle, ovako. Usput nema brbljanja. Jeste li nekada bili na površi-
ni? Nebitno... Daj mi kartu - obrati se on oficiru. - Do hola idete u kolo-
ni iza mene, bez guranja. Nema okretanja. Nema priče. Nemoj da vam
padne na pamet da na izlazu iz hola prođete kroz pokretna vrata, ostaće-
te bez nogu. Pratite me, bez bilo kakve samoinicijative. Ja izlazim napolje,
Deseti - on pokaza na bradatог stalkera - ostaje da pokriva stanični hol.
Ako je sve čisto, čim izađemo na ulicu, skrećemo ulevo. Još uvek nije mr-
kli mrak, pa na ulici nećemo koristiti lampe, da ne privlačimo pažnju. Za
Kremlj su vam sve objasnili? On će nam biti s desne strane, ali jedna od
kula se vidi iznad kuća, odmah čim se izađe iz metroa. Ni slučajno ne gle-
dati Kremlj. Ko bude gledao, dobiće šamarčinu od mene lično.

„Znači istina je za Kremlj i za stalkersko pravilo da ga ne gledaju
ni po koju cenu", potišteno pomisli Artem. U njemu nešto zatitra, neka
bujica misli i likova... Zaigra i umiri se.

- Penjemo se do Biblioteke. Dolazimo do vrata i stepeništa. Ja ulazim prvi. Ako je stepenište čisto, Deseti ga drži na nišanu, a mi se penjemo gore, zatim mi pokrivamo njega dok se penje. Na stepeništu nema priče. Ako primetite opasnost, signalizirate lampom. Pucate samo u krajnjoj nuždi. Pucnji ih mogu privući.

- Koga? - ne izdrža Artem.

- Kako koga? - uvrati pitanjem Mlinar. - Koga možeš da sretneš u Biblioteci? Bibliotekare, razume se.

Danilo proguta knedlu i poblede. Artem je gledao čas njega, čas Mlinara, i bi mu jasno da sad nije vreme da se pretvara da zna sve na svetu.

- A ko je to?

Mlinar začuđeno podiže obrve. Njegov bradati drugar prekri rukom oči. Danilo je gledao u pod. Stalker je dugo ispitivački gledao Artema, pa shvativši naposljetku da se ovaj ne šali, hladnokrvno odgovori:

- Sam ćeš videti. Najvažnije je da zapamtiš: ne mogu da te napadnu ako ih gledaš pravo u oči. Pravo u oči, jesi li razumeo? I ne daj da ti zađu s leđa... To je sve, krećemo! - on navuče gas-masku, natuče šlem na glavu i pokaza podignuti palac stražarima.

Oficir dođe do prekidača i otvori hermetička vrata. Čelična zavesa počne lagano da se diže. Predstava počinje.

Mlinar mahnu rukom, dajući znak da mogu da izađu. Artem odgurnu providna vrata i podigavši automat iskoči na ulicu. I mada je stalker zahtevao od njega da ga u stopu prati, ne zaostajući, nije mogao da ga posluša...

Nebo je sada bilo potpuno drugačije nego onda kada ga je Artem kao dete video. Umesto bezgraničnog prozračnoplavog prostranstva, iznad glave su mu se nadvili teški sivi oblaci, i s tog vatiranog plafona počеше da se slivaju prve kapi jesenje kiše. U naletima je duvao hladan vetar, a Artem ga je osećao čak i kroz tkaninu zaštitnog odela.

Ovde je bilo zapanjujuće, nezamislivo mnogo prostora, i levo, i desno, i ispred. To prostranstvo koje se nije dalo sagledati bilo je očaravajuće, ali je istovremeno izazivalo neshvatljivu tugu. U deliću sekunde, Artem požele da se vrati na hol Borovicke, pod zemlju, u skute dobro poznatih zidova, u sigurnost i udobnost zatvorenog ograničenog prostora. Uspeo je da se izbori s tim osećanjem depresije samo zahvaljujući tome što je naterao sebe da razgleda obližnje kuće.

Sunce je već zašlo i grad je polako tonuo u suton. Razvaljeni i desetinama godina nagrizeni kiselim kišama, skeleti niskih kuća zurili su u putnike šupljim očnim dupljama razbijenih prozora.

Grad... Mračan i prekrasan prizor. Gluv za opomene, Artem je nepomično stajao, osvrćući se kao začaran: konačno je mogao da uporedi stvarnost sa svojim snovima i nekim potpuno maglovitim sećanjima iz detinjstva.

Zajedno s njim ukopao se i Danilo, koji takođe sasvim sigurno nikada ranije nije izlazio na površinu. Poslednji je iz staničnog hola izašao Deseti. Pokušavajući da privuče pažnju, on potapša Artema po ramenu i pokaza mu nadesno, gde se u daljini nazirala silueta crkve krunisane kupolom.

- Pogledaj krst - promumla stalker kroz filtere gas-maske.

Artem najpre ne opazi ništa naročito, čak ni krst nije video. I tek kada se od poprečnog dela uz prodorni krik koji je ledio krv u žilama odvojila ogromna krilata senka, njemu beše jasno na šta je Deseti mislio. S nekoliko zamaha krilima, čudovište uzlete, pa lebdeći poče da kruži, tražeći plen.

- Tamo im je gnezdo - pokaza Deseti rukom. - Baš na crkvi Hrista Spasitelja.

Zalepivši se za zid, krenuše ka ulazu u Biblioteku. Mlinar je bio na čelu grupe, nekoliko koraka ispred ostalih, a Deseti je odstupao poluokrenut, čuvajući leđa. Upravo zbog toga što su stalker bili dovoljno udaljeni, čim dođoše naspram statue starca u fotelji, Artem baci pogled na Kremlj.

Nije imao nameru da to uradi, ali kada je video spomenik, nešto ga preseče i u glavi mu se razbistri. Na površini mu se ukaza deo jučerašnjeg sna. Ali, sada mu se učini da to nije bio samo san: ispostavilo se da su panorama i kolonada stubova Biblioteke identični onome što je ugledao. Da li je to onda značilo da i Kremlj izgleda isto kao u njegovim snoviđenjima?

Niko ga nije gledao, čak ni Danilo nije bio tu, jer je zaostao s Desetim. Sad ili nikad, reče Artem u sebi.

Grlo mu je bilo suvo, u slepoočnicama je bubnjalo.

Zvezda na kuli je stvarno sijala.

- Hej Arteme! Arteme! - neko ga je drmusao za rame.

Okamenjena svest se polako razbistri. Oči mu zaslepi jaka svetlost lampe. Sedeo je na zemlji, oslonjen leđima na granitni postament spomenika, dok su se nad njim naginjali Danilo i Mlinar. Obojica su zabrinuto gledali njegove oči.

- Zenice su mu sužene - konstatovao je Mlinar. - Zašto nisi pazio na njega? - nezadovoljno upita Desetog, koji je stajao malo podalje, ne skidajući pogled s ulice.

- Pozadi se nešto čulo, nisam smeo da okrenem leđa - pravdao se stalker. - Ko bi znao da je tako okretan... Mogao je i do Manježa za tren oka stići... Onda bi bio izgubljen. Dobro da je našem bramanu to palo na pamet - on pljusnu Danila po čelu.

- Ona sija - reče Artem slabim glasom Mlinaru. - Ona sija - pogleda on Danila.

- Sija, sija - potvrdi ovaj smirujući ga.

- Je li ti rečeno da ne gledaš tamo, tikvane? - ljutito dobaci Mlinar, uverivši se da je opasnost prošla. - Hoćeš li slušati starije? - upita udarivši ga po potiljku.

Šlem malo ublaži pedagoški efekat, pa je Artem žmirkajući i dalje sedeo na zemlji. Stalker opsova, uhvati ga za ramena, snažno prodrma i posadi na noge.

Artem je postepeno dolazio sebi. Bilo ga je sramota što nije uspeo da se odupre iskušenju. Stajao je gledajući vrhove svojih cipela, ne usuđujući se da pogleda Mlinara. Na sreću, ovaj nije imao vremena da drži pridike: pažnju mu privuče Deseti, koji je stajao na raskrsnici. On pokretom pozva druga da priđe i prislonivši prst na filter gas-maske, dade mu znak da ćuti. Artem odlučio da će od sada, kako bi izbegao neprijatnosti, svuda pratiti Mlinara, i da se nipošto neće osvrutati u pravcu tajanstvenih kula.

Kada priđe Desetom, Mlinar se takođe skameni. Bradonja je prstom upirao u daljinu, u pravcu nasuprot Kremlju, odakle se trulim kljovama solitera koji su se godinama urušavali kezio Kalinjinski bulevar. Artem im oprezno priđe, pa proviri preko stalkerovih širokih ramena, i u trenutku shvati o čemu se radi.

Nasred bulevara, na oko šest stotina metara od njih, u skoro mrklom mraku, ugleda tri nepomične ljudske figure. Ljudske?... Na tom rastojanju Artem baš ne bi smeo da se zakune da su to sigurno ljudi, ali bili su srednjeg rasta i hodali su na dve noge. To je ulivalo nadu.

- Ko je to? - promuklo prošapta Artem, trudeći se da kroz staklo gas-maske, koje je s unutrašnje strane bilo sasvim zamagljeno, razazna ljude, ili nešto od šljama o kojem je imao prilike samo da sluša.

Mlinar ćutke odmahnu glavom, stavljajući do znanja da ne zna ništa više od njega. On uperi svoju lampu na nepomična stvorenja i napravi tri kruga njome, pa je ugasi. Kao odgovor, u daljini blesnu jaka svetlost, opisa tri kruga i ugasi se.

Nervoza popusti i napetosti nestade. Artem to oseti i pre nego što Mlinar dade voljno.

- Stalker i - potvrdi predvodnik. - Zapamtite za ubuduće: tri kruga lampom su naš znak raspoznavanja. Ako ti tako odgovore, možeš slobodno da kreneš ka njima, na svoga neće. Ako uopšte ne odgovore, ili svetle drugačije, bežite. Istog trenutka.

- Ali ako imaju lampu, to znači da su ljudi, a ne neka stvorenja s površine - upita Artem.

- Ne zna se šta je gore - brecnu se Mlinar i ne dajući više nikakva objašnjenja, krenu stepenicama koje su vodile ka ulazu u Biblioteku.

Teška hrastova vrata, gotovo duplo viša od čoveka, jedva polako otvoriše. Histerično zaškripaše zardale šarke na kojima su visila. Mlinar klisnu unutra, prinoseći očima uređaj za noćno osmatranje, s automatom na gotovs u drugoj ruci. Odmah zatim dade znak i ostalima da krenu.

Ispred njih je bio dugačak hodnik, s polomljenim konstrukcijama metalnih vešalica sa strana: ovde je nekada bila garderoba. U daljini su se, u slabom svetlu dana na izmaku, ocrtavala bela mermerna gazišta širokih stepenica koje su vodile gore. Tavanica je bila visoka oko petnaest metara, a negde na polovini te visine, mogla se videti kovana ograda galerije drugog sprata. U holu je vladala krhka tišina, koja se odazivala na svaki korak.

Zidovi hola bili su obrasli mahovinom koja je titrala gotovo kao da diše, a s plafona su, gotovo dodirujući pod, visile biljke slične lijanama, debljine ljudske ruke. Njihova stabla presijavala su se pri svetlosti lampi i bila su obrasla velikim ružnim cvetovima, koji su ispuštali zagušljiv miris od kog se vrtelo u glavi. I one su se jedva primetno pomerale, a Artem nije mogao da odredi da li je to zbog vetra koji je zavijao kroz razbijena stakla drugog sprata, ili se pomeraju same od sebe.

- Šta je ovo? - upita Artem Desetog, dodirnuvši lijanu rukom.

- Zelenilo... - procedi ovaj. - Sobne biljke nakon radijacije, eto šta. Lozice. Raširile se, botanika...

Prateći Mlinara dođoše do stepeništa, pa počеше da se penju, držeći se levog zida, dok ih je Deseti pokrivao. Idući prvi, stalker nije skidao oči s crnog četvrtastog ulaza u druge prostorije koji se nazirao ispred njih, dok su ostali svojim lampama osvetljavali mermerne zidove i plafon prekriven crvenkastom mahovinom.

Široko stepenište na kojem su bili vodilo je na drugi sprat hola. On nije imao međuspratnu konstrukciju, i kao rezultat toga, oba sprata su zapravo bila jedinstven, ogromni prostor. Drugi nivo hola bio je u obliku slova P, s otvorom kroz sredinu, odakle se uzdizalo stepenište na čijim su krajevima bila odmorišta s drvenim ormarićima. Uglavnom su bili spaljeni

ili truli, ali bilo je i onih koji su izgledali tako kao da su ih ljudi do juče koristili. U svakom odeljku bilo je na stotine malih pokretnih fioka.

- Kartoteka - objasni mu tiho Danilo, gledajući oko sebe s dubokim poštovanjem. - Pomoću ovih fioka može se proricati sudbina. Posvećeni to umeju. Posle rituala se ne gledajući izabere jedan ormar, onda se nasumice izvuče fioka i uzme se neki od kartona. Ako je ritual urađen kako treba, naziv knjige će ti predskazati budućnost, upozoriće te ili će ti proroci sreću.

Na trenutak Artem pozele da pride najbližem ormariću i sazna u kom je odeljku ove kartoteke sudbine upisan. Ali mu pažnju privuče ogromna paučina, duga nekoliko metara, koja se protekla u udaljenom uglu pored razbijenog prozora. U tanke, ali očigledno jake niti zaplela se ogromna ptica, koja je još uvek bila živa i slabo se trzala. Onoga koji je ispleo ovu čudovišnu mrežu Artem na svoju radost ne ugleda. Sem njih, u prostranom holu ne beše žive duše.

Mlinar im dade znak da stanu.

- Sada probaj da čuješ - obrati se on Artemu. - Ali ne spoljne zvuke... Pokušaj da uhvatiš ono što je u tebi, u tvojoj glavi. Knjiga bi trebalo da te pozove. Bramanske starešine smatraju da se ona najverovatnije nalazi u jednoj od galerija Glavne biblioteke. Ali folijant bi mogao da bude bilo gde: u jednoj od čitaonica, na ostavljenim bibliotekarskim kolicima, u hodniku, na stolu obezbeđenja... Zato, pre nego pokušamo da se probijemo do depoa, probaj da uhvatiš njen glas ovde. Zatvori oči. Opusti se.

Artem zažmuri i počeo napregnuto da osluškuje. U mrklom mraku tišinu je paralo na desetine sitnih zvukova: škripa drvenih polica, zavijanje promaje po hodnicima, nejasno šuštanje, zavijanje koje je dopiralo s ulice, šum koji se čuo iz čitaonica, sličan staračkom kašljanju... Ali ništa što bi ličilo na zov, na glas, Artem nije mogao da čuje. Stajao je tako, nepomičan, pet, deset minuta, uzalud zadržavajući dah, koji bi mogao da mu zasmeta da u zbrici šumova koji su dolazili od mrtvih knjiga prepozna glas žive knjige...

- Ne - odmahnu on pokajnički glavom, konačno otvorivši oči. - Nema ničega.

Mlinar ne reče ništa, ćutao je i Danilo, ali Artemu ne promače njegov razočarani pogled, koji je dovoljno govorio.

- Možda zaista nije ovde. Dakle, idemo do depoa s knjigama. Bolje rečeno, da probamo da uđemo tamo - reče stalker posle poduže pauze i dade znak ostalima da podu za njim.

On krenu kroz široki otvor vrata od kojih je na šarkama ostalo samo jedno krilo, izguljeno po ivicama i išarano nepoznatim simbolima.

Iza njih je počinjala mala ovalna soba, s plafonom visokim šest metara i četiri izlaza. Deseti ude odmah iza Mlinara, a Danilo iskoristi to što ga ne vide, priđe najbližem očuvanom ormaru, izvuče jednu od fioka, pa istrže iz nje karticu, prelete očima po njoj, zbunjeno se nakrivi i sakri je u džep na grudima. Shvativši da je Artem sve video, zaverenički stavi prst na usta, pa požuri za stalkerima.

Zidovi ovalne sobe takođe su bili išarani crtežima i parolama, a u uglu je stajala polomljena sofa, čija je kožna presvlaka bila isečena. Pored jednog od četiri prolaza na podu je bio prevrnut stalak za knjige, iz kojeg je ispalo nekoliko brošura.

- Ne dirajte ništa! - upozori ih Mlinar.

Deseti sede na sofu, čiji federi zaškripiše. Danilo učini isto. Artem se kao začaran zagleda u knjige razbacane po podu.

- Niko ih ne dira... - promrmlja. - Mi na stanici po biblioteci moramo da posipamo otrov za pacove, inače bi sve pojeli... Zar ovde nema tih stvorova? - upita, ponovo se prisativši Burbonovih reci da nema razloga za brigu kada vrvi od pacova već kada ih uopšte nema.

- Kakvi sad pacovi? Sta bulazniš? - namršti se Mlinar ljutito. - Ot kud ovde pacovi? Oni su sve pacove pojeli još pre sto godina...

- Ko? - upita Artem smeteno.

- Kako ko? Bibliotekari, naravno - objasni Deseti.

- Pa jesu li to zveri ili ljudi? - upita Artem.

- Nisu zveri, to je tačno - zamišljeno odmahnu glavom stalker i ućuta.

Masivna drvena vrata duboko u jednom od prolaza, iznenada zaškripiše. Oba stalker hitro skočiše na suprotne strane i sakriše se za polustubove kojima su se završavali lukovi. Danilo se baci s kreveta na pod i otpuza u stranu. Artem je sledio njegov primer.

- Tamo je Glavna čitaonica - šapnu mu braman. - Oni se tu ponekad pojavljuju...

- Dosta naklapanja! - ljutito ga napade Mlinar. - Zar ne znaš da bibliotekari ne podnose šumove? Da je to za njih isto što i za bika crvena krpa? - On opsova i pokaza Desetom na vrata čitaonice.

Ovaj klimnu glavom. Naslanjajući se na zidove, oni polako počеше da prilaze oknima ogromnih hrastovih vrata. Artem i Danilo su ih u stopu pratili. Prvi unutra ude Mlinar. Leđima oslonjen na vrata, podiže automat uvis, udahnu duboko, izdahnu i naglim pokretom odgurnu okno ramenom, istovremeno uperivši cev automata u razjapljenu crnu čeljust Glavne dvorane.

U trenutku su svi bili u njoj. Ispostavi se da je to prostorija neverovatnih razmera, s tavanicom koja se gotovo nije videla na visini od dva-deset metara. Kao i u holu, s plafona su visile teške, debele lijane sa cvetovima. Ta čudovišna lozica oplela je zidove dvorane. Na sve četiri strane bilo je po šest ogromnih prozora, na kojima je ponegde ostalo i po koje čitavo staklo. Ipak je bila oskudno osvetljena: mesečevi zraci teško su se probijali kroz gusto isprepletana debela stabla koja su se presijavala na mesečini.

Sa leve i desne strane ranije su, verovatno, bili redovi stolova za kojima su sedeli čitaoci. Veći deo tog nameštaja je bio razgrabljen, nešto popaljeno ili polomljeno, ali desetak stolova je bilo netaknuto: onih koji su bili bliži ispucalom panou suprotnog zida, u čijem je središtu bila skulptura koja se jedva nazirala u polumraku. Svuda su bile okačene plastične table na kojima je pisalo: „Pazite na tišinu“.

Ovde je tišina bila potpuno drugačija od one u holu, činilo se da je možeš dodirnuti rukama. Ona je tako ispunjavala čitavu tu kiklopsku dvoranu da je bilo strašno narušiti je.

Šarajući lampama prostor pred sobom, stajali su tako dok Mlinar ne zaključi:

- Vetar, sigurno...

Ali u tom momentu Artem opazi sivu senku koja promače između dva polomljena stola i nestade u crnom otvoru polica s knjigama. Video ju je i Mlinar. Primevši očima instrument za noćno osmatranje, zgrabi automat, oprezno hodajući po podu zaraslom u mahovinu, pa krenu ka skrivenom prolazu.

Deseti pođe za njim. Artem i Danilo, iako su im pokazali da ostanu gde su, ne izdrže nego krenuše za stalkerima: da ostanu sami na ulazu, bilo je jednako strašno. Pri tom, Artem nije mogao a da ne obuhvati oduševljenim pogledom dvoranu, koja je još uvek sačuvala karakteristike svoje nekadašnje veličine. To je spasio život ne samo njemu nego i ostalima.

Čitava dvorana je na visini od nekoliko metara bila opasana galerijama s drvenom ogradicom. S njih se moglo gledati kroz prozore, a sem toga, na njima su se, na zidu gde se nalazio pano, i na naspramnom, nalazila i vrata koja su vodila u službene prostorije. Na galerije se moglo popeti parnim stepenicama koje su se sa dve strane spuštale do skulpture čitaoca, ili istim takvim pored ulaza.

I upravo tim stepenicama, na koje su se oni gotovo oslonili leđima, nečujno i polako spuštale su se pogrbljene sive prilike. Bilo je više od de-

setak tih stvorenja gotovo stopljenih s mrakom, koja bi bila Artemove visine da nisu bila sasvim pogrbljena, tako da su im prednje šape, koje su luđački podsećale na ruke, gotovo dodirivale pod. Kretali su se na zadnjim šapama, gegajući se, ali iznenađujuće spretno i nečujno. Izdaleka su veoma podsećali na gorile iz udžbenika biologije iz kojeg je očuh podučavao Artema u detinjstvu.

Ali Artem je sve to uspeo da zapazi u samo jednoj sekundi. Čim je svetlost lampe obasjala jednu od pogrbljenih figura, bacivši njenu crnu senku na zid, sa svih strana se razleže đavolska dreka, i stvorovi, ne trudeći se više da se sakriju, jurnuše dole.

- Bibliotekari - viknu Danilo iz sveg glasa.

- Zaleži! - naredi Mlinar.

Artem i Danilo se baciše na pod. Nisu se usuđivali da pucaju, imajući na umu stalkerovo upozorenje da pucnji i buka uopšte privlače i razdražuju bibliotekare. Njihovu nedoumicu otkloni Mlinar, koji je kao i oni zalegao i prvi otvorio vatru. Nekoliko stvorenja uz dreku popadaše dole, drugi strmoglavce jurnuše u tamu, ali samo kako bi prišli bliže: kroz nekoliko trenutaka jedno od čudovišta neočekivano iskoči na svega dva metra od njih i u dugom skoku pokuša da zgrabi Desetog za grlo. Padajući na pod, on uspe da kratkim rafalom sreže stvora.

- Bežite odavde! Vratite se u ovalnu sobu i probajte da stignete do depoa! Braman bi morao da zna put, tome ih uče! Mi ćemo ostati ovde, pokrićemo vas i probaćemo da se odbranimo - naređivao je Mlinar Artemu i ne obraćajući više pažnju na njega, otpuza do svog ortaka.

Artem dade znak Danilu, i njih dvojica pognuti jurnuše ka izlazu. Jedan bibliotekar iskoči iz tame pred njih, ali ga saseče olovna paljba: stalker i nisu ispuštali dečake iz vida.

Iskočivši iz Glavne čitaonice, Danilo se ponovo nade u holu iz kojeg su došli. Artemu prođe kroz glavu misao da je njegov drug do te mere isprepadan bibliotekarima, pa pokušava da pobegne. Ali Danilo ne potrča ka stepenicama koje su vodile ka izlazu. Zaobiđe ih, pa krenu pored očuvanih ormarića s kartotekom prema suprotnom kraju hola. Tu se prostorija sužavala i završavala s tri para vrata, pravo i sa strana. Pravo su vodila vrata na stepenište, koje je bilo u potpunom mraku. Braman konačno stade da uhvati vazduh. Artem ga sustiže tek nakon nekoliko sekundi - nije od svog saputnika očekivao takvu hitrost. Obojica su osluškivali bez daha. Iz Glavne dvorane dopirali su pucnji i krici, borba se nastavljala. Ko će u njoj pobediti, bilo je neizvesno, a da gube vreme čekajući ishod, nisu mogli.

- A zbog čega se vraćamo? Zašto smo onda išli na onu tamo stranu? - upita Artem, došavši sebi.

- Ne znam kuda su nas vodili - sleže ramenima Danilo. - Možda oni znaju neki drugi put. Nas su starešine učile da postoji samo jedan, i da on vodi upravo ovom stranom hola. Treba se popeti stepenicama na sprat, onda hodnikom, opet stepenicama, kroz rezervnu kartoteku, i mi smo u depou.

Uperi automat u mrak i zakorači na gazište. Artem ga je pratio osvetljavajući sebi put lampom. Na sredini stepeništa bilo je razvaljeno odmorište, a iznad njega otvor za lift. Nekada je očigledno bio sav u staklu, čiji su patrljci, matirani decenijama nataloženom prašinom, štrcali iz čelične konstrukcije. Četvrtasti otvor je bio uokviren trulim drvenim gazištima stepenica, zatrpanim razbijenim staklom, praznim čaurama metaka i gomilicama nečijeg sasušenog izmeta. Od ogradice ne beše ni traga, pa je Artem morao da se priljubi uza zid i pažljivo gleda ispred sebe, kako se ne bi okliznuo ili zgazio u izmet.

Popeše se na sprat i obreše se u maloj četvrtastoj sobi. I ona se račvala u tri pravca, pa Artem poče da se pita da li bi bez vodiča mogao da se vrati iz ovog lavirinta. Leva vrata su vodila u široki tamni hodnik do čijeg kraja svetlost lampe nije bila u stanju da dobaci. Desna su bila zatvorena i iz nekog razloga zakucana ukrštenim daskama, a na zidu pored njih, čadu je bilo ispisano: „Ne otvarati! Opasno po život!”

Danilo povuče Artema za sobom u prolaz u uglu, koji ih odvede u još jedan hodnik, još uži, i prepun novih vrata. Kroz njega se braman nije kretao baš tako brzo već se često zaustavljao i osluškivao. Pod je bio obložen parketom, a na žuto obojenim zidovima, kao i svuda u Biblioteci, bile su okačene tablice: „Pazite na tišinu”. Kroz vrata koja su bila otvorena videle su se sobe i uništeni radni kabineti. Iza zatvorenih se ponekad čulo šuškanje, a Artemu se jednom učini da je čuo i korake. Sudeći po licu njegovog druga, to nije nagoveštavalo ništa dobro, pa obojica požuriše da zbrišu odatle što je moguće pre.

Onda se, baš kao što je Danilo i pretpostavio, s desne strane ukazao izlaz na novo stepenište. U poređenju s mračnim dvoranama, ovde je bilo prilično svetlo - sva odmorišta su bila u prozorima. Sa njih se s visine petog sprata moglo videti dvorište s pomoćnim zgradama i nagorelim skeletima nekih mašina. Ali Artemu se ne dade da ga dugo razgleda: iza ugla zdanja u kojem su se nalazili izroniše dve sive pogrbljene figure. One su lagano prelazile preko dvorišta, kao da usput o nečemu razgovaraju. Najednom, jedna od njih stade kao ukopana, podiže glavu i, kako

se Artemu učini, pogleda baš na to okno kroz koje je on gledao. Odskočivši, Artem čučnu. Kompanjonu nije morao ništa da objašnjava, sve mu je bilo jasno.

- Bibliotekari? - prošaputa uplašeno, sedajući i sam, kako ga ne bi mogli videti s ulice.

Artem ćuteći potvrdi klimanjem glave. Danilo iz nekog razloga obrisa rukom pleksiglas na svojoj gas-maski, kao da će tako obrisati znoj sa čela, zatim se malo sabra, pa požuri stepenicama ka gore, vukući Artema za sobom. Još jedno penjanje, onda opet krivudavi hodnici... Na kraju, braman se u nedoumici zaustavi ispred nekoliko vrata.

- Nije mi poznato ovo mesto - reče zbunjeno. - Ovde bi trebalo da je ulaz u rezervnu kartoteku. Ali da postoji nekoliko ulaza, o tome nam niko nije govorio.

On se zamisli, a onda bojažljivo uhvati za kvaku jednih vrata. Bila su zaključana. Kao i sva ostala. Ne shvatajući, zapravo, kao da ne želi da poveruje, Danilo odmahnu glavom i prodrma kvake još jednom. Posle njega isto pokuša i Artem, ali bez uspeha.

- Zaključano - konstatova s očajanjem u glasu.

Danilo se neprimetno zatrese, tako da ga Artem uplašeno pogleda i za svaki slučaj odstupi jedan korak od svog druga. Ali ovaj se samo smejaao.

- A ti pokucaj! - predloži on Artemu, i zajecavši dodade: - Izvini, ovo je sigurno histerija.

Artem oseti da i njega spopada neprirodan smeh. Napetost, potiskivana u poslednjih sat vremena, počela je da se ispoljava kroz nesuvislo kikotanje. Čitav minut su obojica stajali oslonjeni leđima o zid i kikotali se.

- Pokucaj! - ponovi Artem, držeći se za stomak, žaleći što ne može da skine gas-masku i obriše suze.

Pride najbližim vratima i savijenim kažiprstom tri puta pokuca na njih. A onda se isto takvo kucanje začu i sa suprotne strane. Artemu se grlo u trenutku steže, a srce luđački zalupa u grudima. Iza vrata je neko stajao, slušao njihov smeh i čekao. Sta? Danilo ga pogleda izbezumljen od straha i odmače se od vrata. A s druge strane neko pokuca ponovo, ovoga puta jače i odlučnije.

I onda Artem uradi ono što ga je jednom naučio Suhoj. Odgurnuvši se o zid, udari nogom bravu susednih vrata. Nije se nadao da će uspeti, ali vrata se s treskom otvoriše. Čelični mehanizam brave bio je kompletno izvaljen iz crvotočnog drveta.

Prostorija koja je počinjala odmah iza tih vrata nimalo nije ličila na ostale sobe i hodnike Biblioteke kroz koje su danas prošli. Ovde beše vlažno i sparno, a pri svetlosti lampe se videlo da je mala dvorana gusto obrasla neobičnim rastinjem. Debela stabla teških masnih listova, tako jakih pomešanih mirisa da su prodirali i kroz filtere gas-maski, pod prekriven isprepletanim korenjem i stablima, trnjem, cvetovima... Korenje nekih biljaka polazilo je iz čitavih ili raspuklih saksija i korpi za cveće. Već poznate lijane obavijale su i stezale redove drvenih ormarića, istih kao u velikom holu, ali zbog velike vlažnosti, potpuno trulih. U to su se uverili kada Danilo pokuša da otvori jednu od fioka.

- Rezervna kartoteka - reče on Artemu, odahnuvši s olakšanjem. - Tu je negde.

Iza njih se ponovo začu kucanje, a onda je neko vrlo oprezno, kao da proba, pomerio kvaku na vratima. Rasklanjajući lijane cevima automata, trudeći se da se ne spotiču o korenje po podu, žurili su da se probiju kroz zloslutni tajni vrt skriven u dubini Biblioteke. Na drugoj strani dvorane bila su još jedna vrata, ovoga puta otvorena. Iza njih hodnik, i oni se najzad zaustaviše.

Bili su u depou, to se odmah moglo osetiti. Vazduh je bio prepun knjiške prašine; biblioteka je mirno disala, gotovo glasno šušteći milijardama stranica. Artem se okrenu oko sebe i učini mu se da oseća još iz detinjstva omiljeni miris starih knjiga. Upitno pogleda Danila.

- Evo, tu smo - potvrdi ovaj i dodade s nadom u glas: - I, kako ti se čini?

- Kako mi se čini... Strašno - priznade Artem, ne shvatajući na šta je mislio njegov kompanjon.

- Knjigu ne čuješ? - bio je određeniji braman. - Odavde bi njen glas trebalo bolje da se čuje.

Artem zatvori oči i pokuša da se koncentriše. U glavi mu je odzvanjala praznina kao u napuštenom tunelu. Posle nekog vremena, počeo je da razlikuje najtananije zvuke koji su ispunjavali zdanje Biblioteke, ali ništa nalik na glas, na zov, nije uspevao da čuje. Što je još gore od toga, apsolutno ništa nije osećao, i ako bi se čak i pretpostavilo da je glas o kojem su govorili Danilo i ostali bramani mogao biti potpuno drugačiji osećaj, to za njega nije imalo nikakvog značaja.

- Ne, ništa se ne čuje - raširi on ruke.

- Dobro... - uzdahnu Danilo pošto malo počuta. - Idemo na sledeću galeriju, ovde ih ima devetnaest. Tražićemo dok ne nađemo. Praznih ruku bolje da se ne vraćamo.

Izadoše na pomoćno stepenište i popeše se betonskim stepenicama nekoliko spratova, da ponovo okušaju sreću. Galerija na koju su se popeli ličila je na onu na koju su prvo stigli: soba srednje veličine sa zastakljenim prozorima, nekoliko kancelarijskih stolova, uobičajeni izdanci na plafonu i po ćoškovima i dva hodnika koji su vodili u suprotnim pravcima, prepuni polica za knjige s obe strane uskih prolaza. Plafon je i u sobi i u hodnicima bio nizak, ne viši od dva metra, pa je posle neverovatnog prostranstva hola i Glavne čitaonice izgledalo da je između poda i plafona teško i disati, a kamoli proći. Police su bile gusto nabijene hiljadama različitih knjiga, pri čemu su mnoge od njih delovale netaknuto i savršeno očuvano - sigurno je Biblioteka građena tako da se u njoj sačuva posebna mikroklima i bez prisustva ljudi. Od tako bajkovitog bogatstva Artem za trenutak zaboravi zbog čega je tu, pa se udubi u jedan od redova, razgledajući korice, sa strahopoštovanjem prelazeći dlanom preko njih. Misleći da je njegov kompanjon čuo ono zbog čega su ga ovamo poslali, Danilo mu nije smetao, ali na kraju shvati o čemu se radi, pa ga gotovo grubo zgrabi za ruku i povuče dalje.

Tri, četiri, šest hodnika, stotine, dvesta polica, hiljade i hiljade knjiga, obasjanih žutom svetlošću lampe u mrklom mraku, sledeća galerija, onda još jedna... Uzalud. Artem i dalje nije osećao ništa što bi mogao biti glas ili zov. Apsolutno ništa neobično. On se priseti da su ga bramani na zasedanju Saveta Polisa proglasili za izabranog, obdarenog posebnim darom, sudbinski predodređenog, ali i da su vojnici imali svoje objašnjenja za njegova viđenja: halucinacije.

Na poslednjim spratovima on počeo da oseća nešto, ali ne ono što je očekivao i želeo. Bio je to osećaj nečijeg prisustva, koji ga je podsećao na onaj po zlu poznati tunnelski strah. Mada su sve galerije koje su prošli bile potpuno prazne, bez traga bibliotekara ili nekih drugih stvorenja, imao je neprestanu potrebu da se okrene, nije ga napuštao osećaj da ih neko kroz police s knjigama uporno prati...

Danilo ga ščepa za rame i uperi lampu u svoju duboku cipelu. Dugačka pertla, koju braman nije umeo da veže kako treba, vukla se za njim po podu.

- Dok ih ja vežem, ti pogledaj čega ima napred, možda ipak nešto čuješ - reče mu šapatom, pa ćučnu.

Artem klimnu glavom, pa nastavi polako napred, korak po korak, neprestano se osvrćući ka Danilu. Ovaj se mučio: nije bilo jednostavno vezati klizavu pertlu u debelim rukavicama. Idući napred, Artem je osvetljavao beskonačni red polica s desne strane, onda bi naglim pokretom

prenosio snop svetla na levu stranu, trudeći se da među redovima prašnjavih i od vremena izvitoperenih knjiga ugleda pogrbljene sive senke bibliotekara. Udaljivši se od svog kompanjona na tridesetak metara, Artem najednom jasno začu šuštanje na dva reda odatle. Automat je već bio na gotovs i naslonivši lampu na cev, Artem se u jednom skoku nađe u tom prolazu gde se po njegovom mišljenju neko krio.

Dva reda do samog plafona puna knjiga gubila su se u daljini. Ništa drugo. Baci snop svetla ulevo - možda se neprijatelj skriva tamo, u suprotnom pravcu ove beskonačnosti? Praznina.

Artem zaustavi disanje, pokušavajući da uhvati i najmanji zvuk. Ničega, osim avetinjskog šuštanja stranica. On se vrati u prolaz i osvetli u pravcu gde se Danilo mučio s pertlom. Prazno. Prazno?

Artem nasumice potrča nazad. Snop svetlosti njegove lampe luđački je poskakivao s jedne na drugu stranu, osvetljavajući u tami, jedan za drugim, identične redove polica. Gde je ostao? Trideset metara... Tu je otprilike trideset metara, trebalo bi da bude ovde... Nikoga. Kuda je mogao da nestane a da ne upozori Artema? Zašto se nije branio ako su ga napali? Sta se desilo? Sta je uopšte moglo da mu se dogodi?

Ne, sigurno je otišao previše nazad. Danilo je ostao mnogo bliže... Ali nije ga nigde bilo! Artem oseti da počinje da gubi razum, da počinje da ga hvata panika. Zaustavivši se na mestu gde je ostavio Danila da veže pertlu, Artem se klonulo nasloni na dasku police, kada se iz dubine jednog reda knjiga začu tihi neljudski glas, koji pređe u jezivi krik:

- Arteme...

Gušeći se od straha, gotovo ništa ne videći kroz zamagljeno staklo gas-maske, Artem se naglo okrete u pravcu iz kojeg je dopirao zov, pa pokušavajući da na nišanu koji je podrhtavao drži prolaz, pođe prema glasu.

- Arteme...

Ovoga puta se čulo sasvim blizu. Iznenada se kroz police probi tanaka lepeza svetla, koja se provukla između ono malo praznog prostora među poredanim knjigama. Zraci su leteli napred-nazad, kao da je neko mahao lampom levo-desno, desno-levo... Artem začu zveckanje metala.

- Arteme... - gotovo nečujan, ali ovoga puta bio je to običan šapat, i glas koji je nesumnjivo bio Danilov.

Artem radosno načini krupan korak napred, u nadi da će ugledati svog kompanjona, ali se na dva koraka od njega začu ono zloslutno krkljanje koje je čuo u početku. Snop svetlosti fenjera besmisleno je titrao po podu na sve strane.

- Arteme... - pozva ga i taj čudni glas.

On napravi još jedan korak, pogleda ispred sebe, i oseti kako mu se od onog što je ugledao diže kosa na glavi.

Red polica je na tom mestu bio prekinut, a u tom međuprostoru, na podu, u lokvi krvi, sedeo je Danilo. Njegov strgnuti šlem i gas-maskabili su bačeni na pod. Iako mu je lice bilo blede kao u mrtvaca, po pogledu se videlo da je svestan, dok je micao usnama, pokušavajući da kaže nešto. A iza njegovih leđa, gotovo se slivajući s mrakom, skrivala se siva pogrbljena figura. Dugačka koščata ruka obrasla gustom srebrnastom dlakom, koščata ruka - ne šapa, prava pravcata ruka, s jakim povijenim kandžama, zamišljeno je prevrtala lampu, koja je pala na pola metra od Danila. Druga je bila zavučena u bramanov rasporeni stomak.

- Došao si... - prošaputa Danilo.

- Došao si... - skidajući precizno njegovu intonaciju, zareza glas iza njegovih leđa.

- Bibliotekar je... Pozadi. Ja sam svakako gotov. Pucaj, ubij ga - molio je Danilo slabim glasom.

- Pucaj, ubij ga - ponovi senka.

Lampa se još jednom otkotrlja po podu na levu stranu, pa se vrati u početni položaj, pa onda opet tako. Artem oseti da počinje da ludi. Kroz glavu su mu prolazile Mlinarove reči da pucnji mogu da privuku košmarna stvorenja.

- Odlazi - zamoli on bibliotekara, ne nadajući se uopšte da će ovaj biti u stanju da ga razume.

- Odlazi - začu se gotovo umilni odgovor, dok je koščata ruka nastavila da pretura po Danilovom stomaku, zbog čega ovaj tiho zastenja, a iz ugla usana ka podbratku kap krvi ostavi široki trag.

- Pucaj! - skupivši snagu, nešto glasnije reče Danilo.

- Pucaj! - tražio je i bibliotekar iza njegovih leđa.

Da li da ubije svog novog druga i time privuče druga čudovišta, ili da ostavi Danila da umire ovde i beži dok nije kasno? Nije bilo šanse da ga spase, rasporenog stomaka, s utrobom koja se izlivala; braman ne bi izdržao ni jedan sat.

Iza Danilove unazad zabačene glave promoli se šiljato sivo uho, a za njim i ogromno zeleno oko, koje je sijalo pri svetosti lampe. Bibliotekar je polako, gotovo stidljivo, provirivao iza njegovog kompanjona koji je umirao, tražeći pogledom Artemove oči. Ne skretati pogled. Gledati ga direktno, ravno u ženice... Životinjske, izdužene ženice. Kako je čudno bilo videti u tim jezivim, neverovatnim očima odsaj razuma!

Ovako, iz neposredne bizine, bibliotekar uopšte nije ličio na gori-lu, a još manje na majmuna. Njegova njuška divlje životinje, obrasla dla-kom, puna dugačkih očnjaka, dopirala mu je skoro do ušiju, a oči su mu bile tako ogromne da to stvorenje nije ličilo ni na jednu životinju koju je Artem imao prilike da vidi uživo ili na slikama.

Činilo mu se da je prošla čitava večnost. Porinuvši u pogled čudo-višta, više nije bio u stanju da se odvoji od njegovih ženica. I tek kada Danilo muklo zastenja, Artem dođe sebi, pa uperi malenu stopicu niša-na pravo u nisko, sivom dlakom obraslo čelo bibliotekara, prebacivši automat na pojedinačnu paljbu. Začuvši tiho škljocanje metala, stvor-ljutito zacvile i opet se sakri iza Danilovih leđa.

- Odlazi... - odjednom zamumla odande, ponavljajući identično in-tonaciju koju je čuo od Artema. Raspamećeni Artem se ukoči. Ovoga puta bibliotekar nije odgovorio ehom na njegove reči već kao da ih je za-pamtio i razumeo smisao. Da li je to bilo moguće?

- Arteme... Dok još mogu da govorim... - progovori Danilo priku-pivši snagu, pokušavajući da fokusira pogled koji se kako je vreme pro-lazilo sve više mutio. - U mom gornjem džepu je - koverat... Rekli su mi da ti ga dam ako pronadeš Knjigu...

- Ali ja ništa nisam našao - zavrte glavom Artem.

- Ništa nisam našao - ponovi jezivi glas iza Danilovih leđa.

- Nije važno... Ja znam zašto si ti ovo prihvatio. Ne zbog sebe... Možda ti ovo može pomoći. A meni je svakako svejedno da li sam izvr-šio naređenje ili nisam... Najvažnije je, upamti - u Polis više ne možeš... Ako saznaju da nisi uspeo ništa da nađeš... Ako i vojnici saznaju... Idi pre-ko drugih stanica. A sada pucaj, ovo je previše bolno... Ne želim više...

- Ne želim... bolno... - zavijajući ponovi bibliotekar za njim, a ru-kom istovremeno načini nagli pokret u Danilovom rasporenom stomaku, na šta se ovaj zgrči i viknu iz sveg glasa.

Artem to više nije mogao gledati. Zanimajući mere predostrožno-sti, on ponovo prebaci na rafalnu paljbu, zažmuri, pritisnu obarač i sasu rafal po svom kompanjonu i po hulji koja se skrivala iza njegovog tela. Iznenada grleni grohot i krkljanje zaparaše tišinu Biblioteke, zatim usledi prodorna cika, a onda se sve utiša: prašnjave knjige poput sunđera upiše njihov eho. Kada Artem ponovo otvori oči, sve je već bilo gotovo.

Prišavši na korak bibliotekaru koji je na rame svoje žrtve opustio glavu raznetu olovom, bojažljivo se skrivajući čak i posle smrti iza nje-govih leđa, Artem osvetli lampom jezivu sliku, osećajući kako mu se krv ledi u žilama, a dlanovi znoje od napetosti. Zatim s gađenjem gurnu biblio-

tekara vrhom cipele, a ovaj se svom težinom svali nazad. Bio je mrtav, nije bilo nikakve sumnje.

Trudeći se da ne gleda Danilovo lice koje se pretvorilo u krvavu smešu, poče žurno da otvara patent-zatvarač na njegovom zaštitnom odelu. Odeća se brzo natapala gustom crnom krvlju, a zbog prilično pro hladnog vazduha u depou knjiga iz nje se dizala prozirna para. Artem oseti užasnu mučninu. Gornji džep... Prstima u debelim zaštitnim rukavicama nespretno je pokušavao da otkopča dugme, pa se seti da su možda baš te rukavice zadržale Danila za onaj jedan minut koji ga je stajao života.

U daljini se jasno začu šuštanje, zatim koraci bosih nogu po hodniku. Artem se nervozno okrete, osvetli lampom prilaze i uverivši se da nikog nema pored njega, nastavi da se bori s dugmetom. Ono na ktaju popusti i on napokon ukočenim prstima u dubini džepa napipa koverat od sivog papira, upakovan u polietilensku oblogu pričvršćenu metkom.

Pored njega, Artem u džepu nađe i pravougaoni karton natopljen krvlju, sigurno onaj koji je Danilo izvukao iz fioke u kartoteci u holu. Na njemu je bilo odštampano: „Snurkov N. E., Navodnjavanje i perspektive zemljoradnje u Tadžikijskoj SSR. Dušanbe, 1965".

Tabananje i nerazumljivo mrmljanje sada su se čuli sasvim blizu. Nije više bilo vremena. Zgrabivši Danilov automat i lampu koja je ispalila kada je popustio bibliotekarov stisak, Artem skoči i gotovo nasumice, što je mogao brže, potrča nazad pored beskonačnih redova polica s knjigama. Nije bio siguran da li ga prate: od bata sopstvenih cipela i bubnjanja u ušima nije bio u stanju da čuje zvuke iza leđa.

Kako je skočio na stepenišnu konstrukciju i strmoglavio se niz betonske stepenice, pade mu na pamet da on nema pojma na kom se spratu nalazi ulaz kroz koji su dospeli u depo. Mogao je, naravno, da se spusti do prvog sprata i na odmorištu izbiје staklo pa da kroz prozor iskoči na dvorište... Zastavši za trenutak, Artem pogleda na ulicu.

Nasred dvorišta, njuški podignutih uvis, nepomično je stajalo i gledalo u prozore - njemu se učini pravo u njega - nekoliko sivih čudovišta. Skamenjen, Artem se priljubi uz bočni zid i nastavi da se spušta. U trenutku kada je prestao da udara cipelama o stepenice, začuo je kako odozgo po betonu lupaju nečije bosc noge, sve glasnije i jače. Onda se, potpuno izgubivši kontrolu nad sobom, ponovo strmoglavi dole.

Iskakao je na sledeću galeriju, grčevito gledao, tražeći poznata vrata, ne uspevajući da ih nađe, trčao je dalje, premirujući i zavlazeći se u tamne ćoškove kada bi mu se učinilo da u blizini čuje nečije korake, očajnički

se vrteo po pustim niskim prolazima, ponovo se vraćao na stepenice, da bi se spustio sprat niže, ili na dve galerije više - i opet promašaj? - da bi shvatio kako će đavolskom bukom koju je pravio pokušavajući da pronađe izlaz iz ovog lavirinta privući sva čudovišta koja žive u Biblioteci, ali kako nije uspevao da natera sebe da se smiri, Artem je i dalje bezuspešno i besmisleno pokušavao da pronađe izlaz. Dok sledeći put, kada je krenuo da se vrati na stepenište, nije u ogledalu razbijenog prozora sa užasom opazio poznatu pogrbljenu siluetu. Artem ustuknu, šmugnuvši u prvi prolaz na koji je naišao, osloni se leđima o zid, uperi cev u pravcu otvora odakle bi, po njegovoj proceni, trebalo da se pojavi bibliotekar, i zaustavi dah...

Tišina.

Zver ili nije želela da ga prati sama, ili je čekala da napravi grešku i izađe iz svog skrovišta. Ali, on nije morao da se vraća, prolaz je vodio dalje. Razmislivši na tren, Artem počeo da odstupa od otvora, ne ispuštajući ga s nišana.

Hodnik je vodio u stranu, ali baš na tom mestu gde se lomio u zidu se crnela rupa, a sve okolo bilo je zatrpano komadićima cigala i zasuto krečom. Voden instinktom, Artem zakorači unutra i nađe se u sobi punoj izlomljenog nameštaja. Po podu su bili razbacani delovi fotografija i video-materijala. Ispred su se nazirala odškrinuta vrata, kroz koja je na pod padao snop mesečeve svetlosti. Oprezno stajući po parketu koji je izdajnički škripao, Artem stiže do vrata i proviri napolje.

Bilo je nemoguće ne prepoznati prostoriju, mada se sada nalazio na njenom suprotnom kraju. Impozantna skulptura čoveka koji čita, neverovatno visoka tavanica, ogromni prozori, stazica koja vodi do fantastičnog portala na izlazu, isprevtani čitalački stolovi sa strana - nema sumnje, bio je u Glavnoj čitaonici. Nalazio se na uskoj galeriji s drvenom ogradicom, napravljenoj na visini od oko četiri metra duž čitave dvorane. Baš s te galerije su se ka njima spuštali bibliotekari. Nije mu bilo jasno kako je ovde izašao iz depoa, s potpuno suprotne strane, potpuno drugim putem od onog kojim je išao s Danilom da bi tamo stigao. Ali nije imao vremena da razmišlja o tome. Bibliotekari su mu možda bili za petama. Artem strča niz jedne od dvoje simetričnih stepenica koje su vodile do postamenta spomenika, i pojuri ka vratima. U blizini izrezbarenog drvenog luka na izlazu na podu je ležalo nekoliko ukočenih tela bibliotekara, a prolazeći preko mesta obračuna Artem umalo ne pade, okliznuvši se na lokvu zgrušane krvi.

Teška vrata se jedva otvoriše, a oči mu zaslepi jaka bela svetlost. Prisativši se Mlinarevih uputstava, uze lampu u desnu ruku i tri puta žurno

njome opisa kružnicu, što je bio znak da dolazi s miroljubivim namera-
ma. Snop svetlosti se izgubi u daljini, a Artem zabaci automat na leda,
kao potvrdu svojih dobrih namera, pa polako krenu napred, ka ovalnoj
sobi s kolonadom stubova i sofom, ne znajući ko ga tamo očekuje.

... Na podu ručni mitraljez na soškama, a Mlinar nagnut nad svo-
jim kompanjonom. Deseti je zatvorenih očiju, u poluležećem položaju na
kauču, s vremena na vreme stenjao. Desna noga mu je bila neprirodno
savijena, a kada se malo bolje zagledao, Artem shvati da je polomljena
u kolenu i izvrnuta, ali ne nazad, nego napred. Kako je to uopšte bilo
moguće i kakvu je snagu imao onaj ko je ovako osakatio krepkog stal-
kera, uopšte mu nije bilo jasno.

- Gde ti je drug? - dobaci mu Mlinar, ostavivši na trenutak Desetog.

- Bibliotekari... U depou. Napali su nas - pokuša da objasni Artem. Iz
nekog razloga prećuta da je lično ubio Danila, makar to bilo i iz samilosti.

- Jesi li našao knjigu? - isto tako oštro upita stalker.

- Ne - Artem odmahnu glavom. - Ništa ja tamo niti sam čuo, ni
osetio.

- Pomozi mi da ga podignem... Ne, bolje uzmi njegov ranac, a i
moj. Vidi šta su mu uradili s nogom... Dobro da mu je nisu išćupali. Sa-
da je samo za nosila - pokazao Mlinar na Desetog.

Artem pokupi svu opremu - tri ranca, dva automata, mitraljez, sve
zajedno - sigurno preko trideset kilograma, i s teškom mukom ponese
sve to. Mlinaru, koji je jedva prebacio na leda mlitavo telo svog kompa-
njona, bilo je još teže, pa im i kratak put stepenicama ka izlazu potraja
nekoliko dugih minuta.

Bibliotekare više nisu videli, ali kada Artem otvori teška drvena
vrata kako bi propustio stalkera koji je stenjao od napora, iz najtamni-
jeg dela zdanja začu se krik prepun mržnje i bola. Artem oseti da ga opet
podilaze žmarci, pa požuri da zatvori vrata. Sada je bilo najvažnije što
pre se dohvatiti metroa.

- Spusti pogled! - naredi Mlinar kada se nađoše na ulici. - Zvezda
je sada tačno ispred tebe. Nemoj da ti pada na pamet da gledaš preko
krova...

Jedva vukući ukočene noge, Artem je poslušno gledao ispred sebe,
maštajući jedino o tome kako da što pre pređe tih ogromnih dvesta me-
tara od Biblioteke do ulaza na Borovicku.

Stalker mu ipak ne dade da uđe u metro.

- Ti sada ne smeš u Polis. Knjigu nemaš, a izgubio si i njihovog vo-
diča - pažljivo spuštajući na zemlju svog ranjenog druga, teško dišući,

reče Mlinar. - Bramanima se to baš neće svideti. I što je najvažnije, to znači da ti nisi izabrani i da su svoje tajne poverili pogrešnom. Ako se vratiš u Polis - poješće te mrak. Oni tamo imaju stručnjake, nešto kao inteligenciju. I ja više neću moći da te zaštitim. Treba da bežiš. Najbolje ka Smolenskoj. Put je otvoren, nema mnogo kuća, nema potrebe da se zavlaiš po uličicama. Možda uspeš da stigneš. Ako to uradiš pre svitanja.

- Kakvog svitanja? - upita zbunjeni Artem. Saznanje da će sam morati da se probija po površini do druge stanice metra, do koje je, ako je verovati karti, bilo dva kilometra, delovalo je na njega kao da ga je neko udario maljem po glavi.

- Do izlaska sunca. Ljudi su noćne životinje i preko dana bolje da ne izlaze na površinu. Svašta iz razvalina izmili da se ogreje na suncu, pa ćeš sto puta zažaliti što si se tamo uputio. A o svetlosti da i ne govorim: oslepećeš dok dlanom o dlan, ni tamne naočare te neće spasti.

- Ali kako da idem sam? - još uvek ne verujući svojim ušima, upita Artem.

- Ne plaši se. Idi samo pravo. Izaći ćeš na Kalinjinski i idi njime, ne skreći nikuda. Nemoj posred puta, ali ni kućama ne prilazi suviše blizu, tamo najčešće žive. Idi dok ne dođeš do raskrsnice s drugim velikim bulevarom, to je Prsten parkova. Skreni levo i idi do četvrtaste zgrade obložene svetlim kamenom. Nekada je to bila modna kuća... Lako ćeš je naći - odmah preko puta je visoka polurazrušena zgrada - tržni centar. Iza modne kuće je žuti luk na kojem piše „Metro stanica Smolenska". Skreni tu, videćeš mali trg, nešto kao unutrašnje dvorište, odande se vidi i stanica. Ako sve bude mirno, probaj da siđeš dole. Oni imaju jedan ulaz koji čuvaju i koji je namenjen njihovim stalkerima. Pokucaj na vrata ovako: tri puta kratko - dva puta dugo - tri puta kratko. Trebalo bi da otvore. Reci da si s Mlinarom i čekaj me tamo. Čim ostavim Desetog u poljskoj vojnoj bolnici, dolazim. Do podne ću stići. Automati neka budu kod tebe, nek ti se nadu.

- Ali na karti postoji i bliža stanica... Arbatska - seti se Artem imena.

- Postoji ta stanica. Ali je treba zaobići. Videćeš i sam zbog čega. Kada budeš prolazio pored nje - drži se druge strane ulice, hodaj brzo, ali nemoj trčati. To je to, ne gubi vreme! - završi on i gurnu Artema ka izlazu iz hola.

Artem više nije pokušavao da se raspravlja. Zabacivši jedan automat na leđa, drugi uperi ispred sebe, izađe na ulicu, pa požuri nazad do spomenika, štiteći oči desnom rukom da slučajno ne bi video luđački sjaj kremaljskih zvezda.

GLAVA 14

NA POVRŠINI

Pre nego što je stigao do kamenog starca u fotelji, Artem skrenu ulevo, kako bi preko stepeništa Biblioteke skratio put do ugla ulice. Prolazeći pored nje, još jednom pogleda veličanstveno zdanje i podiđe ga jeza: u sećanju mu oživeše jezivi stanovnici tog mesta. Biblioteka je ponovo uto-nula u mračnu tišinu. Čuvari tišine koja je vladala u njoj sigurno su se već raštrkali po tamnim čoškovima, viđajući rane posle svoje silovite invazije, spremajući se da ih naplate sledećim avanturistima.

Pred očima mu se pojavi bledo beživotno Danilovo lice. Artem pomisli da se braman zaista s razlogom panično plašio tih stvorova, odbijajući čak i da govori o njima. Možda je predosećao šta ga čeka? Možda je video sopstvenu smrt u noćnim košmarima? Njegovo telo zauvek će ostati da leži u depou, u zagrljaju bibliotekara koji ga je ubio. Ta stvarjenja sigurno zaudaraju na lešine... Artema nešto preseče. Da li će ikada moći da zaboravi kako je poginuo njegov kompanjon, koji mu je za dva dana postao gotovo prijatelj? Činilo mu se da će ga Danilo još zadugo mučiti u snovima, da će noćima pokušavati da razgovara s njim, sričući nerazumljive reči svojim neposlušnim okrvavljenim usnama.

Kada je izbio na široki bulevar, Artem u sebi žurno ponovi instrukcije koje mu je dao Mlinar. Ići pravo, ne skretati nigde, do raskrsnice Kalinjinskog s Prstenom parkova... Sad ti budi pametan, koja bi od ulica trebalo da bude Prsten! Ne ići sredinom ulice, ali ne prilaziti suviše blizu zidovima kuća, i najvažnije, stići nekako do Smolenske pre izlaska sunca.

Poznate višespratnice Kalinjinskog bulevara koje je Artem znao sa poželjelih turističkih razglednica s motivima Moskve, počinjale su na pola kilometra od mesta gde se on nalazio. S obe strane ulice bile su niske porodične kuće, čiji je dugi niz u daljini krivudao ulevo, a odmah iza te krivine, Kalinjinski se ulivao u Novi arbat. Konture zgrada, izbliza oštre, u daljini su se gubile i nestajale u mraku. Mesec se skrivao iza niskih oblaka. Oskudna mlečna svetlost teško se probijala kroz njih i tek kada bi se zavesa od oblaka malo razdvojila, avetinjske siluete kuća bi ponovo oživljavale. Ali čak i pri takvom svedu, s leve strane, kroz uličice koje su presecale bulevar na svakih sto metara, videli su se moćni obrisi stare crkve. Ogromna krilata senka opet je kružila iznad krsta na kupoli.

Možda samo zahvaljujući tome što se zaustavio da pogleda čudovište koje je paralo oblake, Artem opazi još nešto. U pomrčini je bilo teško razlučiti da li je čudna figura, pritajena u dubini uličice, gotovo stopljena s polusrušenim zidovima kuća, ipak samo plod njegove mašte. I tek kada se malo bolje zagleda, učini mu se da se tamna mrlja pomalo pomera, i to svesno. Na toj udaljenosti nije bilo lako proceniti oblik i veličinu stvorenja, ali je sasvim izvesno hodalo na dve noge, pa Artem odlučuje da postupi po stalkerovom naređenju. Upalivši lampu, uperi je u pravcu uličice i tri puta njome opisa krug.

Odgovora nije bilo. Artem je ceo minut uzaludno čekao, dok mu ne postade jasno da je ostajanje na tom mestu izuzetno opasno. Ali, pre nego što pode dalje, nije mogao da se suzdrži da još jednom ne osvetli nepomičnu figuru u uličici. Ono što je ugledao natera ga da istog trenutka isključi lampu i što pre prođe tuda.

To svakako nije bio čovek. Pri svetlosti lampe, njegova figura se jasnije videla, i moglo bi se sa sigurnošću tvrditi da je bio visok preko dva i po metra, gotovo bez vrata i ramena, s velikom okruglom glavom koja je nekako neprirodno usađena u ogromni trup. Biće se pritajilo u iščekivanju, ali bez obzira na tu očiglednu neodlučnost, Artem na koži oseći opasnost koja mu pretila od njega.

Trebalo mu je manje od minuta da pređe sto pedeset metara do sledeće uličice. Kada malo bolje pogleda, shvati da to uopšte nije uličica već razvalina koju je napravilo neko oružje: možda posledica bombardovanja, ili je ceo red zgrada porušen teškom vojnom tehnikom. Artem baci letimičan pogled na udaljene polusrušene kuće i ponovo mu pažnju privuče nejasna nepomična senka. Dovoljno je bilo da ga okrzne svetlošću lampe pa da otkloni svaku sumnju: bilo je to ono isto stvorenje, ili neki

njegov rođak. Stajalo je nasred uličice, nedaleko od njega, i nije čak pokušavalo ni da se sakrije.

Ako je to bio onaj isti stvor iz prethodnog kvarta, to znači da je prošao ulicom paralelnom s bulevarom kojim je on išao, pomisli Artem. Ispostavilo se da je duplo brže prešao to rastojanje od njega: kada je došao do sledeće raskrsnice, on ga je već čekao. Ali nešto drugo je bilo mnogo strasnije: sličnu figuru ugleda i u uličici koja je s desne strane sešla bulevar. Kao i prva, i ona je stajala ukočena, poput statue. Artem na trenutak pomisli da to možda i nisu živa bića nego znaci koje je neko postavio radi upozorenja ili zastrašivanja...

Do treće raskrsnice je već trčao, zastavši tek kod poslednje zasebne kuće, kako bi oprezno provirio iza ugla u uličicu... i uverio se da su ga njegovi misteriozni progonitelji ponovo prestigli. Sada je već bilo nekoliko ogromnih figura, i videle su se neuporedivo bolje: debeo sloj oblaka koji je zaklanjao Mesec kao da se istanjio.

Kao i ranije, stvorenja su stajala nepomično i kao da su čekala kad će on da se pojavi na čistini između kuća. A da se on nije, ipak, možda prevario, pomislivši da su kamen ili betonski ostaci porušenih zgrada, živa bića? Njegova izoštrjena čula su mu odlično koristila dole u metrou. Na površini je bio njemu nepoznat, varljiv svet, sve je bilo drugačije, i život se odvijao po drugačijim pravilima. Ovde se nije mogao oslanjati na svoj osećaj i intuiciju. Trudeći se da neopaženo i što brže prođe sledeću uličicu, Artem se privuče uza zid kuće, sačeka nekoliko trenutaka, i ponovo pogleda iza ćoška. Zastade mu dah: figure su se kretale na vrlo čudan način. Izvivši se koliko god može, zabacivši glavu kao da nešto njuši, jedna od njih odjednom se spusti na sve četiri noge i u jednom dugom skoku nestade iza ugla. Nakon nekoliko trenutaka, i ostale krenuše za njom. Artem se sakri na drugoj strani, pa sede na zemlju da uhvati vazduh.

Nije bilo nikakve sumnje - oni su ga pratili. Stvorovi kao da su ga vodili, krećući se paralelnim uličicama s obe strane bulevara kojim je on išao. Čekali su da prođe novu deonicu puta od kvarta do kvarta, sačekivali ga na raskrsnicama da bi se uverili da nije skrenuo sa svog puta, i nastavljali da ga uhode u tišini. Zbog čega? Da li su tražili pogodan trenutak za napad? Ili iz radoznalosti? Zašto nisu izlazili na bulevar nego su se radije skrivali po mračnim uličicama? Opet mu padoše na pamet Mlinareve reči da ni slučajno ne skreće s otvorenog puta. Možda zbog toga što su ga tamo vrebali, a Mlinar je znao za tu opasnost?

Kako bi se smirio, Artem zameni okvir na svom automatu, škljocnu zatvaračem, uključi i isključi laserski nišan. Bio je naoružan do zuba

i, za razliku od Biblioteke, ovde je mogao da puca bez ustezanja; bilo je jednostavnije zaštititi se od nepoznatih stvorova. Ustade, duboko udahnuvši. Šta god da se tamo nalazilo, stalker mu je zabranio da zastaje i gubi vreme. Trebalo je požuriti. Izgleda da ovde na površini mora uvek da se žuri.

Prošavši još jedan kvart, Artem uspori korak kako bi pogledao okolo. Ulica se ovde širila u nešto nalik na trg, čiji je jedan deo, ogradom odvojen od puta, bio pretvoren u park. U svakom slučaju, moglo se na slutiti da je tu nekada bio park: drveće je bilo tu, ali ne ono koje je Artem viđao na razglednicama i fotografijama. Razgranate krošnje debelih čvornatih stabala dopirale su do petog sprata zgrade na kraju parka. Stalkeru su sigurno po ovakvim parkovima skupljali drva, kojima se posle grejao i osvetljivao čitav metro. U slabo osvetljenom prostoru između stabala promicale su čudne senke, a negde u daljini svetlucao je slab odsjaj, za koji bi Artem pomislio da je plamen vatre da nije bacao zelenu svetlost. Zgrada je takođe delovala zloslutno: izgledalo je da se zapravo radi o areni u kojoj se neprestano vode žestoke krvave borbe. Njeni gornji spratovi su bili srušeni, na mnogim mestima su zjapile rupe, ponegde su ostala čitava samo dva zida, pa se kroz rupe gde su nekada bili prozori videlo oblačno noćno nebo.

Iza trga nije bilo zgrada, a ulicu je presecao široki bulevar. Nad njim su se iz mraka kao stražarske kule uzdizali prvi soliteri Novog arbata. Sudeći po karti, ulaz na Arbatsku bi trebalo da je negde u blizini, s njegove leve strane. Artem još jednom pogleda mračni park. Mlinar je bio u pravu: zavlčiti se u tu prašumu i u njoj pokušavati da nađeš ulaz u metro nije bilo nimalo pametno. Sto je više gledao u crno šipražje kojim je bilo obraslo podnožje srušene zgrade, sve mu se više činilo da se između džinovskog korenja drveća kreću one iste tajanstvene figure koje su ga ranije pratile.

Nalet vetra pomeri teške grane i krošnje tužno zacvileše. Izdaleka se čuo nečiji prodoran urlik. Cestar je bio u potpunoj tišini, ali ne zbog toga što je bio mrtav. Njegova tišina bila je nalik na muk Artemovih tajanstvenih progonitelja, i činilo se kao da i on nešto čeka.

Artema obuze osećaj da neće moći da izbegne kaznu ukoliko i dalje ostane na ovom mestu kako bi drsko posmatrao njegovu skrivenu unutrašnjost. On čvršće steže automat, okrete se da vidi da mu stvorenja nisu prišla preblizu, i pođe dalje.

Ali se već posle nekoliko sekundi ponovo zaustavi, dok je prelazio bulevar na početku Kalinjinskog. Odatle je pucao takav pogled da Artem jednostavno nije mogao da natera sebe da ide napred.

Stajao je na raskrsnici širokih ulica u obliku krsta, kojima su ranije sigurno išli automobili. Petlja je bila neobično napravljena, deo asfaltiranog železničkog nasipa nestajao je u tunelu, da bi se ponovo pojavio na površini. S desne strane su bili bulevari - mogli su se prepoznati po crnim drvoredima izdžikljalog drveća, isto tako ogromnog poput onog pored kojeg je upravo prošao. S leve strane se video veliki asfaltirani trg - zamršeni splet raznoraznih obeleženih staza, iza koga je opet počinjalo šipražje. Sada se videlo prilično daleko, pa se Artem zapita da to nije zbog toga što se bliži izlazak strašnog sunca.

Putevi su bili zatrpani deformisanim i izgorelim metalnim konstrukcijama, u kojima Artem prepoznade automobile. Ničega što je ostalo koliko-toliko očuvano nije bilo: za dve decenije pohoda na površinu, stalkeru su uspeli da učare sve moguće. Benzin iz rezervoara za gorivo, akumulatore i generatore, farove i stop-svetla, kompletno izvaljena sedišta - sve se to moglo naći i na VDNP, kao i na bilo kojoj većoj pijaci u metrou.

Asfalt je tu i tamo izrovan većim i manjim kraterima, na sve strane široke pukotine, iz kojih je probijala trava i kržljivo drveće, savijeno pod teretom plodova u obliku loptica, očigledno punih semena. Neposredno ispred Artema gubio se u daljini klanac Novog arbata, s jedne strane oivičen nekim čudom čitavim kućama, koje su svojim oblikom podsećale na otvorenu knjigu, a s druge - delimično urušenim soliterima od najmanje dvadeset spratova. Iza Artemovih leđa je ostao put ka Biblioteci i Kremlju.

Dok je stajao usred tog veličanstvenog civilizacijskog groblja, osećao se kao arheolog koji iskopava drevni grad, čiji ostaci nekadašnje moći i lepote i nakon mnogo vekova izazivaju drhtavicu i uzbuđenje kod onih koji ga vide. Stvoriti predstavu o tome kako su živeli ljudi koji su stanovali u ovim kiklopskim zdanjima, vozili se ovim automobilima, tada sjajnim i lepo ofarbanim, uz blagu škripu zagrejanih guma po ravnoj površini puta, i silazili u metro samo kada je trebalo što pre stići iz jedne tačke ovog beskrajnog grada u drugu... Bilo je prosto nemoguće. O čemu li su oni svakodnevno razmišljali? Šta ih je brinulo? Kakvih briga uopšte mogu imati ljudi koji ne moraju u svakom trenutku strepeti za svoj život i neprestano se boriti za njega, pokušavajući da ga produže makar samo za jedan dan?

U tom trenutku konačno se razidoše oblaci i izroni Mesec u obliku srpa, išaran čudnim crtežima. Jaka svetlost koja je prodirala kroz rupu na oblacima obasjavala je mrtav grad, pri čemu je njegova mračna

veličanstvenost neuporedivo više dolazila do izražaja. Drveće i kuće, do tog trenutka samo banalne i prazne siluete, oživeše i dobiše punoću, a pojaviše se i neki detalji i pojedinosti koji se ranije nisu videli.

Nesposoban da se pomeri, Artem je, oduševljen, očarano gledao oko sebe, pokušavajući da smiri drhtavicu koja ga obuze. Tek sada je zaista počeo da shvata tugu koja se osećala u glasu staraca dok bi se prisećali prošlosti, vraćajući se u mašti u grad gde su nekada živeli. Tek sada mu je postalo jasno koliko je današnji čovek daleko od svojih nekadašnjih dostignuća i tekovina. Poput gorde ptice koja, smrtno ranjena, iz visina sleti na zemlju, padne u neku pukotinu u njoj, da bi tamo, skrivena, tiho umirala. Priseti se očuhove i Hanterove svađe kojoj je prisustvovao. Može li čovek da preživi, pa čak i ako može, hoće li to biti onaj isti čovek koji je osvojio svet i suvereno vladao njime? Sada, kada je bio u situaciji da sam proceni s kakvih se visina čovečanstvo obrušilo u propast, zauvek ga je napustila vera u svetlu budućnost.

Široki i pravi Kalinjinski bulevar pucao je pred njim, postepeno se sužavajući, dok ne bi sasvim nestao daleko u mraku. Artem je na ulici stajao sasvim sam, dok su mu jedino društvo bile aveti i senke prošlosti, pokušavajući da zamisli koliko li je ljudi, dan i noć, hodalo trotoarima, koliko automobila je neverovatnom brzinom jurilo baš tuda gde se on sada nalazio, i kako li su toplo i prijatno morali svetleti sada crni i pusti prozori stambenih zgrada? Gde je sve to nestalo? Svet je izgledao napušteno i jalovo, ali Artem je znao da je to iluzija: zemlja nije bila napuštena i mrtva, samo je promenila gospodare. Na tu pomisao, okrete se nazad, u pravcu Biblioteke.

... Stajali su nepomično na svega stotinak metara od njega, nasred puta, kao i on. Bilo ih je najmanje pet, i više nisu imali nameru da se skrivaju po uličicama, mada se nisu trudili ni da privuku njegovu pažnju. Artemu nije bilo jasno kako su mu se prikrali tako brzo i nečujno. Na mesečevoj svetlosti mogao je da ih vidi izuzetno jasno: snažni, s razvijenim zadnjim udovima, možda čak i viši nego što se njemu ispočetka činilo. Mada im sa te udaljenosti nije video oči, tačno je znao da ga posmatraju, udišu vlažan vazduh, analiziraju njegov miris i čekaju. Sigurno je u tom mirisu bilo i primesa baruta, koji im je bio poznat, pa ga zbog toga ne napadaju nego ga prate na odstojanju, vrebajući u njegovom ponašanju najmanji znak nesigurnosti i straha. A možda ga oni prate do granice svog carstva, i uopšte nemaju nameru da ga povrede? Kako bi on mogao imati predstavu o tome kako se ponašaju stvorenja koja su se pojavila na Zemlji suprotno svim zakonima evolucije?

Pokušavajući da sačuva hladnokrvnost, Artem se okrete i neprirodno polako pode dalje, ali ih je, za svaki slučaj, na svakih desetak koraka gledao preko ramena. Stvorenja su najpre mirno stajala, a onda poče njegova najstrašnija mora. Oni polako, četvoronoške, krenuše za njim. Ali, čim bi mu prišli na udaljenost od sto metara, na kojoj su ga od početka pratili, opet bi se zaustavljali. Iako se pomalo privikavao na svoju pratnju, Artem ih je neprestano držao na oku, s automatom na gotovs. Išli su tako zajedno pustim bulevarom obasjanim mesečinom: napred - kao zapeta puška oprezan čovek, koji se zaustavljao i okretao na svakih pola minuta, i za njim - pet ili šest čudnih stvorenja, koja su ga polako sustizala, a onda se ispravljala na zadnje udove, puštajući ga da se ponovo malo udalji.

Ipak mu se uskoro učini da je rastojanje između njih sve manje. Osim toga, stvorovi koji su se do tada kretali u grupi, počеше polukružno da se razilaze, kao da pokušavaju da ga opkole. Artem još nikada nije imao posla s čoporom grabljivaca, ali je nekako bio siguran da se stvorovi pripremaju za napad. Bilo je vreme da nešto preduzme. Naglo se okrete, skide automat i nanišani u jednu od tamnih figura.

Njihovo ponašanje se potpuno promeni. Više se nisu zaustavljali, čekajući da on krene dalje. Nastavili su da mu prilaze, sada ga već приметно opkoljavajući. Trebalo ih je preplašiti pre nego što uspeju da mu priđu dovoljno da bi ga napali.

Artem malo podiže cev i opali u vazduh. Pucanj se odbi o zidove solitera i njegov eho odjeknu na drugom kraju bulevara. Zazveča na asfaltu prazna čaura. A onda se začu prigušeno besno rezanje i stvorovi jurnuše napred. Rastojanje od nekoliko desetina metara, koje ih je delilo od Artema, mogli su da predu za nekoliko sekundi, ali on je bio spreman i na takav obrt stvari. Kada mu se najbliža hulja nađe na nišanu, on je sreza kratkim rafalom i poče da beži ka zgradama.

Sudeći po čudnom očajničkom kriku koji je ispustio stvor, izgleda da ga je pogodio. Da li će to zadržati ostale stvorove, ili će ih, naprotiv, razbesneti, nije mogao znati.

A onda se razleže novi krik - ali to nije bilo preteče rezanje stvorova koji će ga napasti već dugo prodorno kreštanje od kog se ledila krv u žilama. Ono je dopiralo odozgo, i Artem shvati da je u igri novi učesnik. Očigledno su pucnji privukli pažnju letećeg monstruma sličnog onom koji je svio gnezdo na kupoli crkve.

Iznad glave mu kao strela prelete ogromna senka. Okrenuvši se na trenutak, Artem vide kako se stvorovi razbežaše, i samo jedan, očigledno

onaj koji je bio pogođen, ostade nasred ulice. Zavijajući i dalje, on je nespretno šepao ka zgradama, nadajući se da će uspeti da se tamo sakrije. Ali nije bilo nikakve šanse da se spase: napravivši još jedan krug na visini od nekoliko desetina metara, čudovište sklopi ogromna kožasta krila i ustremi se na žrtvu. Ono se takvom brzinom obruši da Artem ne stiže ni da ga vidi kako treba. Zgrabivši stvora koji ispusti poslednji krik, čudovište se sa svojim plenom s lakoćom podiže u vazduh i bez žurbe ga ponese na krov jedne višespratnice.

Progonitelji nisu izlazili iz svojih skrovišta, plašeći se da bi se čudovište moglo vratiti, a Artem nije imao šta da izgubi. Pribijen uza zidove kuća, potrča napred, u pravcu gde je prema njegovim proračunima trebalo da bude Prsten parkova. Nije prešao ni pola kilometra, kad se zadihan okrenuo da proveri da se beštije koje ga jure možda nisu povratile. Bulevar je bio pust. Ali nakon nekoliko desetina metara, zavirivši u jednu od poprečnih ulica koja je presećala Novi arbat, Artem u njoj s užasom opazi poznate skamenjene senke. Sada mu je bilo jasnije zbog čega ta stvorenja nisu žurila da izađu na brisani prostor, već su više volela da svoje žrtve prate iz tesnih uličica. Plašili su se da će, ako ga napadnu, privući pažnju većih grabljivica i postati njihov plen.

Sada je Artem morao neprestano da se okreće: prisetio se da stvorovi mogu da se kreću neobično brzo, a uz to gotovo nečujno, pa se plašio da bi ga mogli iznenaditi. Kraj bulevara se već nazirao, kada su ponovo počeli da izlaze iz uličica i da ga opkoljavaju. Poučen iskustvom, Artem odmah opali u vazduh, nadajući se da će to, kao i ranije, privući krilato čudovište i rasterati beštije. Oni stvarno malo zastadoše, ispraviše se na zadnje noge i načuljiše uši. Ali nebo beše pusto - monstrum sigurno još nije uspeo da izađe nakraj s prvom porcijom. Artem koji je to shvatio malo pre svojih progonitelja, potrča napred, skrenu iza jedne kuće i klisnu u jedan od ulaza. Mada ga je Mlinar odvrćao od toga pričom da u kućama neko živi, tek bi sukob na brisanom prostoru s tako moćnim i živahnim protivnikom kao što su zveri koje su ga progonile, bila čista ludost. One bi ga rastrgle na komade pre nego što bi uspeo da otkoči automat.

U ulazu je bilo mračno, pa je morao da upali lampu. Svetio obasja zidove, ruinirane pre više desetina godina, grozno zapušteno stepenište, razvaljena vrata srušenih i spaljenih stanova. Sliku potpune pustoši upotpunjavali su pacovi, koji su kao domaći, sasvim opušteno trčkarali okolo.

Izabrao je dobar ulaz - svetlarnici na stepeništu gledali su na bulevar, pa je kroz njih, kada se popeo na sledeći sprat, mogao videti da stvorovi

još uvek nisu krenuli za njim. Prišli su tik do ulaznih vrata, ali umesto da uđu u ulaz, oni ga okružišu, uspravljeni na zadnje noge, ponovo se pretvarajući u kamene statue. Artem je bio uveren da neće odustati i dozvoliti da im plen izmakne. Pre ili kasnije, oni će pokušati da dodu do nje, ukoliko se, naravno, u ulazu ne krije nešto zbog čega će Artem biti prinuđen da pobjegne odatle.

On se pope na sledeći sprat, po navici osvetli vrata stanova i otkri da su jedna zatvorena. Gurnu ih ramenom i uveri se da je brava zaključana. Ne razmišljajući mnogo, on prisloni na ključaonicu cev automata, opali i kolenom širom otvori vrata. U principu mu je bilo potpuno svejedno iz kog stana će se braniti, ali nije mogao propustiti šansu da zaviri u nedirnuti stan ljudi iz prohujale epohe.

Najpre zatvori vrata i nasloni na njih ormar koji se nalazio u predsoblju. Ozbiljniji napad ova barikada svakako ne bi izdržala, ali ipak neće moći da neprimetno prođu pored nje. Nakon toga Artem priđe prozoru i oprezno proviri napolje. To je praktično bio idealan vatreni položaj - sa četvrtog sprata mogao je odlično da vidi da se kod ulaza okupilo i okružilo ga desetak stvorova. Sada je on bio u prednosti i nije oklevao da to iskoristi. Uključivši laserski nišan, on obeleži crvenom tačkom glavu najkrupnije među beštijama koje su opkolile ulaz, i izdahnuvši, povuče obarač. Zagrmje kratak rafal, a stvorenje se bez glasa svali na stranu. Ostali se munjevito razbežaše na sve strane, i za tren, ulica opuste. Ali, nije bilo sumnje da svakako neće otići daleko. Artem odluči da sačeka i vidi da li je smrt njihovog sabrata zaista preplašila ostale stvorove.

Pošto je imao malo vremena, odluči da pregleda stan.

Uprkos tome što su i ovde, kao i na svim drugim kućama, prozorska stakla odavno popucala, i nameštaj i uopšte ceo enterijer bili su iznenađujuće dobro očuvani. Po podu su bile razbacane sitne kuglice, slične otrovu za pacove koji su koristili i na VDNP. Možda i jeste bio otrov, jer Artem ne primeti nijednog pacova po sobama. Sto je više išao po stanu, bio je sve uvereniji da ga stanari nisu napustili zauvek već samo konzervirali, nadajući se da će se jednom vratiti. Bio je savršeno uredan, u kuhinji nije bilo nikakvih namirnica koje bi mogle da privuku glodare ili insekte, a veći deo nameštaja bio je brižljivo prekriven folijom.

Idući iz sobe u sobu, Artem je pokušavao da zamisli svakodnevni život stanara. Koliko li ih je bilo? U koliko sati su se budili, vraćali s posla, večerali? Ko je sedeo u čelu stola? O mnogim poslovima, ritualima i predmetima stekao je predstavu samo iz knjiga, i sada, kada je video jedan pravi stan, uverio se da je mnoge stvari potpuno pogrešno zamišljao.

Artem pažljivo podiže prozirnu polietilensku foliju, kako bi razgledao police s knjigama. Među detektivskim romanima kojih je na gomile bilo po čitavom metrou, on ugleda i nekoliko dečjih slikovnica. Korice jedne od njih mu privukoše pažnju, i on je dohvati. Dok je listao strani--ce sa slikama veselih životinja, iz knjige ispade parče čvrstog papira. Artem se saže i dohvati ga s poda: bila je to izbledela slika žene koja se osmehivala, držeći dete u naručju.

On pretrnu.

Oseti užasnu aritmiju. Srce, koje je u jednakim intervalima pumpalo krv kroz telo, odjednom se uzlupa kao da će da iskoči. Artem je silno želeo da skine tesnu gas-masku, da udahne svežeg vazduha, ma kako otrovan bio. Oprezno, gotovo sa strahom da će se fotografija rasuti u prah od dodira, on je uze s police i prinese očima.

Ženi je bilo otprilike trideset godina, a mališanu na njenim rukama - ne preko dve, a zbog smešne kapice na glavi bilo je teško odrediti da li se radi o dečaku ili devojčici. Dete je gledalo pravo u aparat, začuđujuće zrelih i ozbiljnim pogledom. Artem okrete fotografiju, a staklo njegove gas-maske zamagli. Na poledini je plavom hemijskom olovkom bilo napisano: „Artemki su dve godinice i pet meseci“.

On se gotovo onesvesti. Noge ga izdadoše i on sede na pod, pokušavajući da na mesečini koja se probijala kroz prozor bolje pogleda sliku. Zašto mu se osmeh žene na fotografiji činio tako poznatim i bliskim? Zašto se tako uzrujao čim ju je ugledao?...

Pre nego što je uništen, u ovom gradu je živelo više od deset miliona ljudi. Artem nije među najčešćim imenima, ali u višemilionskom megapolisu sigurno je bilo na desetine hiljada dece s tim imenom. To je otprilike kao kada bi se svi sadašnji stanovnici metroat tako zvali. Šanse su bile gotovo nikakve, i bilo je potpuno besmisleno uzimati ih ozbiljno. Ali zašto mu je onda bio tako poznat osmeh žene sa slike?...

Pokušavao je da u sećanje dozove krotine uspomena na detinjstvo, koje su ponekad umele da blesnu pred njegovim zamišljenim pogledom, ili da mu se pojave u snovima. Prijatna, malena sobica, diskretno svetlo, žena koja čita knjigu... Široka sofa. On skoči i protreča po prostorijama, pokušavajući da u jednoj od njih prepozna ambijent iz svojih snoviđenja. Na tren mu se učini da je jedna od soba nameštena kao u njegovom sećanju. Ležaj je bio malo drugačiji i prozor nije bio tu, ali je takva slika možda mogla biti pomalo iskrivljeno urezana u svest trogodišnjeg dečaka...

Trogodišnjeg? Na fotografiji je pisalo da uzrast nije taj, ali i to nije moralo ništa da znači. Datuma svakako nije bilo. Ona je mogla biti

snimljena bilo kada, to nije moralo biti nekoliko dana pre nego što su stanari tog stana morali zauvek da ga napuste. Fotografija je mogla da bude napravljena i šest meseci i godinu dana ranije, ubedivao je sebe. U tom slučaju bi se dečakov uzrast poklopio s njegovim godinama... Tada bi se verovatnoća da su na tom snimku on... i njegova majka... udesetostručila. „Ali fotografija je mogla da bude napravljena i tri, pa i pet godina ranije“ - hladno reče nečiji tudi glas u njemu. Mogla je.

Izenada mu sinu još jedna misao. Otvorivši vrata kupatila, on se okrete oko sebe i na kraju nade ono što je tražio: ogledalo je bilo prekriveno tankim slojem prašine, pa se kroz njega gotovo nije videla svetlost lampe. Artem skide s kukice peškirić koji su ostavili domaćini, i obrisu površinu ogledala. U rupi koju je napravio pojavi se njegov lik s gas-maskom i šlemom. On lampom osvetli sebe i pogleda se u ogledalu. Mršavo, izmučeno lice skoro se nije videlo ispod gas-maske, ali pogled duboko upalili, tamnih očiju, koji se jedva probijao iz ogledala, ličio je na pogled dečaka s fotografije. Artem prinese fotografiju licu, pažljivo se zagledavši u lišće dečaka, pa onda opet u ogledalo. Opet osvetli snimak, ponovo pogleda svoje lice ispod gas-maske, pokušavajući da se seti kako je izgledalo poslednji put kada je video svoj lik. Kada je to uopšte bilo? Neposredno pre nego što je otišao sa VDNP, ali koliko je vremena prošlo od tada, ne bi mogao da kaže. Sudeći po čoveku kojeg je sada gledao u ogledalu, nekoliko godina... Kad bi samo mogao da skine ovu prokletu masku i da se uporedi s dečakom na slici! Razume se da se ljudi odrastajući s vremenom menjaju do neprepoznavanja, ali ipak na svačijem licu uvek ostane nešto što podseća na najranije detinjstvo.

Preostalo je samo jedno: kada se bude vratio na VDNP, pitaće Suhoja da li žena koja mu se sada osmehuje s parčeta papira liči na ženu koja mu je iz ruke u ruku predala dečiji život na stanici koja je bila osuđena da je pojedu pacovi... Na njegovu majku. Iako je njeno lice tada bilo iskrivljeno grimasom očaja i molbe, Suhoj će je svakako prepoznati. On ima fotografsko pamćenje, on će sigurno moći da kaže ko je na fotografiji. Je li to ona, ili ne?

Artem baci još jedan pogled na sliku, a onda samog sebe iznenadi nežnošću s kojom je pomilovao lik žene, vraćajući je pažljivo u knjigu iz koje je ispala, da bi je stavio u ranac. Baš čudno, pomisli on, pre samo nekoliko sati bio je u najvećem depou znanja na kontinentu, gde je mogao uzeti za sebe bilo koju među milionima knjiga, od kojih su mnoge bile neprocenjivo vredne. Ostavio ih je da skupljaju prašinu na policama i nije mu palo na pamet da se okoristi bogatstvom Biblioteke. Umesto toga,

on uzima jeftinu knjižicu s glupim crtežima za decu i pri tom se oseća kao da je dobio najveće zemaljsko blago.

Artem se vrati u hodnik, spremajući se da prelista i ostale knjige s polica, a možda i da zaviri u ormare i potraži albume s fotografijama. Ali pogledavši ka prozoru, shvati da je došlo do neke gotovo neprimetne promene. Obuze ga neki nemir: nešto nije bilo isto. Prišavši bliže, shvati o čemu se radi: boja noći se menjala, s njom su se mešale žućkastorumene nijanse. Svitalo je.

Stvorovi su i dalje bili ispred ulaza, bez namere da uđu unutra. Nigde nije bilo leša njihovog rođaka, tako da je ostalo nejasno da li ga je odnela krilata grdosija, ili su ga oni rastrgli. Artem nije shvatao šta ih sprečava da napadnu stan i zauzmu ga, i to ga je potpuno okupiralo.

Hoće li uspeti da stigne do Smolenjske pre izlaska sunca? I, što je još važnije, da li će uspeti da umakne progoniteljima? Mogao je da ostane u zabarikadiranom stanu, da se u kupatilu sakrije od sunčevih zraka, da sačeka da oni oteraju ta grabljiva stvorenja, pa da nastavi put kada se ponovo smrači. Ali koliko će izdržati zaštitno odelo? Koliko je predviđeno da traje filter gas-maske? Sta će preduzeti Mlinar kada ga ne bude našao na određenom mestu u dogovoreno vreme?

Artem pride vratima koja su vodila na stepenište i oslušnu. Tišina. Oprezno pomeri ormar i polako otvori bravu na vratima. Na odmorištu nije bilo nikoga, ali kada je osvetlio stepenište, Artem primeti nešto što ranije nije video. Ili možda nije obratio pažnju?

Stepenice su bile prekrivene gustom bezbojnom sluzi. Izgledalo je kao da je neko upravo prošao i ostavio trag za sobom. Trag nije vodio do vrata stana u kojem je on bio sve vreme, ali zbog toga nije bio nimalo mirniji. Znači, napušteni domovi i nisu bili baš tako prazni kao što se činilo?

Više uopšte nije imao želju da ostaje u tom stanu, a još manje da spava u njemu. Preostajalo mu je samo jedno: da uplaši beštije koje nisu imale nameru da odustanu od njegovog mesa, i da proba da stigne do Smolenjske. I da pokuša da to uradi dok mu sunce ne sprži oči i dok ne probudi neverovatna čudovišta na koja ga je upozoravao Mlinar.

Ovoga puta nije ciljao tako precizno već se trudio da rafalom dohvati što više grabljivaca. Dvojica kriknuše i popadaše na zemlju, a ostali se razbežaše po uličicama. Izgledalo je da je put slobodan.

Artem strča dole pazeći da ne naleti na zasedu, proviri iz ulaza i potrča što su ga noge nosile ka Prstenu parkova. Kakav li užasan cestar mora biti u parkovima na tom prstenu, pomisli on, ako su se tanki prutići

na bulevarima tokom ovih godina pretvorili u neprohodnu prašumu... A O Botaničkoj bašti i o onome što je tamo moralo izrasti, da i ne govoriš.

Njegovi progonitelji su mu dali malu prednost dok su se okupili u čopor, i njemu pođe za rukom da stigne do samog kraja bulevara. Postajalo je sve vidnije, ali te stvorove sunčevi zraci očigledno nisu brinuli: podelivši se u dve grupe, promicali su pored kuća, svake sekunde smanjujući rastojanje koje ih je delilo od Artema. Ovde, na otvorenom prostoru, oni su bili u prednosti: da se zaustavlja i nišani kako treba, Artem nije mogao. Uz to, oni su išli četvoronoške i njihove siluete su bile jedva metar iznad zemlje, gotovo stopljene s putem. Koliko god da se Artem trudio da brzo trči, u zaštitnom odelu, s rancem, dva automata i umorom nakupljenim tokom noći koja se činila beskrajnom, to je jednostavno bilo nemoguće.

Uskoro će ga ti adski goniči sustići i ostvariće svoj naum, pomisli on, mireći se sa sudbinom. Priseti se nakaznih ali snažnih tela grabljivaca koja su ležala u lokvama krvi kod ulaza, tu gde ih je pokosio rafal automata. Artem nije imao vremena da ih analizira, ali je i jedan pogled bio sasvim dovoljan da mu se urezu u sećanje: sjajna mrka dlaka, ogromna okrugla glava, čeljust prepuna sitnih oštarih zuba koji kao da su rasli u nekoliko redova. Prisativši se svih njemu poznatih životinja, Artem nije uspeo da se seti nijedne koja bi pod dejstvom radijacije mogla da izrodi ovakve stvorove.

Na sreću, na Prstenu parkova, ako je to uopšte bio on, uopšte nije bilo drveća. Bila je to jednostavno još jedna široka ulica, koja se prostirala levo i desno od raskrsnice, dokle god je dopirao pogled. Pre nego što ponovo počne da trči, Artem naslepo sasu rafal po beštijama. Oni su već bili na manje od pedeset metara iza njega, ponovo su formirali polukrug i neki od njih su išli skoro naspram njega.

Na Prstenu parkova morao je da nagađa gde je put između nekoliko ogromnih kratera od bombi dubokih pet-šest metara, a na jednom mestu je morao da napravi manevar kako bi zaobišao ogromnu pukotinu koja je napola pocepala kolovoz. Najbliže građevine izgledale su čudno: ne kao da su izgorele već kao da su poplavljene. Činilo se da se ovde dešavalo nešto naročito, od čega je ovaj kraj uništen mnogo više nego Kalinjinski bulevar. A malo dalje, na veličanstvenoj i mračnoj pozadini ovog uznemirujućeg pejzaža, na nekoliko stotina metara uzdizalo se zdanje nezamislivih razmera, nalik na srednjovekovni zamak, koje nisu načeli ni vatra, ni vreme. U deliću sekunde Artem baci pogled nagore i ote mu se uzdah olakšanja: nad zamkom je kružila užasna krilata senka,

koja bi za njega u ovom trenutku mogla biti spasonosna. Trebalo joj je samo privući pažnju, kako bi se pozabavila njegovim progoniteljima. Podiže automat jednom rukom, nanišanivši u pravcu letećeg čudovišta, pa povuče obarač.

Ništa se ne desi.

Nije više imao municije.

Ali u trku uopšte nije bilo lako prebaciti napred rezervni automat, koji mu je bio na leđima. Klisnuvši u najbližu uličicu, Artem se nasloni na zid i zameni oružje. Sada je mogao da drži stvorove na odstojanju sve dok ne isprazni punjenje i na drugom automatu.

Prvi se već pojavi iza ugla i već poznatim pokretom sede na zadnje noge, ispravivši se u svoj svojoj zastrašujućoj visini. On se osmelio da mu priđe tako blizu da je Artem po prvi put mogao da mu vidi oči: malene, sakrivene ispod gustih veđa, sijale su zlobnim zelenim sjajem koji ga podseti na onaj tajanstveni odsjaj u parku.

Na Danilovom kalašnjikovu nije bilo optičkog nišana, ali s tog rastojanja ni s običnim sigurno ne bi promašio. Nepomična figura beštije se mirno ocrta u mušici nišana. Artem jače nasloni automat na rame i stisnu obarač.

Lagano došavši do sredine, obarač se zakoči. Sta se desilo? Da nije u žurbi pomešao automate? Ma nije, na njegovom oružju je laserski nišan... Artem pokuša da otkoči obarač. Uzalud.

U glavu mu navre bujica misli. Danilo, bibliotekari... Eto zašto se nije branio kada ga je u onom lavirintu knjiga napalo ono sivo čudovište! Jednostavno ga je izdao automat. I on je sigurno isto ovako grozničavo stiskao obarač dok ga je bibliotekar vukao u dubinu hodnika...

Pored prve beštije tiho, poput utvara, stvoriše se još dve. Pomno su proučavali Artema, koji je i dalje očajnički pokušavao da izađe nakraj s Danilovim automatom, i izgleda da su izvodili zaključke. Najbliži od njih, najverovatnije predvodnik, skoči i nade se na pet metara od Artema.

U tom trenutku se iznad njihovih glava pojavi ogromna senka. Stvorovi polegaše na zemlju i podigoše glave. Iskoristivši njihovu pometnju, Artem ulete u jednu od kapija, ne nadajući se da će se izvući živ iz ove neprilike, pokušavajući, poput zveri, da odloži trenutak svoje smrti. Tek u uličicama protiv njih nije imao ama baš nikakve šanse, ali je i put nazad na Prsten parkova sada bio odsečen.

Našao se usred praznog prostora kvadratnog oblika, koji je bio oivičen zidovima kuća na kojima su se nazirale kapije i pasaži. Iza zgrade prema kojoj je bio okrenut, uzdizao se u nebo onaj isti mračni zamak

koji ga je impresionirao još na Prstenu parkova. Kada je naposljetku uspeo da odvoji pogled od njega, Artem na zgradi preko puta ugleda natpis: „Moskovski metropoliten *V. I. Lenjin*“, a malo niže - „Stanica Smolenjska“. Velika hrastova vrata bila su neprimetno odškrinuta.

... Teško je objasniti kako je uspeo da se izvuče. Bila je to čudna mešavina predosećaja opasnosti i lakog naleta vazduha, neizostavnog pratioca grabljivca koji kidiše na svoj plen. Stvor je iskočio na svega pola metra od njega. Odskočivši u stranu, on iz sve snage jurnu ka ulazu u metro. Tamo je bio njegov dom i spokoj, tamo, pod zemljom, mogao je ponovo da drži stvari pod kontrolom.

Hol Smolenjske izgledao je upravo onako kako ga je Artem zamišljao: mračan, memljiv, pust. Odmah se videlo da se ljudi s ove stanice često penju na površinu: blagajna i sve službene prostorije - razvaljene i opljačkane, sve što se moglo iskoristiti, već je bilo preseljeno dole još pre mnogo godina. Nije bilo ni okretnica, ni kućice za dežurne - da su se tu nekada nalazili, svedočila je samo betonska osnova. U pozadini se video polukružni svod tunela, a nekoliko eskalatora spuštalo se na neverovatnu dubinu. Svetlost lampe je nestajala negde na polovini, tako da Artem nije bio siguran da li je ulaz tamo dole. Ali nije mogao ni da stoji u mestu: stvorovi su već ulazili u hol, što je shvatio po škripanju vrata. Za nekoliko sekundi mogli su da stignu do eskalatora, a onda bi se njegova nezatna prednost istopila.

Artem počeo da se spušta, nespretno stajući na vlažne, razljuljane stepenike debelim pendžetiranim donovima cipela. Pokuša da preskoči nekoliko stepenika, ali mu se noga omače na vlažnoj površini i on se stropošta dole, udarivši potiljkom o čošak. Uspeo je da se zaustavi tek pošto je šlemom i krstima prebrojao desetak stepenika. Osvetlivši lampom deo pređenog puta iza svojih leđa (kako je moguće da je tako malo prešao!), Artem tamo otkri upravo ono što je tražio i u isto vreme se plašio da će ugledati: nepomične crne figure. Kao i obično, pre nego što se odluče za napad, stale bi nepomično, da procene situaciju ili da se nečujno dogovore. Artem se okrete i opet pokuša da preskoči dva stepenika. Ovoga puta mu je išlo bolje, pa je klizajući desnom rukom po gumejnoj traci rukohvata, držeći upaljenu lampu u levoj, trčao još dvadesetak sekundi, dok ponovo ne pade.

Iza njega se začu težak topot. Stvorovi su krenuli.

Artem se svim srcem nadao da će stare stepenice, koje su žalosno škripale i pod njegovom malom težinom, jednostavno propasti, i da neće

izdržati težinu njegovih progonitelja. Ali topot koji se približavao iz tame uveravao ga je da eskalator vrlo jednostavno podnosi njihovu težinu.

Svetlost lampe obasja zid od cigala, na čijoj su sredini bila velika vrata. Do njih je bilo manje od dvadeset metara. S mukom se podižući na noge, Artem savlada ostatak puta za petnaest sekundi, mada mu se učini da je to trajalo čitavu večnost.

Vrata su bila napravljena od metalnih tabli, pa su udarci pesnica odzvanjali poput zvona. Artem je udarao po njima iz sve snage - senke su mu se približavale, već ih je nejasno nazirao u polumraku, samo što ga nisu sustigle. Kroz nekoliko sekundi mu prođe kroz glavu kakvu je strašnu grešku napravio: umesto da pokuca na vrata dogovorenom šifrom, samo je preplašio čuvare. Oni sada sigurno ni za šta na svetu neće otvoriti. Kao da malo ko pokušava da s površine upadne ovamo... Tim pre jer se sunce već rađa.

Šta beše dogovoreni signal? Tri puta kratko - tri dugo - tri dugo? Ma, ne to je SOS. Bilo je tri puta na početku i tri puta na kraju, ali, da li dugo ili kratko, više nije mogao da se seti. A ako sad počne da eksperimentiše, može da zaboravi da će ikada dospeti unutra. Možda je bolje da proba SOS... U svakom slučaju, stražari će shvatiti da se na drugoj strani nalazi čovek. Mada, što reče Mlinar, ne zna se šta je gore.

Udarivši po metalu još jednom, Artem skide automat s ramena i drhtavim rukama zameni punjenje na njemu. Dobro je da je makar u Danilovom automatu bilo metaka. Zatim prisloni lampu na cev automata i nervozno pređe njima tavanicu koja je vodila nagore. Izdužene senke svetlarnika, koji su ostali čitavi, pred titravom svetlošću padale su jedna preko druge i nije se baš moglo tvrditi da se u nekoj od njih nije pritajila tamna silueta...

S one strane metalnih vrata i dalje je vladala mrtva tišina. Gospode, šta ako ovo uopšte nije ta Smolenjska, pomisli Artem. Možda je ovaj ulaz bio zapečaćen desetinama godina unazad i od tada ga niko ne koristi? Možda je dospeo ovamo slučajno, a ne prema stalkerovim instrukcijama. On je mogao i da pogreši!

U neposrednoj blizini, na nekih petnaestak metara, škripnu stepenik. Artem ne izdrža, nego sasu rafal u pravcu odakle je dopirao zvuk. Uši mu bolno zagluši eho koji se prenosio po eskalatoru ka površini. Ali se ne ču ništa nalik na urlik ranjene beštije. Meci su ispaljeni u prazno.

Ne usuđujući se da skrene pogled, Artem se leđima osloni o vrata i ponovo udari pesnicom po metalu: tri puta kratko, tri puta dugo, tri puta

kratko. Učini mu se da se iza vrata začula škripa metala. I u tom trenutku, iz mraka neverovatnom brzinom izlete figura grabljivca.

Artem je držao podignut automat u desnoj ruci, a obarač je stisnuo gotovo slučajno, kada je instinktivno ustuknuo. Meci pokosiše telo stvorila i umesto da ga zgrabi za grlo, on se, na manje od dva metra od njega, sruči na kraju eskalatora. Ali se ubrzo podiže, i ne obraćajući pažnju na krv koja je liptala iz rane, krenu napred. Zatim se zaljulja, skoči i pritisku Artema uz hladni metal vrata. Nije više bio u stanju da ga napadne: poslednji ispaljeni meci žarili su mu se u glavu i stvorio je bio mrtav u trenutku kad je skočio. Ali je i njegovo telo, koje se po inerciji sručilo na Artema, bilo dovoljno da mu smrskala lobanju. Da nije imao šlem...

Vrata se otvoriše i napolje pokulja bleštava bela svetlost. S eskalatora se začuše preplašeni urlici: sudeći po njima, tamo je bilo najmanje pet takvih stvorenja. Nečije snažne ruke ga zgrabiše za okovratnik i povukoše unutra, posle čega ponovo škljocnu metal - zatvoriše vrata i namakoše rezu.

- Nisi ranjen? - upita nečiji glas.

- Đavo bi ga znao... - odazva se drugi. - Jesi li video koga je dovukao za sobom? Jedva smo ih se otarasili prošli put i to jedva, zahvaljujući gasu. Samo bi trebalo da se sad nasele i na Smolenjskoj, malo im Arbatska. Sto je sasvim moguće! Vole ljudsko meso...

- Pustite ga. On je sa mnom. Arteme! Hej Arteme! Probudi se! - zovnu ga neko poznat, i on s mukom i preko volje otvori oči.

Nad njim su bila nadvijena trojica ljudi. Dvojica, najverovatnije stražari, na sebi su imali tople sive vetrovke i pletene kape, i svaki po pancirni prsluk. U trećem Artem s olakšanjem prepoznade Mlinara.

- Je li to on? - pomalo razočarano upita jedan od stražara. - Ona ga vodite, samo ne zaboravite na karantin i dezinfekciju.

- Da nećete vi da mi držite lekcije? - osmehnu se stalker. - Ustaj, Arteme. Dosta si se... - dodade on, pružajući mu ruku.

Artem pokuša da ustane, ali noge otkazaše poslušnost. Zaljulja se, oseti mučninu i vrtoglavicu.

- On mora u bolnicu. Ti mi pomози, a ti zatvori hermetička vrata - naređivao je Mlinar.

Dok ga je pregledao doktor, Artem je razgledao bele pločice postavljene na zidovima operacione sale. Soba je bila sterilno čista, u vazduhu se osećao oštar miris hlora, a na plafonu je bilo pričvršćeno nekoliko sijalica s dnevnim svetlom. Nekoliko operacionih stolova, a pored svakog sanduk s pripremljenim instrumentima. Stanje ovdašnje male bolnice

ga je impresioniralo, ali zbog čega je ona bila neophodna, koliko se Artem sećao mirnoj Smolenskoj, nije mu bilo jasno.

- Nema preloma, samo nagnječenja. Nekoliko ogrebotina, koje smo dezinfikovali - ukratko je izlagao doktor, brišući ruke čistim peškirom.

- Da li biste nas ostavili malo nasamo? - zamoli Mlinar doktora. - Voleo bih da porazgovaramo u četiri oka.

Klimnuvši s razumevanjem, lekar izađe. Stalker sede na kraj ležaja na kojem je ležao Artem, i zatraži da mu ovaj potanko ispriča o svemu što se desilo. Prema njegovoj proceni, Artem je trebalo da stigne na Smolensku dva sata ranije, pa se Mlinar već spremao da se penje na površinu, kako bi pokušao da ga pronađe. Priču o progoniteljima je saslušao do kraja, mada prilično nezainteresovano, leteća čudovišta je knjiški nazvao „pterodaktilima“, i jedino je na njega ostavila utisak priča o tome kako se Artem krio u ulazu. Saznavši da je, za vreme dok je ovaj bio u stanu, nešto puzalo po stepenicama, stalker se namršti.

- Jesi li siguran da nisi zgazio u sluz na stepeništu? - zavrte glavom. - Ne daj bože da to dubre prodre na stanicu. Jesam li ti rekao da ne ulaziš u kuće! Možeš smatrati da si imao priličnu sreću što nije odlučilo da ti dođe u goste dok si bio u stanu...

Mlinar ustade, priđe Artemovim cipelama koje su stajale kod ulaza, strogo zagledajući donove i jedne i druge. Ne otkrivši ništa sumnjivo, vrati ih na mesto.

- U Polisu, to sam ti već rekao, više nisi dobrodošao. Bramanima nisam mogao da kažem istinu, oni misle da ste obojica nestali za vreme pohoda u Biblioteku, a ja sam pošao da vas tražim. Sta se tamo desilo tvom kompanjonu?

Artem još jednom ispriča celu priču, od početka do kraja, samo što je ovoga puta iskreno rekao kako je umro Danilo. Stalker se namršti.

- Ovaj kraj bolje zadrži za sebe. Iskreno govoreći, prva verzija mi se mnogo više svidela. Druga će izazvati mnogo više pitanja kod bramanina. Ubio si njihovog čoveka, Knjigu nisi našao, a nagrada ostala kod tebe. Da, uzgred - dodade on, gledajući Artema ispod oka - šta je bilo u toj koverti?

Pridigavši se na laktove, Artem dohvati iz džepa paket umrljan sasušenom krvlju, pogleda pravo u Mlinara, i otvori ga.

GLAVA 15

PLAN

List ispresavijan na četiri dela, iscepljen iz školske sveske, i komad čvrstog papira za crtanje, s iscrtanom skicom tunela. Upravo to je Artem i očekivao da vidi u koverti - kartu s objašnjenjima. Dok je bežao prema Smolenskoj preko Kalinjinskog bulevara, nije stigao ni da misli o tome šta bi moglo da bude u paketu koji mu je predao Danilo. Čarobno rešenje nesumnjivo nerešivog problema, nešto što bi moglo da ukloni s VDNP i čitavog metroa Damoklov mač neshvatljive smrtno opasnosti.

Na sredini lista s objašnjenjima razlila se mrkocrvena mrlja. Papir koji se slepio od bramanove krvi trebalo je najpre pokvasiti kako bi se odlepio, a da se pri tom ne oštete sitno ispisane instrukcije.

„Deo a... tunel... D6... sačuvane instalacije... do 400.000 kv. metara... brzina... neispravno... nepredviđeni..." Artemu su od uzbuđenja slova titrala pred očima, kao da žele da pobegnu s horizontalnih linija i da postanu celina, ali njihov smisao apsolutno nije uspevao da uhvati. Naprežući se da ih poveže u nešto smisljeno, on dade pismo Mlinaru. Ovaj pažljivo uze list u ruke, nestrpljivo očima gutajući slova. Neko vreme je ćutao, a onda Artem vide kako je s nevericom podigao obrve.

- Ovo je nemoguće - prošaputa stalker. - Ovo je laž! Ne bi oni ovo dali...

On okrete list, pogleda ga i s druge strane, pa onda ponovo počeo da ga čita od početka.

- Čuvali za sebe... Krili od vojnika. Pa da, uopšte se ne čudim... Kad bi znali za ovo, oni bi opet sve po starom - nepovezano je mrmljao

Mlinar, dok je Artem strpljivo čekao na objašnjenje. - Kako je moguće da su ovo ispustili? Neispravno... Ali, ovo je, izgleda, u redu... Znači, ipak su proverili!

- Može li to stvarno biti od pomoći? - Artem na kraju više nije mogao da izdrži.

- Ako je sve što ovde piše istina, onda ima neke nade - potvrdno klimnu glavom stalker.

- A šta je to, u stvari? Ja ništa nisam razumeo.

Mlinar ne odgovori odmah. On još jednom pročita pismo do kraja, zatim malo razmisli, i tek onda progovori:

- Čuo sam ja za ovo i ranije. Legende se stalno prepričavaju, ali u metrou ih je na hiljade. Nama su legende važnije od hleba da bismo živeli. I o Univerzitetu i o Kremlju i o Polisu, ne možeš da razlučiš šta je istina, a šta su izmislili pored vatre na trgu Iljiča. Tako i o ovome... Kolale su neke glasine da je negde u Moskvi, ili ispod Moskve, ostala netaknuta jedna raketna jedinica. To, naravno, nikako nije moglo da se desi. Vojni objekti su uvek prvi na meti. Ali, pričalo se da tobože nisu uspeli, ili nisu znali za njih, ili su zaboravili - i tako je jedan raketni sistem ostao netaknut. Pričalo se da su neki čak bili tamo, da su ih videli, tamo su tobože raketni uređaji pod ceradom, novi novcijati, u hangarima. U metrou od njih, istina, nema nikakve vajde - na toj dubini nema načina da pobediš svoje neprijatelje. Tu su i ostaće tu.

- Otkud raketni uređaji ovde? - Artem je u čudu gledao stalkera, spustivši noge s ležaja.

- Crni dolaze ka VDNP iz pravca Botaničke bašte. Hanter je sumnjao da oni s površine silaze u metro baš negde u tom reonu. Logično bi bilo pretpostaviti da oni žive upravo tamo. Postoje, zapravo, dve varijante. Prva je, da je mesto odakle oni dolaze, uslovno govoreći, leglo, negde na površini, nedaleko od ulaza u metro. Druga je, da u stvari nema nikakvog legla, i da crni dolaze u grad odnekud sa strane. Nameće se pitanje: zašto ih onda nigde više nisu primetili? Nije logično. Mada, možda, ima vremena. Sve u svemu, situacija je sledeća: ako oni dolaze odnekud iz daleka, mi svakako ne možemo ništa da uradimo. Miniraćemo tunele iza VDNP, ili čak iza Prospekta mira - pre ili kasnije, oni će pronaći nove ulaze. Možemo samo da se zabarikadiramo u metrou, da se hermetički zatvorimo, da prestanemo da se nadamo da ćemo se ikada vratiti na površinu, da i dalje gajimo samo svinje i gljive. Kao stalker, siguran sam da tako nećemo opstati dugo. Ali! Ako imaju legla i ako su ona negde u blizini, kao što je Hanter pretpostavljao...

- Rakete? - konačno sinu Artemu.

- Plotun dvanaest raketa s kasetnim gellersko-nagaznim punjenjem zahvata površinu od 400.000 kvadratnih metara - našavši u pismu mesto koje je tražio, pročita Mlinar. - Nekoliko takvih plotuna - i od Botaničke bašte, ili gde god da žive, ostaće samo ugarci.

- Ali, vi kažete da su to samo legende - sumnjičavo će Artem.

- A bramani, evo, kažu da nisu - stalker mahnu listom. - Ovde čak postoji i uputstvo kako da se dode do teritorije te vojne baze. I još, ruku na srce, piše da su neki uređaji neispravni.

- I, kako se može doći do tamo?

- D-6. Ovde piše: D-6. Metro-2. Dat je plan jednog od ulaza. Oni tvrde da tunel odatle vodi do tog dela. Ali upozoravaju da pri pokušaju da se ude u Metro-2 može doći do neočekivanih problema.

- Nevidljivi posmatrači? - seti se Artem razgovora koji je jednom prilikom čuo.

- Posmatrači su naklapanja i koještarije - smrknu se Mlinar.

- Pa i raketna baza je bila samo jedna od legendi - usprotivi se Artem.

- Za mene će to i biti sve do trenutka dok je ne budem video svojim očima - odbrusi stalker.

- A gde se nalazi izlaz iz Metroa-2?

- Ovde piše: stanica 'Majakovska'. Čudno... Koliko puta sam bio na Majakovskoj i nikada ništa slično nisam čuo.

- Sta ćemo sada da radimo? - upita Artem.

- Hajde sa mnom. Da nešto pojedеш, da se odmoriš, a ja ću da razmislim. Sutra ćemo videti.

Tek kada je Mlinar spomenuo hranu, Artem oseti koliko je zapravo gladan. On skoči na hladne pločice i već pode ka svojim cipelama, kad ga stalker pokretom ruke zaustavi.

- Obuću i odeću skini i složi je u taj sandučić ispred. Da je operu i dezinfikuju. Ranac će takođe proveriti. Na stolu ispred su ti pantalone i jakna, pa se presvući.

Smolenska je delovala sumorno: s niskim, ovalnim plafonom i uskim lukovima u masivnim zidovima obloženim mermerom koji je nekada bio beo. Mada su na krajevima lukova bile dekorativne imitacije stubova, a po ivicama zidova ispod tavanice dobro očuvan gipsani reljef, to je samo pojačavalo prvobitni utisak. Stanica je podsećala na davno osvojenu citadelu koju su njeni branioci ukrasili po svom ukusu, što je utvrđenju samo davalo još suroviji izgled. Dupli betonski zid s masivnim metalnim vratima s obe strane hermetičkih vrata, betonirani borbeni položaji na

ulazima u tunele, ukazivali su da ovdašnje stanovništvo ima razloga da strahuje za svoju bezbednost. Žena gotovo da nije bilo na Smolenskoj, ali su zato svi muškarci bili naoružani. Kada Artem direktno upita Mlinara šta se dešava na ovoj stanici, ovaj samo neodređeno odmahnu glavom i reče da on tu ne vidi ništa neobično.

Ipak, Artema nije napuštao osećaj napetosti koji je visio u vazduhu. Svi su bili u nekom iščekivanju, a taj osećaj je brzo obuzimao i pri-došlice. Šatori u kojima su živeli ljudi bili su podignuti lančano na sredini dvorane, kao da su se plašili da ih ne zakrčuju, za slučaj hitne evakuacije. Uz to, svi stanovi bili su smešteni isključivo u lučnim međuprostorima, tako da se s jedne pruge kroz otvore mogla videti druga. Na svakoj staničnoj platformi, pored šina, dežurali su stražari koji su neprestano držali na oku tunele s obe strane. Sliku je upotpunjavala skoro mrtva tišina koja je vladala na stanici. Ljudi su razgovarali tiho, skoro šapatom, kao da su se plašili da od svojih glasova možda neće čuti neke sumnjive zvuke iz tunela.

Artem pokuša da se priseti šta zna o Smolenskoj. Možda je imala opasne susede? Ne, s jedne strane, pruga je vodila ka svetlom i blistavom Polisu, srcu metroat, a s druge - tunel ih je povezivao s Kijevskom, za koju se Artem sećao da je naseljena pretežno onim Kavkascima koje je video na Kineskom gradu i u zatvorskim ćelijama fašista na Puškinovoj. Ali, sve u svemu, bili su to obični ljudi, i nije mu bilo jasno zašto bi ih se neko plašio...

Trpezarija se nalazila ispod centralne tende. Vreme ručka je, sudeći po svemu, već bilo završeno, jer je za grubim, ručno pravljenim stolovima sedelo svega nekoliko ljudi. Posadivši Artema za jedan od stolova, Mlinar se kroz nekoliko minuta vrati s činijom iz koje se pušila neprivlačna siva kašica. Ohrabren stalkerovim pogledom, Artem se odvaži da je proba, a onda se ne zaustavi dok činija nije bila potpuno prazna. Ispostavi se da je lokalni specijalitet veoma ukusan, mada je bilo teško odrediti od čega je bio pripremljen. Jedino je bilo očigledno da kuvar nije žalio mesa.

Kada je završio s jelom, Artem pomeri činiju u stranu i zadovoljno pogleda oko sebe. Za susednim stolom, tiho razgovarajući, još uvek su sedela dvojica ljudi. Mada su na sebi imali obične vatrane jakne, u njihovom izgledu je bilo nečega što je čoveka navodilo da ih zamisli u zaštitnim odelima, s mitraljezima na gotovs.

Artem uhvati značajan pogled koji je jedan od njih izmenjavao s Mlinarom. Pri tom niko glasno ne izgovori ni jednu jedinu reč. Čovek u variranoj jakni ovlaš odmeri Artema, pa se vrati svom opuštenom razgovoru.

Još nekoliko trenutaka prođe u tišini. Artem pokuša ponovo da s Mlinarom porazgovara o stanici na kojoj su se našli, ali ovaj je odgovarao preko volje, kratko, „da“ ili „ne“.

Zatim čovek u vatiranoj jakni ustade, priđe njihovom stolu, i naguvši se ka Mlinaru, reče:

- Šta ćemo s Kijevskom? Sve je više...

- Dobro, Arteme, idi odmori - reče stalker. - Treći šator odavde - za goste. Krevet je razmešteh, ja sam se već smestio. Ja ću još malo da posedim, hoću da porazgovaram.

S poznatom nelagodnošću, kao da su ga oterali da ne sluša razgovor odraslih, Artem poslušno ustade i krenu ka izlazu. Na kraju krajeva, mogao je i sam da razgleda stanicu, težio je sebe.

Sada, kada je imao priliku da malo bolje pogleda, Artem otkri još nekoliko čudnih detalja. Dvorana je bila savršeno uredna, bez bilo kakve starudije kojom je bila zatrpana većina naseljenih stanica u metrou. Smolenska mu čak nije izgledala kao stanica na kojoj neko živi. Podsetila ga je na sliku iz udžbenika istorije, na kojoj je bio prikazan vojni logor rimskih legionara. Pravilan, simetričan, sa svih strana pregledan prostor, bez bilo čega suvišnog, s osmatračnicama na sve strane, utvrđenim ulazima i izlazima...

Ali njegova šetnja stanicom ne potraja dugo. Kako su ga njeni žitelji gledali ne skrivajući podozrivost, Artemu je već nakon nekoliko minuta bilo jasno da ga prate, pa se radije povukao u gostinjski šator. Tamo ga je zaista čekao razmešten poljski krevet, a u uglu je bio polietilenski paket na kojem je bila pričvršćena ceduljica s njegovim imenom. Spusti se na ležaj isprobijan federima i otvori paket. U njemu su bile njegove lične stvari iz ranca. Posle kraćeg preturanja, pronađe u paketu dečiju knjigu koju je doneo s površine. Baš ga je zanimalo da li su i njegovo malo blago ispitivali Gajgerovim brojačem? Merač bi sigurno jako zapištao u blizini knjige, ali Artem nije želeo da razmišlja o tome. Okrenu nekoliko stranica sa sasvim izbledelim crtežima na požutelom papiru, odlažući trenutak kada će među sledećim stranicama pronaći svoju fotografiju.

Da li baš svoju?

Šta god da bude s njim, s VDNP i s čitavim metroom, on se mora, kako god zna i ume, vratiti na svoju stanicu, samo da pita Suhoja ko je na toj slici. Je li to mama, ili nije? Artem prinese sliku usnama, a onda je ponovo vrati među stranice i sakri knjigu natrag u ranac. Na trenutak mu se učini da u njegovom životu nešto postepeno dolazi na svoje mesto. A u sledećem trenutku već je spavao.

Kada se probudio i izašao iz šatora, nije mu odmah bilo jasno gde se nalazi, toliko se stanica izmenila. Na njoj je manje od deset šatora ostalo čitavo, ostali su bili polomljeni i popaljeni. Zidovi su bili crni od čadi i izrovani mecima, veliki komadi maltera otpadali su s plafona i ležali svuda okolo po podu. Ivicama platforme tekli su zlokobni crni potoci, najavljujući skorbu poplavu. U dvorani nije bilo gotovo nikoga, osim što se pored jednog šatora svojim igračkama zabavljala mala devojčica. S drugog kraja, gde se nalazilo stepenište novog izlaza sa stanice, čuli su se prigušeni krici, a zidove je povremeno osvetljavao plamen. Osim njega, dvoranu su osvetljavale samo još dve preostale nužne svetiljke.

Automat koji je Artem, kako mu se činilo, ostavio kod uzglavlja ležaja, negde je nestao. Pošto je uzaludno pretražio ceo šator, pomiri se s tim da će biti nenaoružan.

Šta se ovde dogodilo? Artem taman htede to da upita devojčicu koja se igrala, ali se ova, kako ga ugleda, glasno prodera, tako da od nje nije mogao saznati ama baš ništa.

Artem ostavi devojčicu koja se zacenila od ridanja, pa oprezno prođe kroz kapiju i pogleda na prugu. Prvo mu privukoše pažnju tri zašrafljena slova na mermernoj oblozi: „V... NP“. Umesto „D“ koje je nedostajalo u dobro znanom imenu od četiri slova, ostao je samo tamni trag. U mermeru je duž celog natpisa bila duboka pukotina.

Trebalo je proveriti šta se dešava u tunelima. Ako je neko zauzeo stanicu, onda bi, pre nego što se vrati nazad po pomoć, morao da vidi šta se dešava, da bi saveznicima s juga objasnio kakva im opasnost preti.

Kako je kročio u međustanični prostor, tama se tako zgusnu da se nije video prst pred okom. U dubini tunela se čulo nekakvo čudno mljakanje, pa je ići u tom pravcu nenaoružan bila potpuna ludost. Kada se zvuči malo utišaše, začu se žubor vode, koja nije mogla da proдре u Artemove cipele od veštačke kože, na svom putu ka VDNP.

Noge su mu klecale i nisu htele da idu napred. Glas razuma opominjao ga je da je opasno ići dalje, da je rizik neopravdano veliki, i da u mraku svakako neće uspeti ništa da vidi. Ali njegova druga strana, oglušujući se o sve razumne argumente, gurala ga je u dubinu, u mrak. On joj se predade, i kao začaran napravi još jedan korak napred.

Oko njega je bio mrkli mrak, nije se videlo ama baš ništa, a Artema obuze čudan osećaj kao da je izašao iz sopstvenog tela. Od njegovog nekadašnjeg „ja“ ostao mu je samo razum, koji se sada oslanjao isključivo na sluh. Artem je tako išao još neko vreme, ali zvuči ka kojima je krenuo nisu mu izgledali bliži. Ali je zato čuo neke druge. Šuškanje koraka

bilo je identično onom koje je čuo u istoj takvoj tami, ali koliko god da se naprezao, nije mu polazilo za rukom da se seti ni situacije, ni gde je to bilo. I sa svakim novim korakom koji bi se začuo iz dubine tunela, Artem je osećao da mu u srce, kap po kap, prodire crni, ledeni užas. Nakon nekoliko trenutaka, više nije mogao da izdrži, okrenu se i kao bez glave potrča nazad na stanicu, ali kako u mraku nije video pragove, saplete se o jedan i pade, potpuno svestan da je to definitivno njegov kraj.

Probudio se u goloj vodi, i nije mu odmah doprlo do mozga da je u snu pao s kreveta. U glavi je osećao užasnu težinu, od tupog bola slepoočnice su mu pulsirale, pa se još neko vreme valjao po podu, dok na kraju nije došao sebi i uspeo da stane na noge.

Ali istovremeno kada mu se u glavi skoro sasvim razbistrilo, iz nje su potpuno iščezli i najmanji delići košmara, i on više nije mogao ni približno da se seti šta je video u snu. Podiže šatorsko krilo na ulazu i proviri napolje. Osim nekoliko stražara, nigde nikoga - očigledno je bila noć. Artem nekoliko puta duboko udahnu i izdahnu vazduh, koji je uvek bio vlažan, vrati se u šator, opruzi se na krevet i zaspa čvrsto bez snova.

Probudi ga Mlinar. Na sebi je imao toplu jaknu s podignutom kragom, vojničke pantalone sa džepovima i izgledao je kao da je spreman da svakog trenutka napusti stanicu. Na glavi je imao onu istu staru crnu vojničku kapu, a kraj nogu su mu stajale dve torbe, koje se Artemu učiniše poznatim.

Mlinar cipelom gurnu ka Artemu jednu od njih i reče:

- Evo. Obuća, odelo, ranac, oružje. Presvući se i spremi. Zaštita ti ne treba, nećemo na površinu, samo je ponesi sa sobom. Kroz pola sata krećemo.

- Kuda ćemo? - upita Artem, trećući pospanim očima, s mukom obuzdavajući zevanje.

- Na Kijevsku. Ako sve bude kako treba, onda ćemo Krugom do Beloruske, pa na Majakovsku. Spremaj se.

Stalker sede na tabure u uglu, dohvati iz džepa komadić novina, pa poče da savija cigaretu, s vremena na vreme posmatrajući Artema. Od tog upornog pogleda, Artemu je sve ispadalo iz ruku, pa spremanje potraja neuporedivo duže nego što bi trajalo da ga je Mlinar ostavio samog.

Ipak je za dvadesetak minuta bio gotov. Mlinar bez reči ustade s taburea, uze svoju torbu i izađe na platformu. Artem još jednom baci pogled po sobi i učini isto.

Prodoše kroz lučnu kapiju i izađoše na prugu. Spustiše se merdevinama na šine, Mlinar klimnu glavom stražaru, pa krenuše u pravcu tunela.

Artem tek tada primeti kako su ulazi u tunele ovde bili čudno napravljeni. Na toj strani platforme gde je bio put ka Kijevskoj, polovina pruge je bila pregrađena betoniranim bunkerom s uskim puškarnicama. Tunel je bio pregrađen metalnom rešetkom, pored koje su dežurala dvojica stražara. Mlinar izmenja s njima nekoliko nerazumljivih fraza, nakon čega jedan od čuvara otključa viseći katanac i pomeri rešetku.

Po jednom od tunnelskih zidova bio je razvučen kabl obmotan izolir-trakom, na kojem su, na svakih deset metara, bile okačene slabe sijalice, ali Artemu je čak i takvo osvetljenje u tunelu delovalo krajnje raskošno. Međutim, trista koraka dalje, instalacija se završavala, a na tom mestu ih je sačekala još jedna straža. Stražari nisu bili uniformisani, ali su delovali strože od vojnika s Polisa. Prepoznavši Mlinara, jedan od njih mu klimnu glavom i propusti ih. Na ivici osvetljenog prostora stalker stade, izvadi iz torbe lampu i upali je.

Posle nekoliko stotina metara, ispred njih se začuše glasovi i ble-snuše odsjaji lampi. Mlinaru se za tren oka automat koji mu je bio o ramenu nađe u rukama. Artem učini isto.

Sigurno je to bila još jedna udaljena straža sa Smolenske. Dvojica dobro naoružanih muškaraca, u jaknama s kragnama od veštačkog krzna, raspravljali su se s trojicom švercera. Stražari su na glavama imali okrugle pletene kape, a na grudima su im o kožnim kaišima visili instrumenti za noćno osmatranje. Dvojica švercera su bili naoružani, ali Artem bi se smeo zakleti da su to samo obični trgovci. Ogromni zavežljaji s dronjcima, karta tunela u rukama, specifični prepredeni izgled, oči koje su prkosno sijale pri svetlosti lampi - video je to mnogo puta do tada. Švercere su uglavnom bez problema puštali na sve stanice, osim naravno onih koje su bile u sastavu Hanze. Ali, izgleda da ih na Smolenskoj niko nije čekao.

- Dobro, de, bratac, šta si zaintačio, mi i nećemo na tvoju Smolensku, samo prolazimo pored nje - ubeđivao je stražara jedan od trgovaca, visok i mršav, brkati čovek u prekratkoj jakni.

- Ta, imamo samo krpe, evo pogledajte sami, idemo da ih prodajemo na Polisu, podržavao ga je drugi švercer, zdepast i zarastao u bradu sve do očiju.

- Nećemo ti mi biti od štete, samo od koristi, evo pogledaj farmerke, kao nove, tvoj broj, sto posto firmirane, daću ti ih za džabe - preuzimao je inicijativu treći.

Stražar je ćuteći omahivao glavom, zagrađivši prolaz. On ništa ne odgovori, ali kada jedan od švercera, shvativši njegovo ćutanje kao odobravanje, pokuša da napravi korak, obojica stražara gotovo istovremeno

repetiraše svoje automate. Mlinar i Artem su stajali na par koraka iza njihovih leda, i mada je stalker spustio svoje oružje, u njegovoj pozi se osećala napetost.

- Stoj! Dajem vam pet sekundi da se okrenete i odete. Na stanici postoji režim, nikoga ne puštaju. Pet... četiri... - počeo da odbrojava jedan od stražara.

- Ali kako ćemo opet preko Kruga?... - pobuni se jedan od švercera, ali drugi beznadežno odmahnu glavom, povuče ga za rukav, pa trgovci kupiše svoje zavežljaje i vratili se nazad.

Pričekavši malo, stalker dade znak Artemu, i oni krenuše ka Kijevskoj za švercerima. Kada su prolazili pored stražara, jedan od njih bez reči klimnu glavom Mlinaru i prisloni dva prsta na slepoočnicu, kao da mu odaje počast.

- Režimska stanica? - zapitkivao je Artem kada su prošli stražu. - Sta to znači?

- Vрати se pa pitaj - odbrusi ovaj, a Artem izgubi želju da išta više pita.

Mada su se Artem i Mlinar trudili da se drže podalje od švercera koji su otišli napred, njihovi glasovi su bili sve bliži, a onda se najednput utišaše. Nisu prešli ni dvadeset koraka, kad ih zaslepi svetlost lampe.

- Hej, ko je tamo? Sta hoćete? - nervozno viknu neko, a Artem prepoznađe glas jednog od trgovaca koje je s pola puta vratila straža ispred Smolenske

- Budite mirni. Pustite nas da prodemo, nećemo vas dirati. Idemo na Kijevsku - ne preterano glasno, ali razgovetno, odgovori stalker.

- Prolazite, propuštamo vas napred. Nema potrebe da nam dišete u vrat - posavetovaše se, pa odgovoriše iz mraka.

Mlinar nezadovoljno sleže ramenima, pa polako krenu napred. Na oko trideset metara odatle stvarno su ih čekala trojica švercera. Dok su se Artem i Mlinar približavali, trgovci učtivo oboriše cevi nadole, razmakoshe se i pustiše ih da prođu. Stalker je, kao da se ništa nije dešavalo, krenuo dalje, ali Artem opazi da se njegovo ponašanje promenilo: hodao je nečujno, kao da se plašio da ne nadjača zvuke iza leđa. I mada su šverceri polako išli iza njih, Mlinar se nijednom nije okrenuo. Artem je prilično dugo pokušavao da obuzda u sebi želju da se okrene, čitava tri minuta, a onda se ipak okretao nazad.

- Hej! - začu se iza njih napeti glas. - Pričekajte!

Stalker stade. Artem je bio u nedoumici, zbog čega ovaj tako poslušno izvršava sve naloge nekakvih sitnih trgovaca.

- Jesu li oni besni zbog Kijevske, ili zbog toga što štite Polis? - upita jedan od švercera kada ih sustigoše.

- Zbog Kijevske, razume se - odgovori bez žurbe Mlinar, a Artem oseti žaoku ljubomore: njemu stalker nije hteo ništa da priča.

- To se onda može razumeti. Na Kijevskoj postaje strašno. Nema veze. Uskoro će ti čistunci iz vaše straže da vide svoga boga. Kada Hanza zatvori prolaz, svi će s Kijevske da pobegnu kod vas. I sam znaš, kada se tako nešto događa na stanici, ko je lud da ostane i živi tu? Bolje je vala i na metke... - progunda švercer dugajlija, obraćajući se stalkeru, ili možda samom sebi.

- I ti bi sigurno išao na metak? - zlobno dodade drugi. - Blago meni, sve sami Matrosi!

- Dobro je dok još nije pripeklo - odgovori dugajlija.

- A šta se to tamo dešava? - nije mogao da se uzdrži Artem.

Dvojica švercera ga pogledaše kao da je postavio tako glupo pitanje na koje odgovor zna svako dete. Stalker je i dalje ćutao. Cutali su i trgovci, tako da su neko vreme hodali u potpunoj tišini. Da li zbog toga, ili zato što je ta napregnuta tišina počela da ga plaši, Artem je poželeo da čuje objašnjenje. I kada je već hteo da zapodene razgovor, dugajlija naposljetku preko volje progovori:

- Tamo su tuneli prema Parku pobede, eto šta...

Čuvši naziv stanice, dvojica njegovih saputnika se naježiše, a Artemu se učini da je naleteo talas memljive tunnelske promaje i da su se tunnelski zidovi približili. Čak i Mlinar načini pokret ramenima kao da pokušava da se ugrije. Artem nikada nije čuo ništa loše o Parku pobede, i nije čak mogao da seti da je ikada čuo neku priču u vezi s tom stanicom. Ali zašto ga je onda na pomen tog imena obuzela neka nelagoda?

- Je li još gore nego što je bilo? - smrknuto upita stalker.

- Nismo mi baš upućeni. Ne živimo tamo. Ponekad prođemo. Zadržavati se tamo, znate i sami... - neodređeno promrmlja bradonja.

- Ljudi nestaju - prošaputa zdepasti švercer. - Mnogi se plaše, pa beže. Tu više i ne znaš ko je nestao, a ko pobegao, i ostalima je još strasnije zbog toga.

- Svi su ti tuneli ukleti - pijunu na zemlju dugajlija.

- Pa ti tuneli su zatrpani - usledi Mlinareva primedba i pitanje.

- Oni su zatrpani već sto godina, pa šta? Ako si ovdašnji, ti bi to trebalo da znaš bolje od nas! Svi tamo znaju da se plaše tih tunela, pa da su i tri puta minirani i zatrpani. Svako taj strah na svojoj koži oseti ako

samo promoli nos tuda, neka ti kaže Sergejič - dugajlija pokaza na svog bradatog saputnika.

- Tako je - potvrdi bradati Sergejič i prekrsti se.
- Oni tunele čuvaju? - bio je direktan Mlinar.
- Svaki dan stražare - potvrdi brkati.
- I jesu li nekad nekoga uhvatili? Ili videli? - ispitivao je stalker.
- A što bismo mi to morali znati? - raširi ruke švercer. - Nisam čuo.

A i nemaš tamo koga da juriš.

- A šta lokalno stanovništvo priča o tome? - nije odustajao Mlinar.

Dugajlija ne odgovori ništa, samo bespomoćno odmahnu rukom, a Sergejič se najpre okrenu i glasnim šapatom reče:

- Grad mrtvih... - pa ponovo poče da se krsti.

Artem se umalo ne nasmeja: čuo je bezbroj priča, basni, legendi i teorija o tome šta se dešava s mrtvima u metrou. I o dušama u cevima po zidovima metroa i o vratima pakla koja prokopavaju na jednoj od stanica... sad još i grad mrtvih na Parku pobeđe. Artem se ipak ne zasmeha, jer ga od varljive promaje uhvati drhtavica, bez obzira na toplu odeću. Najgore od svega je bilo to što je i Mlinar začutao, ne pitajući više ništa, mada se Artem nadao da će ovaj prezrivo da odbaci tu glupu ideju.

Ostatak puta predoše čuteći, svako u svojim mislima. Sve do Kijevske, tunel je bio potpuno miran, prazan, suv i čist, ali ih je, bez obzira na to, sa svakim novim korakom pritiskao osećaj da ih napred očekuje nešto loše.

Kako su kročili na stanicu, taj osećaj se nezadrživo pojačavao, poput provale podzemnih voda, podjednako mutan i leden. Ovde je svuda vladao strah, to se videlo na prvi pogled. To je, znači, ta „sunčana Kijevska“ o kojoj je govorio Kavkazac koji je bio s njim u fašističkom ropstvu? Ili je on možda mislio na istoimenu stanicu na Filevskoj liniji?

Nije se moglo reći da je stanica bila napuštena, i da svi stanovnici beže. Ovde je bilo mnogo ljudi, ali se činilo da Kijevska ne pripada svojim žiteljima. Trudili su se da se zbijaju u gomile, šatori su bili pribijeni uza zidove, ili jedan uz drugi na sredini dvorane. Obavezno rastojanje po pravilima protivpožarne zaštite nigde nije bilo ispoštovano: izgleda da su ljudi koji su živeli u ovim šatorima morali da se čuvaju neke mnogo veće opasnosti nego što je vatra. Prolaznici su brzo skretali pogled dok bi ih Artem gledao u oči, izbegavali su strance sklanjajući im se s puta, kao što bubašvabe beže u svoje rupe.

Platforma, stešnjena između dva reda okruglih lučnih prolaza, s jedne strane je imala nekoliko eskalatora kojima se spuštala nadole, a s

druge se niskim stepenicama moglo uspeti na bočni prolaz za drugu stanicu. Na nekoliko mesta je tinjao žar i osećao se miris mesa s roštilja koji je dražio nozdrve, a negde se čuo i plač deteta. Možda Kijevska i jeste bila nadomak grada mrtvih koji su zamišljali isprepadani šverceri, ali je ona sama bila prilično živa.

Šverceri se brzo oprostite i nestadoše u prolazu koji je vodio na susednu liniju. Mlinar se, kao da je na svom terenu, osvrnu levo-desno, pa odlučno krenu u pravcu jednog prolaza. Bilo je očigledno da je redovno svraćao ovamo. Artem nije mogao da se načudi zbog čega je stalker tako detaljno ispitivao švercere o stanici. Možda se nadao da će im se kroz priču omaći neka slučajna aluzija o pravom stanju stvari na stanici? Ili je hteo da utvrdi da nisu možda špijuni?

Vrlo brzo se zaustaviše ispred ulaza u službene prostorije. Vrata su bila izvaljena, ali je napolju stajao stražar. Uprava, slutio je Artem.

U susret stalkeru izađe glatko izbrijani muškarac u godinama, uredno začešljane kose. Na sebi je imao staru, ispranu i izbledelu ali neobično čistu sivu uniformu radnika metra. Bilo je neshvatljivo kako je uspevao da ostane takav na ovakvoj stanici. Covek pozdravi Mlinara prislonivši slepoočnicama samo dva prsta, ali ne ozbiljno kao stražari u tunelu već šeretski. Žmirkao je podrugljivo očima.

- Dobar dan - reče prijatnim glasom.

- Zdravo bio - odgovori stalker i osmehnu se.

Kroz deset minuta, sedeli su u toploj sobi i pili nezaobilazni čaj od pečuraka. Ovoga puta Artema ne ostavše napolju, kako je očekivao, već mu dozvoliše da prisustvuje diskusiji o ozbiljnim stvarima. Nažalost, iz razgovora stalkera i upravnika stanice, kojem se ovaj obrati kao Arkadiju Semjonoviču, on svejedno ništa nije shvatio. Mlinar je prvo pitao za nekog Tretjaka, a onda se zanimao ima li nečeg novog u tunelima. Upravnik reče da je Tretjak na zadatku, ali da bi uskoro trebalo da se vrati, pa mu predloži da ga svakako pričekaja. Zatim se udubiše u detalje nekih sporazuma, pa Artem sasvim izgubi nit razgovora. Sedeo je, pijuckao vreli čaj čiji ga je miris pečuraka podsećao na rodnu stanicu, i razgledao oko sebe. Kijevska je očigledno znala za bolje dane: zidovi su bili prekriveni tapiserijama, načetim moljcima ali ipak očuvanim, a na nekoliko mesta pri vrhu bile su okačene grafike tunnelskih mreža u širokim pozlaćenim ramovima, dok je sto za kojim su sedeli izgledao kao pravi antikvit, i Artem čak nije mogao ni da zamisli koliko je stalkera bilo potrebno da bi ga dopremili s površine iz nečijeg napuštenog stana, i koliko je domaćina sa stanice pristalo da ga otkupi. Na jednom od zidova

visila je od vremena potamnela sablja, a pored nje - praistorijski pištolj, iz kojeg se sigurno nije moglo pucati. U udaljenom kraju sobe, na šifonjeru se bečela ogromna lobanja, koja je pripadala nepoznatom biću.

- Ma nema ničega u tim tunelima - odmahnu glavom Arkadij Semjonovič. - Stražarimo da bi se ljudi osećali sigurnije. Bio si tamo, odlično znaš da su oba tunela zatrpana na tristotom metru. Ne može tamo ništa da prođe. To je sujeverje.

- Ali ljudi ipak nestaju? - namršti se Mlinar.

- Nestaju - složi se upravnik - ali se ne zna kuda. Ja mislim da oni beže od straha. Na prelazima nemamo straže, a tamo je - on pokaza rukom u pravcu stepenica - pravi grad. Ima gde da se ode. I na Krug, i na Filevsku. Hanza, kažu, pušta ljude s naše stanice.

- A čega se plaše? - upita stalker.

- Kako čega? Pa toga što ljudi nestaju. To ti je začarani krug - raširi ruke Arkadij Semjonovič.

- Čudno - sumnjičavo promrmlja Mlinar. - Znaš, mi ćemo, dok budemo čekali Tretjaka, da skoknemo do straže. Čisto da pogledamo. Čega se to plaše ljudi sa Smolenske.

- Shvatam - složi se upravnik. - Evo šta ćete, idite do trećeg šatora, tu živi Anton. On je komandir sledeće smene. Reci da te ja šaljem.

U šatoru na kojem je bio nacrtan broj „3” bilo je bučno. Na podu su se praznim čaurama igrala dvojica desetogodišnjaka, koji su bili gotovo albinosi, kao i većina dece rođene u metrou. Pored njih je sedela sasvim mala devojčica, koja je gledala braću očima iskolačenim od radoznalosti, ne usuđujući se da učestvuje u njihovoj igri. Uredna žena srednjih godina, s kecljom, sekla je neko jelo pripremljeno za ručak. Bilo je prijatno, u vazduhu se osećao domaći miris.

- Anton je izašao, sedite, pričekajte malo - predloži žena uz ljubazan osmeh.

Dečaci se najpre sa zanimanjem upiljiše u njih, a onda jedan od njih priđe Artemu.

- Je P imaš čaure? - upita, gledajući ga ispod oka.

- Oleg, odmah da si prestao da kamčiš! - reče žena strogo, nastavlajući sa spremanjem jela.

Na Artemovo iznenađenje, Mlinar zavuče ruku u džep pantalona, potraži malo, pa izvuče nekoliko neobičnih produženih čaura, svakako ne od kalašnjikova. Stegnuvi ih u ruci, zazvecka njima kao zvečkom, pa ih pruži mališanu. Ovome u trenutku zablistaše oči, ali se nije usuđivao da prihvati poklon.

- Uzmi, uzmi! - stalker mu namignu i sasu čaure u ispruženi dečji dlančić.

- E, sad ću da pobedim! Vidi kako su ogromni! Oni će biti specijalci! - radosno zaciča mališan.

Zagledavši se malo bolje, Artem shvati da su čaure kojima su se igrali bile postavljene u prave redove, i očigledno su predstavljale vojnike. I sam se nekada tako igrao, ali je imao više sreće: imao je male olovne vojnike iz nekoliko različitih kompleta.

Dok se na podu rasplamsavala bitka, u šator uđe otac dečaka - onizak, mršav čovek, retke svetlosmede kose. Videvši strance, on ih pozdravi samo klimanjem glave, pa se bez reči zagleda u Mlinara.

- Tata, tata, jesi nam doneo još čaura? Oleg ima više, dali su mu ove dugačke! - vukao je oca za nogavicu drugi dečak.

- Dolazimo iz uprave - objasni stalker. - Ići ćemo s vama na dežurstvo u tunele. Nešto kao pojačanje.

- Šta će nam pojačanje... - progunda gazda šatora, ali mu se crte lica opustiše. - Ja sam Anton. Ručaćemo, pa idemo. Sedite - on im pokaza na napunjene džakove koji su u toj kući zamenjivali stolice.

Bez obzira na odbijanje gostiju, pred obojicom se nađe činijica s nekim Artemu nepoznatim korenjem koje se pušilo. On upitno pogleda stalkera, ali ovaj odlučno viljuškom nabode parče, stavi u usta i poče da žvaće. Na njegovom kamenom licu čak se pojavi nešto nalik zadovoljstvu, i to ohrabri Artema. Ukus korenja bio je potpuno drugačiji od ukusa pečuraka, bilo je sladunjavo, pomalo masno, ali bi čovek od njih bio sit nakon nekoliko minuta. Artem najpre htede da pita šta to jedu, ali onda pomisli da je možda bolje da ne zna. Važno je da je ukusno. Negde i pacovski mozak smatraju delikatesom...

- Tata, mogu li i ja s tobom na dežurstvo? - pošto je pojeo polovinu svoje porcije, a ostalo razmrljao po tanjiru, upita mališan kojem je stalker poklonio čaure.

- Ne, Oleg, znaš to i sam - namršteno odgovori domaćin.

- Oleženjka! Kakvo dežurstvo? Šta izmišljaš? Dečaci tamo ne idu! - uhvativši sina za ruku, žena mu očita bukvicu.

- Mama, kakav sam ti ja dečak? - zbunjeno gledajući goste, pokušavajući da govori što dubljim basom, reče Oleg.

- Nemoj da ti pada na pamet! Ti hoćeš da ja poludim? - povisi majka ton.

- Dobro, de, dobro... - progunda mališan.

Ali čim žena ode u drugi kraj šatora da donese još nešto na sto, on povuče oca za rukav i glasno prošaputa:

- A kako si me vodio prošli put?...

- Razgovor je završen! - strogo reče domaćin.

- Svejedno... - poslednje reči Oleg promrmlja sebi u bradu, tako da se nisu razumele.

Kada je završio s jelom, Anton ustade od stola, otključa metalni sanduk koji je bio na podu i izvadi iz njega AK-47, pa reče:

- Hoćemo li? Danas je kraća smena, vraćam se za šest sati - obratiti se ženi.

Za njim poustajашe Mlinar i Artem. Maleni Oleg je sav očajan gledao oca, cupkajući u mestu, ali se ne usudi da išta kaže.

Pored crnog grotla tunela, na ivici platforme, mlatarajući nogama sedela su dvojica stražara, dok je treći stajao na pruži i osmatrao tamu. Na zidu je pomoću šablona bilo ispisano „Arbatska konfederacija, Dobro došli”. Slova su bila dopola izbrisana, bilo je očigledno da boju nisu odavno osvežavali. Stražari su razgovarali šapatom, ućutkujući jedan drugog ako bi neko od njih podigao glas.

Osim stalkera i Artema, s Antonom su pošla još dvojica ovdašnjih. Obojica su bili smrknuti i ćutljivi, goste su gledali neprijateljski, a kako se zovu Artem uopšte nije čuo.

Izmenjaše nekoliko kratkih rečenica s ljudima koji su čuvali ulaz u tunel, siđoše na prugu i polako krenuše napred. Zaobljeni svodovi tunela bili su krajnje obični, a pod i zidovi netaknuti vremenom. Ipak, Artema s prvim koracima počeo obuzimati onaj neprijatan osećaj o kojem su pričali šverceri. Iz dubine im dođe u susret mračni, neobjašnjivi strah. U tunelu je bilo tiho, samo su se u daljini čuli ljudski glasovi: tamo je sigurno bila patrola.

Bio je to jedan od najčudnijih položaja koji je Artem ikada video. Na džakovima peska, oko metalne peći „buržujke”, sedelo je u krugu nekoliko ljudi, a malo dalje stajala je kanta mazuta. Lica stražara obasjavali su samo plameni jezici vatre koji su se probijali kroz pukotine na peći i treperavi plamičak fitilja lampe na gas koja je visila s plafona. Od strujanja zagušljivog tunelskog vazduha lampa se povremeno klatila, pa je to proizvodilo utisak da senke ljudi koji su nepomično sedeli žive svoj sopstveni život. Stražari su mirno sedeli okrenuti leđima tunelu, što je šokiralo i bolo oči više od svega.

Zaklanjajući rukama oči od zaslepljujućeg svetla džepnih lampi svojih kolega, stražari su se spremali da krenu kući.

- Kako je? - upita ih Anton, zahvatajući mazut lončetom.

- A kako ovde može da bude? - kiselo se osmehnu komandir sme-
ne. - Pusto. Tiho. Tiho... - On šmrknu, pogrbi se i krenu ka stanici.

Dok su ostali premeštali svoje džakove bliže peći i sedali, Mlinar se obrati Antonu:

- Hoćemo li da odemo malo dalje, da vidimo kako je tamo?

- Tamo nema šta da se vidi, gomila zemlje ko gomila zemlje, video sam je sto puta. Idi pogledaj ako hoćeš, to ti je na svega petnaest meta-
ra odavde - Anton pokaza preko ramena u pravcu Parka pobeđe.

Tunel se na mestu gde je bio miniran gotovo sasvim urušio. Pod je bio prekriven komadima kamenja i zemlje, plafon je na nekim mestima popucao, a zidovi su se osipali i suzili. Sa strane je zjapio iskošeni otvor u nepoznate službene prostorije, a na samom kraju tog slepog creva zar-
dale šine su bile zabodene u gomilu polomljenih betonskih blokova po-
mešanih s kaldrmom i zemljom. U toj gomili zemlje nestajale su i metal-
ne instalacione cevi razvučene u dnu zidova.

Osvetlivši lampom porušeni tunel i ne našavši nikakav tajni prolaz, Mlinar sleže ramenima i vrati se do iskošenih vrata. Uperi lampu unutra, zaviri malo, ali mu ne pade na pamet da pređe preko praga.

- Ni u drugom tunelu nema ničeg neobičnog? - upita Antona kada se vratio do peći.

- Sve je onako kako je bilo i pre deset godina - odgovori ovaj.

Dugo su ćutali. Kada pogasiše lampe, jedina svetlost dopirala je kroz ovlaš pritvorena vrata peći i od slabog plamička koji se jedva pro-
bijao kroz čađavo staklo lampe na gas, a mrak oko njih postade tako
kompaktan da se činilo da će izbaciti strana tela poput slane vode. Vero-
vatno je to bio razlog što su se svi stražari skupili tik uz bubnjaru, koli-
ko god je to bilo moguće: tu su hladnoću i tamu presecali žuti zraci sve-
tlosti i moglo se slobodnije disati. Artem je trpeo koliko je mogao, ali ga
potreba da čuje bilo šta natera da pobeđi stidljivost:

- Nisam nikada ranije bio na vašoj stanici - nakašlja se i reče An-
tonu - i eto, ne razumem, zašto dežurate ako tamo ničeg nema? Pa vi ni-
šta i ne osmatrate!

- Takva je procedura - objasni starešina. - Kažu da ovde i nema ta-
ko nečega jer mi dežuramo.

- A šta je tamo iza odrona?

- Tunel, bar bi trebalo da bude. Sve do - on zastade na trenutak, osvrnuvši se ka ćorsokaku - do Parka pobeđe.

- Živi li neko tamo?

Anton ne odgovori ništa, samo neodređeno odmahnu glavom, malo počuta, pa upita:

- Da li je moguće da ne znaš baš ništa o Parku pobeđe? - A onda, ne sačekavši da Artem išta odgovori, nastavi: - Bogzna šta je od svega toga ostalo, ali, tamo je nekada bila ogromna dvojna stanica, jedna od onih koje su izgrađene među poslednjima. Ovi stariji, koji su bili tamo... pre nego... elem, oni pričaju da je svetski napravljena, i na priličnoj dubini, ne kao ove druge novosagrađene. I ljudi su tamo, po svoj prilici, živeli u blagostanju. Ali ne zadugo. Dok se tuneli nisu obrušili.

- A kako se to desilo? - upita Artem.

- Naši pričaju - Anton pogleda ostale - da su se srušili sami od sebe. Loše projektovano, ili je pri izgradnji isfušareno, ili nešto slično. Ali to je bilo tako davno da niko više i ne pamti.

- A ja sam, opet, čuo - reče tiho jedan od stražara - da je ondašnja uprava oba tunela digla u vazduh. Da li zbog rivalstva s Parkom pobeđe, ili zbog nečeg drugog... Možda iz straha da ih Park pobeđe ne potčini pod svoju vlast. A znaš i sam ko je kod nas na Kijevskoj vladao u to vreme. Ko je vedrio i oblačio. Narod ostrašćen, sklon obračunima. Sanduk dinamita u ovaj tunel, sanduk u onaj, da spasu svoju stanicu, i ode sve. Problem rešen bez prolivanja krvi.

- A šta je s njima bilo posle? - upita Artem.

- Mi to ne znamo, mi smo onda došli ovde... - počeo Anton, ali mu brbljivi stražar upade u reč:

- A šta je moglo da bude? Svi su pomrli. Znaš i sam, kad je stanica odsečena od metroa, tu nema dugog života. Ostali su bez filtera, ili generatora, ili ih je podavila poplava - i eto, pa na površinu ni sad ne smeš da proviriš. Pričalo se da su pokušavali da kopaju, pa odustali. Oni koji su ovde u početku dežurali, kažu da su se kroz cevi prenosili krici... Ali je i to uskoro prestalo.

On se nakašlja i pruži ruke ka peći. Ugrejavši ruke, stražar pogleda Artema i dodade:

- To se ne može nazvati ratom. Ko tako ratuje? Pa tamo su bili žene i deca. Starci... Čitav grad. A zašto? Zato što nisu hteli da dele svoje pare. I kao da nikoga nisu ubili, nikom ništa. Pitao si šta je s one strane odrona? Tamo je smrt.

Anton odmahnu glavom, ali ne reče ništa. Mlinar je netremice gledao Artema, otvorivši usta kao da je hteo da prokomentariše priču koju su čuli, pa se predomislio. Artemu postade nepodnošljivo hladno, pa se i sam naže ka plamenim jezičcima koji su se probijali kroz lim peći.

Pokušavao je da zamisli šta znači živet na stanici čiji žitelji veruju da se šinama koje vode od njihovih kuća stiže pravo u carstvo smrti.

Artem poče polako da shvata da je dežurstvo u tom srušenom tunelu pre bilo ritual nego potreba. Koga su oni pokušavali da zaustave sedeći ovde? Koga su mogli da spreče da ude na stanicu i u ostali deo metroa? Postajalo je sve hladnije i drhtavicu više nije mogla da spreči ni peć bubnjara, a ni topla jakna koju je dobio od Mlinara.

Stalker se iznenada nago okrenu ka tunelu koji je vodio na Kijevsku, i ustade, osluškujući i osmatrajući. Vrlo brzo je i Artemu bio jasan razlog njegove uznemirenosti. Odande su se čuli brzi, laki koraci, a u daljini je skakutalo svetio slabe lampe, kao da se neko kretao preskačući pragove, žureći ka njima iz sve snage.

Stalker skoči, zaleže uza zid i nanišani automatom u pravcu svetla. Anton mirno ustade, gledajući u mrak, a po njegovoj opuštenoj pozi bilo je jasno da nije u stanju da zamisli nikakvu ozbiljnu opasnost koja bi došla s te strane tunela.

Mlinar škljocnu prekidačem svoje lampe i tama se najednom razide. Na tridesetak koraka od njih, nasred železničkog nasipa, ukipila se krhka figura ruku podignutih uvis.

- Tata, tata, to sam ja, ne pucajte! - bio je to bez sumnje dečji glas.

Stalker ostavi lampu u stranu, pa ustade, otresajući se. Ubrzo je mališan već stajao pored peći, zbunjeno gledajući u svoje cipele. Bio je to Antonov sin, onaj koji je hteo na stražu.

- Šta se desilo? - zabrinuto upita otac.

- Ništa... Samo mi se išlo s tobom. Ja više nisam mali da sedim s mamom u šatoru.

- Kako si uspeo da prođeš? Pa tamo su čuvari!

- Slagao sam da me mama poslala kod tebe. Cika Petja je tamo, poznaje me. Samo mi je rekao da ne zavirujem ni u kakve bočne prolaze i da požurim, pa me pustio da prođem.

- Ja ću sa čika-Petjom već da porazgovaram - smrknuto zapreti Anton. - A ti razmisli kako ćeš ovo da objasniš majci. Sam se nećeš vraćati nazad.

- Mogu da ostanem s vama? - Dečak nije mogao da sakrije ushićenje, pa poče da skače u mestu.

Anton se pomeri u stranu, posadi sina na zagrejane džakove, skide jaknu i ušuška ga, ali mališan istog trenutka skliznu na pod, izvadi iz džepa svoj imetak, pa poče da reda po maramici pregršt čaura i još neke druge stvarčice. Sedeo je pored Artema, koji je imao dovoljno vremena

da razgleda te stvarčice. Najzanimljivijom mu se učini mala metalna kutijica s pokretnom ručkom. Kad ju je Oleg držao u jednoj i okretao ručku prstima druge ruke, kutijica je, proizvodeći zvonak metalni ton, počinjala da svira jednostavnu mehaničku melodiju. Bilo je takođe zabavno i to da joj se zvuk znatno pojačavao kada bi se prislonila na neki drugi predmet, koji bi joj poslužio kao rezonator. To je najbolje uspevalo pored metalne peći, ali nije bilo moguće dugo držati spravicu blizu nje, jer bi se veoma brzo zagrejala. Artema je to toliko zaintrigiralo da je poželeo da proba i sam.

- Nije teško! - reče dečak, dajući mu vrelu kutijicu, sve duvajući u ispečene prste. - Pokazaću ti posle još jednu foru! - obeća zaverenički.

Sledećih pola sata je proticalo sporo - Artem je, ne primećujući nezadovoljne poglede stražara, beskonačno vrteo ručku, slušajući muziku. Mlinar i Anton su nešto šaputali, a dečak se na podu igrao s čaurama. Melodija koju je proizvodio taj minijaturni vergl bila je veoma tužna, ali i čudno očaravajuća, pa je bilo nemoguće prestati.

- Ne, ne razumem - reče stalker, ustajući sa svog mesta. - Ako su oba tunela zatrpana i pod stražom, gde onda, po vašem mišljenju, nestaju ljudi?

- A ko kaže da su u pitanju samo ovi tuneli? - Anton ga odmeri od glave do pete. - Tu su i prelazi na druge linije, ima ih dva, pa tuneli ka Smolenskoj... Ja mislim da neko vesto koristi naše sujeverje.

- Ma kakvo sujeverje! - umeša se stražar koji je pričao o miniranju tunela i ljudima koji su ostali zarobljeni s druge strane. - Prokleta je naša stanica zbog onoga što se desilo s Parkom pobede. I svi smo mi, dok na njoj živimo, prokleti...

- Prestani, Saniču, da mutiš vodu - besno ga prekide Anton. - Ljudi ozbiljno pitaju, a ti uporno sa svojim bajkama!

- Hajde da prošetamo, video sam tamo vrata i bočni izlaz, hteo bih da ga pogledam - predloži Mlinar. - Na Smolenskoj su ljudi isto tako uznemireni. Kolpakov se lično zainteresovao.

- A sad se i on zainteresovao, je li? - tužno se osmehnu Anton. - Ma daj, što se pretvaraju, od naše konfederacije samo je ime ostalo, svako za sebe...

- Na Polisu se isto tako pitaju. Evo, pogledaj sam - stalker izvuče iz džepa ispresavijani list iz novina.

Artem je video te novine u Polisu. U jednom od prolaza je bila tegza na kojoj su mogle da se kupe za deset patrona, ali je smatrao da je

to previše za list pak-papira s loše naštampanim izmišljotinama. Mlinar, po svoj prilici, municiju nije štedeo.

Ispod ponosnog imena „Novosti metroa“, na grubo isečenom žućkastom listu bilo je nekoliko zbijenih kratkih članaka, a jedan od njih je bio ilustrovan i crno-belom fotografijom. Naslov je glasio: „Na Kijevskoj se nastavlja misteriozno nestajanje ljudi“.

- Još ih štampaju - Anton pažljivo uze u ruke novine, da ih pogleda. - U redu, idemo da ti pokažem te tvoje bočne grane. Hoćeš mi ih ostaviti, da ih pročitam?

Stalker potvrdno klimu glavom. Anton ustade, pogleda sina, pa mu reče:

- Odmah se vraćam. Nemoj da praviš gluposti dok me nema - pa se okrete Artemu i zamoli: - Budi drug, pripazi na njega.

Artemu ne preostade ništa drugo nego da se složi.

Čim su se njegov otac i stalker udaljili, Oleg skoči, istrže kutijicu iz Artemovih ruku i uz vragolast pogled doviknu „Stigni me“, pa potrča ka ćorsokaku. Setivši se da mu je dečak poveren na čuvanje, Artem kao kri-vac pogleda ostale stražare, upali lampu i krenu za Olegom.

Ovaj se ne zaustavi da razgleda ruiniranu službenu prostoriju, čega se Artem pribojavao. Čekao ga je pored samog odrona.

- Gledaj sad ovo! - reče dečak.

Oleg se uspenra uz kamenje koje je bilo u visini cevi koje su nestajale u odronu. Zatim uze svoju kutijicu, prinese je cevi i zavrte ručicu.

- Slušaj - predloži uzbuđeno.

Cev poče da zavija, u njoj se razleže jednostavna turobna melodija koju je proizvodio minijturni vergl. Dečak prisloni uho na cev, pa je kao začaran okretao ručicu, dok je metalna kutijica svirala. Na tren zastade osluškujući, radosno se osmehnu, skoči s gomile kamenja, pa pruži vergl Artemu.

- Evo, probaj i ti!

Artem je pretpostavio da će se zvuk izmeniti kada prođe kroz šuplju metalnu cev. Ali dečakove oči su tako sijale da nije mogao da ga odbije i da se ponaša kao poslednji gnjavator. Prisloni kutijicu na cev, nasloni uho na hladan metal, pa poče da okreće ručicu. Muzika zagrme tako glasno da umalo ne odskoči. Artemu nisu bili poznati zakoni akustike, tako da nije mogao da shvati kakvo je to čudo usled koga ovaj komadić metala može da da takav volumen i toliko pojača melodiju koja se do tada jedva čula iz unutrašnjosti kutije.

Vrteo je ručicu još neko vreme, odslušao melodiju barem još tri puta, pa klimnu glavom Olegu:

- Izvanredno.

- Slušaj još! - smeja se ovaj. - Nemoj da sviraš, samo slušaj!

Artem sleže ramenima, pogleda ka punktu - da se stražari nisu vratili - pa opet nasloni uho na cev. Sta se tamo uopšte moglo čuti? Vetar? Odjeci užasnih zvukova koji su preplavili tunele između Aleksejevske i Prospekta mira?...

... Iz neverovatne daljine, jedva se probijajući kroz gomilu zemlje, dopirali su prigušeni zvuči. Dolazili su iz pravca mrtvog Parka pobeđe, nije bilo nikakve sumnje. Artem se umiri osluškujući, pa počeo da se ledi od užasa, shvatajući da čuje nešto nemoguće - muziku.

Jednu notu za drugom, nekoliko kilometara od njega, nešto ili neko svirao je na verglu tužnu pesmu. Nije to bio eho: tajanstveni muzičar nekoliko puta je grešio, ponegde bi preskočio notu, ali je melodija i dalje bila prepoznatljiva. I, što je najhitnije, to uopšte nije bio jednoličan zvuk, više je ličio na zavijanje... Ili pevanje? Na neartikulisani hor mnoštva glasova? Ne, ipak je to bilo zavijanje...

- Je li svira? - upita ga zadovoljno Oleg. - Daj da čujem još malo!

- Sta je to? - stisnutih usta promuklo progundā Artem.

- Muzika! Cev svira! - jednostavno objasni dečak.

To jezivo pevanje, koje je na Artema ostavljalo utisak tuge i tesko-be, dečaka po svemu sudeći uopšte nije doticalo. Za njega je to bila samo vesela igra, i nije se pitao ko je uopšte mogao da odgovori na melodiju sa stanice potpuno odsečene od sveta, s koje je još pre više od deset godina sve živo nestalo?

Oleg se opet uspenra na kamenje, spremajući se da svoju spravu pokrene još jednom, ali Artema najednom obuze neobjašnjivi strah i za njega i za sebe. Zgrabi mališana za ruku i ne obazirući se na njegovo opiranje, povuče ga nazad ka peći.

- Kukavice! Kukavice! - vikao je Oleg. - Samo deca veruju u te bajke!

- Kakve sad bajke? - Artem zastade i pogleda ga u oči.

- Da oni odvođe decu koja dolaze u tunele da slušaju cevi!

- Ko ih odvođi? - upita Artem, vukući ga i dalje ka peći.

- Mrtvi!

Nastade tajac: stražar koji je pričao o prokletstvu osinu ih takvim pogledom od kojeg im reči same od sebe zastadoše u grlu.

Njihova avantura se završila taman na vreme: Anton i stalker su se vraćali na položaj, a s njima je bio još neko. Artem brzo vrati dečaka na

svoje mesto. Njegov otac ga je zamolio da ga pripazi, a ne da udovoljava njegovim hirovima... A ko zna u kakva je sve sujeverja verovao Anton?

- Izvini, zadržali smo se - starešina sede na džakove pored Artema.
- Nije bio nemiran?

Artem odmahnu glavom, nadajući se da je mališan dovoljno pаметan da se ne pohvali njihovom avanturom. Ali je i ovaj, po svemu sudeći, i sam odlično procenio situaciju. Potpuno predano ponovo poče da razmešta svoje čaure.

Treći čovek koji je došao sa starešinom i stalkerom, pročelav, mršav muškarac upalih obraza s podočnjacima, bio je nepoznat Artemu.

Dođe do peći da se malo ogreje, pozdravi stražare klimanjem glave, a Artema zainteresovano pogleda, ali mu se ne obrati. Mlinar ga predstavi.

- Ovo je Tretjak - reče Artemu. - Ići će s nama. Stručnjak. Za rakete.

GLAVA 16

PESME MRTVIH

""""""""P go c"tamo nikakvih tajnih prolaza,"i"nije"ih nikada"ni"bilo."Ne"mogu da verujem da ti to ne znaš? - Tretjak nezadovoljno povisi ton, pa njegove reči dopreše do Artema.

Vraćali su se s dežurstva, živo raspravljajući o nečemu. Kada Artem zastade da bi se uključio u razgovor, počeo da šapuće, a njemu ne preostade ništa drugo nego da se pridruži svojoj grupi. Maleni Oleg, koji je trčkarao pored njih, trudeći se da ne zaostaje za odraslima, a odbijajući da ga otac nosi na ramenima, sav srećan ga uhvati za ruku.

- I ja sam stručnjak za rakete! - izjavi.

Artem ga začuđeno pogleda. Bio je prisutan kada mu je Mlinar predstavio Tretjaka i verovatno je slučajno čuo te reči. Da li je uopšte znao njihovo značenje?

- Samo nemoj nikome da kažeš! - žurno dodade Oleg. - To drugi ne treba da znaju. To je tajna. Onaj čika je sigurno tvoj prijatelj ako ti je to ispričao o sebi.

- U redu, neću nikome reći - prihvati Artem igru.

- Toga se ne treba stideti, naprotiv, time se treba ponositi, ali zavirljivci mogu da govore loše stvari o tebi - objasni dečak, mada Artem nije imao nameru da ga bilo šta pita.

Anton je hodao desetak koraka ispred svih, osvetljavajući put. Pokazujući u pravcu njegove mršave figure, mališan glasno prošaputa:

- Tata mi je rekao da nikome ne pokazujem, ali ti umeš da čuvaš tajne. Vidi! - izvadi iz džepa maleni komadić platna.

Artem ga osvetli lampom. Bio je to odšiveni amblem - kružić od čvrstog gumiranog materijala, prečnika oko sedam centimetara. S jedne strane je bio potpuno crn, a s druge su na tamnoj pozadini bila ukrštena tri nepoznata izdužena predmeta, nešto poput šesto.krake papirne pahuljice kojima su VDNP ukrašavali za Novu godinu. U vertikalnom predmetu Artem prepoznade metak, možda mitraljeski, ili od snajpera, ali je zbog nečega imao krilca pri dnu, a ova druga dva, istovetni, žuti, s obodima s obe strane, nije mogao da prepozna. Misteriozna pahuljica je bila oivičena stilizovanim venčićem, kao na starim kokardama, a okolo su bila slova. Ali su bila toliko izbledela da je Artem jedino uspeo da pročita „... ni... vojske i ar..." i još reč „... usija", ispisano ispod crteža. Da su imali više vremena, možda bi i uspeo da dešifruje šta mu to dečak pokazuje, ali se desilo drugačije.

- Hej, Oleg! Dođi ovamo, trebaš mi! - viknu Anton sina.

- Šta je to? - stigao je Artem da pita mališana pre nego što mu ovaj istrže amblem i gurnu ga u svoj džep.

- Ervea! - jedva izgovori Oleg, sijajući od ponosa, pa mu namignu i otrča kod oca.

Uspentravši se merdevinama na platformu, stražari počеше da se razilaze svako svojoj kući. Antona je na samom izlazu čekala žena. Sa suzama u očima potrča ka malenom Olegu, zgrabi ga u naručje, a onda se ustremi na muža:

- Ti hoćeš da ja poludim? Šta sam mogla da pomislim? Znaš li ti pre koliko sati je dete otišlo iz kuće? Zašto ja moram da mislim o svima? On je mali, ali ti si mogao da ga dovedeš kući! - jadikovala je.

- Lena, hajde nemoj pred ljudima... - gundao je Anton, zbunjeno se okrećući oko sebe. - Nisam valjda mogao otići sa straže. Pazi šta pričaš, ako komandir straže samo za trenutak napusti položaj...

- Komandir! Onda komanduj! Kao da ne znaš šta se ovde dešava! Eto, susedima je pre nedelju dana nestao mlađi...

Mlinar i Tretjak ubrzaše korak, čak se i ne pozdraviše s Antonom, ostavljajući ga nasamo sa ženom. Artem požuri za njima, ali su još zadugo, mada se reči više nisu mogle razumeti, do njih dopirali plač i prekori Antonove žene.

Sva trojica se uputiše ka službenim prostorijama, u štab upravnika stanice. Kroz nekoliko minuta već su sedeli u sobi ukrašenoj izlizanim tapiserijama, a upravnik klimnu glavom s razumevanjem kada ga stalker zamoli da ih ostavi nasamo, pa izađe.

- Ti nemaš pasoš, koliko znam? - bila je više Mlinarova konstatacija nego pitanje upućeno Artemu.

Ovaj klimnu glavom bez reči. Bez dokumenta koji su mu konfiskovali fašisti on je postao izopštenik kome je bio zabranjen ulaz na sve civilizovane stanice u metrou. Ne bi ga pustili ni na Hanzu, ni na Crvenu liniju, ni u Polis. Dok je stalker bio s njim, niko mu nije postavljao suvišna pitanja, ali ako bi ostao sam, bio bi prinuđen da se smuca po napuštenim polustanicama i pustim stanicama poput Kijevske. I ne bi smeo ni da mašta o povratku na VDNP.

- Na Hanzu neću moći da te provedem bez pasoša, morao bih prvo da nađem ljude za to - reče Mlinar kao da mu je pročitao misli. - Možda smo mogli da napravimo novi, ali za to nam treba vremena. Najbliži put do Majakovske je preko Kruga, kako god okreneš. Sta da radimo?

Artem sleže ramenima. Slutio je stalkerove namere. Vremena za čekanje nema, a ako bi i zaobišli Hanzu, on opet ne bi mogao da uđe na Majakovsku. Ona je tunelom s druge strane bila povezana s Tverskom. Vraćati se u fašistički logor, na stanicu pretvorenu u kazamate, to bi tek bila ludost. Ćorsokak.

- Bilo bi bolje da sada na Majakovsku pođemo samo Tretjak i ja - zaključí Mlinar. Da potražimo ulaz u D-6. Kada ga nađemo, vratićemo se po tebe, možda dotle uspemo da napravimo pasoš, porazgovaraću s nekim da nam daju formular. Ako i ne nađemo - opet ćemo se vratiti. Nećeš nas dugo čekati. Krugom ćemo nas dvojica brzo, za dan ćemo stići. Hoćeš li da pričekaš? - gledao je upitno Artema.

Artem opet sleže ramenima. Nije mogao da natera sebe da klimne glavom u znak pristanka. Nije ga napuštao osećaj da se prema njemu odnose kao prema iskorišćenom materijalu. Sada kada je ispunio svoj osnovni zadatak, obavestio ih o opasnosti, odrasli su preuzeli na sebe sve ostalo, a njega jednostavno guraju u stranu da im se ne mota oko nogu.

- Odlično - zaključí stalker. - Možeš nas očekivati sutra ujutru. Mi ćemo odmah krenuti, da ne gubimo vreme uzalud. O hrani i smeštaju ćemo se dogovoriti s Arkadijem Semjonovičem, ništa ti neće uskratiti. To je valjda sve... Ne, nije. - Zavuče ruku u džep i izvuče odande onaj okrvavljeni list papira na kome je bio plan s pojašnjenjima. - Uzmi, napravio sam kopiju za sebe. Ko zna, može nešto da se preokrene. Samo ga ne pokazuj nikome...

Mlinar i Tretjak odoše za manje od sat vremena, ali pre toga porazgovaraše s upravnikom stanice. Pedantni Arkadij Semjonovič odmah

odvede Artema u njegov šator, pozva ga na večeru kod sebe, pa ga ostavi da se odmori.

Gostinjski šator bio je na samoj periferiji, i mada je besprekorno izgledao, Artem se oseti nelagodno u njemu. Pogleda napolje i uveri se još jednom da su svi ostali zbijeni jedan uz drugi, udaljeni što je više moguće od ulaza u tunele. Sada kada je stalker otišao, a on ostao sam na nepoznatoj stanici, osećaj tegobe koji ga je mučio u početku ponovo je bio tu. Na Kijevskoj je sve bilo strašno, jednostavno strašno, bez bilo kakvog vidljivog razloga. Već je bilo prilično kasno, nisu se čuli dečji glasovi, a odrasli su sve rede izlazili iz šatora. Artem ne beše raspoložen za šetnju platformom. Tri puta pročitao pismo koje mu je na samrti dao Danilo, pa ne mogavši više da izdrži, pola sata pre dogovorenog vremena pode na večeru kod Arkadija Semjonoviča.

Predvorje službene prostorije bilo je pretvoreno u kuhinju, gde je radila simpatična devojka, nešto starija od Artema. U velikom tiganju dinstalo se meso s neakvim korenčićima, pored toga se kuvalo belo korenje koje je Artem probao kod Antonove žene. Upravnik stanice sedeo je na tabureu, listajući raskupusanu knjigu na čijim je koricama bila upadljiva slika revolvera i ženskih nogu u crnim čarapama. Kada ugleda Artema, Arkadij Semjonovič odloži knjigu.

- Kod nas vam je sigurno dosadno - nasmeši se s razumevanjem mladiću. - Hajdemo u moj kabinet. Katarina će nam servirati tamo. Pa ćemo da prezaloggajimo - namignu on.

Sada je ona ista soba s tapiserijama i lobanjom izgledala potpuno drugačije: osvetljena samo lampom sa zelenim platnenim abažurum, bila je neuporedivo prijatnija. Napetost koju je Artem osećao na platformi, na svetlu ove lampe nestala je bez traga. Arkadij Semjonovič izvadi iz ormara flašicu i nasu u neobičnu široku čašu smeđi napitak, čiji je oštar miris udarao u glavu. Usu sasvim malo, jedan prst uz čašu, a Artem s razlogom pomisli da ta flaša košta kao čitav paket domaćeg piva koje je probao na Kineskom gradu.

- Konjačić - odgovori na njegov ljubopitljivi pogled Arkadij Semjonovič - jermenski, naravno, trideset godina star. Odozgo - upravnik čežljivo podiže pogled ka plafonu. - Ne boj se, nije ozračen, lično sam proveravao dozimetrom.

Izvanredni napitak bio je neobično jak, ali su ga prijatan ukus i oštra aroma ublažavali. Artem ga ne popi odmah već je, oponašajući domaćina, pokušavao da uživa u njemu. Činilo mu se da mu se utrobom

polako širi vatra, koja se lagano hladi i pretvara u prijatnu toplinu. So-ba postade još prijatnija, a Arkadij Semjonovič - još simpatičniji.

- Divna stvar - žmureći od zadovoljstva oceni Artem.

- Odličan je, je l' da? Pre pola godine u Krasnopresnenskoj stalke-ri pronašli neditnutu bakalnicu - objasni upravnik stanice. - U podrum-čiću, što im se i ranije često dešavalo. Firma spala - pa je niko nije ni pri-metio. A jedan od njih se setio da je ranije, pre nego što je grunulo, išao tamo ponekad, pa resio da proverii. Sto duže odleži, on je sve bolji. Dao mi je dve boce za sto metaka, jer se znamo. Na Kineskom gradu traže dvesta za- flašu.

On uze još jedan gutljajčić, a onda je zamišljeno posmatrao kroz konjak svetlost koju je bacala lampa.

- Zvao se Vasja, taj stalker - reče upravnik. - Bio je dobar čovek. Ne neka ništarija koju šalju po drva već ozbiljan momak, samo je vred-ne stvari donosio. Čim dođe odozgo, eto ti ga kod mene. Evo, Semjono-viču, kaže, stigao novi kontingent - setno se osmehnu upravnik.

- Je l' mu se nešto desilo? - saosećajno upita Artem.

- Veoma je voleo Krasnopresnensku, stalno je ponavljao da je to pravi Eldorado - tužno reče Arkadij Semjonovič. - Sve netaknuto, koli-ko samo vredi jedan staljinistički soliter... Jasno je zašto je on ostao ne-dirnut... Zoološki vrt je odmah preko puta. Ko bi se usudio da ide na Krasnopresnensku? Takav strah... Bio je odvažan Vasica, uvek je riziko-vao, ali je zato i zarađivao. Ali je ipak dolijao. Odvukli ga u zoo-vrt, a njegov kompanjon jedva uspeo da utekne. Hajde da popijemo za njego-vu dušu - upravniku se ote težak uzdah, pa nasu još po jednu.

Setivši se vrtoglavo visoke cene konjaka, Artem se usprotivi, ali mu Arkadij Semjonovič odlučno vrati čašu u ruku, objasnivši da bi odbija-nje bilo omalovažavanje sećanja na vetropirastog stalkera kome imaju zahvaliti za ovaj božanski napitak.

U međuvremenu je devojka postavila sto, a Artem i Arkadij Semjo-novič neprimetno predoše na običnu, ali prilično čistu votku. Meso je bi-lo pripremljeno vrhunski i uz njega je gotovo bezbojna tečnost klizila neobično lako.

- Nije prijatno kod vas na stanici - počeo Artem da se otvara posle pola sata. - Ovde vlada neki strah, nešto pritiska...

- Sve je stvar navike - neodređeno odmahnu glavom Arkadij Se-mjonovič. - I ovde ljudi žive. Ništa gore nego na nekim drugim...

- Nemojte me pogrešno razumeti, znam ja to - pomislivši da se upravnik Kijevske uvredio, Artem požuri da ga umiri. - Verujem da vi

činite sve što je u vašoj moći... Ali situacija je specifična. Svi samo govore o tome da ljudi nestaju.

- Laju - odbrusi Arkadij Semjonovič. Ali, ispijajući čašicu votke, priznade: - Ne nestaju svi. Samo deca.

- Odvođe ih mrtvi? - Artema nešto preseče.

- A ko će znati ko ih krade? Ja lično ne verujem da su to mrtvi. Ja sam se u svom veku nagledao mrtvih, veruj mi. Nikoga oni nikuda ne vode. Počivaju u miru. Ali tamo iza odrona - Arkadij Semjonovič mahnu rukom u pravcu Parka pobeđe i umalo ne izgubi ravnotežu - nekoga ima. To je tačno. I tamo ne treba da idemo.

- Zbog čega? - Artem pokuša da se usredsredi na svoju čašu, ali mu je ova sve vreme izmicala i negde nestajala.

- Dodī, pokazaću ti...

Upravnik stanice, na jedvite jade, bučno ustade od stola, pa ljuljajući se priđe ormaru. Potraži po jednoj od polica, pa oprezno prinese na svetio dugačku metalnu iglu s perjem na tupom kraju.

- Sta je to? - namršti se Artem.

- To bih i ja voleo da znam...

- Gde ste to našli?

- U vratu našeg stražara koji je čuvao desni tunel. Krvi skoro uopšte nije bilo, samo je ležao potpuno plav, a na usta mu udarila pena.

- Jesu li došli s Parka pobeđe? - nagađao je Artem.

- Đavo bi ih znao - progunda Arkadij Semjonovič i popi naiskap ono što je ostalo u čaši. - Samo, molim te - dodade, vraćajući iglu u ormar - nikome ne pričaj.

- A zašto vi to nikome niste rekli? Sigurno bi vam pomogli, a i ljudi bi se umirili.

- Ma niko se neće umiriti, ima da se razbeže kao pacovi! Već beže... Nemaš od koga da se braniš, nema nikakvog neprijatelja. Ne možeš da ga vidiš, i to je ono što je strašno. Pokazao bih im ja tu iglu i šta? Misliš to bi sve resilo? Smešno! Ima svi da ispare, gadovi, a mene ovde samog da ostave! A kakav sam ja upravnik stanice bez stanovnika? Kape-tan bez broda! - on počē da viče, ali ostade bez glasa, pa ućuta.

- Arkaša, Arkaša, nemoj tako, biće sve dobro... - devojka uplašeno sede kraj njega, gladeći ga po glavi, i Artem kao kroz maglu, na svoju žalost, shvati da ona svakako nije upravnikova ćerka.

- Neka beže hulje! Kao pacovi s broda! Ostaću sam! Ali se neću predati! - nije prestajao čovek.

Artem jedva ustade i nesigurno pode ka izlazu. Stražar na vratima pokaza prstom na svoj vrat, upitno pokazujući glavom na kabinet Arkadija Semjonoviča.

- Pijan je kao zemlja - jedva izgovori Artem. - Bolje je ne dirati ga do jutra - pa klateći se, pode ka svom šatoru.

Nije mu bilo lako da nade put. Nekoliko puta je pokušao da uđe u tuđe kuće i samo su mu grube muške psovke i prodorni ženski krici pomagali da shvati da opet nije uspeo da pronađe šator koji je tražio. Ispostavilo se da je votka podmuklija od jeftinog piva, jer ga je sustigla tek naknadno. Lukovi i kolonade stubova titrale su mu pred očima, i naposljetku počeo da oseća užasnu mučninu. U neko normalno vreme, neko bi mu možda i pomogao da stigne do gostinjskog šatora, ali stanica je sada bila potpuno prazna. Čak su se i straže povukle s ulaza u tunele.

Čitavu stanicu noću su osvetljavale samo tri-četiri prigušene sijalice, i ako se izuzmu svetlosni krugovi na mestima gde su one visile s plafona, cela platforma je bila u mrklom mraku. Kada Artem zastade i pažljivije pogleda, počeo da mu se privida da u sumraku ima nečega, i da se to nešto kreće. Ne verujući svojim očima, on s radoznalošću i hrabrošću pijanca krenu u pravcu jednog posebno sumnjivog mesta: nedaleko od prolaza na Filevsku liniju, u jednoj od lučnih kapija tama nije bila kompaktna kao po drugim ćoškovima već nekako oštra, kao da se u njoj dešavalo neko svesno kretanje.

- Hej! Ko je tamo? - prišavši na petnaestak korak, viknu on.

Niko ne odgovori, ali njemu se učini da je u gustom mraku video izduženu senku. Ona je bila gotovo stopljena s mrakom, ali je ArtemTsvo više verovao da ga neko gleda iz mraka. On se zaljulja, ali ostade na nogama, i napravi još jedan korak.

Senka postade manja, kao da se spustila i kliznula napred. Zapahnu ga oštar, odvratan zadah, i Artem ustuknu. Kakav je to smrad? U trenutku mu se pred očima stvori slika koju je video u tunelu nadomak Četvrtog rajha, leševa naslaganih jedan preko drugog, ruku vezanih na leđima. Da li je to smrad tela u raspadanju?...

U tom momentu, neverovatnom brzinom, poput strele ispaljene iz samostrela, senka jurnu na njega. Pred očima mu iskrсну lice, blede, s duboko upalim očima, puno čudnih fleka.

- Mrtvac! - zastenja Artem.

Zatim mu se glava raspade na hiljade komada, plafon zaplesa i prevrnu se i sve nestade. Dok je provirivao i ponovo padao u mrtvu tišinu, čuo je nečije glasove, pojavljivala su se i nestajala neka priviđenja.

- ... neće me mama pustiti, brinuće - govorilo je u blizini neko dete. - Ne mogu danas, plakala je čitavo veče. Ne ne bojim se, ti nisi strašan i lepo pevaš. Jednostavno ne želim da mama opet plače. Ne ljuti se! Ali, ako nećemo dugo... Hoćemo li se vratiti do jutra?

- ... vreme ne čeka. Vreme ide - ponavljao je nizak muški glas. - Vremena ima taman koliko treba. Oni su već blizu. Ustaj, nemoj da ležiš, ustaj! Ako izgube nadu, ako pokleknu, kapituliraju, tvoje mesto će brzo zauzeti drugi. Ja nastavljam da se borim. Moraš i ti. Ustaj! Ne razumeš...

- ... ko je ovo? Kod upravnika? U gostinjski? Neka, sam ću ga poneti! Hajde pomози i ti... Možda da ga uhvatiš za noge. Težak je... Sta mu to zveckea po džepovima, da pogledamo? Ma šalim se ja, naravno. Eto, preneli smo ga. Neću, neću. Idem...

Satorsko krilo se naglo podiže i zaslepi ga svetlost lampe.

- Jesi li ti Artem? - nije mogao da vidi lice pridošlice, ali mu se učini da je glas mladi.

Artem đipi s ležaja, ali mu se tako zavrte u glavi da mu pozli. U poltjku je pulsirao tupi bol i boleo ga je na najmanji dodir. Kosa mu je na tom mestu bila slepljena, verovatno od skorele krvi. Sta mu se dogodilo?

- Mogu li da udem - upita pridošlica i ne sačekavši dozvolu ude u šator, spuštajući šatorsko krilo za sobom.

Gurnu u ruku Artemu sićušan metalni predmet. Upalivši naposletku svoju lampu, Artem ga bolje pogleda. Bila je to čaura od automatskog metka, pretvorena u kapislu koja je imala poklopac - ista onakva kakvu mu je nekada dao Hanter. Ne verujući svojim očima, Artem pokuša da odvrne poklopac, ali mu on iskliznu iz ruku vlažnih od uzbuđenja. Ipak, na kraju na svetio ispade minijaturni komadić hartije. Da nije poruka od Hantera?

„Nepredviđene teškoće. Izlaz D-6 je blokiran. Tretjak je ubijen. Čekaj me, ne idi nikuda. Treba mi vremena da se organizujem. Trudiću se da se vratim što pre. Mlinar.”

Artem pročita poruku još jednom, trudeći se da razume njenu sadržinu. Tretjak ubijen? Izlaz u Metro-2 blokiran? Pa to znači da su se svi njihovi planovi i nade raspali u paramparčad! Izgubljeno je zurio u poslanika.

- Mlinar je naredio da ostaneš ovde i da ga čekaš - potvrdi ovaj. - Tretjak je mrtav, ubili su ga. Mlinar kaže, otrovnom iglom. Ko je to uradio, nema pojma. On će sada da proglasi mobilizaciju. To je sve, ja moram da idem. Imaš li neki odgovor?

Artem pomisli šta bi mogao da napiše stalkeru. Šta da radi? Čemu sad da se nada? Može li sada da napusti sve i vrati se na VDNP, kako bi poslednje trenutke podelio s bliskim ljudima? Odmahnu glavom. Poslanik se bez reči okrete i izađe napolje.

Artem se opruzi na ležaj i zamisli se. Nije imao kuda da ode. Bez pasoša i bez pratnje ne bi mogao da izađe ni na Krug, a ni da se vrati na Smolensku. Ostalo mu je samo da se nada da će Arkadij Semjonovič i nadalje biti tako gostoprимljiv kao juče.

Na Kijevskoj je bio „dan“. Bilo je upaljeno duplo više sijalica, a pored službenih prostorija, gde je bio i stan upravnika stanice, sijala je još i živina cev s dnevnim svetlom. Mršteći se od bolova u glavi, Artem dođe do upravnikovog kabineta. Čuvar ga gestom ruke zaustavi na ulazu. Unutra se čula buka. Nekoliko muškaraca je vikalo.

- Zauzet je - reče stražar. - Ako hoćeš, pričekaj.

Kroz nekoliko minuta iz prostorije kao tane izlete Anton, komandir straže u kojoj je Artem bio uoči tog dana. Za njim se na pragu pojavio i gazda kabineta. Mada je njegova kosa bila uredno začesljana, imao je izražene podočnjake, a lice mu je bilo natečeno i zaraslo u srebrnastu bradu. Artem protrlja obraze i pomisli da ni sam ne izgleda mnogo bolje posle onoga juče.

- A šta ja mogu da uradim? Šta?! - doviknu upravnik za Antonom, a onda pijunu i lupi se po čelu. - A, probudio si se? - videvši Artema, osmehnu se kao krivac.

- Izgleda da ću morati malo da se zadržim kod vas, dok se Mlinar ne vrati - pravdajući se reče Artem.

- Znam, znam. Izvestili su me. Hajdemo unutra, imam nalog u vezi s tobom - Arkadij Semjonovič ga rukom pozva u sobu. - Dok budeš čekao Mlinara da se vrati, rečeno mi je da te fotografišem za pasoš. Ja ovde imam tehniku još iz vremena kada je Kijevska bila normalna stanica... Onda će on možda uspeti da nabavi blanko pasoš, da ti napravimo isprave.

Posadivši Artema na tabure, on ga nacilja objektivom malog plastičnog fotoaparata. Sevnu blic, a narednih pet minuta Artem proveo u mrklom mraku, bespomoćno se okrećući oko sebe.

- Izvini, zaboravih da te upozorim... Kada ogladniš - dođi, Kaća će te nahraniti, ali ja danas neću moći da ti se posvetim. Kod nas je sve gore... Noćas je nestao Antonov stariji sin. On će sada čitavu stanicu na glavu da prevrne... Šta će mu život? Da, rekoše mi da su te jutros našli nasred platforme? S glavom u lokvi krvi? Šta ti se desilo?

- Ne sećam se... Pao sam pijan, najverovatnije - posle kraće pauze odgovori Artem.

- Da... Lepo smo se sinoć zasedeli - naceri se upravnik. - Dobro, Arteme, ja moram na posao. Navrati kasnije.

Artem ustade s taburea. Pred očima mu je bilo lice malog Olega. Stariji Antonov sin... Je li to on? Pade mu na pamet kako je još juče vrteo ručicu svoje muzičke kutije, prislonivši je na metal cevi, da bi onda rekao da se samo deca plaše da će ih ukrasti mrtvi ako idu u tunele i osluškuju cevi. Artem se sledi. Da li je moguće da je to istina? Da li mu se to dogodilo? On se još jednom bespomoćno okrete ka Arkadiju Semjonoviču, otvori usta, ali ne reče ništa već izađe napolje.

Kada se vratio u svoj šator, sede na pod, pa je tako neko vreme se-deo, buljeći u prazno. Činilo mu se da ga je neko nevidljiv izabrao za ovu misiju, ali ga je istovremeno i prokleo: da skoro svi koji su s njim hteli da podele makar deo puta, umiru. Ispred njega jedan za drugim prolete-še likovi ljudi koji su umirali idući zajedno s njim. Burbon, Mihail Porfirjevič i njegov unuk, Danilo... Han je nestao bez traga, a i borci revolucionarne brigade su mogli biti ubijeni već u sledećem tunelu. A sad i Tretjak. Ali mali Oleg?... Da li je moguće da je Artem svojim saputnicima donosio smrt, potpuno nesvestan toga?

Kao u bunilu, gotovo nesvestan šta radi, on skoči, zabaci na leđa ranac i automat, uze lampu i izađe na platformu. Noge ga same ponese ka mestu gde su ga noćas napali. Prišavši blizu, on pretrnu. Kroz mutan zastor pijanog sećanja gledali su ga mrtvi, urezani duboko u njegove ženice. Setio se svega. To nije bio san.

Mora da nađe Olega! Šta god to njega stajalo, morao je pomoći komandiru straže da nađe svog sina. To je njegova krivica, on je odgovoran, nije pazio na dečaka, složio se da igra s njim njegovu čudnu igru s cevima, i sad je on zdrav i čitav, a dečaka nema. Artem je duboko verovao da on nije sam pobe-gao sa stanice. Te noći se desilo nešto užasno, neobjašnjivo, a on se osećao duplo krivim, jer je to mogao da spreči, a nije.

Osmotri mesto gde se juče među senkama skrivao jezivi došljak. Tu je bila prosuta gomila smeća, ali pokušavajući da je raskloni, jedino je pre-plašio mačku lutalicu. Bezuspešno pretražujući platformu, stiže do pruge i skoči na šine. Stražari sa ulaza u tunel ga nezainteresovano pogledaše i upo-zoriše da u tunel može ići isključivo na sopstveni rizik, i da u tom slučaju niko ne može preuzeti odgovornost za njegovu bezbednost.

Ovoga puta Artem ne uđe u onaj tunel u kojem je prethodnog da-na bio na dežurstvu s Mlinarom već u drugi, paralelan s tim. Kako je i

rekao komandir straže, i taj tunel je bio obrušen na približno istoj udaljenosti od stanice. U čorsokaku se nalazio položaj: metalno bure, koje je služilo kao peć, s džakovima naslaganim oko njega. Na šinama pored peći stajala je ručna dresina, na kojoj su bile kante s ugljem. Stražari, koji su sedeli na vrećama i nešto šaputali, kada im se približio poskakaše sa svojih mesta, gledajući ga napeto. Ali onda jedan od njih dade voljno i svi se umiriše i posedoše onako kako su sedeli i ranije. Kada je malo bolje pogledao, Artem u komandiru prepozna Antona, pa se žurno okrete, promrmljavši nešto nespretno, i krenu nazad. Lice mu je gorelo; nije mogao da gleda u oči čoveka koji je zbog njega ostao bez sina. Artem je buncao pokunjeno, ponavljajući poluglasno: „Nisam ja ništa... Nisam mogao... Sta sam mogao da uradim?" Izduženo svetio njegove lampe poskakivalo je na korak ispred njega.

Izenada primeti maleni predmet koji je usamljeno ležao u senci između dva praga. Još izdaleka mu se učini poznatim, a srce mu brže zakuca. Artem se saže i dohvati sa zemlje malenu kutijicu iz koje je štrcala povijena ručica. On je okrete, a kutijica odgovori drhtavom tužnom melodijom. Olegova muzička kutija. Nedavno bačena, ili slučajno izgubljena ovde.

Artem skide ranac na tom mestu gde je našao vergl i neobično pažljivo počeo da pretražuje tunnelske zidove. Nedaleko su bila vratanca koja su vodila u službene prostorije, ali iza njih nađe samo uništenu mašinu za sortiranje. Ni narednih dvadeset minuta istraživanja tunela ne dadeše rezultate. Vrativši se do ranca, momak sede na zemlju i naslonjen leđima na zid, zabaci glavu unazad, i sav malaksao baci pogled ka plafonu. Već u narednom trenutku je bio na nogama, dok je svetlost lampe kružila oko jedva primetne crne pukotine na potamneloj betonskoj tavanici. Pukotine na slabo prikrivenom otvoru, koji se nalazio iznad mesta gde je Artem našao Olegovu muzičku kutiju. Ipak, bilo mu je savršeno jasno da nema šanse da dođe do otvora: tavanica je bila viša od tri metra.

U trenutku mu sinu rešenje. Steže u ruci kutijicu koju je našao, baci ranac na šine, i potrča nazad ka stražarima. Više se nije plašio da pogleda Antonu u oči.

Malo uspori korak dok je prilazio položaju, da stražari ne pripucaju na njega od straha, priđe Antonu i šapatom mu ispriča o tome šta je pronašao. Kroz dva minuta, njih dvojica su, ispraćeni zbunjenim pogledima ostalih, već odlazili s položaja, naizmenično radeći polugama dresine.

Prolaz beše prilično tesan, toliko da se u njemu čovek nije mogao ispraviti. Išao je paralelno s tunelom, na pola metra iznad tavanice, a čemu

je služio, Artem stvarno nije mogao da pretpostavi. Za instalacije? Za evakuaciju u slučaju havarije? Za pacove? Ili je možda prokopan tek pošto je tunel miniran?

Dresinu su zaustavili tačno ispod otvora. Bila je visoka taman toliko da se Artem popne Antonu na ramena, podigne poklopac, provuče se unutra, a onda pomogne svom kompanjonu da se uspena.

Mada je skućeni prolaz vodio na obe strane, Anton odlučno krenu u pravcu Parka pobede. Nakon nekoliko sekundi bilo je jasno da nije pogrešio: na podu pri svedu lampe slabo zasija produžena čaura - jedna od onih koje je Mlinar poklonio dečaku prethodnog dana. Oduševljen time što je pronašao, Anton počeo da trči.

Predoše još dvadesetak metara, do mesta gde je prolaz udarao u zid, a na podu se crnela rupa još jednog otvora, koji je takode bio pokriven. Anton odlučno počeo da se spušta. Pre nego što je Artem uspeo da bio šta kaže, već ga nestade. Iz otvora se začu tresak, lomljava, a zatim prigušeni glas doviknu:

- Pažljivo skači - ovo je visoko tri metra. Pričekaj, osvetliću ti lampom.

Artem se uhvati rukama za ivice, onda se viseći tako zaljulja nekoliko puta, pa se pusti, pokušavajući da obema nogama doskoči između pragova.

- Kako ćemo se posle popeti gore? - upita dok je ustajao i otrsao ruke.

- Smislićemo nešto - odmahnu rukom Anton. - Jesi li siguran da nisi video mrtvaca?

Artem sleže ramenima. Bez obzira na bol u potiljku, sama pomisao da ga je prošle noći na Kijevskoj napala neka nečista sila, sada kada je bio trezan delovala mu je potpuno apsurdno.

- Idemo do Parka pobede - odluči Anton. Ako uopšte postoje te đavolje rabote, jedina opasnost preti odande. Ti si to sigurno osetio, bio si kod nas na stanicu.

- A zašto nam juče niste ništa rekli? - upita Artem, sustižući stražara, trudeći se da ide ukorak s njim.

- Uprava je zabranila - smrknuto odvrati čovek. - Semjonovič se strašno plaši panike, naredio je da se ne šire glasine. Drhti za svoj položaj. Ali sve ima svoju granicu. Odavno sam mu govorio da to neće moći večno da drži u tajnosti... Troje dece je nestalo u poslednja dva meseca, četiri porodice su pobile sa stanice. Naš stražar s tom iglom u vratu. Ne, kaže, krenuće panika, izgubićemo kontrolu. Kukavica je to... - Anton ljutito pijunu.

- A kako su ga to iglom?... - Artem stade u pola reci i zaustavi se, a zastade i Anton.

- Sta li je ovo? Jesi li video nekad ovako nešto? - zbunjeno upita Anton.

Artem mu ništa ne odgovori. Samo je stajao, zagledan u pod, pomerajući lampu levo-desno, da bi bolje video ono o čemu je govorio stražar.

Pod je bio ukrašen gigantskim crtežom, grubo naslikanim belom bojom po šinama, pragovima i zemlji: krivudava linija podsećala je na zmiju koja gmiže, ili na crva debelog četrdeset centimetara i dugog dva metra. Na jednoj strani je bilo zadebljanje, koje je ličilo na glavu, čime je sličnost s ogromnim gmizavcima bila još veća.

- Zmija - pretpostavi Artem.

- A možda su samo prosuli boju? - pokuša da bude duhovit Anton.

- Ne, sigurno nisu. Evo glave... Gleda na onu stranu. Gmiže ka Parku pobede...

- Znači idemo s njom u istom pravcu...

Već posle nekoliko stotina metara potvrdiše se njihove pretpostavke. Odabrali su pravi put, u to ih uveriše tri čaure bačene nasred pruge. Obojica živnuše.

- Dečko je junačina! - ponosno će Anton. - Kako se samo dosetio da ostavi tragove za sobom!

Artem samo klimnu glavom. Mnogo više ga je zanimalo kako je nepoznatom biću pošlo za rukom da bez buke odvede sa sobom, po svemu sudeći, još uvek živog dečaka. Da li je ono što je čuo u nesvesti bilo stvarno? Da li je Oleg dobrovoljno krenuo sa svojim tajanstvenim otmičarom? Zbog čega je, ili zbog koga, onda ipak obeležavao svoj put?

Artem se učuta nekoliko minuta, a i Anton učini isto. Dok su jednostavno samo koračali, odbrojavajući pragove, a ljuta tama postepeno ubijala radost i nadu, njega malo pomalo opet poče da hvata strah. Želeći da iskupi svoju krivicu pred dečakom i njegovim ocem, zaboravio je na sva upozorenja i jezive, šapatom prepričavane priče. Zaboravio je i na stalkerovo naređenje da ne mrda nikuda s Kijevske i da ga obavezno sačeka na stanici. Anton je imao razlog da grabi napred, jer je želeo da pronađe i vrati sina, ali šta je Artem tražio na zloglasnom Parku pobede? Radi čega je on zaboravio na sebe i svoj glavni zadatak? Na tren mu padose na pamet čudni ljudi s Poljanke, koji su mu pričali o sudbini. Odjednom mu je bilo nekako lakše na duši. Istina, borbeni duh ga nije dugo držao. Samo do sledećeg znaka u obliku zmije.

Crtež je bio duplo veći od prethodnog i to je trebalo da uveri putnike da su na pravom putu. Mada Artem nije bio siguran da je srećan zbog toga.

Tunel se činio beskonačnim. Oni su išli i išli, prema Artemovim proračunima, sigurno duže od dva sata. To je naravno moglo i da mu se učini, ali Anton je bio sve ćutljiviji, a u tišini i tami, to je poznata stvar, minuti su makar duplo duži.

Kod crteža treće gigantske zmije, koja je bila duža od deset metara, začuše i zvuke: na tom mestu Anton stade kao ukopan, okrenuvši uho ka tunelu, a i Artem poče da osluškuje zajedno s njim. Iz dubine tunela dopirali su isprekidani čudni zvuči; u početku nije mogao da ih artikulise, a onda shvati: bilo je to pojanje, uz tupo udaranje bubnjeva, slično melodiji koja se čula kada su cevi na Kijevskoj odgovarale na muziku vergla.

- Sasvim smo blizu - klimnu glavom Anton.

Vreme, koje je već samo po sebi proticalo sporo, kao da se pretvorilo u žele i samo što nije sasvim stalo: gledajući svog kompanjona, Artem je zapanjujuće jasno video kako ovaj previše oštro klima glavom, kao da njome trza u grču, a onda se začudi tome što se Antonova brada ne vraća u normalan položaj. I kada se Anton blago zatetura u stranu, komično podsećajući na strašilo napunjeno krpama, Artem pomisli da ga može uhvatiti, jer za to ima vremena na pretek. Da to i učini, spreči ga lagani ubod u leđa. Zabrinuto pogledavši mesto uboda, Artem otkri metalnu iglu koja mu se zarila u jaknu. Pokuša da je izvuče, ali mu to ne pode za rukom: čitavo telo mu se skameni, a onda ga više nije osećao. Nemoćne noge popustiše pod težinom tela i Artem se stropošta na zemlju. Pri tom mu svest ostade gotovo nepomućena, vid i sluh je igla takođe pošteđela, disanje mu je već išlo malo teže, ali sada mu i nije trebalo mnogo vazduha. Nije mogao da pomeri ni ruke ni noge.

U blizini se začuše brzi i lagani koraci. Biće koje se približilo svakako nije moglo biti čovek. Ljudske korake je Artem naučio da prepoznaje još odavno, u patrolama na VDNP: parni, teški, obično bučni zbog grubih pendžeta na cipelama od veštačke kože - koje su se najviše nosile u metrou.

Video je samo deo praga i šine koje su vodile u pravcu Kijevske. U nosu oseti oštar neprijatan miris.

- Jedan, dva. Stranci, leže - reče neko iznad njega.

- Precizno gađam izdaleka. Vrat, leđa - uzvratili drugi.

Glasovi su bili čudni: bez intonacije, bezbojni, više su ličili na monotono zavijanje vetra u tunelima. Ipak su to sasvim sigurno bili ljudski glasovi.

- Da, precizno. Tako želi Veliki crv - nastavi prvi glas.

- Da. Jedan - ti, dva - ja, nosimo strance kući - dodade drugi.

Slika ispred Artemovih očiju se izgubi: grubo ga povukoše po zemlji. Na momente bi mu pred očima promaklo lice: usko, s ogromnim crnim očnim dupljama. Onda obe lampe, njegovu i Antonovu, koje su se skotrljale na pod, pogasiše, i nastade mrkli mrak. I samo po navali krvi u glavu Artem shvati da ga grubo, kao vreću, nekuda vuku.

Za to vreme se čudan razgovor nastavi, mada su fraze sada bile isprekidane neprirodnim stenjanjem.

- Igla - paraliz, a ne igla - otrov. Zašto?

- Komandir tako naređuje. Zrec tako naređuje. Veliki crv tako želi. Meso treba čuvati.

- Ti si pametan. Ti i žrec - prijatelji. Zrec uči.

- Jest.

- Jedan, dva, neprijatelji dolaze. Miriše rat, vatra. Loš neprijatelj. Kako dolazi?

- Ne znam. Komandir i Vartan će da ih saslušaju. Ti i ja lovimo. Dobro, Veliki crv će se radovati. Ti i ja dobiti nagradu.

- Biće mnogo. Cipele? Jakna?

- Biće mnogo. Jakna - ne. Cipele - ne.

- Ja sam mlad. Lovim neprijatelje. Dobro. Biće mnogo. Na-grada... Radujem se.

- Ovaj dan - dobro. Vartan dovodi novog malog. Ja, ti - lovimo neprijatelje. Veliki crv se raduje, ljudi pevaju. Praznik.

- Praznik! Radujem se. Ples? Votka? Ja igram Nataša.

- Nataša i komandir igraju. Ti - ne.

- Ja - mlad, jak, komandir - mnogo godina. Nataša - mlada. Ja lovim neprijatelje, hrabar, dobro. Nataša i ja, plešemo.

U blizini se začuše novi glasovi i rasprava se završi. Artem pretpostavi da su ih doneli na stanicu. Ovde je bilo jednako mračno kao i u tunelu, na čitavoj stanici gorela je samo jedna slaba vatrića, pored koje ih nemarno baciše na pod. Nečiji metalni prsti ga zgrabiše za bradu i okrenuše ga nagore.

Okolo su stajali ljudi nezamislivo čudnog izgleda. Bili su gotovo goli, obrijanih glava, ali je izgledalo da im uopšte nije hladno. Svi su na čelu imali krivudavu liniju koja je ličila na crteže u tunelu. Usled niskog

rasta, delovali su bolesno: upalih obraza i bledunjave kože, ali su, uprkos tome, zračili natčovečanskom snagom. Artem se priseti kako je Mlinar jedva nosio Desetog iz Biblioteke, pa uporedi to s time kako su brzo ova čudna stvorenja dovukla njih na stanicu.

Gotovo svi su u rukama imali dugu usku cev. Zagledavši se malo bolje, Artem prepozna u njima plastične obloge za sprovođenje i izolaciju snopova električnih kablova. Za pojasom su im visili bajoneti kakve su imali stari modeli kalašnjikova. I svi su ti čudni ljudi bili približno istih godina, niko nije imao više od trideset.

Neko vreme su ih ćutke posmatrali, a onda muškarac - s linijom crvene boje i jedini koji je imao bradu, reče:

- Dobro. Radujem se. To su neprijatelji Velikog crva, ljudi mašine. Zli ljudi, fino meso. Veliki crv je zadovoljan. Sarap, Vovan - hrabri. Ja vodim ljude mašine u tamnicu, da ih ispitam. Sutra praznik, svi dobri ljudi će jesti neprijatelje. Vovan! Kakva je igla? Paraliz? - pitao je, očigledno se obraćajući jednom od onih koji su zarobili Artema i Antona.

- Jest. Paraliz - potvrdi zdepast čovek s modrom linijom na čelu.

- Paraliz - dobro. Meso se ne opogani - odobravao je bradati. - Vovan, Sarap! Ponesi neprijatelje, idi sa mnom u tamnicu.

Pred očima mu ponovo zasvetluca, a svetio je bilo sve dalje. Začuse se novi glasovi, neko je neartikulisano izražavao svoje oduševljenje, neko opet tužno naricao, onda se začu pevanje, nisko, jedva čujno i nekako zlo. Izgledalo je kao da zaista pevaju mrtvaci, a Artem se seti priča koje su kružile o Parku pobeđe. Onda ga ponovo spustiše na zemlju, Antona baciše pored njega, i on se onesvesti.

... Nešto kao da ga munu, sugerišući mu da treba brzo da ustane. Protegnuvši se, upali lampu, zaklanjajući je rukom kako mu ne bi zaslepila pospane oči, pogleda po šatoru (gde je automat?!), pa izađe na stanicu. Toliko se zaželeo kuće, ali sada, kada se ponovo našao na VDNP, nije bio nimalo srećan zbog toga. Počadaveli plafon, napušteni šatori puni rupa od metaka, težak miris paljevine u vazduhu... Ovde se izgleda desilo nešto užasno, i stanica je bila sasvim drugačija od one koju je pamtio. U daljini, najverovatnije iz tunela s drugog kraja platforme, dopiralo je neko divljačko urlanje, kao da su nekoga klali.

Dve havarijske lampe jedva su osvetljavale stanicu, njihova slaba svetlost s mukom se probijala kroz guste oblake dima. Na čitavoj platformi nije bilo nikoga, samo se na podu pored jednog od susednih šatora, igrala sasvim mala devojčica. Artem htede da je upita šta se ovde desilo

i gde su nestali ostali, ali čim ga ugleda, devojčica poče da vrišti, i on odustade od svoje namere.

Tuneli. Tuneli od VDNP ka Botaničkoj bašti. Ako su stanovnici njegove stanice nekuda otišli, to su samo mogli biti tuneli koji su vodili ka tom prokletom mestu. Da su bežali ka centru, prema Hanzi, sigurno ne bi ostavili njega i devojčicu ovde same.

Skočivši na prugu, Artem se uputi ka crnom otvoru ulaza. Nije bio naoružan, a bez oružja je opasno, pomisli. Nema šta da izgubi, a osim toga, morao je da razreši ovu situaciju. Da li je moguće da su crni probili odbranu? U tom slučaju, on je sada jedina nada. Mora saznati istinu, kako bi to mogao ispričati južnim saveznicima.

Tama se obruši na njega čim je ušao - nije bilo jednostavno preći liniju gde se završavala stanica i počinjao tunel. Zajedno s tamom, dode i strah. Ispred se nije videlo ama baš ništa, ali se zato čulo ono odvratno šljapkanje. Artem opet zažali što nema automat, ali bilo je kasno za povlačenje.

Začuše se koraci, najpre u daljini, a onda sve bliže i bliže. Kao da su se približavali kada bi Artem išao napred i prestajali kada bi se zastavio. Jednom mu se desilo nešto slično, ali kada i kako, nije mogao da se seti. To je bilo užasno - ići u susret nevidljivom i nepoznatom... protivniku? Kolena koja su izdajnički drhtala ometala su ga da to radi brzo, a vreme je bilo na strani straha. Sa slepoočnica se slivao hladan znoj. Sa svakom sekundom, razum ga je sve više napuštao.

Naposletku, kada se koraci začuše na samo tri metra od njega, Artem ne izdrža, spoticao se, padao, ponovo ustajao, jureći nazad na stanicu. Kada pade i po treći put, nemoćne noge nisu više bile u stanju da ga drže i on shvati da je smrt neizbežna.

- Sve na ovom svetu je tvorevina Velikog crva. Nekada je sav svet bio od kamena i ničeg u njemu osim kamena nije bilo. Ni vazduha, ni vode, ni svetlosti, ni vatre. Nije postojao čovek, ni zverinje. Postojao je samo mrtvi kamen. I tada se u njemu nastanio Veliki crv.

- A odakle je Veliki crv? Odakle dolazi? Ko je njega stvorio?

- Veliki crv postoji oduvek. Ne prekidaj me. Nastanio se u samom središtu sveta i rekao: ovo će biti moj svet. On je od tvrdog kamena, ali ja ću u njemu progristi svoje staze. Hladan je, ali ja ću ga zagrejati toplotom svog tela. Mračan je, osvetliću ga svetlošću svojih očiju. Mrtav je, ali ja ću ga naseliti svojim bićima.

- Ko su bića? Sta su?

- Bića su stvorenja koja je Veliki crv porodilo iz svoje utrobe. I ti, i ja, svi smo mi njegova stvorenja. Eto tako. I tada reče Veliki crv: Sve će

biti onako kako sam rekao, jer ovaj svet od sada pripada meni. I počeo je da prokopava hodnike kroz tvrdi kamen i on se razmekšavao u njegovoj utrobi, pljuvačka i sokovi su ga nakvasili i kamen je oživeo, počeo je rađati gljive. I grizao je Veliki crv kamen i propuštao ga kroz sebe, i radio je to hiljadu godina, dok nije prokopao hodnike oko čitave zemlje.

- Hiljada - šta je to? Jedan, dva, tri? Koliko? Hiljada?

- Imaš deset prstiju na rukama. I Sarap ima deset prstiju... Ne, Sarap ima dvanaest... Ne valja. Recimo, Grom ima deset prstiju. Ako uzmemo tebe, Groma i još ljudi, da vas bude toliko koliko ti imaš prstiju, svi oni imaju po deset prstiju, zajedno ćete imati deset puta po deset. To je sto. A hiljadu je deset puta po sto.

- Mnogo prstiju. Ne mogu izbrojati.

- Nije važno. Eto, tako. Kada su se u zemlji pojavili hodnici Velikog crva, njegov prvi posao je bio gotov. I tada on reče: eto progrizao sam u tvrdom kamenu hiljade i hiljade hodnika, i izmrvio kamen. I mrvice su prošle kroz moju utrobu i natopile se mojim životnim sokovima i oživele. I ranije je kamen zauzimao sva prostranstva sveta, a sada ima praznog mesta. Ima mesta za moju decu, koju ću izroditi. I izadoše iz njegove utrobe prva bića, čija su imena danas zaboravljena. I bila su velika i jaka i ličila su na Velikog crva. I zavole ih Veliki crv. Ali nisu imali šta da piju, jer na svetu ne beše vode, i pomreše od žeđi. I rastuži se tada Veliki crv. Do tada mu je tuga bila nepoznata, jer nije imao koga da voli, i nepoznata mu beše usamljenost. Ali stvorivši novi život, zavoleo ga je i bilo mu je teško da se rastane od njega. I tada Veliki crv poče da plače i njegove suze preplaviše svet. Tako nastade voda. I reče on: sada postoji i mesto za život i voda za piće. I zemlja natopljena sokovima moje utrobe živa je i rodice gljive. Stvoriću sada bića, rodicu svoju decu. Ziveće u hodnicima koje sam prokopao, piće moje suze i ješće gljive izrasle na sokovima moje utrobe. I bojao se da opet rodi ogromna stvorenja, slična sebi, jer im je moglo nedostajati mesta i vode i gljiva. Najpre je stvorio buve, onda pacove, pa mačke, kokoške, pse, svinje, na kraju čoveka. Ali se ne ostvari njegova zamisao: buve su počele da piju krv, mačke da jedu pacove, psi da dave mačke, a čovek ih je sve ubijao i jeo. A kada je čovek prvi put ubio i pojeo drugog čoveka, Veliki crv je shvatio da su ga njegova deca nedostojna i zaplakao je. I svaki put kada čovek jede čoveka, Veliki crv plače, i njegove suze tuku hodnicima i poplave ih.

- Čovek je dobar. Meso ukusno. Slatko. Ali mogu se jesti samo neprijatelji. Ja znam.

Artem steže i opusti prste na rukama. Šake su mu na leđima bile vezane komadom žice i bile su užasno natečene, ali makar su ga ponovo slušale. Čak i to što ga je čitavo telo bolelo bio je dobar znak. Paraliza od otrovne igle bila je privremena. Po glavi mu se vrzmala budalasta misao o tome da on, za razliku od nepoznatog pripovedača, pojma nije imao kako su se kokoške obrele u metrou. Nije bilo drugog načina nego da su trgovci uspeali da ih donesu s neke pijace. Svinje su na VDNP doveli iz jednog paviljona, to je znao, a kokoške...

Pokuša da se osvrne oko sebe, ali okolo je bio apsolutni, mrkli mrak. Ipak, neko je bio u blizini. Prošlo je već pola sata otkad je Artem došao sebi i bez daha slušao čudni razgovor. Počeo je polako da shvata gde je dospao.

- On se pomera, čuo sam - začu promukli glas. - Zvaću komandira. Komandir će da sasluša.

Nešto sušnu u utihnu. Artem pokuša da pokrene noge. I one su takođe bile vezane žicom. Pokuša da se okrene na drugi bok, i nalete na nešto meko. Začu se dugo bolno stenjanje.

- Antone! Jesi li to ti? - prošaputa Artem.

Odgovora nije bilo.

- Aha... Protivnici Velikog crva su se probudili... - podrugljivo reče neko u tami. - Bolje bi vam bilo da niste dolazili sebi.

Bio je to upravo onaj promukli, mudri glas, koji je u poslednjih pola sata strpljivo pripovedao o Velikom crvu i stvaranju života. Odmah je bilo jasno da se njegov vlasnik razlikuje od ostalih stanovnika stanice: umesto primitivnih, iseckanih fraza, izgovarao je normalne, ponekad kitnjaste rečenice, a i boja njegovog glasa je bila sasvim ljudska, za razliku od drugih.

- Ko ste vi? Oslobodite nas! - teško pokrećući jezik, krkljao je Artem.

- Da, da. Upravo tako svi govore. Ne, nažalost, gde god da ste se uputili, vaše lutanje je završeno. Mučiće vas i ispeći. A šta da radiš? Divljaci... - ravnodušno odgovori glas iz mraka.

- Jeste li i vi zarobljeni? - nagađao je Artem.

- Svi smo mi zarobljeni. Ali vas će danas osloboditi - podsmevao se njegov nevidljivi sagovornik.

Anton pOrtovo zastenja, pomeri se, promrmlja nešto nerazgovetno, ali ne dođe sebi.

- A što mi sedimo u mraku? Baš kao pećinski ljudi!

Kresnu upaljač i plamen osvetli lice govornika: dugu sedu bradu, prljavu, zamršenu kosu, sive podrugljive oči i borama izbrazdano lice.

Na prvi pogled nije mu bilo više od šezdeset godina. Sedeo je na stolici s druge strane metalne rešetke koja je delila sobu napola. I na VDNP je bila takva: zvali su je čudno, „majmunski kavez“, mada je Artem video majmune isključivo u udžbenicima biologije i dečjim knjigama. Bio je to u stvari zatvor.

- Nikako ne mogu da se naviknem na ovu prokletu tamu, moram da koristim ovo smeće - vajkao se starac zaklanjajući oči. - I zbog čega ste došli ovamo? Zar sa one strane nema dovoljno prostora?...

- Čujte - ne dade mu Artem da završi. - Vi ste slobodni... Možete da nas oslobodite! Dok se nisu vratili oni ljudožderi! Normalan ste čovek...

- Svakako da mogu - odgovori ovaj - ali mi to, naravno, ne pada na pamet. Nema kompromisa s neprijateljima Velikog crva.

- Kakav sad Veliki crv? O čemu govorite?! Nikada nisam ni čuo za njega, kako ja mogu da mu budem neprijatelj?...

- Nije bitno da li ste čuli za njega ili niste. Došli ste s one strane gde žive njegovi neprijatelji, što znači da jedino možete biti uhode - starčev podrugljivi glas sada je bio ledeno hladan. - Imate vatreno oružje i lampe! Proklete mehaničke igračke! Mašine za ubijanje! Kakvi su još dokazi potrebni da bi bilo jasno da ste nevernici, neprijatelji života, da ste neprijatelji Velikog crva? - On ustade sa stolice i pride rešetki. - Vi i takvi kao vi ste krivi za sve!

Starac ugasi pregrejani upaljač i u mraku se čulo kako duva u opečene prste. Zatim se začuše novi kreštavi glasovi, od kojih se ledila krv u žilama. Artema spopade strah. Seti se Tretjaka, koji je ubijen otrovnom iglom.

- Molim vas! - napeto prošaputa. - Dok još nije kasno! Zašto ovo radite?

Starac ništa ne odgovori. Za kratko vreme sobu ispuniše zvuči šljapkanja bosih nogu po betonu, promuklog disanja, šištanja vazduha propuštenog kroz nozdrve. Mada Artem nije video nikoga od pridošlih, osećao je da ih je nekoliko i da ga svi oni pomno proučavaju, shvatajući, njušeći, slušajući, kako u čitavoj sobi odzvanja glasno udaranje srca iz njegovih grudi.

- Ljudi vatre. Miriše na rat, miriše na strah. Jedan - nosi miris stanice s one strane. Drugi je stranac. Jedan i drugi su neprijatelji - prosikta na kraju neko.

- Neka Vartan radi - naredi drugi glas.

- Založi vatru - tražio je neko.

Ponovo škljocnu upaljač.

U sobi su, osim starca, u čijoj je ruci podrhtavao plamičak, bila trojica obrijanih divljaka, koji su rukama zaklanjali oči. Jednog od njih, zdepastog bradonju, Artem je danas već video. I drugi mu se učini strašno poznatim. Gledajući Artema pravo u oči, on načini korak napred i dode do rešetke. Smrdeo je drugačije od ostalih: Artem oseti da je taj čovek smrdeo na telo u raspadanju. Nije mogao da skrene pogled s njegovih očiju - kao sa dva levka obuhvatao je prostor oko sebe, uvlačeći ga unutra. Artem zadrhta: shvatio je gde je video to lice. Bilo je to stvorenje koje ga je napalo one noći na Kijevskoj.

Artema obuze čudan osećaj, sličan paralizi koja je zahvatila njegovo telo od uboda otrovne igle, samo je ovoga puta potpuna nemoć obuzela njegov razum. Momak više nije bio u stanju da misli, skamenio se pokorno otvorivši svoj um tom stvorenju, koje je samo podsećalo na čoveka i koje ga je ćutke proždiralalo pogledom.

- Kroz otvor... Otvor je ostao otvoren... Tražimo dečaka. Antonovog sina. Kojeg su noćas ukrali. Ja sam kriv za sve. Dozvolio sam mu da sluša vašu muziku kroz cevi... S dresine smo se popeli. Nikom više nismo rekli. Samo smo nas dvojica došli. Nismo zatvorili... - Artem je poslušno odgovarao na pitanja koja su iskršavala u njegovoj glavi.

Nije bilo moguće suprotstaviti se ili sakriti nešto od nečujnog glasa koji je od njega zahtevao objašnjenja. Za minut je Artemov islednik saznao sve što ga je zanimalo. Klimnu glavom i udalji se. Sporog, kao što se u ruku utrnulu u snu vraća osećaj, Artemu se počeo vraćati osećaj da vlada sobom.

- Vovane, Kulače - vratite se u tunel, u prolaz. Zatvorite vrata - naredi glas koji je sigurno pripadao bradatim komandirima. - Neprijatelji ostaju ovde. Dron čuva neprijatelje. Sutra praznik, ljudi jedu neprijatelje u slavu Velikog crva.

- Sta ste uradili s Olegom? Sta ste uradili s dečakom? - doviknu Artem promuklo za njima.

Vrata se se s treskom zalupišu.

GLAVA 17

DECA CRVA

Nekoliko minuta prođe u potpunoj tišini, a Artem pomisli da su ostali sami, pa se promeškolji pokušavajući da sedne. Previše stegnute noge i ruke bile su natečene i bolne. Artem se seti reči svog očuha, koji mu je jednom objašnjavao da ispod poveza ili užeta posle dužeg vremena tki-vo može da počne da odumire. Mada, pomisli u sebi, zar je to sada uopšte važno?

- Neprijatelj, ležati tiho! - začu se najednom glas. - Dron će baciti igla paraliz!

- Ne treba - Artem se poslušno utiša. - Nemoj da gađaš.

U njegovoj glavi se rodi nada da će možda uspeti da ubedi svog tamničara da im pomogne da se izvuku odavde ukoliko se bude raspričao s njim. Ali o čemu bi se moglo razgovarati s divljakom koji daj bože da razume i polovinu njegovih reči?

- A ko je Veliki crv? - upita prvo što mu pade na pamet.

- Veliki crv pravi zemlju. Pravi svet, pravi čoveka. Veliki crv je sve. Veliki crv je život. Neprijatelji Velikog crva, ljudi mašine, su smrt.

- Nisam nikada čuo za njega - reče Artem, pažljivo birajući reči. - Gde on živi?

- Veliki crv ovde živi. Pored. Oko nas. Sve hodnike kopa Veliki crv. Covek onda kaže da on to radi. Ne. Veliki crv to radi. Daje život, uzima život. Kopa nove prolaze, ljudi u njima žive. Dobri ljudi poštuju Velikog crva. Neprijatelji Velikog crva hoće da ubijaju. Zreci tako kažu.

- Ko su žreci?

- Stari ljudi s kosom na glavi. Samo oni mogu. Oni znaju, slušaju želje Velikog crva, govore ljudima. Dobri ljudi rade tako. Loši ljudi ne slušaju. Loši ljudi neprijatelji, dobri jedu njih.

Setivši se razgovora koji je čuo, Artem počeo polako da povezuje stvari. Sigurno je jedan takav žrec bio i onaj starac koji je ispričao legendu o Crvu.

- Žrec je rekao: ne treba jesti ljude. Kaže da Veliki crv plače kada jedan čovek pojede drugog - podseti ga Artem, trudeći se da svoje misli izražava na sličan način kao i divljak. - Jestu ljude je protivno volji Velikog crva. Ako budemo ostali ovde, nas će pojesti. Veliki crv će biti tužan i plakati... - oprezno dodade on.

- Veliki crv će svakako da plače - začu se podrugljivi glas iz tame.
- Ali emocije su emocije, a meso je meso.

Govorio je upravo onaj starac, Artem je odmah prepoznao tu boju glasa i intonaciju. Samo mu nije bilo jasno da li je ovaj sve vreme bio u sobi, ili se tek sada neprimetno ušunjao. Bilo kako bilo, više nije bilo nade da se izbave iz ćelije.

Onda Artemu pade na pamet još jedna misao, od koje ga podide jeza. Kako je srećan Anton što se još nije probudio i ne mora ovo da sluša, pomisli.

, - A mališana? Decu koju kradete? I njih jedete? Dečaka? Olega? - upita gotovo bez glasa, gledajući u tamu očima širom otvorenim od straha.

- Mališane ne jedemo - odgovori divljak., mada je Artem očekivao da će to uraditi starac. - Mališani ne mogu biti zli. Ne mogu biti neprijatelji. Male uzimamo da bi im objasnili kako da žive. Govorimo im o Velikom crvu. Učimo ih da poštuju.

- Bravo, Drone - pohvali ga žrec. - Moj omiljeni učenik - objasni on.

- Sta se desilo s mališanom kojeg ste ukrali prošle noći? Gde je on? Ovo vaše čudovište ga je odvelo sa sobom, sasvim sam siguran - reče Artem.

- Čudovište? A ko je stvorio ta čudovišta?! - razjari se starac. - Ko je stvorio ove gluvoneme, trooke, bezruke, šestoprste, koji umiru još na rođenju, nesposobni da se razmnožavaju? Ko ih je lišio ljudskog obličja, obećavajući im raj, ostavljajući ih da crkavaju u šlepom crevu ovog prokletog grada? Ko je kriv za to, i ko je onda tu stvarni monstrum?

Artem je ćutao. Starac takode ne reče ništa više, samo je teško disao, pokušavajući da se smiri. I u tom momentu Anton se napokon probudi.

- Gde je on? - reče promuklim glasom. - Gde je moj sin? Gde je moj sin? Vratite mi sina!

On poče da urla, pa pokušavajući da se oslobodi, poče da se valja po podu, udarajući čas o rešetke, čas o zid.

- Baš je plahovit - reče starac onim istim podrugljivim tonom. - Drone, smiri ga.

Začu se čudan zvuk - kao da se neko nakašljao, ili duboko izdahnuo. Nešto kratko zviznu kroz vazduh i kroz nekoliko sekundi Anton ponovo učuta.

- Veoma poučno - reče žrec. - Odoh po dečaka, neka vidi oca i neka se oprosti. Baš je dobar dečak, otac bi trebalo da se ponosi njime - tako se svojski opire hipnozi... - On zašuška po podu udaljavajući se, a zatim se začu škripanje vrata.

- Ne treba se plašiti - neobično blago reče tamničar. - Dobri ljudi ne ubijaju i ne jedu decu neprijatelja. Deca nisu grešna. Mogu naučiti da žive dobro. Veliki crv oprašta malim neprijateljima.

- Gospode bože, kakav Veliki crv? Pa to je totalni apsurd! Gore i od sektaša i od satanista! Kako možete da verujete u njega? Je li iko ikada video tog vašeg Crva? Ti si ga sigurno video, je li? - svoju poslednju tiradu Artem se trudio da izgovori sarkastično, što nije bilo nimalo lako ubedljivo izvesti ležeći na podu vezanih ruku i nogu.

Kao i u situaciji kada je čekao na izvršenje kazne u fašističkom zarobljeništvu, poče da ga obuzima ravnodušnost prema sopstvenoj sudbini. Spusti glavu na hladan pod i zatvori oči, ne očekujući odgovor.

- U Velikog crva se ne srne gledati. To je zabranjeno! - odbrusi divljak.

- To ne postoji - preko volje odgovori Artem. - Nema nikakvog Crva... A tunele su pravili ljudi. Svi su obeleženi na karti... Ima čak jedan okrugli, tamo gde je Hanza, to su samo ljudi u stanju da naprave. Ti sigurno nemaš pojma šta je to karta...

- Ja znam - mirno reče Dron. - Ja učim od žreca, on mi pokazuje. Na karti mnogih hodnika nema. Čak i ovde kod nas postoje novi sveti hodnici, a na karti ih nema. Ljudi mašine prave karte, misle - hodnike kopaju oni. Glupi su i oholi. Ništa ne znaju. Zato ih Veliki crv kažnjava.

- Za šta ih kažnjava? - nije razumeo Artem.

- Za gor... gor-del-ivo - pažljivo izgovori divljak.

- Za gordost - ponovi žrec za njim. - Veliki crv je čoveka stvorio na kraju i čovek je bio njegovo najomiljenije čedo. Drugima nije dao razum, čoveku jeste. Znao je on da je razum opasna igračka, zato je i zapovedio: živi u miru sa sobom, u miru sa zemljom, u miru sa svim živim bićima i poštuji mene. Posle toga je Veliki crv otišao u samo središte Zemlje,

ali je pre toga rekao: doći će dan i ja ću se vratiti. Čini sve onako kao da sam ja tu. I ljudi su poslušali svog stvoritelja i živeli su u miru sa zemljom koju je on stvorio i u miru jedni s drugima, i u miru s drugim stvorenjima, i poštovali su Velikog crva. I izrodiše decu, i njihova deca izrodiše decu, i s oca na sina i s majke na ćerku prenosili su reči Velikog crva. Ali su umrli oni koji su svojim ušima čuli njegovu zapovest, i umrla su njihova deca, i prošla su mnoga pokoljenja, a Veliki crv se i dalje nije vraćao. I tada su ljudi jedan za drugim prestali da izvršavaju njegove zavete i da se drže njegovih zapovesti. I pojavili su se oni koji su govorili: Veliki crv nije postojao i ne postoji. A drugi su čekali da se Veliki crv vrati i da ih kazni. Da ih spali svetlošću svojih očiju, proguta njihova tela i sruši hodnike u kojima žive. Ali Veliki crv se nije vraćao, samo je plakao zbog ljudi. I suze njegove su nadolazile iz dubine i potapale donje hodnike. Ali oni koji su se odrekli svog stvoritelja rekoše: nas niko nije stvorio, mi postojimo oduvek. Divan je i moćan čovek, i njega nije mogla stvoriti nikakva glista! I rekoše: cela je zemlja naša, i bila je naša, i biće, i njene hodnike nije napravio Veliki crv nego mi i naši preci. I zapališe vatru i počеше da ubijaju stvorenja koja je saznao Veliki crv, govoreći: sve što je živo oko nas, naše je, i sve je tu samo radi nas. I napraviše mašine da bi ubijali brže, da bi sejali smrt, da bi uništavali život koji je stvorio Veliki crv, kako bi ovladali njegovim svetom. Ali se on ni tada ne podiže iz neprohodnih dubina u koje je pošao. A oni su se rugali i dalje su radili suprotno onome što je on govorio. I odlučišе da naprave takve mašine koje će ličiti na njega, kako bi ga unizili. I napraviše takve mašine i udoše u njihovu utrobu i smejaše se: eto, rekoše, sada možemo sami da upravljamo Velikim crvom, i to ne jednim nego desetinama. I sija svetlost iz njihovih očiju i sve grmi kada idu, a iz njihove utrobe izlaze ljudi. Mi smo stvorili Crve, a ne Crv nas. Ali ni to im nije bilo dovoljno. Rasla je mržnja u njihovim srcima. Odlučili su da unište zemlju na kojoj su živeli. I napravili su hiljade mašina koje su bljuvale vatru i izbacivale gvožđe, cepajući zemlju na komade. I počеše da uništavaju zemlju i sve živo na njoj. I tada ne izdrža Veliki crv i prokle ih: oduže im svoj najvredniji dar - razum. Njima ovlada bezumlje i uperiše svoje mašine jedni na druge i počеše da se ubijaju međusobno. I više se nisu ni sećali zašto rade to što rade, ali nisu mogli da se zaustave. Tako je Veliki crv kaznio čoveka za gordost.

- Ali ne sve? - upita dečiji glas.

- Ne. Bilo je onih koji su se uvek sećali Velikog crva i poštovali ga. Koji su se odrekli mašina i svega ostalog i živeli u miru sa zemljom. Oni su bili spašeni, a Veliki crv nije zaboravio njihovu vernost i sačuvao im

je razum i obećao je da će im dad čitav svet kada budu uništeni njegovi neprijatelji. I biće tako.

- I biće tako - ponoviše u horu dečak i divljak.

- Oleg? - čuvši u dečijem glasu poznati prizvuk, pozva ga Artem.

Dečak ne odgovori ništa.

- I godinama neprijatelji Velikog crva žive u hodnicima koje je on prokopao, jer više nemaju gde da se sakriju, ali i dalje slave svoje mašine, a ne njega. Strpljenje Velikog crva je ogromno i bilo ga je dovoljno za vekove ljudskih nedela. Ali ni ono nije bezgranično. Predskazano je da će, kada bude naneo poslednji udarac po tamnom središtu neprijateljske zemlje, njihova volja biti slomljena, a svet pripasti dobrim ljudima. Predskazano je da će doći čas kada će Veliki crv pozvati u pomoć reke, i zemlju, i vazduh. I otvoriće se zemlja i jurnuće divlje bujice, a crno srce neprijatelja biće prognano u ništavilo. I tada će pobediti pravednici i biće srećni dobri, i neće biti bolesti, a gljiva i stoke će biti u izobilju.

Planu vatrice, Artem je nekako uspeo da se nasloni na zid, pa je sada mogao da vidi ljude s druge strane rešetke a da se više ne isteže, što mu je stvaralo nesnosan bol.

Na podu nasred sobe sedeo je dečak u turskom sedu. Iznad njega se uzdizala ispijena figura žreca, osvetljena plamenom upaljača koji je držao u ruci. Divljak je sa svojom cevi u rukama stajao naslonjen na dovratka. Sve oči su bile uprte u starca, koji je upravo završio svoju propoved.

Artem s mukom okrenu glavu i pogleda Antona, koji je ostao u istoj zgrčenoj pozi u trenutku kad ga je pogodila parališuća igla. Gledao je u plafon i nije mogao videti sina, ali je svakako sve čuo.

- Ustani, sine, i pogledaj ove ljude - reče žrec.

Dečak hitro skoči i okrenu se ka Artemu. Bio je to Oleg.

- Pridi im bliže. Prepoznaješ li nekog od njih? - upita starac.

- Da - odlučno potvrdi glavom dečak, gledajući Artema ispod oka.

- To je moj tata, a s ovim čikom sam slušao vaše pesme. Kroz cevi.

- Tvoj tata i njegov prijatelj su loši ljudi. Oni su upotreбили mašine i hteli su da ponize Velikog crva. Sećaš se da si pričao meni i čika Vartanu šta je radio tvoj tata kada su loši ljudi odlučili da unište svet?

- Da - Oleg ponovo klimnu glavom.

- Ispričaj nam to još jednom - starac prebaci upaljač u drugu ruku.

- Moj tata je radio u 'ervea'. Raketnim jedinicama. Bio je raketaš.

Ja sam želeo da postanem kao on kada porastem.

Artemu se osuši grlo. Kako je moguće da nije ranije odgonetnuo tu zagonetku? Eto odakle dečaku onaj čudni amblem i eto zašto je rekao da

je i on raketaš kao i ubijeni Tretjak! Podudarnost je bila neverovatna, toliko su bili retki ljudi u metrou koji su služili u raketnim jedinicama... A dvojica takvih su se obrela na Kijevskoj. Da li je to mogla biti slučajnost?

- Raketaš... Ti ljudi su naneli više zla svetu nego svi ostali zajedno. Oni su upravljali mašinama i napravama koje su spalile i uništile zemlju i gotovo sve živo na njoj. Veliki crv prašta mnogim zabludelim, ali ne onima koji su naređivali uništavanje sveta i sejanje smrti na njemu, i ne onima koji su te naredbe izvršavali. Tvoj otac je naneo nepodnošljivi bol Velikom crvu. Tvoj otac je svojim rukama uništavao naš svet. Znaš li šta on zaslužiše? - starčev glas zazvuča surovo i dobi onaj metalni prizvuk.

- Smrt? - nesigurno upita dečak, gledajući čas žreca, čas svoga oca, sklupčanog na podu majmuskog kaveza.

- Smrt - potvrdi žrec. - On mora umreti. Sto pre budu umrli zli ljudi koji su naneli bol Velikom crvu, pre će se ispuniti njegovo obećanje, svet će se preporoditi i biće dat dobrim ljudima.

- Onda tata mora da umre - složi se Oleg.

- Bravo! - starac nežno pomilova dečaka po glavi. - A sada idi da se poigraš još malo s čika Vartanom i dečicom! Samo pazi, budi oprezan u mraku, da ne padneš! Drone, isprati ga, a ja ću još malo da posedim s njima. Dođi kroz pola sata sa ostalima, i ponesite vreće, kuvaćemo.

Svetio se ugasi. Brzi šušcavi divljakovi i laki dečji koraci izgubiše se u daljini. Žrec se nakašlja i reče Artemu:

- Voleo bih da proćaskamo malo ako nemaš ništa protiv? Mi obično nemamo zarobljenike, osim dece, a ovi naši se rađaju bolesni i krležavi... A odrasle uglavnom donesu onesvešćene. Voleo bih da porazgovaram s njima, a i oni možda ne bi imali ništa protiv, ali eto, pojeduh ih pre više brzo...

- A zašto ih onda učite da je jesti ljude - loše? - ravnodušno upita Artem. - Da Crv tada plače i slične gluposti?

- Ne znam kako bih ti to objasnio... To im je za budućnost. Vi, svakako, to nećete doživeti, pa ni ja verovatno, ali sada se stvara temelj nove civilizacije: kulture koja će živeti u skladu s prirodom. Za njih je kanibalizam - nužno zlo. Bez životinjskih belančevina se, vidiš, ne može. Ali predanja će ostati, i kada više ne bude bilo potrebe za ubijanjem i proždiranje sebi sličnih, oni će morati da prestanu s tim. Tada će se pojaviti i Veliki crv. Jedino mi je žao što neću doživeti to divno vreme... - starac se ponovo neprijatno zacereka.

- Znae, svega i svačega sam se nagledao u metrou - reče Artem. - Na jednoj stanici veruju u to da će, ako budu kopali dovoljno duboko,

stići do pakla. Na drugoj, opet, da živimo u predvorju raja, jer je bitka između dobra i zla završena, i oni koji su preživeli, samim tim su odbačeni da uđu u Božije carstvo. Posle svega toga, priča o vašem Crvu nekako neubedljivo zvuči. Da li je moguće da vi verujete u to?

- Zar nije svejedno u šta verujem ja, ili drugi žreci? - osmehnu se starac. - Tebi ionako nije ostalo mnogo, tek nekoliko sati, tako da ću ti ponešto ispričati. Ni sa kim nije moguće biti do te mere iskren kao s nekim ko će sve tvoje tajne poneti sa sobom u grob... U šta ja lično verujem, uopšte nije važno. Važno je u šta veruju ljudi. Teško je poverovati u boga kojeg si sam stvorio - žrec napravi kratku pauzu, zamisli se, pa nastavi. - Ne znam da li ćeš me razumeti? Kada sam bio student, imao sam na fakultetu filosofiju i psihologiju, mada će tebi biti teško da razumeš o čemu ja govorim. I imao sam jednog profesora: predavao je kognitivnu psihologiju, prepametan čovek, čitav misaoni proces raspoređivao je po fiokama - bilo ga je milina slušati. Ja sam se tada, kao i svi moji vršnjaci, bavio pitanjem: postoji li Bog, čitao sam različite knjige, vodio besкраjne razgovore o toj temi - kao i svi ostali. I naginjao sam ka tome da ipak ne postoji. I onda sam pomislio da upravo taj profesor, veliki poznavalac ljudske duše, može da mi da odgovor na to za mene bolno pitanje. Otišao sam do njega u kabinet, pod izgovorom da mi je potrebna konsultacija o referatu, a onda sam ga pitao: Šta vi mislite, Ivane Mihaliču, postoji li Bog? On me je tada veoma iznenadio. Što se mene tiče, kaže, to se uopšte ne dovodi u pitanje. Ja sam u verujućoj porodici naučen da mislim da on postoji. S psihološke tačke gledišta, veru uopšte ne pokušavam da analiziram, jer ne želim. I u principu, kaže, to za mene nije samo pitanje principijelnog znanja koliko svakodnevnog ponašanja. Moja vera nije u tome što ja iskreno verujem u postojanje više sile nego u tome što izvršavam božje zapovesti, molim se pred spavanje i redovno odlazim u crkvu. Od toga mi je bolje, to me umiruje. Eto, to je to - starac ućuta.

- A šta to? - ne izdrža Artem posle kratke pauze.

- Pa to. Da li ja verujem ili ne verujem u Velikog crva, uopšte više nije mnogo bitno. Ali zapovesti stavljene u božja usta žive vekovima. Potrebno je tako malo: izmisliti boga i naučiti ga neophodnim recima. I veruj mi, Veliki crv nije nimalo gori od drugih bogova i nadživeće mnoge od njih.

Artem zatvori oči. Ni Dron, ni voda ovog čudnog plemena, pa čak ni tako čudna stvorenja poput Vartana, sigurno nisu nikada ni najmanje posumnjali u veru u Velikog crva. Za njih je to bila stvarnost, jedino objašnjenje onoga što su videli oko sebe, jedini smisao svega i merilo dobra i zla. U šta je uopšte mogao verovati čovek koji u životu nije video ništa

osim metroa? Ali bilo je u legendama o Crvu ponešto što Artem nije uspevao da razume.

- Ali zbog čega ih tako huškate protiv mašina? Šta je tako loše u tehnici? Električna, osvetljenje, vatreno oružje - kako mislite da vaš narod preživi bez toga? - upita.

- Šta je loše u mašinama?! - starčev glas se neobično izmeni: lažna dobrodušnost i strpljenje s kojima je izlagao svoje misli najednom ispariše. - Valjda ne misliš da provedeš svoj poslednji sat tako što ćeš mi držati propoved o koristi mašina?! Osvrni se oko sebe! Samo slepac ne vidi da čovečanstvo za svoju propast može da zahvali isključivo tome što se previše oslanjalo na mašine! Kako se usuđuješ da zucneš o važnoj ulozi tehnike ovde, na mojoj stanici? Ništarijo!

Artem uopšte nije očekivao da će njegovo pitanje, neuporedivo manje provokativno od prethodnog, o veri u Velikog crva, izazvati takvu reakciju starca. Kako nije našao prave reči, on ućuta. U mraku se čulo kako žrec teško diše, šapuće neke kletve i pokušava da se smiri. Progovorio je tek nakon nekoliko minuta.

- Odvikao sam se razgovora s nevernima - sudeći po glasu, starac je ponovo vladao sobom. - Zapričao sam se s vama, a omladine još nema da donese vreće - naglasivši reč „vreće“, on napravi dramsku pauzu.

- Kakve sad vreće? - Artem proguta mamac.

- Zgotoviće vas. Kada sam govorio o mučenju, nisam se najbolje izrazio. Velikom crvu je odvratna besmislena muka. Čemu, recimo, mučenje da postavljaš pitanje na koje čovek odgovara, a da ga nije ni saslušao do kraja? Nešto drugo sam imao u vidu. Kada smo moje kolege i ja shvatili da se kanibalizam kao pojava ovde ukorenio i da tu nema pomoći, odlučili smo da se onda barem ozbiljno pozabavimo kulinarskom stranom tog pitanja. Neko se setio da su Korejci jeli pse tako što bi ih najpre žive vezivali u džakove i ubijali motkama. Time meso postaje kvalitetnije. Bude mekše, finije. I onda nekome sami hematomi, a nekome istucana šnicla. Ne zamerite. Ja bih voleo da vas najpre umrtvim, ali ovo je neophodno zbog unutrašnjeg krvarenja. Recept je recept - starac čak kresnu upaljač, jer je želeo da vidi kakav su efekat izazvale njegove reči. - Ne znam zašto ih nema, da se nešto nije... - dodade on.

Usred rečenice ga prekide prodoran vrisak. Začu se vika, bežanje, dečiji plač, zloslutni fijuci... Na stanici se nešto dešavalo. Žrec je uznemireno osluškivao zvuke, a onda ugasi upaljač i ućuta.

Kroz par minuta na pragu zagrme bat teških cipela i duboki glas zakrklja:

- Ima li koga živog?

- Da! Mi smo ovde! Artem i Anton! - iz sveg glasa viknu Artem, nadajući se da starac pod pazuhom nema cev s otrovnim iglama.

- Ovde su! Pokrivaj mene i klinca! - viknu neko.

Blesnu zaslepljujuće jaka svetlost. Starac jurnu ka izlazu, ali ga čovek koji je zagrađivao prolaz obori jednim udarcem u vrat. Zrec kratko zakrklja i pade.

- Vrata, pazi vrata!

Nešto se stropošta, s plafona poče da se kruni kreč, i Artem zažmuriri. Kada je otvorio oči, u sobi su već stajala dvojica ljudi. Izgledali su veoma neobično - nešto slično nikada do tada nije imao priliku da vidi.

Na sebi su imali duge teške pancirne prsluke preko odgovarajuće crne uniforme, i obojica su bili naoružani specijalnim kratkim automati-ma s laserskim nišanima i prigušivačima na cevima. Posebno impresivno su izgledali zbog ogromnih šlemova s vizirima kakve su nosili Hanzini specijalci, i velikih metalnih štitova nepoznate namene, s otvorima za osmatranje. Jedan je na leđima nosio ručni bacač plamena.

Brzo pregledaše prostoriju, osvetljavajući je dugačkom i neverovatno jakom lampom, koja je po obliku podsećala na toljagu.

- Jesu li to oni? - upita jedan od njih.

- Jesu - potvrdi drugi.

Osmotrivši stručno katanac na bravi majmunskeg kaveza, prvi iskorači unazad, napravi par koraka i u skoku udari čizmom po rešetki. Zardale šarke popustiše pod udarcem i vrata se sručiše na pola koraka od Artema. Covek kleknu ispred njega na jedno koleno i podiže vizir. Sve je bilo u redu: Mlinar je škiljeći gledao Artema. Široki nazubljeni nož skliznu na žice kojom su mu bile vezane ruke i noge. Potom stalker s nekoliko zamaha preseče i onu kojom je bio vezan Anton.

- Ziv si - zadovoljno reče Mlinar. - Možeš li da hodaš?

Artem potvrdno klimnu glavom, ali mu ne pođe za rukom da ustane. Obamrlo telo ga još uvek nije slušalo.

U sobu utrča još nekoliko ljudi, od kojih dvojica odmah zauzeše odbrambene pozicije kraj vrata. U odredu je bilo ukupno osam ljudi: bili su obučeni i opremljeni gotovo isto kao i oni koji su prvi upali u sobu, osim što su neki od njih imali duge kožne ogrtače kao Hanter. Jedan od njih spusti na zemlju dete koje je do tada nosio pod miškom, zaklanjajući ga štitom navučenim na ruku. Ovaj odmah potrča u ćeliju i nadvi se nad Antona.

- Tata! Tata! Ja sam ih stručno prevario kako sam na njihovoj strani, veruj mi! Pokazao sam čiki gde si ti! Izvini tata! Tata nemoj da čutiš!

- dečak se jedva uzdržavao da ne zaplače.

Anton je staklenim pogledom ravnodušno buljio u plafon. Artem se uplaši da bi druga parališuća igla mogla da dode glave komandiru straže. Mlinar položi kažiprst na vrat Antona, opuženog na podu.

- Sve je u redu - reče nakon nekoliko trenutaka. - Živ je. Dajte nosila ovamo!

Dok je Artem pričao o tome kakvo dejstvo imaju otrovne igle, dva borca raširiše na podu platnena nosila i položiše Antona na njih.

Na podu se pomeri i promrmlja onesvešćeni starac.

- Ko je ovaj? - upita Mlinar, i kada je saslušao Artemovo objašnjenje, odluči: - Uzećemo ga sa sobom, on će nas pokrivati. Kakva je situacija?

- Sve je mirno - raportirao je borac koji je čuvao ulazna vrata.

- Povlačimo se ka tunelu iz kojeg smo došli - objavi stalker. - Moramo se vratiti u bazu s ranjenikom i taocem, da bi smo ga ispitali. Evo uzmi - on pruži Artemu automat - ako sve bude kako treba, neće ti trebati. Ti nemaš pancir, tako da ćemo te mi pokrivati. Pazi na dečaka.

Artem klimnu glavom i uze Olega za ruku, jedva uspevajući da ga odvuče od nosila na kojima je bio njegov otac.

- Formiraćemo 'kornjaču' - naredi Mlinar.

Borci hitro obrazovaše oval, isturivši zbijene štitove sa spoljne strane, iznad kojih su virili samo šlemovi. Četvorica slobodnim rukama ponese nosila. Dečak i Artem se nađoše unutar formacije, potpuno zaklonjeni štitovima. Zarobljenom starcu krpom zapušiše usta, vezaše mu ruke na leđa i staviše ga na čelo formacije. Posle nekoliko oštih trzaja, on prestade da se otima i smiri se, smrknuto oborivši glavu.

Oči „kornjače“ bila su dvojica prvih boraca, koji su imali specijalne instrumente za noćno osmatranje: oni su bili pričvršćeni direktno na šlem, tako da su ruke ostajale slobodne. Odred se po komandi pokrenu, zaklanjajući noge štitovima, pa brzo pode napred.

Stisnut između boraca, Artem je vukao za ruku Olega, koji je zaoštajao za njim. Ništa nije video, i šta se oko njih dešava mogao je da zaključuje samo na osnovu isprekidanog razgovora ostalih.

- Troje zdesna... žene s detetom.

- Levo! U luku, u luku! Pucaju! - igle zazvečашe po metalnom štitu.

- Skidaj ih!

Začuše se rafali automata;

- Evo ga jedan... Dvojica... Pokret, pokret!

- Iza nas! Lomove! - opet se začuše pucnji.
- Kuda, kuda? Tamo ne možemo proći!
- Rekao sam, napred! Drži taoca!
- Do đavola, prolete mi ispred očiju...
- Stoj! Stoj! Stanite!
- Šta je to tamo?
- Sve je blokirano! Ima ih četrdeset! Barikada!
- Udaljenost?
- Dvadeset metara. Ne pucaju.
- Opkoljavaju nas!
- Kad su uspjeli da naprave barikade?!

Na štitove se sruči prava kiša igala. Po komandi svi kleknuše na jedno koleno, tako da su ih štitovi potpuno zaklanjali. Artem se saže, zaklanjajući dečaka. Nosila s Antonom spustiše na pod, a strelica je bilo duplo više.

- Ne odgovaraj! Ne odgovaraj! Pričekaćemo...
- Zahode mi se u čizmu...
- Pripremite lampe... Na tri - lampe i vatra. Ko ima uređaje za noćno osmatranje, neka nišani odmah... Jedan...
- Ala tuku...
- Dva! Tri!

Istovremeno se upali nekoliko moćnih lampi i zaštektaše automati. Negde ispred se začuše krici i stenjanje umirućih. Onda vatra iznenada prestade. Artem oslušnu.

- Izlaze, izlaze s belom zastavom... Je l' se oni to predaju?
- Prekinite paljbu! Hajde da pregovaramo! Dajte nam taoca!
- Stoj, mrcino, kuda si pošao?... Držim ga, držim! Žustar čikica...
- Imamo vašeg žreca! Pustite nas da idemo! - viknu Mlinar. - Pustite nas da se vratimo u tunel! Ponavljam, pustite nas da idemo!
- Šta se dešava? Šta kažu?
- Nema reakcije. Čute.
- Da li oni nas uopšte razumeju?
- Dajte, osvetlite mi ga malo bolje..
- Hajde da vidimo...

Pregovori su bili prekinuti. Borci kao da počеше da se kolebaju - najpre oni koji su bili napred, a onda i oni sa začelja. Nastupi napeta, ružna tišina.

- Šta se događa? - zabrinuto upita Artem.

Niko mu ne odgovori. Ljudi prestadoše i da se pomeraju. Artem oseti kako mu dečak steže ruku svojom od uzbuđenja oznojenom ručicom. Drhtao je.

- Osećam... On ih gleda... - reče tiho.
- Oslobodite taoca - najednom reče Mlinar.
- Pustite taoca - ponovi drugi borac.

Tada Artem ne izdrža, ispravi se i pogleda preko štitova i šlemova - ispred, na nekih deset koraka, na mestu gde se ukrštalo zaslepljujuće svetio tri lampe, stajao je, ne žmureći i ne zaklanjajući se rukama, visoki pogrbljeni čovek s belom krpom u čvornatoj ruci. S tog rastojanja lice mu se odlično videlo... Previše dobro. Bilo je to stvorenje slično Vartanu, koji ga je ispitivao pre nekoliko sati. Artem šmugnu među štitove i repetira svoj automat.

Scena koju je upravo video još mu je bila pred očima. I jeziva i očaravajuća u isto vreme, ona ga najednom podseti na staru knjigu *Mitovi i legende drevne Grčke*, koju je voleo da razgleda dok je bio dete. Jedna od legendi govorila je o čudovišnom biću koje je imalo poluljudski oblik, čiji je pogled pretvorio u kamen mnoge hrabre vojnike.

On zaustavi dah, koncentrisa snagu na ruku, prisili sebe da ne gleda u hipnotizera, skoči iznad štitova kao čupavac iz kutije, i pritisnu obarač. Nakon čudne neme borbe koju su vodili protivnici naoružani automatima s prigušivačima i vazdušnim cevima, rafal kalašnjikova zatrese svodove stanice.

Mada je Artem bio ubeđen da je s tog rastojanja nemoguće promašiti, desilo se upravo ono čega se najviše plašio: na neobjašnjiv način stvorenje je predosetilo njegov pokret i čim se Artemova glava pojavila iznad štitova, pogled mu se nade u klopki njegovih mrtvih očiju. Uspeo je da pritisne obarač, ali nevidljiva ruka hitro pomeri cev u stranu. Gotovo ceo rafal promaši cilj i samo jedan metak pogodi stvorenje u rame. Njegovo krkljanje zapara uši i on u jednom neuhvatljivom skoku nestade u tami.

Imao je tek nekoliko sekundi, pomisli Artem. Svega nekoliko sekundi. Kada je Mlinarev odred upao na Park pobede, na njihovoj strani je bio faktor iznenađenja. Ali sada, kada su divljaci organizovali odbranu i isturili svoje čudake, izgledalo je da ne postoje ama baš nikakve šanse da se njihova zaštitnica probije. Jedini izlaz je bio da pobegnu nekim drugim putem. Kroz glavu mu prodoše tamničareve reci da sa stanice neznano kuda vode tuneli kojih na kartama metroa nema.

- Ima li ovde još tunela? - upita Olega;

- Ovaj tunel vodi do još jedne stanice, potpuno iste kao što je ova, kao odraz u ogledalu - dečak pokaza rukom. - Tamo smo svirali. I tamo, kao i ovde, postoje tuneli, ali su nam rekli da u njih ne smemo da ulazimo.

- Povlačenje! Ka prolazu! - razdera se Artem, trudeći se da produži glas i da oponaša Mlinarev zapovednički bas.

- Šta je ovo do đavola?!

Izgleda da je dolazio sebi. Artem ga uhvati za rame.

- Brže, imaju hipnotizera - brbljao je. - Ovuda nema šanse da prođemo! Postoji drugi izlaz tamo iza prolaza!

- Tačno, ova stanica je dvojna... Odstupamo! - donese stalker odluku. - Pazite na barikadu! Nazad! Koračaj, koračaj!

Ostali se sporo, gotovo nevoljno pokrenuše. Požurujući ih novim naredbama, Mlinar je želeo da natera odred da se prestroji i počne s povlačenjem pre nego što ka njima iz mraka polete nove otrovne igle. Kada su počeli da se penju stepenicama prolaza, borac koji je išao poslednji, ispusti krik i uhvati se za cevnicu. Artem je video pri svetlosti lampe kako je još nekoliko sekundi odstupao ukočenim nogama. A onda čitavo telo ranjenika uhvati neki čudovišni grč, on se ukoči poput uštirkane krpe i svali se na zemlju. Odred se zaustavi. Zaklonjeni štitovima, dvojica slobodnih boraca požuriše da podignu svog druga sa zemlje, ali sve je već bilo gotovo. Telo mu na njihove oči pomodri, a na usta udari pena. Artemu je bilo jasno šta to znači, isto kao što je to bilo jasno i Mlinaru.

- Uzmi njegov štit, šlem i automat! Brzo! - naredi on Artemu. - Povlači se, povlači se! - viknu na ostale.

Ogroman šlem bio je umazan užasnom penom i morao bi da se skinе preko glave mrtvaca. Artem nije mogao da prisili sebe da to uradi. Uze samo automat i štit, ispali kružni rafal, nadajući se da će preplašiti ubice koje su se skrivale u tami, zauze mesto na začelju formacije, zakloni se štitom i krenu ukorak s ostalima.

Gotovo da su trčali. Onda neko baci dimnu bombu daleko ispred i iskoristivši metež, odred počе da se spušta na prugu. Izenada kriknu i sruši se na zemlju još jedan borac. Sada su nosila s ranjenim Antonom morala nositi samo trojica. Artemu nije padalo na pamet da proviri iza štita, pa je nekoliko puta nasumice pucao za sobom. Zatim nastade čudno zatišje: ka njima nisu više letele igle, mada se sudeći po koracima i glasovima oko njih, potera nastavljala. Artem skupi hrabrosti i proviri napolje.

Odred se nalazio na desetak metara od tunela. Prvi borci već su zakoračili unutra, a dvojica se raširiše osvetljavajući prilaz, pokrivajući

ostale. Ali to uopšte nije bilo neophodno: divljaci izgleda uopšte nisu imali nameru da ih slede u tunelu. Zbijeni u polukrug, spuštenih cevi, zaklanjajući se rukama od zaslepljujućeg svetla lampi, nešto su čekali u tišini.

- Neprijatelji Velikog crva, slušajte!

Iz gomile istupi onaj isti bradati voda koji je izdavao naređenja za vreme saslušanja.

- Neprijatelji idu u svete hodnike Velikog crva. Dobri ljudi neće ići za vama. Danas je tamo zabranjeno ići. Velika opasnost. Smrt, prokletstvo. Neka neprijatelji predaju starog žreca i neka idu.

- Ne puštajte ga, ne slušajte ih - žurno naredi Mlinar. - Odstupamo.

Nastaviše oprezno dalje. Artem i još nekoliko boraca, koji su išli poslednji, odstupali su uzmičući i ne skidajući s nišana stanicu koja je ostajala za njima. Ispočetka za njima zaista niko ne pode. Sa stanice su dopirali glasovi: neko se bunio, najpre tiho, a zatim poče da viče.

- Dron ne može! Dron mora ići! Po učitelja!

- Zabranjeno je ići! Stani! Stoj!

Crna figura polete iz tame ka svetlu lampi takvom brzinom da je bilo nemoguće pratiti je. Iza nje se u daljini pojaviše i druge. Ne uspevajući da uhvati na nišan prvog divljaka, jedan od boraca zavitla nešto napred.

- Lezi! Granata!

Artem zaleže na pragove licem ka zemlji, zakloni glavu rukama i otvori usta, onako kako ga je učio očuh. Nezamisliva grmljavina i zaglušujuća snaga udarnog talasa eksplozije zalepiše ga za zemlju. Ležao je tako još nekoliko minuta, otvarajući i zatvarajući oči, pokušavajući da dođe sebi. U glavi mu je odzvanjalo, a pred očima su mu igrale raznobojne mrlje. Prvo što je čuo i što je doprlo do njegove svesti bile su nespretno izgovorene reči koje su se neprestano ponavljale.

- Ne, ne, ne pucaj, ne pucaj, ne pucaj, Dron nema oružje, ne pucaj!

On podiže glavu i pogleda. Na mestu gde su se ukrštali svetlosni snopovi lampi, visoko podignutih ruku stajao je onaj isti divljak koji ih je čuvao dok su bili u onom majmunskom kavezu. Dvojica boraca držali su ga na nišanu, čekajući naređenja, dok su se ostali još pridizali sa zemlje i otresali. U vazduhu se osećala teška kamena prašina, a sa stanice je kuljao jednak dim.

- Je li zatrpano?

- Od jedne granate... Čitav ovaj metro je kao na staklenim nogama...

- Ali zato bar neće moći da prođu. Dok oni raščiste odron...

- Ovoga večite i povedite. Idemo, vremena nema, ne znamo mi kada ovi tamo mogu da se pribere - naređivao je Mlinar.

Predahnuli su tek kroz jedan sat. Za to vreme, tunel se račvao nekoliko puta, pa je stalker, koji je išao prvi, birao kojom granom će se ići. Na jednom mestu u zidovima su se videle ogromne gvozdene šarke, koje su nekada držale ogromne kapke. Pored njih su ležali delovi hermetičkih vrata. Osim toga, nije bilo ničeg posebno zanimljivog: tunel je bio potpuno pust, mračan i nenastanjen.

Napredovali su sporo: zarobljeni starac se često spoticao o sopstvene noge i padao. Dron je koračao preko volje i sve vreme mrmljao sebi u bradu nešto o zabrani i prokletstvu, dok i njemu nisu zapušili usta.

Kada stalker na kraju naredi da se stane, pošto je poslao stražare s instrumentima za noćno osmatranje na pedeset metara na jednu i drugu stranu, iznemogli žrec se svali na zemlju. Divljak, koji je molećivo mumlao kroz krpu, uspeo je da ubedi stražare da ga dovedu do starca, pa pade pred njim na kolena i vezanim rukama ga pomilova po glavi.

Maleni Oleg pritrča nosilima na kojima je ležao njegov otac i zaplaka. Antona je popustila paraliza, ali je još uvek bio u nesvesti, kao kada ga je igla pogodila prvi put. Stalker je za to vreme odveo Artema na stranu. Ovaj više nije bio u stanju da sakrije svoju znatiželju.

- Kako ste nas našli? Ja sam već pomislio da je gotovo, da će nas pojesti - priznade on Mlinaru.

- A zar vas je trebalo tražiti? Ostavili ste dresinu ispod samog otvora. Stražari su je primetili posle pola sata, pošto Anton nije došao na čaj. Nisu se usudili da sami krenu tuda. Postavili su čuvare i javili upravniku. Mi smo se zamalo mimoišli. Samo sam još otišao na Smolensku, u bazu, po pojačanje. Jedva smo se okupili, ali ipak na vreme. Pa dok smo se opremili... Tek sam na Majakovskoj počeo da shvatam o čemu se radi. I tamo se desilo nešto slično: isto tako zatrpan bočni tunel, gde smo se Tretjak i ja razdvojili - tražili smo po karti ulaz na D-6. Bili smo pedeset metara udaljeni jedan od drugog. On mu je verovatno prišao malo bliže. Tri minuta pošto je otišao, ja ga zovem - on se ne odaziva. Do-trčim do njega - leži sav modar, otečen, s penom na usnama. Više mi nije bilo do traženja. Uhvatio sam ga za noge, pa na stanicu. Dok sam ga vukao, setio sam se Semjoniča i njegove priče o otrovanom stražaru. Osvetlio sam Tretjaka - upravo tako, igla u nozi. Hitno sam ti poslao glasnika da ostaneš na stanici, sredio stvari i vratio se. Ali sam zakasnio.

- Nisu valjda oni i na Majakovskoj? - začudi se Artem. - Kako oni sa Parka pobede uopšte stižu do tamo?

- Nekako ipak stižu - stalker skide teški šlem i spusti ga na zemlju.
- Ti ćeš mi svakako oprostiti, ali nismo mi došli ovamo samo zbog tebe

nego i u izviđanje. Ja mislim da bi ovde trebalo da bude još jedan izlaz u Metro-2. Preko njega su ovi tvoji ljudožderi stigli do Majakovske. I tamo je, usput budi rečeno, ista priča kao i ovde: deca noću nestaju sa stanice. I davo bi znao kuda oni sve tumaraju, a da mi o tome pojma nemamo.

- To jest... hoćete da kažete... - sama pomisao se Artemu učini toliko neverovatnom da se nije usuđivao da to izgovori naglas. - Mislite da je ulaz u Metro-2 ovde negde?

Da li su onda i vrata u D-6, misterioznu avet metroa, bila negde u blizini? Artemu navreše u glavu sve one glasine, priče, legende i teorije o Metrou-2, kojih se sit naslušao za svog života. Da li je onda imalo smisla i verovanje u Nevidljive posmatrače, o kojem su mu pričala njegova dva čudna sagovornika na Poljanki! On se mahinalno osvrnu oko sebe, kao da pokušava da vidi nevidljivo.

- Tebi ću reći više - namignu mu stalker. - Ja mislim da smo mi već u njemu.

U to je već bilo nemoguće poverovati. Zamolivši jednog borca da mu da lampu, Artem počeo da istražuje zidove tunela. Osećao je na sebi začuđene poglede ostalih i bilo mu je savršeno jasno da im je morao izgledati totalno glupavo, ali tu nije mogao ništa da promeni. Ni njemu samom nije bilo jasno šta je očekivao da će videti u Metrou-2. Zlatne širne? Ljude koji žive kao nekada, u nestvarnom izobilju, nesvesni užasa današnjeg bitisanja? Bogove? Otišao je od jednog do drugog stražara i pošto nije otkrio ništa slično, vratio se kod Mlinara. Ovaj je razgovarao s borcem koji je čuvao divljake.

- Šta ćemo s taocima? Da ih likvidiramo? - ravnodušno je pitao stražar.

- Prvo ćemo se informisati - odgovori stalker.

On se saže i izvadi krpu iz starčevih usta, a onda to isti uradi i s drugim zarobljenikom.

- Učitelju! Učitelju! Dron ide s tobom! Ja idem s tobom, učitelju! - počeo da jadikuje divljak, klateći se s jedne na drugu stranu nad žrecom koji je stenjao. - Dron je pogazio zabranu, Dron je spreman da umre od ruke neprijatelja Velikog crva, ali Dron ide s tobom do kraja!

- Čega ima tamo dalje? Kakav sad crv? I kakvi sveti hodnici? - upita Mlinar.

Starac je ćutao. Uplašeno gledajući stražare, Dron žurno reče:

- Sveti hodnici Velikog crva - zabranjeni za dobre ljude. Tamo Veliki crv može da se pojavi. Čovek može videti. Zabranjeno gledati! Samo žreci mogu. Dron se plaši, ali ide. Dron ide s učiteljem.

- Kakav, bre, crv? - smrknu se stalker.

- Veliki crv... Stvoritelj života - objasni Dron. - Ovo dalje su sveti hodnici. Njima se ne može ići svaki dan. Postoje zabranjeni dani. Danas je zabranjeni dan. Ako ugledaš Velikog crva, postaćeš pepeo. Ako ga čuješ, bićeš proklet i brzo ćeš umreti. Svi to znaju. Starešine pričaju.

- Imaju li oni tamo takve degenerike? - stalker se okrete Artemu.

- Ne - odmahnu ovaj glavom. - Razgovarajte sa žrecom.

- Vaše preosveštenstvo - Mlinar se podrugljivo obrati starcu. - Oprostite mi, ja sam takoreći stara vojničina... Ne znam kako bih se izrazio... Nisam baš vičan visokom stilu. Ali ovde negde u vašem carstvu je jedno mesto koje tražimo. Jednostavnije rečeno, tamo se čuvaju... Vatrene strele? Grozdovi gneva?

Posmatrao je starčevo lice, nadajući se da će ovaj odreagovati makar na jednu od metafora, ali žrec je uporno ćutao, mrzovoljno ga gledajući ispod oka.

- Vrele božje suze? - virtuožno je nastavljao stalker, dok su ga Artem i stražari začuđeno gledali. - Zevsove munje?

- Prestanite s lakrdijom - starac se na kraju prezrivo obrecnu. - Ne treba da gazite transcendentalno svojim prljavim vojničkim čizmama.

- Rakete - pređe Mlinar odmah na poslovni ton. - Raketna baza u okolini Podmoskovlja. Izlaz iz tunela s Majakovske. Trebalo bi da znate o čemu govorim. Hitno moramo tamo, a vama bi bilo bolje da nam pomognete.

- Rakete... - Polako, kao da proba ukus svakog slova, ponovi starac. - Rakete... Vi sigurno imate pedeset godina, je li tako? Vi se sigurno sećate. Na Zapadu su CC-18 nazvali 'satanom'. Bilo je to jedino viđenje od rođenja slepe ljudske civilizacije. Zar vam nije dosta?! Uništili ste čitav svet, zar vam nije dosta?!!

- Slušajte, vaše preosveštenstvo, nemamo mi vremena za ovo - prekide ga Mlinar. - Imate pet minuta - čulo se kako pucka zglobovima ruku, savijajući sopstvene prste.

Starac se iskrivi. Izgleda da ni ratna oprema stalkera i njegovih drugova, kao ni loše skrivena pretnja u Mlinarevom glasu, nisu na njega ostavljali nikakav utisak.

- A šta vi to meni možete uraditi? - nasmeja se. - Da me mučite? Ili ubijete? Budite ljubazni pa to i uradite, ja sam svakako star, našoj veri ionako nedostaju mučenici. Ubijte i mene onako kako ste ubili milione drugih ljudi! Kako ste ubili čitav moj svet! Ceo naš svet! Hajde, stisnite obarač vaše proklete mašinke onako kako ste stiskali okidače desetine hiljada raznih sprava za ubijanje!

Starčev glas, ispočetka slabašan i promukao, brzo je postajao sve jači. Bez obzira na zamršenu sedu kosu, vezane ruke i mali rast, on sad više nije delovao jadno: iz njega je izbijala čudna snaga, svaka njegova naredna reč zvučala je ubedljivije i strasnije od prethodne.

- Nema potrebe da me davite svojim rukama, jer vam neću priuštiti zadovoljstvo da vidite moju agoniju... Neka ste prokleti zajedno sa svim vašim mašinama! Obezvredili ste i život i smrt... Mene smatrate luđakom? Luđaci ste u stvari vi - vaši očevi i vaša deca! Zar nije najopasnije ludilo bilo nastojanje da se potčini čitava zemlja, da se zauzda priroda i iscrpljuje do krajnjih granica? A onda ste se, mrzeći sebe i takve kao što ste vi, konačno obračunali s njom? Gde ste bili kada se svet rušio? Da li ste videli kako je to izgledalo? Da li ste videli isto što i ja? Plavetno nebo na koje su se navukli kameni oblaci? Uzavrele reke i mora, koji su na obale izbacivali živa skuvana stvorenja, da bi se potom pretvorili u ledeni žele? Sunce koje je zadugo nestalo s neba? Kuće koje su se u deliću sekunde pretvarale u prašinu, a ljudi koji su u njima živeli u pepeo. Da li ste čuli njihove povike u pomoć?! A umiruće od epidemija i obogaljene zračenjem? Da li ste čuli njihove kletve?! Pogledajte ga! - on pokaza na Drona. - Pogledajte sve bez ruku, očiju i sa šest prstiju! Čak i oni koji su se u međuvremenu prilagodili, osuđuju vas i preziru!

Divljak pade na kolena, hvatajući sa strahopoštovanjem svaku reč koju bi žrec izgovorio. Artem u tom trenutku i sam oseti isti poriv. Čak su i stražari ustuknuli korak unazad i samo je Mlinar škiljeći nastavljao da gleda starca pravo u oči.

- Da li ste videli propast ovoga sveta? - nastavljao je žrec. - Shvatate li vi ko je krivac za to? Da li neko zna po imenu one koji su jednim pritiskom na dugme, a da nisu ni videli šta rade, zbrisali s lica zemlje stotine hiljada ljudi? Pretvorili beskrajne zelene šume u spržene pustinje? Šta ste napravili od tog sveta? Od mog sveta?! Ko vam je dao pravo da ga pretvorite ni u šta? Zemlja nije videla većeg zla od vaše paklene tehnološke civilizacije, civilizacije koja je prirodi suprotstavila bezdušne mehanizme! Ona je učinila sve moguće kako bi zgnječila, proždrla i svarila svet, ali je prekardašila i istrebila samu sebe... Vaša civilizacija je kancerogeni tumor, ogromna ameba, koja je halapljivo usisavala sve korisno i hranljivo oko sebe, izbacujući samo smrad i otrove. I sada vam opet trebaju rakete! Treba vam najjezivije oružje koje je stvorila civilizacija zločinaca! Zašto? Da završite ono što ste započeli? Kako biste mogli da ucenjujete poslednje preživle? Da biste došli do vlasti? Ubice! Mrzim vas, sve vas mrzim! - vikao je izbezumljeno, a onda se zakašlja i učuta.

Niko ne prozbori ni reč dok se on ne izbori sa kašljem i ne nastavi:

- Ali vaše vreme ističe... I možda ja to neću doživeti, ali vas će zameniti drugi, oni koji shvataju pogubnost tehnike, oni koji će se snaći i bez nje! Vi izumirete, i nije vam ostalo još mnogo. Kako mi je žao što neću moći da vidim vašu agoniju! Ali mi ćemo odgajiti sinove koji hoće! Čovek će se pokajati što je u svojoj gordosti uništio sve što je kod njega bilo vredno! Nakon vekova obmana i iluzija, on će konačno naučiti da razlikuje dobro i zlo, istinu i laž! Mi vaspitavamo one koji će posle vas naseliti zemlju. A kako se vaša agonija ne bi odužila, uskoro ćemo vam zariti jatagan milosrđa pravo u srce! U mlohavo srce vaše trule civilizacije! - on pijunu ispred Mlinarevih nogu.

Stalker ne odgovori odmah. Odmeravao je starca koji je drhtao od besa ispitivačkim pogledom. Zatim skrsti ruke na grudima i znatiželjno upita:

- Pa ste vi onda izmislili nekakvog crva i smislili bajke, samo da bi vašim ljudožderima usadili mržnju prema tehnici i progresu?

- Cutite! Sta vi znate o mojoj mržnji prema vašoj prokletoj, vašoj đavolskoj tehnici! Sta vi uopšte znate o ljudima, njihovim nadama, stremljenjima i potrebama?! Coveku je bio potreban upravo takav bog... Ovakav kakvog smo mi stvorili! Ako su stara božanstva dopustila čoveku da se sunovrati u propast i da i sama budu uništena zajedno sa svojim svetom, onda ih nema smisla oživljavati... U vašim recima se oseća ona đavolska nadmenost, prezir i oholost koji su i doveli čovečanstvo na rub propasti. Da, neka Veliki crv i ne postoji, neka smo ga i izmislili, ali vi ćete mnogo pre nego što mislite moći da se uverite da je taj izmišljeni podzemni bog neuporedivo moćniji od vaših nebožitelja, tih idola koji su popadali sa svojih tronova i razleteli se u paramparčad! Vi se smejete Velikom crvu? Samo se smejte! Ali vi se sigurno nećete poslednji smejati!...

- Dosta. Zapušite mu usta! - naredi stalker. - Ako ga ne budemo dirali, može nam još valjati.

Starcu koji se otimao i sipao kletve ponovo zapušiše usta krpom. Divljak, kojeg su iz predostrožnosti dvojica boraca držali za ruke, uopšte nije pokazivao saosećanje. Stajao je i ćutao, klonulih, opuštenih ramena, ne skidajući ugašeni pogled sa žreca.

- Učitelju... Šta znači: Velikog crva nema? - jedva izgovori naposletku.

Starac ga čak i ne pogleda.

- Sta znači: učitelj izmislio Velikog crva? - muklo izgovori Dron, vrteći glavom s jedne na drugu stranu.

Žrec je ćutao. Artemu se činilo da je starac na svoju tiradu potrošio svu snagu i energiju, i da je sada, izbacivši iz sebe svu svoju mržnju i prezir, zapao u potištenost.

- Učitelju... Učitelju... Veliki crv postoji... Ti varaš! Zašto? Lažeš da bi zavarao neprijatelje! On postoji... Postoji!

Dron iznenada počeo muklo i jezivo da nariče. U njegovom poluleleku - poluplaču se osećalo takvo očajanje da Artem požele da mu priđe i da ga uteši. Starac je izgledao kao da se već oprostio sa životom, ne pokazujući nikakvo zanimanje za svog učenika; očigledno je sada imao drugih briga.

- Postoji! Postoji! On postoji! Mi smo njegova deca! Svi smo mi njegova deca! On postoji, i bio je, i biće! On postoji! Ako nema Velikog crva... Znači... Da smo sasvim sami...

Divljaka, prepuštenog samom sebi, obuze nešto jezivo. Dron pade u trans, vrteći glavom, kao da će tako zaboraviti ono što je čuo, ponavljajući jednu te istu notu, a suze koje su mu tekle niz obraze mešale su se s obilnom pljuvačkom koja mu se slivala iz usta. Nije čak ni pokušavao da se obriše, samo je rukama čvrsto stezao svoju obrijanu lobanju. Stražari ga pustiše i on pade na zemlju, rukama zatvarajući uši, udarajući se po glavi, raspomamljujući se sve više i više, dok njegovo telo nije počelo da ispušta nekontrolisane krike koji ispuniše čitav tunel. Vojnici pokušase da ga umire, ali su ritanja i udarci samo na trenutak prekidali i zadržavali lelek koji se otimao iz njegovih grudi.

Mlinar je ljutito gledao ljudoždera čiji se napad pojačavao, a onda otkopča bedrenu futrolu i izvuče iz nje „stečkin” s prigušivačem, uperi ga u Drona i povuče obarač. Začu se tihi udar prigušivača, a divljak koji se izvijao na zemlji odjednom se umiri. Nerazgovetni krik mu na izdisaju zamre na usnama, ali ga je eho raznosio još nekoliko trenutaka, ponavljajući poslednje tonove, koji kao da produžiše Dronu život:

- Iiiiiiiiiiiiiiiiiiiii....

I tek sada Artemu postade jasno šta je zapravo divljak vikao pred smrt.

„Sami!”

Stalker vrati pištolj u futrolu. Artem iz nekog razloga nije mogao naterati sebe da ga pogleda, i umesto toga gledao je umirenog Drona i žreca, koji je sedeo nedaleko odatle. Ovaj ničim ne odreagova na smrt svog učenika. Kada je začuo hitac iz pištolja, starac se malo trže, ovlaš prelete pogledom preko divljakovog tela, a onda se ponovo ravnodušno okrenu.

- Idemo dalje - naredi Mlinar. - Na onakvu dreku, sad će ovamo da se sjati pola metroa.

Odred se odmah postroji. Artema postaviše na začelje, kao odstupnicu, opremljenog jakom lampom i pancirnim prslukom jednog od boraca koji je nosio Antona. Trebalo im je manje od minuta da se pokrenu i zadu u dubinu tunela.

Mesto na začelju kolone Artemu baš i nije prijalo. S mukom je vukao noge, saplitao se o pragove, bespomoćno gledajući borce koji su koraćali ispred njega.

U ušima mu je i dalje odzvanjao Dronov predsmrtni jauk. Njegov očaj, razočaranje i odbijanje da poveruje da je u ovom strašnom sumornom svetu čovek ostao potpuno sam, preneli su se i na Artema. Čudno, ali tek sada kada je čuo divljakov vapaj, prepun beznadne patnje za ružnim izmišljenim božanstvom, počeo je da shvata taj kosmički osećaj usamljenosti kojim se hranila ljudska vera.

Koraćajući praznim, jalovim tunelom i sam je osećao nešto slično. Ukoliko je stalker u pravu da oni već više od sata zalaze u nedra Metroa-2, onda je to misteriozno oružje zaista bila jednostavno inženjerska konstrukcija, koju su davnih dana napustili njeni vlasnici i osvojili polurazumni kanibali i njihovi fanatični žreci.

Borci počеше da se sašaptavaju. Odred je ulazio na nenaseljenu stanicu krajnje neobičnog izgleda. Kratka platforma, niska tavanica, kolonade debelih stubova i zidovi obloženi pločicama umesto uobičajene mermerne obloge ukazivali su na to da stanica nije bila napravljena da bi impresionirala lepotom već da joj je jedina funkcija bila da pruži sigurnu zaštitu onima kojima je bila namenjena.

S vremenom potamnela bronzana slova na zidovima bila su složena u nerazumljivu reč „Sovmin“. Na drugom mestu se videlo „Vlada RF“. Artem je sasvim sigurno znao da se nijedna stanica u metrou nije tako zvala, a to je moglo da znači samo jedno: da su odavno bili izvan njegovih granica. Mlinar izgleda nije ni ovde nameravao da se zadržava. Na brzinu se osvrnu oko sebe, kratko se posavetova sa svojim borcima, i odred pođe dalje.

Artema ispuni čudan osećaj, koji bi teško mogao izraziti recima... Kao kada mu je jedanput očuh za rođendan poklonio sjajan svitak, u kojem je bio samo novinski papir, a poklonu ni traga ni glasa.

Nevidljivi posmatrači umirali su pred njegovim očima, i od strahovite, mudre, neverovatne snage nastajali su fantazmagorični antički kipovi, koji su, načeti vlagom i tunelskom promajom, ilustrovali drevne

mitove. Uporedo s time, u njegovoj svesti su, poput ljuske, pucala i ostala verovanja s kojima je došao u dodir tokom ovog putovanja.

Pred njim se otkrivala jedna od najvećih tajni metroa. Koračao je po D-6, koji je neko od njegovih poznanika nazvao Zlatnim mitom metropolitena. Ipak, umesto radosnog uzbuđenja, Artem oseti neshvatljivu gorčinu. Postade mu jasno da su neke tajne prekrasne upravo zato što nisu odgonetnute, i da postoje pitanja na koja je najbolje ne znati odgovore.

Artem oseti kako mu obraz postade hladan - na mestu gde ga po tragu suze koja se slivala dodirnu tunelski dah. On odrično zavrte glavom, upravo onako kao što je to nedavno činio ubijeni divljak. Uхвати ga groznica, možda od memljive promaje koja je donosila zapah vlage i zapuštenosti, a možda i od jakog osećaja usamljenosti i praznine.

Na trenutak mu se učini da je apsolutno sve izgubilo svaki smisao - i njegova misija, i ljudsko nastojanje da se opstane u izmenjenom svetu, i život uopšte, u svim svojim vidovima. U njemu nije bilo ničega - sem pustog, mračnog tunela s odmerenim vremenom za svakoga, tokom kojeg se mora naslepo tumarati od stanice „rođenje“, do stanice „smrt“. Oni koji su tražili veru pokušavali su da u tom tunelu pronađu sporedne izlaze. Ali postojale su samo dve stanice, a tunel je napravljen isključivo zbog toga da bi ih povezao, i zato u njemu nije bilo nikakvih sporednih izlaza, niti ih je moglo biti.

Kada se prenuo, Artem shvati da je zaostao za odredom nekoliko desetina koraka. Nije mu odmah doprlo do mozga šta ga je nateralo da dođe sebi. Pošto se osvrnu oko sebe i malo oslušnu, postade mu jasno: u jednom zidu vrata su bila ovlaš pritvorena, a kroz njih je dopirala čudna, sve jača buka - neko prigušeno krkljanje, ili besno rezanje. Ono se sigurno nije čulo dok su pored vrata prolazili ostali. Ali sada je takvu buku bilo nemoguće ne primetiti.

Odred je sada bio još udaljeniji, sigurno više od sto metara. Savladavši u sebi želju da potrči za njima i da ih sustigne, Artem zaustavi dah, približi se vratima i gurnu ih. Iza njih je bio prilično dug i širok koridor, koji se završavao crnim kvadratnim izlazom. Upravo odande se i čulo krkljanje koje je podsećalo na rezanje ogromne životinje. Artem se ne usuđi da korakne unutra. Stajao je kao začaran, zagledan u crnilo praznine izlaza na kraju hodnika, osluškujući rezanje koje je postalo neuporedivo glasnije, a u otvoru se, u jakom snopu svetlosti, pojavi nešto nejasno, neverovatno veliko, što je nezadrživo grabilo kroz otvoren prolaz - dalje.

Artem odskoči, zalupi vrata i požuri da sustigne odred.

GLAVA 18

VLAST

Ostali su već primetili da ga nema i zaustavili se. Snop svetla je nemirno šarao po tunelu, a kada ga obasja, Artem za svaki slučaj podiže ruke uvis i viknu:

- To sam ja! Ne pucajte!

Lampa se ugasi. Artem požuri napred, spremajući se da bude kažnjen. Ali kada sustiže ostale, Mlinar ga samo tiho upita:

- Ništa nisi čuo?

Artem ćutke odmahnu glavom. Nije imao želju da priča o onome što je upravo video, jer ni sam nije bio siguran da mu se sve to nije samo pričinilo. S vremenom je naučio da u metrou treba biti oprezan sa svojim osećanjima.

Sta li je to moglo da bude? Tako bi mogao da izgleda i voz kada protutnji, ali ta mogućnost je bila isključena: u metrou decenijama unazad nije bilo dovoljno električne energije da bi se pokrenula kompozicija. Druga mogućnost je bila još manje verovatna. Artemu prođoše kroz glavu upozorenja divljaka vezana za svete hodnike Velikog crva i o tome da je današnji dan zabranjen. Ništa drugo mu nije padalo na pamet.

- Vozovi više ne saobraćaju, je li tako? - upita stalkera za svaki slučaj. Ovaj ga mrko pogleda.

- Kakvi sad vozovi? Od kada su stali, niko ih nikada više nije pokrenuo, a u međuvremenu su ih rastavili na delove i potpuno očerupali. Ti sigurno misliš na onu buku? Mislim da su to podzemne vode. U blizini je reka. Prošli smo ispod nje. Ma dobro, neka ide do đavola, imamo mi važnijih problema.

Artemu nije padalo na pamet da tera svoje i raspravlja se, što bi svakako stalkera još više utvrdilo u ubedenju da ima posla s luđakom. A kako je njegova druga hipoteza bila još sumanutija, radije je učutao i više se nije vraćao toj temi.

Reka je zaista bila u blizini. Mračnu tišinu tunela remetilo je kapanje vode i žubor malih crnih potočića duž šina. Zidovi i svodovi su se presijavali od vlage, prekriveni beličastim naslagama budi, a tu i tamo je bila i poneka barica. Artem je navikao da se plaši vode u tunelima, a i u ovom se osećao veoma nelagodno. Vлага se provlačila na mesta napuštene i zaboravljena od ljudi: bez remonta i večne borbe s podzemnim vodama, neki tuneli su se pretvarali u rečna korita. Očuh mu je čak pričao o poplavljenim tunelima i stanicama. Na sreću, oni su se nalazili na većim dubinama ili na periferiji, tako da se napast nije širila na čitavu liniju. Zato su Artema sićušne kapi po zidovima podsećale na kapi predsmrtnog znoja, koji čoveka oblije u trenutku smrti.

Međutim, što su dalje odmicali, okolo je bilo sve suvlje. Potočići postepeno presahnuše, po zidovima je bilo sve manje budi, a vazduh kao da je bio nešto lakši. Tunel se spuštao u dubinu, ali je i dalje bio pust, što je bio dovoljan znak za oprez. Artem se po ko zna koji put priseti Burbonovih reči da je prazan peron - strasniji od bilo čega. I ostali su izgleda imali sličan osećaj, pa su se sve češće nervozno osvrtni, nailazeći na Artema, koji je koraćao poslednji, ali bi brzo okretali glavu kada bi susreli njegov pogled.

Sve vreme su išli pravo, ne zadržavajući se pored bočnih tunela, koji su bili pregrađeni rešetkama, niti kraj debelih metalnih vrata zabravljenih katancima, koja su se videla u zidu. Tek sada je Artem postao svestan nezamislivih razmera lavirinta koji su u dubini zemlje, ispod grada, prokopale desetine generacija njegovih stanovnika. Metro je, izgleda, bio samo deo mreže bezbrojnih hodnika i koridora, jedne velike paučine razgranate duboko pod zemljom.

Neka od vrata pored kojih je prolazio odred su bila otvorena. Svetlost lampe koja bi na tren zavirila kroz njih oživljavala je aveti napuštenih soba, zarđalih kreveta na sprat, upadajući u čeljusti krivudavih koridora. Ovde je vladala užasna zapuštenost, i koliko god se Artem trudio da pronade i najmanji trag ljudskog prisustva, sve je bilo uzalud. Čitava ova grandiozna građevina bila je odavno napuštena i mrtva.

Čak i kada bi sada na zemlji ugledao nečije telo u raspadanju, Artemu to ne bi bilo toliko jezivo.

Izgledalo je da njihovom maršu neće biti kraja. Starac je išao sve sporije, snaga ga je izdavala, i više ga ni lagano muvanje u leđa, ni najpogrdnije psovke stražara, nisu mogle naterati da ubrza korak. Odred uopšte nije pravio pauze, a najduže zaustavljanje potraja svega tridesetak sekundi - taman koliko je bilo potrebno da borci koji su teglili nosila s Antonom izmenjaju ruke. Njegov sin se držao iznenađujuće hrabro. I mada se videlo da je Oleg već prilično umoran, on se nijednom ne požali, mada je neprestano dahtao, trudeći se da ne zaostaje za ostalima.

Napred zagrajaše. Provirivši iza širokih pleća, Artem shvati šta je u pitanju. Ulazili su na novu stanicu. Izgledala je gotovo identično kao i prethodna: niski svodovi, kolonade stubova poput slonovskih nogu, betonski zidovi ofarbani masnom bojom, bez bilo kakvih dekorativnih elemenata. Platforma je bila neobično široka, tako da se nije moglo jasno videti šta se nalazi na njenom suprotnom kraju. Na prvi pogled, ovde se moglo smestiti najmanje dve hiljade ljudi koji su čekali na voz. Ali ni ovde nije bilo žive duše, a poslednji voz krenuo je ka nepoznatom odredištu tako davno da su šine bile prekrivene tamnom rđom, a natruli pragovi obrasli mahovinom. Artem se trže kada je video naziv stanice ispisan izlivenim bronzanim slovima. Beše to ona misteriozna reč „Genštab”. To ga podseti na vojnike na Polisu i na rdave vatrice koje su bludele ukletim skverom ispred razvaljenih zidina zdanja Ministarstva odbrane.

Mlinar podiže ruku u rukavici. Odred se ukopa u mestu.

- Ulmane, za mnom - dobaci stalker i lagano doskoči na platformu.

Snažan borac, nalik na medveda, koji je koračao pored njega, rukama se podiže i pođe za svojim komandirrom. Lagano odzvanjanje njihovih pritajenih koraka gubilo se u tišini stanice. Ostali članovi odreda, kao po komandi, zauzeše odbrambeni položaj, držeći na nišanu tunel u oba pravca. Pošto se nađe u sredini, Artem pomisli da bi možda mogao, dok ga drugovi pokrivaju, malo da razgleda ovu čudnu stanicu.

- Tata neće umreti? - oseti kako ga dečak vuče za rukav.

Artem spusti pogled. Oleg je stajao, preklinjući ga pogledom, i činilo se da će se svakog trenutka rasplakati. On odmahnu glavom, umirujući ga, pa potapša dečaka po temenu.

- Je li sve zato što sam rekao gde je tata služio? Jesu li ga zbog toga ranili? - upita Oleg. - Tata mi je uvek govorio da ne brbljam o tome... - zajeca. - Pričao je da ljudi ne vole raketaše. Rekao je da to nije sramota, niti loše, i da su raketaši branili domovinu. Da im drugi zbog toga jednostavno zavide.

Artem oprezno pogleda žreca, ali ovaj je, izmrcvaren od puta, se-deo na zemlji tupo zagledan u prazno, i uopšte nije obraćao pažnju na njihov razgovor.

Nakon par minuta, izviđači se vratiše. Odred se sjati oko stalkera, a ovaj ih kratko informisa o stanju stvari:

- Stanica je nenaseljena. Na nekoliko mesta smo pronašli crteže njihovog crva. I još nešto... Na jednom zidu smo pronašli šemu iscrtanu rukom. Ako joj je verovati, ova linija vodi do Kremlja. Tamo je centralna stanica, odakle se presedalo na druge linije. Jedna od njih vodi u pravcu Majakovske. Moraćemo tuda, trebalo bi da je pruga prohodna. Po bočnim tunelima se nećemo motati. Ima li pitanja?

Borci se međusobno zgledaše, ali niko ništa ne reče.

Zato se starac, koji je do tada potpuno nezainteresovano sedeo na zemlji, uznemiri pri pomenu reči „Kremlj“ i poče nešto da mumla odmahujući glavom.

Mlinar se saže i izvadi mu krpu iz usta.

- Ne smete tamo! Ne smete! Ja neću da idem prema Kremlju! Mi tamo ne idemo! Neću da idem! - ponavljao je starac kao začaran, lagano drhteći.

- Divno je što vi tamo ne idete - odgovori mu stalker. - To znači da vaših tamo neće biti. Tunel je prazan i čist. Nemam nameru da skrećem u sporedne tunele. Mislim da je bolje ovako, direktno preko Kremlja.

U odredu počеше da se sašaptavaju. Prisativši se zlokobne svetlosti s kremaljskih kula, Artemu je bilo jasno zbog čega su se svi, a ne samo žrec, plašili da idu tamo.

- Dosta! - prekide Mlinar žamor. - Idemo dalje, vremena nema. Kod njih je danas zabranjeni dan i u tunelima nema nikoga. Ne znamo kada se on završava, a onda nam neće biti lako. Dižite ga!

- Ne! Ne idite tamo! Ne smete! Ja neću da idem! - starac je izgledao kao da je potpuno pomerio pameću.

Kada mu priđe stražar, starac se jednim zmijskim pokretom izmigolji iz njegovih ruku, zatim se, glumeći pokornost, umiri pred cevima automata, a onda naglo tržnu rukama vezanim na leđima.

- Neka vas đavo nosi! - Njegov trijumfalni smeh ubrzo se pretvorila u isprekidano krkljanje, telo mu uhvati grč, a na usta mu udari obilna pena. Grč mu mišića lica iskrivi u bezobličnu masku, još užasniju zbog toga što su mu se krajevi usne duplje izvili nagore. Bio je to najjeziviji osmeh koji je Artem ikada video.

- Gotov je - reče Mlinar.

Pride starcu koji je pao na zemlju, gurnu ga vrhom čizme i prevrnu ga. Tvrdio, gotovo sasvim ukočeno telo teško se svali i prevrnu licem ka zemlji. Artem prvo pomisli da je stalker to uradio kako ne bi gledao lice mrtvaca, ali je tek nakon toga shvatio šta je bio pravi razlog tome. Mlinar osvetli lampom starčeve vezane zglobove ruku. U pesnici desne ruke bila je stegnuta igla, koja je bila zabodena u podlakticu leve. Artem nika-ko nije mogao da shvati kako je žrec uspeo da se snađe i da to uradi, gde je sve to vreme krio otrovnu strelicu i zašto je nije upotrebio ranije.

On se okrenu od tela i pokri rukom oči malom Olegu.

Odred se skamenio. I mada je naređenje za pokret bilo izdato, niko od boraca se i ne pomeri. Stalker ih upitno pogleda. Mogao je da pretpostavi šta se vrzmalo po glavama vojnika: razmišljali su o tome šta li ih je to čekalo u Kremlju ako je talac radije sebi oduzeo život nego da ide tamo?

Ne želeći da gubi vreme na ubeđivanje, Mlinar pride nosilima na kojima je stenjao Anton, saže se i dohvati jedan rukohvat.

- Ulmane! - pozva.

Nakon kratkog premišljanja, plećati izviđač uze drugi rukohvat nosila. Pokoravajući se iznenadnom impulsu, Artem im pride i uhvati zadnji rukohvat. Pored njega stade još neko. Ne progovarajući ni reč, stalker se ispravi i oni krenuše napred. Ostali pođoše za njima i odred ponovo formira bojevu formaciju.

- Blizu smo - tiho reče Mlinar. - Sto, do dvesta metara. Najvažnije je da pronađemo prelaz na drugu liniju. A onda ka Majakovskoj. Kako ćemo dalje, pojma nemam. Nema Tretjaka... Smislićemo nešto. Sada samo napred. Nikuda ne skrećemo.

Njegove reči o putu uzburkaše nešto u Artemu, i on se ponovo pri-seti svog puta. Razmišljao je i nije mu bilo jasno o čemu je Mlinar malo-pre govorio. Ali kada mu je pominjanje poginulog Tretjaka doprlo do svesti okupirane drugim stvarima, on se prenu i glasno šapnu Mlinaru:

- Anton... Ranjeni... Pa on je služio u RVA... Pa on je raketaš! Zna-či, mi još možemo! Možemo!

Mlinar ga preko ramena pogleda s nevericom, a onda baci pogled na komandira straže opruženog na nosilima. Ovaj je izgledao prilično lo-še. Antona je paraliza odavno popustila, ali ga je sada tresla groznica u bunilu. Stenjao je i buncao nepovezane delove rečenica, nejasno, ali oštro naređivao, očajno molio, jecao i mrmljao. I što su bili bliži Kremlju, ranjenik je sve glasnije vikao, i sve intenzivnije se savijao na nosilima.

- Rekao sam! Bez pogovora! Idu... Zaleži! Ali kako... Kako sa ostalima?! Niko ne može tamo, niko! - ubedivao je Anton svoje drugove, koje je jedino on video.

Čelo mu orosiše kapi znoja, a Oleg, koji je trčkao pored nosila, koristio je kratke predahe kada su borci menjali ruke kako bi ocu krpom obrisao čelo. Mlinar osvetli komandira straže, kao da je pokušavao da proceni da li će se on uopšte ikada probuditi. Videlo se kako stiska zube, kako mu ispod kapaka uznemireno lete očne jabučice. Pesnice su mu bile stisnute, a telo se trzalo čas na jednu, čas na drugu stranu. Zahvaljujući kaišima od cerade kojima je bio vezan, nije mogao da ispadne, ali ga je bilo sve teže nositi.

Već nakon pedesetak metara, Mlinar podiže ruku uvis i odred ponovo stade. Na podu se beleo grubo iscrtani znak: već dobro poznata krivudava linija oslanjala se zadebljanjem glave na debelu crvenu liniju, koja je presećala ostatak tunela ispred njih. Ulman zviznu.

- Na crveno, kažu, stoji, da ne bude posle joj - zasmija se neko pozadi.

- To je za crve, nas se ne tiče - odbrusi stalker. - Pokret!

Ipak su se kretali još sporije. Mlinar stavi na oči instrumente za noćno osmatranje i zauze mesto na čelu odreda. Ali oni nisu usporili samo zbog opreznosti. Od stanice Genštab tunel je bio još okomitiji, i mada je i dalje bio jednako prazan, od Kremlja ih preplavi osećaj da ih prati nešto što ne mogu da vide, ali čije prisustvo i te kako osećaju. To je obavijalo ljude i uveravalo ih da se tamo, u crnim mračnim dubinama, skriva nešto neobjašnjivo, ogromno i zlo. To je bilo potpuno drugačije od svega što je Artem imao prilike da oseti do sada: drugačije od tamnog vihora koji ga je pratio u tunelima na Suharevskoj, od glasova u cevima, od sujevernog straha od tunela koji su vodili ka Parku pobede i koji su ljudi sami izazivali i hranili. Sve je jači bio osećaj da se iza ove napetosti krije nešto... nestvarno, ali ipak i te kako živo.

Artem pogleda ljudinu koji je bio s druge strane nosila, a kojeg je stalker zvao Ulmanom. Odjednom dobi želju da priča, nije važno o čemu, samo da čuje ljudski glas.

- A zašto zvezde na kulama Kremlja svetle? - seti se Artem pitanja koje ga je mučilo.

- Ko ti je rekao da svetle? - začuđeno odgovori borac. - Ničega sličnog tamo nema. U stvari, s Kremljom ti je ovako: svako vidi ono što hoće da vidi. Neki kažu da on odavno i ne postoji, i da svako vidi svoj Kremlj. Žele da veruju da je najveća svetinja ostala čitava.

- A šta se desilo s njim? - upita Artem.

- To niko ne zna - odgovori izviđač - osim tvojih ljudoždera. Ja sam bio još mlad, imao sam tada deset godina. A ovi koji su se borili kažu da Kremlj nisu hteli da razore i da su na njega bacili neko tajno sredstvo.:. Biološko oružje. Još na samom početku. To nisu odmah ni primetili, pa se to nije ni znalo, a kada su shvatili o čemu se radi, već je bilo kasno, jer je ta materija sve živo prožderala, pa je i sav narod iz okoline progutala. I dan danas živi iza zidina i odlično se oseća.

- A kako ona to... guta? - Artem nije mogao da zaboravi sliku zvezda s vrhova kremaljskih kula, koje su sijale nezemaljskom svetlošću.

- Znaš, postojali su neki insekti - mravinji lavovi, čini mi se. Oni bi kopali rupe u pesku, u kojima bi se samo pritajili na dnu i otvarali usta. Ako bi mrav slučajno tuda prolazio, ili došao na ivicu jame - gotovo. Kraj radne biografije. Mravinji lav se meškoljio, pesak padao na dno, a mrav je upadao pravo u njegovu čeljust. Tako ti je i s Kremljom. Ko se usudi da dođe na ivicu rupe, biće usisan - osmehnu se borac.

- A zbog čega ljudi sami idu unutra? - bio je uporan Artem.

- A otkud bih ja to znao? Najverovatnije hipnoza... Eto, pogledaj, na primer, ove tvoje ljudoždere - iluzioniste. Kako zalede mozak! I eto, dok sam ne vidiš, ne veruješ. Mogli smo i da ostanemo tamo...

- A zašto mi onda idemo pravo u jazbinu? - zbunjeno upita Artem.

- To nije pitanje za mene nego za komandu. Ali, ako ja dobro razumem, treba da si napolju i da gledaš na zidine kula da bi te ščepalo. A mi smo već unutra... U šta možemo da gledamo?

Mlinar se okrete i ljutito ih učutka. Borac koji je razgovarao s Artemom tog trenutka prekide s pričom i učuta. I začu se nešto što se zbog njegovog glasa nije čulo ranije: dopiralo je iz dubine, zlo, tiho... nešto kao grgoljenje? Ili rezanje? Bilo je dovoljno samo jednom čuti taj zvuk, koji čak nije morao nagoveštavati nešto strašno, ali je bio tako uporan i neprijatan da se nikako nije mogao izbiti iz glave.

Prodoše pored trostrukih, moćnih hermetičkih vrata, koja su bila postavljena jedna za drugim. Sva krila su gostoprимljivo bila širom otvorena, a teška metalna kapija podignuta do plafona. „Vrata“, pomisli Artem. „Na pragu smo.“

Zidovi se najednom razmakoše i oni se nađoše u mermernoj dvorani, tako prostranoj da je svetio moćnih lampi jedva dobacivalo do suprotnog zida, pretvarajući se u rasplinutu bleđu mrlju. Za razliku od drugih tajnih stanica, tavanica je ovde bila visoka, oslonjena na moćne, bogato ukrašene kolonade stubova. S plafona su visili s vremenom potamnili pozlaćeni lusteri, koji su još uvek na svetlost lampe odgovarali koketnim sjajem.

Na nekoliko mesta na zidovima su bili panoi - mozaici, na kojima je bio stariji čovek s bradicom i velikim zaliscima, u pidžami, i ljudi u radnim uniformama koji su mu se osmehivali, mlade devojke, skromno obučene, s laganim belim trouglastim maramama, vojnici u staromodnim šapkama, eskadrole lovačkih aviona na nebu, tenkovi na paradi i, na kraju, i sam Kremlj.

Imena stanice nigde nije bilo, ali je upravo to više nego jasno govorilo gde su dospeli.

Kolonade stubova i zidovi bili su prekriveni gustim, gotovo centimetar debelim slojem sive prašine. Bilo je očigledno da ljudska noga ovamo nije kročila decenijama; jezivo je bilo i misliti o razlozima zbog kojih su ovo mesto izbegavali čak i neustrašivi divljaci.

Na pruži je bio neobičan voz. Imao je samo dva vagona, ali su oni bili dobro blindirani i ofarbanii tamnozelenom zaštitnom bojom, a umesto prozora su imali uske otvore koji su podsećali na puškarnice sa zatamnjenim staklima. Vrata - po jedna na svakom vagonu - bila su zaključana. Artem pomisli da domaćini Kremlja možda zaista i nisu uspeali da iskoriste svoj tajni put za bekstvo.

Popeše se na platformu i stadoše.

- Evo nas, tu smo... - Stalker podiže glavu ka plafonu koliko god mu je to šlem dopuštao. - Koliko sam se samo bajki naslušao... Ipak, uopšte nije tako...

- Kuda dalje? - upita ga Ulman.

- Pojma nemam - priznade Mlinar. - Trebalo bi pogledati.

Ovoga puta nije želeo da napušta odred, pa ljudi polako krenuše svi zajedno. Stanica je ipak po svemu ličila na sve ostale: ivicama platforme i ovde su se pružale dve pruge. One su oivičavale prostor i s leve i s desne strane, a s obe strane dugačka dvorana završavala se sa dva zauvek zaustavljena eskalatora, koji su vodili u veličanstvene ovalne lučne kapije. Onaj bliži njihovom odredu vodio je nagore, dok je drugi verovatno ponirao do nezamislive dubine. Tu negde je sigurno bio i lift - teško da su žitelji Kremlja imali, kao obični smrtnici, dovoljno vremena da se polako spuštaju eskalatorima dole.

Mlinarova očaranost prenela se i na ostale. Pokušavali su da dobace lampama do visokih svodova, razgledali bronzane skulpture postavljene na sredini dvorane, divili se grandioznosti panoa i bili zapanjeni veličanstvenošću ove stanice, pravog podzemnog dvorca, čak su počeli da šapuću kako ne bi narušavali njen mir. Dok se ushićeno okretao oko sebe, Artem je potpuno zaboravio na opasnost, i na žreca koji se ubio, i na

omamljujući sjaj kremaljskih zvezda. U glavi mu je bila samo jedna misao: neprestano je pokušavao da zamisli kako je neverovatno lepa morala bila ova stanica okupana bleštavom svetlošću raskošnih lusterata.

Približavali su se suprotnom kraju dvorane, gde su počinjale stepenice eskalatora koji je vodio nadole. Artem je pokušavao da zamisli šta se krije tamo dole. Možda još jedna dodatna stanica, s koje su kompozicije išle direktno u tajne bunkere na Uralu? Ili možda pruge koje su vodile u bezbrojne koridore, prokopane još u prastara vremena podzemlja i kazamata? Podzemna tvrđava? Strateške zalihe oružja, lekova i životnih namirnica? Ili jednostavno dvostruka traka stepenika koji vode nadole dokle pogled može da dopre? Možda je ovde bila ta najdublja tačka metroa o kojoj je pričao Kan?

Artem je dodatno pothranjivao svoju fantaziju najneverovatnijim slikama, odlazeći trenutak kada će prići kraju eskalatora i videti šta se zaista nalazi dole. Zato se nije našao prvi na početku stepenica. Borac koji mu je ispričao priču o mravinjem lavu stigao je pre njega do lučnog prolaza. Kriknuvši, on uplašeno ustuknu. U narednom trenutku dođe red i na Artema.

Polako, kao da su neka bića iz bajke koja su spavala stotinu godina, a onda se probudila pa istežu mišiće posle vekovnog sna, oba eskalatora se pokrenuše. Uz zvuk koji je ličio na mučno staračko krkljanje, stepenice krenuše nadole, a u toj slici bilo je nečeg neizrecivo jezivog... Nešto se tu nije uklapalo, nije odgovaralo onome što je Artem znao o eskalatorima. On je to osećao, ali nikako nije uspevao da uhvati za rep klizavu senku poimanja.

- Čuješ li kako je tiho? Njega ne pokreće motor... Mašinsko odeljenje ne radi - pomogao mu je Ulman.

Naravno, to je bilo to. Škripanje stepenika i nepodmazanih zupčanika - to su ti zvuči koje je ispuštao oživiljeni mehanizam. Da li su? Artem opet začu ono odvratno grgotanje i šljapkanje koje je dopiralo do njega i u tunelu. Zvuči su dolazili iz dubine, odozdo, gde su se spuštali eskalatori. On prikupi hrabrost, priđe ivici i osvetli strmi tunel kojim se sve brže kretala mrkocrna traka stepenika.

U jednom trenutku učini mu se da se tajna Kremlja otvara pred njim. Video je kako se kroz otvore između stepenika provlači nešto prljavo-mrko-smede, masno, što se kretalo i sasvim sigurno bilo živo. Izlazilo je iz otvora uz kratko pljeskanje, sinhrono se podižući i spuštajući duž celog eskalatora onoliko koliko je Artem mogao da ga vidi. Ali to nije bilo besmisleno pulsiranje. To pljeskanje žive materije bilo je deo nečeg ogromnog,

što je teško pokretalo stepenice. A negde u dubini, na dubini od nekoliko desetina metara, to prljavo i masno lagodno se baškarilo po zemlji, nadimalo se i izduvavalo, klizeći i podrhtavajući, proizvodeći pri tom te čudne i odvratne zvuke. Artemu je luk izgledao kao čudovišna čeljust, svodovi eskalatorskog tunela - ždrelo, a same stepenice - halapljivi jezik užasnog drevnog božanstva koje su pridošlice probudile.

A onda njegovu svest kao da je dotakla i pomilovala nečija ruka. I u glavi ne beše više ničega, kao u tunelu kojim su došli ovamo. Imao je samo jednu želju - da stane na stepenice i polako krene dole, gde ga konačno čeka smirenje i odgovor na sva pitanja. Pred njegovim imaginarnim pogledom ponovo zasijaše kremaljske zvezde...

- Arteme! Beži! - Po obrazima ga udari rukavica koja mu je palila kožu.

On zatrepta i zaprepasti se: mrka gusta tečnost se penjala uz tunel, bubreći pred očima, rastući i peneći kao kipuće svinjsko mleko. Noge ga nisu slušale, a sebi je došao tek na momenat: nevidljivi pipci su samo na tren pustili njegov razum, da bi ga ponovo još čvršće uhvatili i povukli nazad u maglu.

- Vuci ga!
- Prvo klinca! Nemoj plakati...
- Težak je... A tu je i ovaj ranjenik...
- Ostavi, ostavi nosila! Kuda ćeš s nosilima!
- Hajde i ja ću da zalegnem, lakše ćemo dvojica...
- Ruku, daj ruku! Ma, hajde brže!
- Gospode bože... Već je izašlo...
- Povuci... Ne gledaj, ne gledaj tamo! Čuješ li me?
- Ošamari ga! Tako!
- Dođi! To je naređenje! Pucaću!...

Smenjivale su se čudne slike: zeleni bok vagona prepun eksera, neki izvrnuti plafon, onda prljavi pod... tama... opet zeleni oklop... Onda je svet prestao da se ljulja, umirio se i stao. Artem ustade i pogleda oko sebe.

Sedeli su u krugu na krovu blindirane kompozicije. Sve lampe su bile pogašene, gorela je samo jedna, mala, džepna, koja je bila u sredini. Njena svetlost nije bila dovoljna da bi se videlo šta se dešava u dvorani, ali se moglo čuti kako sa svih strana nešto klokoće, buči i preliva se.

Njegovom razumu neko se oprezno, gotovo naslepo prikradao, ali on zatrese glavom i zbrke nestade.

On pogleda i poče mehanički da prebrojava članove odreda koji su se stisli na krovu. Bilo ih je pet, ne računajući Antona, koji ionako nije

došao sebi, i njegovog sina. Artem tupo primeti da jedan borac fali, a onda ponovo ostade bez misli. Onog trenutka kada je glava bila prazna, razum je ponovo krenuo ka mutnoj pučini. Boriti se sam s time, uopšte nije bilo lako. Usput svestan onoga što se dešava, Artem pokušava da se usredredi na tu misao; trebalo je misliti o bilo čemu, samo nikako ne ostavljati svoj razum besposlenim. I ostalima se, očigledno, dešavalo isto.

- Eto šta se s tim đubretom dogodilo usled zračenja... Bili su u pravu, biološko oružje! Ali ni sami nisu znali da će kumulativni efekat biti ovakav. Dobro je da je makar još uvek u zidinama, i da nije izašlo u grad... - govorio je Mlinar.

Niko mu nije odgovarao. Borci su se učutali i rasejano slušali.

- Pričajte! Pričajte! Ova pogan vas pritiska sa svih strana! Hej, Ogenesjane! Ogenesjane! O čemu razmišljaš? - drmusao je stalker jednog od svojih potčinjenih. - Ulmane, mater ti tvoju! Gde gledaš? U mene gledaj! Nemojte ćutati!

- Umiljata je... Zove... - reče div Ulman, žmirkajući.

- Ma kakvi umiljata! Zar nisi video šta se desilo Deljaginu? - Stalker iz sve snage ošamari borca, i njegov mutni pogled se razbistri.

- Za ruke! Hajde da se svi uhvatimo za ruke! - urlao je Mlinar. - Nemojte ćutati! Arteme! Sergej! U mene, u mene gledajte!

A na metar ispod njih klokotala je i ključala užasna masa, koja je, bar je tako izgledalo, preplavila čitavu platformu. Postajala je sve upornija, i oni više nisu bili u stanju da odolevaju njenom pritisku.

- Momci! Deco! Ne predajte se! Hajde svi zajedno! Da zapevamo! - Nije se predavao stalker, držeći budnima svoje vojnike, delio im šamare ili ih je nežno drmusao, da bi došli sebi. - Ustaj, zemlja je velika... Ustaj u boj do smrti! - muklo falširajući otpoče on. - S fašističkom tamnom silom... s prokletom hordooom...

- Neka se jarost blagorodna... uzburka kao talas - prihvati Ulman.

Voz se snažno zatrese. Artem nije počeo da peva: nije znao reči ove pesme, a i pomislio je da borci nisu baš slučajno zapevali o tamnoj sili i uzburkanom talasu.

Dalje od prve strofe i refrena niko osim Mlinara nije znao reči, i sledeći četvorostih on je pevao sam, dok mu je pogled preteći seovao, ne dozvoljavajući nikome da odluta:

- Kao dv-aa suprotna po-la,

U svemu smo neprijatelji!

Mi se za sve-tlost i svet borimo,

A oni - za carstvo tame...

Refren su ovoga puta pevali skoro svi, čak je i mali Oleg pokušavao da oponaša odrasle. Neskladan hor grubih, pušačkih muških glasova zaorio se i odzvanjao ehom u beskrajnoj mračnoj dvorani. Zvuk njihove pesme leteo je do visokih, mozaikom ukrašenih svodova, odbijao se o njih, padao i tonuo u živoj masi koja je dole ključala. I mada bi u svakoj drugoj situaciji ova slika - sedam snažnih muškaraca, koji su se popeli na krov kompozicije i pevaju besmislene pesme, držeći se za ruke - Artemu bila apsurdna i smešna, sada ga je podsetila na jezivu scenu iz noćnog košmara. Samo je želeo da se što pre probudi.

- Neka se ja-a-arost blagoro-o-odna

Uzburk-a-a-a kao tala-a-as

Narodni rat počinje

Počinje sveti r-a-a-at!

Mada nije pevao, Artem je prilježno otvarao usta i njihao se u taktu muzike. Uopšte nije čuo reči prve strofe, ali je želeo da misli da se u njoj govori ili o preživljavanju ljudi u metrou, ili o suprotstavljanju crnim, pred čijom će navalom uskoro pasti njegova rodna stanica. A onda se u jednoj od strofa pomenuše i fašisti, pa Artem zaključi da se radi o borbi boraca Crvene brigade sa stanovnicima Puškinove...

Kada je prestao da se bavi svojim razmišljanjima, otkrio je da je hor učutao. Može biti da naredne strofe nije znao ni Mlinar, a možda su ostali jednostavno prestali da pevaju.

- Momci! Hoćete da pevamo *Kombata*, a? - pokušavao je stalker da nagovori svoje borce. - *Kombat*-bačuška, bačuška-kombat, ti se nisi skrivao iza leda deci... - otpoče on, ali ubrzo učuta.

Odred zahvati nekakva ružna obamrlost. Borci počеше da puštaju ruke i krug se raspade. Svi su ćutali, čak i Anton, koji je sve vreme buncao u bunilu. Osećajući kako mu potpuno praznu glavu topla, mutna, gusta tečnost polako ispunjava umorom i ravnodušnošću, Artem je pokušavao da joj se opire, razmišljajući o svojoj misiji, ponavljajući u sebi dečje pesmice onoliko koliko se sećao, a onda je jednostavno počeo da ponavlja: „Ja mislim, mislim, mislim, kod mene se nećeš uvući...”

Borac kojeg je stalker zvao Ogenesjanom, odjednom skoči sa svog mesta i ispravi se koliko je visok. Artem ravnodušno podiže pogled ka njemu.

- Vreme mi je. Zbogom - oprosti se ovaj.

Ostali su mutno gledali druga, ne odgovarajući ništa, jedino mu stalker klimnu glavom. Ogenesjan pride ivici i bez premišljanja napravi korak napred. Uopšte nije vikao, ali se odozdo začu neprijatan zvuk talasanja smeše, pomešan s gladnim rezanjem.

- Zove... Zove-e... - zapevajući reče Ulman i takode poče da ustaje.

Artemovo zaklinjanje koje je ponavljao u sebi: „Ja mislim, kod mene se nećeš uvući!“, zastalo je na reči „ja“, i sada je on jednostavno ponavljao iz sveg glasa, a da toga uopšte nije bio svestan: „Ja, ja, ja, ja, ja.“ Zatim je neizdrživo jako pozeleo da pogleda dole, da bi se uverio je li ustalasana masa toliko izopačena kao što mu se učinilo na početku. A šta ako se prevario? Ponovo se seti zvezda na kremaljskim kulama, dalekih i primamljivih...

I tada mali Oleg lako skoči na noge, malo se zaletе i veselo se smejući skoči dole. Živa baruština ispod njih tiho mljacnu, proždirući dečakovo telo. Artem oseti kako mu zavidi, i spremao se da učini isto. Ali nakon nekoliko sekundi, kada se masa sklopila iznad Olegove glave, možda baš u tom trenutku dok mu je uzimala život, njegov otac vrisnu i probudi se.

Teško dišući i zadihano se osvrćući na sve strane, Anton ustade i poče da drmusa ostale, tražeći odgovor od njih:

- Gde je? Šta je s njim? Gde je moj sin? Gde je Oleg? Oleg! Oležok!

Malo-pomalo, lica boraca dobiše svesne izraze. I Artem poče dolaziti sebi. Nije više bio siguran da je zaista video kako je Oleg skočio u uzburkanu masu. Zato ne odgovori ništa već samo pokuša da smiri Antona, koji je, izgleda, na neki tajanstven način osetio da se desilo ono najgore, pa ga je obuzimao sve veći bes. Zahvaljujući njegovoj histeriji, iz obamrlosti potpuno izadoše i Artem i Mlinar, a i svi ostali članovi odreda. Na njih se prenese njegova razdražljivost, njegov zlobni očaj, i nevidljiva ruka koja je zapovednički držala njihovu svest trže se, kao da je bila opečena njihovom uzavreloom mržnjom. Artemu, a izgleda i svima ostalima, vratila se sposobnost zdravog razmišljanja, koja je - tek sada mu je to bilo jasno - bila izgubljena još dok su prilazili stanici.

Stalker ispali nekoliko probnih hitaca u uzavrelu masu, ali to nije dalo nikakav efekat. Onda natera borca koji je bio naoružan bacačem plamena da skinе ranac s gorivom s ramena i da ga na dati signal baci što dalje od kompozicije. Naredi dvojici drugih boraca da osvetle mesto gde će ranac pasti, on se pripremi za paljbu i mahnu rukom. Zavrtevši se u mestu, borac hitnu ranac i umalo i sam ne polete za njim, jedva se zadržavajući na ivici krova. Ranac teško polete kroz vazduh i poče padati na petnaestak metara od kompozicije.

- Zaleži! - Mlinar pričekа da ranac dotakne masnu ustalasanu površinu i povuče obarač.

Poslednje trenutke letenja ranca Artem je posmatrao ispružen na krovu. Kada je odjeknuo prasak pucnja, on pokri lice savijenim laktovima

i priljubi se što je mogao više uz hladni oklop. Eksplozija je bila tako jaka da Artem umalo ne pade s krova kada se kompozicija zaljulja. Kroz skoro sasvim zatvorene trepavice video je prljavonarandžasti odblesak goriva u plamenu, koji je zahvatio čitavu platformu.

Čitav jedan minut ništa se nije dešavalo. Šljiskanje i mljackanje barušnine nije bilo nimalo slabije, i Artem se pripremio na to da će ona, brzo oporavljena od dosadne neprijatnosti, ponovo početi da obavlja i da se uvlači u njegov razum.

Ali, umesto toga, šum počeo postepeno da se udaljava.

- Odlazi! Ono odlazi! - neposredno pored njegovog uha zaurla Ulman.

Artem podiže glavu. Pri svetlosti lampi jasno se videlo kako masa koja je donedavno ispunjavala gotovo čitavu ogromnu dvoranu splašnjava i povlači se natrag ka eskalatorima.

- Brže! - skoči na noge Mlinar. - Čim se ono povuče dole, svi za mnom - trk u onaj tunel!

Artem se začudi odakle Mlinaru najednom takva odlučnost, ali mu ništa ne reče, pripisujući njegovu raniju kolebljivost bunilu. Stalker je doživeo potpuni preobražaj: ponovo je to bio trezven i nagao komandir odreda, koji nije dozvoljavao bilo kakvo oponiranje.

Za promišljanje ne samo da nije bilo vremena nego ni volje. Jedino što je u ovom trenutku okupiralo Artema bilo je da što pre izvuče živu glavu s proklete stanice, dok se čudno biće koje je živelo u podrumima Kremlja nije pribralo i vratilo da ih proždere. Stanica mu više nije bila ni izvanredna, ni prekrasna: sada mu je sve ovde delovalo neprijateljski i odvratno. Čak su ga i radnici i seljaci gledali besno sa zidnih panoa, a oni koji su se i dalje osmehivali, činili su to usiljeno i pritvorno.

Skakali su kako je ko stigao na platformu, pa poleteše ka suprotnom kraju stanice. Anton je sasvim došao sebi, i trčao je barabar sa ostalima, tako da odred sada ništa više nije usporavalo. Nakon dvadesetak minuta sulude jurnjave po tamnom tunelu, Artem se zadiha, a i ostali počeo da posustaju. Stalker im na kraju dopusti da predu na brzo hodaње.

- Kuda idemo? - upita Artem kada je sustigao Mlinara.

- Mislim da smo sada ispod Tverske ulice... Uskoro bi trebalo da izađemo na Majakovsku. Tamo ćemo sve proanalizirati.

- A kako ste znali kojim tunelom treba da idemo? - upita Artem.

- Bilo je ucrtano na karti koju smo našli na Genštabu. Ali, ja sam se toga setio u poslednjem trenutku. Verovao ili ne, kako smo kročili na stanicu, sve mi je iz glave isparilo.

Artem se zamisli. Po svoj prilici, nije samo on bio ushićen kremaljskom stanicom, slikama i skulpturama, njenom veličinom i grandioznošću. Da li je tu zbrku izazivalo užasno biće koje se krilo u Kremlju?

Zatim se priseti odvratnosti i straha koji je njemu izazivala stanica kada je bunilo prestalo. I u njemu se rodi sumnja da je i ta osećanja izazivalo ono. Može biti da ih je, upravo onako kako ih je pre toga omađijao zanosom i željom da zauvek ostanu na stanici, „mravinji lav“ naterao i da osete neodoljivu želju da pobjegnu odatle i izginu, kada su mu učinili bol?

Šta su onda zaista bila Artemova osećanja i šta se uopšte radalo u njegovoj glavi? Da li je čudovišno biće oslobodilo njegov razum, ili je i dalje nastavljalo da diktira njegove misli i usađuje nemir u dušu? U kom momentu je Artem potpao pod njegov hipnotički uticaj? I na kraju krajeva, da li je on ikada bio slobodan u svom izboru? I da li je njegov izbor uopšte mogao biti slobodan? Artem se ponovo seti razgovora s dvojicom čudnih žitelja Poljanke.

On se osvrnu: na dva koraka iza njega išao je Anton. Više nije došadjivao nikome s pitanjem šta se desilo njegovom sinu - neko mu je izgleda već rekao. Lice mu se skamenilo i utrnilo, pogled izgledao izgubljen. Da li je Anton znao da su bili na korak od toga da spasu dečaka? Da je njegova smrt bila ružna slučajnost? Ali je upravo ona spasla život ostalima. Da li je to bila slučajnost ili žrtva?

- Znete, svi smo se mi spasli samo zahvaljujući Olegu. Zbog njega smo se preneli - reče mladić Antonu, ne detaljišući kako se sve to dogodilo.

- Da - ravnodušno reče ovaj.

- On nam je rekao da ste služili u raketnim jedinicama. Strateškim.

- Taktičkim - odgovori Anton. - 'Tačka', 'iskander'.

- A sistemi plotunske vatre? 'Smerč', 'uragan'? - malo usporivši upita stalker, koji je čuo njihov razgovor.

- Umem i s njima. Ja sam bio profesionalni vojnik, nas su i na njima obučavali. A i sam sam se interesovao, hteo sam sve da probam. Dok nisam video kuda to vodi.

Njegov glas je zvučao potpuno nezainteresovano, a u njemu se nije osećala čak ni uznemirenost što su njegovu dobro čuvanu tajnu znali tuđinci. Odgovarao je kratko, mehanički.

Mlinar klimnu glavom, odvoji se od njih i ode napred.

- Veoma nam je potrebna vaša pomoć - oprezno ispitujući teren reče Artem. - Znete, kod nas na VDNP se dešavaju užasne stvari... - otpoče on.

Ali u trenutku pretrnu: posle onoga što je video u poslednja dvadeset četiri sata, ono što se dešavalo na VDNP i nije bilo tako strašno, nije izgledalo kao nešto naročito neobično, što je moglo da uništi metro i definitivno istrebi čoveka kao biološku vrstu. Artem se uhvati u koštac s tom mišlju, opominjući sebe da ona možda ponovo nije njegova već nametnuta spolja.

- Kod nas se s površine provlače nekakvi stvorovi - pribavši se nastavi on.

Ali ga Anton zaustavi, odmahnuvši rukom.

- Samo reci šta treba da uradim, i ja ću uraditi - suvo reče on. - Ja sada imam vremena... Kako da se vratim kući bez sina?

Artem usplahireno klimnu glavom i ode od stražara, ostavljajući ga svojim mislima; osećao se krajnje odvratno: molio je za pomoć čoveka koji samo što je izgubio dete... I njega, Artema, oslobodio krivice...

On ponovo sustiže stalkera. Ovaj je očigledno bio odlično raspoložen: odvojio se od odreda razvučenog u kolonu, pevušio nešto, a kada ugleda Artema, usne mu se razvukoše u osmeh. Slušajući melodiju koju je Mlinar pokušavao da otpeva, Artem prepoznađe onu istu pesmu o svetom ratu koju su pevali na krovu kompozicije.

- Znaite, ja sam pomislio da je to pesma o našem ratu s crnima - poveri mu se on - a onda sam shvatio da govori o fašistima. Čija je to pesma, komunista s Crvene linije?

- Ta pesma je stara sto, ako ne i sto pedeset godina - klimnu glavom Mlinar. - Nastala je u jednom ratu, a onda dopunjena u drugom. Zato i jeste dobra, jer odgovara svakom ratu. Dok je živ, čovek će sebe smatrati snagom svetlosti, a neprijatelja tamom.

„A tako će misliti s obe strane fronta“, dodade Artem u sebi. Da li to znači... Njegove misli opet se vratiše crnima. Da li to onda može da znači da su za njih zlo i tama, recimo, stanovnici VDNP? Artem opomenu sebe da ne srne da razmišlja o crnima kao o običnim protivnicima. Samo bi falilo da im se otvore vrata saosećanja, a onda ih više niko ne zaustavi...

- Ova pesma koju si pomenuo da je za sva vremena - iznenada reče Mlinar - a ja se nešto mislim. Naša zemlja je takva da su u njoj u najvećoj meri sva vremena ista. Takvi su ljudi... Ne možeš ih ničim promeniti. Tvrdoglavi kao mazge. Eto, takoreći i kraj sveta je došao, ni na ulicu se ne može izaći bez zaštitnog odela, i svakakve gamadi se nakotilo, koju si ranije samo u bioskopu mogao da vidiš... Ne! Neće se promeniti! Takvi su. Ponekad mi se čini da se zapravo i nije ništa promenilo. Eto,

danas sam bio u Kremlju - naceri se on - i nešto mislim: u principu, ni tamo nema ništa novo. Dešava se isto što i ranije. Ja više nisam baš tako siguran kada su nam ovu zarazu zapatili: pre trideset, ili pre trista godina.

- A zar je pre trista godina postojalo takvo oružje? - sumnjičavo će Artem, ali mu stalker ništa ne odgovori.

Crteže Velikog crva na podu videli su na još dva-tri mesta, ali nije bilo ni divljaka, niti bilo kakvih tragova njihovog nedavnog prisustva. Posle prvog crteža borci postadoše oprezniji, pregrupisaše se tako da mogu lakše da se odbrane, ali posle trećeg napetost popusti.

- Nisu nas prevarili, izgleda da im je danas zaista sveti dan, da su na stanicama i da ne ulaze u tunele - s olakšanjem primeti Ulman.

Stalker je bio okupiran nečim drugim. Prema njegovim proračunima je ispadalo da je mesto na kome je bio izlaz iz metroa i počinjao rađustanični prostor koji je vodio do raketne baze, trebalo da bude tu negde. Malo-malo pa je konsultovao plan prepisan rukom, i rasejano ponavljao:

- Tu je negde... Nije to? Ne, nije to taj ugao, a i gde su hermetička vrata? Trebalo bi da smo već stigli...

Naposletku se zaustaviše na raskršću: s leve strane se nalazio rešetkom pregrađeni slepi kolosek, na čijem su se kraju videli ostaci hermetičkih vrata, a s desne, koliko je svetio lampi moglo da obasja, u daljini se gubio pravolinijski tunel.

- To je to! - bio je siguran Mlinar. - Stigli smo. Po karti se sve slaže. Tamo iza rešetke je odron, kao na Parku pobede. Tu bi trebalo da je i ulaz gde su Tretjaka pogodili. Tako... - Osvetljavajući plan džepnom lampom, razmišljao je naglas: - Od ovog raskršća tunel vodi pravo ka toj bazi, a ovaj - ka Kremlju, mi smo odande došli, tako je.

Zatim se Ulman i on provukoše iza rešetke, pa su desetak minuta istraživali slepi kolosek, osmatrajući lampom zidove i plafon.

- Tačno tako! Postoji prolaz, ovoga puta na podu, s okruglim poklopcem, kao na kanalizacionom otvoru - izvesti ih stalker po povratku. - To je to, stigli smo. Predahnite.

Čim su poskidali rance i povaljali se po zemlji, Artemu se desi nešto neobično: bez obzira na neudoban položaj, u trenutku ga savlada san. Da li je to bila posledica umora nagomilanog za poslednja dvadeset četiri časa, ili možda sporedni efekat otrova iz parališuće igle, koji je još uvek delovao.

Artem ponovo ugleda sebe kako se budi u šatoru na VDNP. Kao i u prethodnim snovima, na stanici je bilo mračno i bez igde ikoga. Nemajući

sasvim jasnu predstavu o tome da je to samo san, Artem je tačno unapred znao šta će mu se desiti. Po navici se pozdravi s devojčicom koja se igrala, ali je ništa nije pitao nego se odmah uputi ka šinama. Pojedinačni krici i molbe za milost gotovo ga i ne uplašišu. Znao je da mu taj tendenciozan san svaki put dolazi na oči iz nekog drugog razloga. A razlog se krio u tunelima. Njegov zadatak je bio da otkrije prirodu opasnosti, da razmotri situaciju i da o njoj izvesti saveznike s juga. Ali kako se nađe okružen tamom, rasprši se njegova sigurnost u sebe i u to da zna zbog čega je ovde i šta treba dalje da radi.

Uhvati ga strah, kao kada je prvi put izašao sam sa stanice. I sada ga je, baš kao i tada, u dlaku isto plašila neizvesnost i nemogućnost da pretpostavi kakvu opasnost krije u sebi sledećih sto metara tunela, neporedivo više od samog mraka i šumova.

Nejasno, kao i u nekim ranijim događajima iz njegove prošlosti, prisećajući se postupaka u nekim prethodnim snovima, on odluči da ne dozvoli strahu da ovlada njime nego da krene napred, dok se ne sretne s onim ko se skriva u mraku, čekajući ga.

U susret mu je dolazio neko. Bez žurbe, otprilike istom brzinom kojom se kretao i Artem, ali ne plašljivim i prikradajućim koračićima već sigurnim teškim korakom.

Mladić stade i zaustavi disanje - stade i onaj drugi. Artem se zareče samom sebi: ovoga puta neće bežati, pa ma šta se desilo. Kada je do skrivenog mračnog dvojnika ostalo, sudeći po zvuku, tri metra, Artemova kolena više nisu drhtala nego odskakala, ali on skupi dovoljno snage da načini još jedan korak. Ali, osetivši na licu laki nalet vazduha jer mu se neko sasvim približio, Artem ne izdrža. Zamahnuvši rukom, on odgurnu nevidljivo biće i dade se u beg. Ovoga puta se nije spotakao, i bežao je preko svake mere dugo, sat ili dva, ali od rodne stanice ne beše ni traga, niti je naišao na neke druge stanice, nigde ničeg nije bilo osim beskonačnog tamnog tunela. I ispostavi se da je to još strasnije.

- Hej, dosta knjavanja, prespavaćeš sastanak - muna ga Ulman po ramenu. - Kako li ti samo polazi za rukom? - sa zavišću dodade on.

Artem se strese i kao krivac pogleda ostale. Sudeći po svemu, zadremao je samo nekoliko minuta. Odred je sedeo u krugu u čijem centru se s kartom raširio Mlinar, pokazujući i objašnjavajući.

- Ovako - govorio je on. - Lio našeg odredišta ima, sigurno, dvadeset kilometara. To je ništa, brzim korakom i ako ne bude nepritika, tako smo za pola dana. Vojna baza je na površini, ali ispod nje je bunker, i tunel vodi do njega. U svakom slučaju, vremena za razmišljanje nema.

Moramo da se podelimo. Probudio si se? Ti se vraćaš u metro, dodeljujem ti Ulmana - reče on Artemu. - Ja s ostalima idem do raketne baze.

Artem je već otvorio usta da se pobuni, ali ga stalker prekide nestrupljivim gestom. Nagnuvši se na gomilu nabacanih ranaca, Mlinar počeo da raspodeljuje opremu.

- Vi uzmite dva zaštitna odela, kod nas ostaju četiri - ne znamo šta nas tamo čeka. Plus obroci, jedan vama - jedan nama. Sada instrukcije. Idete na Prospekt mira. Tamo će vas čekati, poslao sam glasnike - on baci pogled na ručni časovnik. - Kroz tačno dvanaest sati popnite se na površinu i pazite na naš signal. Ako sve bude u redu i mi budemo u etru, sledeća etapa je operacija. Zadatak je - prići Botaničkoj bašti što je moguće bliže i zauzeti položaj iznad nje, kako biste nam pomogli oko navođenja i korigovanja vatre. Domet smerča je ograničen, a i koliko je tamo ostalo raketa, ne znamo. A bašta nije mala. Nemoj da se plašiš - umirivao je Artema - sve će to Ulman da radi, ti si tu više da mu praviš društvo. I ti ćeš, naravno, biti od koristi: na kraju krajeva, ti znaš kako ti crni izgledaju. Ja mislim - nastavi on - da je za navođenje veoma dobra i Ostankinska kula. Ona ima ima ono proširenje na sredini. Na tom vidikovcu je nekada bio restoran. Imali su papreno skupe kanapee s kavijarom. Ali ljudi nisu tamo odlazili zbog njih nego zbog pogleda na Moskvu. Odande se Botanička bašta vidi kao na dlanu. Probajte da se popnete na kulu. Ako ne budete mogli na kulu, pored nje su soliteri, beli, u obliku slova P, i sudeći po izveštajima, trebalo bi da su nenaseljeni. To je to... Ovo je vaša karta Moskve, ova je za nas. Podeljena je na kvadrate. Samo gledajte i prenosite. Ostalo je naše. Ništa komplikovano - zaključio. - Ima li pitanja?

- A da nemaju oni tamo neko gnezdo? - upita Artem.

- Pa ne bi trebalo, ovde ga nema - stalker lupi rukom po karti. - E, da, imam iznenađenje za tebe - dodade, namigujući Artemu.

Zavirivši u svoj ranac, Mlinar izvadi odande beli polietilenski paket s izguljenom sličicom u boji na poleđini. Artem ga otvori i uze pasoš koji je bio precizno prepravljen na pohabanom obrascu i dečju knjižicu s dragom fotografijom u njoj, koju je pronašao u napuštenom stanu na Kalinjinskom. Kada se strmoglavio za Olegom, on je svoje blago ostavio na Kijevskoj, a Mlinaru nije bilo teško da to nosi sa sobom sve ovo vreme. Ulman koji je sedeo pored njega, zbunjeno pogleda najpre Artema, pa onda stalkera.

- Lične stvari - s osmehom raširi ruke Mlinar.

Artem najednom požele da mu kaže nešto toplo i lepo, ali ovaj je već ustajao sa svog mesta, izdajući naređenja borcima koji su išli s njim.

On pride Antonu, utonulom u razmišljanja.

- Srećno! - Artem pruži stražaru ruku.

Ovaj ćutke klimnu glavom, navlačeći ranac. Pogled mu je bio potpuno prazan.

- To je to! Nećemo se oproštati. Pazite na vreme! - reče Mlinar.

Okrenu se i bez reči pođe dalje.

GLAVA 19

POSLEDNJA BITKA

Njih dvojica zajednički podigoše težak poklopac od livenog gvozdna na otvoru šahta, pa počеше da se spuštaju dole. Uski vertikalni šaht bio je napravljen od kružnih betonskih elemenata, a iz svakog od njih virila je metalna klanfa.

Kada su ostali sami, Ulman promeni ponašanje. Komunicirao je s Artemom kratkim jednosložnim frazama, uglavnom da bi izdao naredenje ili ga opomenuo. Čim su sklonili poklopac šahta, on naredi Artemu da ugasi lampu, pa stavivši instrumente za noćno osmatranje, prvi siđe unutra.

Artem je napamet morao da se spušta dole, držeći se čvrsto za klanfe. Nije mu baš bilo najjasnije čemu sva ta predostrožnost, kada posle Kremlja na putu nisu naišli ni na kakvu opasnost. Na kraju Artem pomisli da je Ulman od stalkera možda dobio neke posebne instrukcije, a moguće je da je sada, kada je ostao bez komandira, jednostavno sa zadovoljstvom preuzeo njegovu ulogu.

Borac udari Artema po nozi, dajući mu znak da stane. Artem poslušno stade, očekujući da će mu ovaj objasniti o čemu se radi. Ali umesto objašnjenja, ispod njega se začu slab udarac - Ulman je skočio na zemlju - a kroz par sekundi se začuše prigušeni pucnji.

- Možeš da siđeš - glasnim šapatom naredi kompanjon Artemu, a ispod njega se upali svetio.

Kada više nije bilo klanfi, on pusti ruke, i padajući metar-dva, doskoči na betonski pod. Ustade, otrese ruke i osvrnu se oko sebe. Bili su

u kratkom, petnaestak koraka dugom hodniku. S jedne strane zjapio je otvor šahta, a s druge se u podu video još jedan otvor s istim onakvim rekastim poklopcem. Pored njega je, u lokvi krvi, ničice ležao mrtav divljak, koji je čak i nakon smrti stezao u ruci svoju duvaljku.

- Čuvao je prolaz - tiho odgovori Ulman na Artemov upitni pogled - ali je zaspao. Sigurno nije očekivao da neko može da dođe s ove strane. Prislonio je uho na otvor i zadremao.

- Ti si njega... u snu? - upita Artem.

- A što? Možda nije viteški? - frknu Ulman. - Neka vidi kako je kada se spava na zadatku. A na kraju krajeva, ipak je on bio loš čovek: nije poštovao sveti dan. Je li rečeno da se ne ulazi u tunele?

Vukući telo za noge, Ulman ga pomeri u stranu, otkri otvor i ugasi lampu. Ovoga puta šaht nije bio tako dubok i vodio je do službene prostorije zatrpane starudijom. Otvor se uopšte nije video od gomile metalnih tabli, zupčanika, opruga i niklovanih rukohvata - pun vagon stvari. One su bile bez ikakvog reda nabacane jedna na drugu i nekim čudom su stajale tako a da ne popadaju. Između te gomile i zida bio je uzan prolaz, ali je bilo sasvim nemoguće provući se kroz njega a da se hrpa gvozda ne zakači i ne obruši na sebe.

Vrata, dopola zatrpana zemljom, delila su prostoriju od neobičnog kvadratnog tunela. S leve strane, tunel je bio zatrpan: tamo je bio odron, ili su na tom mestu iz nekog razloga prekinuli dalje prokopavanje pruge. S desne strane je izlazio u standardni, ovalan i širok tunel. Odmah se moglo osetiti gde je granica između dva međusobno povezana podzemna sveta. Ovde u metrou čak je i vazduh bio drugačiji: možda jednako vlažan, ali ni blizu tako ustajao i memljiv kao u tajnim hodnicima D-6.

Postavljalo se pitanje na koju stranu dalje. Nisu hteli da idu napamet - u tom tunelu mogla je biti pogranična barikada Četvrtog rajha. Od Majakovske do Čehovljeve, sudeći po karti, nije bilo više od dvadeset minuta peške. Artem prekopa paket sa svojim stvarima i nade okrvavljenu kartu koja mu je ostala od Danila, pa prema njoj odredi tačan pravac.

Ne prođe ni pet minuta, a oni već stigoše na Majakovsku. Ulman sede na klupu i sa uzdahom olakšanja skide s glave teški šlem, obrisu rukavom mokro, crveno lice, pa svih pet prstiju zavuče u naježenu svetlosmeđu kosu. Bez obzira na snažnu telesnu građu i navike starog tunelskog vuka, Ulman je ipak bio dosta stariji od Artema.

Dok su tražili gde mogu da kupe hranu, Artem je uspeo da razgleda stanicu. Koliko vremena je prošlo otkada je poslednji put jeo ni sam nije znao, ali stomak mu je najozbiljnije zavijao. Ni Ulman nije imao nikakvih

zaliha hrane, jer su se i oni spremili u žurbi i poneli sa sobom samo naj-neophodnije.

Majakovska je i situacijom i raspoloženjem podsećala na Kijevsku. Od nekada prefinjene i lepršave stanice ostala je samo mračna senka. Na toj polurazrušenoj stanici ljudi su se stiskali u odrpanim šatorima, ili su bili na otvorenoj platformi, a plafon i zidovi bili su potklobučeni i vlažni na mestima gde se provlačila voda. Na čitavoj stanici gorela je samo jedna vatra - a nije bilo nikakvog razloga ni da se ona loži. Žitelji Majakovske međusobno su razgovarali sasvim tiho, kao pored samrtničke postelje.

Čak i na toj zagušljivoj stanici nađe se prodavnica: zakrpljeni tro-sobni šator, ispred kojeg je bio stolić na rasklapanje. Asortiman beše siromašan: oderane pacovske polutkice, uvele i smežurane gljive, mahovina iseckana na kvadratiće, doneta ovde ko zna kada. Pored svake robe bila je ponosno istaknuta cena - komad novina pričvršćen praznom čašom, na kome su kaligrafski bili iscrtani jednaki brojevi. Osim njih i jedne suvonjave pogrbljene žene koja je držala za ruku malog dečaka, kupaca gotovo da nije bilo. Dete posegnu rukom ka pacovu koji je bio na tezgi, ali ga majka cimnu:

- Ne diraj! Ove nedelje smo već jeli meso!

Dečak posluša, ali još dugo nije uspevao da odvoji pogled od polutkice. Čim se majka okrenula, on opet pokuša da dohvati mrtvu zverčicu.

- Koljka! Sta sam ja tebi rekla? Ako ne budeš dobar, odneće te demoni iz tunela! Znaš kako su tvog Šašku odneli, jer nije slušao svoju majku! - plašila ga je žena, uspevajući da ga u poslednjem trenutku odvuče od tezge.

Artem i Ulman nikako nisu mogli da se odluče. Artemu se učini da bi ipak mogao da izdrži do Prospekta mira, gde će makar gljive biti svežije.

- Hoćemo li pacovčića? Pečemo ih u prisustvu mušterije - dostojanstveno predloži ćelavi vlasnik prodavnice. - Garantujemo za kvaliteti - zagonetno dodade on.

- Hvala, ja sam već ručao - žurno ga odbi Ulman. - Sta si ti onog hteo, Arteme? Samo nemoj mahovinu, od nje u crevima krene četvrti svetski.

Žena ga prekorno pogleda. U rukama je držala samo dva metka, za koje je, sudeći po cenama, mogla da kupi jedino mahovinu. Primetivši da Artem gleda u njen skromni kapital, ona sakri pesnicu za leđa.

- Sta še muvaš ovuda! - ljutito zareza ona. - Ako nemaš nameru da kupuješ; izlazi onda odavde! Nismo svi milioneri! Sta se skanjeraš!

Artem htjede da joj odgovori, ali se zagleda u njenog sina. Ovaj je veoma podsećao na Olega: ista ona retka kosa neodređene boje, crvenkaste oči, prćast nos. Dečak je sisao palac, pa se stidljivo osmehnu Artemu, gledajući ga onako ispod oka.

Ovaj oseti da mu se usne same od sebe razvukoše u osmeh, a oči napuniše suzama. Žena uhvati njegov pogled, pa se razbesne:

- Prokleti perverznciji! - sevajući očima ciknu ona. - Hajdemo, Koljenjka, sine, kući! - ona povuče dečaka za ruku.

- Stanite! Pričekajte!

Artem izvadi iz rezervnog okvira svog automata nekoliko metaka, pa sustiže ženu i pruži joj ih.

- Evo... Uzmite. Za vašeg Kolju.

Ova ga pogleda u neverici, a onda joj se usta iskriviše u prezrivi osmeh.

- Šta ti misliš, da to može za pet metaka? Da ti dam dete?!

Artem najpre nije razumeo o čemu ona govori. Na kraju mu beše jasno, pa otvori usta kako bi rekao nešto u svoju odbranu, ali je samo stajao bez reči i treptao. Gnevna žena, zadovoljna efektom koji je postigla, najednom postade ljubazna.

- Dobro-de! Dvadeset metaka za pola sata.

Zaprepašćeni Artem zatrese glavom, okrete se i gotovo trčeći pobeže.

- Cicijo! Dobro, neka bude petnaest! - doviknu žena za njim.

Ulman je i dalje stajao na istom mestu, razgovarajući s prodavcem.

- Da se niste predomislili u pogledu pacovčića? - učtivo upita vlasnik šatora, videvši Artema kako se vraća.

„Ako nastavi - povratiću“, pomisli Artem. Povuče Ulmana za sobom, pa požuri da se izgubi sa stanice koju je i bog zaboravio.

- Gde tako žurimo? - upita ovaj kada su već išli tunelom u pravcu Beloruske.

Pokušavajući da se izbori s knedlom u grlu, Artem ispriča šta se dogodilo. Njegova priča na Ulmana nije ostavila naročit utisak.

- Pa šta? Od nečega se mora živeti - reče on.

- Kome je uopšte potreban takav život? - Artem se strese.

- Imaš neki bolji predlog? - Ulman sleže širokim ramenima.

- Ali u čemu je smisao takvog života? Grčevito se držati za njega, trpeti sav taj ološ, poniženja, trgovati sopstvenom decom, jesti mahovinu, zašto?

Artem se preseče setivši se Hantera i njegovih reči o instinktu samoodržanja, o tome da će se, iz sve snage, kao životinja, boriti za svoj i

za živote svih ostalih. Tada, na samom početku, njegove reči probudiše u Artemu nadu i želju da se bori, kao ona žaba koja je svojim šapicama umutila mleko u čaši pretvorivši ga u pavlaku. Ali u ovom trenutku uverljivije su mu zvučale očuhove reči.

- Zbog čega? - zadirkivao ga je Ulman. Sta je tebi, momče, 'zbog čega' živiš?

Artem požali što je uopšte započeo ovaj razgovor. Ulman je bio izvrstan ratnik, to mu se moralo priznati, ali nije bio naročito interesantan sagovornik.

I ulaziti s njim u diskusiju o smislu života Artemu se činilo kao gubljenje vremena.

- Da, evo ja, lično - 'zbog čega' - sumorno odgovori on, ne mogavši da se uzdrži.

- I, zbog čega? - zasmija se Ulman. - Da spaseš čovečanstvo? Pusti, to su gluposti. Nećeš ga spašavati ti nego neko drugi. Ja, na primer - on osvetli lice kako bi Artem mogao da ga vidi, i napravi herojsku grimasu.

Artem ga ljubomorno pogleda, ali ne reče ništa.

- A na kraju krajeva, ne mogu svi živeti radi toga.

- I kakav ti je to život bez smisla? - Artem pokuša da to pitanje postavi ironično.

- Kako to misliš, bez smisla? On postoji kod mene, kao što postoji i kod svih ostalih. I zapravo, pitanja o smislu života najčešće su vezana za period polnog sazrevanja. Kod tebe je, izgleda, došlo do nekog zastoja.

Ton kojim je to rekao nije bio uvredljiv nego šeretski, tako da se Artem nije durio. Ohrabren uspehom, Ulman se raspriča:

- Odlično pamtim sebe kada mi je bilo sedamnaest. Isto sam tako pokušavao da shvatim: kako, zašto, gde je smisao? Onda to prođe. Život, brate, ima samo jedan smisao: napraviti i odgajiti decu. A onda neka se ona, brate, pate s tim pitanjima. I neka odgovaraju na njih kako znaju i umeju. Na tome počiva svet. To ti je ta teorija - on se ponovo zasmija.

- A zbog čega onda ideš sa mnom? Rizikuješ život? Ako ne veruješ u spas čovečanstva, čemu to? - upita Artem nakon kraće pauze.

- Kao prvo, to je naređenje - strogo reče Ulman. - O naređenjima se ne raspravlja. Kao drugo, ako se sećaš šta sam rekao, decu ne možeš samo napraviti, treba ih odgajiti. A kako da ih gajim ako ih taj vaš ološ s VDNP proždere?

Isijavao je takvu samouverenost, sigurnost u svoju snagu i svoje reči, njegova slika sveta je bila tako banalno jednostavna i jasna, da Artem

više nije želeo da se raspravlja s njim. Upravo suprotno, oseti da ratnik prenosi na njega sigurnost koja mu je nedostajala.

Kao što im je Mlinar i rekao, tunel između Majakovske i Beloruske bio je miran. Istina, nešto je hučalo u ventilacionim šahtima, ali su zato nekoliko puta pored njih šmugnuli pacovi potpuno normalne veličine, i to je Artema umirilo. Bili su iznenađeni kako je tunel kratak - nisu uspeli da završe raspravu, a ispred njih se ukazala stanične vatre.

Susedstvo s Hanzom na Beloruskaj je bilo očigledno na svakom koraku. To se moglo odmah videti, ako ni po čemu drugom, a ono po tome što je u poređenju s Majakovskom ili Kijevskom ona bila dobro čuvana. Na deset metara od ulaza bila je napravljena barikada: na džakovima sa zemljom bio je mitraljez, a stražarski odred brojao je pet ljudi.

Pošto su im proverili dokumenta (eto kako je dobrodošao novi pasoš), učtivo su ih pitali da nisu iz Rajha. Artema su onda uveravali da ovde niko nema ništa protiv Rajha, da je ovo trgovačka stanica, koja čuva punu neutralnost i ne meša se u ovdašnji konflikt među državama - tako je komandir straže zvao Hanzu, Rajh i Crvenu liniju.

Pre nego što nastaviše svoj put po Krugu, Artem i Ulman odlučiše da se odmore i prezalogaje. Sedeći u bogatom i čak s nekim šikom uređenom restoranu, u kome su služili izvrsno pripremljenu, a pri tom prilično jeftinu svinjsku šniclu, Artem dobi i kompletnu informaciju o Beloruskaj. Preko puta je sedeo plavušan okruglog lica, koji se predstavio kao Leonid Petrovič, a koji je, s obe strane punih obraza, žvakao ogromnu kajganu sa slaninom, a kada bi oslobodio usta hrane, sa zadovoljstvom pričao o svojoj stanici.

Ispostavilo se da Beloruska živi od tranzita svinjetine i piletine. Na toj strani Kruga - bliže Sokolu, pa čak i Vojkovskoj, mada je ova bila opasno blizu površine - bila su ogromna i veoma uspešna gazdinstva. Kilometri tunela i tehničkih međustaničnih prostora pretvoreni su u nepregledne stočarske farme koje su hranile čitavu Hanzu, usput snabdevajući hranom i Četvrti rajh i večno polugladnu Crvenu liniju. Osim toga, žitelji Dinama nasledili su od svojih preduzimljivih prethodnika sklonost ka krojačkom zanatu. Upravo tu su šili te jakne od svinjske kože koje je Artem video na Prospektu mira.

S ovog kraja Zamoskovske linije nije bilo nikakve spoljne opasnosti i za sve godine života u metrou ni Sokol, ni Aerodrom, ni Dinamo niko nikada nije napadao ni rušio. Hanza nije imala nikakvih pretenzija prema njima, zadovoljavajući se mogućnošću naplate carine robe u tranzitu, a zauzvrat ih je štitila i od fašista i od crvenih.

Stanovnici Beloruske su se gotovo listom svi bavili trgovinom. Farmeri sa Sokola i krojači s Dinama retko su se zadržavali ovde da bi prodavali svoju robu: zarada od prodaje robe na veliko za njih je bila više nego dovoljna. „Ljudi s one strane“, kako su ih ovde zvali, samo su dresinama, vagonetima ili na sopstvenim leđima dovozili isporuke svinjetine ili žive živine, i vršili istovar - u tu svrhu su na platformama bili postavljeni pokretni kranovi - razračunavali se i odlazili kući.

Na stanici je vrvelo na sve strane. Dovitljivi trgovci (na Belorusknoj su ih iz nekog razloga zvali „menadžerima“) jurcali su od „terminala“ - mesta istovara, do skladišta, zveckajući vrećicama s patronima, dajući direktive izdržljivim radnicima koji su istovarivali robu. Kolica sa sanducima i zavežljajima, na dobro podmazanim točkovima, bešumno su klizila ka redovima tezgi ili ka granici Kruga, odakle su robu preuzimali kupci sa Hanze, ili ka suprotnom kraju platforme, gde su svoje porudžbine preuzimali emisari Rajha.

Ovde je bilo dosta fašista, ali ne redova, uglavnom su to bili oficiri. Oni su se sasvim normalno ponašali: možda malo drčnije, ali u granicama pristojnosti. Gledali su neprijateljski na crnomanjaste i tamnopusite, kojih je bilo prilično među trgovcima i radnicima na utovaru i istovaru, ali nisu pokušavali da nameću svoj poredak.

- Imamo mi ovde i banke. Mnogi od ovih iz Rajha dolaze kao po robu, a ustvari da bi uložili ono što su uštedeli - poveri se Artemu njegov sabesednik. - Zato oni nas nikad neće dirati. Mi im dodemo kao Svajcarska - dodade on zagonetno.

- Dobro je ovde kod vas - za svaki slučaj učtivo primeti Artem.

- A zašto mi samo o Belorusknoj... Odakle ste vi? - upita na kraju iz pristojnosti Leonid Petrovič.

Ulman se napravi da je suviše zauzet svojom šniclom i da nije čuo pitanje.

- Ja sam sa VDNP - osvrnuvši se ka njemu odgovori Artem.

- Ma šta kažete! Kakav užas! - Leonid Petrovič čak odloži viljušku i nož. - Tamo je, kažu, stanje strašno loše? Čuo sam da se brane poslednjim snagama. Pola stanice je izginulo... Je li to istina?

Artemu zastade zalogaj u grlu. Sta god da se desi, on mora stići do VDNP, da se vidi sa svojim možda poslednji put. Kako je mogao da gubi dragoceno vreme na jelo? On odgurnu tanjir, zatraži račun, i ne obazirući se na Ulmanove proteste, povuče ga za sobom - pored tezgi s mesom i odećom postavljenih između lukova, pored gomile nabacane robe, švercera koji su se cenjkali, radnika na utovaru i istovaru koji su se vrzmali

na sve strane, fašističkih oficira koji su pristojno šetali - ka metalnoj ogradi kojom je bio pregrađen prolaz na Kružnu liniju. Iznad ulaza je lepršao beli peškir sa smeđom kružnicom na sredini, a dvojica vojnika s automatima u dobro poznatoj sivoj maskirnoj uniformi proveravali su dokumenta i pregledali stvari. Artem nikada ranije nije ušao na teritoriju Hanze tako lako. Ulman, koji je završavao svoju šniclu, preturi po džepovima i pokaza graničarima neku neuglednu knjižicu. Ovi bez reči skloniše ogradu i propustiše ih unutra.

- Sta je u tim koricama? - upita Artem.

- Pa... Ordenska knjižica za medalju „Zasluga za narod“ - našali se Ulman. - Našem pukovniku svi duguju.

Prelaz na Krug bio je čudna mešavina utvrđenja i trgovačkih skladišta. Druga Hanzina granica počinjala je iza mostića koji su bili postavljeni iznad pruge: na njima je bila prava vatrena linija, s mitraljezima, pa čak i bacačem plamena. A dalje, pored spomenika - bronzanom bradatim muškarcu mudrog izgleda, s automatom, sitnoj devojci i zamišljenom mladiću s oružjem (to bi trebalo da su osnivači Beloruske, ili heroji borbe s mutantima, pomisli Artem) - bio je razmešten ceo garnizon, s više od dvadeset vojnika.

- To je zbog Rajha - objasni Ulman Artemu. - S fašistima ti je tako: veruj, ali ne preteruj. Svajcarsku oni nikada nisu dirali, ali su zato Francusku okupirali.

- Ja imam velike rupe u znanju istorije - priznade zbunjeni Artem. - Očuh nigde nije mogao da nađe udžbenik za deseti razred. Samo sam ponešto pročitao o Staroj Grčkoj.

Pored vojnika su se poput mrava u nepreglednom lancu tiskali nosači s denjcima na leđima: Hanza je halapljivo usisavala gotovo čitavu proizvodnju Sokola, Dinama i Aerodroma. Kretanje je bilo dobro organizovano: jednim eskalatorom nosači su se s teretom spuštali dole, a drugima su se peli bez njega. Treći je bio namenjen ostalim prolaznicima.

Dole je u staklenoj kućici sedeo vojnik s automatom, koji je kontrolisao eskalatore. On još jednom proveri Artemova i Ulmanova dokumenta, i dade im papiriće na kojima je bilo naštampano „Privremena registracija - tranzit“ i datum. Put je bio slobodan.

Ta stanica se zvala isto Beloruska, ali je razlika između nje i njenog kružnog dvojnika bila ogromna: kao među blizancima razdvojenim još na samom rođenju, od kojih je jedan završio u kraljevskoj porodici, a drugog uzeo i odgajio prosjak. Blagostanje i procvat ove prve Beloruske bleđeli su u poređenju s kružnom stanicom. Ona je blistala zidovima koji

su bili čisti do belog usijanja, očaravala je ukrasima od gipsa po plafonu i zaslepljivala neonskim sijalicama, kojih je na čitavoj stanici bilo svega tri, ali su davale i previše svetla.

Na platformi se povorka nosača delila nadvoje: jedni su išli na levu stranu, kroz lukove, ka pruzi, a drugi - na desnu stranu, bacajući svoje denjke na gomile i sve u trku se vraćajući po nove.

Pored pruge su bile napravljene dve postaje: za robu, gde je bio postavljen mali kran za putnike na mestu gde se nalazila biletarnica. Na svakih petnaest-dvadeset minuta pored stanice je saobraćala teretna dresina, opremljena specijalnom korpom - sa podašćanim podom na koji su tovoreni sanduci i bale. Osim trojice-četvorice ljudi koji su opsluživali dresinu, na svakoj je bio i po jedan stražar.

Putničke su dolazile rede - Artem i Ulman su morali da čekaju više od četrdeset minuta. Kako im je objasnio biletar, na maršruti su čekali dok se ne skupi dovoljno ljudi, kako ne bi trošili radnu snagu uzalud. Ali sama po sebi, okolnost da se negde u metrou u ovom trenutku može kupiti karta - po metak za svaki tunel - i putovati od stanice do stanice, Artema je potpuno očarala. On čak na neko vreme zaboravi na sve svoje nevolje i sumnje, pa je samo stajao, gledajući otpremu robe, zamišljajući koliko li je morao biti divan život u metrou nekada kada prugom nisu saobraćale ručne dresine nego ogromni svetlucavi vozovi.

- Izadite, stiže vaša linija! - viknu biletar i pozvoni na zvonce.

Na stanicu pristade velika dresina, za koju je bio zakačen vagon s drvenim klupama. Pokazaše karte i zauzeše slobodna mesta. Pošto je sačekala još koji minut da se sva mesta popune putnicima, dresina krenu dalje.

Polovina klupa je bila napravljena tako da su putnici sedeli okrenuti licem u pravcu kretanja, a polovina - obrnuto, leđima. Artemu zapade mesto suprotno kretanju kompozicije, a Ulman sede na preostalo mesto - okrenut leđima.

- Zašto su sedišta tako čudno okrenuta na različite strane? - upita Artem dobrodržeću babu od oko šezdeset godina u otrcanom vunenom haljetku, koja je sedela pored njega. - Nije baš udobno.

- A kako drugačije? - pljesnu ova rukama. - Ti misliš da se tunel srne ostaviti bez prismotre? Ala ste vi mladi lakomisleni! Zar nisi čuo šta se desilo prekuće? Evo ovakav pacov - baba raširi ruke, koliko god je mogla - iskočio iz bočnog tunela i odvuкао putnika!

- Ma nije to bio pacov! - umeša se čovečuljak u štepanoj zimskoj jakni, okrenuvši se. - Bio je to mutant! Na Kurskoj ih ima mnogo...

- Ja ti kažem da je bio pacov! Meni je moja komšinica Nina Prokofjevna rekla, valjda ja znam? - pobuni se baba.

Oni su se još dugo raspravljali, ali Artem više nije slušao njihov razgovor. Ponovo mu misli odlutaše na VDNP Sebi je već čvrsto obećao da će pre nego što izađe na površinu kako bi s Ulmanom otišao do Ostan-kinske kule, obavezno pokušati da se probije do svoje rodne stanice. Kako će ubediti kompanjona da je to neophodno, to još uvek nije znao. Ali u grudima mu se vrzmao loš predosećaj da mu je to poslednja prilika da vidi svoj dom i drage ljude sada, pre nego što izađe na površinu. I nije smeo da je propusti, jer ko zna šta će biti posle? Mada je stalker rekao da njihov zadatak uopšte nije komplikovan, Artem baš i nije bio uveren u to da će se oni ikada više videti. I zbog toga, pre nego što započne svoj možda poslednji izlazak na površinu, jednostavno je morao, makar na kratko, da se vrati na VDNP.

Kako to VDNP zvuči... Melodično, ljupko. Mogao bi to slušati neprestano, razmišljao je Artem. Da li je moguće da je istina ono što je rekao njihov slučajni poznanik na Beloruskoj o tome da stanica polako popušta pod pritiskom crnih i da je polovina njenih branilaca već izginula, pokušavajući da spreči neizbežno? Koliko li je dugo on uopšte bio odsutan? Dve nedelje? Ili tri? Zatvori oči pokušavajući da zamisli omiljene svodove, elegantne, ali jednostavne linije lukova, pedantan okov bakarnih ventilacionih rešetki između njih, redove šatora u dvorani: na primer, evo ovaj - Ženkin, i ovaj bliži - njegov.

Dresina se lagano njihala po taktu uspavljujućeg udaranja točkova i Artem ni sam ne primeti kako ga savlada san. Naravno, opet je sanjao VDNP.

... Ničemu se više nije čudio, nije osluškivao, niti se trudio da shvati. Cilj njegovog sna nije bio na stanici nego u tunelu, toga se odlično sećao. Pošto je izašao iz šatora, Artem se odmah uputi ka šinama, skoči dole i uputi se na jug, prema Botaničkoj bašti. Više se nije plašio mrklog mraka već nečeg drugog: predstojećeg susreta u tunelu. Ko ga je čekao tamo? U čemu je bio smisao tog događaja? Zašto nikada nije imao hrabrosti da izdrži do kraja?

Njegov dvojnik se na kraju pojavi u dubini tunela - lagani, sigurni koraci postepeno su mu se približavali, kao i svaki prethodni put, dok se Artemova odlučnost potpuno topila. Ipak se ovoga puta držao bolje: iako su mu kolena zaklecala, Artemu pođe za rukom da zaustavi drhtavicu i da izdrži do trenutka dok nije došao tik do nevidljivog stvorenja. Okupan hladnim, lepljivim znojem, on izdrža i ne dade se u beg ni kada

mu po laganom kretanju vazduha bese jasno da se tajanstveno biće nalazi na nekoliko centimetara od njegovog lica.

- Nemoj da bežiš... Pogledaj u oči svojoj sudbini... - prošaputa mu na uho suv, šuškavi glas.

I tu se Artem seti - kako je to uopšte mogao zaboraviti u prošlim košmarima - da u džepu ima upaljač. Napipavši plastični predmet, on kresnu kremen, spremajući se da vidi onoga ko je razgovarao s njim.

I u momentu zaneme, osećajući jedino kako mu noge urastaju u zemlju.

Pored njega je nepomično stajao crni. Sirom otvorene tamne oči bez ženica lovile su njegov pogled.

Artem viknu koliko ga grlo nosi.

- Majčice mila! - baba se držala za srce, teško dišući. - Sto me uplaši, čudovište jedno!

- Izvinite. On vam je... slabih živaca - izvinjavao se Ulman, koji se beše okrenuo.

- Sta si ti to tamo video, drekavče? - Baba ga prostreli ljubopitljivim pogledom kroz poluzatvorene, natečene kapke.

- San... Imao sam košmar - odgovori Artem. - Izvinite.

- San?! Ala ste vi mladi osetljivi - i poče ponovo da uzdiše i da grdi.

Ovoga puta, Artem je začudo spavao prilično dugo - propustio je čak i stanicu na Novoslobodskoj. I nije uspeo da se seti šta je to tako važno shvatio na kraju svog košmara kada je kompozicija stigla na Prospekt mira.

Situacija je ovde bila bitno drugačija u odnosu na potpuno blagostanje na Beloruskoj. Poslovnoj živosti na Prospektu mira nije bilo ni traga, ali je zato odmah padao u oči veliki broj vojnika: specijalaca i oficira s epoletama inženjerije. Na drugom kraju platforme, na šinama, pod stražom je bilo nekoliko teretnih motornih dresina, natovarenih tajanstvenim sanducima, prekrivenim ceradom. U dvorani je po podu sedelo oko pedesetak najrazličitije obučениh ljudi s ogromnim koferima, koji su izgubljeno zverali oko sebe.

- Sta se ovde dešava? - upita Artem Ulmana.

- Ovde - ništa, to je kod vas na VDNP - odgovori ovaj. - Očigledno se spremaju da miniraju tunele... Ako crni krenu s Prospekta mira, ni Hanza neće dobro proći. Sigurno se spremaju za preventivni napad.

Dok su prelazili na Kaluško-rišku liniju, Artem je mogao da se uveri da je Ulmanova pretpostavka najverovatnije tačna. Hanzini specijalci su držali i kružnu stanicu, mada tamo uopšte nisu morali da budu. Oba

ulaza u tunele koji su vodili na sever, prema VDNP i Botaničkoj bašti, bili su pregrađeni. Neko je ovde na brzu ruku napravio barikade, na kojima su stražarili Hanzini graničari. Na pijaci gotovo da i nije bio ljudi, polovina tezgi je bila prazna, ljudi su se zabrinuto sašaptavali, kao da se nad stanicu nadvila neizbežna nesreća. U jednom ćošku se guralo nekoliko desetina ljudi, čitavih porodica, sa zavežljajima i torbama. Kolona je krivudala oko stočića iznad kojeg je bilo napisano „Registracija izbeglica”.

- Pričekaj me ovde, odoh da nađem našeg čoveka. - Ulman ga ostavi između redova tezgi i nestade.

Ali imao je Artem šta da radi. Spustivši se na prugu, od dođe do barikade da popriča s namrštenim graničarom.

- Može li se još uvek do VDNP?

- Mada puštamo, ne bih vam to savetovao - odgovori ovaj. - Zar nisi čuo šta se tamo dešava? Neki vampiri ih napadaju, i to tako da ne mogu da ih zaustave. Gotovo su svi na stanici izginuli. Tamo je, očigledno, došlo do usijanja - čim je naša čifutska uprava resila da im džabe da municiju samo da izdrže do sutra...

- A šta će biti sutra?

- Sutra ćemo sve dići u vazduh. Na trista metara od Prospekta, u oba tunela ćemo postaviti dinamit, a onda - gotovo, nemojte nas pamtit po zlu.

- Ali, zašto im jednostavno ne pomognete? Zar Hanza nije dovoljno jaka?

- Rekoh li ti ja da su tamo vampiri. Sve vrvi od njih, nema tu pomoći.

- A šta će biti s ljudima sa Riške? I sa VDNP? - Artem nije vero-vao svojim ušima.

- Mi smo ih upozorili još pre nekoliko dana. Izlaze kod nas kra-dom - Hanza ih prihvata, a nismo ni mi životinje. Ali bolje bi im bilo da požure. Kad istekne vreme, onda zbogom. Pa ti gledaj da se što pre vratiš. Šta imaš tamo? Posao? Porodicu?

. - Sve - odgovori Artem, a graničar saosećajno klimnu glavom.

Ulman je stajao u lučnom prolazu, razgovarajući s visokim mladićem i čovekom ozbiljnog izgleda u uniformi mašiniste, sa svim obeležjima upravnika stanice.

- Mašina je gore, rezervoar je pun. Za svaki slučaj, imam i radio-stanice i zaštitna odeli, 'pečenjeg' i SVD - mladić pokaza na dve velike crne torbe. - Možemo da se penjemo kad god hoćeš. Kada bi trebalo da krenemo?

- Signal ćemo hvatati kroz osam sati. Do tada moramo da budemo na poziciji - odgovori Ulman. - Hermetička vrata su u funkciji? - obrati se on upravniku.

- Funkcionišu - potvrdi ovaj. - Samo recite kada. Samo se ljudi moraju udaljiti, da se ne isprepadaju.

- Sto se mene tiče, to je sve. Znači, odmorićemo pet sati, a onda - punom snagom napred - zaključi Ulman. - Sta je, Arteme? Povlačenje?

- Ja ne mogu - reče Artem kompanjonu, pošto ga je odveo na stranu. - J a jednostavno moram prvo na VDNP. Da se oprostim i da vidim šta se dešava. Bio si u pravu, oni će minirati sve tunele od Prospekta mira. Čak i ako se odande vratimo živi, ja više neću videti svoju stanicu. Ja moram. Zaista.

- Čuj, ako je samo strah u pitanju, ako se plašiš da ideš gore, kod tih tvojih crnih, slobodno reci - poče Ulman, ali kada je sreo Artemov pogled, naglo ućuta. - Šalim se. Izvini.

- Zaista, moram - ponovi Artem.

Nije umeo da objasni taj osećaj, ali je znao da na VDNP mora ići - po svaku cenu.

- Ono što se mora, mora - zbunjeno odgovori vojnik. - Nema šanse da se možeš vratiti ovamo, naročito ako imaš nameru da se tamo oprasha. Evo kako ćemo: mi ćemo odavde kolima Prospektom mira s Paškom - to ti je onaj s koferima. Ranije smo nameravali direktno ka kuli, ali možemo zaobilaznim putem, pa da dođemo do starog ulaza u metro na VDNP. Novi je srušen, vaši bi to morali da znaju. Čekaćemo te tamo. Kroz pet sati i pedeset minuta. Ko ne stigne, taj je zakasnio. Jesi uzeo odelo? Imaš sat? Evo ti moj, ja ću uzeti Paškin - on otkopča metalnu narukvicu.

- Kroz pet sati i pedeset minuta - Artem klimnu glavom, pruži Ulmanu ruku, pa potrča ka barikadi.

Kada ga ponovo ugleda, graničar odmahnu glavom.

- A je l' se u ovom tunelu više ne događa ništa čudno? - seti se Artem.

- Ti sigurno misliš na cevi? Nekako su ih zakrpili. Kažu da se oseti vrtoglavica kada se prolazi pored njih, ali da neko umre, toga više nema - odgovori graničar.

Artem mu zahvali klimanjem glave, upali lampu i uđe u tunel.

Prvih deset minuta u glavi su mu se brzinom svetlosti rojile svako-
jake misli: o opasnostima tunela ispred njega, o promišljenom i razum-
nom ustrojstvu života na Beloruskoj, onda o „linijama" i pravim vozo-
vima. Ali je tunnelska tama polako potisnula iz njega sve te suviše slike
koje su se munjevito menjivale s delovima rečenica. Najpre ga obuzeše
mir i praznina, a onda poče da razmišlja o nečem drugom.

Njegovo putovanje će se uskoro završiti. Artem ni sam nije znao koliko je dugo bio odsutan. Možda su prošle dve nedelje, a možda više od mesec dana.

Kako mu se taj put činio jednostavan i kratak dok je sedeći na dresuri na Aleksejevskoj, pri svetlosti lampe proučavao svoju staru kartu, pokušavajući da locira put ka Polisu... Pred njim je tada bio nepoznat svet o kojem ništa pouzdano nije znao, i zato je mogao da planira maršrutu razmišljajući isključivo o tome koliko će put potrajati, ali ne i o tome u šta se pretvaraju putnici koji njime krenu. Život mu je ponudio potpuno drugu varijantu, zamršeniju i komplikovaniju, opasnu po život, a neki njegovi saputnici, koji su podelili s njim neke kraće deonice tog puta, često su to plaćali životom.

Artem se seti Olega. Svakome je unapred predodređeno, pričao mu je na Poljanki Sergej Andrejevič. Da li je moguće da je predodređenost tog kratkog života bila užasna, grozna smrt, kako bi bilo spašeno nekoliko drugih ljudi? Da bi njihovo delo bilo nastavljeno?

Artemu zbog nečega postade hladno i neprijatno. Prihvatanje te pretpostavke značilo je prihvatanje žrtve, uverenje da mu njegova posebnost dopušta da nastavlja svoj put na račun tuđih života, stradanja... Zar treba gaziti druge, uništavati ih, obogaljiti njihove sudbine samo zato da bi se ispunila sopstvena predodređenost?!

Oleg je, naravno, bio premali da bi se bavio pitanjem zašto je došao na svet. Ali da je stigao da razmišlja o tome, teško da bi se složio s takvim svojim udelom. Naravno, dečak bi svakako voleo da je mogao da računa na smisleniju i značajniju ulogu u tom svetu... I ako neko već žrtvuje svoj život da bi spasao tuđe, onda svakako taj krst prihvata svesno i dobrovoljno.

Pred očima su mu bila lica Mihaila Porfirjeviča, Danila, Tretjaka. Zašto su oni poginuli? Zbog čega je samo Artem preživio? Odakle njemu takva mogućnost i to pravo? Artem zažali što sada pored njega nije Ulman, koji bi jednom podrugljivom replikom raspršio njegove sumnje. Razlika između njih bila je u tome što je putovanje po metrou nateralo Artema da svet vidi kao kroz višeslojnu prizmu, a Ulmana je njegov surov život naučio da na stvari gleda jednostavno: preko nišana snajperske puške. Ostajala je dilema ko je od njih dvojice u pravu, ali Artem stvarno nije mogao da poveruje u to da na svako pitanje postoji samo jedan jedini pravi odgovor.

U životu uopšte, a u metrou pogotovo, sve je bilo maglovito, varljivo, relativno. To mu je još na početku Kan objasnio na primeru staničnih

satova. Ako je ta osnova percepcije sveta, poput vremena, bila izmišljena u uslovna, može li se onda uopšte govoriti o bilo kakvim apsolutnim predstavama o životu?...

Baš sve: od glasa cevi u tunelu kroz koji je išao, sijanja kremaljskih zvezda, pa do večnih tajni ljudske duše - imalo je barem nekoliko objašnjenja. A naročito mnogo odgovora bilo je na pitanje „zašto“. Svi ljudi koje je Artem sreo, od kanibala s Parka pobede, do boraca brigade koja se zvala „Ce Gevara“ - znali su kako da odgovore na njega. Svako je imao sopstvene odgovore: sektaši i satanisti, fašisti i filosofi s automatima, poput Kana. Upravo zato je Artemu bilo tako teško da odabere i prihvati samo jedan od njih. Dobijajući svakodnevno nove varijante odgovora, Artem nije mogao da natera sebe da poveruje da je baš taj - pravi, jer se već sutra mogao pojaviti novi, ništa manje precizan i sveobuhvatan.

Kome da veruje? U šta? U Velikog crva - ljudožderskog boga skrojenog po obličju električnog voza, koji je iznova naselio živim bićima jalovu, sprženu zemlju; u gnevnom i surevnjivog Jehovu; u njegovu taštu negaciju - Satanu; u pobedu komunizma u čitavom metrou; u superiornost plavušana prćastih noseva nad kovrdžavim, tamnoputim ljudima crne kose?... Artemu je nešto govorilo da u svemu tome i nema nikakve razlike. Svaka vera služila je čoveku kao oslonac kako ne bi posrtao i kako bi ustao ako bi se ipak spotakao i padao. Kada je bio mali, Artema je neobično zabavljala priča o tome da je majmun uzeo štap u ruke i postao čovek. Od tada, očigledno, dovtljivi primat više nije puštao taj štap iz ruku, zbog čega se i nije ispravio do kraja - razmišljao je Artem.

Bilo mu je jasno zašto je čoveku neophodan takav oslonac. Bez njega bi život bio prazan kao napušteni tunel. U ušima mu je još odzvanjao očajnički krik divljaka s Parka pobede kada je shvatio da je Veliki crv - najobičnija izmišljotina žreca njegovog naroda. Nešto slično je Artem osetio i sam, saznajući da Nevidljivi posmatrači ne postoje. Ali njemu negiranje Posmatrača, Crva i drugih bogova metroa ipak nije padalo tako teško.

U čemu je stvar? Da li to znači da je on drugačiji, jači od drugih? Artemu postade jasno da zavarava samog sebe. Stap je bio u njegovim rukama i on je morao da skupi hrabrosti i da to prizna.

Njegov oslonac bila je svest o tome da izvršava zadatak od ogromne važnosti, da se radi o opstanku čitavog metroa, i da ta misija nije slučajno poverena baš njemu. Svesno ili nesvesno, Artem je u svemu tražio dokaze koji bi potvrđivali da je baš on izabran da izvrši taj zadatak, ali ne od Hantera nego od nekoga ili nečega neuporedivo većeg. Da uništi crne, da spase od njih svoju stanicu i drage ljude, da ih spreči da unište metro

- bio je to zadatak dostojan da postane svrha života. I sve što se Artemu dešavalo tokom putovanja dokazivalo je samo jedno: on je drugačiji. Njemu je namenjeno nešto posebno. Upravo on mora da uništi i istrebi ološ, jer će se u suprotnom taj ološ obračunati s preostalim čovečanstvom. Dok je išao tim putem, pravilno tumačeći znake koje mu je neko slao, njegova želja da uspe pobeđivala je realnost, poigravajući se sa statističkom verovatnoćom, skrećući metke, zaslepljujući čudovišta i neprijatelje, terajući saveznike da se pojavljuju u pravo vreme, na pravom mestu. Kako inače razumeti to što mu je Danilo dao plan raketne baze, ili kakvim se čudom može objasniti da taj deo nije uništen tokom proteklih decenija? Kako objasniti i to da je sreo jednog od retkih, a možda i jedinog preživelog raketaša u metrou? Artemovo lično Proviđenje dalo mu je u ruke moćno oružje i poslalo čoveka koji će mu pomoći da nanese smrtni udarac neobjašnjivoj, nemilosrdnoj sili, i da je neutrališe. Kako bi se drugačije mogla objasniti sva Artemova čudesna izbjavljenja iz najbeznačajnijih situacija? Dok je on verovao u svoju sudbinu, bio je nepovrediv, za razliku od ljudi koji su pored njega ginuli jedan za drugim.

Artem se priseti priče Sergeja Andrejeviča s Poljanke o sudbini i suštini. Tada su te reči katapultirale mladića poput nove podmazane opruge stavljene u izandali, zarđali mehanizam igračke na navijanje. Ali, uporedo s tim, na neki način su mu bile neprijatne. Možda zbog toga što je takva teorija Artema lišavala slobodne volje, pa bi u tom slučaju donosio odluke ne prema sopstvenom nahođenju nego prateći suštinsku liniju svoje sudbine. A s druge strane, kako je mogao, posle svega što mu se dogodilo, da negira postojanje te linije? Sada više nikako nije mogao da poveruje u to da je čitav njegov život samo splet slučajnosti. Mnogo toga je već prošao i nije mogao tek tako skrenuti s tog puta. Ako je već došao dotle, morao je da nastavi - to je bila stroga logika izabranog puta. Sada je već kasno za kolebanje. On mora napred, čak i ako bi to značilo da mora biti odgovoran osim za sopstveni, i za tuđe živote. Sve te žrtve nisu uzaludne, on ih mora podnositi, proći svoj put do kraja i završiti ono zbog čega je došao na svet. To je njegova sudbina.

Kako mu je nekada nedostajala ova britkost u razmišljanju! On je sve vreme sumnjao u svoju posebnost, bavio se glupostima, kolebao se, a odgovor je uvek bio tu negde. Ulman je bio u pravu: nema nikakvog razloga da se život komplikuje.

Artem je išao odlučnim korakom. Nije čuo nikakav zvuk iz cevi; u tunelima do same VDNP nije naišao ni na kakvu opasnost. Istovremeno su mu u susret neprestano dolazili ljudi koji su išli ka Prospektu mira:

kretao se suprotno bujici nesrećnika, prognanih, onih koji su napustili sve, bežeći od opasnosti. Gledali su ga kao da je sišao s uma: išao je sam u leglo užasa, istovremeno dok su svi ostali gledali da napuste prokleta mesta. Ni ispred Riške, ni ispred Aleksejevske nije bilo patrola. Potpuno utonuo u razmišljanje, Artem ni sam nije primetio da je stigao na VDNP, mada je prošlo sigurno više od pola sata.

Kada je ušao na stanicu i osvrnuo se oko sebe, sav se strese — bila je to ona VDNP koju je video u košmarima. Polovina sijalica nije bila u funkciji, u vazduhu se osećao miris baruta, negde u daljini se čulo stenjanje i iznemogli ženski plač.

Artem dohvati automat i pođe napred, oprezno zaobilazeći lukove i pažljivo zagledajući senke. Sve je izgledalo kao da su crni ipak uspeli da probiju barikade i upadnu na stanicu. Deo šatora je bio razvaljen, a na nekoliko mesta na podu bili su vidni tragovi sasušene krvi. Ponegde su još živeli ljudi, a učini mu se da se kroz jednu ceradu probija zrak svetlosti lampe.

Iz severnog tunela su se u daljini čuli pucnji. Ulaz u njega je bio zakrčen gomilom vreća sa zemljom u visini čoveka. Tri čoveka su bila pribijena uz tu barikadu, osmatrajući tunel kroz puškarnice, držeći prilaze na nišanu.

- Arteme? Arteme! Otkud ti ovde? - pozva ga poznati glas.

Okrenu se i spazi Kirila - jednog od članova odreda s kojim je na samom početku svog puta izašao s VDNP. Kirilu je ruka bila u zavojima, a kosa mu je bila još nakostrešenija nego obično.

- Eto, vratio sam se - neodređeno odgovori Artem. - Kako vi tu izdržavate? Gde su čika Saša i Zenjka?

- Zenjka! Sredili su ga... Ubili ga pre nedelju dana - tmurno reče Kiril.

Artemu srce side u pete.

- A očuh?

- Suhoj je živ i zdrav, komanduje. Trenutno je u poljskoj bolnici - Kiril mahnu rukom ka stepeništu koje je vodilo prema novom izlazu sa stanice.

- Hvala! - Artem potrča.

- A gde si ti bio? - doviknu Kiril za njim.

„Poljska bolnica“ je jezivo izgledala. Pravih ranjenika nije bilo mnogo - svega pet ljudi, najveći deo prostora zauzimali su drugi pacijenti. Uvijeni u pelene poput beba i spakovani u vreće za spavanje, bili su poredani jedan do drugog. Svima su oči bile širom otvorene, a iz poluotvorenih

usta dopiralo je nepovezano mumlanje. Nije ih pazila bolničarka nego vojnik s automatom i bočicom hloroforma u ruci. S vremena na vreme neko od sapetih bi počeo da se batrga po podu, zavijajući i prenoseći svoju histeriju na ostale, i tada bi mu stražar prislonio na lice gazu s uspavljajućim sredstvom. Ne bi ga uspavao, niti bi mu se oči sklopile, ali bi čovek neko vreme ućutao i smirio se.

Artem ne primeti odmah Suhoja, koji je sedeo u kancelariji, diskutujući nešto sa staničnim lekarom. Na izlazu nalete na Artema i potpuno se izgubi od uzbuđenja:

- Pa ti si živ... Artemka! Živ si... Hvala Bogu... Arteme! - zamuckivao je, cimajući Artema za rame kao da želi da se uveri da ovaj zaista stoji ispred njega.

Artem ga čvrsto zagrlji. U dubini duše se kao dete pribojavao da će sada, kada se vrati na stanicu, očuh početi da ga grdi: da će ga pitati kuda se smučao, da će mu prigovoriti kako je neodgovoran, i pitati zašto se ponaša kao dete... Umesto toga, Suhoj ga jednostavno privuče sebi, ne puštajući ga dugo. Kada očinski zagrljaj konačno popusti, Artem ugleda suze u njegovim očima i beše ga stid.

Ukratko, ne upuštajući se u detaljno opisivanje svojih avantura, on ispriča očuhu gde je sve dospevao i šta je sve uspeo da uradi za to vreme, uz objašnjenje zbog čega se vratio. Ovaj je samo klimao glavom i psovao Hantera. Zatim se trže, rekavši da o mrtvima treba govoriti ili sve najlepše, ili ništa. Ali šta se zaista dogodilo s Lovcem, nije znao.

- A vidiš li šta se kod nas dešava? - Suhojev glas ponovo otvrdnu. - Nadiru svake noći, i nikakvi meci im ništa ne mogu. Stigla je dresina s Prospekta mira s municijom, ali ne вреди.

- Oni hoće da obruše tunel kod samog Prospekta mira, kako bi potpuno odsekli i VDNP i ostale stanice - reče mu Artem.

- Da, plaše se podzemnih voda, zato neće da miniraju blizu VDNP. Ali to nije trajno rešenje. Crni će da pronađu nove ulaze za sebe.

- Kada misliš da ideš odavde? Nije preostalo mnogo vremena. Za manje od dvadeset četiri sata bi trebalo sve da završiš...

Očuh ga odmeri dugim pogledom, kao da ga kontroliše.

- Ne, Arteme, ja odavde imam samo jedan put, a on ne vodi ka Prospektu mira. Mi ovde imamo trideset ranjenika, šta ćemo s njima, da ih ostavimo? A druga stvar, ko će da drži odbranu ako ja budem spašavao sopstvenu kožu? Misliš li da bi bilo u redu da dođem kod čoveka i kažem: ti ostaješ ovde da ih zadržiš i umreš, a ja odoh? Ne... - uzdahnu on. - Neka miniraju. Koliko izdržimo - izdržimo. I umreti je ljudski.

- U tom slučaju, ja ostajem s vama - reče Artem. - Oni će se tamo, s tim raketama, snaći i bez mene, čime ja mogu da im budem od koristi? Hoću vama da pomognem...

- Ne, ne, ti svakako moraš da ideš - uplašeno ga prekide Suhoj. - I hermetička vrata su potpuno ispravna, još funkcionišu, i eskalator je čitav, tako da ćeš brzo da stigneš do izlaza. Ti moraš da kreneš s njima, pa oni tamo nemaju predstavu s kim imaju posla!

Artem posumnja da ga očuh ipak šalje sa stanice samo zbog toga da bi mu spasao život. Pokuša da se suprotstavi, ali Suhoj nije želeo ništa više da čuje.

- U tvom odredu jedino ti znaš kako ljudi poblesave zahvaljujući crnima - on pokaza na vezane ranjenike.

- Sta je s njima?

- Bili su u tunelima i nisu izdržali. Ove su još uspeli da izvuku, i nisu loše prošli. Znaš koliko njih su crni žive raskomadali! Neverovatna sila. Najhitnije je to da kada oni prilaze i počnu da zavijaju, nema toga ko je to u stanju da izdrži, znaš i sam. Naši dobrovoljci su sami sebe vezivali lisicama da ne beže. Ovi koje smo uspeli da otključamo i izvučemo, leže tu. Ranjenika gotovo da nema, jer oni koje crni dohvate teško da mogu da prežive.

- Ženjku su... sustigli? - reče Artem, progutavši knedlu.

Suhoj klimnu glavom. Artem ga nije pitao za detalje.

- Hajdemo, dok traje zatišje - iskoristivši njegovu zbunjenost, žurno predloži Suhoj - da porazgovaramo, popijemo po čaj, ima ga još kod nas. Jesi li gladan?

Očuh ga zagrli i povede u kancelariju uprave. Artem se potreseno osvrtao okolo: nikako nije mogao da poveruje da je VDNP za tri nedelje njegovog odsustva mogla toliko da se promeni. Nekada prijatna, živa stanica, sada je izazivala tugu i očaj. Budila je u čoveku želju da što pre pobegne odatle.

Iza njih grmnu mitraljez. Artem dohvati oružje.

- Ma to oni iz straha - zaustavi ga Suhoj. - Ali najstrašnije će krenuti kroz par sati. Ja to već osećam. Crni dolaze u talasima, skoro smo odbili jedan. Ne boj se, ako krene nešto ozbiljnije, naši se oglašavaju sirenom - objavljuju opštu opasnost.

Artem se zamisli. Njegov san o putu kroz tunel... Sada je to bilo neizvodljivo, a i teško da bi se susret s crnima u realnosti završio tako bezazleno. A posebno nije moglo biti govora o tome da bi ga Suhoj pustio samog u tunel. Morao je odustati od tog bezumnog nauma. Imao je preča posla.

- A ja sam sasvim pouzdano znao da ćemo se nas dvojica opet videti, da ćeš doći - još u kancelariji uprave mu je rekao Suhoj, nalivajući čaj. - Pre nedelju dana, dolazio je neki čovek, tražio je tebe.

- Koji čovek? - zainteresova se Artem.

- Rekao je da ste poznanici. Neki visok, mršav, s bradicom. Ima neko čudno ime, poput Hantera.

- Kan? - iznenadi se Artem

- Jeste. Rekao mi je da ćeš se ti vratiti ovamo, ali s takvom sigurnošću da sam se odmah umirio. I nešto ti je ostavio.

Suhaj dohvati novčanik, u kojem je čuvao samo njemu razumljive ceduljice i predmete, i izvadi odande list presavijen na četiri dela. Artem razmota papir i počeo da čita. Bila je to kratka poruka, u svega jednoj rečenici. Slova, napisana nemarnim rukopisom u žurbi, potpuno ga zbuniše.

„Onaj kome ne nedostaje hrabrosti i strpljenja da čitavog života bude zagledan u tamu, prvi će u njoj ugledati zračak svetlosti.”

- Nije ostavio ništa drugo? - zbunjeno upita Artem.

- Ne - odgovori Suhoj. - Mislio sam da se radi o šifrovanoj poruci. Čovek je ipak specijalno zbog toga došao ovamo.

Artem sleže ramenima. Polovina stvari koje je Kan govorio i radio izgledala mu je potpuno besmisleno, ali ga je ona druga polovina terala da drugačije gleda na svet. Kako da zna kojoj polovini pripada ova ceduljica?

Još dugo su pili čaj i razgovarali. Artem nije mogao da se otme utisku da vidi očuha poslednji put, i kao da se trudio da se s njim ispriča unapred za ceo život...

Onda je došlo vreme da krene.

Suhaj povuče polugu i teška vrata se sa škripom podigoše na visinu od jednog metra. Spolja jurnu ustajala kišnica. Artem je stajao do članaka u bari, osmehujući se Suhoju, mada su mu na oči navirale suze. Spremao se da se oprost, ali se u poslednjem trenutku seti najvažnije stvari. Dohvativši iz ranca dečju knjigu, prelista je do stranice u koju je stavio fotografiju, pa je pruži očuhu. Činilo mu se da će mu srce iskočiti iz grudi.

- Sta je ovo? - začudi se ovaj.

- Prepoznaješ li je? - s nadom upita Artem. - Pogledaj bolje. Da nije to moja majka? Video si je kada ti je dala mene.

- Arteme... - Suhoj se tužno osmehnu - ja joj gotovo i nisam video lice. Tamo je bio užasan mrak, a ja sam samo pacove video. Nisam je baš

zapamtio. Tebe se odlično sećam, kada si me uhvatio za ruku i nisi uopšte plakao, a nje - ne. Izvini.

- Hvala ti. Zbogom - Artem zausti da kaže „tata“, ali mu je u grlu bila knedla. - Možda ćemo se još videti...

On navuče gas-masku, saže se i provuče ispod vrata, pa potrča uzbrdo po rasklimanim stepenicama eskalatora, brižljivo privijajući uz grudi zgužvanu fotografiju.

GLAVA 20

NOVA VRSTA DOLAZI

Eskalator je delovao beskonačno.

Po njemu se moralo stajati polako i veoma oprezno, stepenice su škripale i lupale pod nogama, a na jednom mestu iznenada propadoše, tako da Artem jedva izvuče nogu. Na sve strane su bili razbacani dugački ogranci obrasli mahovinom, i manje drveće koje je upalo ovde sigurno još tada, usled eksplozije. Zidovi su bili obrasli puzavicama i mahovinom, a kroz rupe na plastičnoj zaštiti bočnih pregrada videli su se zarđali delovi mehanizma.

Nijednom se nije okrenuo.

Na površini je sve bilo crno. To nije obećavalo ništa dobro: a šta ako se stanični paviljon urušio i on ne bude mogao da prođe kroz ruševine? Ako je u pitanju samo noć bez mesečine, ni to nije naročito dobro: pri lošoj vidljivosti, navođenje vatre raketne baterije uopšte neće biti jednostavno.

Ali, što je bio bliži kraju eskalatora, odsjaj na zidovima je postajao sve jači usled zračića koji su se prokradali kroz pukotine. Izlaz u spoljni paviljon zaista je bio zatrpan, ali ne kamenjem nego popadalim drvećem. Posle nekoliko minuta pretraživanja, Artem otkri među njima uski prolaz, kroz koji se kako-tako mogao provući.

U krovu vestibula zjapila je ogromna rupetina preko gotovo čitave tavanice, kroz koju je unutra prodirala bleđa mesečeva svetlost. Pod je takođe bio zatrpan polomljenim granama, čak i čitavim stablima, koja su bila tako utabana da su izgledala kao patOs. Pored jednog zida Artem

opazi nekoliko čudnih predmeta: tamnosive kožaste lopte veličine čoveka, obavijene suvim granjem. Delovale su odvratno i Artem se ne usudi da im pride bliže. Za svaki slučaj upali lampu, pa izađe na ulicu. Gornji stanični vestibil bio je okružen gomilom razvaljenih konstrukcija nekada prefinjenih butika i kioska. Ispred se videlo kolosalno zdanje čudnog kon-kavnog oblika, čije je jedno krilo bilo napola zbrisano. Artem pogleda oko sebe: Ulmana i njegovih drugova nije bilo nigde na vidiku, sigurno su se negde usput zadržali. Imao je malo vremena da razgleda okolinu.

Na trenutak zadrža dah, pokušavajući da čuje krik crnih, koji je raz-dirao dušu. Botanička bašta nije bila daleko odatle i Artemu nije bilo ja-sno zašto ta stvorenja do sada nisu po površini došla do njihove stanice.

Svuda je vladala tišina, samo su negde u daljini zavijali divlji psi, žalosno i setno, kao da plaču. Artem ni s njima ne bi baš voleo da se sret-ne: ako su uspeli da sve ove godine prežive na površini, morali su biti bit-no drugačiji od običnih pasa koje su držali stanovnici metroa.

Pođe malo dalje od ulaza na stanicu i otkri još jednu neobičnost: paviljon je bio opasan plitkim, grubo prokopanim jarkom. Poput nekog malog šanca oko tvrđave, bio je pun neke ustajale tamne tečnosti. Pre-skočivši rov, Artem pride jednom kiosku i zaviri unutra. Bio je potpuno prazan. Na podu je bilo rasuto staklo razbijene flaše, sve ostalo je bilo odneto. Obiđe još nekoliko dućančića, dok ne nabasa na jedan koji mu se učini interesantnijim od drugih. Spolja je ličio na maleno utvrđenje: bila je to kocka napravljena od debelih metalnih limova, sa sasvim ma-lim prozorčićem od ogledala. Iznad prozora je pisalo: „Zamena deviza”.

Vrata su bila zaključana neobičnom bravom, koja se nije otključa-vala ključem nego tačno šifrovanom kombinacijom brojeva. Prišavši prozorčiću, Artem pokuša da ga otvori, ali bez uspeha. Ali je zato na simsu primetio vremenom skoro izbrisani natpis. Utvrđeni kiosk ga je za-intrigirao, on zaboravi na opreznost i uključi lampu. Jedva pročitao kri-vudava slova, koja kao da su pisana levom rukom: „Sahranite me ljud-ski. Kod 767”. I taman kada je shvatio šta bi to moglo da znači, u visi-ni začu besno kreštanje. Artem ga odmah prepoznađe: upravo tako su kreštala leteća čudovišta iznad Kalinjinskog. On brzo ugasi lampu, ali već je bilo kasno: začu se novi poklič, ovoga puta tačno iznad njegove glave. Unezvereno se osvrtao oko sebe, grčevito tražeći gde bi mogao da se sakrije. Jedini izlaz je bio da proveri ono što je pročitao.

Pritisnu dugmad s brojevima potrebnim redosledom, pa povuče ručku ka sebi. Ispostavi se da je poruka bila tačna: brava tiho škljocnu i

vrata se teško otvoriše, uz đavolsku škripu zarđalih šarki. Artem upade unutra, zaključa se i ponovo upali lampu.

U uglu je, naslonjena na zid, na podu sedela usahla mumija žene. U jednoj ruci je stezala debeli flomaster, a u drugoj - plastičnu flašu. Zidovi obloženi linoleumom bili su od vrha do poda ispisani urednim ženskim rukopisom. Kroz debelo staklo prozorčića mogao se videti prostor ispred ulaza na stanicu. Na podu je ležala prazna kutija od tableta, sjajni omoti od čokolade, limenke od nekog gaziranog pića, a u uglu je bio odškrinut sef. Leša se Artem nije uplašio, samo oseti kako ga preplavi tuga zbog nepoznate devojke. Nekako mu se činilo da je to bila baš devojka.

Ponovo se začu krik leteće protuve, a onda se na krov sruči strahovit udarac, od kojeg se kiosk umalo ne prevrnu. Artem se baci na pod, iščekujući. Kako se napadi više nisu ponavljali, a krici razbesnele ptice počеше da se udaljavaju, on odlučio da ustane. Po svoj prilici, on je u svom skrovištu mogao da ostane koliko god je hteo: za sve to vreme lež devojke je bio nedirnut, mada je lovaca koji bi se polakomili na njega okolo sigurno bilo mnogo. Možda je mogao da pokuša da ubije, ili makar rani čudovište, ali je u tom slučaju morao izaći napolje. Ali šta ako promaši, ili se ispostavi da protuva ima kožu kao oklop... na otvorenom neće imati nikakve šanse. Mnogo je razumnije da sačeka Ulmana. Ako je još živ.

Kako bi skrenuo misli, Artem počе da čita ono što je bilo napisano po zidovima.

„... Pišem, jer mi je dosadno, a i da ne poludim. Već tri dana sedim u ovom lokalu, plašim se da izađem na ulicu. Na moje oči, deset ljudi koji nisu uspeli da stignu do metroa ugušilo se, i eno ih i sada leže nasred ulice. Čekam da vetar rastera oblak, novine su pisale da će opasnost već sutra proći...

„9. jul. Pokušala sam da stignem do metroa. Iza eskalatora počinje nekakav metalni zid, nisam uspela da ga podignem, udarala sam i udarala po njemu, ali mi niko nije otvorio. Nakon 10 minuta mi je pozlilo, pa sam se vratila kod mene. Okolo ima mnogo mrtvih. Užasno izgledaju, naduveni su i smrde. Razbila sam staklo na prodavnici prehrane, uzela sam čokoladu i mineralnu vodu. Barem neću umreti od gladi. Osećam se potpuno nemoćno. Sef mi je pun dolara i rubalja koji mi sada nisu ni od kakve koristi. Čudno. Ipak je to samo bezvredan papir.

„10. jul. Bombardovanje se nastavlja. Desno, od Prospekta mira, čitav dan se čuje užasna grmljavina. Mislila sam da niko više nije preživeo, ali je juče, velikom brzinom, ulicom projurio tenk. Htela sam da istrčim,

da ih dozovem, ali nisam uspela. Mnogo mi nedostaju mama i Lev. Čitav dan su odjekivale eksplozije, onda sam zaspala.

„11. jul. Pored je prošao užasno spržen čovek. Ne znam gde se krio sve ovo vreme. Plakao je i krkljao neprestano. Bilo je užasno. Ušao je u metro, a zatim su se čuli jaki udarci. Sigurno je i on udario po onom zidu. Onda se sve utišalo. Sutra ću otići da vidim da li su mu otvorili ili ne.”

Lokal zatrese novi udarac - čudovište nije želelo da odustane od svog plena. Artem posrnu i umalo ne pade na lež, jedva je uspeo da se zadrži, uhvativši se za tezg. Ostade sagnut još malo, a onda nastavi da čita.

„12. jul. Ne mogu da izađem. Trese me groznica, nisam sigurna spavam li ili sam budna. Malopre sam razgovarala s Levom, rekao je da hoće uskoro da se oženi sa mnom. Onda je došla mama, ona je oslepe-la. Onda sam opet ostala sama. Tako sam usamljena. Kada će se već jednom sve završiti, kad će nas spasti? Došli su psi, jedu leševe. Konačno, hvala im. Eksplozije.

„13. jul. Imam još konzervi, čokolade i mineralne vode, ali ne mogu više. Da se život vrati u normalu sigurno će trebati više od godinu dana. Otadžbinski rat je trajao 5 godina, duže od toga ništa ne može da traje. Sve će biti dobro. Pronaći će me.

„14. jul. Neću više. Ne mogu više. Sahranite me kao čoveka, ne želim ovaj prokleti metalni sanduk... Tesno mi je. Sreća da imam sedativ. Laku noć.”

Pored toga je pisalo još ponešto, ali sve više bez ikakvog smisla, isprekidano crtežima davalčića, sasvim malih devojčica s ogromnim šeširima ili mašnjama, ljudskih lica.

„Ona je čvrsto verovala da će košmar koji je morala da preživi uskoro da se završi”, pomisli Artem. „Godinu-dve i sve će doći na svoje mesto, sve će biti kao pre. Život će se nastaviti, a ovo što se desilo, pašće u zaborav. Koliko godina je prošlo od tada? Za to vreme, čovečanstvo je bilo sve dalje od povratka na površinu. Da li je ona mogla da pretpostavi da će da prežive samo oni koji su tada uspeli da stignu do metroa, i malobrojni srećnici kojima su uprkos naređenjima i pravilima otvarali vrata u narednih nekoliko dana?”

Artem pomisli o sebi. I on je oduvek želeo da veruje da će ljudi jednom izaći iz metroa i da će živeti kao ranije, da će obnoviti veličanstvena zdanja koja su sagradili njihovi preci, da će ponovo živeti u njima, da neće žmirkati gledajući izlazak sunca, da neće morati da dišu bezukusnu smesu kiseonika i azota kroz filtere gas-maske već da će s uživanjem udisati vazduh ispunjen biljnim aromama... Njemu nije bilo poznato kakvi

su to mirisi bili, ali su svakako morali biti predivni, posebno tog cveća koje je pominjala njegova majka.

Ali gledajući sasušeno telo nepoznate devojke koja nije doživela „dan D“ kada će košmaru biti kraj, počeo je da sumnja da će ga i sam doživeti. U čemu je razlika između njegove nade da će doživeti povratak nekadašnjeg života i njene uverenosti da će se to izvesno dogoditi, i to sasvim sigurno za manje od pet godina? Tokom godina života u metrou čovek nije skupio snage da se trijumfalno popne sjajnim eskalatorom, koji bi ga poveo nekadašnjoj slavi i veličanstvenosti. Naprotiv, smanjio se i privikao na tamu i tescobu. Većina već nije želela da se seća, i smatrala je potpuno beskorisnim to što je čovek nekada bio apsolutni vladar sveta, drugi su opet uporno tugovali zbog toga, a treći su proklinjali. Ko-me od njih je pripadala budućnost?

Napolju se začu sirena, i Artem pritrča prozoru. Neposredno ispred kioska bio je parkiran krajnje neobičan automobil. Imao je on priliku i ranije da vidi automobile: najpre u najranijem detinjstvu, pa na slikama i fotografijama u knjigama, i na kraju, tokom svog prethodnog izlaska na površinu. Ali nijedan od onih koje je viđao nije ovako izgledao.

Ogroman kamion sa šest točkova bio je obojen u crveno. Iza prostrane kabine s dva reda sedišta bio je metalni furgon oivičen belom linijom, a na krovu se nalazila gomila nekakvih cevi. Tu su bile montirane i dve okrugle staklene flaše, u kojima se trepereći okretala plava lampa.

Umesto da izađe iz kioska, on upaljenu lampu prinese prozoru, čekajući na povratni signal. Kamionski farovi se upališe i ugasiše nekoliko puta i Artem već htjede da izađe, ali nije mu se dalo: odozgo su se, jedna za drugom, vrtoglavo stuštile dve ogromne crne senke. Prva kandžama uhvati krov i pokuša da podigne kamion u visinu, ali ipak nije bila dorasla takvom teretu. Podigavši pokretni deo kamionskog krova na pola metra od zemlje, čudovište iskida obe cevi, besno zakrešta i baci ih dole. Drugo stvorenje uz krik nalete na auto s boka, računajući da će uspeti da ga prevrne.

Vrata se otvoriše i na asfalt iskoči čovek u zaštitnom odelu, s glomaznim mitraljezom u rukama. Podigavši uvis cev, on pričekava nekoliko sekundi, očigledno puštajući monstruma da priđe bliže, a onda sasu rafal. Odozgo se začu povređeno kreštanje. Artem brzo otključa bravu i istrča napolje.

Jedno krilato čudovište kružilo je u širokom luku tridesetak metara iznad njihovih glava, spremajući se da napadne ponovo, a drugog nije bilo nigde na vidiku.

- Ulazi u auto! - viknu čovek s mitraljezom.

Artem jurnu ka njemu, uspen tra se u kabinu i sede na dugačko sedište. Mitraljezac opali nišanskom vatrom još nekoliko puta, onda skoči na podmetač za nogu, ulete u kabinu i zalupi vrata za sobom. Auto zaurla zbog naglog kretanja.

- Hraniš golubove? - zabrunđa Ulman, gledajući Artema kroz otvore za oči gas-maske.

Artem je očekivao da će ih ptičurine juriti, ali umesto toga, stvorenja su letela za automobilom još stotinak metara, a onda se vratiše nazad prema VDNP.

- Štite gnezdo - zaključio borac. - Sigurno ste čuli za to. Ne bi oni tek tako kidisali na auto - preveliki je za njih. Baš me zanima gde li su ga svili?

Artem je odmah razumeo i gde su čudovišta svila sebi gnezdo, a i zbog čega oko izlaza sa VDNP nije smelo da se pojavi nijedno živo biće, a očigledno ni crni.

- Usred paviljona naše stanice, iznad eskalatora - reče on.

- Stvarno? Čudno, oni se obično gnezde na većim visinama, na zgradama - odgovorio borac. - Sigurno druga vrsta. Da... Izvini što kasnimo.

Zbog odela i glomaznog naoružanja u kabini automobila je bilo prilično tesno. Zadnje sedište je bilo krcato nekakvim rancima i koferima. Ulman je sedeo na jednom kraju, Artem se našao u sredini, a s njegove leve strane, za volanom je sedeo Pavle, Ulmanov drugar s Prospekta mira.

- Zašto se izvinjavaš, nismo mi krivi - reče vozač. - Čini mi se da nas pukovnik nije upozorio u šta se Prospekt mira, mislim na ulicu, pretvorio, od Riške pa naovamo. Imaš utisak da je preko nje prešao valjak. I kako se onaj most nije sasvim srušio, nije mi jasno. Morali smo negde da se sakrijemo, jedva smo se odbranili od pasa.

- Pse još nisi video? - upita Ulman.

- Samo sam čuo za njih - odgovorio Artem.

- A mi smo ih i videli - reče Pavle, motajući volan.

- Pa, kakvi su? - upita ga Artem.

- Sačuvaj bože. Branik su nam odgrizli i umalo i točak da progrizu i sve to u pokretu. Odustali su tek kada je Petro skinuo predvodnika iz SVD - pokazao ovaj glavom na Ulmana.

Uopšte nije bilo jednostavno voziti: zemlja je bila prerovana šanci-ma i jamama, asfalt je bio sav ispucao, i trebalo je prilično pažljivo birati put. Na jednom mestu su se zaglavili, i pet minuta su pokušavali da

pređu preko gomile betonskog šteta koji je tu ostao od porušenog nadvožnjaka. Artem je gledao kroz prozor, stežući automat u rukama.

- Ide dobro - pohvali Pavle automobil. - A kažu neće izdržati baterija, isprazniće se... Naši hemičari nisu nikad ni videli ovako nešto. Ne štitimo mi Polis džabe. I od tih cvikeraša ima neke vajde.

- Gde ste ga pronašli? - upita Artem.

- Bio je u železničkoj radionici, slupan. Nisu uspeli da ga poprave kako bi gasili požare dok je Moskva dogorevala. Sada ga koristimo s vremena na vreme, naravno, ne u te svrhe nego ovako.

- Razumem - Artem se ponovo zagleda kroz prozor.

- I vreme nam ide naruku - Pavle je, izgleda, baš bio raspoložen za razgovor. - Nijednog oblačka na nebu. To je dobro, jer će se s kule videti daleko, ako uspemo da se popnemo na nju.

- Bolje da se popnemo gore na vrh nego da se movamo po zgradama - klimnu glavom Ulman. - Pukovnik je, doduše, rekao da u njima skoro niko ne živi, ali se meni reč 'skoro' nekako ne dopada.

Auto skrenu levo i pode pravom širokom ulicom, koju je travnjak delio napola. S leve strane je bio niz gotovo neditnutih kuća od cigala, a s desne se protezala mračna, crna šuma, koja je dopirala do samog kolovoza. Na nekoliko mesta moćno korenje je probilo kolovoz, i morali su da ga obilaze. Ali sve je to Artem uspeo da vidi samo u prolazu.

- Eno je, lepotica! - oduševljeno reče Pavle.

Ravno ispred njih, parala je nebeski svod Ostankinska kula, sa svojim sto metara visokim žezlom na vrhu, koje je odavno ulivalo strah neprijateljima. Bila je to potpuno nestvarna konstrukcija, Artem nikada ništa slično nije video, čak ni na slikama u knjigama i časopisima. Očuh mu je, naravno, pričao o nekakvom kiklopskom zdanju koje se nalazilo na samo dva kilometra od njihove stanice, ali čak ni na osnovu njegove priče Artem nije mogao da zamisli koliko će ga zapravo impresionirati.

Preostali deo puta je presedeo otvorenih usta, gutajući očima grandioznu siluetu kule. U njemu se mešalo osećanje oduševljenja pri pogledu na to delo ljudskih ruku i gorčina koja je potpuno ovladala njime usled spoznaje da nikada više neće moći biti sagrađeno ništa slično.

- Ona je sve vreme bila tu, a ja to nisam ni znao... - pokušavao je da svoju patnju izrazi suvislom rečenicom.

- Ako se ne budemo penjali, mnogo šta će ti u životu ostati nejasno - reče Pavle. - Sigurno znaš zašto se vaša stanica zove VDNP? To je skraćenica za Velika dostignuća naše privrede, eto zašto. Tu ti je bio ogroman park sa svim mogućim životinjama i biljkama. I da ti kažem: vi

ste baš imali sreće što su „ptičice“ svile gnezdo baš na ulazu u vašu stanicu. Zato što su neke od tih građevina pod dejstvom rendgenskih zraka tako popustile da bi se mogle srušiti same od sebe.

- Ali vaše pernate prijatelje izdržavaju - dodade Ulman. - Oni su takoreći vaš krov.

Obojica se zasmijaše, a Artem ne htjede da tera mak na konac s Pavlom oko imena svoje stanice, nego se ponovo usredsredi na kulu. Zagledavši se, on primeti da se kolosalna konstrukcija malo nakrivila, ali je očigledno ponovo uspela da uspostavi neku ravnotežu i da ipak ne padne. Kako li je uspela da ostane uspravna u paklu koji je nastao ovde poslednjih decenija? Susedne zgrade bile su sasvim ili delimično srušene, a kula se gordo uzdizala usred tih ruševina, kao da je imala volšebnu zaštitu od neprijateljskih bombi i raketa.

- Veoma je zanimljivo kako je ona preživela - promrmlja Artem.

- Sigurno nisu hteli da je sruše - pretpostavljao je Pavle. - Ipak je ovo vredno zdanje. Ranije je ona bila za četvrtinu viša nego sada, a na vrhu je bila oštro zašiljena. A sada, vidiš, kao da je odsečena odmah iza osmatračnice.

- Da, zašto je ona pošteđena... Zar im nije bilo potpuno svejedno? Bojim se samo da se i ovde nije desilo isto što i u Kremlju... - bio je sumnjičav Ulman.

Prošavši kroz kapiju na ogradi od metalnih šipki, auto priđe sasvim do temelja televizijskog tornja i tu se zaustavi. Ulman uze instrumente za noćno osmatranje i automat i skoči na zemlju. Nakon minuta, mahnu ostalima: sve je bilo mirno. I Pavle izađe iz kabine, pa otvori zadnja vrata i počeo da vadi napolje rance s opremom.

- Signal bi trebalo da daju kroz dvadeset minuta - reče on.

- Probaćemo ovim da ga uhvatimo - Ulman nađe ranac s radio-predajnikom i počeo da sklapa od sastavnih delova dugačku poljsku antenu.

Uskoro je antena radio-stanice bila visoka šest metara, lenjo se njišući na slabom vetru. Borac sede za predajnik, stavi na glavu slušalice s mikrofonom i počeo da osluškuje etar. U iščekivanju su prolazili dugi minuti.

Na tren ih nadlete senka „pterodaktila“, ali opisavši nekoliko krugova iznad njihovih glava, monstrum nestade iza zgrada - očigledno mu je jedna čarka s naoružanim ljudima bila dovoljna da zapamti opasnog neprijatelja i da nauči da ga se treba čuvati.

- A kako uopšte izgledaju ti crni? Ti si naš stručnjak za tu oblast - upita Pavle Artema.

- Stvarno užasno izgledaju. Kao... izopačeni ljudi - pokušavao je ovaj da ih opiše. - Potpuna ljudska suprotnost. Samo im ime sve govori: crni - stvarno su crni.

- Stvarno... Odakle se oni pojaviše? Niko nikada o njima ništa nije čuo. Šta kažu vaši o tome?

- Kao da je malo toga za šta u metrou nikada nisu čuli - Artem požuri da skrene razgovor na drugu temu. - Eto, na primer, da li je iko ikada ranije čuo za ljudoždere s Parka pobede?

- To je tačno - živnu vozač. - Nalazili su ljude s iglama u vratu, ali ko im je to uradio, niko nije mogao da kaže. A šta se tu može? Metro! Ovo je baš totalna besmislica - Veliki crv! Ali ovi vaši crni su ipak odnekuda...

- Ja sam ga video - prekide ga Artem.

- Crva? - podozrivo upita ovaj.

- Ili nešto nalik na njega. Možda voz. Ogromno, a diže takvu buku, da ti uši zagluve. Nisam uspeo da vidim dobro - projurio je pored mene.

- Ne, voz nikako ne može da bude... Na šta bi oni mogli da idu? Na gljive? Vozovi rade na struju. Znaš šta bi to moglo da bude? Bušotina.

- Kakva bušotina? - zaprepasti se Artem.

Za bušotine je on već ranije čuo, ali mu nije palo na pamet da bi Veliki crv koji prokopava nove hodnike, o kojima je govorio Dron, mogao da bude jedna takva mašinerija. A i zar kompletna vera u Crva nije bila utemeljena na negiranju tehnike?

- Samo, molim te, nemoj Ulmanu da pominješ bušotinu, a ni pukovniku: oni me zbog nje smatraju ludim - zamoli ga Pavle. - Evo u čemu je stvar. Ja sam nekada u Polisu prikupljao informacije, isledivao sam svakakve špijune, jednom rečju, bavio sam se diverzantima i unutrašnjom bezbednošću. I jednom sam naleteo na nekog čikicu, koji mi je tvrdio da se u nekom budžaku, u tunelu pored Borovicke, sve vreme čuje buka kao da iza zida neprestano radi bušilica. Ja bih, naravno, odmah pomislio da se radi o luđaku, ali on je nekada bio građevinac i razumeo se u te stvari.

- A ko bi imao potrebe da kopa tamo?

- Pojma nemam. Starac je neprestano buncao da neki zlotvori hoće da prokopaju tunel do reke, kako bi ceo Polis potopili, i da je on kao lično čuo za njihove planove. Odmah sam upozorio koga treba, samo što mi niko nije poverovao. Pokušavao sam da pronađem tog čikicu, da im ga dovedem kao svedoka, ali je on, kao za inat, negde nestao. Možda je

bio provokator. A možda - Pavle oprezno pogleda Ulmana i spusti glas - možda je stvarno čuo da vojnici nešto tajno buše. I da su i mog starčića ujedno zakopali, da ne bi prisluškivao šta se iza zida dešava. I od tada ti se ja nosim s idejom o bušotini, a mene od onda smatraju psihičcem. Ne vredi im govoriti - čim čuju za bušotinu, odmah krenu da psuju.

On ućuta, ispitivački gledajući Artema: kako li će on odreagovati na njegovu priču? Ovaj neodređeno sleže ramenima, kao da kaže: možda je tako, a možda i nije.

- Ništa se živo ne čuje, u etru nema ama baš ničega! - ljutito dobaci Ulman, koji im priđe. - Ne može da uhvati odande, prokletnik! Moramo se popeti na veću visinu: Mlinar je sigurno predaleko.

Artem i Pavle odmah počеше da se spremaju. Niko nije želeo da razmišlja o drugim mogućim objašnjenjima zbog čega grupa stalkera ne uspostavlja vezu. Ulman rasklopi antenu na delove, spakova radio-stanicu u ranac, zabaci mitraljez na rame i krenu prvi ka zastakljenom vestibulu koji se skrivao iza moćnih stubova televizijskog tornja. Pavle dodade jedan kofer Artemu, uze ranac i pušku, zalupi vrata na autu i oni pođoše za Ulmanom.

Unutra beše tiho, prljavo i prazno: ljudi su, očigledno, nekada žurno pobjegli odavde, i više se nikada nisu vratili. Mesec je začuđeno provirivao kroz polupana prašnjava stakla na isprevtane klupe i razbijeno postolje blagajne, na policijski punkt s delovima uniforme zaboravljene u žurbi, na polomljena pokretna vrata na ulazu, osvetljavajući šablonski napravljena uputstva i upozorenja za posetioce televizijskog tornja.

Upališe lampe i posle kraćeg traženja, nađoše izlaz na stepenište. Liftovi, koji više ničemu nisu služili, a koji su nekada mogli da odvezu ljude na vrh za manje od jednog minuta, bili su zaustavljeni na prvom spratu, a njihova bespomoćno razjapljena vrata ličila su na čeljust paralicara.

Sada je pred grupom bio najteži deo: Ulman im reče da će morati da se popnu na visinu od nešto više od trista metara.

Artem prede lako prvih dvesta stepenika - tokom nedelja lutanja po metrou noge su se privikle na opterećenje. Već kod trista pedesetog, počeo je da gubi osećaj da se kreće napred. Spiralne stepenice su bežale ka vrhu, a među spratovima nije bilo nikakve razlike. Unutrašnjost kule bila je vlažna i hladna, pogled je klizio niz gole betonske zidove, retka vrata bila su širom otvorena, a iza njih se mogla videti napuštena tehnika.

Nakon petsto stepenika, Ulman odluči da napravi prvu pauzu i Artem tek tada postade svestan strašnog umora koji je osećao u nogama.

Borac im dade odmor od samo pet minuta, jer se plašio da ne propusti trenutak kada stalker bude pokušao da stupi u vezu s njima.

Posle osamstotog stepenika, Artem više nije bio u stanju da broji. Noge su mu bile kao od olova i delovale su bar tri puta teže nego na početku penjanja. Najteže je bilo odvojiti stopalo od poda - on ga je poput magneta privlačio sebi. Oči je oblivao znoj i sivi zidovi su plovili kao u magli, a lukavi pod kao da je počeo da mu grize cipele. Nije mogao da stane i predahne: iza njega je neprirodno dahtao Pavle, koji je, uz to, nosio duplo više tereta od Artema.

Kroz petnaestak minuta Ulman im ponovo dozvoli da predahnu. I sam je izgledao umorno, grudi su mu se teško nadimale ispod bezobličnog zaštitnog odela, dok je rukama pipao po zidovima, tražeći oslonac. Dohvativši iz ranca čuturicu s vodom, on je prvo dade Artemu. Na gas-masci je bio predviđen specijalni ventil, kroz koji je bila provučena cevčica: kroz nju je bilo moguće sisati vodu. Artem je znao da i drugi treba da piju, ali nije mogao da se odvoji od gumene cevčice dok nije popio pola čuturice. Nakon toga sede na pod i zatvori oči.

- Hajde, nema još mnogo! - povika Ulman.

On grubo podiže Artema na noge, uze kofer od njega, zabaci ga na svoje rame i krenu napred.

Artem uopšte više nije imao nikakvu predstavu o tome koliko je potrajala poslednja deonica njihovog penjanja. Stepenice i zidovi stopili su se u jednu nejasnu celinu, svetio i senke su zbog prelamanja kroz mutne prozore delovali kao svetleći oblaci, i on je neko vreme sebi odvrćao pažnju time što se divio njihovim prelivima duginih boja. U glavi mu je bubnjalo, hladan vazduh mu je cepao pluća, a stepeništu još nigde kraja. Artem je nekoliko puta sedao na pod, ali su ga podizali i terali da ide dalje.

- Zašto on ovo radi? - Da bi se život u metrou nastavio? - Da.

Da bi na VDNP i dalje uzgajali gljive i svinje, i da bi tamo mirno živeli njegov očuh i Zenjkina porodica, da bi njemu nepoznati ljudi ponovo naselili Aleksejevsku i Rišku i da ne prestane bezglava uskomešanost trgovaca na Beloruskoj. Da bi bramani šetali u svojim ogrtačima po Polisu, šušajući stranicama knjiga, osvajajući drevna znanja, kako bi ih prenosili na buduće generacije. Da bi fašisti stvarali svoj rajh, loveći svoje rasne neprijatelje, mučeći ih do smrti, ljudi-crvi otimali tuđu decu, a odrasle jeli, i da bi žena na Majakovskoj i dalje mogla da trguje svojim malim sinom, zarađujući tako hleb za njega i sebe. Da bi na Paveleckoj i dalje održavali trke pacova, a borci revolucionarne brigade i dalje napadali fašiste i nastavljali smešne dijalektičke rasprave. I da bi na hiljade

ljudi u čitavom metrou disali, jeli, voleli jedni druge, rađali decu, olakšavali se i spavali, maštali, borili se, ubijali, oduševljavali se i izdavali, filozofirali i mrzeli, i da bi svako veroval u svoj raj i svoj pakao...

Da bi se život u metrou, besmislen i beskoristan, uzvišen i svetao, prljav i uzavreo, beskrajno različit i upravo zbog toga tako čaroban i divan, da bi se ljudski život nastavio...

Dok je razmišljao o tome, na njegovim leđima kao da je neko okretao ključ na navijanje, pomoću koga je pravio još jedan korak, pa još jedan, pa još jedan. Zahvaljujući njemu i uprkos svemu ostalom, on je uspevao da pokreće noge.

A onda se sve završi. Popeli su se u veliku prostoriju, široki ovalni hodnik oivičen krugom. Unutrašnji zidovi su bili obloženi mermerom, zbog čega se Artem oseti kao kod kuće, a spoljni...

Iza spoljnog, potpuno providnog, odmah je počinjalo nebo, a negde daleko, daleko dole bile su razbacane sićušne kuće, podeljene ulicama na kvartove, parkovi su bili crne mrlje, kao i ogromni krateri jama, nazirali su se pravougaonici preostalih višespratnica...

Odavde se video ceo beskrajni grad, koji se kao siva masa stapao s tamnim horizontom. Artem se svali na pod, pa je, naslonjen na zid dugo, dugo posmatrao Moskvu i nebo koje je polako oblivala rumen.

- Arteme! Ustaj, dosta si sedeo! Hajde pomози - prodrma ga Ulman za rame. Borac mu dade veliki kotur žice, a Artem ga pogleda ne shvatajući ništa.

- Ova prokleta antena ne može ništa da uhvati - Ulman pokaza rukom na razmontiranu šipku od šest metara, koja je bila bačena na pod. - Probaćemo s mrežastom. Tamo su vrata tehničkog balkona, koji je na spratu niže. Izlaz je okrenut ka Botaničkoj bašti. Ja ću biti na radio-stanici, a ti i Paška izađite napolje, on će da razvuče antenski kabl, a ti mu pomози. Hajde, požurite, samo što nije počelo da sviće.

Artem klimnu glavom. Prisetio se zbog čega je ovde i počeo je ponovo da diše. Neko je navio nevidljivi ključ na njegovim leđima i unutrašnja opruga se ponovo pokrenula. Cilj nije bio daleko. On uze žicu i pođe ka balkonskim vratima.

Krilo nikako nije moglo da se otvori, pa je Ulman sasuo u njega ceo rafal, dok staklo izrešetano mecima ne popusti i ne razbi se. Umalo ne popadaše od jakog naleta vetra. Artem iskorači na balkon, ograđen rešetkom u visini čoveka.

- Uzmi, pogledaj ih - Pavle mu dade vojni dvogled i pokaza rukom u određenom pravcu.

Artem prisloni okular na oči i dugo je besciljno razgledao grad iz bliza, dok ga Pavle ne navede na pravo mesto.

Botanička bašta i VDNP bili su obrasli u taman neprohodni cestar iz kojeg su izvirivale izguljene bele kupole i krovovi Izložbenih paviljona. U toj neprohodnoj šumi ostale su samo dve čistine - uzan put između glavnih paviljona („Glavna aleja“, bojažljivo prošaputa Pavle) i ono drugo.

Nasred Botaničke bašte nalazio se ogroman, potpuno ogoleo proplanak, koji je ličio na gnojnu ranu od koje je i drveće pobeglo. Bio je to čudan i odvratn prizor: kao neka iskopina koja je poput nekog ogromnog organa u organizmu pulsirala i podrhtavala na nekoliko kvadratnih kilometara.

Nebo se postepeno bojilo jutarnjim bojama i taj jezivi tumor se sve jasnije video: živopisna opna ispresecana žilicama, iz čije su kloake izlazile sićušne crne figure, užurbane poput mrava... Baš kao mravi, a njihova matična iskopina podscćala je Artema na kolosalni mravinjak. A jedna od stazica - sada je to lepo video - vodila je ka belom ovalnom zdanju koje je kao jaje jajetu ličilo na ulaz na stanicu VDNP. Crne figurice su dolazile do vrata i nestajale. Kuda je dalje vodio njihov put, Artem je odlično znao.

Oni su zaista bili odmah pored stanice i nisu došli odnekud iz daleka. I stvarno su mogli da ih unište, jednostavno da ih unište. Sada je bilo najvažnije da Mlinar ne omane. Artem uzdahnu s olakšanjem. Iznenađeno mu pade na pamet mračni tunel iz snova, ali zatrese glavom i počeo da razmotava kabl.

Balkon je išao oko čitave kule, ali kabl od četrdeset metara nije bio dovoljan da se napravi pun krug. Povezavši jedan kraj za rešetku antene, oni krenuše nazad.

- Evo ga! Evo signala! - radosno zaurla Ulman kada ih ugleda. - Uspostavili smo vezu! Pukovnik psuje sve po spisku, pita gde smo dosad bili - on stavi slušalice na uši, pa sasluša i dodade: - Kaže da je sve mnogo bolje nego što su očekivali, pronašli su četiri sistema, svi su u odličnom stanju, sve su ih konzervirali... Podmazani su ispod cerade... Kaže da je Anton - munja, sve mu je poznato. Uskoro će biti spremni. Treba da im damo koordinate. Pozdrav za tebe, Arteme!

Pavle otvori veliku kartu grada sa izvučenim kvadratnim linijama, pa gledajući kroz dvogled, počeo da diktira koordinate, koje je Ulman ponavljao u mikrofona na radio-stanici.

- I stanicu ćemo za svaki slučaj overiti - borac pogleda kartu, pa izdiktira još nekoliko cifara.

- Imaju sve koordinate, sad će oni da navode. - Ulman skide slušalice i obrisa čelo. - Trebaće im za to prilično vremena, tvoj raketaš tamo sam opslužuje sve. Ali dobro, hajde da pričekamo...

Artem uze dvogled i ponovo izađe na balkon. Nešto ga je vuklo ka tom mrskom mravinjaku, neko nejasno osećanje koje ga je tištalo, neka neprimetna i neobjašnjiva tuga kao da mu se svalila na grudi, sprečavajući ga da udahne duboko. Pred očima mu je opet bio crni tunel - ali sada tako jasno i oštro, kako ga Artem nikada nije video u košmarima koji su ga neprestano progonili. Ali sada više nije morao da se plaši: ovi vampiri neće još dugo kontrolisati njegove snove.

- Sve su ispaljene! Pukovnik kaže, očekujte pozdrav! Sada ćemo da ispečemo ove vaše crne hulje! - zaurla Ulman.

I upravo u tom trenutku grad ispod njegovih nogu nestade, nebo iščeže u tamnom bezdanu, više nije čuo radosne povike iza leđa - bio je svestan jedino praznog crnog tunela, kojim je toliko puta išao u susret... čemu?

Vreme se zgusnu i zastade.

On dohvati iz džepa plastični upaljač i kresnu njime. Maleni, veseli plamičak iskoči napolje, zaplesa na fitilju, osvetljavajući prostor oko sebe.

Artem je znao šta će videti, i bilo mu je jasno da sada više nema razloga za strah, i zato jednostavno podiže glavu i zagleda se u ogromne crne oči bez beonjača i ženica. I začu.

- Ti si izabran!

Svet se promeni. U tim beskrajno dubokim očima on je u deliću sekunde video odgovore na sve što mu je do tada bilo nejasno i nepojmljivo. Odgovor na sve svoje sumnje, nedoumice, traganja.

I ispostavi se da odgovor uopšte nema veze s onim o čemu je Artem oduvek razmišljao. Uronivši u pogled crnog, odjednom je vasionu video njegovim očima.

Novi preporođeni život, bratstvo i sjedinjavanje stotina hiljada pojedinačnih svesti, bez jasnih granica među njima, u kome su misli svih bića bile povezane u jednu celinu...

Elastična crna koža, koja je odbijala štetne zrake i s lakoćom podnosila i sunce kada peče i januarski mraz, tanki, gipki telepatski pipci, sposobni i da nežno miluju drago biće i da bolno žare neprijatelja, potpuna imunost na bol...

... Crni su bili istinski vrhunac uništenog sveta, feniks koji se digao iz pepela čovečanstva. Posedovali su razum - radoznao, živ, ali, na nesreću, toliko različit od ljudskog da nije postojala nikakva mogućnost za kontakt. S njim, s Artemom,

Očima crnih video je ljude: ogorčene, prljave izrode prognane pod zemlju, koji bljuju jedni na druge olovo i vatru, uništitelje ka kojima su oni išli s najlepšom pesmom - a ovi isticali belu zastavu da bi im upravo njome probijali grkljan.

Potom Artem oseti njihov narastajući očaj zbog nemogućnosti uspostavljanja kontakta, uzajamnog razumevanja, jer su se duboko, u najdubljim tunelima, skrivala pobesnena stvorenja koja su uništila sopstveni svet, nastavljajući da se međusobno kolju, i koja će izumreti ukoliko ih ne budu prevaspitali. Crni uporno pokušavaju da pruže ljudima ruku kako bi im pomogli, a oni tu ruku grizu s takvom mržnjom da počinju da ih se plaše. I poželeti su da se spasu od tih đavolski dovitljivih stvorenja, razjarenih poput pasa lotalica, dok im nije postalo tesno u dubokim tunelima i dok nisu izronili iz njih na površinu.

A za sve to vreme se nastavlja potraga za makar jednim prognanikom - onim koji bi mogao da bude tumač, posrednik između dva sveta, koji bi bio u stanju da obema stranama prevede smisao postupaka i želja jednih i drugih, koji bi objasnio ljudima da nemaju čega da se plaše i pomogao crnima u komunikaciji s njima. Jer ljudi i crni nemaju razloga da se oko bilo čega otimaju. Zato što oni nisu suprotstavljene vrste koje se između sebe bore za opstanak već dva organizma prirodom predodređena za simbiozu. I zajedno - s ljudskim poznavanjem tehnike i istorije zatrovanog sveta i sa sposobnošću crnih da se nose s njegovim opasnostima - oni bi mogli da pomognu čovečanstvu da se dalje razvija, a zaustavljena Zemlja bi škripnuvši nastavila da se okreće oko svoje ose. Jer su i crni, isto tako, deo čovečanstva, njegov novi izdanak, nastao ovde, na ostacima ratom uništenog megapolisa.

Crni su tvorevina poslednjeg rata, oni su deca novog sveta, bolje prilagođeni novim pravilima igre. Kao i mnoga druga stvorenja koja su se pojavila posle svega, oni pored organa sličnih ljudskim, osećaju i pipcima svesti.

Artem se priseti tajanstvene buke u cevima, divljaka koji su hipnotisali pogledom, odvratne mase u srcu Kremlja, koja je potpuno oduzimala razum... Covek nije bio u stanju da se odupre njihovom uticaju na um, ali crni kao da su bili stvoreni za to. Samo im je bio potreban partner, saveznik... Prijatelj. Neko ko bi im pomogao da uspostave kontakt sa svojom ogluvelom i oslepelom starijom braćom - ljudima.

I tada je počelo dugo, strpljivo traganje za Posrednikom, u kome su uspeali, oduševljeni što su takvog tumača, tog izabranog, ipak pronašli. Ali, desilo se da je odmah posle uspostavljanja kontakta, jednostavno

nestao. Pipci Celine ga svuda traže, a kada ga pronađu i žele da započnu komunikaciju s njim, on se iz straha otrgne i beži. I onda mu treba pomagati, spašavati ga, zaustavljati, upozoravati na opasnost, skrivati i ponovo vratiti kući, jer će tu veza s njim biti dovoljno jaka i čista. Na kraju kontakt postaje potpuno stabilan: svakoga dana, nekada i po nekoliko puta, zbližavanje sa izabranim uspeva, i on tada načini još jedan bojažljivi korak u shvatanju svog zadatka. Svoje sudbine. On je oduvek bio predodređen upravo za to, pa i sam put u metro, do ljudi, crnima nije otkrio mko drugi nego on.

Artem htede da im postavi pitanje koje ga je mučilo: Šta se desilo s Hanterom? Ali ta misao upade u vrtlog novih, neverovatnih osećanja, i koliko god se trudio da je zadrži, ona se ote i nestade bez traga u uskomješanom viru duševnih patnji. U narednom trenutku se uopšte nije sećao da je imao nameru da se raspita za sudbinu Lovca.

Sada ga ništa više nije moglo odvući od najvažnije stvari, i on ponovo otvori svoj um njihovom umu. Artem je sada bio na korak od spoznaje nečega veoma važnog - nešto slično osetio je na samom početku svog putešestvija, dok je sedeo kraj vatre na Aleksejevskoj. To je bilo upravo to - jasno osećanje da su ga kilometri tunela i nedelje lutanja ponovo doveli pred tajna vratanca, koja samo treba da otvori kako bi saznao sve tajne vasiona i nadrastao uboge ljude koji su u tvrdoj smrznutoj zemlji izdubili svoj mali svet kako bi u njemu mogli da se skrivaju. On je ta vratanca mogao otvoriti već tada, i poštediti sebe ovog lutanja. Ali tada je pred ta vratanca dospeo slučajno, provirio kroz ključaonicu i odskočio, uplašen onim što je video. A sada ga je njegov dugi put primoravao da ih otvori bez dvoumljenja i stane pred svetlost apsolutnog znanja koje će pokuljati napolje. I neka ga ta svetlost i oslepi: oči će svakako biti suvišne i nepotrebne, i biće od koristi samo onima koji u životu nisu videli ništa osim garavih tunelskih svodova i prljavog granita po stanicama.

Artem je samo trebalo da pruži ruku ka ruci koja mu je već bila pružena - ona je bila neobična, čak i strašna zbog te sjajne crne kože, ali sasvim sigurno prijateljska. I tada će se vrata otvoriti. I sve će biti drugačije. Pred njim su se otvarali novi, nepregledni horizonti, prelepi i veličanstveni. Srce mu ispuniše radost i odlučnost, pomučene trunčicom kajanja što nije bio u stanju da sve to shvati ranije, što je terao od sebe prijatelje i braću koji su se upinjali da dođu do njega, računajući na njegovu pomoć i podršku, jer je on bio jedini na svetu od koga su to mogli da očekuju.

On uhvati za bravu na vratima i povuče je nadole.

Srca hiljada crnih, negde daleko dole, ispuniše radost i nada.

On otvori oči, uze dvogled i ugleda stotine crnih figurica koje su nepomično stajale. Činilo mu se da svi oni sada gledaju u njega, ne verujući da se čudo na koje su tako dugo čekali ipak dogodilo, i da je došao kraj besmislenom bratoubilačkom neprijateljstvu.

U tom trenutku, prva raketa poput munje ostavi na nebu trag vatre i dima i pogodi u centar iskopine. A odmah potom, crvenkasto nebo zaparaše još tri takva meteora.

Artem odskoči unazad, nadajući se da možda nekako može uspeti da obustavi paljbu, da naredi, objasni... Ali klonu, shvativši da je sve već gotovo.

Narandžasti plamen zahvati „mravinjak“, uvis se podiže gusti oblak, sa svih strana je čuo užasne krike, a njemu se s usana ote malak-sali, smrtnički krik očaja. A s neba su padale i padale nove rakete, a sa svakom novom smrću, Artemovu dušu su cepali sve jači bol i tuga.

Očajnički je pokušavao da napipa u svojoj svesti makar neki trag onog prisustva koje ga je donedavno ispunjavalo i grejalo, koje je nudilo spasenje njemu i čitavom čovečanstvu, koje je davalo smisao njegovom postojanju... Ali od njega ništa nije ostalo. Svest mu je bila poput napuštenog tunela u metrou, u kome se ne ništa ne može videti zbog mrklog mraka. A Artem oseti oštro i jasno da tamo nikada neće biti svetlosti koja bi mu mogla osvetiti život i pomoći da nađe svoj put.

- Šta kažeš, kako smo ih spržili, a? Oni će s nama da ratuju! - trljao je ruke Ulman. - A, Arteme? Arteme!

Čitava Botanička bašta, zajedno sa VDNP, pretvorila se u groznu lo-maču, debeli oblaci crnog dima dizali su se u jesenje nebo dok se crvenka-sti odsjaj čudovišnog požara mešao s nežnim zracima izlazećeg sunca.

Artemu postade nepodnošljivo zagušljivo i tesno. On strže gas-ma-sku s lica i žudno, punim plućima, udahnu gorak, hladan vazduh. Obri-sa suze koje su mu neprestano navirale i ne obraćajući pažnju na doziva-nje, krenu stepenicama nadole.

Vraćao se u metro.

Kući.

APOKALIPSA DMITRIJA GLUHOVSKOG

Takvi postaju kosmonauti, ili zvezde tok-šou programa.

Takvim portfoliom često su obdareni glavni junaci knjiga i filmova.

Ali Dmitrij Gluhovski sam piše knjige.

A njegovim očima gledaoci kanala *Russia today* vide Moskvu, Rusiju i premijera Vladimira Putina.

MRAČNA ESTETIKA POSTNUKLEARNOG SVETA

Dmitrij Gluhovski je sa svojih 30 godina stigao da se četiri i po godine školuje u Izraelu, da živi godinu dana u Nemačkoj i tri u Francuskoj. U njegovoj biografiji je posao na Radio Rusiji, u TV kompaniji *Deutsche Welle*, na kanalima *Euronews* i *Russia today*, u statusu specijalnog reportera iz Kremlja. Njegova sudbina je - vojni izveštač iz Abhazije i izraelskog grada Kirjat-Šmona, koji je pretrpeo 80 % napada Hezbolaha.

Njegova mitologija je prepuna podozrenja kolega s *Euronews*a da je špijun, utemeljenog na tome „da je nemoguće da mlad čovek sa 23 godine govori pet jezika, a da nije agent“. Među njegovim planovima je da se provoza noću dresinom moskovskim metroom, u potrazi za tajanstvenim podzemnim životom. U njegovoj glavi su pitanja o tome kako će svet funkcionisati posle globalne katastrofe, šta će se desiti s modelom socijalnog ponašanja kada društvo kao takvo prestane da postoji.

Do odgovora na ta pitanja Dmitrij duhovski pokušao je da dode putem apokaliptičkog eksperimenta nad herojima svoje knjige *Metro 2033*.

Knjiga je i pre svog šireg publikovanja postala svojevrsna kulturna pojava - ne toliko književna koliko intrigantni, novi pogled na svet.

„Oduvek me zanimalo kako će izgledati svet kada se dogodi nuklearni rat“, kaže Dmitrij. „Svet posle kraja sveta... Postoji u tome neka estetika. To je intrigantna tema. Kada sve što je civilizacija dostigla već bude uništeno, ostaće samo magloviti mitovi, bajke i legende, koje će s vremenom biti zaboravljene. I budućnost izgleda tako mračno i neizvesno.“

Posebno mu je bio zanimljiv moskovski metro - za koji kaže da je „najveće sklonište na Zemlji, o kome ne znamo mnogo“. Kao rezultat toga nastala je fantastična antiutopija *Metro 2033*, priča o Moskvi nakon nuklearnog rata, u kojoj se preživeli kriju od radijacije i „novih oblika života“ u prestoničkom podzemlju.

Neorganizovane grupe ljudi osnivaju gradove - države na stanicama metroa, trgujući, ratujući i sklapajući sporazume među sobom. Kako bi spasao svoju stanicu, glavni junak mora da prođe kroz čitav metro, upoznajući nove društvene odnose nastale u međuvremenu, savladavajući brojne opasnosti. Ali, na pola puta, ubija ga zalutali metak.

„Bilo je to filozofski argumentovano“, tvrdi autor. „Sto je dalje išao i što se s više pogleda na svet susretao, bio je sve uvereniji da ceo njegov put nema nikakvog smisla. Na kraju se nameće dilema: ima li smisla nastavljati dalje? Glavni junak smatra da u kretanju napred ipak ima smisla, jer se u nešto mora verovati, i nečemu se mora nadati. Nakon 15 minuta ga ubijaju. Bio je to moj nihilistički odgovor na njegovo pitanje: sve je besmisleno...“, kaže Dmitrij Gluhovski.

Ali tako se završavala prva verzija knjige, napisana pre nekoliko godina. Taj tekst nikada nije ugledao svetlost dana u tvrdom povezu: izdavačke kuće kojima je autor nudio rukopis, uvek SLI imale jednu te istu primedbu: „Ne zadovoljava formu“.

INTERAKTIVNE KNJIGE - NOVI VID KNJIŽEVNOSTI I KOMUNIKACIJE

„Bio sam pomalo frustriran takvim ishodom događaja i odlučio sam da sam sebe štampam“, kaže Dmitrij.

Poznato je da je čuveni američki pisac naučne fantastike, tvorac klasične antiutopije *Rej Bredberi*, do kraja odbijao da koristi kompjuter, pišući svoja dela, u bukvalnom smislu te reči ručno, a Dmitrij Gluhovski

s jedne strane uništava ljudsku civilizaciju pomoću jednog tehnološkog izuma, a s druge aktivno koristi dostignuća tehničke revolucije. Glave *Metroa 2033* metodično su kačene na specijalni sajt projekta

www.m-e-t-r-o.ru, pojavljujući se u Dmitrijevom *Živom časopisu* dglu.livejournal.com, kružeći na taj način od realnih i virtuelnih očenjivača i čitalaca do urednika.

„U to vreme ništa nisam znao o internet-književnosti, jednostavno sam napravio sajt na besplatnom hostu na Internetu, dizajnirao sam ga i okačio tekst, postavio sam na njemu citate s foruma ljubitelja fantastike i ljubitelja metroa." Tako je počeo virtuelni život *Metroa 2033*.

U tom trenutku pisci su već pokušavali ne samo da osvoje Nct već i da iskoriste njegove mogućnosti za svoje interese. Stiven King je 2000. godine na svom sajtu počeo da izbacuje novu knjigu, *Biljka*. Svaka nova glava pojavljivala se pod uslovom da su za čitanje prethodne čitaoci autoru poslali dolar. Glava je publikovana besplatno, a plaćanje je bilo svojevrzni zahtev čitalaca za nastavak. Prvu glavu je platilo 80 % onih koji su je pročitili, a petu, svega 46 %. Opadanje čitalačkog interesovanja nateralo je Kinga da na vreme prekine rad na knjizi i da se vrati tradicionalnom načinu komunikacije s čitaocima - štampanju knjiga na klasičan način. U tom trenutku pisac je na ovom internet-projektu već zaradio petsto hiljada dolara.

Te 2000. godine i Frederik Forsajt, autor *Dana šakala*, odlučio je da objavi na Netu pet novih pripovedaka pod nazivom *Kvintet*. Knjiga se mogla „skinuti" pošto se uplati određena suma izdavaču.

Ruskim autorima Internet nije bio zanimljiv zbog zarade već da bi uspeali da proniknu u kolektivnu svest. Na primer, Sergej Lukjanenko je štampao i u mekom i u tvrdom povezu sve moguće *Patrole*, a novu knjigu, *Otvoreni zaokreti* - počeo je da objavljuje u etapama na Internetu, nudeći čitaocima da stvaraju zajedno s njim, da osmišljavaju mogući razvoj radnje, rasplete, i daju određeni naglasak.

Metro 2033 je postala interaktivna knjiga još dok Dmitrij Gluhovski nije ni znao za eksperimente svojih kolega,

SAUČESNIŠTVO ČITALACA I ALTERNATIVNA STVARNOST

S novim glavama knjige bilo je sve više posetilaca sajta kojima je s vremenom trebalo nešto više od statične uloge čitaoca, onih koji su poželeti da saučestvuju.

„Ja nemam iskustva u gradnji metroa, nisam bio u vojsci, nisam gradio kuće, nisam ekonomista, tako da sam imao grešaka i netačnih stvari“, kaže Dmitrij. „Ali, upravo zahvaljujući tome što je knjiga izlazila po glavama i što se oko nje formirao stručni žiri, ja sam mogao da analiziram reakcije ljudi. Onda se ispostavilo da među mojim čitaocima ima graditelja metroa, mašinovoda, putara, vojnika i specijalaca koji su ratovali u Čečeniji. I oni su mi objašnjavali da snajperska puška 'drugunov' ima drugačije čaure, da automat kad opali ima drugačiji zvuk, da su magacin i šaržer dve različite stvari. Na meni je radila kolektivna svest. Ispravljali su moje greške i pravili prognoze.

„U trenutku kada je već nekoliko desetina hiljada ljudi već znalo za projekat, počela su da pristižu pisma da nastavim. Mnogima nije odgo-varao kraj, po kome glavni junak odjednom, tek tako umire, i što se radnja naglo završava“, priča Dmitrij.

Na kraju je aktivno učešće čitalaca preovladalo autorovu težnju ka mračnoj estetici beznađa i glavni junak je dobio drugi život, a knjiga - svoj nastavak.

Svaka glava koja se pojavljivala na sajtu završavala se na najinteresantnijem mestu, u očekivanju raspleta nekog važnog trenutka. To je sistem rada autora modernih avanturističkih serija. U tom „preživljavanju“ svaka serija se prekidala u nekom intrigantnom trenutku. „Mada taj serijal u tom trenutku još nisam mogao da zamislim“, priznaje autor.

Prisutan je još jedan pristup - „što je manje konkretnih stvari, to je više prostora za fantaziju“. „U prvom delu knjige nisam dao opis nijednog čudovišta - koristio sam Gogoljev metod iz *Večeri na salašu kraj Dikanjke*, gde ljudi jedni drugima pričaju strašne priče. I to izaziva mnogo veći strah od nečeg realnog. Ako je sve opisano, onda to na posredan način iz nekog neartikulisanoг užasa prerasta u nešto što je moguće videti, opipati - samim tim i boriti se s njim“, ubeđen je Gluhovski.

Uz pomoć Interneta, autor je svoje čitaoce uvukao u radnju, u ideju i svet svoje knjige. Sudeći po reakcijama onih koji su je već pročitali, post-nuklearni metro je za njih vrlo vredna alternativna realnost, nešto poput Tolkinove fantazi-realnosti, i mnogi bi se rado preselili u tu realnost.

Sam pisac je, prema sopstvenim recima, stasavao na fantastici braće Strugacki, Reja Bredberija i Kliforda Sajmaka. „Ali najviše volim latinoameričke autore - Markesa, Borhesa, Kortasara. I, naravno, Kafku“, priznaje Dmitrij.

Dmitriju Gluhovskom je teško da vrednuje savremene ruske pisce. Zato što Viktora Pelevina zove „kultnim piscem svoje generacije“: „Ali mi

se čini da je on pomalo istrošen u pisanju. Imam utisak da se previše vezuje za aktuelni trenutak, sve vreme piše socijalnu kritiku, napuštajući to, recimo, nakon godinu dana, da bi svemu dao neko transcendentno, metafizičko objašnjenje." „Najprijemčiviji pisac fantastike" za njega je Sergej Lukjanenko, ali i tu dodaje, da se „ne može porediti sa Strugackima".

Za vreme publikacije knjige na Netu, sajt *Metro 2033* posetilo je više od dvesta hiljada ljudi. Osim toga, tekst se mogao pročitati i preko nekoliko velikih internet-biblioteka, a najuporniji poklonici fantastične antiutopije bavili su se samizdatom - štampali su tekst i razmenjivali ga s prijateljima i kolegama.

METRO'2033 KAO"ZANIMLJIVA"IGRICA

Dmitrij duhovski ipak nema nameru da ubuduće eksploatiše temu *Metroa 2033*.

„Ja sam, u stvari, protivnik bilo kakve improvizacije", kaže on. „Da bi knjiga ostala upamćena, ostala u glavama ljudi, iza nje mora da stoji neka ideja. Radnja je samo način da ta ideja dopre do čitalaca. Ukoliko ta ideja ne postoji, knjiga je kao prazna orahova ljuska."

Osnovnu temu *Metroa 2033*, ideju samospoznaje i traganja za sopstvenim mestom u svetu, uz istovremeni pokušaj da dođe do odgovora hoće li se čovečanstvo promeniti nakon Apokalipse, autor je već obradio. „Ja sam ubeden da se neće promeniti", kaže autor. „Coveku je svojstveno da se svađa, da se deli na grupice i čak ni globalna katastrofa tu ništa neće promeniti...

„Čini mi se da je dalje insistiranje na ovoj temi, s istim junakom, samo zato da bih zaradio još novca, potpuno besmisleno i pogrešno", smatra on. Tim pre što Dmitrij u ovom trenutku privodi kraju „tajanstvenu novogodišnju pozorišnu predstavu *Sutoni*", posle čega planira da se lati pisanja nove knjige - *Metro 2034*. Radnja se dešava u istom svetu, uz povremeno pojavljivanje istih likova, prateći tok sporednih tema, nagoveštenih i nerazrađenih u prvoj knjizi.

Zajedno s novim likovima, idejama i temom, i stil će biti umnogome drugačiji.

„Koliko sam se s *Metroom 2033* uzdržavao, kako bi ga učinio što popularnijim, svesno pojednostavljujući jezik, jer sam smatrao da će on biti moja lokomotiva, s drugom knjigom uopšte neću sputavati sebe", priznaje Dmitrij.

Metro 2034 se pojavio, kako je autor i obećao, u jesen 2008. U to vreme se pojavila i kompjuterska igrica inspirisana *Metroom 2033*, koju je napravio jedan ukrajinski tim, koji je prethodno na tržište izbacio igricu *Stalker*. Inače, sam Dmitrij, što je i očekivano, voli da igra *Fallout* - poznatu postnuklearnu kompjutersku sagu o avanturama junaka koji su u Americi preživeli nuklearni rat.

Ispostavilo se da je podzemni svet kao alternativa nadzemnoj mutaciji izuzetno zahvalna tema, tako da bi *Metro* mogao da postane globalni projekt. Za njega se već zanimaju zapadni izdavači kompjuterskih igrica, koje interesuju i prava na ekranizaciju knjige.

METRO KAO GLAVNI GENERATOR GRADSKIH LEGENDI

Metro je za Dmitrija duhovskog misteriozna i intrigantna tema. Ona oduvek privlači avanturiste, romantičare i konspirativce. Ulje na vatru je dolila vest o tome da je pronađen i otvoren bunker koji je pripadao Centralnom telegrafu.

Na prvi pogled, to je najobičnija dvospratna kuća iz devetnaestog veka, na stanici „Taganska“. „To zapravo nije nikakva kućica već betonska kupola od šest metara, oko koje je pedesetih godina napravljena fasada“, priča o onome što je video Dmitrij Gluhovski. „Ispod te betonske kupole je šaht s liftom koji ide 60 metara u dubinu - što je visina zgrade od 22 sprata. A dole - prostor površine sedam hiljada kvadrata, iznad kojeg se nalazi bunker Centralnog telegrafa. Odande su izdali naređenje za povlačenje sovjetskih raketa s Kube 1962. godine, u vreme Karijske krize.“

Bunker se zove GO-42, što je skraćenica za „državni objekat“. Takvih strateških objekata koji su do dan-danas ostali u strogoj tajnosti na teritoriji Moskve ima više od sto. Oni imaju izlaze u metro i sopstvene sisteme komunikacije. Samo u taganskom bunkeru svakodnevno je radi-lo dve i po hiljade ljudi, a u njega može da se smesti do pet hiljada ljudi.

U Ramenkama postoji podzemni grad - gigantsko sklonište koje može da primi desetine hiljada ljudi. U samom metrou može da se skloni oko pola miliona ljudi.

Ima onih koji ne posustaju u proučavanju šeme „Metroa-2“ i čuvenih podzemnih hodnika iz staljinističkih zdanja. Ali čak se i u tim krugovima stvari ne nazivaju pravim imenima, jer su njihovi forumi pod

stalnom prismotrom „bezbednjaka“, budući da je linija između legende i otkrivanja državne tajne vrlo tanka.

Isto tako je teško ne govoriti o podzemnom životu prestonice ako se zna da se, na primer, ispod zgrade jednog ministarstva na Smolenskoj nalazi identično podzemno zdanje, kroz koje se pešice, ispod reke Moskve, može doći do Kijevske železničke stanice...

„0 podzemlju metroa kojim se svakodnevno voze Moskovljani imaju tek tridesetak procenata stvarne informacije. Voziš se metroom i primetiš neupadljiva vrata. A to zapravo nisu samo vrata. To je ulaz u bunker protivrakete odbrane, koji se prostire na deset hiljada kvadrata pod zemljom. Ili, muva se tu i tamo čistačica u narandžastom mantilu. A ta čistačica ima čin pukovnika“, smeje se Dmitrij. „Pri tom je za moskovski metro vezano više gradskih legendi nego za bilo šta drugo u Moskvi. To je naše nacionalno svetsko čudo, poput hidrogenske bombe ili Ostankinskog televizijskog tornja.“

PROLOG APOKALIPSE:

NEMA POVERENJA, NEMA TABUA, RASTE PARANOJA

Najbolja reklama za knjigu i projekat su zvanična saopštenja o trci u naoružanju, opasnosti od nuklearnog rata i povratka epohe „hladnog rata“. Taj pritisak pojačava strah za budućnost i navodi na razmišljanje o tome šta će biti ako se Treći svetski rat ipak dogodi.

„Ovo jeste veoma povoljan informacioni trenutak za izdavanje knjige“, priznaje Dmitrij Gluhovski, „ali ja sam protiv bilo kakve konjunktуре. Naravno, ja sam svestan: ono o čemu pišu novine mnogo se lakše prodaje u vidu knjige, ali verujem da treba pisati o onome što je zaista zanimljivo. Inače će to biti bleđa kopija, kojoj se ne može udahnuti duša. Ja iskreno volim metro i iskreno me zanima postnuklearni period, a sada se jednostavno sve dešava tako da će ta tema sigurno biti sve aktuelnija.“

Aktuelnost teme Dmitrij Gluhovski može da analizira ne samo s pozicije konzumenta vesti već i s pozicije onoga ko ih pravi. Budući da je međunarodni novinar i član kremaljskog kruga novinara, Dmitrij se redovno susreće s temom nuklearne opasnosti. O tome smo hteli da s njim porazgovaramo malo detaljnije.

Mislim da je hladni rat na pomolu. Kada pogledaš novinske izveštaje, imaš utisak da čitaš prolog za katastrofični roman o Trećem svetском ratu. Konfrontacija je sve jača.

Koliko tome doprinose odnosi Rusije i SAD?

Na sceni je globalna konfrontacija. Rusija vodi sve nezavisniju spoljnu politiku i očigledno nema nameru da ide u susret Zapadu. Posledica toga je da Zapad postaje paranoičan. To opet izaziva našu paranoju. Zapad razmešta rakete u Poljskoj. Mi pričamo o prekidu sporazuma o ograničavanju klasičnog naoružanja. Amerikanci su prekinuli taj sporazum još 1972. godine. Televizija nas neprestano bombarduje vojnom pretnjom od strane SAD i time da Sjedinjene Države počinju trku u naoružanju. Sa američkih TV kanala poručuju da Putinov režim postaje neobuzdan i sve agresivniji. Nezavisno od toga ko je kriv, nema više poverenja.

Takva opasnost je kulminirala u periodu „hladnog rata“ između SSSR i SAD, ali se ipak sve dobro završilo.

Šezdesetih, sedamdesetih, osamdesetih godina prošlog veka verovatnoća nuklearnog konflikta je bila relativno manja, a danas je ona, koliko god to bilo paradoksalno, neuporedivo veća. U trenutku kada su dve strane sasvim sigurno bile u stanju da izvrše drugi nuklearni napad, ali nisu mogle isključiti odgovor suprotne strane - svima je bilo jasno da do eskalacije konflikta neće doći, i počelo je popuštanje.

Ali, ako dve strane postignu nekakav međusobni dogovor, ukoliko se tu umešaju još neke zemlje, situacija može da izmakne kontroli.

Čega i koga se treba plašiti?

Treba imati u vidu da iranski, severnokorejski ili pakistanski režimi nisu stabilni, i da postoji opasnost od toga da u određenom trenutku sukob može da eskalira u nuklearni konflikt.

Na primer, Pakistan ima potpuno nestabilan režim. Predsednik Mušaraf nema nikakvu kontrolu nad njihovom tajnom službom, da ne govorimo o tome da na njega dva puta godišnje pokušavaju atentate. Neizvesno je ko će posle njega doći na vlast i u čijim će se rukama naći oružje.

Postaje jasno da gradeći svoj sistem protivraketnog štita, SAD žele da se zaštite baš od Pakistana. Jer islamska bomba je odavno napravljena. Ako se tamo desi prevrat, posledice bi mogle biti vrlo neizvesne.

Tu su Iran i Izrael. Izrael takode poseduje nuklearno naoružanje. Iranu treba bukvalno nekoliko godina da napravi svoje. Ali Iran nema rake te takvog dometa da bi mogao da napadne SAD. S druge strane, Iran može da napadne američke satelite u regionu - Izrael i Saudijsku Arabiju.

Postoji sukob između Indije i Kine. I jedni i drugi imaju nuklearno naoružanje, a sukob između njih traje nekoliko decenija. Ako krenu jedni na druge nuklearnim raketama, Rusiju to ne može ostaviti po strani. U tom slučaju, to možda neće biti prva nego druga zona sukoba.

Knjiga, između ostalog, ne govori o tome zašto je došlo do nuklearnog rata. Da li je to zbog toga što se plašiš predskazanja?

Nisam se upuštao u detalje tog scenarija, kako ne bih lišio knjigu verodostojnosti. Osim toga, u *Metro 2033* nema globalnog uništenja koje bi bilo posledica nuklearnog rata, mada se Moskvi upravo to dogodilo. To je više nekakvo zagađenje, koje čini nemogućim život na površini.

Da bi se izazvao efekat opisan u *Metro 2033* dovoljno bi bilo da američke rakete, razmeštene u Poljskoj, presretnu severnokorejsku raketu iznad Rusije. Pri presretanju bi se nad čitavom teritorijom nadvio ogroman nuklearni oblak.

Trka u naoružanju ima i nešto pozitivno: ratovi su uvek pokretači progresu.

Plašim se da će, u ovom slučaju, ratovi doneti takav progres u kojem mi nećemo moći da uživamo. Američki vojnici sve više govore o mogućnosti upotrebe taktičkog nuklearnog oružja, odnosno skidaju se neki tabui s mogućnosti da ta vrsta oružja bude upotrebljena. Živimo u seneci Apokalipse koja nam je sve bliža. I imam utisak da mnogi to osećaju. Stalno se pojavljuju knjige i filmovi o toj temi.

Kakva je uloga Rusije u toj trci?

Rusija u ovom trenutku, razume se, nije u stanju da uđe u sveobuhvatnu trku u naoružanju, kao Amerika, ali mi preduzimamo asimetrične korake, razvijamo oružje poput „topolja” i si. - s nadzvučnim rasprskavajućim bojevim glavama, koje Amerikanci nisu u stanju da presretnu. Amerikanci zauzvrat razvijaju novi tip raketa - dugog dometa.

Sada nije uputno govoriti o tome, ali trka u naoružanju je počela.

Na primer, Kina je nedavno probala raketu koja je uništila njihov satelit. Amerikanci su zabrinuti, mi smo zabrinuti, svi su zabrinuti. Kinezi su još jednom pokazali da više ne postoje tabui. Postoji zabrana za razmeštanje oružja u orbiti, odnosno u kosmosu, koji je po svim međunarodnim konvencijama proglašen svetskom teritorijom. Dozvoljeno je razmeštanje samo špijunskih satelita.

Kao odgovor Kini, Amerikanci nameravaju da isprobaju program vojnih satelita koji će imati naoružanje. Mislim da će i Rusija napraviti neke korake u tom pravcu, jer mi ne možemo da zanemarimo takve tendencije.

Između država koje poseduju nuklearno naoružanje raste nepoverenje, moskovski podzemni život će uskoro preuzeti primat u odnosu na dešavanja na površini, a ljudska imaginacija obe te teme nadograđuje živim pojedinostima. I dok se ne izmeni politička slika sveta, dok sve tajno ne postane javno, dok jedna od najvažnijih ljudskih osobina bude radoznalost, teme sveta posle sveta, života nakon Apokalipse i konspirativnih zagonetki biće potrebne, aktuelne i zanimljive.

Dragi Moskovljani i gosti prestonice!
Transportno preduzeće Moskovski metropoliten
potpuno je nebezbedno, ulazite na sopstveni rizik.

Obaveštenje u vagonu metroa

Onaj kome ne nedostaje hrabrosti i strpljenja
da se ceo život osvrće u mraku,
prvi će u njemu ugledati zračak svetlosti.

Kan

Dve hiljade trideset treća godina. Čovečanstvo je gotovo u potpunosti uništeno. Moskva je pretvorena u ave-
tinjski grad – kontaminiran radijacijom i nastanjen čudo-
vištima. Malobrojni preživeli ljudi kriju se u moskovskom
metrou – najvećem protivatomske skloništu na Zemlji.
Njegove stanice pretvorene su u gradove – države, a u tu-
nelima caruje tama i obitava užas. Artem, stanovnik
VDNP, treba da se probije kroz čitav metro da bi spasao
strašne opasnosti svoju stanicu, a možda i preostalo čove-
čanstvo.

Kulni internet-roman Dmitrija Gluhovskog već je po-
znat stotinama hiljada internet-čitalaca. Objavljivanje ove
knjige izazvalo je oduševljenje nestrpljive publike.

TONY & TALKER